

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

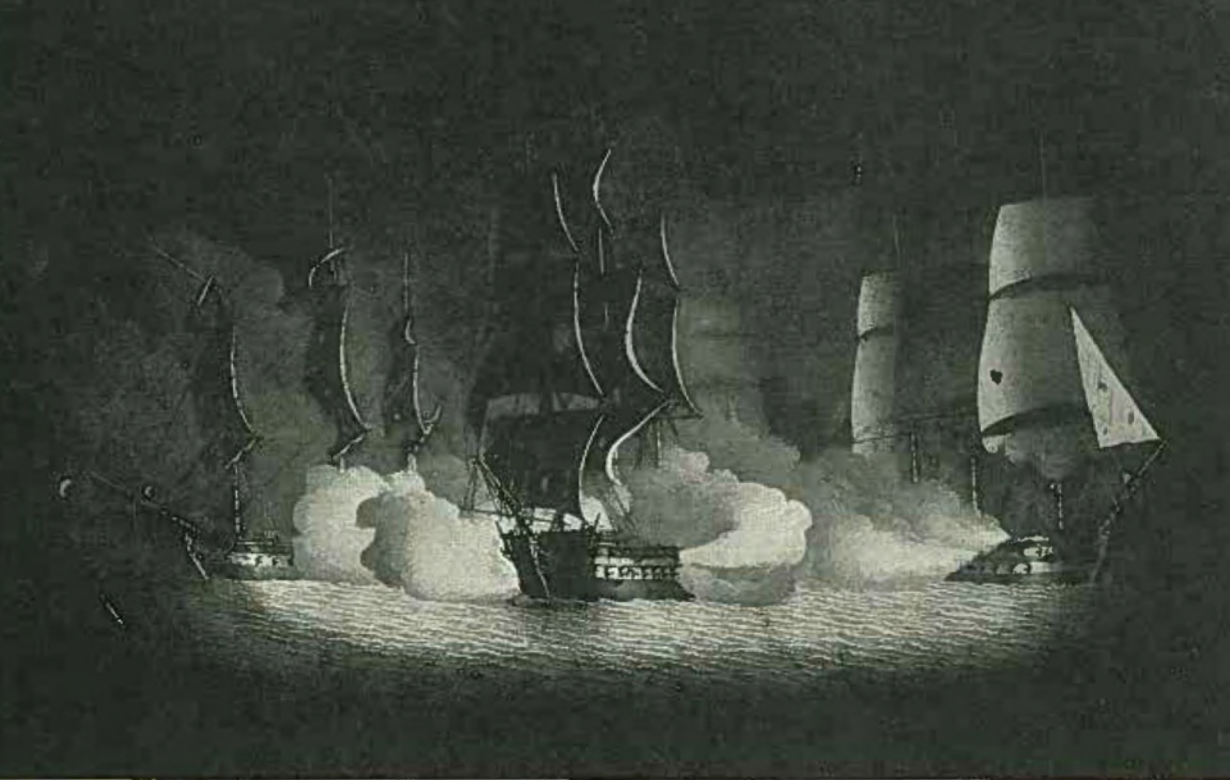
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

VOR FLAADE

FORTID OG NUTID

1
Hefte

HALFDAN BARFOD

VOR FLAADE

I FORTID OG NUTID

HALFDAN BARFOD

BIND I

NORDISKE LANDES BOGFORLAG
MCMXLI

BILLEMATERIALET
SAMLET AF
STUD. MAG. JØRGIEN H. BARFOD

MED VIGNETTER AF
ARKITEKT ASGER BARFOD, M. A. A.

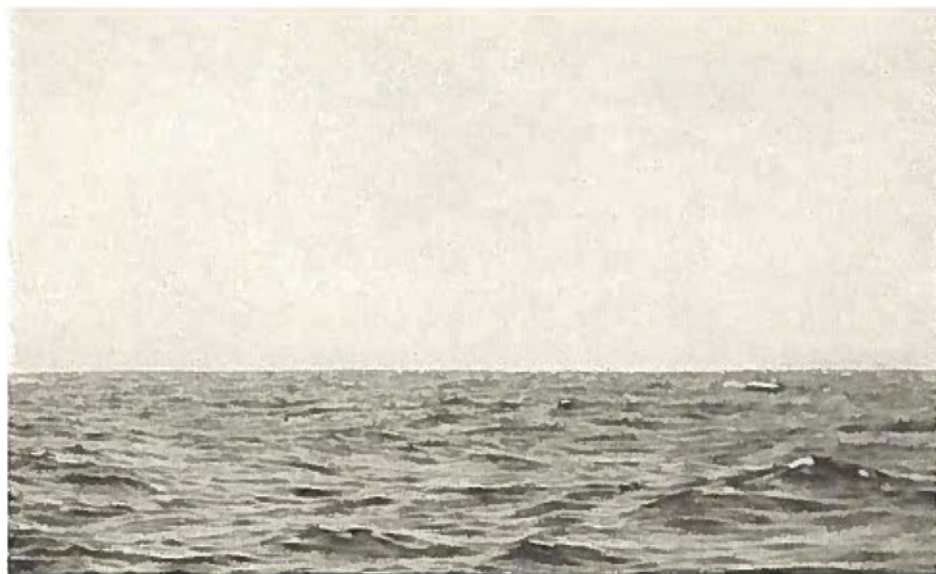
ALLE RETTIGHEDER FORBEHOLDES
NORDISKE LANDES BOGFORLAG
Alfred Christensen
FREDERICIA

J. JØRGENSEN & CO.

**HANS MAJESTÆT
KONG CHRISTIAN DEN TIENDE
HØJSTBEFALENDE OVER SOVÆRNET**

**ALLERUNDERDANIGST
TILEGNET**

FORORD

Vor Flaade har bestaaet saa langt tilbage, vi kender vor Historie. Som en til Kongemagten fast knyttet Flaade har den dog kun bestaaet siden 1509, da Kong Hans gav Ordre til at bygge særlige Krigsskibe.

Vor Flaades Historie er Danmarks Historie. Nær knyttet til Søen, som vort Øland er, følger Flaadens Op- og Nedgang Landets Op- og Nedgang, baade i Fred — »Handelen følger Flagets» — og i Krig, hvor det gik Landet ilde, hvis Flaaden ikke kunde løse sine Opgaver.

Ligesom det var Hærens Opgave at forsvare vore Landgrænser, var det Flaadens Opgave ved sit Søherredømme at hindre Angreb paa Øerne. Dernæst overførte Flaaden vore Hære til Valpladser i Vest, Øst, Syd og Nord, holdt deres Forbindelseslinier aabne og tilførte dem Forsyninger.

Vort Lands Historie er dog ofte skrevet paa en saadan Maade, at man ikke faar et klart Billede af Sømagts Indflydelse paa de

enkelte Kriges Gang og dermed paa det Resultat, der opnaaedes ved Fredsslutningerne. Beskrivelse af nogle Søslag siger intet om, hvem der kunde benytte Søen til fri Færdsel, og hvem der var afskaaret derfra. Dette Forhold har gennem hele Historien været af afgørende Betydning.

De Slag og Kampe, vor Flaade har udkæmpet, er utalte. De fleste er udkæmpet tæt uden for vor Dør, men nogle har dog staaet i Middelhavet, i Kanalen, i Vest- og Ostindien for at værne vor Handel.

Den danske Flaade maatte oftest kæmpe mod Overmagt. Saa meget smukkere blev dens Historie, naar den løste sine Opgaver. Mange Gange i vor Historie reddede dens Indsats Danmark for Udslettelse. Naar Danmark som det eneste Land i Europa har bestaaet uafbrudt fra den historiske Tids Begyndelse og indtil Nutiden, skyldes det, at Danmark var det letteste Land i Europa at forsvare, naar det havde en Flaade til at medvirke i Forsvaret.

Men Flaaden var til Søs. Den øvede sin Gerning uset af Folket, og naar Freden vendte tilbage, og Flaaden kom hjem, forstod kun faa, hvorledes den havde medvirket til at lægge Situationen til Rette, saa at vore Fjender ønskede Fred.

Uden en Flaade var Danmark en Samling spredte Landsdele, der kunde erobres hver for sig, uden at de kunde komme hinanden til Hjælp. Med en Flaade, der skabte Søherredømmet i vore Fjervande, var hver Ø en Fæstning, der var vanskeligere at erobre, end hvor angribende Hære kunde marchere lige mod Maalet.

Hvis dette Værk kan hæve lidt af det Slør, der har hvilet over Sæmagts Betydning for os, og hvis Forstaaelse af vore særlige Forhold derved kan fremmes, saa at dansk Selvtillid og Værnevilje vender tilbage til vort Folk,

»blev det en Sten i Muren, der hegner hendes Gaard«.

Haldan Rasmussen.

INDLEDNING

En Betingelse for at kunne bebygge et Øland som Danmark maa være, at man kan og har Lyst til at færdes paa Søen.

Saa langt tilbage som vi har kunnet efterforske vore Forfædre, har de da ogsaa bygget Fartøjer og færdedes paa Søen, og vore Sagaer beretter om, at de over Søen bekrigede Naboer. De første historiske Beretninger herom har vi fra Romerne. Tacitus (første Aarhundrede e. K.) taler om Danernes mægtige Hære og om deres Flaader. En anden Romer, Æthicus Ister (ca. 300 e. K.) skriver om Danerne: »Dette Folk driver ikke blot Handel, men det er de bedste Søfolk paa Jorden, de bedste, jeg nogen Sinde har lært at kende, og de er ypperlige Skibbyggere. Skibene er overmaade lette; til den tømrede Køl fjeses Fletninger af Jern og Vidier, overtrukne med Skind og tjærede, og at bygge saadanne Skibe har Skyther, Sakser og andre Folk lært af dem. De driver Sørøveri og ligger derfor Sommeren igennem paa Havet. Deres stormfulde Hav besejler de uden Fare og kommer uden Besvær, til hvilken Havn de vilk.

De ældste af vore Forfædres Fartøjer fra den historiske Tid er de saakaldte Langskibe eller Drageskibe, saaledes kaldet paa Grund af de udskaarne Dyrefigurer hvormed Forstavnen prydedes. De fleste Langskibe var antageligt ca. 25 m lange Roskibe paa ca. 30 Tons med ca. 15 Par Aarer, selv om enkelte langt større

Skibe nævnes. I Slaget ved Svold, Aar 1002, skal Olav Tryggvasons Skib, **ORMEN HIN LANGE**, saaledes have haft ca. 50 m Længde og 52 Par Aarer. De havde et lavt liggende Mellemdæk med Roerbænke samt Bak og Løfting (Skanse). Langs Rælingen sad Roernes Skjolde, dels til Værn og dels til Forøgelse af Fri-bordet. Foruden Aarerne havde Langskibene som Fremdrivningsmiddel en Mast med Raasejl. Megen Manøvrering med disse Sejl kunde der dog ikke

Fig. 1. Vikingsværd fundet ved Errindlov paa Løland og Frolunde ved Korsør. (Fot. Nationalmuseet).

være. Sejlkraften kunde derfor kun benyttes under gunstige Omstændigheder. Før Kamp blev Masterne i Almindelighed lagt ned.

Rokrigsskibe under Form af Galejer og Rokanonbaade, bibeholdtes i de europæiske Flaader under hele Sejlkrigsskibstiden og spillede ofte en ikke ringe Rolle. I det blæsende Nordeuropa med sin stærkt søfarende Befolkning bevirkede dog først Vikingetogene og senere den store historiske Betydning af Søfart og Søkrig en hurtigere Udvikling af Skibenes Sejlevne end i Middelhavslandene. Rokrigsskibene var ofte forsynet med stærk Stævn og med forskellige mekaniske Kastevaaben. Deres vigtigste militære

Fig. 2. Øksehoved fundet ved Mammen nær Viborg. (Fot. Nationalmuseet).

Styrke var dog Besætningen af Krigsfolk med Haandvaaben (Buer, Spyd, Sværd, Øxer o. s. v.).

Danske Flaader kunde have betydelige Størrelser. 100, 500 eller 1000 Skibe nævnes ved flere Løjligheder. Ved den historiske Tids Begyndelse var Danmark inddelt i »Havnelage«, »Styrishavne« og »Skipæne«, der hver skulde holde deres Krigsskibe med Tilbehør stedse færdige til at gaa i Søen. I Aaret 1196 samledes til Tog mod Estland en Flaade paa 860 Skibe, der stilledes saaledes: Slesvig 130 Skibe, Ribe Stift 120, Aalborg Stift 50, Viborg Stift 100, Aarhus 90, Fyn 100, Sjælland 120 og Skaane, Halland og Blekingen 150.

Kampmaaden til Søs synes i den ældste Tid at have været den simple ved Entring at søge Afgørelsen i Kamp Mand mod Mand som i Landslag. Ofte surredes Skibene sammen, saa at Ligheden med Landslag blev endnu større. I saa Fald kunde en flyvende Deling som i Slaget ved Nisaa 1062 omgaa Modstanderens Slaglinie. Alene dette Eksempel viser dog, at en vis taktisk Anvendelse af Skibene efterhaanden maatte udvikle sig.

Strategisk viste de danske Flaaders Betydning sig tidligt.

Fig. 3, Sværdhæfte fra Vikingetiden.
(Fot. Nationalmuseet).

Da Sakserne efter Aarhundreders Kampe til sidst ca. 800 e. K. var undertvunget af den frankiske Kejser Karl den Store, laa de hedenske Daner næst for. De havde imidlertid en for Størstedelen af Sæn dækket Grænse, deres Stridbarhed var ikke mindre end Saksernes, og paa Grund af deres Hundreder af Krigsskibe var de langt farligere Modstandere.

Kong Godfred beredte sig paa at tage mod Angreb ved i 808 at begynde et befæstet Anlæg paa vor eneste korte Landegrænse paa det Sted, hvor Dannevirke senere rejstes. Kejseren ønskede dog Forhandling hellere end Krig, og 811 erkendtes Ejderen gensidig som Danmarks Grænse.

I 815 blev Angreb Syd fra første Gang ført mod Danmark, idet et dansk Kongesømne med en kejserlig Hær slog det danske Grænsforsvar og trængte op i Jylland. Den danske Hær trak sig over paa Fyn, medens 300 danske Krigsskibe holdt Lille Bælt og tilstødende Farvande rene. Den fremmede Hær kunde derfor ikke fremtvinge nogen Afgørelse med Danskerne, der paa deres Side gennem deres Søherredømme frit kunde sætte Angreb ind, naar og hvor de vilde. Den fremmede Hær følte derved stadig sin Flanke og Ryg truet og trak sig snart igen ud af Landet. Danskerne tog da atter Sønderjylland i Besiddelse.

Allerede vor første Krig i Sønderjylland viste altsaa det samme som alle senere Krige, nemlig Sømagts Evne ikke alene til at standse fjendtlig Fremtrængen over Bælterne, men ogsaa til at tvinge Fjenden til Forsigtighed med at trænge Nord paa i Jylland.

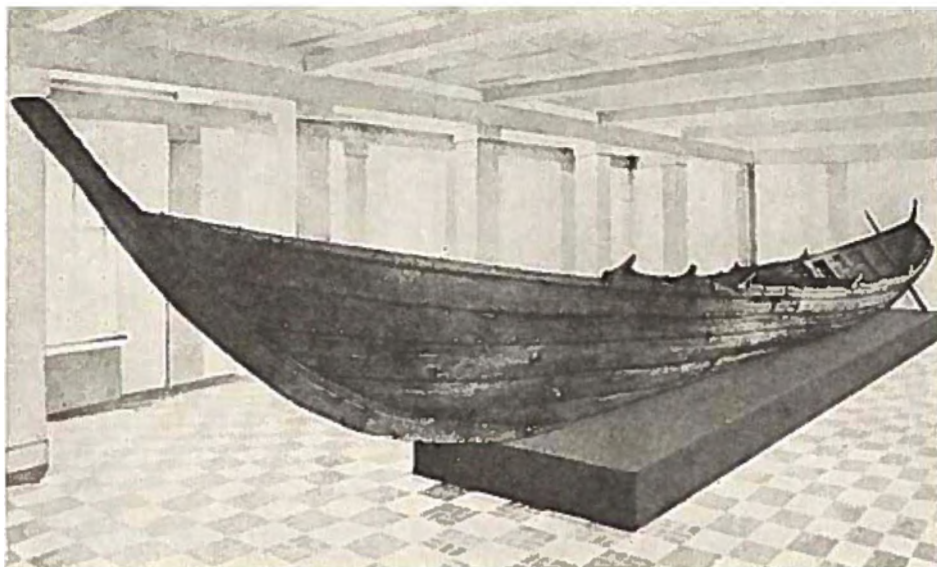

Fig. 4. Vikingskib fundet ved Nydam i Angel.
(Fra Johs. Brøndsted: Danmarks Oldtid).

VIKINGETOGENE

Tidligt drev vore Forfædre Handel over Søen. Aar 449 e. K. slog en Udvandrer-skare fra Angel sig ned i England og erobrede Landet, der fik Navn efter dem. 793 udførtes det første egentlige Vikingetog, der hurtigt fulgtes af flere.

De følgende Aarhundreders Vikingetog var kun mulige, fordi Danerne havde uindskrænket Søherredømme. Danmark og Norden var derved dækket mod Angreb, og de nordiske Flaader kunde landsætte deres Hære hvor som helst paa fremmed Kyst, det passede dem. Flaaderne dannede tillige om nødvendigt en sikker Basis at falde tilbage paa for de Hære, der var gaaet i Land. Flaaderne stillede altsaa Vikingerne frit over for, naar og hvor de vilde angribe, og naar de vilde trække sig ud af Kamp.

Ganske det samme gjorde sig gældende, da Kong Svend Tveskæg erobrede England, og da hans Efterfølgere Knud den Store og Hardeknud opretholdt Herredømmet over England.

KAMPENE MOD VENDERNE

Fig. 5. Tirstedstenen rejst over en Viking,
faldet paa Udlandstog.
(Fra Johs. Brøndsted: Danmarks Oldtid).

Efter at Danerne var blevet kristne, var Vikingetogene ophørt. I Stedet traadte Korstog mod hedenske Folk ved Østersøen.

Under uheldige indre danske Forhold forfaldt imidlertid vore Flaader. De hedenske Vender, der beboede Østersøens Sydkyst, men som hidtil var blevet holdt i Skak af Danerne, gik da fra rent Søveri over til Plyndring af Danmarks Kyster. Enkelte danske Konger som Magnus den Gode, Erik Ejegod og Erik Emun foretog vel Straffetogter mod dem.

Erik Emun med en Flaade paa 1000 Skibe tvang endog i 1136 Arkona paa Rygen til Overgivelse, og Knud Lavard underlagde sig som Grønsejarl i Sønderjylland de nærmest boende Venders, Obotriternes, Land, men Hærgningerne blev dog stadig værre. Mange Steder affolkedes Kysterne flere Mil ind i Landet, saa at flere Smaaøer blev helt og Fyn næsten lagt øde.

I Almindelighed tænkte man kun paa Forsvar. Man byggede Borge og befæstede Byer, hvis Borgere i Borgergarder uddannedes

i Vaabenbrug og gjorde Udfald mod vendiske Landgangsstyrker. Roskilde byggede ogsaa Skibe, hvis Antal steg til 22, og som tog Kampen op mod angribende Vender. Selv enkelte Nederlæg kunde dog ikke afskrække Venderne, der, fordi de havde Søherredømmet, altid frit kunde trække sig tilbage.

Saaledes var Tilstandene, da Valdemar den Store kom paa Tronen. Støttet af sin Fostbroder, Biskop Absalon, reorganiserede han Ledingsvæsenet og skabte efterhaanden en dansk Flaade. Man var klar over, at der maatte gaas angrebsvis frem. Dette var blot vanskeligt paa Grund af den Mindreværdsfølelse, det danske Folk gennem Aar havde faaet indpodet, og det første Togt faldt da ogsaa fra hinanden. Hverken Kongen eller Absalon og hans Broder Esbern Snare gav dog op. En »Udliggerflaade«, der blev Kernen i Opbudene, dannedes, og efterhaanden genskabte Styrke og Held Modet.

Fig. 6. Brudstykker af Absalons Ligsten samt Rester af Tøj, Absalons Ring og Kalk fundet i Graven. (Fra »Danmarks Kirker«).

Fig. 7a. Bayoux-Tapotet, der viser Vikingskibe fra Aaret 1000.
(efter F. R. Fowke: The Bayeux Tapestry).

Fra 1158 til 1184 varede Kampen mod Venderne. Arkona erobredes 1169, og Rygen underlagdes den danske Krone. Først 15 Aar senere kunde Absalon dog knuse den sidste vendiske Flaade og dermed tvinge Venderne til Fred paa Danmarks Betingelser.

Det afgørende Slag udkæmpedes 21. Maj 1184 i Strelasund tæt Sønden for det Sted, hvor nu Byen Stralsund ligger. Den danske Flaade, der førtes af Absalon, var paa 125 Skibe. Den vendiske Flaade, der førtes af Hertug Bugislav, var paa 500 Skibe. Det opgives, at Absalon havde Underretning om den vendiske Flaade, og at han da valgte det Farvand, hvor han vilde bekæmpe den. Det var Dis eller Taage, og Absalon lod en Del af Fjendens Flaade passere, inden han angreb dens Hovedstyrke, Slaget maa derfor være udkæmpet efter en af Absalon lagt Plan. Beskrivelserne af det er dog for usikre til, at man kan prøve paa at genskabe det. Resultatet: at 447 vendiske Skibe erobredes uden nævneværdige Tab paa dansk Side, kunde imidlertid ikke være naaet i regelret

Fig. 7b. Bayoux-Tapetet, der viser Vikingskibe fra Aaret 1066.
(efter F. R. Fowke: The Bayeux Tapestry).

Kamp mod en firedobbelt Overmagt. Det maatte skyldes en klog taktisk Udnyttelse af Omstændighederne.

Absalons gennem 26 Aar heldigt gennemførte Sækrig mod Venderne, der kronedes med denne Sejr, sidestiller ham med Historiens største Flaadeførere.

Slaget i Stelasund havde knust den vendiske Flaade og givet den danske Flaade en mægtig Tilvækst. Det følgende Aar maatte Hertug Bugislav tage sit Land som skatskyldigt Len af Danmark, og Danmarks Konge antog Titlen »de Venders«.

Under Resten af Valdemarernes Tid beherskede Danmarks Flaade Østersøen, og der var Fred paa de danske Kyster. Derfor kunde danske Konger fra 1191 og til 1219 foretage en Række Korstog mod de hedenske Folk ved Østersøens østlige Kyster. Ved det sidste og kendteste af disse Korstog, hvorved Estland erobredes, førte en dansk Flaade paa 1000 Skibe en Hær paa 30.000 Mand over Søen.

Vore Kampe mod Venderne viste, at Sømagt var et uundværligt

Led i Danmarks Forsvar. Det viste tillige, at det talmæssige Styrkeforhold mellem Flaaderne ikke var det afgørende. Besætningernes Sømandsdygtighed og Førernes Karakter-Egenskaber havde nok saa stor Betydning.

KAMPENE MOD HANSAEN

Valdemarerne og Absalon havde maalbevidst udviklet Flaaden og gjort Danmark til en Sømagt af høj Rang. Flaaden var rent dansk. Det var derfor det danske Folk, der ved egen Kraft havde bragt Angreb paa Danmark til Ophør. Det gav Fasthed baade ind ad til og ud ad til.

Et kraftigt Styre bragte Ro og Orden, saa at Landet kunde genopdyrkes og Udviklingen gaa stærkt frem uanset de Krige, der førtes ud ad til.

I hele Valdemarstiden havde Flaade og Hær været Folket i Leding, men Adskillelse mellem Folk og Krigsmagt begyndte allerede i denne Tid.

Aarsagen hertil var, at Hærens Hovedvaaben efterhaanden blev de svært væbnede og pansrede Ryttere, Ridderne med deres Væbnere og Svende. Kun de rigeste kunde bekoste denne Udrustning. Der opstod derved en krigspligtig Godsejerstand, som overtog Hovedbyrden af Landets Forsvar. Den fik som Vederlag politiske og sociale Rettigheder, hvorved der opstod en Kløft i Folket. Den nydannede Adel repræsenterede med sine Borge og jernklædte Ryttere en Magt i Staten. Kongens Magtstilling blev afhængig af de samme kostbare Magtmidler i Land, medens Flaaden kun var et Magtmiddel ud ad til og til Beskyttelse af Menigmand, idet Adelen paa sine Borge ikke var truet af Sørøvere eller disses Strandhugst.

For at kunne bevare Valdemarstidens hele Stilling var det imidlertid nødvendigt at opretholde Søherredømmet og holde Sørøvere nede, ikke alene i de nærmeste Farvande men i Østersøen helt til Estland. Det krævede en stadig Afpatrouillering af hele Søområdet, men hertil kunde Ledingsflaaden ikke bruges, fordi dens Folk

skulde hjem at passe Jorden. Det maatte udføres af en særlig kongelig Flaade.

En saadan »Udliggerflaade« havde Valdemarernes holdt, men den forfaldt under den følgende Tids indre Stridigheder. Indre Uro og daarligt Styre skabte Pungenød. Udviklingen i Land havde tillige bragt Ledingsvæsenet i Op-løsning. Skipænene desorganiseredes, saa at en Ledingsflaade vanskeligt kunde op-bydes.

Efter 100 Aars Forløb var hele Valdemarernes stolte Bygning nedbrudt.

Under de herskende Forhold kunde Danmark ikke tage Føringer i Nordeuropa i den større Vareudveksling, som satte ind mellem Europas Folk. Da et maalbevidst Styre begyndte med Valdemar Atterdag, var det

Hansestæderne, der havde tilrevet sig hele denne Handel i Norden.

Den letteste og billigste Varetransport gaar over Søen. Det gælder i Dag, men det gjaldt endnu mere den Gang, da Veje og Transportmidler i Land var primitive. Derfor tog Hansestæderne Pompeius Ord: »Navigare necesse, vivere non necesse« til deres Valgsprog.

Fig. 8. Gansetaarnet i Vordingborg med Valdomar Atterdags forgyldte Gaas paa Toppen.

(Fot. Nationalmuseet).

Hver Hansestad var selvstændig. Hansestæderne havde ingen Lande men kun Byernes Befolkning bag sig. De havde derfor kun smaa Hære. Deres Magt bestod alene i Sømagt og Penge.

Skibbygningen var i det forløbne Aarhundrede gaaet frem i Retning af rene Sejlskibe. Langskibenes Afløsere var Koggerne, der var højere og bredere end Langskibene og havde een eller to Master med eet Raasejl og Mærs paa hver. For og agter havde de Kasteller, hvor Bueskytter foruden i Mærset havde Plads under Kamp. Koggerne var klinkbyggede ligesom Langskibene. De var sjældent større end 100 Læster (godt 260 Tons) og havde et Dybgaaende paa ca. 3 Meter. Da Kanoner hen imod Slutningen af disse Skibes Periode indførtes, anbragtes de i Forkastellet.

Efter den lange Nedgangsperiode for Danmark, kom Valdemar Atterdag 1340 paa Danmarks Trone. Under hans Samling af det danske Rige holdt han klogeligt gode Miner med Hansestæderne, der beherskede vore Farvande. Saa snart Danmark i 1360 var samlet, var Kong Valdemars Maa! at knække Hansæens Magt. Samtidig med at han sønlede sig en Flaade, firedoblede han Prisen for deres Privilegier, og det følgende Aar foretog han et Togt mod Gotland. Denne Ø med den derpaa liggende rige Hansestad Visby erobredes, og Danmarks Konge antog Titlen »de Gotaræ«.

Hansetæderne, der ikke holdt staaende Flaader, havde hidtil søgt at værne sine Rettigheder ad diplomatisk Vej men erklærede nu Krig. I 1362 slog den hanseatiske Flaade paa 25 Koggere og 25 mindre Skibe med 2500 Soldater om Bord i Sundet den danske Flaade. Denne trak sig tilbage til København og dækkede Byen mod det planlagte Angreb. Hanseaterne vendte sig da mod Helsingborg, men under Belejringen af denne By overraskede den danske Flaade den hanseatiske til Ankers og slog den fuldstændigt. 12 Koggere, en Mængde Fanger og meget Krigsmateriel erobredes. Den danske Flaade havde derefter Herredømme i vore Farvande. Den hanseatiske Hær var afskaaret fra Forbindelse med Hjembyerne og henvist til Forbundsfaellen Sverige. Da denne viste sig upaalidelig paa Grund af Kong Valdemars ogsaa heldige Landkrig, maatte Belejringen hæves, og 1364 sluttedes Vaabenstilstand.

Fig. 9. Afbildning af Dronning Margrethe paa hendes Sarkofag i Roskilde Domkirke.
(Fot. Nationalmuseet).

Vore første Krig mod Hansaen var saaledes endt heldigt, og Kongen udnyttede nu sit Søherredømme til at fremme dansk og senere Hansestædernes Handel. Det maatte føre til Krigens Fortsættelse. Hansestæderne fornyede deres Forbund og allierede sig med Sverige, Mecklenburg, de holstenske Grever, Sønderjyllands Hertug og en Del af den jyske Adel. Til Trods for sine aggressive Politik, og skønt Fred ikke var sluttet, rustede Kong Valdemar sig derimod ikke til den kommende Krig.

Da denne atter udbrød 1367, erklæret af 77 Hansestæder, kunde den danske Flaade derfor intet udrette mod den vældige Overmagt. Hansestædernes Flaade gjorde sig straks til Herre i vore Farvande, hvorved Vejen laa aaben til at sætte Angreb ind over alt. København blev erobret og plyndret, og samme Skæbne overgik mange Byer paa Øerne, medens fremmede Hære rykkede ind i Skaane og Jylland. Kongen forlod Landet og søgte ved Forhandlinger Vej frem.

Da den danske Sømagt var bukket under, var Situationen den samme som i sin Tid over for Venderne, at Danmark kun kunde søge at værges sig mod hvert enkelt af de Angreb, Fjenden kunde sætte ind over alt, men Landet kunde ikke angribe Fjenden og derigennem tvinge ham til Fred. Atter viste det sig, at uden Flaademagt var Danmark ret værgeløst.

I 1370 maatte Danmark derfor slutte Fred paa Hansestædernes haarde Betingelser.

Dronning Margrete holdt Fred med Hansestæderne, optaget som hun var af at samle og styrke Norden, hvis Handelspolitik hun søgte at føre efter hanseatisk Mønster. Heller ikke hun havde dog aabenbart Blik for Sømagts Betydning. Skønt Rigerne styrkedes, blev de omliggende Have gjort usikre af et Søværforbund, Vitaliebrødrene. Ikke hendes Riger men Hansestæderne holdt Flaader ude for at optage Kamp mod dem.

Handelens Udvikling krævede stadig større Skibstyper, Kanoners Indførelse i Skibene opfordrede til det samme, og Kompassets omtrent samtidige Fremkomst gav sikrere Sejlads og muliggjorde derved større Skibe. Mod Slutningen af det 14. Aarhundrede afløstes Koggerne derfor af de saakaldte Mærskibe, der benævnedes efter Mærseens Antal. Et 5-Mærskib havde 3 Master med 2 Mærskibe paa hver af de to forreste. Kastellerne for og agter gjordes højere og større end i Koggerne. Kanonerne opstilledes ligesom i disse i Forkastellet.

Under Dronning Margretes Efterfølger, Erik af Pommeren, gjordes stadig intet for at sikre Forholdene paa Søen. Hans mod Hansestæderne rettede Politik opfordrede dog dertil, thi den omstridte Handel var Søhandel. Gennem Søherredømme vilde Kongen derfor have Haand i Hanke med Handelen, ligesom de udrustede Flaadestyrker vilde have været et Værn for Landet.

Handelsskibe og Krigsskibe var den Gang ens. Forskellen bestod blot i, at Krigsskibene havde flere Kanoner om Bord samt større og bedre bevæbnede Besætninger. Da Kong Erik ingen »Udliggerflaade« havde, og da Hansestæderne hurtigt kunde forandre

deres mange udrustede Skibe til Krigsskibe, var deres Beredskab langt større end Kongens. Da Krigen udbrød i 1427, havde Hansestæderne derfor straks Herredømmet i vore Farvande. De benyttede sig heraf til at plyndre Bornholm, Møen, Falster, Lolland og Ærø.

En stor hanseatisk Flaade paa 36 Skibe, der gik til Sundet for at sikre Søherredømmet her, havde derimod ikke Held med sig. Unionsflaaden paa 33 Skibe, der var blevet samlet her, havde sin

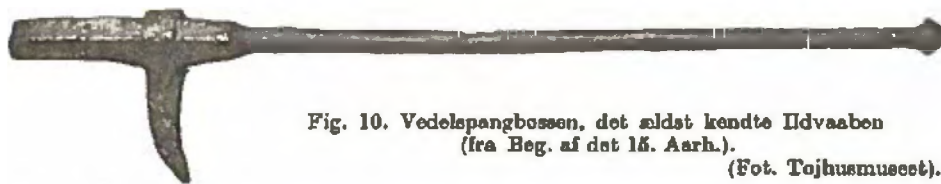

Fig. 10. Vedelspangbossen, det ældst kendte Hildvaaben
(fra Beg. af det 16. Aarh.).

(Fot. Tojhusmuseet).

svenske Del liggende i Kalvebodstrand og den danske foran København. Hanseaterne delte deres Flaade og sendte en mindre Del mod Svenskerne. Kampen her blev nærmest til Hanseaternes Fordel. Deres Hovedstyrke blev derimod fuldstændig slaaet af den danske Flaade og flygtede til Bornholm. En stor Handelsflaade, der kom Nord fra, og som de skulde have sikret gennem Sundet, faldt derved i Danskernes Hænder.

Kong Erik forfulgte imidlertid ikke sin Sejr, og forfærdede over Nederlaget, hvorved hel Afskæring fra Adgang til det aabne Hav truede, gjorde Hanseaterne alt for at udruste en vældig Flaade. Allerede næste Aar kunde de sende en Flaade paa 200 Skibe til Sundet. Den var forsynet med Kanoner, Belejningsmateriel og 7000 Soldater til Angreb paa København. Det lykkedes den ganske vist ikke at tage København, idet Angrebene blev slaaet tilbage, men den plyndrede paa sjællandske og skaanske Kyster. Derefter trak den sig tilbage. Unionsflaaden blev samlet, men den forsøgte ikke nogen Offensiv.

I de følgende Aar kunde danske Flaader vel foretage enkelte korte Operationer, men et Søherredømme søgte den ikke at tilvinge sig. Det indehavdes af Sørøvere.

Paa Grund af Mangel paa Sømagt maatte Kong Erik være klar

Fig. 11. Fotografier af Helsingørs Sogl til forskellige Tider. De 4 Sogl fra
 A: 1450, B: 1517. C: 1563 og D: 1628 viser Søjskibenes Udvikling.
 (Fot. Kgl. Bibliotek).

til Forsvar paa alle sine Rigers Kyster, og Kongen over alle Nordens Lande formaaede derfor ikke at sætte tilstrækkelige Landstridskræfter ind der, hvor han over Land lettest kunde have naaet sin Hovedfjende Lybæk, nemlig gennem Sønderjylland og Holsten, der var Hansestædernes eneste Forbundsfølle. Her gik Landkrigen uheldig for ham.

En anden Følge af hans Mangel paa Sømagt var, at Eksporten af Jern fra Sverige standsedes. Derved skabtes den Utilfredshed blandt Bjergbefolkningen i Dalarne, der førte til den første svenske

Opstand mod Kalmar-Unionen under Engelbrekt Engelbrektsøns Ledelse.

I 1435 sluttedes Fred, hvorved Hansestædernes Privilegier stadfæstedes. Det eneste, Kong Erik havde opnaaet, var, at Sundtolden, der var indført under Krigen, uomtalt bevaredes.

I Resten af det 15. Aarhundrede viste Hanseforbundet sig stadig løsere. De vendiske Byer isoleredes fra de øvrige Hansestæder, og de danske Unionskonger begunstigede Englands og Hollands Handel for at svække dem. En rent dansk Handelspolitik havde Kongerne derimod ikke Kraft til at føre.

En vigtig Betingelse for Handelens Udvikling, og for at denne Udvikling kunde komme egne Riger til Gode, maatte være, at Kongen skabte Retsikkerhed paa Søen. Her vedblev Sørøvere imidlertid at huser. Stater kunde endog hemmeligt støtte Sørøveri, saa at Klager og Modklager var almindeligt.

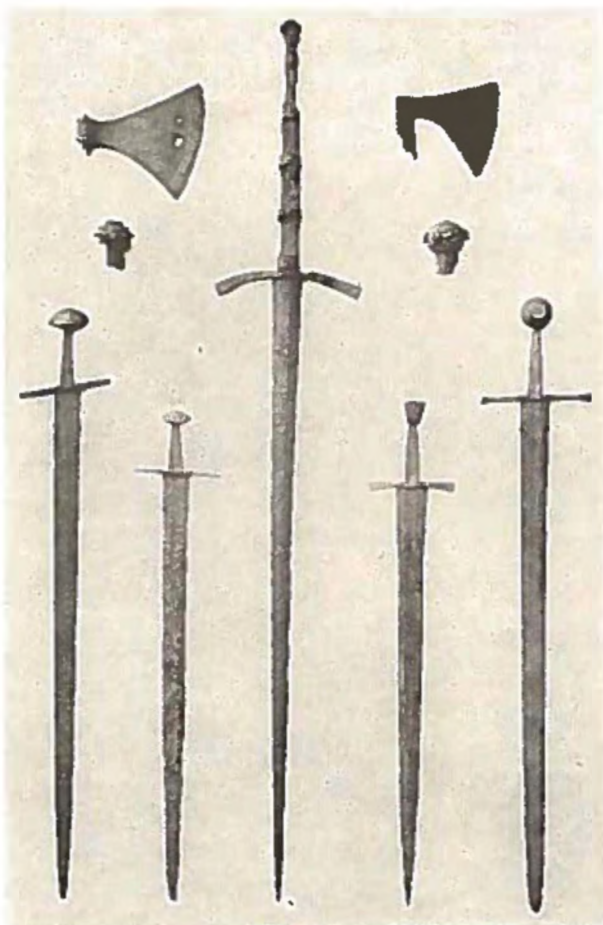

Fig. 12. Haandvaaben fra ca. 1500.
(Fot. Nationalmuseet).

Fig. 13. Olaus Magni Kort over Norden ca. 1500.
(Fot. Kgl. Bibliotek.)

Kun en konstant udrustet Flaadesom Valdemarernes Udliggerflaader kunde have holdt Orden og skaffet Retssikkerhed paa Sæen. Dette kunde have medvirket væsentlig til at skabe Fremgang i Nordens Riger og den Respekt om Kongemagten, uden hvilke to Betingelser Dronning Margretes Værk, den skandinaviske Union, ikke kunde ventes at vokse sig stærk.

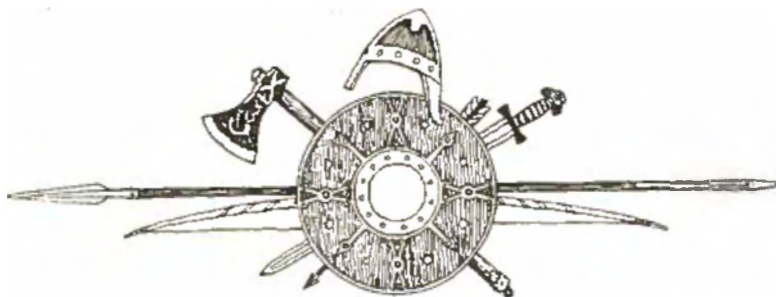
Saaledes som det gik, blev Uroen inden for Unionen stadig større. Navnlige i Sverige, der

var mest henvist til Østersøen, hvor Søværne huserede værst, var Misfornøjelsen stor.

I Landets Indre udvikledes desuden i de følgende Aarhundreder en betydelig social Forandring. Den gennem Riddervæsenet opstaaede Adel fræstnede sine Privilegier mere og mere. Alle Statens høje Embeder blev forbeholdt dens Medlemmer, der endte med gennem Standsfølelse at føle sig mere knyttet til andre Landes Adel end til deres eget Folk. Da senere mange fremmede optoges i dansk Adel, blev Skellet mellem Adel og Folk bredere. Hertil kom, at Soldaterne til vor staaende Hær ofte hvervedes i Udland-

det, og at ogsaa mange Officerer var fremmede. Vor Hær ophørte med at være national, og dens Kommandosprog blev tysk.

En tilsvarende Udvikling foregik ikke i Flaaden. Dens højeste Poster var ganske vist ogsaa forbeholdt Adelen, men den kunde ikke udfylde dem alle. Sølivet krævede haardføre Mænd, der fra Drengene var vænnet til Søen. De kunde i rigt Maal skaffes fra Danmark og Norge, hvorfor Flaadens Besætninger toges her fra, og der var paa enhver Tid Plads i Flaaden til gennem Skipper at tjene sig op til Søofficer. Vor Flaade forblev derfor national, selvom der en Tid — navnlig fra 1660 til 1677 — tjente mange Hollændere i den.

1. KAPITEL

1500—1560

KONG HANS GRUNDLÆGGER DEN DANSKE KONGELIGE FLAADE

Kong Hans maatte gentagne Gange kæmpe for sin svenske Krone. Efter Nederlaget i Ditmarsken (1500) rejste Steen Sture atter Oprør mod Kongen. Efter Stockholms Fald (1502) var saa godt som hele Sverige unddraget Kongens Magt, men Krigen fortsattes.

For at tvinge Sverige forlangte Kongen, at Hansestæderne skulde indstille al Handel med det samt erkende Kongens Ret til at visitere hanseatiske Skibe. Disse to Indrømmelser var Betin-

**Fig. 14. Kong Hans Epitafium i St. Knuds Kirke i Odense.
(Fra Thorlacius-Ussing: Billedskærsenen Claus Berg.)**

gelse for, at de kunde faa deres Handelsprivilegier fornyet, og 1507 gik Hansestæderne ind her paa.

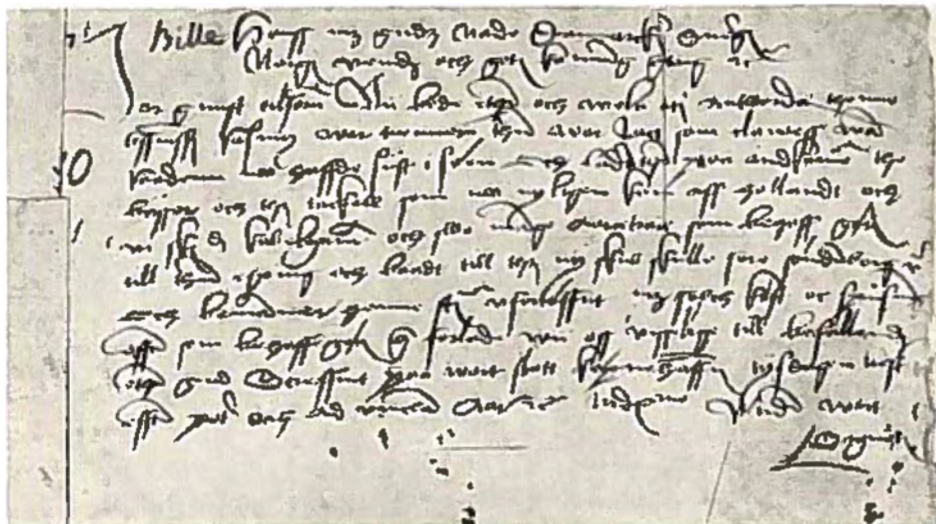
Det første Krav var en Art Blokade-Erklæring over for Sverige. Dets Overholdelse krævede en dansk Flaade til at overvaage Farvandene. Visitationsretten forudsatte ikke alene en dansk Flaade under den i Gang værende Krig men ogsaa i Fredstid. Det var formentlig Aarsagen til, at Kong Hans lagde Grunden til den danske kongelige Flaade.

Der foreligger ikke noget Dokument herfor, men kun Ordrene til Indkøb af Materialer til Bygning af nogle af de første Krigsskibe for Kongens Regning. Da den først kendte Ordre hertil er fra Aaret 1509 om at bygge de to nedennævnte Skibe ENGELEN og MARIE, og da en dansk kongelig Flaade siden den Tid har bestaaet, regnes dette Aar i Almindelighed for den danske Flaades Fødselsaar. Den bliver derved Europas ældste Flaade. Selv England benyttede i Kampen mod den spanske Armada 1588 endnu udskrevne og lejede Skibe.

Da vore første kongelige Skibe blev den Spire, hvorfra vore Sejlkrigsskibe udvikledes, har det Interesse at sammenligne deres Størrelse med et Skib fra en mere kendt Tid:

Navn	Længde m	Bredde m	Dyb- gaaende m	Deplac- ment	Artilleri	Besætning
„ENGELEN“ og „MARIE“ (1509)	42	12	5	500 Leicester = 1395 Tons	ca. 100 Stk. af alle Kalibre	6—700 Mand
Fregat „GEFION“ (1819)	46	12	5	1410 Tons	40 Stk. 18 Punds K.	360 Mand

Den stadig udviklede Skibsfart og navnlig de store Opdagelsesrejser over Oceanerne havde medført Udvikling af Skibbygningen. Tidligere Tidens Klinkbygning bortfaldt dels paa Grund af den for-

Brev fra d. 6. August 1510 om et af de første Skibe til den danske kongelige Flaade: Hans mest Gudz nade Danmarks, Sweriges, Norges, Vondes och Gottedes konningh, hertug etc.

Vor Gunst tilforn. Vii bede ither och welm, at i antworda thanno broffuissar Rasmus, wor tiennor, then wor jact, som Clawess wan Raadenn aw hafde aiiist i seen, och lader thar paa indkomme the byaer och thet tackell, som nw nyligen kom aff Hollandt, och 6 skippund kapolgarn och swo mange aarstraa, som behoff geres til then esping och haadt, till thet ny skib skulle fore Senderborg etc. Och bemanner honne strax vfortafritt mest folck, kost on spiiisning, efter som behoff geres. Her forlode wii os vimselige till besallende ither Gud. Soreffuit paa wort slott Kopenhaffn tyadagon nest efftor Petri dag ad vincula aar etc. MDXme.

Under wort signot

(Ecke Billes Privatarkiv Ia; Fot. Rigearkivet).

øgede Størrelse og dels, fordi den ikke tillod at gøre Skibssiderne sværere til at modstaa Beskydning fra Artilleri, der ved denne Tid blev almindeligt i Skibene. I Stedet for Klinkbygning traadte da Kravelbygning, hvor Bordene i Skibssiden laa Kant i Kant.

I Slutningen af det 15. Aarhundrede var den af denne Udvikling fremgaaende Skibstype, Karavellen, fra den spanske Halvø over Holland naaet til Norden. Den havde Agterspejl med Ror-pind ind til andet Dæk og stort Spring. Den havde tre Master og Bovspryd. Den forreste eller de to forreste Master førte som Regel Undersejl og Mærsejl, medens Mesanmasten førte et Latinersejl. Under Bovsprydet førtes et Blindsejl. Stagesejl førtes ikke. Skibets Længde var omtrent tre Gange Bredden.

Karavellerne var ikke gode Sejlere. Krydse kunde de praktisk talt ikke, dels fordi de drev for meget, og dels fordi deres Sejl ikke kunde brases tilstrækkeligt, til at de kunde ligge nær nok ved Vinden.

Karavellens Kanoner var anbragt i Bredsidene, idet en fransk Skibbygger omtrent Aar 1500 skal have opfundet firkantede Kanonporte til at lukke med Faldporte. Kanonporte blev en af Aarsagerne til, at særlige Krigsskibstyper efterhaanden udvikledes. Kanonerne var endnu ret smaa og benævnedes efter deres Størrelse: Slanger, Halvslanger, Falkonetter o. s. v. De skød med Kugler der vejede op til 4 kg. Kuglerne var enten af Sten eller støbte Jernkugler. Nogen lang Rækning havde de ikke. I Mærse anvendtes Haandskyts.

Paa Grund af Skibenes Uensartethed og daarlige Sejlevne var der næppe Tale om Marchorden, Kampformation eller samlet Manøvrering med en Flaade for at opnaa heldigere Position. Man sejlede i Klump, og uden nogen samlet Taktik beskød man hinanden. Kampens endelige Afgørelse skete ved Entring. Saadanne Kampformer, hvor Skibene uafhængigt af hinanden og mellem hinanden udsøgte sig Modstandere, stillede selvsagt store Krav til den enkelte. Baade for at bringe sit Skib i heldig Skudposition og for at lægge det om Bord i et andet paa gunstig Maade behøvedes stor Sømandsdygtighed fra saavel Skibschefs som Skibsbesætnings Side.

Hansestædernes Handelsforhold gav vedvarende Anledning til Rivninger med Danmark, og da Kong Hans' Krig mod Oprøret i Sverige fortsattes, erklærede Lybæk med flere Hansestæder i 1510 Danmark Krig.

En lybsk Flaade paa 18 Skibe stak allerede i April 1510 i Søn, medens den danske Flaade endnu ikke var klar. En mindre dansk Styrke paa 3 Skibe laa dog som »Udliggere« mod Sørovere. Den blev slaaet ved Gedset og maatte flygte til København, hvorefter vore Kyster laa aabne. Lybækkerne gjorde Landgang paa Lange-land og Møen, men blev begge Steder slaaet tilbage uden at have naaet at udføre væsentlige Plyndringer. Bornholm blev derimod

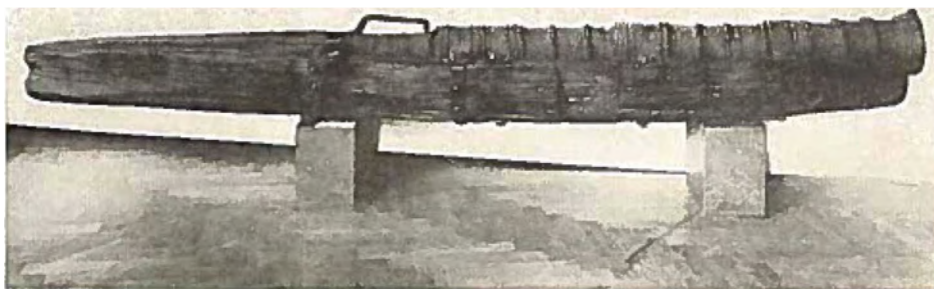

Fig. 16. Skibekanon fra det 15. Aarh. Omtrent $2\frac{1}{2}$ m lang, Bjælken 3 m, Kaliber $13\frac{1}{2}$ cm.
(Fot. Nationalmuseet).

brandskattet, og Plyndringer blev foretaget paa Skaanes og Blekingens Kyster.

I Juli var den lybske Flaade naaet op paa 24 Skibe, blandt andet ved at have modtaget Forstærkning af svenske Skibe. Den satte 7000 Soldater i Land paa Lolland og foretog Brandskatning. Imidlertid var den danske Flaade under Henrik Krummediges Kommando som søverste Kaptajn og Hovedsmand for alle andre Søkaptejner kommet ud. Han overførte i August en Hær, der slog Lybækkerne ved Nakskov, hvorefter ogsaa den lybske Flaade søgte hjem.

En anden dansk Flaadeafdeling under Søren Nordbys Kommando havde samtidig angrebet og plyndret Lybæks Opland.

1511 var den danske Flaade først i Sæen og havde faaet Forstærkning af nogle hollandske Skibe. Den var under Jens Holgersen Ulfstands Kommando med Søren Nordby og Hollænderen Tiele Giseler som Underførere. Flaaden var paa ialt 23 Skibe, hvoriblandt ENGELN og MARIE, de største Skibe paa Østersøen. Efter at have konvojeret en stor hollandsk Handelsflaade ind i Østersøen brandskattede Flaaden Vismar og Rygen.

I Begyndelsen af Juli var en lybsk Flaade paa 18 Skibe kommet i Sæen. Den stod Øst paa og laa den 9. August 1511 til Ankers under Bornholm for at brandskatte denne Ø, da den danske Flaade kom i Sigte kampklar.

Ulfstand havde paa sin Side detacheret tre Skibe med den hollandske Handelsflaade, der fortsatte mod Hela ved Weichselens Munding, medens han selv med Resten af Flaaden gik mod Born-

holm for at angribe Lybækkerne. Disse littede straks, da de saa Danskerne, og den paafølgende Kamp varede, indtil Mørket faldt paa, hvorefter Lybækkerne trak sig tilbage.

Fig. 18. Kong Hans' store Segl.
(Fot. Kgl. Bibliotek).

Den følgende Dag ankom to forsinkede lybske Skibe til Mødestedet ved Bornholm. De traf nu i Stedet den danske Flaade og erobredes af denne.

Da Ulfstand ikke forfulgte Lybækkerne, og de tre danske Skibe ved den hollandske Flaade ikke kunde optage Kamp mod hele

den lybske Flaade, blev Hollænderne imidlertid angrebet af denne, medens de danske Skibe søgte tilbage til Hovedstyrken, der derved kom op paa en Styrke af 25 Skibe.

Ulfstand optog nu Forfølgelsen og indhentede Lybækkerne med den erobrede hollandske Konvoj ved Rixhøft, ikke langt fra Hela. Under den paafølgende Kamp mistede Ulfstands Skib imidlertid Roret, faldt af og blev langskibs beskudt. Han mindskede da Sejl, og dette opfattedes af den øvrige Flaade som Tegn paa, at Forfølgelsen skulde opgives. Den lybske Flaade undslap derfor med Konvojen.

Den lybske Flaade var saaledes ikke slaæet, men den kom ikke mere i Sæen. Den danske Flaade kunde derfor haandhæve Søherredømme og hindre Lybækkernes Handel paa Sverige, der da bøjede sig, og Fred sluttedes i Malmø den 23. April 1512.

Medens tidligere Fredsslutninger med Hansesædæderne, hvor disse havde Herredømmet paa Sæen, havde haft som Resultat, at Danmark maatte gaa ind paa Lybæks Betingelser, maatte Lybæk denne Gang, hvor Danmark havde Søherredømmet, gaa ind paa en Del af Danmarks Betingelser. Lybækkerne fik vel stadfæstet deres Privilegier, men Hollændernes Rettigheder blev ikke indskrænket. Desuden maatte Lybæk betale Danmark en stor Krigsakades-Erstatning paa 30,000 rhinske Gylden.

Fig. 17.
Skibehuggort
(Fot. Tojhus-
museet).

SVERIGES FRIHEDSKAMP

Selv om Fred med Sverige var sluttet og Kong Hans anerkendt ogsaa som Sveriges Konge, opgav Sture-Slægten dog ikke sin Kamp mod den skandinaviske Union. Den svenske Erkebiskop Gustav Trolles Ord i Upsala, at danske, norske og svenske ere af eet Blod, have Sprog og Sæder tilfælles og kunde vel paany, som et enigt Folk, blive en Skræk for hele Europa, som da de i gamle Dage kuede det stolte Rom, — hvis blot ikke Sturerne vare, som nu i saa lang Tid havde forført deres Landsmænd til det ene

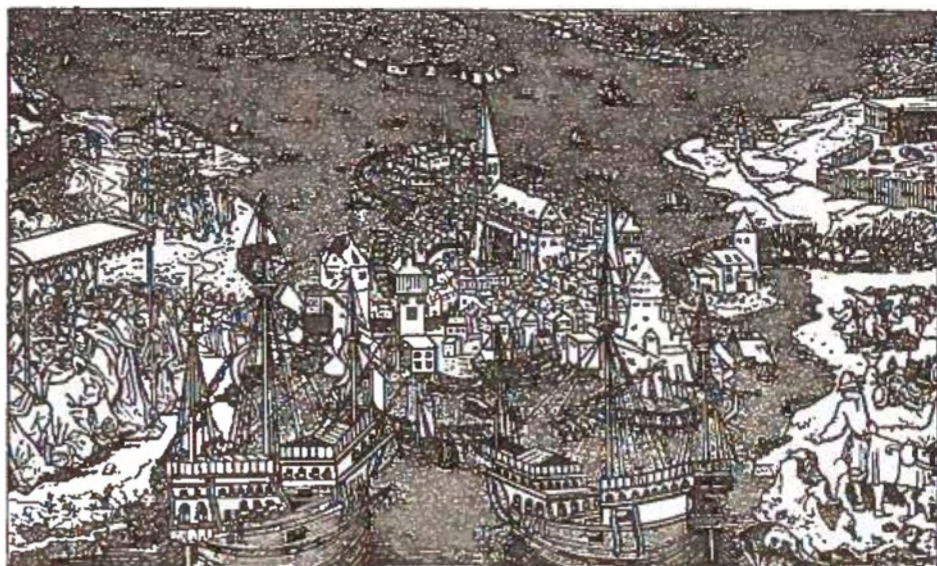

Fig. 19. Chr. II belejrer Stockholm og holder sit Indtog i den 1520.
(Efter et gammelt Stik.)

Oprør efter det andet, førte heller ikke til Fred. Kong Christian II, der havde fulgt sin Fader paa Tronen i Danmark og Norge 1513, naaede først gennem Kamp mod Sturerne at genoprette Unionen og blive kronet i Stockholms Storkirke den 4. November 1520. Under denne Kamp gjorde Flaaden god Nytte, bl. a. takket være Søren Nordby. Efter det umiddelbart efter Kroningen følgende stockholmske Blodbad faldt de fleste svenske Unions-Venner fra, og den unge Gustav Vasa rejste hele Sverige til Oprør med saa meget Held, at snart kun Stockholm og de faste Pladser, der kunde støtte sig paa Flaadens Søherredømme, var tilbage i Kongens Haand.

Gustav Vasa forsøgte straks at skaffe sig en Flaade. Det lykkedes ham at leje 10 bemandede Orlogsskibe i Lybæk, der som altid var i Modsætningsforhold til Danmark, men dog ikke vilde erklære Krig. Med denne Styrke lykkedes det ham fra Juni 1522 at afskære Stockholms Forbindelseslinier fra Søsiden. Søren Nordby forsøgte derfor i November fra Finland at føre en Konvoj til Byen,

men frøs inde i Skærgaarden og maatte overvintre der. Saa snart Isen i 1523 brød op, kom den svenske Flaade til Stede og overførte Kanoner til de Skær, mellem hvilke Søren Nordbys Skibe laa. Han maatte derfor ikke alene opgive Forsøget paa Undsætning men ogsaa efterlade Konvojen i Svenskernes Hænder for selv at slippe til Søs. Medens Søren Nordby fortsatte sine Operationer ved Finlands Kyster, hvorfra han undsatte snart den ene og snart den anden By, sluttede Lybæk, Danzig og flere andre vendiske Stæder Forbund med Sverige. En svensk-hanseatisk Flaade paa 34 Skibe samledes ved Bornholm, hærgede denne Ø og stod derefter til Sundet. Helsingør blev afbrændt, og efter at have foretaget et mislykket Angreb paa Helsingborg lagde den sig for København. Den vovede dog ikke Angreb paa Byen men drog Syd paa, plyndrede Møen og Ærø og gik derefter til Stokholms Skærgaard, saa at denne By blev helt indesluttet. Den 20. Juni 1523 overgav Stokholm sig som den sidste Plads i Sverige, der blev holdt af Danskerne.

Samme Aar blev Christian den II afsat i Danmark og Kronen overdraget til hans Farbroder, Frederik I. Gustav Vasa valgtes den 7. Juni 1523 til Sveriges Konge. Kalmarunionen var ophørt med at eksistere.

Frederik I førte i sin 10-aarige Regeringstid ingen Krige men fik dog god Brug for sin Flaade. Mange danske var forblevet tro mod Christian II's Sag og tænkte stadig paa Oprør. Det var Grunden til, at Frederik I anerkendte Gustav Vasa som Konge og traadte i venskabeligt Forhold til Lybæk. Blandt Christian II's Tilhængere var af fremtrædende Mænd navnlig Søren Nordby og Skipper Clement.

Søren Nordby var dansk Lens-

Fig. 20. Søren Nordbys Segl.
(Fot. Kgl. Bibliotek).

mand paa Gotland. Herfra fortsatte han med sine Skibe Kaperkrig baade mod Sverige og Lybæk. Efter en af ham i 1525 forgæves rejst Bondeopstand i Skaane blev han som Lensmand flyttet fra Gotland til Sølvißborg i Blekingen. Ogsaa herfra fortsatte han sin Kaperkrig. I 1526 blev han og Skipper Clement med en samlet Styrke paa 10 Skibe da angrebet og slaet af en dansk-svensk-lybsk Flaade og maatte med Resterne af deres Styrke flygte til Rusland. Søren Nordby kom ikke mere tilbage til Danmark. Den kække Sømand endte sit Liv i Italien under Belejring af Florens.

Den 5. November 1531 ankom Christian II til Norge med en Flaade paa 15 Skibe under Skipper Clement og rejste med Held Oprør. De danske Lensmænd maatte indeslutte sig paa deres Borge og vente paa Hjælp fra Danmark. Christian II gav sig til at belejre Akershus. Medens en større Flaade blev udrustet, sendte Frederik I Peder Skram forud med nogle Skibe for at undsætte Akershus. Da han naaede Oslo Fjord, hindrede Is ham i at komme i Kamp med Skipper Clements Styrke, men efter ved List at have bragt Fæstningen Hjælp, sejlede han til Tønsberg og ødelagde nogle af Christian II's Skibe, som laa der. Efter at have brandskattet Kysten gik han til København.

I Foraaret 1532 gik en dansk-lybsk Flaade, i hvilken Peder

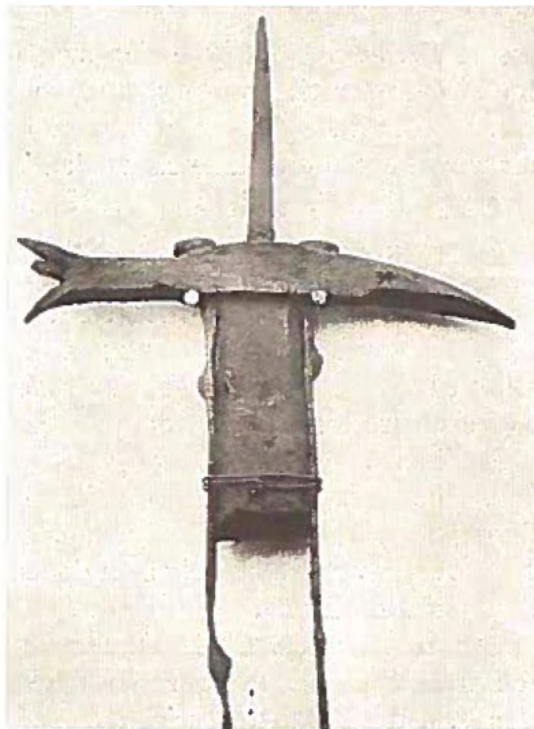

Fig. 21. Stridshammer. (Fot. Nationalmuseet).

Skram indgik med sine Skibe, under Biskop Knud Gyldenstjerne til Norge. Christian II blev mod Løfte om frit Lejde lokket om Bord og ført til Danmark. Løftet blev brudt, og Christian II indespærredes i Sønderborg Slot.

GREVENS FEJDE (1533—36)

Ved Frederik I's Død 1533 var der almindelig Opløsning i Danmark. Reformation stod mod Katolicisme og Aristokrati mod Demokrati. Formelt drejede den Krig, som udbrød ved Kongens Død, sig om den fangne Christian II's Sag, men i Virkeligheden var den et Forsøg fra Lybæks Side paa handelsmæssigt at underlægge sig Norden. Derfor fik Danmark straks Sverige til Forbundsfølge og desuden Preussen, hvorimod Lybæk stod alene kun fulgt af enkelte af de vendiske Hansestæder.

Paa Søn aabnedes Krigen ved, at en lybsk Flaade paa 21 Skibe den 21. Juni 1534 ankom til Sundet, hvor den afbrød Forbindelsen mellem Sjælland og Skaane. København og Malmø slut-

tede sig straks til Lybækkerne, der angav at kæmpe for Christian II's Sag, og i Løbet af kort Tid var hele det østlige Danmark i Lybækkernes Magt.

Med København var fulgt hele Rigsflaaden, der laa aftaklet. Dermed havde Lybækkerne uindskrænket Herredømme paa Søn og kunde sætte Angreb ind, hvor de vilde. Christian II's tro Mand, Skipper Clement, landsattes i Aalborg, hvor han rejste Nordjylland til Oprør, og Grev Kristoffer af Oldenborg, der var Lybækkernes Hærfører, og efter hvem Krigen fik Navn, landsattes med en lybsk Hær paa Fyen.

I Løbet af 1534 overvandt Christian III's dygtige Hærfører, Johan Rantzau, al Modstand i Jylland. Mod Angreb Syd fra paa Jylland sikrede Kongen sig ved for Hertugdømmernes Vedkommende at slutte Fred med Lybæk. Som Forbundsfælle rykkede en svensk Hær ned i Skaane. Tilbage stod da Øernes Erobring.

Uden Flaade kunde dette ikke gøres over for Lybækkernes Søherredømme, og efter at Rigsflaaden var faldet i Fjendens Hænder, var Kongen helt uden Krigsskibe. Sverige og Preussen lovede at stille Skibe, og Kongen drev selv paa med at armere Handelsskibe. Værst var det dog, at hverken Sverige eller Preussen kunde stille en Flaadefører. Kong Gustav anmodede derfor den danske Konge om at maatte laane den danske Adelsmand Peder Skram hertil.

Peder Skram var født paa Herregaarden Urup ca. 1500. Fra sit 8. til sit 15. Aar blev han opdraget af Ejeren af Herregaarden Tirsbæk ved Vøjle Fjord sammen med dennes jævnaldrende Søner. Man kan derfor formode, at Drenge har tumlet sig paa Fjorden og lært at bruge en Aare samt passe Sejl og Ror. Siden blev han af Hr. Henrik Gø oplært i Vaabenbrug og Ridderfærd som andre unge Adelsmænd. Hans

Fig. 28 Peder Skram.

første Krigsfærd varsom ca. 18-aarig med den Hær, som Christian II ad Søvejen førte til Stockholm Skærgaard for at genvinde Sverige. I de følgende seks Krigsaar udmærkede han sig ved flere Lejligheder i Landkrigen.

Da Freden var indtraadt, drog Peder Skram udenlands et Par Aar i fremmed Krigstjeneste. Efter sin Hjemkomst blev han Lensmand til Bratsberg paa Norges Kyst. Søen var aldrig fri for Sø-røvere, og den unge Adelsmand har da haft Lejlighed til at færdes og kæmpe paa det Element, hvor han senere skulde vinde Berømmelse. Man ved dog intet sikkert herom.

I 1531 og 1532 deltog han, som tidligere nævnt, i den Flaadeaktion, der rettedes mod Christian II's Oprør i Norge, første Aar som selvstændig kommanderende over en mindre Eskadre og andet Aar underlagt Biskop Knud Gyldenstjerne, der kommanderede Flaaden.

Paa den Tid førtes et Krigsskib af praktisk uddannede Sømænd, medens Krigsfolkene om Bord, stod under en særlig Befalingsmand, der tillige var Skibets Chef. Denne var gerne Adelsmand, og blandt disse valgtes Admiralerne som Regel ogsaa. Historien viser dog, at ikke alle Adelsmænd kunde bruges til disse Poster om Bord, ogsaa de maatte have en vis Sømandsdygtighed. Ofte ved man intet om, hvorledes de havde erhvervet sig den. Dette gælder f. Eks. om den ovennævnte Biskop Knud Gyldenstjerne, thi selv om Biskop Absalon før ham havde vist sig at være en fremragende Flaadefører, kan det teologiske Studium dog næppe antages at give en Mand særlige Kvalifikationer til Admiral.

Peder Skram synes at have besiddet Sømandsdygtighed i højere Grad end almindeligt, hvorfor der ovenfor er søgt paapeget, hvordan han kan have erhvervet den. Han var aaben og ærlig, og om Datidens Syn paa hans Mod vidner hans Tilnavn »Danmarks Vovehals«.

Vinteren 1534—35 var Peder Skram optaget af at udtage og armere Handelsskibe til den danske Flaade. Det har sikkert været meget uensartet Materiel. Om Foraaret skulde den dansk-svensk-preussiske Flaade samles ved Gotland, og det lykkedes

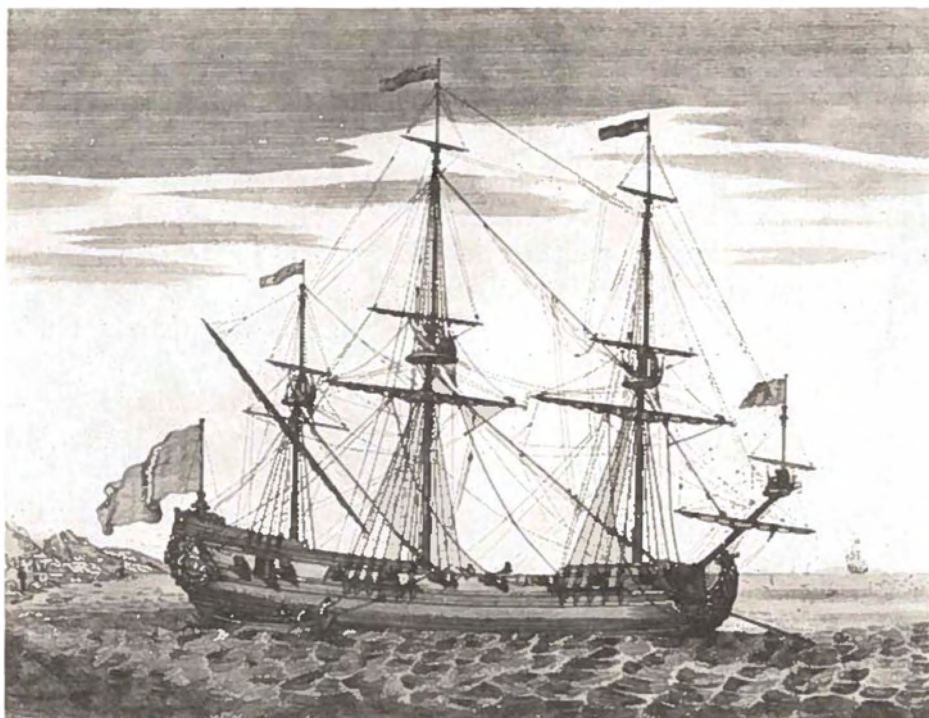

Fig. 23. Brander. Bemærk Dræggene paa Raanokkerne.
(Fot. Kgl. Bibliotek).

den danske Flaade at slippe forbi Lybækkerne uden Tab. I Slutningen af April 1535 havde alle de danske Skibe naaet Mødestedet.

Forinden var Peder Skram afrejst til Stockholm, havde hejst sit Flag paa **STORE KRAVEL** og taget Kommandoen over den svenske Flaade. Sidst i Maj var hele Flaaden samlet under hans Kommando ved Gotland. Den bestod da af 18 danske Skibe, 11 store svenske Orlogsskibe og 10 preussiske Skibe.

Til Flaaden hørte nogle Brandere. Det var mindre Skibe, der var fyldt med Tjæretønder og andre brandbare Stoffer. Paa Raanokker og andre fremstaaende Steder var fastsurret Dræg, saa at de kunde hage sig fast navnlig i Rejsningen af Skibe, de kom paa Siden af. Et Branderangreb, der har givet Anledning til mangan

kæk Sømandsdaad, udførtes ved, at Branderen mellem egne Skibe førtes ned mod Fjenden. Kunsten var da at manøvrere den saaledes, at den løb paa Siden og hagede sig fast i et fjendtligt Skib. Kort forinden var Lasten antændt og Branderen indhyllet i Flammer, medens Besætningen i Fartøjer var gaaet fra Borde.

Peder Skram gik straks i Gang med at indøve Flaaden og udstede de nødvendige Ordre. Da endnu et Par omdannede Handelskibe ankom fra Danmark talte Flaaden ialt 41 bevæbnede Skibe foruden Brandere og Proviantskibe, men kun de svenske Skibe fortjente Navn af Krigsskibe. Foruden deres faste Besætning medførte Skibene en Mængde Soldater, den svenske Flaade alene 3000. Til Sammenligning kan anføres, at Besætningerne paa de 30 danske og preussiske Skibe var 2768 Mand.

I Begyndelsen af Juni gik Peder Skram Syd paa med Flaaden. Den 9. Juni stødte den i haardt Vejr under Bornholm paa en lybsk Flaade, paa 9 store og 14 mindre Skibe, der laa til Ankers, da de allierede kom i Sigte.

Slaget under Bornholm 9. Juni 1535.

Lybækkerne lettede straks og stod for aaben Vind mod Sundet. Deres Admiralskib var et fra den danske Flaade ved Københavns Overgivelse taget Orlogsskib MICHAEL. Det indhentedes af STORE KRAVEL, der var de allieredes bedst sejlene Skib. Under den paafølgende Artillerikamp tilredtes MICHAEL haardt, men En-

Fig. 24. Stikvaaben med Entrehagor. (Fot. Tøjhusmuseet),

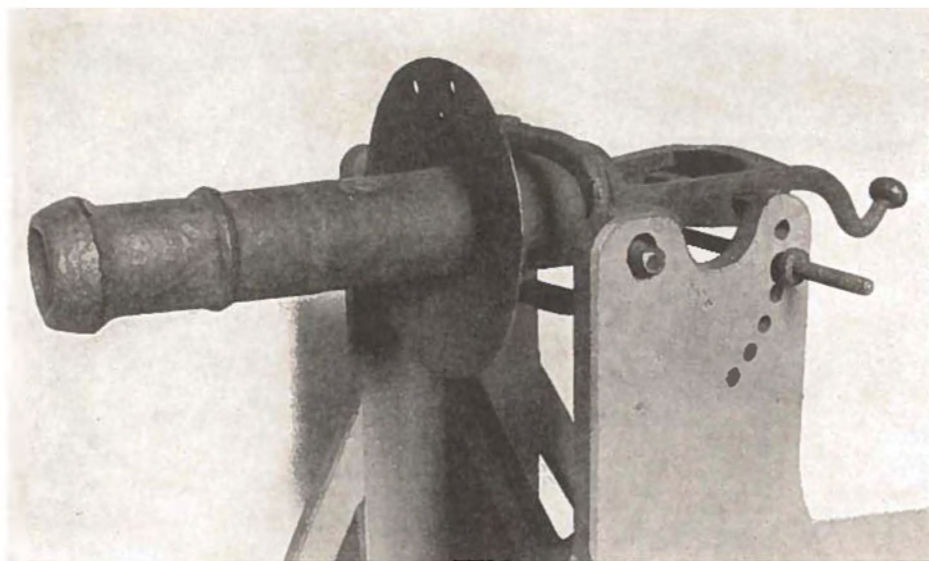

Fig. 25. Svingbæsse anbragt paa Røsling og drejelig i alle Retninger.
(Fot. Tøjhusmuseet).

tring var umulig paa Grund af Sø. Et heldigt Skud overskød STORE KRAVEL's Storefald, saa at Storsejlet kom til Dæks. MICHAEL undslap derved i synkefærdig Stand til Sundet. Sammen med et andet svensk Skib tilredte STORE KRAVEL derefter et andet lybsk Skib haardt. Det undslap dog ogsaa.

Flere andre lybske Skibe blev ligeledes havareret, deres Mandefald var stort, deriblandt deres Admiral. Paa de allieredes Side var Mandefaldet ogsaa stort, paa Peder Skrams Skib alene faldt 74 Mand.

Lybækkerne naaede Sundet, søgte Beskyttelse under Københavns Kanoner og vovede sig under Resten af Krigen ikke ud herfra.

Foruden denne Flaadestyrke havde Lybækkerne en anden paa 10 store Skibe i Lille Bælt. Dens Opgave var at hindre Johan Rantzaus Hær i at gaa over paa Fyn. Medens den lybske Flaade laa ved Middelfart, hvor den ventede Overgang, gik Rantzaus imid-

lertid i Marts 1535 fra Als med sin Hær over til Helnæs. Først da Landgangen var fuldført, kom Lybækkerne til Stede og ødelagde Transportfartøjerne. Inden Juni Maanedes Udgang var hele Fyn erobret for Christian III.

Peder Skram havde efter Sejren under Bornholm ikke spildt Tiden. Dagen efter Slaget havde han modtaget Meddelelse fra Kongen om Stillingen og Anmodning om at komme til Lille Bælt. Han stod straks Vest paa, idet han under Vejs som Herre i Østersøen rensede den for lybske Skibe.

Fra København havde Lybækkerne sendt Bud til deres Flaadestyrke i Lille Bælt om at søge Nord om Fyn og Sjælland for at forene sig med Styrken i København. Men Peder Skram handlede hurtigt, saa at Buddet kom for sent. Han efterlod de preussiske Skibe til at spærre Vejen gennem Femern Bælt og sendte de svenske Skibe til Spærring af Svendborg Sund mod Øst, medens han selv med de danske Skibe gik Syd fra op i Lille Bælt for at søge Fjenden. Ved Als traf han den lybske Flaadeafdeling, som flygtede mod Svendborg Sund forfulgt af Peder Skram. Da Lybækkerne saa deres Vej Øst paa spærret, opgav de Kamp, satte deres Skibe paa Land og stak Ild paa dem. Peder Skram var dog saa hurtig til at besætte de landsatte Skibe, at Ilden kunde slukkes. 9 Krigsskibe faldt derved i hans Hænder. Kun en Jagt brændte. Eet Skib undslap Øst paa, men blev forfulgt af Svenskerne og senere erobret ved den tyske Kyst. De i Land flygtede Besætninger blev tilintetgjort af Rantzaus Tropper.

Ogsaa efter denne Sejr handlede Peder Skram hurtigt. Langeland, Laaland, Falster og Møen erobrede han i rask Rækkefølge, saa at nu kun Sjælland stod tilbage.

De nævnte Øer, der havde sluttet sig til Christian II's Sag blev brandskattet, men Peder Skram tillod ikke Plyndring efter Tidens Skik. Dette medførte Mytteri paa Flaaden. Navnlig paa de svenske Skibe var Diciplin slet, og Peder Skram flyttede derfor sit Flag fra STORE KRAVEL til det erobrede lybske Admiralskib LØVEN. Mytterierne blev slaaet ned og de skyldige straffet.

Da Johan Rantzaus Hær var klar til at overføres, iværksatte

Fig. 26. Københavns Belejring 1659 (efter Hammolmanns Oldenburg. Chron.).

Flaaden i Begyndelsen af Juli dens Overførsel til Korsør, der forinden var besat af Peder Skram. Den 24. Juli var Hæren lejret uden for Hovedstaden, og største Delen af Sjælland havde underkastet sig. Peder Skram udførte samtidig Flaadens sidste Opgave: at gaa til Sundet og blokere København fra Søsiden. Fra Begyndelsen af August var Byen helt indesluttet undtagen paa Amager. Man havde ikke Tropper nok til at besætte denne Ø, og den blev derfor et Hul i Blokaden.

Efter at Christian III's Sag var sikret i Norge, ankom nu Erik Gyldenstjerne med 9 Skibe til Sundet. Den allierede Flaade talte derefter 25 store og mange mindre Skibe. Over for denne Styrke turde den indesluttede lybske Flaade ikke forsøge at løbe ud. Peder Skram kunde paa den anden Side ikke forcere Indløbet, da Havneløbene var forsønkede. Han lod da landsætte Kanoner paa Refshale

Holmene og beskød derfra Skibene i Havnen. Ad denne Vej blev et større lybsk Skib, **DEN PRYSKE HOLCK**, skudt i Sænk.

Johan Rantzaus Hær var ikke stor nok til at foretage en Storm paa København, og Byen udstod tappert Belejringen.

De vendiske Hansestæder udrustede imidlertid en ny Flaade, der den 8. November 1535 ankom til Drogden. Den var paa 18 store Orlogsskibe foruden en Del mindre Transportskibe med Levnedsmidler til de belejrede. Det var paalagt saavel Admiralen som de enkelte hanseatiske Byers Befalingsmænd at gaa frem med stor Varsomhed og vogte sig for at udsætte Flaaden for Fare. Dette gav selvsagt Anledning til Rivninger inden for Ledelsen. Den hanseatiske Flaade ankrede op mellem Dragør og Kastrup.

Peder Skram frygtede, at den indesluttede Flaade skulde løbe ud og forene sig med den ankomne hanseatiske Flaade, hvorved Hanseaterne vilde blive i hvert Fald numerisk overlegne. Han lod derfor foreløbigt sine store Skibe opretholde Blokaden. Stiv Kulning forhindrede de første Dage Hanseaternes Udskibning af Lev-

Fig. 27. Skuermønt med Chr. III's Billede.
(Fot. Nationalmuseet.)

nedsmidler, men da Stormen den 12. November havde lagt sig, og Udskibningen skulde paabegynde, foretog Peder Skram et Baadangreb for at forhindre den. Uheldigvis blev han derunder selv saaret og maatte bringes i Land. Det derefter planlagte Angreb med Hovedstyrken, efter at man havde sikret sig imod, at den indespærrede Flaade løb ud, maatte da ledes af den preussiske Admiral Johan Peine. Hans Skib grundstøtte imidlertid, og saavel Kamp som Forfølgelse af Fjenden ophørte hurtigt, hvorfor Hanseaterne til Kongens store Fortrydelse naaede vel beholdne hjem.

Om Vinteren maatte Flaaden paa Grund af Is søge Havn i Landskrona. Herfra erobrede Peder Skram med Kanoner, han bragte over Isen, Fæstningen Krogen. I Februar 1536 opgav Hansestæderne Kampen og sluttede Fred. Saasnart Isen brød op, gæntoptog Flaaden Københavns Blokade, og den 28. Juli 1536 overgav Byen sig. Malmø havde da allerede nogen Tid forinden som den sidste By i Skaane maattet overgive sig.

Danmarks og Norges Riger var fast i Kong Christian III's Haand.

Fig. 28. Peder Skrams Sægl.
(Fot. Kgl. Bibliotek.)

Kong Christian III havde for at vinde sine Fædres Trone til de militære Operationer brugt to fremstaaende Mænd, Johan Rantzau og Peder Skram. Soldater maatte selvsagt slaa Oprørerne ned og rense Landet for Fjender. Man kan derfor sige, at Johan Rantzaus Feltherrekunst var den første Betingelse for, at Kongen naaede sit Maal. Paa den anden Side maa det erkendes,

at det Søherredømme, Peder Skram saa hurtigt og afgørende tilkæmpede sig, isolerede Kongens Modstandere og bandt dem til de Landsdele, hvor de stod. Kongens Hære fik samtidig Bevægelsesfrihed til at sætte Angreb ind paa de isolerede Modstandere, hvor og naar det ønskedes. Uden det af Peder Skram skaffede Søherredømme kunde Maalet næppe være naaet. Grevens Fejde viser derfor Sømagts Nødvendighed for at kunne føre en heldig Krig i Danmark.

De to Mænd førte Krigen selvstændigt hver paa sit Element, men de samarbejdede som gode danske Mænd mod det fælles Maal.

Peder Skrams Samlen af Flaaden fjernt fra den egentlige Krigsskueplads, hans Samarbejden af det uensartede Materiel og Indøvelsen af det ligesaa uensartede Personel samt den derefter førte heldige Kampagne viser ham som en fremragende Flaadefører. Hans hele Færd viser, hvad hans retlinede Karakter ogsaa er en Borgen for, at det var Danmark og ikke sin egen Hæder, han kæmpede for.

PERIODEN 1536—60

Krigen havde lært Christian III, hvilken Betydning Sømagt havde for Danmarks Sikkerhed og Styrke. Blandt hans første Regeringshandlinger kan man derfor finde Bestræbelser for at skabe en vel udrustet Flaade.

Allerede 1536 udkom Regler for Disciplinen i Orlogsskibe. Disse Regler optoges senere i de 1555 udgivne Skibsartikler, der tillige gav Regler for Tjenesten om Bord og indførte Ed, som enhver ved sin Tiltrædelse af Tjeneste skulde aflægge.

Tidligere havde Flaaden staaet under Marsken. Den havde sin særlige Forvaltning, men det kan ikke ses, hvem der umiddelbart styrede dens Anliggender, tog Bestemmelser om Skibstyper o. l. Rigsflaaden, der havde bestaaet siden Kong Hans' Tid, omfattede de egentlige Krigsskibe, der byggedes dertil. Dens Officerer bestod kun af Kaptajner og Løjtnanter, medens Admiral ikke var nogen fast Stilling. Naar en Flaade eller en Eskadre udrustedes, udnævntes en Admiral for det enkelte Togt. Christian III udnævnte

Søfart

offuer Øster oc Vester

Søen:

Doj hullcken mand finder paa det allerflitigste/
aff de beste Piloter optegnet oc Bescreffuen all Søens leyg-
hed oc skickelse/ met Grunden/ Dybet/ Strømmene / Løbet/
Liderne. oc alle andet som Skibsfolcket er fornøden at vide;
De er denne Søfart colligeret oc vddraget aff de allerbeste
Cartes mand land finde / oc huert Koers behynderlig set vdi
sin sted / Met flighe Figurer som der til ere tienstaatte
formeret: Alle Skippere / Styrmand oc
andre / som bruge Søslasen
til villis oc treusse For-
dansket.

Drentet i Kiøbenhavn / aff
Laurens Benedict.

1568.

Fig. 29. Fornde af eldste Færvedsbeokrivelse i Søkartarkivets Besiddelse.

derimod Peder Skram til Rigsadmiral, altsaa til fast Overhoved for Flaaden, og Stillingen bevaredes, idet Herluf Trolle afløste ham som Rigsadmiral.

Rigsflaaden havde Station i København, hvor Skibene vedligeholdtes, og hvorfra de udrustedes. Deres Oplagsplads var paa en Linie inden for Refshale Grunden, omtrent over for det nuværende Gammelholm. I Begyndelsen af sin Regeringstid anlagde Christian III Værft med Værksteder og Magasiner paa Bremerholm. Først var det underlagt Statsholderen paa Københavns Slot, men ved Oprettelsen af Stillingen som Rigsadmiral blev det underlagt denne og fik sin egen Chef, der benævnedes Holmens Chef.

Skønt Danmark under Resten af Christian III's Regeringstid havde Fred, viste han sin Forstaaelse af Sømagts Betydning ved under truende Forhold under Krig i Europa at udruste endog større Flaader. Under Forviklinger med Holland var Mogens Gyldestjerne saaledes i Søn med en Flaade paa omtrent 40 Skibe. En Grund til Udrustninger var ogsaa, at krigsførende under de mange Krige i Europa autoriserede Kapere. Disse nøjedes ikke altid med at angribe fjendtlige Skibe. De ønskede ofte blot at skaffe Indtægter til sig selv og deres Rederi. Undertiden fortsatte de endog deres Virksomhed efter Fredsslutningen, altsaa som Sø-røvere. Østersøen kunde holdes nogenlunde fri for Kapere, men i Nordsøen var de ofte vanskelige at holde i Ave.

Den faste Flaade og de jævnlige Udrustninger tjente til at udvikle Skibstyperne. Sejlføringen blev bedre og Krigsskibene blev

Fig. 30. Skib fra Midten af 16. Aarh.
(Fra Benedichta Farvandsbeskrivelse.)

mere bredsidebevæbnede. Den bedre Sejlevne muliggjorde March-Formationer, og Bredsidebevæbningen nødvendiggjorde en anden Kamp-Orden end, da Skibene var hovedsagelig stævnbevæbnede.

Kanonerne støbtes ogsaa større. De svære Kanoner benævntes hele, trekvart og halve Kartover. De enkelte Skibes Armering var meget uensartet. Som Eksempler kan nævnes det svenske MARS eller MAKALØS (1564), der var sin Tids største Skibe i Norden, og som førte:

- 2 hele Kartover med 24 kg Kugle.
- 4 trekvart Kartover.
- 8 halve Kartover.
- 3 Nodtslanger med 3 kg Kugle.
- 16 hele Feltslanger 1,5 kg Kugle.
- 14 trekvart Feltslanger
- 20 halve Feltslanger.
- 18 dobbelte Falkonetter med 1 kg Kugle.
- 24 enkelte Falkonetter med $\frac{1}{2}$ kg Kugle.
- 60 Falkoner med $\frac{1}{2}$ kg Kugle.
- 4 Jern-Skjerbrekere.

Ialt 173 Stk. Skyts.

og Heriuf Trolles Flagskib FORTUNA, der var armeret med:

- 2 halve Kartover.
- 2 trekvart Slinger.
- 30 halve Slinger.
- 6 kvart Slinger.
- 1 Falkonet med Kammer.
- 1 Jernslange.
- 1 Skjerbreker.
- 17 Hager.

Ialt 60 Stk. Skyts.

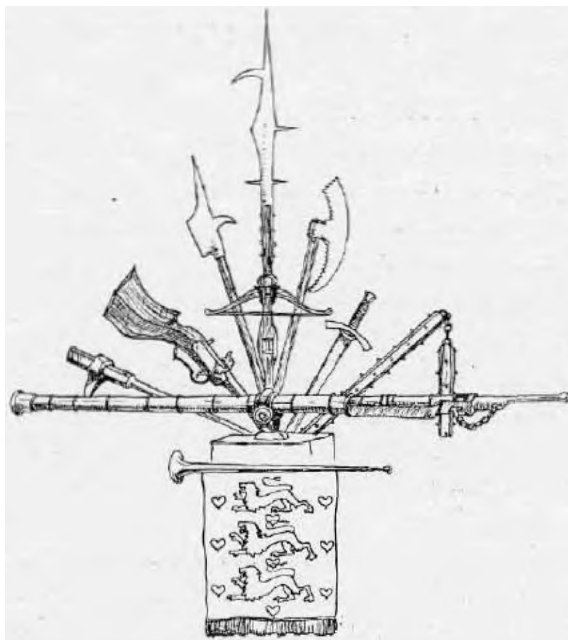
Til Brug under Entring anvendtes Entrehager, hvormed man huggede sig fast i det fjendtlige Skib. Til at afværge Fjendens

Entring hængte man Bomme og Bjælker ud, som skulde hindre Fjenden i at komme paa Siden, naar det ikke ønskedes.

Christian III efterlod sig ved sin Død 1559 en Flaade i god Stand og under Udvikling. Danmarks Sømagt gjorde de Søstyrker, som de enkelte Hansestæder kunde udruste, betydningsløse. De blev ikke mere en Magtfaktor i nordisk Politik.

Hansetædernes mange Forrettigheder bortfaldt derfor efterhaanden. Hollænderne udviklede samtidig deres Handel og drev snart Skibsfart for praktisk talt hele det europæiske Fastland. De var i Modsætning til Hansetæderne Frihandelsmænd. Danmarks og Norges Kystfart kunde derfor udvikles ligesom vore Købstæders lokale Handel, saa at Velstand øgedes, og Landet blev klar til yderligere Fremgang, hvis Lejlighed bød sig.

Den danske Sømagts indirekte Betydning var derfor næppe mindre end dens direkte.

2. KAPITEL

RIVALITET OM HERREDØMMET I NORDEN

DEN NORDISKE SYVAARSKRIG (1563—1570)

Kalmar-Unionen var opstaaet under et af alle nordiske Lande følt stærkt Tryk Syd fra — fra Hansestæderne og fra Tyskheden. Det Tryk fik ogsaa efter Unionens Opløsning Danmark og Sverige til at staa sammen under Grevens Fejde. Da Trykket ophørte, efterhaanden som Hansestædernes Magt aftog, og de to Rigers Styrke tiltog, blev der Plads for indre nordiske Stridigheder.

Saa længe Kong Christian III og Kong Gustav levede og var optaget af at udvikle og styrke deres Lande, gik alt godt. Anderledes stillede Sagen sig, da de med godt et Aars Mellemrum døde, og deres unge endnu ikke 30-aarige Sønner, Frederik II og Erik XIV, kom paa Tronen.

Unionsopløsningen havde efterladt dybe Spor i Sindene, og Strid om Retten til at føre tre Kroner i Vaabnet maatte øge Bitterheden, da den pegede paa, at den danske Konge ikke havde opgivet Unionstanken. Krigens Aarsag laa dog dybere, i Kappelstrid

om Indflydelse i Østersølandene, hvor de tyske Ridders Ordensstat kom i Opløsning, da Russerne trængte paa og bl. a. erobrede Havnebyen Narva. Frederik II havde købt Øen Øsel, og Svenskerne besatte Reval med Dele af Estland, som Valdemar Atterdag ca. 100 Aar forinden havde solgt til Ridderordenen. Med Revals Besiddelse beherskede Sverige begge Sider af den finske Bugt, og i 1562 forbød Erik XIV al Sejlads paa Narva med danske, russiske, hollandske, engelske og hanseatiske Skibe. Da Rusland endnu næppe havde Skibe paa Østersøen, var det en Forholdsregel, der navnlig berørte Danmarks og Lybæks Handelsinteresser.

Naar Forholdet mellem Landene ikke var godt, maatte Sverige føle sig omklamret af den danske Konges Magtomraade. Danmark-Norge lukkede for det mod Vest, hvor Sverige kun naaede ud til Søen ved Gøtaelvns Udløb, mod Syd lukkede det gamle Øst-Danmark, de skaanske Provinser, og for Sejladsen gennem Østersøen var Bornholm, Gotland og Øsel danske Vagtposter. Danmarks geografiske Beliggenhed har altid givet os Fordele, men den har ogsaa altid frembudt en Risiko, naar vi ikke holdt vort Forsvar i Orden.

Flere Smaating var hændet, som havde øget Spændingen, da Frederik II i Foraaret 1653 sendte en Eskadre paa 7 eller 8 store Krigsskibe under Jakob Brokkenhus til Østersøen med Ordre til at holde sine Skibe samlede, til at visitere alle fremmede Skibe og ikke tillade Krigsmateriel at passere til svensk Havn. Samme Ordre gaves til en Styrke paa 4 Skibe, der sendtes til Nordsøen.

En svensk Flaade paa 22 Krigsskibe under Jakob Bagge var samtidig afsendt fra Stockholm for at hente Erik XIV's Brud i Rostock men med Ordre til under Vejs at søge

Fig. 31. Frederik II. Buste af Johan Gregor von der Schardt. (Fot. Frederiksborg Museet).

at angriber danske Skibe og gøre dem al mulig Skade og Afbræk.

Saadanne Ordre paa begge Sider maatte føre til Kamp, naar Styrkerne mødtes.

Den 30. Maj laa Jakob Brokkenhus med sin Eskadre til Ankers ud for Rønne, da den svenske Flaade nærmede sig Bornholm.

Han lettede da med sit eget Skib HERCULES samt to andre, nemlig HECTOR ført af Malthe Jensen og HJORTEN ført af Albert Beck, for at gaa Svenskerne i Møde. Som Bevis paa at han ikke havde fjendtlig Hensigt, lod han de øvrige Skibe forblive til Ankers.

Hvilke Grunde Jakob Brokkenhus end gav, kan det imidlertid under de spændte Forhold mellem Landene ikke forsvares at give sig selv saadan Blotelse som at dele sin Styrke. Det kan saa meget mindre forsvares, som hans Forholdsordre udtrykkelig lød paa at holde Skibene samlet. Kongen bebrejdede ham det da ogsaa haardt.

Kl. ca. 13 afgav Jakob Brokkenhus paa en Kabellængdes Afstand det danske Løsen: 3 Skud. Ved et Uheld var det ene Skud skarpt, og Kuglen traf i et svensk Skibs Sejl. Dette blev Signal

til Kamp. De svenske Skibe omringede straks de tre danske Skibe, HERCULES's Stormast gik over Bord, og efter 4 Timers haard og ærefuld Kamp maatte alle 3 Skibe overgive sig. De øvrige danske Skibe havde ikke kunnet naa op til Hjælp og flygtede nu til Sundet.

Fangernes Antal beløb sig til ca. 800 Mand, der blev ydmygede

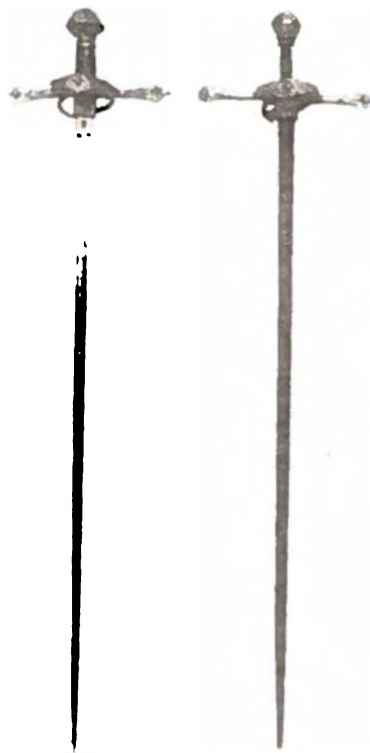

Fig. 32. Sværd fra 16. Aarhundrede.
(Fot. Nationalmuseet).

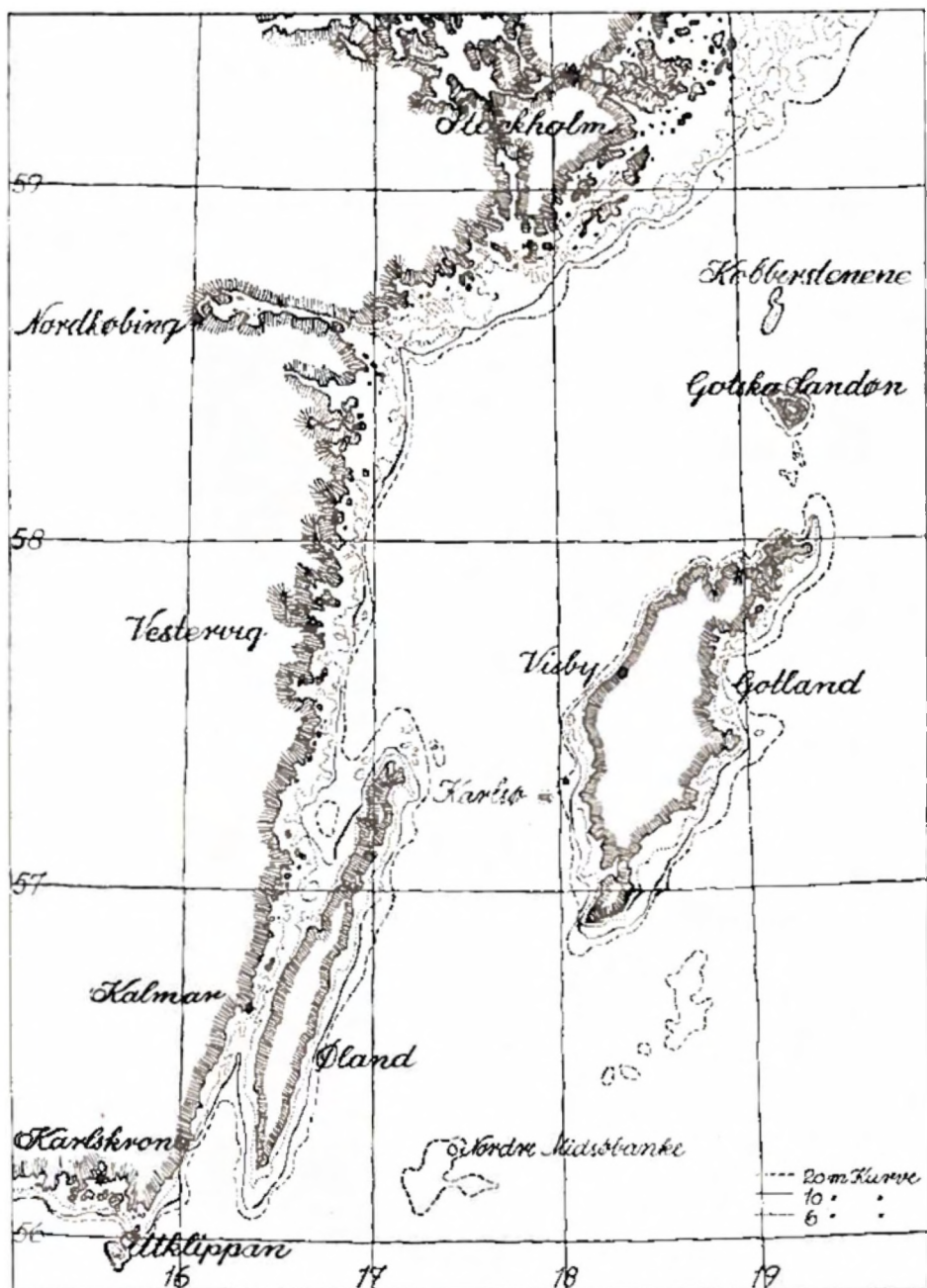

Fig. 33. Jakob Brokkonhus' Kamp ved Bornholm efter Stik fra 17. Aarhundrede.
(Reisen: Dansko Atlas.)

ved at maatte deltage i det Triumf-Indtog, som Erik XIV foranstaltede for Sejrherren ved hans Tilbagekomst.

Den umiddelbare Følge af Kampen ved Bornholm var, at Frederik II den 21. Juli erklærede Sverige Krig, og at Rustningerne fremskyndedes. I August rykkede en dansk Hær fra Halland mod Elfsborg, der var Sveriges eneste Forbindelse mod Vest. Flaaden overførte Belejningsaktyts og blokerede Fæstningen fra Søsiden. Den 4. September overgav Elfsborg sig, og to nye store Orlogsskibe i Havnen gjordes til Bytte og indgik i den danske Flaade.

Den 5. August afsejlede Peder Skram fra København med 27 store Orlogsskibe og nogle mindre Fartøjer med en Bemanding paa ialt 4600 Mand og forenede sig i Østersøen med 6 lybake

FARVANDET OMKRING GOTLAND

Skibe under Frederik Knebel. Han rensede Østersøen for svenske Kapere og gik derefter til Øland, der plyndredes.

Jakob Bagge var imidlertid kommet i Søen med en svensk Flaade paa 42 Orlogsskibe og havde forsøgt at proviantere paa Gotland. Hertil gik Peder Skram nu og fik den 11. September den svenske Flaade i Sigte. Svenskerne trak sig straks tilbage, saa at det kun kom til en partiel Kamp paa et Par Timer med 13 af de svenske Skibe. Under denne Kamp faldt den danske Viceadmiral Frants Bilde. Jakob Bagge søgte med sin Flaade Dækning i Skærgaarden og løb ikke ud mere det Aar.

Peder Skram havde dermed Herredømmet i Østersøen. Han forblev i Farvandet ved Gotland indtil Vinterens Frembrud, hvorefter han gik til København, hvor Flaaden oplagdes for Vinteren.

Peder Skram havde allerede i 1555 trukket sig tilbage fra Stillingen som Admiral. Han havde dog fulgt sin Konges Kald 1563 og overtaget Kommandoen over Flaaden. Da Kongen imidlertid var misfornøjet med hans Uvirksomhed under Blokaden af Sveriges Kyst, trak han sig nu tilbage.

Han overtog dog Kommandoen over Loholm Slot, som han forsvarede mod svenske Angreb i 1565 og 1568. Derefter trak han sig helt tilbage til sin Gaard Urup, hvor han døde den 11. Juni 1581, 90 Aar gammel.

Man forstaar bedre, at Erik XIV var misfornøjet med Jakob Bagges Optræden. Dette gav sig Udtryk i haarde Ord, men han fik dog ogsaa næste Aar Kommandoen over den svenske Flaade.

Herluf Trolle afløste som Admiral over den danske Flaade. Han var født paa Herregaarden Lilø i Skaane den 14. Januar 1516 og Søn af Jakob Trolle, der havde tjent som Admiral under Christian II og sammen med Søren Nordby havde færdedes meget paa Søen. Herluf Trolle gik i Skole i København under Byens Belejring under Grevens Fejde, men han deltog ikke i Krigen. Derefter studerede han i Wittenberg og blev bl. a. gennem sin Omgang med Melanchthon en troende Kristen. Hjemkommet herfra gjorde han en Tid Tjeneste ved Christian III's Hof og havde derefter

som andre Adelsmænd Len at styre. Man ved overhovedet intet om, at han havde haft at gøre med Militærvæsen eller Søn før han ca. 40 Aar gammel blev Lensmand paa Københavns Slot og sam-

Fig. 34. Herluf Trolle. Afbildning paa hans Husalter.
(Fot. Nationalmuseet.)

tidig Holmens Chef. Omhyggelig, ansvarsbevidst, dybt religiøs, human og kultiveret, som han var, satte han sig med Iver ind i sine nye Pligter. Hans Kald førte ham ogsaa jævnligt til Søs med nybyggede Skibe.

Da han var udnævnt til Admiral for Flaaden efter Peder Skram, anstrengte han sig i Løbet af Vinteren 1563—64 for at bringe Skibene i bedst mulig Stand og øve Besætningerne. Betegnende for Herluf Trolle er hans Svar til den lærde Niels Hemmingsen, da denne forundrede sig over, at han udsatte sig for Sølivets Farer og Anstrengelser: »Hvorfor hedder vi Adelsmænd, hvorfor bærer vi gyldne Kæder og ejer Jordegods. Mon ikke fordi vi skal forsvare Land og Ri-

ge mod Fjenden og ikke holde os tilbage i Farens Stund, naar det gælder.

For at undgaa den Uorden, som ved tidligere Søslag var opstaaet i store Flaader, udtænkte han de først kendte formal-

taktiske Regler for Sejlskibe. Han inddelte Flaaden i 7 Grupper. Hver Gruppe bestod af eet stort og to mindre Skibe. De store Skibe skulde sejle i Kølvaandsorden med et mindre Skib paa hver Laaring, saa at hele Formationen dannede en Kile.

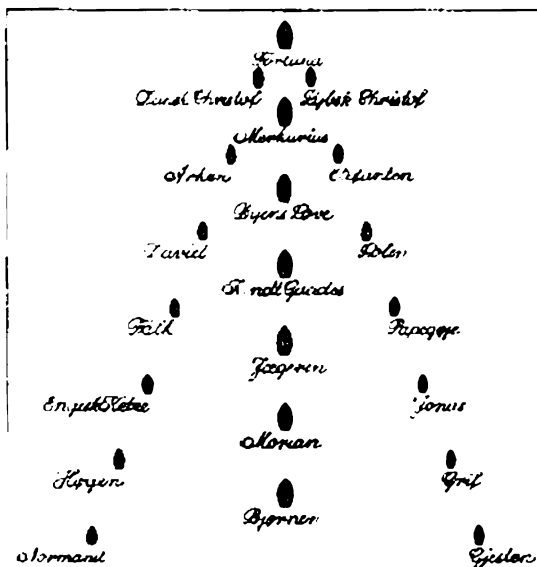
De 5 resterende af hans 26 Skibe vilde han bruge til Rekognoscering, og de 6 lybske Skibe, han ventede at faa Tilalutning af, vilde han anbringe i 2 Grupper mellem JEGEREN og MORIAN, saaa at wy haafuer nogen af wore Skiib bag thennomæ.

Herluf Trolles Orden var sikkert god som March-Orden. Om den ogsaa var god som Kamp-Orden kan ikke siges, thi den blev aldrig holdt under Kamp.

For saa vidt den blev brudt af de mest kampglade for at komme i bedre Kontakt med Fjenden, var det kun godt, men hvis den blev brudt for at holde sig tilbage, maa man beklage det. Ordenen har mest Interesse som det ældst kendte Forsøg paa at udforme en Formaltaktik for Sejlskibe.

Den 8. Maj 1564 littede Herluf Trolle og sejlede Syd paa fra København. Ved Bornholm stødte 6 større lybske Skibe og 3 Jagter under Frederik Knebel til hans Flaade, der derefter talte 27 større og 8 smaa Skibe. Den 24. Maj var den naaet paa Højde med Gotland.

I Sverige havde man ogsaa sat al Kraft paa Udrustningen af en stærk Flaade. Den svenske Flaade kom til Søs under Jakob Bagge omtrent samtidig med den danske.

HERLUF TROLLES FLAADROPSSTILLING

Fig. 35. Herluf Trolles Segl.
(Thiiset: Danske adelige Sigillor.)

Den bestod af 38 Skibe, der gennemgaaende var større end de danske Skibe. 16 af dem opgives som særlig store, og det største af disse, Admiralskibet **MARS** eller **MAKALØS**, havde 173 Stk. Skyts og 800 Mands Besætning.

Den 30. Maj var Herluf Trolle i Farvandet mellem Øland og Gotland for NØlig Vind paa Vej NV over, da den svenske Flaade kom i Sigte kommende Nord fra paa sydlig Kurs.

Slaget ved Øland den 30. og 31. Maj 1564.

Den svenske Flaade sejlede uden Orden, og MARS med ELEFANTEN, FINSKA SVANEN og muligvis et Par andre svenske Skibe var forud for den øvrige Flaade. Den danske Flaade var heller ikke samlet, men Kl. 15 kunde Herluf Trolle med 5 eller 6 Skibe angribe de forreste svenske Skibe. Kampen var meget heftig. FORTUNA, BYENS LØVE og ARKEN angreb MARS. FORTUNA mistede sit Ror og en Del af Rejsningen, og de Forsøg, der gjordes paa at komme paa Siden af MARS for at entre, mislykkedes. Kampen fortsattes indtil Mørket faldt paa. Da var et lybsk Skib skudt i Sænk.

Om Natten repareredes de havererede Skibe, og begge Parter søgte at samle Flaaden. Den næste Morgen Kl. 06 genoptoges Kampen. For den NØlige Vind stod begge Flaader for Styrbords Halse mod Ølands Nordspids. Svenskerne var til Luvart og søgte at trykke den danske Flaade ad Læ til, saa at dens sidste Skibe ikke kunde passere Pynnten uden at maatte vende.

Den danske Flaade vilde derved blive adskilt. Vinden sprang imidlertid til NV, saa at Danskerne fik Luven. MARS, der understøttedes af SVENSKA HECTOR, ELEFANTEN og FINSKA SVANEN blev navnlig angrebet. FORTUNA blev saa forskudt, at den maatte trække sig ud af Kampen, men da MARS Ror blev forskudt, lykkedes det Otto Rud at borde dens Agerende med BYENS LØVE og entre, samtidig med at de lybske Skibe ENGELN (Frederik Knebel) og FUCHSEN entrede dens luv Side. Skibet var netop erobret, da der gik Ild i det. Det lykkedes dog en Del af de om Bord værende at komme over i de danske og lybske Skibe, inden den Kl. ca. 12 sprang i Luften med ca. 1000 Svenske, Danske og Lybækkere. Blandt de reddede var Jakob Bagge og ca. 100 Svenskere, der blev Fanger.

Denne Begivenhed blev Signal for Admiral Klas Fleming til med de øvrige svenske Skibe at søge tilbage til Stockholm.

Herluf Trolle kunde ikke forfølge. Dertil var mange af hans Skibe for havarerede. Han ankrede først ved Karlsøerne og gik derefter til Bornholm for at reparere og proviantere.

Efter at Flaaderne havde repareret stod de begge til Søs for at opsøge hinanden. Den svenske Flaade havde nu som højstbefalende faaet Feltherren Klas Horn.

Længe søgte Flaaderne hinanden forgæves. Den 11. Juli afgik Herluf Trolle fra Bornholm til Nydyb for som Følge af en urigtig Efterretning til den lybske Admiral at søge den svenske

Fig. 36. Morgenstjerner.
(Fot. Tøjhusmuseet.)

Flaade, der 11 Dage forinden var løbet ud. Næppe var han afsejlet fra Bornholm før den svenske Flaade ankom og ankrede paa hans forladte Ankerplads. En stor lybsk Handelsflaade løb derved lige i Armene paa Svenskerne, som de havde antaget for den danske Flaade. Den 12. Juli traf tre danske Skibe det svenske Krigaskib FALKEN ved den tyske Kyst. Efter Kamp sprang det svenske Skib i Luften med hele sin Besætning.

Ved Efterrretningen om den svenske Flaade ved Bornholm gik Herluf Trolle Nord paa, passerede Øen og holdt gaaende mellem Øland og Bornholm. Den 14. August om Morgenen laa han til Ankers for Storm ved SØ-Kysten af Øland, da den svenske Flaade kom i Sigte.

Slaget ved Øland den 14. August 1564.

Paa Grund af stiv Kuling af NW besluttede Herluf Trolle at modtage Slag til Ankers og gøre klar til at afslaa Entring. Horns Angreb var imidlertid svagt, og Entring forsøgtes ikke.

Efter Middag løjede Vinden og trak sig til SW, hvorfor Herluf Trolle kunde haabe at vinde Luven. Han lettede derfor, men Svenskerne beholdt Luven, og da de ikke vilde holde Stands, kom det kun til en løbende Fægtning, som ikke kunde bringe Afgørelse. Nogle svenske Skibe holdt ind mellem Skærene forfulgt af danske Skibe. Et svensk Skib strandede derved. Ved Mørke afbrødes Kampen.

Om Natten kom 4 danske Skibe op Syd fra for at forene sig med Flaaden. De kom ind i den fjendtlige Flaade, og tre af dem blev erobret, medens det fjerde undslap.

Den følgende Morgen løb Svenskerne ind til Kalmar, hvorved Admiralskibet ELEFANTEN forliste.

Medens den svenske Flaade ikke kom i Søen mere det Aar, haandhævede Herluf Trolle Søherredømmet i Østersøen og vendte først ved Udgangen af September tilbage til København.

Forholdene for Besætningerne om Bord i Datidens Skibe var ikke gode. Under Hoveddækket var intet andet Dæk. Naar Fol-

kene var om Læ, maatte de derfor opholde sig og sove sammenstuvet oven paa Last af enhver Art. Man havde ingen Midler til at præservere Levnedsmidler. Naar Skibene holdt Sæn i længere Tid blev Provianten derfor ofte for­dærvet. Mangel paa Grøntsager forårsagede Skørbug, som man ingen Midler kendte imod. Vandet blev efter kort Tids Forløb stinkende, slimet og usundt. Intet Under derfor, at Epidemier let udbrød om Bord og var svære at bekæmpe. Sommeren 1564 havde Sygdom konstant hærget begge Flaader. Ved Sygdom var omkommet flere Folk, end der var faldet i Slagene. Skønt der i Løbet af Sommeren var sendt den danske Flaade 800 Mand til Erstatning, manglede Skibene dog stadig mange Folk.

Dette i Forbindelse med Penge­nød forårsagede, at det i 1565 trak længe ud med Flaadens Udrustning. Derfor sendtes i Begyndelsen af Maj Peder Hvitheld med 4 Skibe til Pommerens

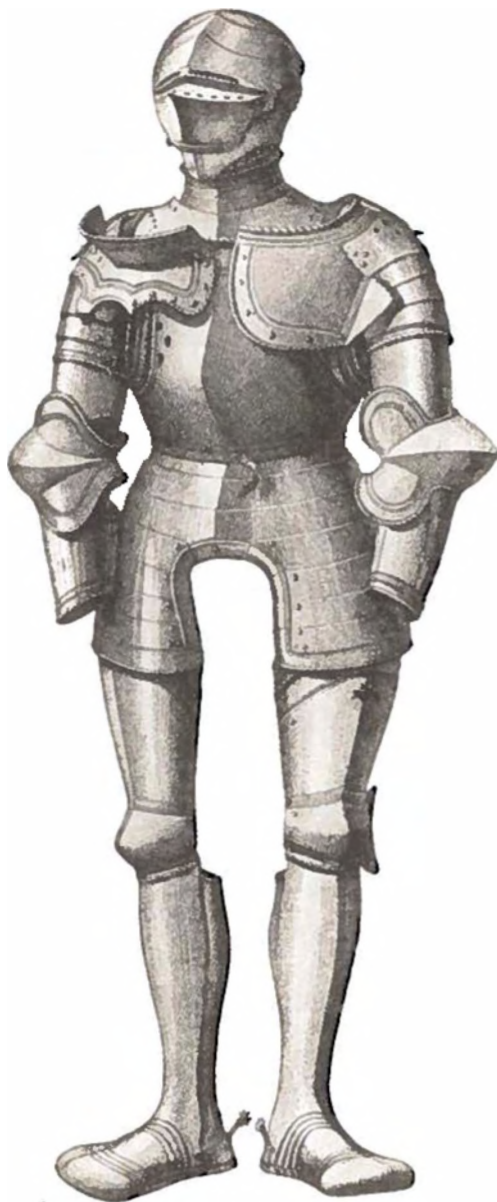

Fig. 37. Hertuf Trolles Rustning.
(Trolles Lund: Tider og Tanker.)

Fig. 38. Armbröst. (Fot. Nationalmuseet.)

Kyst for at blokere Nydyb og vanskeliggøre Transporterne fra Stralsund til Sverige.

Den svenske Hovedflaade paa ca. 50 Skibe under Klas Horn havde imidlertid forladt Stockholm den 5. Maj, og den 22. Maj var den paa Højde med Rygen. 9 af dens Skibe jagede Hvitfeld, og da denne ikke kunde undkomme, satte han Skibene paa Land og brændte dem, da de ikke længere kunde forsvares. Besætningerne vendte tilbage til Danmark. 2 danske Rekognosceringsfartøjer ved Greifswalde lod sig samtidig inter-

nerne af Hertugen af Pommern for at undgaa at falde i Svenskerens Vold.

Den 27. Maj ankrede hele den svenske Flaade i Køge Bugt og vakte stor Forfærdelse i København, da vor Flaade endnu ikke var klar. Lybækkorne der havde ligget til Ankers ved Falsterbo, flygtede Nord paa. Horn foretog sig imidlertid intet. Han blev kun liggende paa sin Ankerplads, saa længe Vinden var sydlig. Da den trak sig vestlig, letted han og stod Syd paa.

Endelig den 1. Juni kunde Herluf Trolle staa til Søs med en Flaade paa 28 Skibe, hvor han havde sit Flag paa 84-Kanonskibet JÆGERMESTEREN. Han stod Syd paa, forenede sig ved Femern med 5 lybske Skibe, og den 4. Juni observeredes Fjenden ud for Bukow paa Meklenborgs Kyst.

Slaget ved Bukow den 4. Juni 1565.

Til Trods for Svenskernes Overlegenhed angreb Herluf Trolle straks de luv svenske Skibe, FINSKA SVANEN, HERCULES, ENGELEN, PELIKANEN og TROILUS, der i den løje Vind var skilt noget fra den øvrige Flaade. Heller ikke Herluf Trolles Flaade var samlet, saa at kun 5 eller 6 danske Skibe kom i Kamp. Herluf Trolle angreb med JÆGERMESTEREN først FINSKA SVANEN og tilredte den saa stærkt, at den holdt af ned mod den læ Del af sin Flaade. Derefter forsøgte han at entre TROILUS, men efter en Kamp lykkedes det den at kappe Entredræggenes Tove og ligeledes søge i Læ. Her imod Aften blev det helt stille, saa at Skibene ikke mere kunde regeres, og Kampen ophørte. Om Natten bugseredes de svenske Skibe af deres Fartøjer, saa at de om Morgenens ikke kunde naas af den danske Flaade.

Under Slaget var Herluf Trolle blevet saaret. Han agtede imidlertid ikke nok paa Saarene og lod andre saarede blive hjulpet først af Feltskærerne. Under de følgende Dages Anstrengelser, hvor han søgte at indhente Horn og at forhindre denne i at dække en Troppeoverførsel fra Rygen, hvilket mislykkedes for ham, blev han mere syg, og da Svenskerne fra Rygen holdt Øst paa, sejlede han den 8. Juni til København, hvor han maatte gaa i Land. Den 25. Juni døde han kun 49 Aar gammel.

Fig. 39. Afbildning af Herluf Trolle og hans Hustru paa deres Sarkofag i Herlufsholm Kirke. (Fot. Nationalmuseet.)

Som Herluf Trolles Efterfølger overtog Otto Rud nu Kommandoen som Admiral over den danske Flaade.

Otto Rud var født paa Vedbygaard den 15. Maj 1520. I Mod-sætning til Herluf Trolle havde han næppe megen boglig Viden, idet han godt 12 Aar gammel af Faderen blev sendt til Tyskland, hvor han tjente forskellige Grever og deltog i deres Kampe. Først 23 Aar gammel vendte han tilbage til Danmark, og efter at have

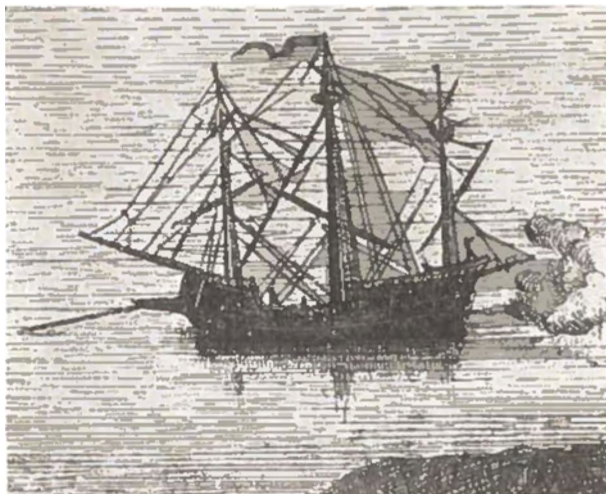

Fig. 40. Orløsskib. (Efter Braunius: Theatrum urbium 1587.)

tjent som Hofsinde i fem Aar fik han DragaholmsomLen. Et Par Aar senere fik han Gotland som Len. Her sad han i syv Aar, hvorpaa han kom til Oden-se. Da Syvaarskri-gen udbrød var han Lensmand paa Korsør Slot, men fik ved Krigsudbrud-det straks Ordre til at slutte sig til Hæ-ren. Han deltog der-

efter 1563 i Landkrigen i Halland og skal ved flere Lejligheder have vist personligt Mod. Kong Frederik II var som foran nævnt misfornøjet med den efter hans Mening for store Passivitet, som Flaaden i Slutningen af Sommeren 1563 havde vist under Blokaden af Sverige. Han vilde derfor have foretagsomme Chefer paa Skibene og gav om Vinteren Otto Rud Ordre til at overtage Kommandoen over **BYENS LØVE**.

Otto Rud nød Ry som en god, ærlig og retsindig men tillige haard Mand. Man kender intet til hans tidligere Tilknytning til Søen, men han viste sig straks som en dygtig og uforfærdet Skibschef. Da han ved Herluf Trolles Død blev udnævnt til Afløser som

Admiral, skulde han først vise, om han havde Evner til at lede mange Skibsohefer som Flaadefører.

Siden Herluf Trolle var gaaet hjem med Flaaden, havde Klas Horn været Herre i Østersøen. Han havde benyttet sig heraf til at brandskatte Møn. Otto Rud drev imidlertid paa med at reparere de havarerede Skibe og at komplettere Besætningerne. Den 2. Juli afsejlede han fra København med sin Flaade paa 36 Skibe, og den 7. Juli mødtes de to Flaader mellem Bornholm og Rygen. Den svenske Flaade havde 13 Skibe mere end den danske.

Slaget ved Bornholm den 7. Juli 1565.

Kl. 12½ angreb Otto Rud Klas Horns Flagskib ST. ERIK paa 90 Kanoner. Den understøttedes af FINSKA SVANEN, SVENSKA HECTOR, DAVID, ST. JØRAN, TROILUS, GRIPEN, GYLLENDE LEIJONET og CALMAR BARKEN. Otto Rud paa JÆGERMESTEREN understøttedes af SVENSKA JOMFRU (Erik Rud), DANSKE CHRISTOPH (Niels Trolle), MERCURIUS (Peder Hvitfeld) og KINDT GAADES (Jørgen Skeel) samt den lybske JOSVA og eet lybsk Skibtil.

Under den uordentlige Kamp blev ST. ERIK og FINSKA SVANEN haardt medtagne, GRIPEN sank og ST. JØRAN blev erobret medens den danske Flaade mistede DANSKE CHRISTOPH; GYLLENDE LEIJONET kom i Brand

Fig. 41. Otto Ruds Segl.
(Thuset: Danske adelige Sigiller.)

Fig. 42. Københavns Havn. (Efter

og drev brændende gennem Klyngen af kæmpende Skibe. Derved kom de danske Skibe paa Afstand af JÆGERMESTEREN, der blev omringet af svenske Skibe. De nærmeste danske Skibe kunde ikke komme til Hjælp dels paa Grund af deres forskudte Tilstand, og dels fordi de var optaget af at slukke den til dem forplantede Brand. De fjernere danske Skibe kom ikke til Hjælp. Flere af dem mistænktes for ikke at ville komme Otto Rud til Hjælp. Til sidst var JÆGERMESTEREN saa medtaget, at kun 100 af dens 1100 Mand Besætning var tjenstdygtige. Skibet var synkefærdigt, og Pumperne kunde ikke bruges. Kl. 21½ maatte Otto Rud, der selv var saaret, stryge Flaget.

Foruden de nævnte 2 danske Skibe, mistede Otto Rud et lybsk Skib, der sank. Den svenske Flaade mistede 5 Skibe, nemlig SVENSKA HECTOR, GYLLENDE LEIONET,

Braunius: Theatrum urbium 1587.)

GRIPEN og CALMAR BARCKEN, der alle sank, og ST. JØRAN, der erobredes. Mandefaldet var stort paa begge Sider. Slaget var maaske det blodigste, der er udkæmpet mellem den danske og svenske Flaade.

Begge Flaader havde lidt meget. Klas Horn sejlede om Natten Nord paa og ankom den 14. Juli til Stockholm. Erik Rud overtog Kommandoen over den danske Flaade. Han forblev under Bornholm, indtil han havde faaet Underretning om, at Svenskerne var i Havn, hvorefter han gik til København.

Otto Rud, der var taget til Fange, ydmygedes, da han kom til Stockholm baade af Erik XIV personligt og ved i Lænker at blive ført i et for Klas Horn foranstaltet Triumftog. Han døde i Fængsel den 11. Oktober 1565 af Pest.

Det synes som om en mindre dansk Eskadre paa 13 Skibe under Hans Lauritsen har holdt Søen i Østersøen, indtil Klas Horn i September med 38 Skibe jog ham op i Sundet. Senere skal vor Hovedflaade under Erik Rud have været ude, uden at noget særligt hændte.

Under de forløbne 3 Aar af Krigen var Sveriges eneste Aandehul mod Vest straks blevet lukket ved Elfborgs Erobring, den danske Flaade havde hindret alle svenske Tilførsler Vest fra gennem Øresund, og selv om man ikke kan tale om en egentlig Blokade, havde danske Skibe og smaa Eskadrer uden for de Tidspunkter, hvor den svenske Hovedflaade var i Søen hindret megen Forbindelse over Østersøen med Sverige.

Erik XIV havde derigennem mærket, hvilken Betydning Mangel af Søherredømme havde for Sverige, og han satte derfor i Vinteren 1565—66 al Kraft ind paa at udruste en saa kraftig Flaade som muligt til det kommende Aar.

I Danmark havde man ikke mærket et saadant Tryk. Vejen ud til Havet stod os stadig aaben, og bortset fra de korte Perioder i 1565, hvor den svenske Hovedflaade havde haft Herredømmet i Østersøen, var Danmarks Forbindelser over dette Farvand fri. Vor Regering forstod vel Betydningen heraf og af at afskære Sveriges Forbindelser, derfor færdedes vore Krydsere til Stadighed i Søen, men den var aabenbart ikke klar over, hvor stærkt det Tryk var, som derved udøvedes paa Sverige.

Som Følge af Erik XIV's Anstrengelser var allerede i April 68 svenske Skibe udrustet, og den 28. April 1566 afsejlede Klas Horn med Flaaden fra Stockholm. Horn skulde detachere 7 Skibe til at støtte Belejringen af Bahus, og naar han havde sikret sig Søherredømmet i Østersøen, skulde 7 Skibe detacheres til den norske Kyst og 8 krydse paa den tyske Side af Østersøen.

Klas Horn var imidlertid længe under Vejs. Først den 26. Juni var han naaet til Sundet og ankrede ved Dragør. Vinden var østlig, men da den den 29. Juni trak til Vest løb den dansk-

lybske Flaade paa 36 Skibe under Hans Lauritsen som Admiral ud fra København og stod Syd paa gennem Drogden.

Horn lettede straks med sin Flaade og sejlede rundt om Falsterbo, hvorved 6 af hans Skibe tog Grunden en kort Tid. Hans Lauritsen forsømte dog Lejligheden til at angribe disse, idet han ankrede op for at rette paa et af sine Skibes, HANIBAL's, Last, der havde forskudt sig. De mange Handelsskibe, der var stoppet op i Sundet, indtil den danske Flaade havde skaffet fri Passage, løb nu forbi den og faldt Syd for Skaane i Armene paa Klas Horn. Denne kaprede nogle Saltskibe og fortsatte med dem og hele sin Flaade til Stockholm Skærgaard. Man kan kun forklare Horns Opgivelse af alle Planer og hans Flugt ved, at Pesten vist allerede da hærgede hans Besætninger slemt.

Hans Lauritsen var derefter Herre i Østersøen. Den 25. Juli stod Horn dog atter til Søs og den 26. Juli mødtes de to Flaader mellem Øland og Gotland.

Fig. 43. Fyrlygte fra 16. Aarhundrede. (Efter Sebast. Münster: Cosmographia universalis 1554).

Slaget ved Øland den 26. Juli 1566.

For første Gang synes begge Flaader at have kæmpet i Orden, idet det opgives, at de manøvrerede mod hinanden hele Dagen. Det nye maa have været Aarsag til, at de kun lejlighedsvis kom i Kamp. Flere af Kampperioderne var til Gengæld haarde, saa at begge Flaader led meget, uden at dog noget Skib gik tabt.

Ved Mørkets Frembrud skildtes Flaaderne, Svenskerne gik tilbage til Stockholm Skærgaard, medens den danske Flaade forblev under Gotland.

Under Slaget var en af de danske Skibschefer faldet, og Hans Lauritsen besluttede, at han skulde begraves i Land. Admiralen

lod derfor Flaaden ankre ud for Visby. Den første Nat til Ankers blæste det ret haardt. Da Kysten var aaben, og Pladsen havde Klippegrund, saa at Ankrene ikke kunde faa sikkert Hold, advarede flere af Skipperne Admiralen mod at blive liggende der, men han svarede blot, at saadan blæste det vel ikke hver Nat. Næste Nat, imellem den 28. og 29. Juli, var Stormen imidlertid heftigere og lige paalands. 11 store danske og 3 lybske Skibe drev for Ankrene og forliste paa den haarde Klippekystr, hvor kun faa af Besætningerne kunde redde Livet. Ialt druknede over 6000 Mand deriblandt Admiral Hans Lauritsen, den danske Vice-admiral og den lybske Admiral med deres Flagskibe SAMSON, HANNIBAL og MORLANEN. »Her maatte nogle Tusinder drukne, for at Een kunde ligge tør.«

Resterne af den danske Flaade gik tilbage til København, men fra det store Tab rejste Flaaden sig ikke under den resterende Del af Krigen. Den svenske Flaade kunde derfor have udøvet Søherredømme ikke alene i Østersøen men overalt i vore Farvande. Den undlod dog atter at gøre det, og vore Forbindelser ud ad til forblev derfor ret urørte.

Saa vel Krigens som vore Finansers fortvivlede Stilling fik Kongen til at hjemkalde den landflygtige Peder Oxe, hvorefter han overtog Styrelsen af saa vel Krigen som Finansvæsenet. Under hans kyndige Ledelse sattes der Kraft paa at erstatte de forliste Krigsskibe.

Sverige var paa sin Side plaget af Pest og indre Uroligheder. Det er foran nævnt, at Erik XIV i 1565 havde følt, hvilke Ulemper Mangel af Søherredømme bragte Sverige, men han kan slet ikke have forstaaet Sømagts positive Betydning og navnlig ikke, hvor saarbar Danmark var fra Søen, thi den svenske Flaade sendtes slet ikke ud de følgende Aar, hvor den maatte have kunnet skabe sig et afgjort Søherredømme over for den saa særgeligt mindskede danske Flaade.

Da Peder Oxe hvert Aar udsendte baade Eskadrer og enkelte Skibe paa Krydstogter, kunde disse derfor kapre fjendtlige Skibe og haandhæve Søherredømmet, saa at Sveriges Forbindelser med

Baculus Jacob.

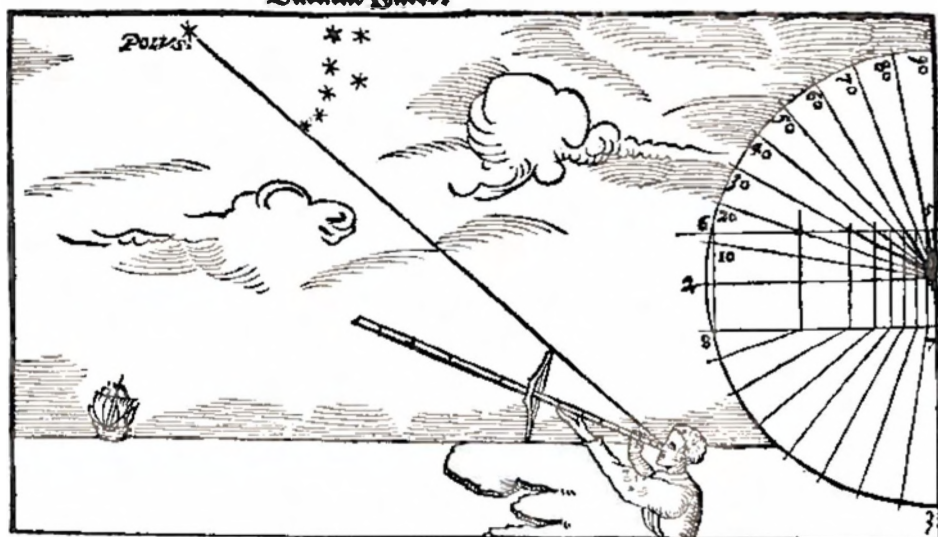

Fig. 44. Jacobestav til Højdemåling.

(Fra Benedicts Færvaandsbeskrivelse.)

Omverdenen skadedes meget. De kunde blot ikke etablere en egentlig Blokade af Sveriges Østkyst. Danske Skibe kunde derimod fra Gotland hente det Gods, der bjergedes fra Vragene. En dansk Eskadre under Peder Hvitfeld blokerede i 1567 Varberg og en anden dansk Eskadre under Sylvester Franke brød i 1568 ind i Varberg Havn og brændte alle Skibe og Fartøjer.

I 1568 og 1569 færdedes Peder Munk med den danske Flaade frit i Østersøen. Danmark havde derfor trods alt Søherredømmet.

Landkrigen førtes for en stor Del med gensidige Plyndringer i Grænseegnene. Vinteren 1567 udførte den danske Hær under Daniel Rantzau et Tog op gennem Sverige. Dette Tog staar som en smuk Bedrift navnlig paa Grund af det mesterligt ledede Tilbagetog. Der er Grund til at omtale dette Tog her, fordi Flaaden burde have spillet en Rolle allerede ved dets Planlæggelse. Daniel Rantzau naaede nemlig frem til Norrkøping og Söderköping og indberettede til Kongen, at han vilde marchere løs paa Stockholm, hvis han kunde faa Forstærkning. Forsøg herpaa glippede dog, skønt Søen var isfri. Naar man ikke forinden havde planlagt og

sikret sig, at Flaaden kunde udføre sin Del af Operationen, saa at Hæren kunde ombasere sig paa de nævnte Byer, men Tilbage-tog i Stedet derfor maatte tiltrædes, maa Toget strategisk betegnes som hensigtsløst.

I 1570 laa Sylvester Franke med en Eskadre paa 14 store dan-ske Skibe i Østersøen. Det Aar havde Sverige dog endelig udrustet

Fig. 45. Skibe fra Frederik II's Tid sejler over Østersøen. (Efter Rosen: Frederik II's Krønike.)

sin Flaade. Den var paa 40 Skibe og førtes af Klas Fleming. Den traf i Juli Maaned Sylvester Frankes Eskadre under Bornholm. Det lykkedes dog Dan-skerne med Tab af eet Skib at trække sig ud af Kampen og naa tilbage til Sundet, hvorefter Sven-skerne atter gik hjem og overlod Søen til Dan-skerne.

Krigen havde paa Grund af det danske Søherredøm-me været følt haardest i Sverige. Det gentog nu de et Aar forinden afbrudte

Fredsforhandlinger, og den 13. December 1570 sluttedes Freden i Stettin, i alt væsentlig paa Danmarks Betingelser. Danmark fik Øsel, alle af Sverige erobrede danske Skibe leveredes til-bage, Sverige betalte en stor Sum for Tilbagegivelse af Elfsborg, begge Magter opgav Fordringer paa hinandens Riger og Lande, Spørgsmaalet om 3 Kroner i Vaabnet henvistes til Voldgift, og Sejladsen paa Narva frigaves. Lybæk fik fri Handel overalt i Sverige og en mindre Krigskades-Erstatning.

Naar Resultatet af den fra begge Parters Side strategisk set slet ledede Krig blev til Danmarks Fordel, var det som nævnt paa Grund af det Søherredømme, som Danmark bevarede, fordi

den svenske Flaade efter de uafgjorte Slag, selv naar disse nærmest havde været til Svenskernes Fordel, hver Gang gik hjem for at reparere, medens den danske Flaade reparerede sine Skader i Søen og forblev derude. Den dækkede derved sine Krydseres Udøvelse af Søherredømmet i Østersøen.

Fig. 46. Fra Flensborg Havn.

(Efter Braunius: Theatrum urbium 1687.)

For Kattegats Vedkommende var vort Søherredømme under hele Krigen ubestridt, saa at Tilførsler ude fra kun undtagelsesvis kunde naa Sverige.

TIDEN FRA 1570 TIL 1588

I denne Periode var Danmarks Herredømme over Østersøen en Kendsgerning, som alle anerkendte. Danmark haandhævede Søherredømmet ved at holde Kaperi og Sørøvere i Ave. Under Syvaarskrigen havde Kaperi været en god Næringsvej. Den Skade

som Danzig-Kapere havde tilføjet dansk Søfart, blev Byen nu tvunget til at erstatte efter dansk Opgørelse. En Del af Kaperne fortsatte dog den vante Haandtering, der nu blev Søroveri. Under de svensk-russiske og svensk-polske Krige optraadte igen Kaperne, der maatte holdes i Ave. Det gjorde det til et vigtigt Hverv for vor Sømagt at holde Orden i Øster- og Nordsøen.

Hvert Aar udrustedes derfor Eskadrer, som oftest paa ca. 5 større og en Del mindre Skibe. Der holdtes desuden næsten til Stadhed Vagtskibe i Øresund og Store Bælt. Disse forstærkedes ofte med flere Skibe for at hindre Forsøg af Handelsskibe paa at passere uden at betale Told.

Medens Søfarten sikredes, og Ordenen opretholdtes i de os omgivende Have, krævede Kongen ogsaa sin Højhedsret respekteret, ved at hans Krigsskibe skulde hilses af alle mødende Skibe ved at stryge Bramsejlene.

Ogsaa i Farvandene ved Finmarkens Kyst og i Hvidehavet hævdede Kongen Højhedsret, krævede Paa for Adgang dertil og endog Told af Skibe, der handlede paa det nordlige Rusland. Til disse Farvande sendtes derfor ogsaa jævnlige Skibe.

I 1579 og 1581 udsendtes to mislykkede Ekspeditioner for at genfinde Grønland. Blandt de mange andre Udrustninger fra dette Tidsrum kan nævnes Jørgen Abildgaards Blokade af Rostock 1573 og Jørgen Daas Blokade af Hamborg 1579 for at tvinge Byen til at anerkende Danmarks Højhedsret paa Elben. Hamborg maatte da tillige betale en Tønde Guld. I 1583 blokeredes Rostock atter, da den havde gjort Oprør mod Kongens Svigerfader, Hertug Ulrik af Meklenborg. Desuden overførte Flaaden kongelige Personer og Gesandtskaber, i 1583 Tropper til Kurland o. s. v.

Det var i denne Periode, at den færøske Nationalhelt, Mogens Heinesen optraadte. Han var Præstesøn fra Færøerne og sejlede først som Handelsmand mellem Færøerne og Bergen. Senere var han i hollandsk Orlogstjeneste og kom derefter i dansk Tjeneste, hvor Frederik II benyttede ham mod Fribyttere. Herved skal han have udført store Bedrifter. Derefter slog han sig en Tid ned i Bergen og skal til sidst selv være blevet Fribytter. Som saadan

Fig. 47. København 1588. (Efter Røsen: Danske Atlas.)

lod Christoffer Walchendorf ham henrette i København 8/2 1589. Senere oplystes det imidlertid, at han havde haft lovligt Kaperbrev fra Hertugen af Parma. Hans Lig blev da opgravet og hæderligt begravet, hans Hustru og Børn fik Æresoprejsning, og Christoffer Walchendorf maatte betale dem Skades-Erstatning. Et Mindesmærke er rejst for ham ved Jægerspris.

Til Udrustningerne havde en Stab af Søofficerer og Artilleri-Konstabler, men de havde ikke alle fast Standkvarter i København og maatte da indkaldes, naar de skulde møde. Søfolk udskreves fra Rigernes forskellige Dele. Fra deres Indkaldelse og til de kom om Bord i de under Udrustning værende Skibe, indkvarteredes de i Bogerlejer i Byerne, hvor de ofte raa Folk gav Anledning til Uroligheder.

Paa den Tid var Statens forskellige Tjenestegrene endnu ikke adskilt. Alt udgik direkte fra Kongen, og Organisationen af det øverste Styre kunde da svinge med de Personer, han havde til Raadighed. Det gjaldt ogsaa Marinens Sager.

Christian III's Ordning med en Rigsadmiral, under hvem alle Flaadens Sager sorterede, synes ikke at være blevet staaende. Peder Munk blev vel i 1571 Admiral og Medlem af Rigsraadet, og som saadan havde han Indflydelse paa Skibes Udrustning m.m., men Holmens Chef var ham ikke underlagt. Statholderen paa Københavns Slot var tillige Holmens Chef og i begge Egenskaber underlagt Rentemester Christoffer Walchendorf. Peder Munks Udnævnelse til Rigsadmiral i 1576 forandrede ikke dette Forhold. I 1578 fik Holmen ganske vist sin egen Chef i Lauritz Kruse, og han afløstes i 1585 af Erik Vognsen, men de var begge underlagt Rentemesteren, Christoffer Walchendorf, der saaledes styrede en Del af Sømagtens Sager efter Kongens Ordre.

Den 20. November 1587 udstedtes den ældst kendte kongelige Anordning for Diciplin paa Holmen. Den forbød Handels- og Fiskefartøjer at komme ind i Flaadens Leje, der var afgrænset med Pæle, ordnede Vagten paa Holmen, gav Regler for Retsplejen, for Bispisingen og for Klager over Provianten m. m.

Skibsbyggeri var den Gang hovedsageligt baseret paa praktisk Kendskab dertil. Nu, da Kanonerne Størrelse tiltog, maatte ogsaa de store Krigsskibes Skibssider og Tømmerkonstruktioner gøres sværere. Skønt Skibsbygning er en af vort Lands ældste Industrier, ansaa man ved denne Tid ikke danske Konstruktører for gode nok men indkaldte ofte fremmede. I 1574 antoges saaledes hertil en Hollænder, Hans Katlin.

Hovedskibene havde gerne tre Master med Undersejl, Merssejl og Bramsejl samt Bøvspryd med en Blindemast med Blindesejl under Bøvsprydet og Skubindesejl paa Blindemasten. Skibene benævntes stadig efter Mersenes (og Salingernes) Antal. Tomastede Krigsskibe kaldtes »Pinker« og eenmastede »Jagter«. De havde alle et højt med Hytte forsynet Agterskib, der benyttedes som Kastel baade til Forsvar og Angreb. I denne Periode begyndte man og-

saa efter sydlandsk Mønster at bygge Galejer, der bevægedes med Aarer.

Ved Frederik II's Død i 1588 bestod Flaaden af ialt 22 Skibe med 624 Kanoner.

CHRISTIAN IV's MINDREAAARIGHED

Ved sin Faders Død var Christian IV kun 11 Aar gammel, og Danmark styredes da, indtil han i 1596 blev myndig, af en Formynderregering bestaaende af Rigskansler Niels Kaas, Rigsadmiral Peder Munk, Rigsraad Jørgen Rosenkrantz og Rentemester Christoffer Walchendorf. Da de havde været Frederik II's fornemste Raadgivere, blev alt fortsat efter samme Linier som hidtil.

Skønt Peder Munk fra 1576 havde ført Titel af Rigsadmiral og skønt han var Medlem i Formynderregeringen, havde han stadigvæk kun de udrustede Skibe og Flaadestyrker under sig, medens Flaadens

Administration med Holmen stadig hørte under Rentemesteren. Historien viser imidlertid med stor Tydelighed, og den viste det atter her, at delt Styre inden for samme

Fig. 48. Christian IV 1595. Efter Stik af Crispian de Passo. (Fot. Det kongl. Bibliotek.)

Tjenestegren skaber Tvist til Skade for Tjenesten som Helhed. Fra denne Periode kendtes Strid mellem Rentemester og Rigsadmiral med dennes Klager over, at Skibene var slet udrustet, og hans Paa-visning af Rentemesterens Justitsmord over for Mogens Heinesen.

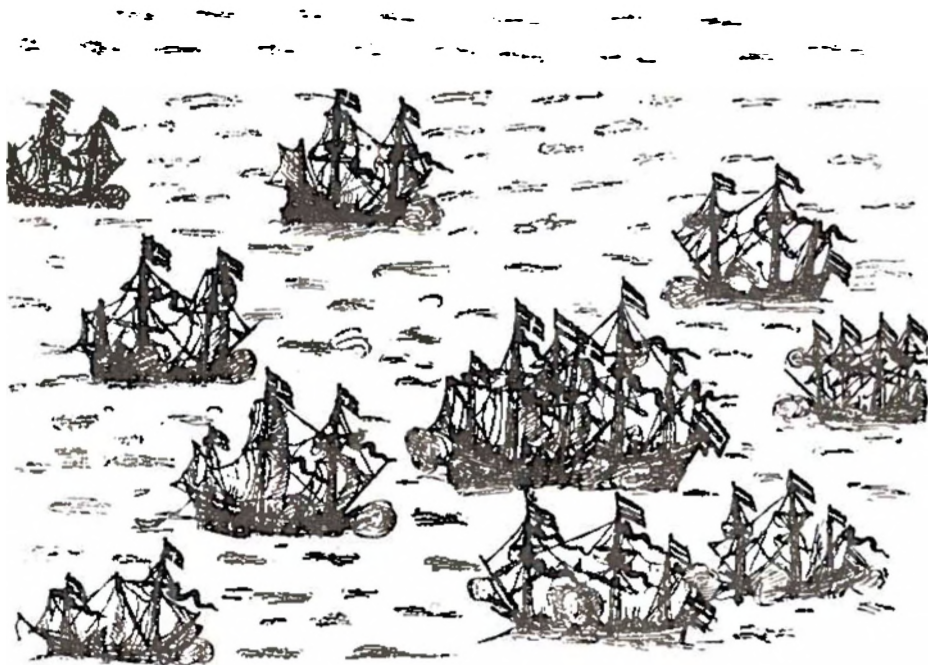

Fig. 49. Danske Orlogsskibe i Kamp med Fjenden. Tegning af Christian IV som Barn paa et Blad i hans Stilebog. (Troels Lund: Tider og Tanker.)

Det dobbelte Styre af Sømagten under to Mænd virkede ofte skadeligt, delte Ansvarret og hemmede gavnlige Fremskridt. Det vedblev dog at bestaa ret uforandret, indtil Frederik III indstiftede Admiralitetet.

Ved Holmen skete den Forandring, at Skibsbygmester Katlin i 1592 afløstes af Hans Matzen.

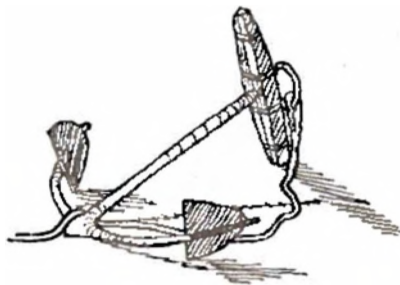
Udrustningerne var i disse 8 Aar de samme som i den foregaaende Periode. I Anledning af Krig mellem Spanien, Holland og England var det dog navnlig i Nordsøen, at Handelen maatte

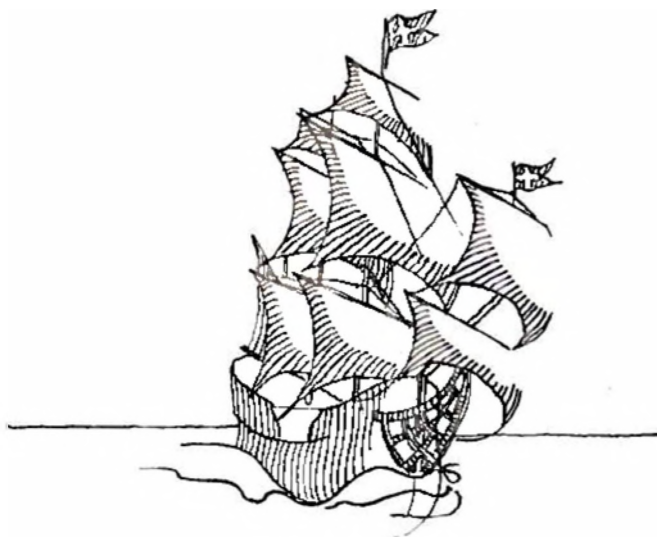
beskyttes mod Kapere. Vi havde derfor hvert Aar Skibe og oftest Eskadrer krydsende i Nordsøen og ved den norske Kyst. I 1589 var Peder Munk desuden i Søen med 11 Krigsskibe og Aaret efter med 12 for at overføre Kongens Søster, Dronning Anna, til Skotland. 1591 førte han med 9 Skibe Kongen til Norge for at hyldes.

Ved Christian IV's Tronbestigelse i 1596 bestod Flaaden stadig kun af 22 Skibe, nemlig:

FORTUNA,	80 Kanoner;	PRINSEBARKEN,	64 Kanoner
SAMSON,	62 - ;	JOSAPHAT,	52 -
JOSVA,	48 - ;	DRAGEN,	42 -
HERCULES,	42 - ;	GEDEON,	30 -
RAPHAL,	22 - ;	BARKEN	18 -
DUEN,	18 - ;	LØVEN,	16 -
HECTOR,	14 - ;	GABRIEL,	12 -
ST. MICHAL	12 - ;	JONAS,	8 -
DEN GOT-		DEN RØDE LØVE,	6 -
LANDSKE GRIF,	6 - ;	CHRISTOFFER,	6

samt de 3 Galejer, DAVID, SALOMON og JACOB, hver med 10 Kanoner. Det var altsaa en lille Flaade med kun meget faa større Skibe.

III. KAPITEL

CHRISTIAN IV.S REGERING

TIDEN FRA 1596 TIL 1611

Christian IV er den eneste Konge siden Oldtiden, der har været Sømand og har ført Skibe og Flaader. Hans Hu til Søen skal være vakt dels gennem en som Skib taklet Baad, hvormed han som Dreng tumlede sig paa Skanderborg Sø, og dels gennem Rigs-kansler Niels Kaas's Paavisning af Sømagts Betydning for Danmark og Norge.

Christian IV, der var født 12. April 1577 paa Frederiksborg Slot, havde faaet en omhyggelig Opdragelse, der gjorde ham baade flittig, viljestærk og legemlig stærk. Han havde mange Anlæg og Interesser og udviklede sig til en selvbevidst og magtkær Mand.

Ved Kongens personligt flittige Arbejde bragtes den danske Sømagt i hans Regeringstid vældigt frem. Da han selv var dens Admiral, der personligt styrede dens Pengesager, fik det under ham ingen Betydning, at dens Kommandosager og Administration

forblev adskilt, foreløbig mellem Peder Munk og Christoffer Walchendorf. Efter den sidstes Død i 1601 overdroges Sæmagtens Administration atter til Statholderen paa København Slot. I 1609 nedlagde Peder Munk sit Embede og afløstes af Mogens Ulfeldt som Rigsadmiral. I 1610 blev Godske Lindenov Holmens Chef.

Af Rigsregnskaberne over Søetaten kan ses, at Kongen ikke altid har haft Skibbygmester paa Holmen. Kongen havde selv Kundskaber i Skibbygning og ledede selv Arbejderne. Hans Utrættelighed og stadige Tilsyn opmuntrede alle og gav forbavsende Resultater. Medens Flaaden fra Fredsslutningen 1570 og til Christian IV's Regeringstiltrædelse havde holdt konstant Størrelse paa 22 Skibe, lykkedes det Kongen i de 15 Aar indtil 1611 uden væsentlig Forøgelse af Udgifterne til den at bringe den frem til mellem 50 og 60 store og vel forsynede Skibe, der vakte Beundring hos alle.

Da det havde vist sig, at de Skibe, som Byer og Landsdele skulde stille, ikke svarede til Forventningerne, gik Kongen over til at basere denne Udskrivning paa de Mænd, nemlig Købmændene, der var interesserede i Søfartens Trivsel. Han gjorde det tillige til en frivillig Sag, idet han blot opfordrede dem til at bygge saakaldte Defensions-skibe, der var bevæbnede Handels-skibe, som tillige var brugbare til Krigstjeneste. Han gav Privilegier eller Laan til Købmænd, der byggede dem. Defensionsskibene kunde dels forsvare sig selv og dels udskrives af Kongen til at udføre den Krydser-Tjeneste, Tiden krævede for at holde Kaper-Uvæsenet nede. Indtil 1611 var det lykkedes ham at faa Købmændene til at bygge 28 Defensions-skibe.

Paa Grund af den hollandske Frihedskrig plagedes Søen af Kapere, og Skibe holdtes derfor stadig i Søen for at holde Fribyttere i Ave. Alle historiske Beretninger er enige i, at Christian IV's Udrustninger sikrede Søfarten.

Ruslands og navnlig Sveriges Krav paa Lapland, henledte Kongens Opmærksomhed paa de nordlige Farvande, hvor hans Flaade havde hævdet Højhedsret. For selv at tage Forholdene i Øjesyn

sejlede han i Sommeren 1599 med en Eskadre der op. Eskadren bestod af følgende 8 Krigaskibe: VICTOR (Kongen Kaptajn Christian Frederiksen), GIDEON (Børge Trolle), JOSAPHAT (Alexander Durham), RAPHAL (Herluf Daa), ST. MICHAL (Kjeld Baadt), DUEN (Hans Simmesen), HECTOR (Jens Jørgensen) og PAPEGØJEN (Peder Weigle). Kongen lod i de nord-

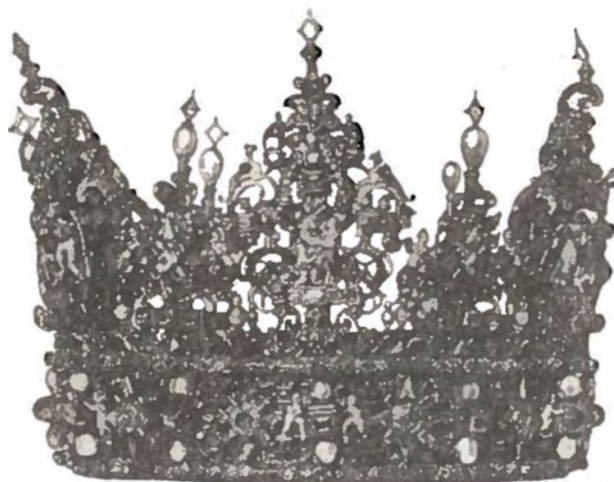

Fig. 50. Christian IV's Krone. (Fot. Rosenborg.)

landske Farvande 3 engelske og 2 hollandske Skibe for Ulovligheder erklære for gode Priser og indlemmede dem i sin Eskadre.

Han besøgte alle Havnene paa Ky- sten, og under denne Sejlads fik han Straakølen stødt af sit Skib. Det lykkedes dog at stoppe den derved opstaaede Læk og senere

at faa Skibet kølhalet, saa at Hjemrejsen kunde tiltrædes. Efter at have afmærket Grænsen mellem norsk og russisk samt norsk og svensk Lapland sejlede Kongen hjem med sin Eskadre. Rejsen havde været stormfuld og ofte krævet det bedste Sømandskab, som Kongen ogsaa ydede.

I de følgende Aar fortsatte Christian IV med at sende Skibe til de nordlige Farvande for at hævde sin Højhedsret. Han sendte ogsaa i 1605, 1606 og 1607 Ekspeditioner til Grønland og havde i 1607 en Eskadre paa 4 Skibe under Godske Lindenov i Middelhavet, ligesom han holdt Hamborg i Ave og hævdede sin Højhedsret paa Elben.

Næsten hvert Aar og undertiden to Gange om Aaret var Kongen i Norge, han foretog Rejser til Gotland og Øsel, og overalt i

Fig. 51. Orlogsskibet DE TRE CRONER formentlig paa Christian IV's Englandstogt 1606.
Efter samtidig Kobberstik rimeligvis af Johan Dircksen.

Danmark, Sønderjylland og Holsten var han til Stede, naar hans Nærværelse var ønskelig.

Alle kender Christian IV's smukke Bygningsværker. De var dog kun en Del af hans Byggevirksomhed. Som samvittighedsfuld Mand ansaa han det for vigtigst at øge sine Rigers Styrke. Han udvidede derfor Københavns, Aggerhus, Bahus, Varbergs, Halmstads og Loholms Fæstningsværker samt anlagde Christianopol og befæstede den. Han forsynede Fæstningerne med alle Fornødenheder.

Flaaden styrkede han ikke alene ved Nybygninger men moderniserede ogsaa dens Love og byggede Tøjhuset til Sø- og Landstatens Kanoner og Ammunition. Skibsbesætningernes Uddannelse øgedes ved de mange Udrustninger.

Fig. 52. Sværd.
(Fot. Nationalmuseet.)

Danmarks Forhold til Sverige var ikke godt. Syvaarskrigen havde sat meget ondt Blod, og den svenske Konges Krav paa Lapland og Forsøg paa at forbyde Sejlads i den finske Bugt gjorde ikke Forholdet bedre.

Situationen blev efterhaanden saa spændt, at Kongen i 1609 udsendte Rigsadmiralen, Mogens Ulfeld, med en Eskadre paa 10 Krigsskibe og i 1610 med en Eskadre paa 17 Krigsskibe for at sikre sine Rettigheder i Østersøen over for Sverige.

Handelsstridighederne i Østersøen, den svenske Kong Carl IX's Antagelse af Titlen «Konge over Lapperne i Nordlandene» og hans Inddriven af Skat i disse Lande, der utvivlsomt tilhørte Norge, foranledigede Christian IV til den 4. April 1611 at erklære Sverige Krig.

KALMARKKRIGEN 1611—13

Sverige var ved Krigserklæringens Modtagelse i Krig med baade Rusland og Polen. Fra Christian IV's Side var Krigen velforberedt: en Hær paa 20.000 Mand stod i Skaane, en Hær paa 12.000 Mand stod i Norge, alle Fæstningerne var besatte og forsynede, og Flaaden var under Udrustning. Krigens Ledelse frembyder i Mod-sætning til Syvaarskrigen et godt Eksempel paa rigtig dansk Strategi i en Krig mod Sverige.

Den gik ud paa Blokade af Gøteborg og af Sveriges Østkyst, saa at Sveriges Forbindelser med Omverdenen blev afbrudt. Efter at Vesthæren havde indtaget Gøteborg, skulde den gaa frem mod Jønköping, og efter at Sydhæren havde indtaget Kalmar, skulde de to Hære forenes i Østergotland og marchere mod Stockholm, der blokeredes fra Søsiden af Flaaden.

I Overensstemmelse med Planen afgik Jørgen Daa med en

Esadre paa 7 Skibe til Kattegat og blokerede Gøteborg. Allerede inden Krigserklæringen havde Gabriel Kruse med to Skibe overført Skyts og Ammunition til Christianopol og krydsede derefter ud for Kalmarsund. Ved Krigsudbruddet ankom Erik Urne hertil med 5 Skibe, der skulde understøtte Christian IV's Landangreb paa Kalmar. To svenske Krigsakibe i Havnen blev skudt i Sænk, og den 27. Maj blev Kalmar By indtaget. Da den svenske Admiral Hans Bjelkenstjerna den 17. Juli ankom med en svensk Flaade paa 17 Skibe, maatte Erik Urnes Esadre dog trække sig noget tilbage.

Den danske Hovedflaade paa 24 Skibe var imidlertid kommet i Sæn midt i Maj ført af Rigsadmiral Mogens Ulfeld. Han sendte Erik Urne en Undsætning paa 9 Skibe, og denne drev da atter Bjelkenstjerna Nord ud af Kalmarsund med Tab af 48-Kanonskibet MIØLKEPIGAN og en Galej, som erobredes af Danskerne. Bjeikenstjerna forenede sig i Stockholms Skærgaard med den svenske Hovedflaade under Jørgen Gyldenstjerna.

Mogens Ulfeld havde imidlertid landsat den danske Rigsmarsk med Tropper ved Kalmar til Undsætning for Christian IV. Den svenske Konge, der havde søgt at rykke Kalmar Slot til Undsætning, trak sig da tilbage, og den 3. August overgav Slottet sig.

Med Kalmarsund og Østersøen under dansk Søherredømme kunde Øland kort efter erobres.

Fig. 53. Taljeblokke fra 1594.

(Fot. Tøjhusmuseet.)

Imidlertid var den 17-aarige svenske Kronprins Gustav Adolf optraadt paa Krigsskuepladsen og havde den 26. Juni erobret Christianopol med alle den danske Hærs Forsyninger. Baade for at raade Bod herpaa og for at sætte mere Gang i Krigen, hvis hittidige Forløb han var misfornøjet med, afgik Christian IV i Slutningen af September med Erik Urnes Eskadre til København. Dette benyttede Gustav Adolf sig straks af, idet han kaldte den svenske Hovedflaade til Kalmar Sund, erobrede Øland og begyndte Belejring af Kalmar. Mogens Ulfelds Flaade kom dog Kalmar til Hjælp og jagede den svenske Hovedflaade under Jørgen Gyldenstjerna til Stockholms Skærgaard, hvorfra han ikke mere løb ud det Aar.

Gøteborg var ikke blevet erobret, men Aaret sluttede med, at Jørgen Daa den 12. December foretog et Baadangreb paa de svenske Krigsskibe i Gøteborgs Havn og bortførte 7 af dem som Bytte.

Carl IX var død den 30. Oktober 1611 og Gustav Adolf, der arvede Krigen med Rusland, Polen og Danmark, tilbød nu Danmark Fred. Christian IV, hvis Forsvarsvæsen som nævnt var i ypperlig Stand, og som havde fuldstændig Søherredømme i Nordsøen, Kattegat og Østersøen, mente det imidlertid fordelagtigst at fortsætte Krigen og afslog Tilbudet.

Krigsplanen for 1612 var den samme som for Aaret forud.

Jørgen Daa med 7 Skibe blokerede Gøteborg, som Christian IV indesluttede fra Landsiden med en Hær paa 20.000 Mand, og den 24. Maj maatte Byen overgive sig.

Godske Lindenov beherskede med 16 Skibe Kalmar Sund og førte en dansk Hær over til Øland, der generobredes i Begyndelsen af Juni.

Mogens Ulfeld med den danske Hovedstyrke paa 21 Skibe blokerede Sveriges Østkyst. En svensk Eskadre paa 12 Skibe under

Fig. 54. Hjul-
laa-mu-ket.
Ca. 1600.
(Fot. Tøjhu-
mu-cet.)

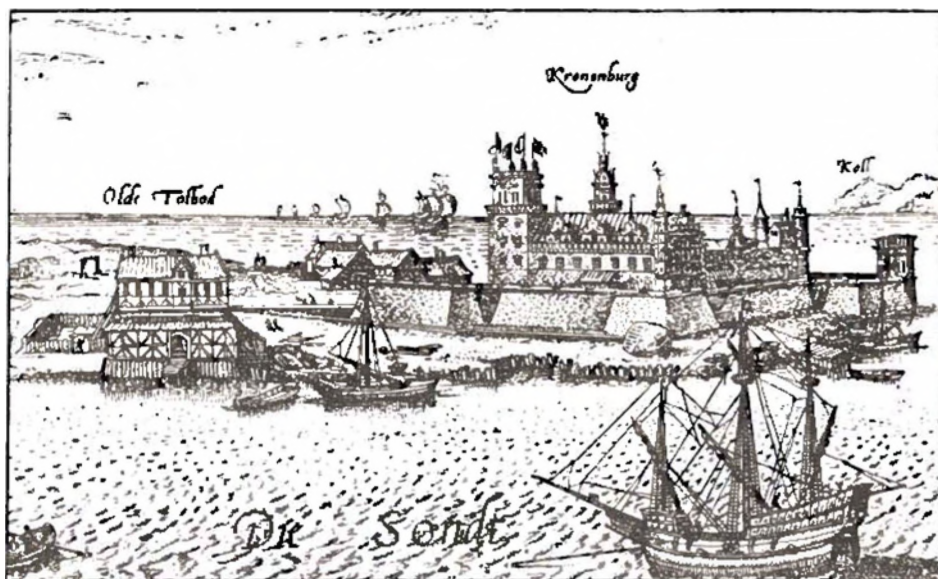

Fig. 55. Kronborg, bygget 1574–84, under Optrøelse.

(Efter Braunius: Theatrum urbium.)

Admiral Hans Classon, der forsøgte at løbe ud af Skærgaarden for at undsætte Øland, blev straks jaget tilbage med Tabet af eet Skib og 2 saa forskudte, at de maatte sættes paa Grund i Skærgaarden.

Med Gøteborgs Erobring var Sverige helt udelukket fra Havet mod Vest, med Ølands Erobring og den danske Eskadre i Kalmar Sund var Smaalands Kyst lukket, og Hovedflaadens Blokade af Sveriges Østkyst Nord for Øland virkede haardt. De Forsyninger, der fra Hansestæderne og især Lybæk kunde slippe igennem, naar den danske Flaade lejlighedsvis var væk, hjalp ikke stort. I August, da Ulfeld havde erfaret, at en Proviantflaade laa klar i Travemynde, detacherede han nogle Skibe der ind, som jagede dem paa Stranden og tvang Lybæks Raad til ikke mere at understøtte Sverige.

For at modvirke det danske Søherredømme udstedte Gustav Adolf mange Kaperbreve. Den danske Flaade maatte derfor holde et stort Antal Krydsere i Søen for overalt at jage dem og haand-

hæve vort Søherredømme. Den Skade, Kaperne kunde gøre, var dog kun Naalestik, der tilføjedes vor Handel, medens den danske Blokade stoppede Tilførsel af Levnedsmidler og Krigsfornödenheder til Sverige, saa at dets Muligheder for i Længden at fortsætte Krigen kan drages i Tvivl.

Landkrigen var imidlertid ikke gaaet saa heldig for de danske Hære. Saavel Christian IV fra Gøteborg som Geert Rantzau fra Kalmar maatte hurtigt trække sig tilbage for det dygtige Bondeforsvar, som Gustav Adolf organiserede imod dem. Christian IV besluttede da at gaa mod Stockholm med sin Hovedflaade.

Efter at den i København havde faaet kompletet sine af Sygdom indskrumpede Besætninger og i Kalmar havde taget en Del Landtropper om Bord, ankrede Christian IV den 31. August med sin Flaade ud for Djurhaven i Stockholms Skærgaard. Den svenske Flaade havde trukket sig helt op til Byen. De danske Tropper landsattes paa nogle Smaaholme, men Christian IV blev hurtigt klar over, at han ikke kunde bryde det Forsvar, som det var lykkedes Gustav Adolf at stille paa Benene. Allerede den 10. September forlod han derfor Stockholms Skærgaard.

Det, Christian IV formentlig opnaaede ved Togtet, var at vække Svenskernes Eftertanke om, at med ubestridt dansk Søherredømme, kunde Christian IV landsætte Hære, hvor paa Sveriges Kyst han ønskede det. Han havde det derfor i sin Magt næste Aar at komme igen med sin Flaade og landsætte en stor Hær ved Stockholm. Gustav Adolf bevægede da Jakob I af England til at være Mægler, og den 26. Januar 1613 sluttedes Fred i Knærød paa Danmarks Betingelser.

Sverige irafaldt alle Krav paa Lapland, og det anerkendte den danske Konges Ret til at føre 3 Kroner i sit Vaaben. Danmark beholdt alle de tagne Skibe. Alle Erobringer tilbagegaves, men Danmark beholdt Elfsborg som Pant for Betaling af en stor Krigsskade-Erstatning. Handelssamkvemmet mellem de to Lande skulde være frit, og Sverige beholdt tidligere Lettelser i Sundtolden.

Den stolte Flaade, Christian IV havde skabt, havde vist sin

Christian IV. Malet af Peder Isacsz ca. 1612. Rosenborg.

Værdi. Den var blevet et kraftigt Middel, blandt andre Midler, til at fremtvinge svensk Anerkendelse af Danmarks Rettigheder.

TIDEN FRA 1613 TIL 1625

I disse Aar stod Christian IV paa Højdepunktet af sin Magt, og han fortsatte utrættelig sit Arbejde for at styrke Riget. Flaa-den var blevet forøget ved Erobringer under Krigen, og ved hans stadige Nybygninger og indsigtfulde Omsorg blev den danske Sømagt i dette Tidsrum en af de største i Europa.

Paa denne Tid forandredes Krigsskibenes tidligere Benævnelser. Efterhaanden som Skrog-Størrelsen var vokset, havde man bygget Halvdæk, Bak og Skanse, for og agter over det Dæk, der bar Kanonerne. Paa Bak og Skanse stod ligeledes Kanoner. De to Halvdæk smeltede snart sammen til et øverste Batteridæk, hvorpaa der atter byggedes Bak og Skanse med Kanoner. Disse fornedes atter ved Kobrygger, hvor imellem fandtes Kulen, hvor Fartøjer ofte opstilledes. Banjerdæk til Ophold for Folkene kendtes stadig ikke. Skibe med to fulde Batteridæk byggedes, dels af konstruktive Grunde og dels for at hindre Kanonkuglers Gennembrud, af sværere Tømmer og kaldtes Orlogsskibe. Andre tremastede Skibe med kun eet lukket Batteri kaldtes Fregatter.

Samtidig med at man søgte at skabe mere ensartede Skibstyper, skete det samme med Artilleriet. Det store Antal Kanon-Kalibre i samme Skib indskrænkedes. Hvert Batteri fik ensartede Kanoner, og da deres Størrelse øgedes, blev Kanon-Antallet mindre. Christian IV lod ikke, som det ofte tidligere havde været Tilfældet, støbe nogle ganske faa Kanoner ad Gangen men i Serier paa 100 Stykker eller mere. De forsynedes ofte med smukke Prydelser, hvorefter de da benævntes. Sigtemidler kendtes ikke, og Skydningen var derfor primitiv. Paa over ca. 200 Meters Afstand stilledes Kanonerne vandret, hvorved man fik Ricochet-Skydning. Virkning af denne Skydning kunde ikke ventes ud over ca. 1000 Meter. Af Haandvaaben brugte Soldaterne om Bord Musketter, Matroserne brugte Huggertter, Økser, Piker o. l. Ved Entring brugtes Jernhat og Brystplade.

Fig. 56. Rigsadmiral Albert Skeel.
(Fot. Frederiksborg Museet.)

Defensionssskibene, der under Krigen havde gjort god Tjeneste som Krydsere, blev ved Forordninger af 1621, 1622 og 1623 fuldstændig organiseret. For at opmuntre til fleres Bygning udvidedes deres Privilegier.

Skibsartiklerne fra 1556 blev af Christian IV udvidet og moderniseret ved »Instruktioner for Diciplinen om Bord« af 1609, og »Søartikler« af 1615 og endelig ved »Søkrigsartikler« af 8. Maj 1625, som i 12 Afdelinger gav Reglementer for Tjenestens forskellige Dele.

I disse Aar lagdes ogsaa Grunden til »Holmens

faste Stok«, idet Kongen i 1615 udskrev 1500 Søfolk til dagligt Arbejde paa Holmen og i Skibene. Disse Folk brugtes ogsaa til Stambesætninger ved Skibenes Bemanding. Søfolkene fik først anvist Boliger i Skipperboderne paa Brømerholm, og da Pladsen her senere blev for trang, byggedes Nyboder mellem Østerport og Kastellet. I 1617 lod Kongen en Kirke indrette til dem og Haandværkerne, og denne Kirke flyttedes i 1619 til en Bygning paa Gammel Holm.

Skønt Kongen ved alle vigtige Lejligheder selv førte Kommandoen til Søs og personligt ledede mange Detailler i Land, udnævnte han ved Mogens Ulfelds Død 1616 Albert Skeel til Rigsadmiral. Ved dennes Afgang i 1623 synes Stillingen derimod at have været ubesat, indtil Claus Daa i 1630 udnævntes til Rigs-

admiral. I 1613 blev Kaptajn Steen Willumsen udnævnt til Holmens Chef.

Udrustningerne var store i disse Aar. De skyldtes dels, at Farvandene skulde holdes fri for Kapere, dels, at Kongen søgte at udvide Landets Handel, og dels, at han brugte dem i politisk Øjemed og til at opretholde sin Højhedsret i Rigets Farvande.

Kapere udrustedes stadig af begge krigsførende Parter under Krigen i Europa, og Christian IV var ivrig for at beskytte Landets Handel. I Aaret 1615 holdt han f. Eks. 15 Krydsere alene i Nordseen, Krydsere færdedes samtidig langs Norges Kyst, ved Færøerne, Island og Grønland samt i Østersøen. Af Resultater kan nævnes, at Jørgen Daa med 2 Skibe dette Aar anholdt 3 Sørøvere ved Færøerne. Der gjordes kort Proces med deres Besætninger. 27 var faldet under Kampen, 8 blev hængt og 55 kastet over Bord.

Foruden Stationsskibene ved Helsingør og i Store Bælt stationeredes, efter at Glückstadt var anlagt, og Kongens Søn havde overtaget Bremen Stift, fra 1623 ogsaa Krigsskibe paa Elben og Weser for at hævde Højhedsretten.

Sømagten konvojerede i dette Tidsrum ofte Handelskibe. Islandsakibene konvojeredes saaledes hyppigt baade frem og til-

Fig. 57. Rigsadmiral Claus Daa.
Fra hans Epitafium i Herlufmagle Kirke.
(E. F. S. Lund: Danske malede Portrætter.)

bage. Krigsskibene krydsede saa omkring Øen for at rense Farvandet for Fribyttere, medens Handelskibene lossede og lastede.

Medens Danmark og Sverige i over 100 Aar havde kæmpet om Herredømmet i Norden og kun opnaaet at svække hinandens Kraft, havde Portugiserne fundet Søvejen Syd om Afrika til

DANSKE KOLONIER I OSTINDIEN

Indien, og Spanierne havde opdaget Amerika. Hollænderne og Englænderne fulgte efter dem, og hele Vesteuropa var optaget af de nye Handelsmuligheder, Christian IV ønskede ogsaa at skaffe sit Land Del i de nye Rigdomme. I 1618 stiftede han derfor det ostindiske Kompagni og sendte Ove Gedde med 3 Krigsskibe og 2 af Kom-

pagniets Skibe til Ostindien. Paa Udvejen kom han ved de kapverdiske Øer i Kamp med 3 franske Fribyttere, hvoraf een blev sprængt i Luften medens de to andre erobredes og indlemmedes i Eskadren under Navnene PATIENTIA (32 Kanoner) og JÆGEREN. Dette samt Prisedom over et fransk Hvalfanger-skib førte isøvrigt til et spændt Forhold til Frankrig, saa at vore Handelsskibe en Tid maatte konvojerers forbi franske Havne.

Under den fortsatte Sejlads til Indien døde 2—300 Mand af Skørbug, men den energiske og dristige Ove Gedde lod sig ikke standse. Det var Meningen, at han skulde slutte Handelstraktat med en indfødt Fyrste paa Ceylon, men da dette efter mange

Fig. 58. Jens Munk i Hudsonbugten ved Landet, han kaldte Ny Danmark.
(Efter Jens Munk: *Navigatio septentrionalis* 1624.)

Besværligheder alligevel ikke lykkedes, blev Resultatet, at han til det ostindiske Kompagni af en indfødt Fyrste paa Koromandelkysten i selve Indien i 1620 fik overladt Byen og Distriktet Tranquebar, der derefter forblev i Danmarks Besiddelse i over 200 Aar. Ove Gedde forblev nogen Tid ved Tranquebar for at ordne alt angaaende den ny Kolonis Administration, hvorefter han tiltraadte Hjemreisen, der kom til at vare 9 Maaneder. I 1622 naaede han med rige Ladninger paa sine Skibe tilbage til Danmark. Kun eet af de oprindelige Skibe og faa af de oprindelige Besætninger naaede hjem igen.

I 1619 udsendte Kongen en Ekspedition paa 2 Skibe under Kaptajn Jens Munk for at finde en nordvestlig Vej til Asien. Udfaldet blev meget ulykkeligt. Efter mange udstaaede Besvær-

ligheder og Tabet af det ene Skib naaede han i 1620 tilbage til Bergen uden Resultat og med kun 3 Mand af de oprindelige Besætninger paa 64 Mand. — Det vil forstaaes, at det var spændende, men ikke altid lige behageligt at fare til Orlogs den Gang.

Af politiske Maal, som Kongen naaede ved Flaadens Hjælp uden Krig kan nævnes:

Da Holland i 1613 havde sluttet Forbund med Hansestæderne og rustede til Søs, hvilket sandsynligvis begge Dele var rettet mod Danmark, holdt Kongen 32 Krigsskibe klar. Dette og en Nedsættelse af den under Krigen forhøjede Sundtold fik Hollænderne til at indstille Rustningerne.

I 1619 sendte Kongen 5 Fregatter til Stade, hvor de landsatte 640 Mand for at sikre hans Søns Valg til Coadjutor i Bremen. Da Prinsens Valg var sikret, drog de tilbage.

Da Kongen i 1620 begyndte Anlæg af Glückstadt, stationerede han 2 Orlogsskibe og 1 Fregat paa Elben, og Rigsadmiralen med 10 Skibe krydsede i Nordsøen, officielt for at sikre Skibsfarten, men dog nærmest for at sikre Kongen imod,

Fig. 59. Rigsadmiral Ove Gjedde.
(Fot. Det kongelige Bibliotek.)

at Hollænderne og Hansestæderne skulde prøve paa at hindre Fæstnings-Arbejderne. — I 1621 og 1622 stationeredes danske Skibe ved Helsingør for at hindre, at Skibe med Tropper, der var hvervet af Polen, førtes fra England til Østersøen.

Christian IV's Forsøg paa at udvide sin Magt i Nordtyskland ved at faa sine Sønner indsat i gejstlige Stifter og ved at udvide sin Højhedsret til Elben og Weser indbandede ham efterhaanden i tyske Sager, hvor 30-Aars-Krigen siden 1618 havde raset. I 1625 brød Krig mod den tyske Kejsers ud.

DANMARKS DELTAGELSE I 30-AARS-KRIGEN 1625—29

Christian IV rykkede i 1625 med sin Hær ned i Tyskland. De protestantiske Fyrster ydede imidlertid ikke den Hjælp, de havde lovet, og da de kejserlige Hære i 1626 rykkede imod ham, tabte han den 17. August Slaget ved Lutter am Barenberg; men Hæren holdt sig dog Resten af Aaret i det nordlige Tyskland. Da Kejsersens to berømte Generaler, Tilly og Wallenstein, i 1627 angreb, flygtede Kongens tyske Lejehær imidlertid, Fæstning efter Fæstning faldt, og i Oktober havde de erobret hele Jylland.

I 1625 havde en dansk Hovedflaade paa 24 Orlogsskibe, og 6 Fregatter samt mindre Skibe været udrustet. For at forhindre Transport ad Søvejen af Tropper, Krudt, Kugler og andre Krigsfornødenheder havde den stationeret Skibe foran Lybæk, Elben og Weser. Under disse Hvervs Udførelse skal Kaptajn Jørgen Ulfeld med 5 Orlogsskibe den 1. Juni 1626 have kæmpet i Nordsøen med et Fribytter-Admiralskab paa 12 Skibe fra Dynkirken og Havne i de spanske Nederlande. To af Fribytterskibene skal være brændt, 4 skudt i Sænk og de øvrige 6 sat ud af Stand til at holde Søen.

Fig. 60
Luntermusket
ca. 1600.
(Fot. Tøjhus-
museet.)

For Krigens Gang havde Flaaden hidtil kun spillet en ringe Rolle, men da de sejrsvante kejserlige Tropper havde besat Jylland, og Resterne af den danske Lejehær var trukket over paa Fyn, afgang alt af den.

Kejseren tildelte Wallenstein Titlen af kejserlig Admiral over Østersøen, og alle hans Bestræbelser gik ud paa at skaffe sig en Flaade, der kunde tilintetgøre den danske og føre ham over til Øerne. Danmark havde dog lykkeligvis baade en stærk Sømagt og en Konge, der forstod at bruge den.

Flaaden spærrede ikke alene for enhver Overgang til Øerne, men ved dens Hjælp kunde ogsaa gaaes angrebsvis frem.

Kongen, der havde sit Kongeflag hejst paa Orlogsskibet HUMMERN, overførte den 5. Marts 1628 med Flaaden 3000 Mand Tropper til Femern. De erobrede Øen og tog 500 Fanger, som Indbyggerne dog for største Delen dræbte i Raseri mod de kejserlige. Samtidig bemægtigede Skibene sig 80 Fartøjer, som Fjenden havde samlet med Landgang for Øje. Kongen lod ligeledes gøre Landgang ved Ekernførde, hvor 300 fjendtlige Soldater nedsejlede. Et Angreb paa Kiel mislykkedes derimod.

Kaptajn Protz Mundt krydsede med Orlogsskibet HAVHESTEN, Fregatten SÆLHUNDEN og nogle mindre Skibe langs Meklenborgs Kyster. Han erobrede eller ødelagde mange Smaafartøjer, samlet til de af Wallenstein planlagte Landgange. Indløbene til Rostok og Warnemynde forsænkedes, og tyske Skibe under Bygning eller Udrustning i Wismar og Greifswalde ødelagdes. Ogsaa paa Holstens og Lille Bælts Kyster var Smaaskibe stadig paa Færde og ødelagde Fartøjer, bestemt til Landgang. For at kunde foretage alle disse Ødelæggelser i Land medførte alle danske Krigsskibe Soldater til at foretage de dertil nødvendige smaa Landgange.

Kaptajn Hendrik Wind detacheredes til Elben for sammen med engelske og hollandske Krigsskibe at opretholde Blokade her og holde Glückstadt stadig forsynet under Belejringen. Stede lykkedes det derimod ikke at undsætte. Den maatte overgive sig den 7. Maj 1628.

Fig 61. Maleri fra 1620 af Indsejlingen til Sundet. (Helsingør Bymuseum.)

Stralsund blev belejret af Wallenstein, der havde lovet at erobre den, «om den saa hang med Jernkæder ved Himlen». Protz Mundt fik da Ordre til at krydse ud for Nydyb, hvor han ødelagde alle tyske Fartøjer, der udsendtes for at forhindre danske Landsætninger til Forstærkning af Byens Forsvar. Christian IV kunde derfor fortsætte med at sende Tropper og alle Forsyninger til Byen. Da Stralsund havde valgt Kong Gustav Adolf til sin Skytsherre, sendte ogsaa denne Forstærkninger, og Wallenstein opgav da Belejringen.

Freds-Forhandlinger paabegyndtes i Lybæk i Januar 1629, men gik trægt. Christian IV udførte da i April et Foretagende, der hurtigt gjorde Kejseren fredsvenlig.

Kongen lod General Morgan gøre Landgang paa Sønderjyllands Vestkyst, understøttet af de paa Elben liggende samt nogle fra

Fig. 62. Christian IV's nye Anlæg, Proviantgaarden og Tøjhuset med den mellemlygende Havn til Flaadens Armering og Proviantering. (Efter J. v. Wiecks Stik, Nationalmuseet.)

København afsendte Krigsskibe. Samtidig lod Kongen Flaaden og alle disponible Skibe overføre sig med en Hær til Østkysten. Han opnaede herved at staa med en Hær paa ca. 10.000 Soldater i Sønderjylland. — Hertugen af Holsten-Gottorp blev tvunget til at udvise alle kejserlige

Tropper af sit Land, de kejserlige Tropper i Jylland var afskaaret, og Kejseren fik pludselig Hast med at slutte Freden i Lybæk den 12. Maj 1629 paa rimelige Betingelser. Hovedindholdet af disse var, at begge Parter lovede fremtidigt ikke at blande sig i hinandens Anliggender.

Den danske Flaade havde, ved at begrænse den fjendtlige Hærs Fremtrængen til Jylland, sikret Danmarks Bestaaen. Da det fjendtlige Angreb gik i Staa, fik Danmark Tid til atter at bringe sin Hær paa Fode, og vor Flaades Søherredømme gav Frihed til at sætte Hæren ind, hvor det ønskedes, mod Femern, til de mange Smaalandgange, til Stralsund og til Slut til de Landgange i Sønderjylland, der skaffede os en rimelig Fred.

Det Tidspunkt, hvor Danmark traadte ind i Krigen var uheldigt valgt, og man havde ikke sikret sig, at de allierede tyske Fyrster kunde og vilde opfylde deres Forpligtelser. Tidspunktet for Fred var sikkert lige saa uheldigt valgt. Krigen var nemlig begyndt angrebsvis fra vor Side, gik derpaa over til Forsvar og sluttede, efter at Forsvaret havde afsløret sine svage Sider, med alt genoprettet. Vor Modstander stod da svagt, idet det havde vist sig, at han ikke kunde føre et Angreb til Bunds mod os, men var stoppet ved Lille Bælt. Han havde en Hær afskaaret i Jyl-

land, og naar vort Forsvar havde vist sig at kunne holde, vilde der næppe opnaaes noget ved et nyt Angreb paa Danmark. Gustav Adolf tilbød os Forbund med Sverige, saa at der nu var Udsigt til at naa de Maal, vi oprindeligt havde sat os. Vi afslog dette Forbund og sluttede Fred. Sverige høstede

Fig. 63. Skibevarftet paa Bremerholm. Til højre kølhales et Skib. (Efter J. v. Wiercks Stik, Nationalmuseet.)

da, ved at fortsætte Krigen, alene alle Fordele af Situationen og lagde derved Grunden til Opnaaelse af sin førende Stilling i Norden.

Vi havde intet opnaaet ved Krigen, tvært imod. Vor Sømagt havde vel hævdet sit Ry, men den Lethed, hvormed den jydsk Halvø var blevet erobret, havde givet Christian IV's Anseelse et slemt Knæk i Europas Øjne. Vore Fjender havde set de svage Sider i Danmarks Forsvar, og man forstod senere at benytte sig deraf.

TIDEN FRA 1629 TIL 1643

Hvor meget Danmark havde tabt i Anseelse viste sig hurtigt.

Paa Grund af Krigs-Udgifterne forhøjedes ikke alene Øresundstolden men fra det nylig anlagte Glückstadt krævedes ogsaa høj Afgift af alle passerende Skibe paa Elben. Hamborg gjorde Indsigelse, og da det ikke hjalp, udrustede Byen i 1630 en Flaade, der blokerede og angreb Glückstadt, satte Belejringstropper i Land og haanede det danske Flag. Kongen udrustede da en Flaade paa 22 Orlogsskibe og Fregatter foruden mindre Fartøjer, hvortil under Sejladsen sluttede sig flere udrustede Skibe, saa at Styrken ved Ankomsten til Elben talte 42 Sejlere. Kongen førte selv

Kommandoen og havde delt Flaaden i fire Eskadrer under Rigsadmiral Klaus Daa, og Admiralerne Gabriel Kruse, Hendrik Wind og Holger Rosenkrantz. Den hamborgske Flaade lettede straks og flygtede op ad Floden, men Christian IV forfulgte den saa langt hans mere dybgaaende Skibe kunde følge, hvorefter Hamborg faldt til Føje. Selv om Byen maatte fortsætte med at be-

Fig. 64. Kongens Smedie, der af Christian IV indrettedes til Holmens Kirke. (Efter J. v. Wiercks Stik, Nationalmuseum.)

tale Tolden, viser alene det, at en enkelt Hansestad havde turdet trodse Kongen, hvor meget hans Anseelse var dalet. Ja, Hamborg vedblev endog dermed, thi Byen vilde ikke anerkende Danmarks Højhedsret og gjorde det først,

efter at Kongen, ked af den lange Parlamenteren, atter i 1643 havde sendt en Flaade til Elben og blokeret Byen.

I 1631 paabegyndte Christian IV Opførelsen af Nyboder, og indtil hans Død 1648 var 620 Boliger blevet fuldført. De lange, smalle, eenetages Karéer med smaa Gaarde og Haver var lyse, luftige og sunde som vor Tids Rækkehuse. Kongen havde oprindeligt planlagt en stor Centralkirke i Nyboder - St. Anna runda —, men paa Grund af Pengemangel maatte den opgives. I Stedet for udvidede han i 1632 Kirkebygningen paa Gammel Holm, og i 1641 fik den sin nuværende Form som Korskirke.

Nyboder og Holmens faste Stok har siden Christian IV's Dage spillet en vigtig Rolle i Flaadens Historie. Nyboder, denne By, der udelukkende havde Søfolk som Beboere, husede ofte urolige Elementer. Den havde sit eget Politi, eget Kommunevæsen og egen Skole for Mandskabets Børn. Denne By med de usædvanlige Gadenavne levede sit eget Liv. Naar Manden var til Søs eller paa

Holmen, regerede Konen Hjemmet og den store Børneflokk. Børnene traadte, naar de blev voksne, selv ind i den faste Stok, saa at hele deres Liv blev et Liv i og for vor Flaade. Det gav en god og fast Tradition og knyttede paalidelige Baand mellem alle Flaadens Folk uanset Graderne. Hvad det betød i de følgende Aarhundreder for Flaaden, forstaas tydeligst nu, hvor et ufornuftigt Styre i de sidste Aar har opløst den faste Stok og nedbrudt al Tradition.

Paa Grund af Pungenød greb Christian IV som nævnt til en Forhøjelse af Øresundstolden, hvilket vakte Uvilje hos alle Sønationer, navnlig hos Holland og England. Holland havde hidtil været i Opposition til Sverige paa Grund af dettes Opkræven af Told paa de polske Floder, men afsluttede nu i 1640 et nærmest mod Danmark rettet Forbund med Sverige. Vort Forhold til dette Land var heller ikke godt. Sverige havde Toldfrihed i Sundet for sine egne Skibe, men flere fremmede Skibe, der bragte Krigsfornødenheder til Sverige, benyttede sig heraf til at passere Kron-

Fig. 65. Den eneste tilbageblevne Lønge af Christian IV's Nyboder.

(Fot. Nationalmuseet.)

borg under falsk svensk Flag. Sverige mistænkte for at have hemmelig Del i disse Bedragerier.

Under den hollandske Frihedskrig udstedte baade Spanien og Holland Kaperbreve. Nordsøen vrimlede med Kapere, der ligesom tidligere ofte misbrugte deres Kaperbreve til Sørøveri mod andre Nationers Skibe. For at hæmme dette Uvæsen holdt Kongen til Stadighed saavel Krigsskibe som Defensionsskibe paa Krydstogter i Nordsøen og ved Norges Kyst. Hertil kom de mange Farvande, hvor Kongen krævede Højhedsret, og den Told paa Elben, ved Rygen, i Sundet og St. Bælt, som han lod opkræve. Det krævede altsammen store aarlige Udrustninger.

Naar større Søudrustninger af ukendt Aarsag fandt Sted i Udlandet, holdtes Flaaden desuden rede til hurtig Ekvipering. Derfor laa 14 Orlogsskibe i 1633 sejlklar paa Københavns Red. Den svenske Hærs Bevægelser i Nordtyskland foranledigede ofte Skibes eller Eskadres Afsendelse til Østersøen, og i 1640 var Flaaden i Øresund for at møde Hollænderne, der truede med at sejle igennem uden at betale Told.

Den genstridige og egenkærlige danske Adel beredte Kongen mange Vanskeligheder. Den ejede en betydelig Del af Danmarks Jord og krævede sin Ret til at besætte alle høje Embeder, men den nægtede at bære nogen Del af Landets Byrder. Landet var derfor i stadig Pungenød.

Christian IV var ikke heldig med sin Udenrigspolitik, han kunde ikke bøje den danske Adel, og han havde huslige Sorger. Intet kunde dog svække Kongens Flid, særlig ikke over for de Dele af Statsstyrelsen, der havde hans Kærlighed. Blandt disse var Sømagten, som han vedblev at styre med stor Iver. Fra 1629 haves Kongens egenhændige Optegnelser over »den store Flaade«. Den omfattede 64 Skibsnavne, hvoraf 28 var paa Søen for at haandhæve Orden. Trods al Kongens Energi var Sømagten dog i flere Henseender gaaet tilbage til 1643.

De svenske Sejre i Tyskland tydede paa, at Sverige vilde tilkæmpe sig Land Syd for Østersøen. Christian IV trygtede dette, søgte derfor Forhandlinger med Kejseren og tilbød sig som Freds-

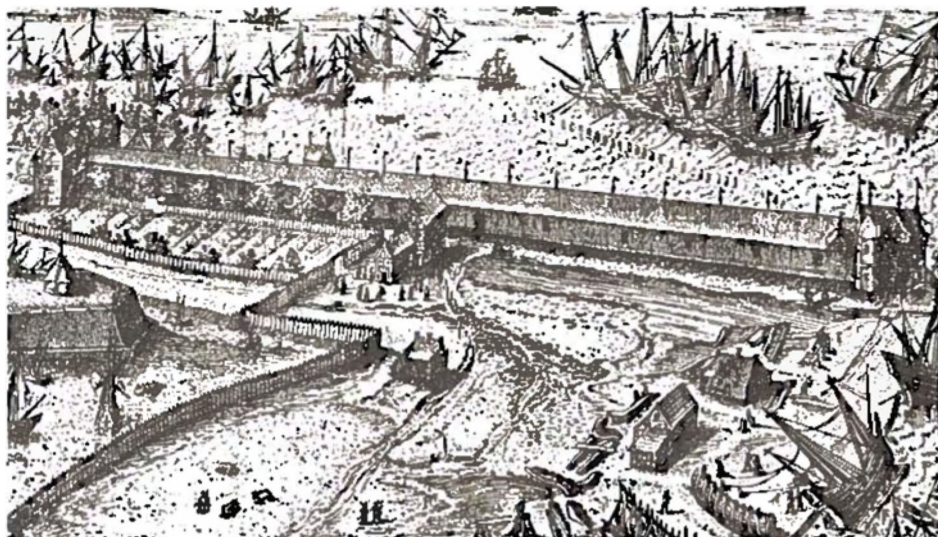

Fig. 66. Reberbanen paa Holmen 1611. (Efter J. v. Wiccks Stik paa Nationalmuseet.)

mægler. Det irriterede Sverige, og den kraftige Axel Oxenstjerna, der som Rigskansler styrede Sverige efter Gustav Adolfs Død, besluttede i 1643 at rette et Slag mod det uforberedte Danmark.

CHRISTIAN IV's SIDSTE KRIG

Den svenske Plan gik ud paa, at den svenske Hær i Tyskland skulde erobre Jylland, samtidig med at en Hær fra Sverige erobrede Skaane. Den svenske Flaade skulde derefter sikre de to Hæres Overgang til Øerne.

Skønt de udstedte svenske Ordre holdtes hemmelig, havde den danske Sendemand i Stockholm, Peder Wibe, dog faaet Nys derom og advaret Christian IV. Denne, tilskyndet af sit Rigsraad, troede imidlertid ikke paa det, men gav dog den 23. Oktober Ordre til at være betænkt paa Flaadens Udrustning.

Den svenske General Torstensson modtog sin Ordre til Angreb paa Danmark i September 1643. Han sluttede snarest Vaabenstilstand med sin Modstander i Tyskland og marcherede i Il-march Nord paa uden at meddele sine Omgivelser noget om Hensigten dermed. Den 12. December overskred han med sin Hær

Holstens Grænse og i Løbet af Januar 1644 var den forsvarsløse jydsk Halvø erobret, undtagen Fæstningerne Glückstadt og Krempe. Ikke engang den sidste Krig havde altsaa lært Danmark som i sin tidligste Historie at holde Sydgrænsen besat.

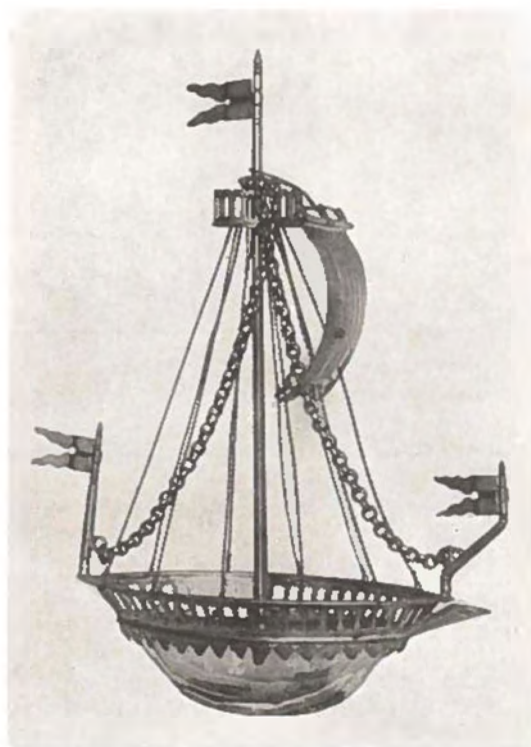

Fig. 67. Christian IV's skibsformede Natlampe af Bjergkrystal og Sølv. (Fot. Rosenborg.)

Samtidig med dette Angreb rykkede en svensk Hær ind i Skaane og erobrede hele denne Provins med Undtagelse af Malmø med Malmøhus, der forsvarede sig tappert.

Ligesom 16 Aar tidligere afgang Danmarks fortsatte Bestaaen af vor Flaade.

En lille Eskadre af udrustede Skibe samledes hurtigt i Lillebælt. Den søgte straks at tilintetgøre de Fartøjer, Torstensson havde samlet til Overførsel af Tropper. Christian IV og Rigmarsken Anders Bille satte Fyn i Forsvarstilstand og al Kraft sattes

paa Hovedflaadens Udrustning. Et Held for Danmark var det, at Axel Oxenstierna, selv om han af vor sidste Krig havde set vort Forsvars svage Side, aabenbart ikke havde forstaaet, hvori vor Styrke havde bestaaet, nemlig i vor Sømagt. Han havde derfor ikke den svenske Flaade klar til Overførsel af Hærene, inden det overraskede Danmark havde faaet sin Flaade klar. Den svenske Krigsførelse gik derfor i Staa, ligesom Krigen 16 Aar tidligere for Wallenstein, ventende paa, hvad der vilde ske paa Søen.

Christian IV saa sig om til alle Sider efter Forbundsfæller, men mødte overalt kolde Skuldre; selv den tyske Kejser, der var i Krig med Sverige, var nølende. Dette var ogsaa kun at vente. Forbundsfæller maa søges i Tide til gensidig Styrkelse, medens Forholdene endnu er rolige, og ikke, naar Ens egen Svaghed er aabenbar. Ved at nedsætte Øresundstolden opnaaede Kongen dog, at Holland ikke gik med Sverige. Derimod kunde han ikke forhindre, at Sverige lejede Krigsskibe i Holland.

Den danske Hovedflaades første Skibe kom ud i Begyndelsen af April 1644. Med disse — ialt 10 — ankom Christian IV om Bord i Orlogsskibet TREFOLDIGHEDEN ud for Gøteborg den 5. April. Farvandet forsænkedes, men da han erfarede, at den i Holland lejede svenske Hjelpeflaade paa 36 Skibe under Martin Thiessen var under Vejs, maatte videre Foretagender mod Byen opsættes, og Kongen sejlede i Begyndelsen af Maj Vest paa med 9 Skibe for at møde Thiessen.

Ved Føhr erfarede, at Hollænderne laa ved List paa Østsiden af Silds Nordpynt. Christian IV's Styrke bestod af 1) TREFOLDIGHEDEN, 2) NEPTUNUS, 3) FREGATTEN, 4) DEN NORSKE LØVE, 5) TRE LØVER, 6) RYTTEREN, 7) PHOENIX, 8) LINDORMEN og 9) POSTILLONEN. Den 15. Maj udgav Kongen Ordre for Angreb paa Hollænderne. Den kom imidlertid ikke til Udførelse, da 24—28 hollandske, dog hovedsagelig mindre, Skibe den 16. Maj Kl. 08 med Ebben løb ud af Lister Dyb.

Kampen ved Lister Dyb den 16. Maj 1644.

Vinden var flov, saa at Skibene til Tider maatte varpes. Hollænderne havde fra General Thorstensson faaet 800 Soldater om Bord. Kampen, der varede 6 Timer, begyndte Kl. 10. Medens de danske Skibe ikke skal have lidt

Fig 68.
Sabel fra 1640.
(Fot. Tøjhu-museet.)

meget, opgives flere hollandske Skibe at være blevet slemt tilredt. Kl. 16 benyttede Hollænderne sig af den indtraadte Flodtid til at trække sig tilbage til Havnen, hvor de mere dybgaende danske Skibe ikke kunde følge dem.

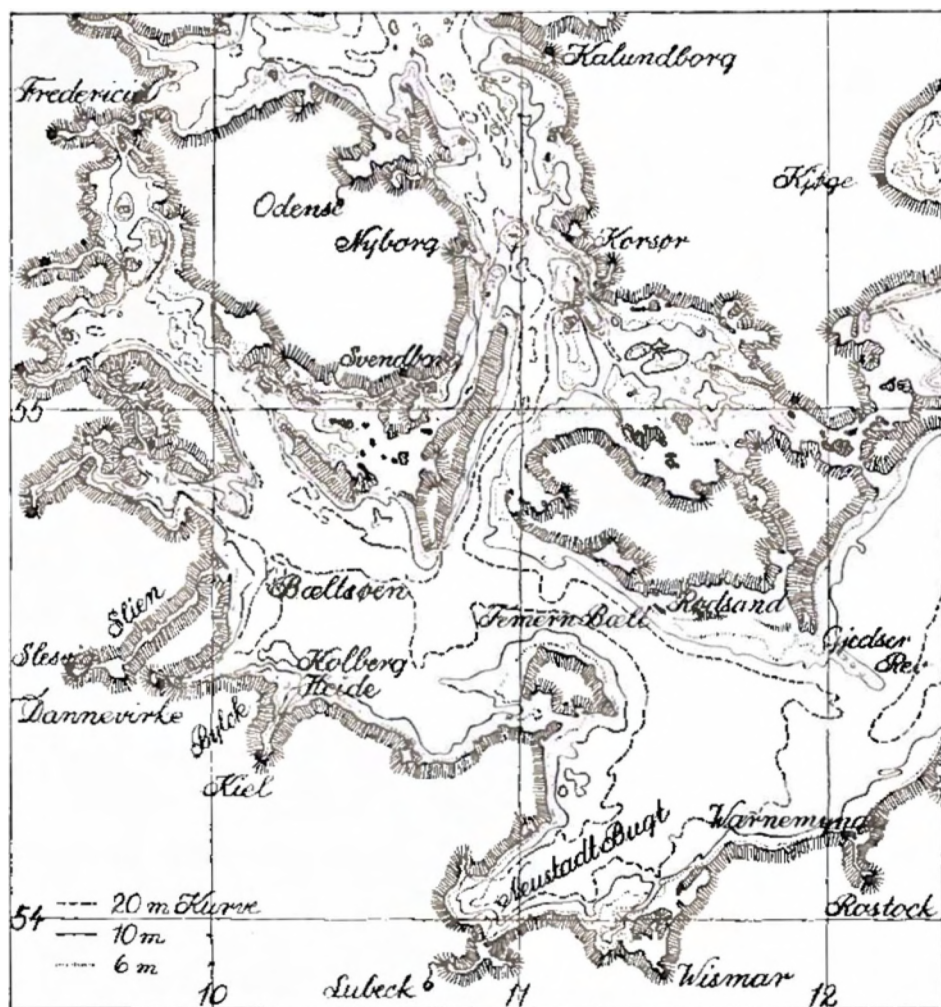
I de følgende Dage opretholdt den danske Eskadre Blokade ud for Lister Dyb. Ove Gjedde og Pros Mundt hver med nogle Skibe stødte den 18. Maj til Christian IV's Eskadre. Kongen overlod da de to Admiraler at fortsætte Blokaden. Medens han selv sejlede til Flekkerø og Gøteborg.

Kampen ved Lister Dyb den 25. Maj 1644.

De hollandske Skibe var kun nødtørftig repareret efter den sidste Kamp, og Besætningernes Moral var daarlig. Der skal endog have været Mytteri i nogle af Skibene. Da Hollænderne atter løb ud den 25. Maj blev de yderligere beskadigede af de blokerende danske Skibe. Under opkommende Storm flygtede de hjem til Holland, hvor svenske Agenter dog straks gik i Gang med Reorganisation og Genudrustning.

Da Christian IV i Midten af Juni naaede tilbage til København var Landet i stor Fare. Den 1. Juni var Admiral Klas Fleming afgaaet fra Stockholm med den svenske Hovedflaade paa 46 Skibe, medens en Skærgaards-Eskadre paa 66 Fartøjer skulde samvirke med den svenske Hær i Skaane. Klas Fleming havde allerede opholdt sig en Uge ved Kiel, hvorfra han forberedte et Angreb paa Femern. Da den kejserlige tyske Hær nærmede sig, havde Torstensson maattet rømme Jylland og samle sin Hær i Holsten, men Faren for, at han ved den svenske Flaades Hjælp skulde foretage den Landgang paa Fyn, som han flere Gange forgæves havde forsøgt, bestod dog endnu.

Vor Flaades Udrustning var hidtil gaaet trægt, men Kongens Energi satte her som overalt Fart i Tingene. Den 30. Juni forlod han København med en Flaade paa 39 Skibe, der var delt i tre

VESTLIGSTE DEL AF ØSTERSØEN

Eskadrer under Rigsadmiralen Jørgen Wind og Admiralerne Peder Galt og Pros Mundt.

Den 29. Juni havde Klæ Fleming besat Femern og befandt sig den 1. Juli i Bæltsøen Vest for denne Ø, da Christian IV med sin Flaade om Morgenen kom i Sigte.

Slaget paa Kolberg Heide den 1. Juli 1644.

Vinden var vestlig og Svenskerne til Luvart, saa at Angreb stod til dem, men Danskerne krydsede paa for at naa op til dem. 1. Eskadre under Jørgen Wind paa PATIENTIA var i Spidsen for den danske Linie.

Hen imod Middag holdt Klas Fleming med sit Flagskib SCEPTER og to andre Skibe af og angreb PATIENTIA, der blev haardt medtaget. Kongen pressede da med TREFOLDIGHEDEN tæt til Vinden for at komme den til Hjælp, men fire svenske Skibe holdt ned paa den, saa at ogsaa dette Flagskib blev udsat for en morderisk Ild, medens andre danske Skibe havde svært ved at vinde op for at hjælpe dem. Jørgen Wind fik sit ene Ben skudt af og døde senere af sit Saar. Et Skud, der splintrede TREFOLDIGHEDEN's Skanseklædning, sendte en Regn af Splinter ind over dens Dæk. En Del af disse Splinter ramte Kongen, der fik ikke mindre end 23 Saar og blev revet om Kuld af den dødeligt saarede Ejler Ulfeld. Der opstod Forvirring og man raabte: »Kongen er faldet.« Men den 67-aarige Helt, der havde mistet højre Øje og flere Tænder, faaet en Flænge i venstre Øre og var bedækket med Blod, rejste sig og sagde: »Vel er jeg saaret, men ikke farligt. Gud har endnu levnet mig Liv og Styrke til at staa mit Folk bi, naar kun enhver gør sin Pligt.« Staaende paa Dækket blev han forbundet, medens han fortsatte med at lede Kampen.

Man kender ikke Kampens Enkeltheder. Danskerne holdt ved Slagets Begyndelse Linie, og det nævnes, at de maatte holde tæt til Vinden for at naa op og deltage i Kampen. Det kan derfor være daarlig Sejlevoe, der forhindrede en Del danske Skibe i at deltage i Kampen. Desuden var mange danske Skibe nyudrustede og kom i Kamp Dagen efter at være staaet til Søs, saa at deres Besætninger næppe var samarbejdet. Det samme kan ikke have været Tilfældet med de svenske Skibe, der ikke kæmpede, thi de var til Luvart og skulde derfor blot holde af for at komme i Kamp, og de havde været til Søs en Maaned. Baaede Christian IV og Klas Fleming rettede svære Bebrejdelser

mod flere af deres Chefer. Christian IV truede med Stejle og Hjul, og Klas Fleming erklærede om en af sine Chefer, at han havde fægtet som en gammel Kärrings.

Slaget fortsattes, indtil Mørket faldt paa, og varede i ca. 10 Timer. Klas Fleming søgte da med sin haardt medtagne Flaade Tilflugt i Kieler Fjord. Christian IV, hvis Flaade ogsaa havde lidt meget, reparerede derimod i Seen og optog fra den 4. Juli Blokade af den svenske Flaade.

Man kan maaske betegne selve Slaget som uafgjort. Ingen af Parterne mistede noget Skib, og begge fortsatte Kampen, til Mørket skilte dem. Men i sit Resultat blev dette Christian IV's sidste Slag en absolut Sejr for ham. Hvis Ordet Sejr nemlig ikke skal være et tomt Ord, maa Sejr være betinget af, at den sejrende opnaar visse Fordele, og at Modparten tilsvarende indskrænkes i

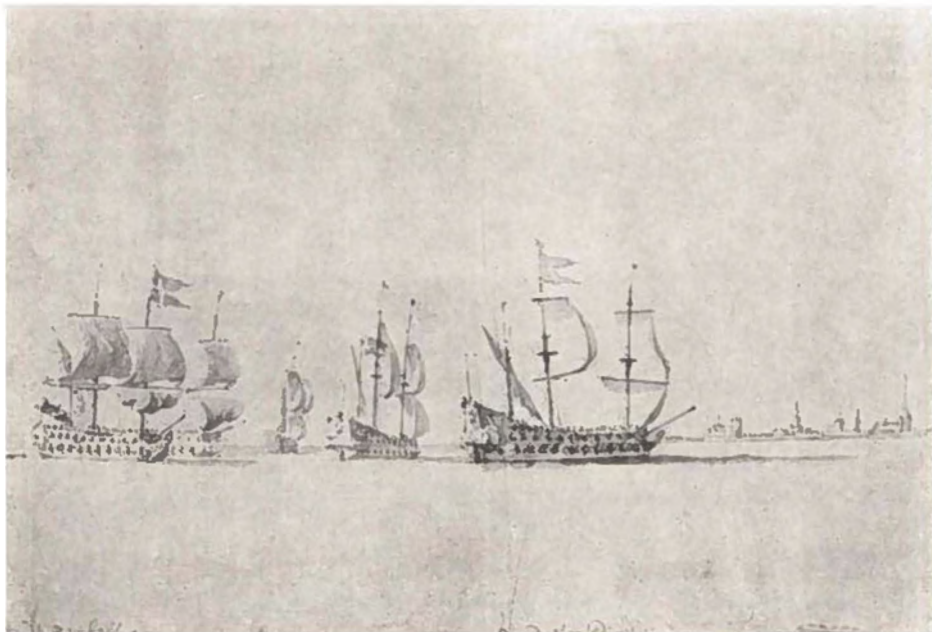

Fig. 69. Villem van de Weldes Skitso fra 1658 af nogle danske Orlogskibe paa Københavns Red med TREFOLDIGHED længst til højre. (Fot. Frederiksborg Museet.)

sin Handlefrihed. Her opnaaede Christian IV, at hans Modstander, der havde været overlegen baade i Skibenes Antal og Størrelse, forsvandt fra Søen, saa at Kongen havde genoprettet sit fulde Søherredømme over Østersøen. Svenskerne Handlefrihed var ophørt, idet de var spærret inde og blokeret.

At Svenskerne til Trods for den foran nævnte talmæssige Overlegenhed ikke følte sig Danskerne jævnbyrdige efter Slaget, saas af deres Optræden. Den tyske General Gallas, der var rykket mod Torstensson, afskar til Dels Flaaden fra Landsiden, saa at det kneb for den at faa tilført Proviant og Vand, hvilket foraarsagede megen Sygdom om Bord. En Skanse blev opkastet ved Neumühlen, og Flaaden fik Ordre til at nærme sig den svenske Flaade og at angribe. Denne varpede sig da højere op ad Fjorden. Flaaden sendte derefter 1200 Mand op i Skansen, der aabnede Ild den 26. Juli, og en Kugle fra Skansen dræbte Klas Fleming. Forholdene blev kort sagt mere og mere uudholdelige i Fjorden for den svenske Flaade. Den maatte ud enten for at kæmpe eller for at unddrage sig Kamp ved Flugt. Den valgte det sidste.

Torstensson havde formaaet Generalmajor Karl Gustav Wrangel til at overtage Kommandoen over den svenske Flaade, og Natten mellem den 31. Juli og 1. August, da Christian IV var borte fra Stationen, og Peder Galt havde Kommandoen, lykkedes det ham at liste ud og for Pres af Sejl at passere Femern Bælt og videre Øst og Nord paa til Stockholm, hvortil han naaede den 5. August.

Den 70-aarige Peder Galt maatte undgælde herfor. Han blev hjemkaldt, stillet for Krigsret og den 31. August henrettet.

Den svenske Flaades Undslippen blev en Ulykke for Danmark. Martin Thiessen havde atter faaet udrustet en Flaade i Holland og var under Opsejling for at undsætte den svenske Flaade i Kiel. Sidst i Juli naaede han til Kattegat, hvor Ove

Fig. 70.
Pike fra
1620. (Fot.
Tøjhus-
museet.)

Gjeddes Eskadre af norske Defensions-skibe, der laa paa Blokade foran Gøteborg, maatte fortrække. Da Thiesen erfarede, at den svenske Flaade var undsluppet fra Kiel, besluttede han at søge Forening med den ved gennem Sundet at sejle til Kalmar. Ved at løbe tæt under Helsingborg lykkedes det ham uhindret at passere Kronborgs Kanoner, og den 9. August ankrede han op udfor Landskrona.

Fig. 71. Christian IV's blodpittede Trøje, som han bar i Slaget paa Kolborg Højde. (Fot. Rosenberg.)

Christian IV havde imidlertid ikke været ledig. Den svenske Flaade var ganske vist løbet til Stockholm, men man maatte regne med, at den kunde vende om. Kongen sendte derfor to af sine Eskadrer paa ialt 27 Skibe under Erik Ottesen til Bornholm, medens han selv med den tredie Eskadre tog Station ved Femern for at passe paa Hollænderne fra Store Bælt. Bevæbnede Pramme udlagdes i Drogden og Skanser opkastedes paa Amager for at hindre deres Passage af Drogden. Den 7. August erfarede Kongen under Lolland, at Martin Thiessens Eskadre kunde ventes at staa gennem Sundet. Han nærmede sig derfor Sundet og beordrede den 8. August under Møn Erik Ottesen til at holde sig under Stevns.

Den 10. August var det stiv nordlig Kuling, da Thiessen med sine 24 Skibe strøg gennem Flinterenden, uden om de danske

Forberedelser til at hindre hans Passage i Drogden, passerede for Pres af Sejl Christian IV med 9 Skibe Sønden for Drogden og ligeledes Erik Ottesen ved at gaa tæt af Falsterbo og naaede vel-

beholden til Kalmar, hvor han modtoges med Jubel og adledes under Navnet Anckarhjelm.

Arbejdet paa at faa den svenske Flaade sejlklar, hvilket man havde afbrudt paa Grund af megen Sygdom mellem Mandskabet, genoptoges nu med fornyet Kraft.

Til Trods for Kongens Paapasselighed var Operationerne paa Søen saaledes gaaet ham imod, men de havde paa den anden Side givet Tid til at ordne Forholdene i Land. I Holsten beskæftigede den kejserlige Hær Torstensson, og i Skaane var det svenske Angreb under Gustav Horn gaaet i Staa, til Dels fordi Skærgaards-Eskadren i Begyndelsen af August var tvunget tilbage af Erik Ottesen.

De svenske Invasionsplaner mod vore Øer syntes dermed foreløbig at maatte opgives. I København regnede man nemlig med, at det vilde tage lang Tid, inden saavel den svenske som den hollandske Flaade vilde være sat i god kampdygtig Stand, og at de derfor ikke kunde ventes at komme i Søen før til næste Aar. Dette bekræftedes yderligere i et opsnappet Brev fra Stockholm til Gustav Horn.

Fig. 72. Sabel fra 1640.
(Fot. Tejhusemuseet.)

Christian IV tog derfor til Hæren i Skaane, oplagde af Sparsommelighedshensyn det meste af Hovedflaaden og lod kun Pros Mundt med 17 Skibe blive i Søen for at holde Anckarhjelm i Skak den korte Tid, indtil ogsaa han ventedes at oplægge sine Skibe for Vinteren.

Naar man betænker, hvorledes Kongen tidligere havde forstaaet at udnytte sin Flaade offensivt, baade til Angreb fra Søsiden paa Kalmar og andre Byer og til uforudsete Landgange, forbavses

man over, at hans Tankegang her var saa defensiv med Hensyn til Flaaden, at han kun holdt saa meget ude som nødvendigt for at holde Modstanderens Angreb tilbage. Kongen var imidlertid paa den Tid syg paa Grund af de Saar, han havde faaet i Hovedet paa Kolberg Heide. Man var i hans lange Regeringstid blevet vænnet til, at han alene handlede, hvorfor alt laa stille nu, da han var syg og ældet.

Pros Mundt var beordret til at holde sin Styrke mellem Femern og Lolland og blot lade Kalmarsund bevogte med 4—5 Krydsere. Han skulde hindre de svenske Skibe i Wismar fra at løbe ud, men tillade lybske og hollandske Skibe at sejle til Sverige, naar de blot ikke medførte Ammunition. Han skulde altsaa ikke engang haandhæve Søherredømmet ved at afskære Sveriges Forbindelseslinier.

En Del af den svenske Hovedflaade var imidlertid genudrustet, og den 28. September afgik Karl Gustav Wrangel fra Stockholm med 12 Orlogsskibe og 3 mindre Skibe. Næste Dag forenede han sig i Kalmar med Anckarhjelms. Efter at yderligere 3 Skibe var stødt til, var den svensk-hollandske Flaade paa 42 Skibe, og den

Fig. 73. Rigsadmiral Jørgen Wind.
(Fra J. Brochmanns Ligprædiken over Jørgen Wind. 1645.)

3. Oktober stod Wrangel til Søs med denne Styrke. Vejret var stormfuldt, og Sejladsen gik kun langsomt. Den 13. Oktober naaede den forenede Flaade til Femern Bælt og traf her Pros Mundts Eskadre paa 3 Orlogsskibe, PATIENTIA, OLDENBORG og TRE LØVER paa 46, 46 og 42 Kanoner, 12 Fregatter paa 38 til 14 Kanoner og 2 Galejer. Pros Mundt laa ved den sydlige Opgang til Store Bælt, da han Kl. 10 fik den svenske Flaade i Sigte. Vinden var VSV, han var til Luvart, og han kunde have undraget sig Kamp ved at staa op gennem Store Bælt. Han samlede imidlertid sin Eskadre ved de mest i Læ værende Skibe og modtog Kamp.

Slaget i Femern Bælt den 13. Oktober 1644.

Styrkeforholdet var for ulige til, at Kampen ret længe kunde fortsættes i Orden. Hvert dansk Skib blev snart omringet af 2—3 svenske Skibe. Det danske Flagskib PATIENTIA blev angrebet af Wrangels Flagskib SMAALANDSKE LEIONET samt af GÖTEBORG og REGINA (ført af den senere saa berømte franske Admiral du Quesne). Wrangels Skib blev saa forskudt, at det maatte trække sig ud af Kampen, men de to andre Skibe entrede det ligeledes forskudte PATIENTIA, hvorved den tapre Pros Mundt faldt. OLDENBORG blev entret af de svenske NYA FORTUNA, SVANEN og LEOPARDEN. TRE LØVER skød det hollandske SWARTE ADELAER i Sænk, men blev derefter entret af andre hollandske Skibe. De tre Fregatter FIDES, TO LØVER og SØHESTEN blev ligeledes entret af Hollænderne, de to Fregatter LINDORMEN og NEPTUNUS blev stukket i Brand af Brandere, og de fire Fregatter DELMENHORST, STORMARN, NELLEBLADET og KRONFISKEN drev paa Land paa Lollands Kyst. De to Galejer kom ligeledes paa Grund paa Lolland, og kun tre Fregatter PELIKANEN, MARKATTEN og LAMMET trak sig rettidigt ud af Slaget og naaede København.

Slaget var meget blodigt for vort Vedkommende. Bortset fra Besætningerne paa de tre undkomne og de fire strandede Fre-

gatter samt de to Galejer og ca. 1000 Fanger jaldt alle, deriblandt Admiral Pros Mundt og Schoutbynacht Corfitz Ulfeld. Paa svensk Side skal kun have været 60 døde og saarede. Derimod havde baade svenske og hollandske Skibe lidt saameget, at Flaaden straks løb til Kiel for at reparere og først atter løb ud derfra den 30. Oktober.

Den udviste Sparsommelighed med Flaadendrustning var blevet dyrt betalt. Den var direkte Aarsag til det knusende Nederlag, hvorved alt det hidtil vundne gik tabt. Med Svenskerne som Herre paa Søen frygtede man Landgang paa Øerne, hvorfor det skaanske Felttog blev afbrudt. Lykkeligvis havde Svenskerne dog ikke disponible Tropper, idet Torstenssons Hære stod langt nede i Tyskland. Desuden var Lejemaalet for den hollandske Flaade udløbet, hvorfor Anokarhjeml sejlede hjem. Wrangel viste sig vel nogle Dage i Sundet, men Sygdom blandt Besætningerne og Haveri under Efteraarstormene, der efter svensk Skik ikke udbedredes i Søen, tvang ham inden November Maanedes Udgang til Wismar, hvor han gik i Vinterhavn.

Fig. 74. Christian IV's Admiralskaarde.
(Fot. Rosenberg.)

Christian IV lod sig imidlertid ikke kue af det haarde Slag. Med vanlig Utrættelighed optog han Arbejdet for at erstatte det lidte Tab. Fire nye Skibe blev bygget færdig i Løbet af Vinteren,

fem indkøbtes i Holland og eet i København. Søfolk blev udskrevet overalt i Landet, og alt gjordes for at have Flaaden klar saa tidligt om Foraaret som muligt.

I Maj 1645 kunde den nu til Rigsadmiral udnævnto Ove Gjedde med 6 Orlogsskibe og 10 Fregatter sendes til Kattegat, men han kunde kun konstatere, at Anckarhjelm allerede var ankommet med 14 hollandske Skibe til Gøteborg og havde indtaget Stilling paa Fjorden, saa at Angreb fra Sø-siden ikke kunde foretages. Tilmed havde Ove Gjedde det Uheld, at hans Flagskib ST. SOPHIE løb paa en Klippe og sank. Derimod førte han den Konvoj, han havde med sig, i god Behold til Norge.

Holland fandt nu Tiden inde til at gøre sine Krav gældende angaaende Told i danske Farvande. Det af-

sendte derfor en Flaade paa 47 Skibe under Admiral de With som Dækning for en Konvoj paa 300 Handelsskibe for at tilvinge dem foreløbig Toldfrihed, medens der forhandlede. Den

Fig. 75. Christian IV's Kompas.
(Fot. Rosenborg.)

5. Juni 1645 førte de With sin Konvoj forbi Kronborg, hvorfra Christian IV tavs iagttog den. Medens Konvojen gik videre til Østersøen, forblev de With med sin Flaade i Sundet for at lægge Pres paa Forhandlingerne.

I Stockholm udrustedes en Flaade paa 22 Orlogsskibe, 3 Brandere og en Del mindre Skibe under Rigsadmiral Erik Ryning. Wrangels Flaade i Wismar talte 21 store og 21 mindre Skibe. Den 5. Juli forenedes de to Flaader ved Bornholm, men den samlede Flaade paa 43 store og talrige smaa Skibe bevægede sig kun langsomt frem. Først den 24. Juli ankrede den i Køge Bugt Syd for Drogden.

Over for dette Magtopbud samt de Withs Flaade paa 47 Skibe og Anckarhjelmss paa 14 Skibe, maatte Christian IV erkende Situationens Haabløshed. Den 7. August lykkedes det at faa Vaabenstilstand afsluttet, og den 13. August 1645 undertegnedes den haarde Fred i Brømsebro, hvor dansk Land for første Gang maatte afstaas til Sverige. Fredsbetingelserne gik i Hovedsagen ud paa: Øsel, Gotland, Herjedalen og Jemtland samt Halland som Pant i 30 Aar afstodes til Sverige, der des-

Fig. 76. Christian IV som ældre.
Efter et Stik af Haas. (Fot. Det kgl. Bibliotek.)

uden fik Toldfrihed og Holland Toldlettelser i danske Farvande.

Til Trods for Krigsulykkerne, den haarde Fred, sine Saar og personlige Sorger vedblev Christian IV ogsaa i sine sidste Aar at udføre sine Regeringspligter.

Under hele hans lange Regeringstid maatte man beundre den Dygtighed og utrættelige Virksomhed, han udfoldede. Som tidligere fremhævet skyldtes det Kongen personligt, hvad der blev udrettet for den danske Sæmagt. Den Fremgang, Flaaden derved opnaaede, staar uovertruffet i dens Historie. Der tjente ganske vist mange gode Mænd under ham, men de stod ikke Maal med, hvad Nationen frembragte af Sæmsænd baade før og efter hans Tid, og Kongen var ofte og med Rette utilfreds med sine undergivne.

Det var Adelens Forfald, der gjorde sig gældende, samtidig med at den krævede sin Ret til at besætte alle Rigets høje Embeder, herunder ogsaa de højeste Stillinger i Marinen. De borgerlige Søofficerer kunde imidlertid ikke undgaa at se, at deres foretrukne adelige Kammerater manglede Dygtighed, og det skabte inden for Flaade Uvilje mod adelige Søofficerer.

Christian IV satte sig Spor paa alle Omraader inden for Marinen. Han skabte rationelle og mere ensartede Skibstyper og Vaaben, han skabte Holmens faste Stok med den Forbedring af Personellet, dette medførte, og han satte ogsaa sit Præg paa Taktikken. Det er foran omtalt, at allerede Herluf Trolle gjorde det første Forsøg paa at bringe Orden i Sejlskibsflaaden ved at inddele den i Grupper paa tre Skibe, men dette mislykkedes til Dels paa Grund af Skibenes Uensartethed. Med Christian IV's mere ensartede Skibe lod en ordnet Sejlads sig bedre gennemføre. Det nævntes under Slaget paa Kolberg Heide, at den danske Flaade havde den Inddeling i tre Eskadrer, som senere blev almindelig i Sejlskibsflaaderne, og hvoraf Kongen førte den midterste. Hele Flaaden var ved Kampens Begyndelse paa Kølvandslinie, der

Fig. 77. Tegning af Søkamp med Lænkekugler.
 Fra Rudolff van Deventhers formentlige Lærebog for Christian IV.
 (Ny kgl. Samling 101, Folio.)

dog hurtigt synes at være opløst. Paa et Tidspunkt, hvor Sejlskibstaktikken overalt var i sin Barndom, har Christian IV Æren af i Danmark først at have benyttet de taktiske Former, der udvikledes til at blive de endelige for Sejlskibstiden.

Angaaende hans Strategi var som nævnt hans første Krig, Kalmarkrigen, vel tilrettelagt og for Sømagtens Vedkommende vel ledet. Operationerne paa Søen under de følgende Krige var ligeledes vel ledet, indtil han i Eftersommeren 1644 blev syg. Personligt Mod og Sømandsdygtighed viste han ved talrige Lejligheder. Vor Flaade regner ham derfor med Stolthed som en af sine store Admiraler.

Som Konge havde han ogsaa Ansvar for den Del af Strategien, der kommer ind under Politik, specielt det udenrigspolitiske. Hans Uheld paa disse Omraader, der sikkert ogsaa for en stor Del skyldtes Adelen for Landet saa fordærvelige Indflydelse, vedrører imidlertid ikke vor Flaades Historie.

Christian IV endte sit daadrige Liv paa Rosenborg Slot den 28. Februar 1648. Følgende Skibsliste fra 1650 viser, at han til Trods for den nyligt afsluttede ulykkelige Krig dog efterlod sig en ikke ubetydelig Flaade:

1. FREDERIK	94	Porte,	86	Kanoner	og	434	Mand	
2. SOPHIE AMALIE	110	.	86	-	-	430	.	
3. PRINS CHRISTIAN...	91	.	78	.	.	330	.	
4. TREFOLDIGHEDEN .	48	.	48	.	.	300	.	
5. HANNIBAL.....	60	.	44	.	.	280	.	
6. VICTORIA	48	.	44	.	.	280	.	
7. TRE KRONER	50	.	42	.	.	230	.	
8. JUSTITIA	40	.	36	.	.	226	.	
9. NORSKE LØVE	52	.	44	.	.	230	.	
10. SPES	54	.	30	.	.	226	.	
11. SORTE RYTTER	52	.	40	.	.	195	.	
12. GRAA ULV	36	.	30	.	.	150	.	
13. PELIKANEN	44	.	44	.	.	150	.	
14. PHOENIX	34	.	32	.	.	150	.	
15. DELMENHORST.....	44	.	34	.	.	66	.	
16. HVIDE BJØRN	42	.	34	.	.	92	.	
17. SORTE BJØRN.....	36	.	38	.	.	92	.	
18. FORGYLDTE BJØRN.	33	.	30	.	.	94	.	
19. SNAREN—SVEND....	36	.	30	.	.	80	.	
20. LYKKE—POTTEN ...	36	.	32	.	.	84	.	
21. SVANEN	40	.		.	.		.	
22. GAK MED						26	.	
23. MARKATTEN						28	.	
24. HOLLANDSK FREGAT.....						26	.	

Mindre Skibe og Galejer:

25. TROST	16	Kanoner	
26. FORLORNE SØN	12	-	
27. ARKEN	12	-	
28. POSTILLONEN	12	-	
29. BLAA DUE	10	.	
30. HJORTEN.....	12	-	
31. GRIFFEN	8	-	
32. SNAREN—SVEND	10	-	
33. FLYVENDE PIIL.....	6	-	
34. HØIENHAL	6	-	
35. DYBENDAL	6	-	

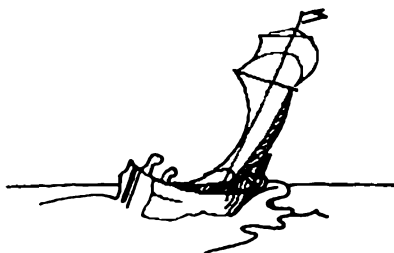
36. LINDEN	6 Kanoner
37. JOMFRUSVEND	4 .
38. ØRNEN	12 .
39. SØBLADET	12 .
40. PRINSENS JAGT	10 .

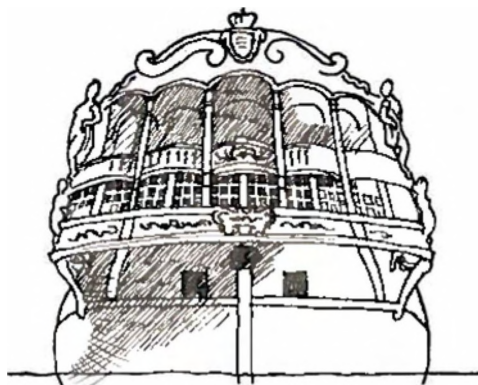
Et Tilbageblik over Christian IV's Regeringstid viser, at den dannede et Vendepunkt i Danmarks Historie.

Kongen havde bragt vor Flaade mægtigt frem, og ved dens Hjælp havde han bragt saavel Kalmarkrigen som vor ulykkelige Deltagelse i Trediveaarskrigen til heldig Afslutning. Efter Freden i 1629 holdt han imidlertid ikke Flaaden paa dens tidligere Højde. Dens Styrke svarede da ikke mere til den af ham førte Politik, der bragte ham i Konflikt med baade Sverige og Holland. Da Holland følte sig foranlediget til at gribe ind paa Sveriges Side i hans sidste Krig mod dette Land, førte det til hans Nederlag.

Ved hans Død var Sverige, der i Folkemængde og Rigdom havde staaet under Danmark, derimod gaaet stærkt frem. Det havde fæstnet sit Herredømme i den østlige Del af Østersøen, ved Hallands, Gotlands og Øsels Erhvervelse i 1645 havde det frigjort sig for en Del af den danske Indkredsning og ved Erhvervelsen i 1648 af Forpommern, Bagpommern og Wismar samt Bispedømmerne Bremen og Verden havde det omsluttet Danmark mod Syd. Dette var saa meget farligere for os, som vort Forhold til Sønderjylland og Holsten ikke var tilfredsstillende ordnet.

Hvis Fjendskabet mellem Danmark og Sverige fortsattes, var Danmarks Stilling truet.

IV KAPITEL

KRIGENE OM DE SKAANSKE PROVINSER

TIDEN FRA 1648 TIL 1657.

Holland havde vundet sin Frihedskrig mod Spanien. Hollænderne var »Europas Fragtmænd« paa Søen, ejede Kolonier og en stor Handelsflaade, som de dog paa Grund af ringe Folkemængde ikke formaaede at besætte selv. Mange danske gik derfor i hollandsk Tjeneste, lærte hollandsk Sømandsskab og under den første engelsk-hollandske Krig 1652—54 tillige hollandsk Søkrigskunst. Det var en god Skole for vore Folk, thi Hollænderne var paa den Tid sikkert Europas bedste Søfolk. Det satte Spor i Skibbygningen, Skibenes Rejsninger, Sejl og Takkelager samt i vort Søsprog, der fra den Tid indeholder en Mængde hollandske Ord og Benævnelser. Alt dette skete saa meget mere, som man ogsaa til Danmark indkaldte Hollændere for at lære af dem.

I det $\frac{1}{4}$ Aarhundrede, de engelsk-hollandske Krige varede, udformedes den Sætaktik, der i sine Hovedtræk varede Sejlkrigsskibstiden ud. Paa Grund af vor nære Forbindelse med Hollænderne skete den samme Udvikling omtrent samtidig hos os.

En mindre Flaade deltes i tre Eskadrer. Den midterste, der

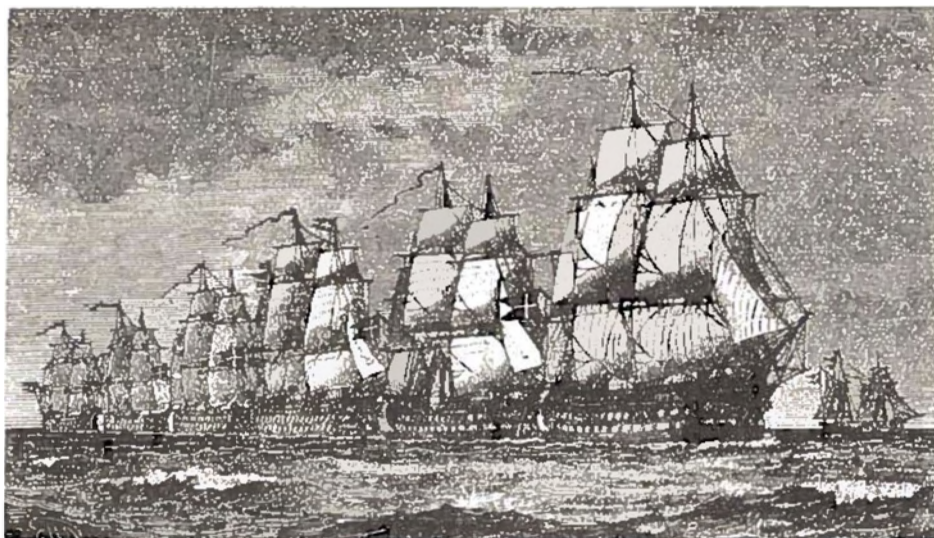

Fig. 78. Skibalinie i Slagorden.

(Fra L. C. Tuxen: Den danske og norske Sømagt.)

benævnedes Corps-de-bataille, førtes af en Admiral med sit Flag vejende paa Stortoppen, medens den forreste Eskadre, Avantgarden, førtes af en Viceadmiral med sit Flag vejende paa Fortoppen, og den agterste Eskadre førtes af en Schoutbynacht (Kontreadmiral) med sit Flag vejende paa Krydstoppen. Den enkelte Skibschef, Kaptajn, førte Vimpel paa Stortoppen. En stor Flaade var ogsaa delt i tre Eskadrer, men hver af disse var igen delt i tre Divisioner. Forreste Division i hver Eskadre førtes af en Viceadmiral, midterste af en Admiral og agterste af en Schoutbynacht. Da hver af de tre Eskadrechefer i en stor Flaade altsaa var Admiraler, havde den højstkommanderende paa den midterste Eskadre, ofte en højere Titel, f. Eks. General-Admiral.

Skibene var helt sidebevæbnede, selv om de forreste Kanoner under Forfølgelse kunde flyttes hen i Bovporte og de agterste, naar man blev forfulgt, kunde flyttes til Porte i Agterspejlet. Kanonerne kunde ganske vist bakses lidt paa begge Sider og tværs, men dog, med Undtagelse af de faa Bov- og Spejlskanoner, slet ikke skyde for eller agter efter. For- og Agterenden blev alt-

saa et Skibs svageste Punkter. Det var derfor en heldig Manøvre, hvis man kunde løbe foran eller agten om en Modstander og give ham det glatte Lag af sin Bredside langskibs, ogsaa fordi Rejsningen og dermed Modstanderens Bevægelses- og Manøvreevne var mest udsat ved langskibs Beskydning. Kampordenen maatte derfor være en saadan, at Skibene dækkede hinandens Ender. Desuden maatte Ordenen sikre, at Skibene ikke kom i Vejen for hinandens Skydning. Derved opstod Kølvandslinien som Kamporden, og de Skibe, der byggedes til at sejle i Linien benævnedes Linieskibe. De var alle byggede med saa svære Skibssider, at de oftest holdt en Kanonkugle ude. Desuden havde de mindst to fulde Batterier foruden Dæksbatteriet.

Jo tættere sluttet Linien var, jo vanskeligere kunde den overvindes. Et vigtigt Led i en Flaades Uddannelse var derfor at oplære Cheferne i den Kunst at holde deres Plads i Linien med Bovesprydet ind over Formandens Hæk. Da Skibene aldrig var lige gode Sejlere, krævede det en stadig Øgen eller Mindsken af Sejl for at holde Farten ens. Naar Flaaden sejlede for Vinden med rask Fart, kunde Farten vanskeligt reguleres, og det var da næsten umuligt at holde en tæt sluttet Linie. Naar man sejlede bidevind, var det lettere; Farten kunde da reguleres ved at fire et Sejl lidt ned eller dreje lidt paa en Raa. Kølvandslinie ved Vinden, bidevind, blev derfor den almindelige Kamporden.

Den første Gang, Slaglinie blev holdt, skal have været under Slaget ved Lowestoff den 14. Juli 1665 mellem Hollændere og Englændere.

Befalinger afgaves og Forespørgsler besvaredes under Slag ved Hjælp af Signalfag, der hejstes i forskellige Sammensætninger til Angiven af Tal. Tallenes Betydning fandtes i Signalbøger, der indeholdt Sætninger og Ord.

Den luv Stilling ansaaes af flere Grunde som den fordelagtigste, navnlig: 1) fordi den gav Frihed til at vælge Tiden for Kampens Begyndelse, 2) fordi Skud i Vandlinien kunde bringes over Vandet ved at vende, og efter Reparationen kunde man atter fra sin luv Stilling indtage Plads i Linien, samt 3) fordi den megen Krudtrøg

drev ned over den læ Linie, saa at den luv Linie bevarede bedst Overblik.

Ude paa Siden af Linien gik Repeditører, som Regel een tværs af hvert Admiralskib. Repeditørerne gøntog alle Signaler, da disse paa Grund af Sejlene ikke kunde ses paa langs ad Linien. Admiralerne rettede ligeledes Spørgsmaal til Repeditørerne, f. Eks. om Linien var tæt sluttet eller andet, som Repeditøren, men ikke Admiralen inde i Linien, kunde se.

Som Krydsere, altsaa til Rekognoscering for Flaaden, anvendtes Fregatter, Korvetter og Brigger. Fregatter var fuldriggede Skibe med kun eet lukket Batteri foruden Dæksbatteriet. Korvetter var ligeledes fuldriggede paa alle tre Master, men de havde intet lukket Batteri, kun Dæks-

batteri. Brigger havde kun to Master, der begge var fuldriggede, og kun Dæksbatteri. Disse Typer var lettere bygget og mere vel sejlede end Linieskibene. Deres Opgave var under March som Flaadens Øjne at færdes ude til alle Sider for at meddele, hvad der saaes paa Søen, og under Kamp at holde sig uden for Skudafstand ved Liniens Ender rede til at kaste sig over fjendtlige

Fig. 79. Frederik III.

Maleri fra Karl van Manders Værksted. (Fot. Rosenborg.)

Havarister, der havde maattet søge ud af Linien. Denne sidste Opgave maatte navnlig tilfalde de sværeste Fregatter, idet det dog maa erindres, at der dengang var samme Styrkeforhold mellem et Linieskib og en Fregat, som der i senere Tid var mellem et Panserskib og en Krydser. Havde man mindre og velsjælede Linieskibe, var de, formeret i en særlig saakaldt let Eskadre, bedre egnet til dette Formaal.

Under March kunde Storm eller Stille, Mørke eller Taage bringe Forstyrrelse i Ordenen, men saa snart dette ophørte, hejstes Signaler, og Ordenen genoprettedes.

En lang Flaadelinie — det drejede sig ofte om 20, 40 eller 60 Linieskibe — maatte selvsagt kunne foretage alle mulige Bevægelser, Evolutioner, efter bestemte Regler, saa at Kollisionsfaren reduceredes til et Minimum, og saa at Flaaden paa hurtigste Maade kunde angribe fra den ønskede Retning i den ønskede Formation. Signal- og Evolutionsbøger gav derfor Regler for Vendinger i hinandens Køl vand eller alle paa engang, saa at Flaaden kom til at ligge i en saakaldt Skakorden, eller eskadrevis, saa at der opstod Kolonneorden. Der var Regler for Gennembrud af Fjendens Linie for at kunne bringe hans Skibe under dobbelt Ild o. s. v.

Hele dette System opbyggedes dog ikke paa nogle faa Aar, men de mange Krige mellem udprægede Sønationer frembragte store Søkrigere som efterhaanden udformede dem. Mænd som Hol­lænderen de Ruyter, Englænderen Hertugen af York og vor egen Niels Juel bragte hele Udviklingen saa mægtigt frem, at hele Forvandlingen fra uordnede til ordnede Slag tilendebragtes i de Aar, de virkede.

Den nye Taktik stillede store Krav til saavel Flaadeførerens som til de øvrige Admiralers og til Skibschefernes Kunnen. Ogsaa til Skibsbesætningerne stillede den nye Tid større Krav end tidligere, baade som Sømænd og Artillerister. Historien viser Eks­empler paa, at en veluddannet Flaades Besætninger kunde lade, rette og affyre deres Kanoner tre Gange saa hurtigt som en uøvet Flaades Besætninger.

Flaaders Styrke kunde kort sagt endnu mindre end tidligere beregnes efter Antal af Skibe og Kanoner. Den Gang som altid gjaldt det, at det ikke er Skibe men Mænd, der kæmper.

Frederik III maatte ved sin Tronbestigelse underskrive en haardere Haandfæstning end nogen tidligere dansk Konge, hvorved Adelens Magt blev endnu mere forøget. Rigets Pungenød var stor, hvad ogsaa Flaaden mærkede. I Tiden fra 1648 til 1650 færdigbyggedes tre af Christian IV paabegyndte Orlogsskibe, men i Resten af Tiaaret indtil 1657 byggedes kun yderligere tre Orlogsskibe, nemlig LINDORMEN, ELEFANTEN og TRE LØVER. Desuden vides nogle mindre Fregatter og en Del Skærbaade at være bygget i Norge.

Lønninger til Mandskabet udbetaltes meget uregelmæssigt. To Gange i 1650 demonstrerede Matroserne foran Slottet for at opnaa at faa noget af deres Løn. Flere af Marinens Officerer og 500 af Folkene vides at være afskediget med et Aars Løn, medens flere af dem skal have haft mere til Gode. Den 15/10 1655 indeholdt Bremerholms Mantals ialt kun 39 Officerer og 2012 Betjente, Underofficerer og Menige.

Den faste Stoks Reduktion og for smaa Indkøb af Materialer gjorde det vanskeligt at vedligeholde de gamle Skibe tilstrækkeligt, og Penge-mangel indskrænkede Udrustningerne til det strengt nødvendige. Kun nødvendige Konvojeringer udførtes. Ved Nordnorge viste ingen Krigsskibe sig, saa Kronens Ind-

Fig. 80. Medaille fra Frederik III's Tid.
(Fot. Nationalmuseet.)

Fig. 81. Prospekt af København ca. 1628 efter

tægter for Pas til Fiskeri i disse Egne bortfaldt. Vor Middelhavs-handel og Handelen paa Guinea ophørte næsten helt, saa at de med saa store Ofre stiftede Handelskompagnier næsten alle gik til Grunde, og Danmark maatte købe de paagældende Varer af Hollænderne og Englænderne.

En sørgelig Følge af den ringe Orlogsfart var ogsaa, at den faste Stok ikke fik tilstrækkelig Øvelse. En anden sørgelig Følge deraf var, at Fribyttere huserede i Nordsøen og paa den norske Kyst. Man søgte at benytte Defensionsskibe som »Udliggere« imod dem, men alene viste de sig at udføre deres Hverv utilfredsstillende. Stillingen over for Fribyttere blev derefter selv under Fredsforhold rent defensiv, idet Lensmændene langs Kysten fik Ordre til at holde Skærbaade beredt imod dem.

Af større Udrustninger i Tiaaret kan nævnes, at Rigsadmiral Ove Gedde med 4 Orlogsskibe, 2 Galajer og en Jagt i Sommeren 1648 sejlede Kongen til Norge for at hyldes.

I 1652 holdtes Flaaden ekviperet i Anledning af Krig mellem Holland og England, og den 7. Oktober maatte Admiral Joakim Grabov afgaa med alle udrustede Skibe til den nordlige Del af Sundet for at forhindre Kamp paa dansk Teritorium mellem hollandske og engelske Søstyrker. Ved Krigens Udbrud havde

Allards Stik. (Fot. Det kgl. Bibliotek.)

Danmark beslaglagt 22 engelske Handelsskibe, der havde søgt Tilflugt i København. De paafølgende Forhandlinger med Englands Hersker, Oliver Cromwell, foranledigede Frederik III til den 8. Februar 1653 at slutte en Alliancetraktat med Holland, der forpligtede Danmark til mod 192.000 Speciedaler at holde 20 Krigsskibe udrustet i egne Farvande. Cromwells Svar herpaa var en Krigserklæring til Danmark.

KRIG MOD ENGLAND 1653—54.

Saa svagt var Danmark styret, at Krigserklæringen kun gav Anledning til defensive Foranstaltninger fra dansk Side. Den danske Hovedflaade laa i Sundet under Admiral Henrik Bjelke, og det mest offensive Skridt, vi foretog, var fra 5. Maj 1653 at sende 4 Fregatter under Kaptajn Lauritz Galting i 8 Uger til Nordsøen for at holde Farvandet frit for engelske Kapere.

Paa den anden Side medførte Krigen en saadan Række blodige Slag mellem Englændere og Hollændere, at ingen engelsk Flaade viste sig i dansk-norske Farvande.

Da England og Holland i 1654 sluttede Fred endte Krigen ogsaa for Danmarks Vedkommende, der maatte aflevere de beslaglagte engelske Skibe.

I Sommeren 1656 førte Holmens Chef, Christoffer Lindenov, med 7 Skibe Kongen og Prins Christian til Norge for at lade denne hylde som Tronfølger. Hjemkommen fra dette Togt blev Lindenovs Eskadre bragt op paa 5 Orlogsskibe, 3 Fregatter og 2 Smaaskibe og den 27. August sendt til Danzig for sammen med en hollandsk Flaade paa 42 Skibe under Admiral Opdam at hindre svensk Blokade af Byen.

Hvor meget Danmarks Anseelse var faldet, ses ogsaa af Hollændernes Optræden ved denne Lejlighed. Da den svenske Konge, Karl X Gustav, havde opgivet sine Planer mod Byen, sluttede Hollænderne nemlig deres tidligere Forbund med Sverige uden at tage mindste Hensyn til Danmark. Lindenov havde da intet andet at gøre end at sejle hjem. Han forlod Weichel den 15. September, men ankom paa Grund af Storm og Modvind først en Maaned senere til København.

En betydelig Reform gennemførtes i denne Periode, nemlig Admiralitets Oprettelse den 29. August 1655, hvorved vor Sømagts Styrelse blev samlet. *Admiralitetet* kom til at bestaa af:

Rigsadmiralen,
Rentemesteren,
Holmens Chef og Næstkommanderende,
2 Admiralitetsraader,
3 Søkaptajner og
1 Sekretær.

Det skulde i Fredstid samles een Gang om Ugen, og i Krigstid naar Righovmesteren eller Rigsadmiralen befalede det. Det skulde raadslaa om *alt* angaaende »Søetaten« og vedrørende Skibsfarten, inden Sagerne forelagdes Kongen.

I 1657 afløste Henrik Bjelke som Rigsadmiral og Niels Juel som Holmens Chef. Kaptajn Jørgen Bjørnsøn var fra 1656 Næstkommanderende paa Holmen (Viceadmiral), og Tjenesten under ham blev delt mellem 3 Kaptajner, der havde Sæde i Admiralitetet, saaledes at Nicolaus Heldt fik Skibsbyggeriet under sig,

David de Nell Spisningen paa Holmen og Cornelius Kruse Reberbanen og Skibstakkelagen.

Hørik Bjelke, der i en lang Aarrække stod i Spidsen for den danske Sømagt, fødtes den 13. Januar 1615 paa Ellinggaard. Efter en omhyggelig Opdragelse gjorde han som ung Mand Tjeneste i Udlandet i Prinsen af Oraniens Garde. Efter sin Hjemkomst blev han Hofjunker hos Christian IV, 1641 Major og 1644 Oberst i Hæren. Her udmærkede han sig under Krigen mod Sverige og blev ved Frederik III's Krøning 1648 kun 33 Aar gammel Ridder af Danebrog. Kort efter blev han Lensmand paa Island og gjorde i de følgende Aar mindst 6 Rejser derop.

Fig. 82. Rigsadmiral Hørik Bjelke.

Malet af Abraham Wuchtors.

(Fot. Fredoriksborg Museet.)

Omtrent 1650 blev han udnævnt til Søofficer, og allerede 1653 gjorde han Tjeneste som Admiral for en Eskadre paa 6 Orlogsskibe og 2 Brandere under Krigen mod England. Eskadren blev navnlig brugt til Konvojerings-Tjeneste. 1657 blev han som allerede sagt udnævnt til Rigsadmiral.

Han var en høj, statelig Mand, modig, ærlig og altid sigende sin Mening lige ud. Han var sin Konge og sit Land en tro Mand. Med disse Egenskaber var han Flaaden en god og dygtig Rigsadmiral, men næppe nogen stor Flaadefører.

Niels Juel var af gammel dansk Slægt, men da Wallensteins Tropper i 1629 faldt ind i Jylland, flygtede hans Moder til Norge, og her fødtes han den 8. Maj 1629. Kun 1 Maaned efter vendte Moderen tilbage med ham til sit Hjem, Herregaarden Torp i Thy. Han fik en god Opdragelse og begejstredes tidligt for den ridderlige Kong Christian IV's Bedrifter. Kun 14 Aar gammel blev han Page hos Prins Frederik, der efter sin Tronbestigelse sendte ham

Fig. 83. Elfenbensmodel af Galej fra ca. 1654.
Skaaret af Jacob Jensen Normand. (Fot. Rosenberg.)

først et Aar til Skolen i Sorø og derefter til Frankrig for at fortsætte sin Uddannelse.

Niels Juels Hu stod imidlertid til at blive Søofficer. Han blev derfor kun et Aar i Frankrig og rejste derpaa som 21-aarig til Holland, Datidens største Søfartsland. Den unge danske brugte sine Øjne godt, først paa de mange veludstyrede Skibsværfter og Fabrikker, hvor der tilvirkedes alt til Sø- og Krigsvæsen, og senere om Bord paa Krigsskibe. Hollands Forberedelser til og dernæst Krig mod England gav ham de bedste Betingelser for Studium.

Niels Juel havde lært de hollandske Admiraler Tromp (den ældre) og de Ruyter at kende og deltog under dem i de fleste Søslag i Krigen 1652—54. I Aarene efter Krigen var de Ruyter med en mindre Eskadre i Middelhavet for at bekæmpe Sørøvere. Niels Juel fulgte hvert Aar med ham og skal endog her have ført Skib som Kaptajn. At en saadan Kommando paa den Tid af Hollænderne blev betroet en fremmed, viser den Anseelse, han i den korte Tid havde skaffet sig.

Fig. 64. Niels Juel som 16-aarig Page.
(Efter E. F. Lund: Danske malede Portrætter.)

I April 1656 kom Niels Juel sidste Gang tilbage fra Middelhavet, og i Juni samme Aar vendte han hjem til Danmark. Han var da 27 Aar og havde skaffet sig den bedst tænkelige Uddannelse til sin Fremtidsgerning, idet han havde lært at lede Bygning og Udrustning af Skibe, at røre dem paa Søen og at kommandere dem i Slag.

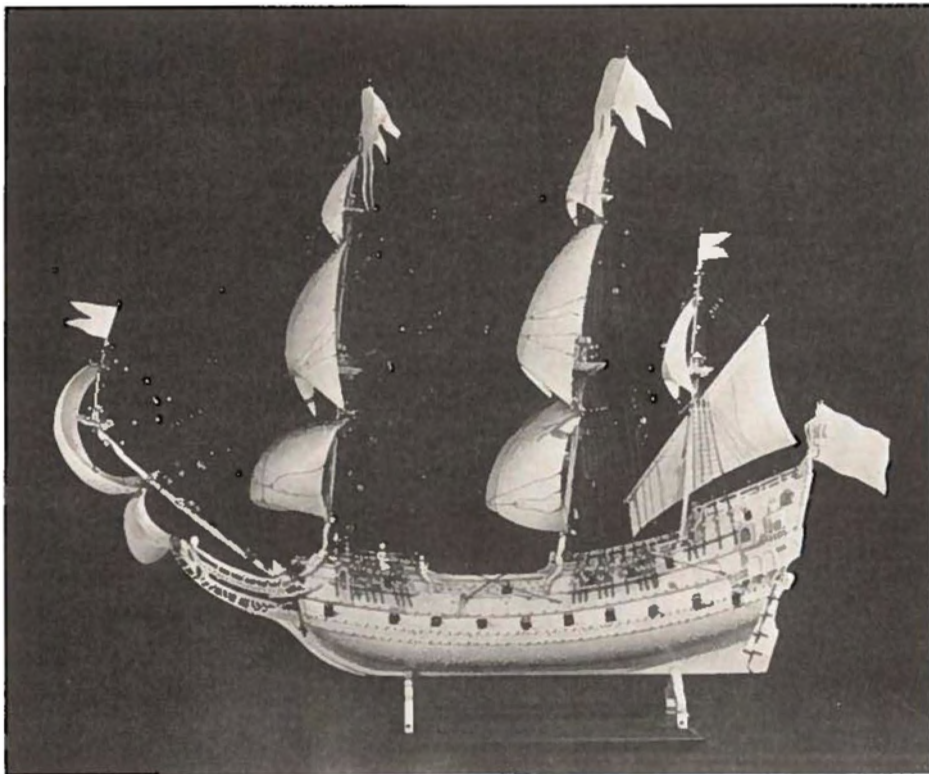
Niels Juel blev ved sin Hjemkomst udnævnt til Hofjunker, men da Lindenovs Eskadre i August afgik til Danzig, fik han Kommandoen over et af dens Skibe, SORTE RYTTER. Eskadren kom som nævnt tilbage midt i Oktober, og Niels Juel vendte atter tilbage til sin Hofstilling; men da Stillingen som Holmens Chef i Begyndelsen af 1657 blev ledig, overtog han med Ungdommens Varme denne Stilling støttende sig til sine solide Kundskaber. Han var da 28 Aar, og inden faa Maaneder var Danmark i Krig.

SUNDKRIGEN 1657—58

Den svenske Konge, Karl X Gustav, der havde vist sig som en stor Feltherre, stod med sin krigsvante, sejrige Hær i Polen. Den tyske Kejser, Brandenburg og Holland opmuntrede, uden dog selv at ville gøre nogen Indsats, Danmark til at benytte sig af den svenske Konges Fraværelse til et Angreb paa Sverige. I Danmark følte Tabene ved Brømsebro-Freden saa haardt, at man lod sig lokke uden engang at betinge sig Hjælp hos de nævnte Stater. Man samlede blot en Hær under Rigsmarks Anders Bilde i Holsten, sendte nogle Krigsskibe til Elben for at støtte ham og udstedte saa den 1. Juni 1657 Krigserklæringen.

Foruden de Skibe, Niels Juel var ved at udruste paa Holmen, var 6 hollandske Orlogsskibe lejede, og fra Saltkompagniet var overtaget en Fregat paa 32 Kanoner. Den Hovedflaade, der blev færdig udrustet i Løbet af Juni, kom derved til at bestaa af 19 Skibe under Rigsadmiral Henrik Bjelke. Den afgik til Farvandene ved Danzig for at afskære den svenske Hærs Forbindelser med Hjemlandet.

Carl X Gustav afbrød imidlertid ved Krigserklæringens Modtagelse straks sit Felttog i Polen og vendte sig mod sin ny Fjende.

**Fig. 85. Frognatten NORSKE LØVE bygget 1654.
Elfenbenmodel af Jacob Jensen Normand. (Fot. Rosenborg.)**

Han gik dog ikke som ventet mod Danzig for derfra at angribe de danske Øer. Christian IV's to sidste Krige havde nemlig vist ham, hvor let Forsvaret af vor Sydgrænse var blevet løbet over Ende. Han begav sig derfor i Ilmarch mod den og overskred den 23. Juli Holstens Grænse. Anders Bildes Hær trak sig ind i Glückstadt, hvor den sattes om Bord i Skibe og sejledes rundt Skagen til den nyanlagte Fæstning Fredericia. I Løbet af kort Tid var hele Jylland undtagen Fredericia i Svenskernes Magt. For tredie Gang i mindre end 30 Aar var Stillingen nu den samme: Alt afhæng af vor Flaade og dens Evne til at hindre svensk Overgang til Øerne.

Vor Flaade havde dog Hørrøddømmet paa Søen. Niels Juel havde kunnet sende yderligere 9 veludrustede Skibe til Hovedflaaden, og da der ikke var mere at udrette for Skibene paa Elben og Weser, blev ogsaa disse trukket inden for Skagen. Bortset fra en Styrke foran Gøteborg og Krydserne til at haandhæve Søherredømmet i Lille Bælt samt i Nord- og Østersøen kunde alle Skibe samles til Hovedstyrken.

I den sidste Halvdel af August afsejlede den svenske Hovedflaade paa 38 Skibe, 4 Brandere og nogle Gallioter fra Stockholm under Admiral Klas Bjelkenstjernas Kommando. Henrik Bjelke, der havde benyttet sit Søherredømme til at brandskatte Rygen og andre af Kysterne paa Sveriges tyske Provinser, trak sig da over mod de danske Øer for at dække dem. Hans Flaade var paa 28 Skibe og 2 Brandere. Den 12. September mødtes de to Flaader under Møn.

Slaget mellem Møn og Falsterbo den 12.-14. September 1657.

Vinden var NO. Den svenske Flaade kom fra Rygen, og begge Flaader laa bidevind Nord over. Svenskerne var til Luvart og den danske Flaade noget forligere end den svenske. Paa Grund af sin talmæssige Underlegenhed ønskede Henrik Bjelke foreløbig kun en henholdende Kamp. Begge Parter havde vel sluttede Linier.

Kl. ca. 15 gav Klas Bjelkenstjerna Ordre til Angreb. Hans Ordre blev dog ikke fulgt af alle, navnlig ikke af hans Arriergarde. De to Flagskibe, det danske ELEFTANTEN og det svenske MARIA, kæmpede mod hinanden, og herunder blev MARIA saa haardt tilredt, at det maatte trække sig ud af Kampen for at reparere. Det samme var Tilfældet med fire andre svenske Skibe.

Hen imod Aften ankom den utrættelige Niels Juel med en Eskadre paa de sidst udrustede 11 Skibe. Ved Mørkets Frembrud standsede Kampen, og de to Flaader holdt i den maaneklare Nat jævnsides op mod Sundet, den danske i god, den svenske i daarlig Orden. Paa Grund af Skibenes gensidige Størrelse var den svenske Flaade stadig den danske betydelig overlegen.

De to følgende Dage kæmpede de to Flaader haardt, men man kender ikke Kampens Enkeltheder. Den sidste Dag tilredte de to Flagskibe atter hinanden haardt. Svenskerne holdt derefter af og stod til Wismar. Henrik Bjelke sendte sine haardest medtagne Skibe til København for at reparere og lod Resten reparere i Søen.

Slaget var ikke særlig blodigt. Mandefaldet var omtrent ens; hos os opgives det til 60 døde og 100 saarede. Derimod havde de svenske Skibe lidt mest Skade paa Skrog og Rejsninger.

Allerede den 19. September kunde Henrik Bjelke optage Blokade af Svenskerne i Wismar. Den svenske Flaade prøvede ikke paa at løbe ud, og vor Flaade fortsatte Blokaden, saa længe Færvandet var aabent.

Situationen var nu den samme som i 1644; denne Gang kunde Svenskerne blot ikke haabe paa Forandring ved en hollandsk

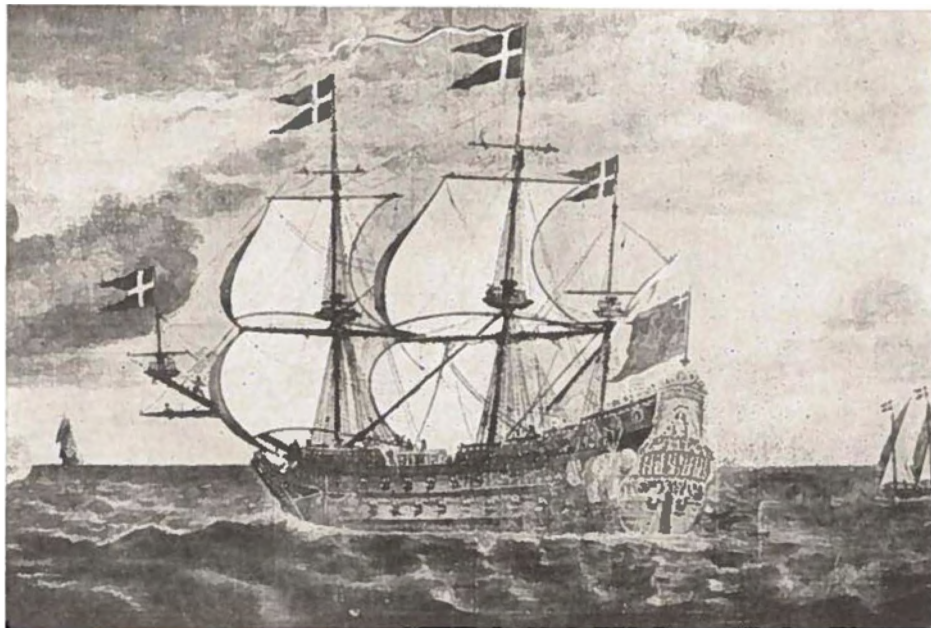

Fig. 86. Orlogskibet FREDERIK, bygget 1649.
Maleri paa Gaense fra 1600. (Efter P. Holck: Kurt Adeler.)

Hjælpeflaades Ankomst. En endnu bedre Forbundsflåde fik de derimod i Naturkræfterne, da Vinteren tvang vor Flaade i Hi, og Isen dannede Bro over Bælterne.

Heldigvis hører det ikke til vor Flaade Historie at berette, hvorledes den dristige Carl X Gustav gik over Isbroerne og med kun 10.000 Mand næsten uden Sværdslag tvang Danmark til den forsmædelige Fred i Roskilde den 26. Februar 1658. Kun skal det nævnes, at den tapre Kaptajn Peder Bredal, der med fire Skibe laa indefrosset paa Nyborg Fjord, reddede disse fra at blive taget af Svenskerne. Ved at isø rundt om Skibene og overhælde deres Skibssider med Vand, der straks frøs til Is, kunde han afslaa alle Angreb. Han udholdt i fire Dage heftig Beskydning fra den overgivne Nyborg Fæstnings Volde, indtil han fik sig iset ud af Fjorden. Da han senere ankom til København, blev han for sin Daad, der var det eneste Lyspunkt i den ulykkelige Vinterkrig, udnævnt til Viceadmiral og Ekvipagemester.

Danmark maatte ved Freden afstaa Skaane, Halland, Blekingen, Bornholm, Bahus Len og Tronhjems Len, give Sverige fuld Toldfrihed i Sundet og paatage sig at forbyde fremmede Flaaders Passage gennem det.

DEN ANDEN SUNDKRIG 1658—60

Forhandlinger angaaende Enkeltheder i Fredsbetingelserne trak i Langdrag. Det meste af den svenske Flaade kom i Løbet af Foraaret i Søen, men den danske Flaade udrustedes ikke. Svenskerne havde rømmet Sjælland, men Fyn og Jylland holdt de endnu besat. Den svenske Konge var rejst til Holsten og havde i Kiel samlet en Hær. Denne indskibedes paa 11 Krigsskibe og 60 Transportskibe og ankom den 7. August til Korsør, hvor Tropperne uden Krigserklæring udskibedes i Løbet af den 8. August. Samme Dag ankom Admiral Wrangel med en svensk Flaade paa 12 Orlogsskibe til Sundet og lagde sig for København.

Karl X Gustavs Hensigt med det troløse Fredsbrud var at forene de tre nordiske Rlger under sin Krone. Han opnaaede det ikke, men hans Handlemaade fik en lykkelig Virkning ind ad til

paa vort Land, idet det danske Folk endelig vakte til Raseri mod det uduelige Adelsvælde, der i saa lang Tid havde misregeret Landet. Da Kongen følte som Folket og erklærede, at han hellere vilde dø i sin Rede end overleve sit Lands Hæder og Selvstæn-

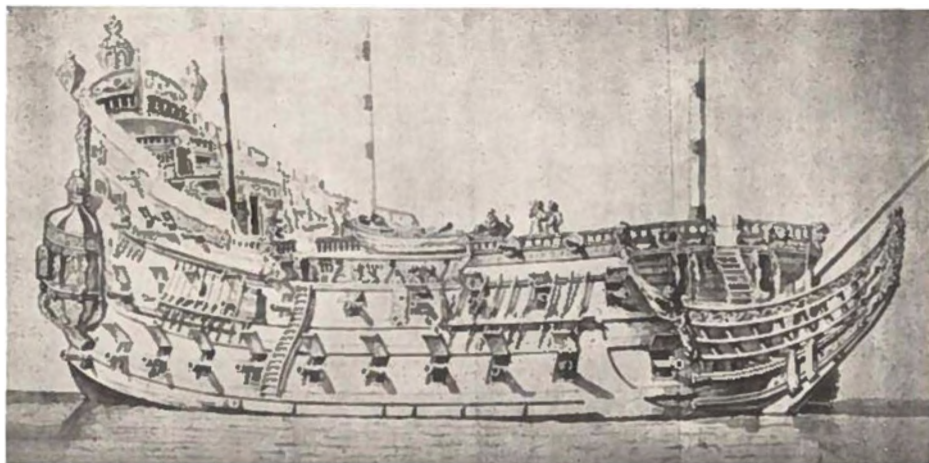

Fig. 87. Orlogsskib, tegnet af van de Velde.
Forestiller antagelig TRE LØVER, bygget 1666. (Efter P. Holck: Kurt Adeler.)

dighed, steg Folkets Kraft og Begejstring. København skulde forsvares, koste hvad det vilde.

Af Københavns næsten 2-aarige Belejring hører kun de Foranstaltninger, som blev truffet fra Flaadens Side, ind under vor Flaades Historie, og kun de skal derfor omtales her.

Forsvaret mod Søsiden lededes af Niels Juel som Holmens Chef, og Kystforterne besattes af Holmens Folk. Et mindre Skib, HØJENHAL, udlagdes som Blokskib i Kalvebod Strand mellem Vestervold og Christianshavn Vold. Nogle bevæbnede Pramme udlagdes saavel paa Reden tæt ved Landgrunden som i Kalvebod Strand. Kaptajn Nicolaj Heldt fik Kommandoen over nogle Galejer, hvormed han gjorde Nytte under danske Udfald og til at forhindre et Forsøg af Karl X Gustav paa at gaa over Kalvebod Strand til Amager. For det herved viste Mod udnævnte Kongen ham til Viceadmiral.

I Holland var man imidlertid blevet opskræmt ved Tanken om Sveriges Erobring af Danmark, hvorved en enkelt og stærk Magt vilde komme til at herske paa begge Øresunds Kyster. Der kom derfor Fart i vore Forhandlinger med dette Land. En hollandsk

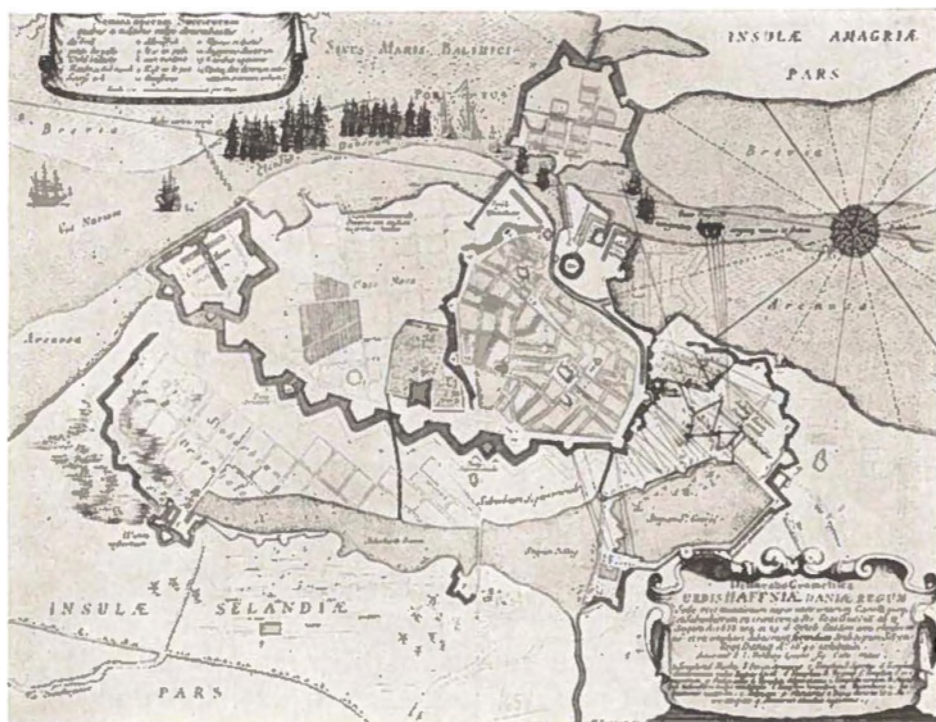

Fig. 88. Københavns Fæstningsværker 1658. (Det kgl. Bibliotek.)

Flaade paa 35 Krigsskibe foruden en Transportflaade med Tropper under Admiral Jacob Wassenaer van Opdam med Viceadmiralerne de Witte og Peter Flores som Eskadrechefer afsendtes og ankrede den 22. Oktober ved Lappegrunden Nord for Kronborg.

Den svenske Flaade i Sundet var efterhaanden kommet op paa 45 Krigsskibe under Rigsadmiral Wrangel med Admiralerne Klas Bjelkenstjerna og Henrik Gertson som Eskadrechefer. Ved Holændernes Ankomst gik den svenske Flaade til Ankers ved Hel-

singør og efterlod kun 6 Skibe under Viceadmiral Gustav Wrangel ved Hveen. I København havde Niels Juel imidlertid faaet udrustet nogle Skibe, og da man nu havde Luft for Svenskerne, udsendtes 4 Orlogskibe og 2 Fregatter under Rigsadmiral Henrik Bjelke paa TREFOLDIGHED og med de nys udnævnte Viceadmiraler Peder Bredal og Nicolaj Heldt som Skibschefer paa TRE LØVER og HANNIBAL.

De følgende Dage var Vinden sydlig, saa at Wrangel kunde angribe, medens Opdam ikke kunde det. Endelig Natten mellem den 28. og 29. Oktober sprang Vinden nordlig, og tidlig om Morgenens lettede Hollænderne og stod Kronborg ind.

Slaget i Øresund den 29. Oktober 1658.

De Witte førte den hollandske Avantgarde, der Kl. 8 passerede midt imellem Kronborg og Helsingborg for at undgaa Beskydning fra Kysterne. Karl X Gustav affyrede selv det første Skud fra Kronborgs Volde, men Skydningen fra begge Sider gjorde kun ringe Skade.

Den svenske Flaade var lettet, og snart var begge Flaader indviklet i en haard og blodig Kamp. Al Orden ophørte i det

Fig. 80. Slaget i Øresund den 29. Oktober 1658. (Fot. Det kgl. Bibliotek.)

snevre Farvand, og man søgte at isolere og omringe Modpartens Skibe. Efter 5—6 Timers Kamp var Hollænderne Herrer paa Valpladsen. Eet hollandsk Skib var skudt i Sænk, medens fire svenske var sænkede og tre erobrede. Sejren var afgørende, idet Resten af de svenske Skibe, der var stærkt forskudte, flygtede til Landskrona, hvorhen ogsaa Gustav Wrangels Eskadre, der ikke havde gjort noget Forsøg paa at komme til at deltage i Slaget, søgte.

Henrik Bjelke havde forgæves søgt at krydse sig op. Nu forenede han sig med Opdam ud for Hveen og begge afgik til København, hvor de modtoges med Jubel.

Gennem Hollændernes Sejr var København blevet aaben mod Søsiden og kunde faa alle Tilførsler. Opdam medbragte Tropper, og flere danske Skibe kunde udrustes, til Dels med hollandske Besætninger. Kurfyrsten af Brandenburg sendte ogsaa Tropper til Byen, og Brandenburgere, Østrigere og Polakker fordrev Svenskerne fra Hertugdømmerne og Jylland.

Det havde nu været muligt at ødelægge den svenske Flaade i Landskrona, og Forslag derom fremsattes fra dansk Side. Derved vilde Danskerne, ogsaa uden Hollændernes Hjælp, være blevet Herre paa Søen, og Sverige vilde med eet Slag have været i Defensiven overalt, saa at Krigen kunde være endt med en simpel Ophævelse af Roskilde-Freden, der endnu ikke var traadt i Kraft. Det stemte dog ikke med Hollændernes Interesser. De var vel tilfredse med, at de to Sundbredder var kommet i hver sin Magts Besiddelse, hvorfor de ønskede det Forhold bevaret. De kæmpede for egne Interesser og ikke for vore. — Der foretoges derfor meget lidt mod den svenske Flaade.

Heller ikke Blokaden af den holdtes effektiv. Den 13. November fik Rigsadmiralen Ordre til at jage Fjenden, der var ved at løbe ud fra Landskrona, tilbage; koste hvad det vilde. Det lykkedes ham uden Tab. Den 24. Marts 1659 jagede Nicolaj Heldt med nogle danske og hollandske Skibe ogsaa en Del Svenskere tilbage til Landskrona. Det var dog kun Enkelttilfælde. Mange

Fig. 90. Kampen ved Landskrona den 13. November 1658. (Fot. Det kgl. Bibliotek.)

svenske Skibe slap ud, og i 1659 løb det meste af den svenske Flaade ud. Saa længe Opdam opholdt sig i Sundet, vedblev Svenskerne derfor at være Herrer over vore Farvande.

Der sendtes dog en Del danske Skibe til Bælterne og Jyllands Østkyst for at jage svenske Kapere og for at overføre Tropper. I November 1658 afgik Peder Bredal med en Eskadre paa 5 mindre Krigsskibe fra København og krydsede hele Vinteren i Farvandedene. I Maj 1659 laa han ud for Ebeltoft, da han blev angrebet af en svensk Eskadre paa 8 Skibe under Viceadmiral Owen Kox. Under den paafølgende Kamp faldt Peder Bredal, der havde tjent sig op fra Matros til Viceadmiral, og alle de danske Skibe blev derefter drevet paa Land. Eet af dem brændte, medens de andre erobredes.

Under det svenske Forsøg paa at storme København Natten mellem den 10. og 11. Februar 1659 førtes en Del af Angrebet over Isen i Kalvebod Strand. Kampen stod haardt om HØJENHAL, der blev erobret og tilbageerobret. Flaadens Mandskab mistede derved 18 Mand af de ialt 22 eller 24 Mand, som det paa dansk Side kostede at afslaa Stormen.

Nicolaj Heldt afgik den 26. Marts fra København med 16 danske og hollandske Skibe. Den 30. Marts mødte han under Langeland 6 svenske Skibe. Han erobrede Orlogskibet SVANEN paa 50

Kanoner, medens de 5 andre undkom og forenede sig med Klas Bjelkenstjerna, der havde samlet en Flaade paa nogle og tredive Skibe i Østersøen. Heldt maatte da trække sig tilbage og søge Tilflugt i Flensborg Fjord, hvor Bjelkenstjerna blokerede ham.

Ved Efterretningen herom satte Opdam sig endelig i Bevægelse og sejlede med en Flaade, hvis danske Del var under Kommando af Henrik Bjelke paa TREFOLDIGHED, til Bæltet. Bjelkenstjerna trak sig væk, saa at Flaaden kunde forene sig med Heldts Eskadre, hvorpaa man optog Forfølgelse af Svenskerne. Den 30. April kom det til en haard, men kort Kamp ved Rødsand Syd for Lolland, hvorefter Bjelkenstjerna flygtede ind til Wismar.

Under Kampen skal Niels Juel have ført en Afdeling af Flaaden og haft sit Flag paa den nyligt erobrede SVANEN. Et Øjenvidne om Bord i et af de hollandske Skibe udtalte, at »de danske Skibe kæmpede bravt, men især Admiral Juel.«

Atter var den svenske Flaade helt indespærret, denne Gang tilmed delt, saa at en Del laa i Landskrona og en anden i Wismar. Det vilde derfor have været let at afskære Karl X Gustav og hans Tropper paa de danske Øer helt fra Omverdenen, saa at han blev tvunget til Fred, men Hollændernes Hjælp var stadig lunken, og de vilde ikke hjælpe tilstrækkelig med Blokaden. Følgen var, at Svenskerne, medens den allierede Flaade var fraværende, overskibede Tropper baade til Møn, Falster, Lolland og Langeland og erobrede disse Øer.

Uden egen Flaade var Danmark helt afhængig af sine allierede.

England havde samme Interesser som Holland og sendte nu en engelsk Flaade paa 42 Skibe under Admiral Montague til danske Farvande. Den 1. Juni ankom en ny hollandsk Flaade under Admiral de Ruyter, saa at Hollænderne ialt havde 78 Krigsskibe i vore Farvande. Deres Hensigt var dog ikke at hjælpe Danmark, men at tvinge begge Konger til Fred paa deres Betingelser. Fredsunderhandlingerne trak imidlertid i Langdrag, og i Slutningen af August afsejlede først den engelske Flaade og faa Dage efter Opdam med en Del af den hollandske Flaade, saa at de Ruyter blev alene tilbage.

De fremmede Flaader havde hovedsagelig opholdt sig uvirksomt i Store Bælt, saa at København ofte var blokeret fra Sø-siden af en svensk Flaadestyrke. De fremmede Flaader sørgede nok for at holde København forsynet, men Materialer og Folk til vor Flaades Udrustning naaede vi ikke at faa frem. Imidlertid

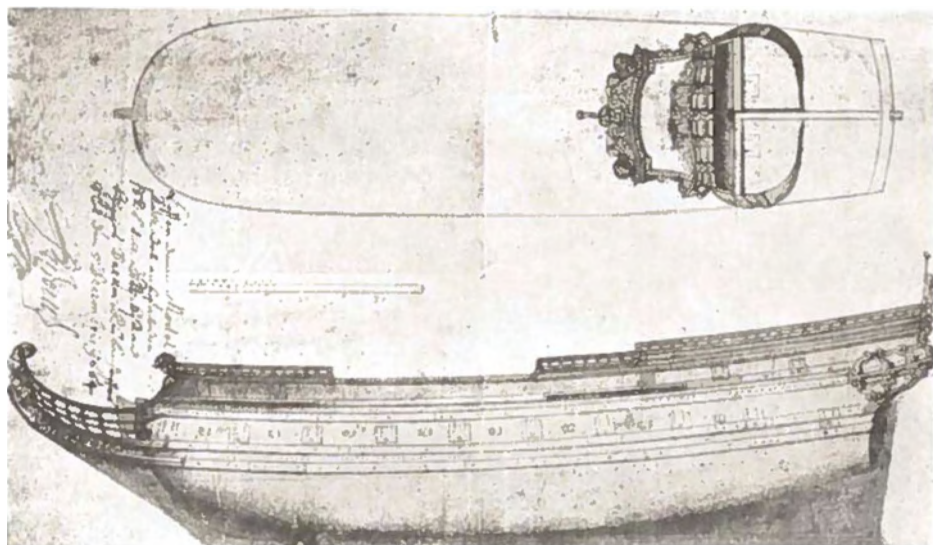

Fig. 91. Tegning til dansk Frogat 1664. Rigsarkivet. (Fra P. Holck: Kurt Adeler.)

havde Karl X Gustav med haarde Ord og Trusler afslaact Vestmagternes Fredsbetingelser, og de Ruyter tog da aktiv Del i Kri-gen for at tvinge ham til Fred, og Sæmagts Betydning viste sig da meget hurtigt.

I Oktober gik den dansk-hollandske Flaade til Kiel og førte derfra en brandenburgsk-polsk-kejsерlig Hær under General Schack til Kerteminde, hvor den landsattes den 1. November. Tre Dage senere overførtes en anden Hær til Middelfart og forenede sig med Schaacks Hær ved Odense den 11. November. Fyn blev rensed for svenske Tropper, og Resten af dem trak sig tilbage til Nyborg. Karl X Gustav forsøgte forgæves at komme sine Trop-per til Hjælp fra Korsør. Det var umuligt, da Bæltet var fuldt af

danske og hollandske Krigsskibe. Den 15. November blev den svenske Hær slaaet og maatte overgive sig ved Nyborg.

Frederik III ønskede nu at føre Krigen over til Sjælland og Skaane, men de hollandske Diplomater modsatte sig det og truede endog med at lade de Ruyter forhindre det. Vore allierede ønskede at bevare os i Afhængighed, saa at ikke alene Sverige men ogsaa vi maatte antage deres Fredsbetingelser.

Krigens Fortsættelse imod absolut hollandsk Søherredømme var haabløs for Sverige, der havde sine Tropper staaende spredt, saa at de enkeltvis kunde nedkæmpes, som det var sket paa Fyn, naar Hollænderne gav Tilladelse dertil. De svenske Stænder udtalte, at Krigens Fortsættelse var haabløs, men deres Konge blev rasende derover. Den 12. Februar 1660 døde han imidlertid som en nedbrudt Mand kun 38 Aar gammel, og den 27. Maj s. A. sluttedes Freden i Brønshøj paa Hollands Betingelser, som begge Parter maatte gaa ind paa.

Sverige beholdt de i Roskilde afstaaede skaanske Provinser samt Bahus Len. Øresunds Kyster forblev derved i to Magters Besiddelse, og Sverige blev i Fremtiden svært at blokere. Bornholm, der allerede i Slutningen af 1658 havde befriet sig selv, og Trondhjem Len blev derimod givet tilbage, og Sverige mistede sin Toldfrihed i Sundet, saa at dets Skibe ikke blev bedre stillet end Hollands.

Ogsaa de to Sundkrige viser, at saa længe Danmark havde en operationsduelig Flaade, var dets Eksistens ikke truet. Da Flaaden blev sat ud af Spillet — i første Sundkrig af Isen og i anden Sundkrig, fordi den ikke var udrustet — kunde det danske Forsvar ikke staa. I første Sundkrig reddede vi os fra Udslettelse ved den forsmædelige Fred i Roskilde. I anden Sundkrig reddedes vort Land kun fra Udslettelse, ved at fremmed Sømagt indtog dansk Sømagts Plads.

Det danske Folk havde lært to Ting af Sundkrigene. Det havde lært, at den, der behersker vore Farvande, behersker Danmark, og det havde lært, at den egoistiske og uduelige Adel maatte sættes fra Styret. Folket havde været paa Bunden af Fornedrelse og

var blevet vækket, Konge og Folk havde fundet hinanden, og de skulde nu i Samdrægtighed bygge et bedre og stærkere Danmark op.

G. Stoff ^{Trolle}
 Offici Gude
 mms
 ?
 Gistman
 A. B. Bulke
 Kurt Adelaer

Fig. 92. Autografer af Hertug Trolle, Ove Gode, Christian IV, Henrik Bjelke og Kurt Adelaer.
 (Fra H. G. Garde: Efterretninger om den danske og norske Sømagt.)

TIDEN FRA 1660 TIL 1675

Med Enevoldsmagtens Indførelse blev Admiralitetet et Kollegium under Rigsadmiralens Forsæde. Det havde Ledelsen af og Jurisdiktion over alle Marinens Anliggender. 11 Admiralitetsraader havde Sæde i det. Holmens Chef var fast Medlem, medens 8 af de øvrige skulde være Søofficerer, valgte uden Hensyn til Fødsel blandt de bedste i Etaten. Af Admiralitetets to Sekretærer skulde een være af adelig og een af borgerlig Fødsel.

Det for Flaaden og Hæren fælles Generalkommissariat blev op-
hævet, og i dets Sted oprettedes for Marinen et Kammer, der
under Admiralitetet styrede Sættatens Pengesager og hver tredje
Maaned aflagde Regnskab for Skatkammerstyrelsen.

Dermed var den Enhedsstyrelse indført i Marinen, som bestod
lige til 1909. Admiralitetet skulde, foruden at lede selve Etaten,
sørge for, at alle Rigets Farvande var besat med de nødvendige

Fig. 93. Kurt Adelaers Krigstrophæer fra Kamp mod Tyrkerne.
(Fot. Nationalmuseet.)

Krigsskibe for at af-
værge Sørøveri og
vaage over Søfartens
Sikkerhed. Det skul-
de paase, at der sta-
dig fandtes et vist
Antal Defensionski-
be og specielt, at Is-
landsfarten udeluk-
kende blev besørget
af saadanne, m. m.

En dansk Mand,
Kurt Sivertsen Ade-

laer, der havde været i venediansk Tjeneste og vundet europæisk
Berømmelse, kom i 1663 hjem og blev den 25. September d. A.
udnævnt til dansk Admiral med Sæde i Admiralitetet over Niels
Juel, der vedblev med at være Holmens Chef.

Kurt Sivertsen Adelaer var i 1663 ca. 40 Aar gammel. Han var
saa vidt vides Søn af en hollandsk Bestyrer af det kongelige Salt-
værk i Brevik i Norge, Sivert Jensen. Som 15-aarig var han gaaet
til Søs og havde kæmpet i hollandsk og venediansk Tjeneste.
Sidstnævnte Sted havde han kæmpet tappert mod Tyrkerne og
havde derfor faaet tre Guldkæder og var blevet slaaet til St.
Markus Ridder. Han havde kæmpet som Skipper, da Udlændinge
ikke kunde faa selvstændig Kommando, men at man satte Pris
paa ham, viser alene det, at han i 1659, foruden de nævnte Æres-
bevisninger, af Venedig fik tilstaaet en aarlig Pension paa 1400
Dukater for sig og sine Efterkommere indtil tredje Slægtsled.

Han havde hidtil kaldt sig Kurt Sivertsen, men da han i 1680 vendte tilbage til Holland og giftede sig med en rig Købmandsdatter, antog han Navnet Adelaer, uden at man ved, hvorfra det stammer.

Til Trods for den Maade, hvorpaa Kurt Adelaer var traadt ind i dansk Tjeneste, navnlig hans Forbigaaelse af Niels Juel, arbejdede Henrik Bjelke og Niels Juel godt sammen med ham, da de erkendte hans Dygtighed paa alt Søværnets Omraade.

Paa et Punkt stod Kurt Adelaer og Niels Juel dog skarpt over for hinanden. Adelaer vilde have alt indrettet paa hollandsk og have flest mulig Hollændere ansat i Marinen. Niels Juel vilde kun overføre den Del af den hollandske Organisation her til, som han ansaa for bedre end den danske, og han, der havde tjent under Krige i saavel den hollandske som danske Flaade, ansaa dansk Personel for ligesaa dygtigt som hollandsk.

Da han desuden havde set, at Hollænderne ikke var loyale mod det Flag, de tjente, naar Hollands Interesser ikke var sammenfaldende med det ny Lands, ønskede han deres Antal i Marinen indskrænket. Mellem disse to Standpunkter stod der en skarp Strid, der efterhaanden delte Personellet i to Partier.

Efter den ulykkelige Krig var Pengenøden stor. Af tre Skibe, der var sat paa Stabelen i 1663, maatte derfor de to sælges til

Fig. 94. Kurt Adelaer. Maleri paa Dragsholm Slot.
(Efter P. Holck: Cort Adeler.)

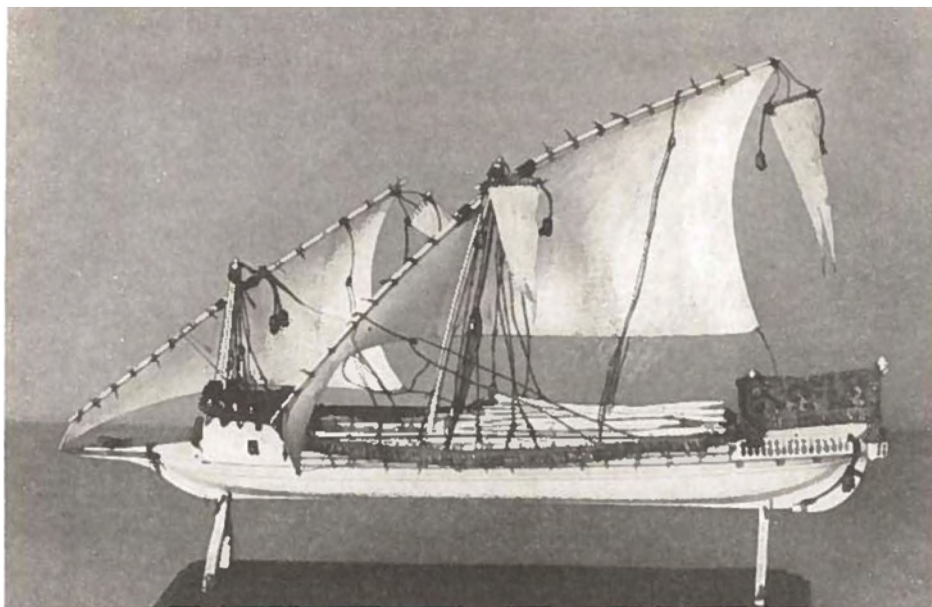

Fig. 95. Elfenbensmodel af Galj fra ca. 1666. Skaarot af Jacob Jensen Normand.

(Fot. Rosenborg.)

Frankrig, og det skyldtes hovedsagelig Niels Juels Ihærdighed, at Flaaden trods de sparsomme Nybygninger ved omhyggelig Vedligeholdelse blev holdt i rimelig Stand.

Paa Grund af den anden engelsk-hollandske Krigs Udbrud i 1665 holdt Danmark 16 Orlogsskibe og Fregatter udrustede paa Reden og 3 i Reserve. Frederik III var først venlig sindet mod Carl II af England, som han havde understøttet under hans Landflygtighed, og fjendtlig stemt mod Holland paa Grund af dets Forhold under den sidste Krig. En mundtlig Forhandling om Forbund fandt som Følge deraf Sted mellem Kongen og den engelske Sendemand i København. Imidlertid havde 60 rigt ladede hollandske Handelsskibe søgt Tilflugt i Bergen. En engelsk Flaade paa 17 Orlogsskibe, Fregatter og mindre Krigsskibe forsøgte at bemægtige sig dem, men den danske Guvernør i Bergen, Klaus Ahlefeld, afslog deres Angreb, saa at de med ilde tilredte Skibe og Tabet af 6—800 døde og saarede maatte trække sig tilbage. Det

foranledigede Englænderne til at paastaa, at Kongen havde svigtet sin Aftale med den engelske Sendemand, og det skabte et spændt Forhold til England.

Dette i Forbindelse med engelsk Opbringelse af flere danske og norske Skibe fik Frederik III til den 1. Februar 1666 at afslutte en Traktat med Holland, hvorefter han mod 888,000 Speciedaler om Aaret forpligtede sig til at holde 40 Krigsskibe udrustet til Beskyttelse af Handelen i danske og norske Farvande.

Kurt Adelaer sendtes til Holland, hvor han overtog 9 Skibe, som Hollænderne havde forpligtet sig til at levere, og kom i Juli hjem med dem. Med de i København udrustede Skibe blev den udrustede danske Hovedflaade derefter paa 24 Orlogsskibe, Fregatter og mindre Skibe foruden 2 Brandere.

Den 29. September blev Viceadmiral Nicolaj Heldt med 10 Skibe beordret til at krydse i Skagerak for at sikre vort Land mod Kaperes Fremtrængen. Han var tillige bemyndiget til at optræde fjendtlig over for engelske Skibe. Englands Svar paa Dan-

DORI Eres Digt
til
Den Høi Eddel/ Velboren/ Mand-
haftig og Søfarens Søehelt
CAPITEIN
Christian Bieleke
Som henreiste Anno 1669 den Trediffte
October, med det Østindifste Skib Haus-He-
sten/ oc med Mageløs efter tre Aars Periculøs
Rejse Lykkeligen er hjemkommen fra Danneborg
paa det Land Churmandel, Intra, gangem.

Under den Melodia
Kommer i Cimbriſke Nefte med Ee:
Prentet i Kiøbenhavn/ Aar 1672.

Fig. 96. Eksempel paa et samtidigt Æreedigt for en Søofficer. (Fot. Det kgl. Bibliotek.)

marks Holdning var en Krigserklæring, der modtoges den 12. November 1666.

KRIGEN MOD ENGLAND 1666—67

Krigserklæringen gjorde ingen Forskel for Danmarks Vedkommende. England havde for meget at gøre med at værges sig mod Holland og Frankrig til at foretage sig andet mod Danmark end lejlighedsvis at anholde danske og norske Skibe. Frederik III

Fig. 97. Christian V.

Maleri af Abraham Wuchters. (Fot. Rosenberg.)

vægrede sig paa sin Side ved at lade sin Flaade forenesig med den hollandske og tage aktiv Del i Krigen.

Da Heldt i Slutningen af November gik hjem med sin Eskadre, forliste Flagskibet NORSKE LØVE, Fregatten MICHAEL og et Skib til i Storm. Kun Heldt og Halvdelen af NORSKE LØVE's Besætning blev reddet. Samme Aar skal 400 Mand være døde af Sygdom.

Heller ikke det følgende Aar foretog Danmark sig andet end med sine Krigsskibe at beskytte Sej-

ladsen i vore Farvande. Heldt var dette Aar paa Færøerne med 6 Skibe. Den 21. Juli 1667 sluttedes Fred i Breda.

Ved Christian V's Tronbestigelse den 9. Februar 1670 fik vor Flaade betydeligt større Bevillinger end de 10 foregaaende Aar. Det paahvilede navnlig Niels Juel som Holmens Chef at anvende dem paa rette Maade. De gamle endnu brugelige Skibe blev sat i Stand og nye blev anskaffet. Flaaden blev derved bragt op til i 1674 at bestaa af 21 Orlogsskibe og 12 Fregatter, nemlig:

1.	Linieskib	CHRISTIANUS QUINTUS	96	Kanoner
2.	-	SOPHIA AMALIA	96	-
3.	-	PRINS GEORG	90	-
4.	-	TRE KRONER	86	-
5.	-	NORSKE LØVE	90	-
6.	-	CHURPRINSEN	80	-
7.	-	ENIGHED	70	-
8.	-	CHARLOTTE AMALIE	62	-
9.	-	ANNA SOPHIA	60	-
10.	-	FREDERICUS TERTIUS	60	-
11.	-	CHRISTIANUS QUARTUS	60	-
12.	-	TRE LØVER	60	-
13.	-	NELLEBLADET	50	-
14.	-	GULDENLEV	50	-
15.	-	CHRISTIANIA	50	-
16.	-	SVANEN	50	-
17.	-	LINDORMEN	50	-
18.	-	FÆRØ	50	-
19.	-	DELMENHORST	46	-
20.	-	HOMMEREN	46	-
21.	-	KJØBENHAVN	46	-
22.	Fregat	FALKEN	32	-
23.	-	ANTHONETTE	32	-
24.	-	HAVMANDEN	32	-
25.	-	HAVFRUEN	32	-
26.	-	LOSSEN	32	-
27.	-	JÆGEREN	30	-
28.	-	FISKEN	30	-
29.	-	HJORTEN	22	-
30.	-	VILDMANDEN	18	-
31.	-	TREFOLDIGHED	18	-
32.-33.	-	Nye Skibe	à 18	-

Desuden fandtes 46 Defensionsskibe paa 34 til 2 Kanoner, hvoraf 22 hørte hjemme i København, 1 i Nyborg, 1 i Aalborg, 13 i Bergen, 5 i Trondhjem, 1 i Christianssand, 1 i Laugesund, 1 i Bragnæs og 1 i Skien.

Af Handelsskibe fandtes samme Aar ialt 2196 Skibe, nemlig 1185 i Danmark og 1011 i Norge.

Som Eksempler paa Armeringen kan anføres: CHRISTIANUS QUINTUS:

underste Batteri	14	Stk.	24	Punds	Metal	Kanoner
	12	.	18	.	Jern	.
mellemste	12	.	18	.	Metal	.
	12	.	12	.	Jern	.
øverste	20	.	8	.	Metal	.
i Hytten og uden for	10	.	4	.	-	-
	2	.	—	.	Skraastykker	
	2	.	3	.	Kielstykker	
	2	.	1	.	Falkonetter	

CHARLOTTE AMALIE:

underste Batteri	10	.	24	.	Metal	Kanoner
	12	.	18	.	Jern	.
øverste	10	.	12	.	Metal	.
	10	.	12	.	Jern	.
i Hytten og uden for	16	.	6	.	Metal	.
oven paa Hytten	4	.	4	.	-	.
	2	.	1	.	Falkonetter.	

ANTHONETTE:

paa Batteriet	16	.	6	.	Jern	Kanoner
. Skansen	4	.	3	.	-	.
. Bakken	4	.	3	.	-	.
i Hytten	2	.	3	.	-	.

Skibene fra denne Periode var saa stærkt bygget, at 17 Linieskibe og 3 Fregatter af dem endnu stod paa Flaadelisten i Aaret 1700, til Trods for at de havde været haardt benyttet i den skaanske Krig.

Fig. 98. Bøllenningsmedaille for Krigsmagten. Den første i sin Art. Udført 1673.
(Efter G. Galster: Danske og norske Medailler.)

Da den tredie engelsk-hollandske Krig udbrød 1672, maatte Danmark udruste Krigsskibe for at opretholde Orden over for Kapere i vore Farvande. Efter at England i 1674 havde trukket sig ud af Krigen, blev andre Stater inddraget i den, saa at i 1675 Frankrig og Sverige stod imod Holland, Spanien, den tyske Kejser og Brandenburg.

DEN SKAANSKE KRIG 1675—79

Danmark havde Forbundsforpligtelse over for Brandenburg til at støtte dette Land over for Sveriges tyske Provinser. Vor Flaade udrustedes derfor, og medens et Linieskib og nogle Fregatter holdt Vagt i Sundet, og et Linieskib og tre Fregatter krydsede i Skagerrak for at sikre Forbindelsen med Norge, overførte Viceadmiral Jens Rodsten med et Linieskib, fire Fregatter og to mindre Skibe i Maj og Juni Tropper til Holsten. Den 13. August 1675 afsejlede dernæst Generaladmiral Kurt Adelaer med 16 danske og 7 hollandske Linieskibe foruden Brandere og Smaaskibe til Østersøen med Ordre til at optræde fjendtligt mod Sveriges tyske Provinser men ikke at foretage noget direkte fjendtligt mod Sverige. Hans tre Eskadrer førtes af ham selv, Admiral Niels Juel og den hollandske Kommandør Binckes.

Vor Statskansler, Griffenfeld, var imod Krig mod Sverige, og paa hans Raad udstedte Kongen den 2. September Erklæring om,

at det Angreb som danske Tropper sammen med brandenburgske foretog mod Sveriges tyske Provinser kun var som Følge af traktatmæssig Forpligtelse, men at Danmark ikke var i Krig mod Sverige selv. Fordi noget saadant ikke var ukendt paa den Tid, og som Følge af den svenske Kong Karl XI's Ulyst til at begynde Krig, lykkedes det Griffenfeld at gennemføre dette Stykke Diplomati. Det lykkedes ham endog under disse Forhold at faa en Forlovelse i Stand mellem Karl XI og Christian V's Søster.

Da Jens Rodsten kom tilbage fra sin Troppe-Overførsel, blev han med sine Skibe stationeret i Sundet, og Admiral Markvor Rodsten sendtes den 6. September med 3 Linieskibe og 2 Fregatter til Kattegat.

En svensk Flaade paa ialt 58 Krigsskibe under Rigsadmiral Gustav Stenbock opholdt sig i Oktober ved Gotland. Den havde megen Sygdom blandt Besætningerne og led i det stormfulde Vejr saa mange Haverier, at den efter kort Tids Forløb søgte Havn og ikke kom ud mere det Aar.

Den danske Flaade kunde derfor udøve et uafbrudt Søherredømme og bemægtige sig alle svenske og til svenske Havne sejlede Skibe. Danske Krigsskibe havde dog Ordre til at lade engelske og med engelsk Pas forsynede Skibe passere, saafremt de ikke førte Krigskontrabande.

Den 2. November maatte Kurt Adelaer gaa syg i Land og døde tre Dage senere. Niels Juel overtog derefter Kommandoen over Flaaden, indtil den blev oplagt, uden at der forefaldt nævneværdige Begivenheder.

I Danmark var Ønsket stort om at erobre de i 1660 tabte Provinser tilbage. Den 28. Februar 1676 udstedtes derfor til Trods for Griffenfeld Krigserklæring mod Sverige, men medens Sverige inden sin Indtræden i Krigen havde sikret sig Frankrigs Garanti for, at Freden af 1660 vilde blive opretholdt, gik Danmark derimod ind i Krigen uden at sikre sig, at vi skulde opnaa vore Krigsmaal, skønt Forbundsfællernes ivrige Tilskyndelser maa have givet Lejlighed nok dertil.

Vor Landkrig skulde nu føres over til Skaane, og Herredømmet

paa Søen var derfor en Nødvendighed af Hensyn til Hærens Overførsel og Forsyninger. I Løbet af Vinteren arbejdedes med størst mulig Kraft for at faa Flaadens Skibe klar, og saa snart Farvandene var aabne, sendtes nogle Fregatter og Smaaskibe ud for at haandhæve Søherredømmet.

Den 23. Marts 1676 højste Niels Juel Kommando over en Eskadre paa 8 Linieskibe, 5 Fregatter, 5 Smaaskibe og 2 Brandere, og den 30. afsejlede han til Østersøen. Hans Ordre lød paa at bemægtige sig Gotland, der var nødvendig som Støttepunkt for Blokade af Sveriges Østkyst. Undervejs jagede han to svenske Fregatter, CONSTANTIA (48 Kanoner) og CHARITAS (32 Kanoner). Svenskerne satte dem imidlertid paa Land paa Blekingens Kyst og stak Ild paa dem. Det lykkedes dog at slukke Branden paa CHARITAS og indlemme den i Eskadren, hvorimod kun en Del af Kanonerne bjergedes fra CONSTANTIA, der brændte.

Den 28. April om Aftenen ankrede Niels Juel ved Karlsøerne Syd for Visby. Den næste Morgen landsattes 2000 Mand, Indbyggerne sluttede sig til ham, Visby aabnede sine Porte, og den svenske Besætning trak sig tilbage til Slottet, der dog overgav sig to Dage senere efter en kort Beskydning fra tre af Eskadrens Skibe.

Niels Juel ansatte derefter en Kommandant i Visby og overlod ham, foruden de dertil medbragte 400 Soldater, 400 Mand fra

Fig. 99. Medaille i Anledning af Gotlands Tilbageerobring.

(Efter G. Galster: Danske og norske Medailler.)

Eskadren. Niels Juel sørgede dernæst for Indbyggernes Bevæbning, lod udføre visse Befæstningsarbejder og besatte Øens Embeder med indfødte, som Svenskerne havde udelukket derfra. Alerede den 4. Maj var Gotland i saa god Forsvarstilstand, at han kunde forlade Visby og i Overensstemmelse med sin Ordre afgaa for at tage Station mellem Bornholm og Rygen til Forhindring af svenske Troppetransporter.

Her stødte den hollandske Schoutbynacht Allemonde med 8 Skibe og Jens Rodsten med 4 Linieskibe til ham, saa at hans Styrke kom op paa 18 Linieskibe og 8 Fregatter samt 2 Brandere med ialt 1300 Kanoner. Afgivelse af Besætning til Gotland, CHARITAS Bemanding og Sygdom havde imidlertid svækket hans Besætninger saa meget, at han maatte ankre ved Bornholm for at landsætte syge og begære Forstærkning.

Den 23. Maj meldte Niels Juels Krydsere Fjenden i Sigte, hvorfor han lettede og for N.V.-lig Vind stod Vest over for at holde sig til Luvart af Svenskerne. Den svenske Flaade, der førtes af Rigsraad Lorentz Creutz paa STORA KRONAN med 126 Kanoner, bestod af 25 Linieskibe, 13 Fregatter, 6 Brandere og 17 mindre Skibe med ialt 2196 Kanoner. Den var delt i 4 Eskadrer under Lorentz Creutz, Clas Ugglå, Johan Bår og Johan Bergenstjerna.

Niels Juels Ordre lød paa, at mødte han en overlegen Fjende, skulde han i Tide søge til Øresund og ikke sætte Eskadren i Fare. Han maatte derfor trække sig tilbage, men den Maade, han gjorde det paa, styrkede saavel Flaadens Selvtillid som Tilliden til dens Fører.

I Løbet af den 24. Maj havde Modstandernes Krydsere stadig hinanden i Sigte og kæmpede jævnlgt, men først den 25. om Formiddagen, da Niels Juel var ca. 10 Sømil Nord for Jasmund paa Rygen, fik Flaaderne hinanden i Sigte.

Kampene mellem Bornholm og Rygen 25. og 26. Maj 1676.

For en svag NNØ Vind styrede Niels Juel med sin vel holdte Linie Øst, da Svenskerne kom ned imod ham paa en sydlig Kurs, altsaa fra Luvart. De benyttede sig ikke heraf til at an-

**Fig. 100. Niels Juul.
Efter Maleri paa Frederiksborg Slot. (Fot. Det kgl. Bibliotek.)**

gribe, men søgte at bringe deres daarligt holdte Slaglinie i Orden. Dels fordi Vinden efterhaanden drejede til Øst, og dels fordi Niels Juel stadig manøvrerede tilsyneladende for at vinde Luv, hvilke Manøvrer Creutz fulgte for ikke at tabe sin Luvstilling, lykkedes det ikke Creutz i Løbet af Dagen at komme i Orden. Hans agterste Skibe var navnlig sakket en Del. Creutzs Signaler blev ofte misforstaaet, f. Eks. et om at vende divisionsvis, hvilket ikke stod i Signalbogen og derfor maatte gives ved en Række Signaler, som opfattedes forskelligt af Cheferne. Kl. 21, da Niels Juel befandt sig ca. 4 Semil Øst for Jasmund, og begge Flaader laa paa SSØ Kurs, vendte han til NNØ, hvorved Linierne kom saa nær hinanden, at det kom til en kort Kamp. Han benyttede sig samtidig af Svenskernes Uorden til at bryde igennem den svenske Linie og afskære de 5 agterste svenske Skibe. Mørke afbrød dog Kampen, uden at der skete noget afgørende. Kl. ca. 22 vendte ogsaa Svenskerne, og begge Flaader stod i Løbet af Natten Nord over for smaa Sejl.

Den 26. Maj Kl. 7, da det var blevet lyst, og Niels Juel havde sluttet sin Linie tæt, begyndte han Manøvrerne igen. Vinden var gaaet til SSØ, og Svenskerne var stadig til Luvart. De svenske Eskadrer var kommet noget fra hinanden, de var i Uorden, og enkelte Skibe var helt borte fra Eskadrerne.

Niels Juel manøvrerede stadig tæt ved Fjenden, idet han søgte at afskære Dele af den uordenlige svenske Linie. Saavel Vendinger i hinandens Køl vand som Vendinger alle paa een Gang udførtes stadig i smuk Orden. Det kom jævnligt til Kampe med Dele af den svenske Flaade, hvorved baade svenske og danske Skibe led Havarier. Ved et af Møderne sendtes en dansk Brander mod et svensk Linieskib, der førtes af Lorentz Creutzs Søn. For at bringe Hjælp brasede Creutz bak med sit Flagskib, og dette fulgtes programmæssigt af hele Flaaden, hvorved den nogenlunde dannede Linie atter kom helt i Uorden. Ved det sidste Møde led Almondes Flagskib saa meget, at han flyttede sit Flag.

Da Niels Juel havde opnaaet, hvad han vilde, afbrød han Kl. ca. 14 Manøvreringen og holdt af mod Sundet, hvor han

ankrede mellem Falsterbo og Dragør, medens den svenske Flaade ankrede ud for Trelleborg.

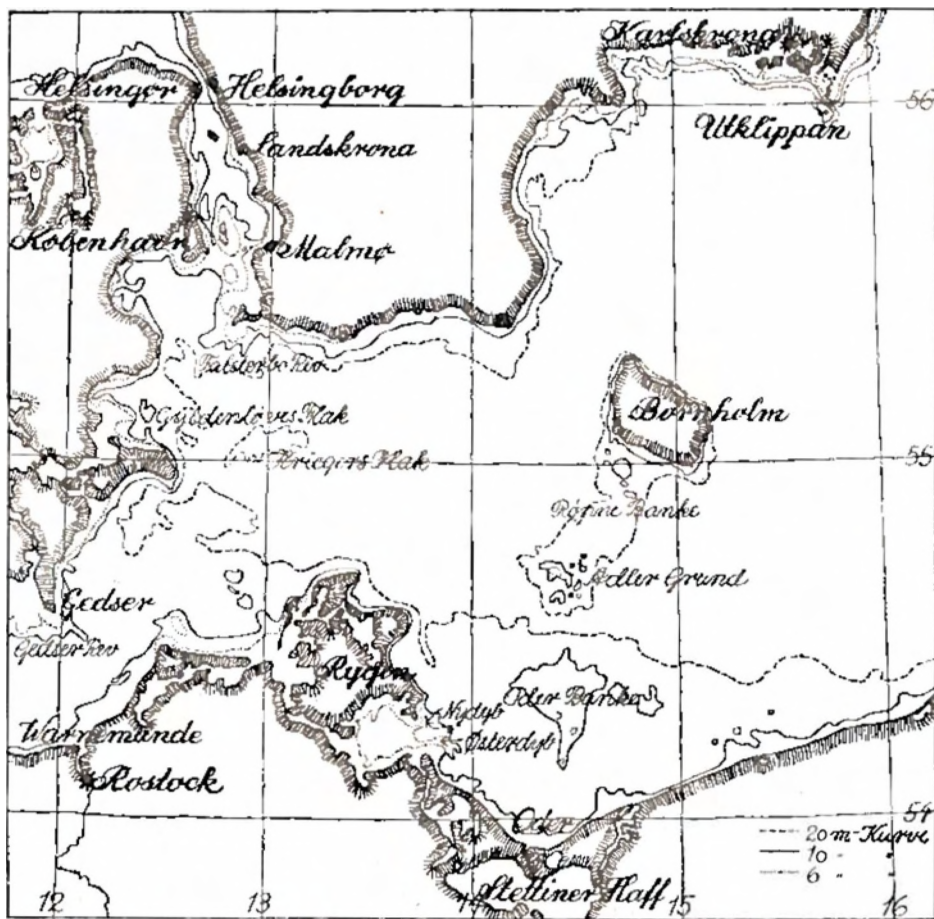
Det er næppe rigtigt at kalde det 2de Dages Møde mellem Flaaderne for et Slag. Niels Juel var endnu for uprøvet til med sin Flaades store Underlegenhed og den Instruks, han havde, at turde indlade sig i Slag. At han følte sig sikker paa sig selv, viser den Omstændighed, at han ikke ganske simpelt straks trak sig tilbage til Sundet, som hans Instruks bød. Hans Bevægelser maa derfor opfattes som taktiske Øvelser for at vise Chefer og Besætninger deres overlegne Sømandsskab og for at vise dem, at deres Admiral havde det i sin Haand at indlede og afbryde Kamp efter eget Tykke. Det maatte vække Tillid til ham hos alle Chefer og Besætninger, at han, tilmed i læ Position, hvor Fjenden stadig havde i sin Magt at angribe, kunde manøvrere over for en saa overlegen Flaade i to Dage uden at ud-sætte sin Flaade, og at han, stadig med denne til Luvart, helt kunde afbryde Kampen og trække sig tilbage i Orden. Tilmed var det svenske Skib KONUNG DAVID paa 26 Kanoner blevet erobret, medens vi intet Skib havde mistet.

Som saa ofte mellem allierede efter en uafgjort Kamp rettede disse, altsaa i dette Tilfælde danske og hollandske Chefer, svære Beskyldninger mod hinanden, saa at det daarlige Forhold mellem Danskere og Hollændere forværredes.

Allerede ved sin Ankomst til Bornholm den 22. Maj havde Niels Juel faaet Meddelelse om, at han ikke vilde komme til at

Fig. 101. Entrebil fra 1675.
(Fot. Tejhusemuseet.)

MIDTERSTE DEL AF ØSTERSØEN

afløse Kurt Adelaer som Flaadechef. Kongen havde dels af politiske Grunde, for at binde sin allierede, Holland, fastere til sig, og dels, fordi han ikke tiltroede Niels Juel samme Evner som en hollandsk Admiral, ansat Hollænderen Cornelius Tromp som dansk Generaladmiral. Denne havde allerede vundet sig europæisk Navn som Flaadefører i Krig mod England, og der kunde derfor ikke være Tvivl om, at han havde mere praktisk Erfaring end Niels Juel. For Hollands Villighed til at levere Skibe i Henhold

til Traktat var det sikkert ogsaa politisk klogt, men Tromp var arrogant, fordringsfuld og ubehagelig at omgaaes. Dernæst var han Hollænder, kun midlertidig løst fra sin Ed til eget Land, som han maatte føle sig mere knyttet til end til Danmark.

Af et Brev fra Niels Juel til Henrik Bjelke fremgaar det, at han følte Forbigaaelsen stærkt, men at han bevarede sin Loyaltet mod Konge og Land.

Tromp, der var ankommet til Danmark den 4. Maj, stødte den 27. Maj med Resten af de udrustede Skibe til Niels Juel ved Falsterbo. Her overtog han Kommandoen over Flaaden, der nu var oppe paa 25 Linieskibe, 10 Fregatter, 5 Brandere og 6 Smaafartøjer med ialt 1727 Kanoner. Den inddeltes i tre Eskadrer. Niels Juel førte Avantgarden og Almonde Arrieregarden, der bestod af de hollandske Skibe og to danske.

Den danske Flaade var altsaa kommet op paa samme Antal Linieskibe som den svenske, men de svenske Skibe var gennemgaaende større end de danske. Det svenske Admiralskib STORA KRONAN havde saaledes 126 Kanoner mod det danske CHRISTIANUS QVINTUS's 86 Kanoner. Svenskerne havde ialt 8 Skibe paa over 70 Kanoner, vi havde kun 2. Ialt havde Svenskerne 459 Kanoner flere end vi.

Fig. 102. Medaille i Anledning af Slaget ved Øland. STORA KRONAN ses kæntre og SVÆRDET stukket i Brand af Brandere. (Efter G. Galster: Danske og norske Medaillor.)

Den 30. Maj passerede Tromp med den danske Flaade Falsterbo for en frisk SV-lig Kuling. Samme Morgen var den svenske Flaade lettet og staaet Syd paa mod Rygen, men da den danske Flaade kom i Sigte, drejede den Øst paa og pressede Sejl forfulgt af den danske.

Vinden friskede efterhaanden, og den 1. Juni om Morgen blæste det en rebet Merssejls-Kuling af Vest med svære Byger, da Flaaderne rundede Ølands Sydpynt. Ved at knibe nærmere til Land end Svenskerne vandt den danske Flaade Luven. Under Jagten op langs Ølands Kyst forcerede Svenskerne saa stærkt Sejl at flere af dem mistede Mærseræer og Bramstænger. En Jagt medførte desuden altid, at Linierne straktes, og at de bedste sejlene Skibe kom en Del forud.

Slaget ved Øland den 1. Juni 1676.

Ved Middagstid var de bedst sejlene Skibe af Niels Juels Avantgarde naaet saa langt frem og var kommet Fjenden saa nær, at der var Mulighed for at afskære dem. Clas Ugglå saa denne Chance og bad ved Signal om Tilladelse til at forsøge derpaa. Tilladelsen blev givet, og Creutz gav samtidig Vendsignal for hele Flaaden.

Her maa det indskydes, at naar et Skib sejler for Vinden kan det føre flere Sejl end naar det drejer helt op til Vinden, bidevind. Creutz undlod imidlertid, usøkyndig som han var, at mindske Sejl paa STORA KRONAN, inden han drejede til Vinden for at vende. Skibet, der opgives at have været meget let ballastet, hev derfor stærkt over i en svær Byge, der kom under Vendingen. Tilmed glemte han at lukke underste Batteris Porte paa luv Side, der efter Vendingen blev læ Side. Ved den haarde Overkrængning efter at være kommet igennem Vinden strømmede Vandet derfor ind gennem Portene, og Skibet kæntrede. Samtidig kom der Ild i Krudtmagasinet, og STORA KRONAN sprang i Luften.

Denne Begivenhed bragte Forvirring i den svenske Flaade,

Fig. 103. Slaget ved Øland. Efter Gobelin i Christiansborg Slots Riddersal.

nogle Skibe udførte den beordrede Vending og optog Kamp, andre undlod at vende og flygtede ind mod Skærgaarden. Blandt dem, der optog Kamp, var den tapre Clas Uggla paa SVÆRDET. Tromps og Niels Juels Flagskibe, CHRISTIANUS QVINTUS og CHURPRINSEN, lagde sig paa hver Side af ham og efter 1½ Times Kamp faldt SVÆRDET's Stormast, hvorpaa Uggla maatte stryge Flaget. Skønt begge Admiraler søgte at hindre det, lagde en hollandsk Brander sig samtidig paa Siden af SVÆRDET, der kom i Brand og sprang i Luften med Størstedelen af sin Besætning.

Efter dette nye Uheld ophørte al svensk Modstand, og Flugt blev almindelig. Det svenske Linieskib NEPTUNUS og en Brig erobredes. Tromp gav Signalet for enhver til at gøre sit bedste, men Svenskerne havde for stort Forspring. Under Forfølgelsen erobredes kun 2 Brigger. Derimod forliste det tredje

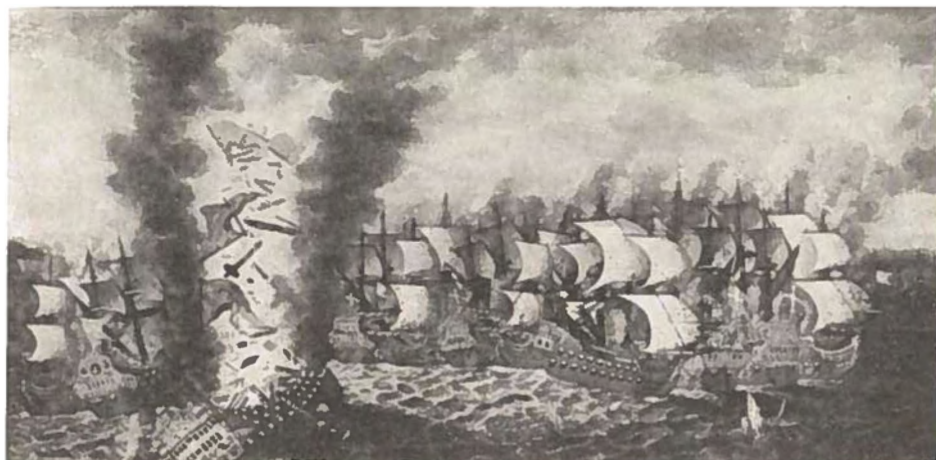

Fig. 104. Slaget ved Öland. Maleri af Claus a Möinichen paa Frederiksborg Slot.

svenske saakaldte Regalieskib, *ÆBLET*, paa 84 Kanoner ved Indsejlingen i Skærgaarden.

Slagets Resultat var altsaa, at Sverige mistede 4 Linieskibe og 3 Brigger med over 400 Kanoner. 3 Admiraler og over 2000 Mand var faldet og 600 taget til Fange. Langt betydeligere end de materielle og personelle Tal var dog Slagets moralske Betydning, idet den svenske Flaade, efter at have sejlet megen Rejsning over Bord for at undkomme, var endt i Opløsning og Flugt.

Den danske Flaade havde kun mistet den med *SVÆRDET* opbrændte Brander, og Tromp anførte i sin Rapport at ikke engang en Mast eller Bramstang var tabt. Tromp opgav at han havde 100 døde og saarede paa sit Skib, men de danske personelle Tab kendes iøvrigt ikke.

Efter at den flygtende Fjende var fulgt hjem, rensedes Østersøen, men Niels Juel beklagede sig i sin Rapport over, at man ikke havde forfulgt Svenskerne ind i Skærgaarden og gjort det helt af med deres Flaade, saa at den ikke kunde gen-

Fig. 105. Linieskibet NORSKE LØVE.
(Efter G. Galster: Danske og norske Medailler.)

rejses vi Aar og Dag igens. — Kongen lod afholde Takkegudstjeneste i alle Landets Kirker til Minde om Sejren.

Da den danske Flaade den 19. Juni ankrede i Køge Bugt kunde Haandhævelsen af Søherredømmet i Østersøen overlades til mindre Eskadrer og enkelte Krydsere. Sveriges Forbindelser med dets tyske Provinser var afbrudt, og Landgangen i Skaane kunde fore-

Fig. 106. Flaaden med Transportskibe sætter Christian V og den danske Hær over til Skaans. (Fot. Det kgl. Bibliotek.)

tages naar som helst. Den 20. Juni aflagde Kongen i Køge Bugt Besøg om Bord.

Den følgende Dag lettede Flaaden og sejlede til Ystad for ved denne Bys Indtagelse at lede Svenskernes Opmærksomhed til den Side. Samtidig sendtes smaa Eskadrer langs Skaanes Østkyst for at hindre svenske Troppetilførsler ad Søvejen. Den 27. Juni erobrede Tromp med Flaadens Folk Ystad, ved hvilken Lejlighed Kap-tajn Andreas Dreyer navnlig udmærkede sig. Befolkningen havde bevaret sit danske Sindelag og tilbød at kæmpe mod Svenskerne, hvis man gav dem Vaaben. Tromp rekognoscerede derefter Ry-gen, men da den fandtes stærkt besat, sejlede han til Skaane og besatte Christiantianopel og Karlshamn.

For den danske Hærs Landgang i Skaane var udarbejdet en detailleret Plan. Transportskibene skulde sejle i tre Frontlinier. Forreste Linie havde Fodfolket om Bord. Skibene havde særlige

Fig. 107.
Luntømusket
fra 1685.
(Fot. Tøjhus-
museet.)

Kendingsflag efter det Regiment, de havde om Bord, og førte rigeligt Fartøjmateriel. Artilleri og Train var i Pramme. De to næste Linier havde Rytteriet om Bord, og midt imellem disse Linier havde Overgeneralens Skib sin Plads. Paa hver af Frontordenens Fløje skulde gaa en Division Krigsskibe. De to Divisioner, der førtes af Brødrene, Admiralerne Markvor og Jens Rodsten, bestod ialt af 4 Linieskibe og 7 Fregatter og Defensionskibe. Medens Fodfolket gik i Baadene, skulde Krigsskibene tage Kysten under Hd. Kongen vilde opholde sig paa Markvor Rodstens Flag-skib TRE KRONER.

Saa snart Efterretningen var modtaget om Ystads Erobring, iværksattes Landgangen den 29. Juni ved Rå uden at møde Modstand. Den 3. Juli blev Helsingborg indtaget og en Maaned senere Landskrona.

I Juli Maaned ankom den sidste Del af den hollandske Hjælpeflaade, 2 Linieskibe under Viceadmiral Evertsen, der skulde af løse Almonde. Evertsen gjorde Fordring paa Rang umiddelbart efter Tromp og altsaa foran Niels Juel. Kun Kongens udtrykkelige Befaling forhindrede dette, hvor en dansk Admiral vilde have faaet Rang under en hollandsk Viceadmiral. Tilfældet viser, hvorledes Forholdet var mellem danske og Hollændere. I Tromps Rapport om Slaget ved Øland omtales Niels Juel og de danske næsten ikke, og mundtlig beklagede han sig baade over danske Admiraler og Skibshefer. Da Kongen befalede, at de skyldige skulde drages til Ansvar, vovede han dog ikke at fastholde sine Klager. Niels Juel beklagede sig ogsaa over Tromp, og af hans Rapport ses, at han forfulgte Fjenden længst og kom sidst til Køge Bugt. Han beklagede sig over, at de hollandske Skibe holdt sig tilbage i Slaget, og skal jævnligt have yttret, at han ønskede at faa fat

paa den hollandske Flaade, naar han var færdig med den svenske.

Den 11. Juli afsejlede Markvor Rodsten med 4 Linieskibe og 3 Defensionsskibe fra Sundet for at blokere Gøteborg under dennes Belejring af en Hær, der havde gjort Indfald fra Norge. Hans Flagskib KØBENHAVN grundstødte imidlertid uden for Gøteborg og maatte brændes for ikke at falde i Svenskernes Hænder. Opbragt herover lod Kongen Rodsten arrestere. Eskadren forstærkedes med 2 Defensionsskibe, og Kommandoen gaves til Oberstløjtnant Wibe, der havde været Søkapitajn i hollandsk Tjeneste.

Den 2. til 28. September var Niels Juel med 20 Linieskibe og Fregatter samt nogle Smaaskibe paa et Krydstogt i Østersøen for at bringe Forsyninger til Gotland og forhindre Troppeoverførsler fra Finland til Sverige. Omtrent ved hans Tilbagekomst til Køge Bugt sejlede største Delen af de hollandske Skibe hjem, og den danske Hovedflaade oplagdes for Vinteren i København. 3000 Matroser fra Flaaden formeredes derefter i en Styrke, der bevæbnedes med Sabel, Pistol og Morgenstjerne og af Tromp førtes til Hæren i Skaane som Forstærkning. De gjorde god Tjeneste i Slaget ved Lund den 4. December. Til Haandhævelse af Søherredømmet forblev to mindre Eskadrer i Søen. Under Admiral Jens Rodsten og Viceadmiral Christian Bjelke krydsede de henholdsvis i Nordsøen og Østersøen.

Hvor megen Tillid, vi kunde nære til Hollænderne, saas deraf, at de i Løbet af Vinteren sluttede en Handelstraktat med Sverige. Deres Interesse var, at hverken Danmark eller Sverige skulde faa Overherredømmet i Norden, da det kunde skade deres Handel. Kongen mente imidlertid ikke at kunne undvære deres Hjælp og sendte derfor i Februar 1677 Tromp til Holland for at sikre sig, at de sendte den traktatmæssige Flaade tidligt paa Foraaret.

Rigsadmiral Henrik Bjelke var blevet gammel og tog sig kun lidt af Flaadens Sager. Under Tromps Fraværelse besørgedes de da af Niels Juel med Viceadmiral Henrik Span som nærmeste

underordnede paa Holmen. I Marts 1677 udsendtes de første Linieskibe og Fregatter, saa snart Søen var isfri, og den 23. Maj afsejlede Niels Juel med 10 Linieskibe og 3 Fregatter med ialt 671 Kanoner for at sikre Overførslen af 4000 Mand hvervede tyske Tropper fra Holsten til Skaane. Dette Hverv, var lykkeligt ud-

Fig. 108. Viceadmiral Christian Bjelke. Maleri af Jakob Coning. (Fot. Frederiksborg Museet).

ført, og Niels Juel laa den 28. Maj til Ankers for stille ved Gedser, da en fra København afsendt Galliot bragte ham Melding om, at den svenske Gøteborg-Eskadre var i Store-Bælt.

Gøteborg var i 1676 blevet blokeret, indtil Vinteren tvang Blokadestyrken bort. Blokaden burde selvsagt have været genoptaget, saa snart Farvandet igen var frit, men dette var forsømt fra dansk Side, og den svenske Admiral Erik Sjøblad, der havde faaet den der liggende Eskadre tidligt udrustet, afsejlede da

straks til Store Bælt med 7 Linieskibe, 2 Fregatter og 2 Jagter med ialt 424 Kanoner for om muligt at afskære den foran nævnte Troppeoverførsel og derefter gaa til Østersøen for at forene sig med den svenske Hovedstyrke. Han begik imidlertid den Fejl at plyndre ved Nyborg, og Underretning herom naaede saa hurtigt København, at Niels Juel rettidig kunde faa Meddelelse om ham.

Niels Juel holdt straks Krigsraad, hvor han anviste Cheferne deres Poster og opmuntrede enhver til at gøre sin Pligt. Derefter

lettede han og søgte Vest over, men stille og Modstrøm hindrede ham i at komme frem. Svenskerne var ogsaa kun kommet langsomt frem, men den 30. Maj Kl. 18 fik de danske Fregatter dem i Sigte. Den 31. Maj laa den svenske Eskadre til Anker Nord for Warnemynde, da den fik Niels Juels Eskadre i Sigte. Sjøblad lod sine Skibe kappe Ankertovene og forsøgte at undløbe NØ paa. Niels Juel forfulgte, men paa Grund af løj Vind af SV maatte begge Eskadrer foruden Sejlene ofte bruge deres Fartøjer til Bugsering. Kl. 17 kunde de forreste danske Skibe netop række de agterste svenske med deres sværeste Kanoner, og ud paa Aftenen lykkedes det den tapre Kaptajn Drøyer med sit velsjælende Linieskib ENIGHED at naa op paa Siden af det svenske Linieskib WRANGELS PALADS (Kaptajn Banckert) og Kl. 22 at tvinge det til at stryge Flaget. Jagten fortsattes hele Natten under jævnlig Bugsering.

Slaget ved Møn den 1. Juni 1677.

Ved Daggry friskede Vinden af SØ, og Kl. 2½ kunde de forreste danske Skibe optage Kamp mod de agterste svenske. CHRISTIANUS QVINTUS (Admiral Niels Juel) angreb ENGEL GABRIEL (Kaptajn Brandt) og ROSEN (Major Rothkirke) samt Fregatten GUSTAVUS, medens NELLEBLADET (Kaptajn Jan Pype) holdt sig lige bag sit Flagskib uden at understøtte Niels Juel. LINDORMEN (Kaptajn de Witt) angreb HAFFRUN (Kaptajn Hasselberg) og fik senere Hjælp af GYLDENLØVE (Viceadmiral Peder Morsing), hvorefter HAFFRUN Kl. 5 maatte stryge Flaget. Ved denne Tid naaede CHURPRINSEN (Viceadmiral Chr. Bjelke) op paa Siden af CALMAR CASTEL (Kaptajn Tiessen) og blev understøttet af CHRISTIANUS QVARTUS, CHRISTIANIA og Fregatten HAVFRUEN efterhaanden som de naaede op. Efter tapper Modstand maatte Tiessen overgive sig, men han ødelagde forinden sit Skib ved at affyre Kanonerne ned gennem Lugerne, saa at det blev læk.

Da Niels Juel saa, at de forreste svenske Skibe AMARANT

(Admiral Erik Sjøblad), ANDROMEDA (Kaptajn Porath) og Fregatten GRIPEN var ved at undløbe overlod han Kampen med de af ham først angrebne Skibe til den øvrige Eskadre og pressede Sejl for at indhente det svenske Flagskib. Ud for Møns Klint indhentede han Sjøblad og tvang ham efter 2 Timers haard Kamp til at stryge. Kort efter maatte ogsaa ENGEL GABRIEL, der var ileet sin Admiral til Hjælp stryge for Niels Juel.

Af den svenske Eskadre undslap 1 Linieskib og 2 Fregatter Øst paa og 1 Linieskib under engelsk Flag gennem Sundet til Gøteborg, navnlig paa Grund af Efterladenhed fra Kaptajnerne Jan de Vogel, Jan Pype, Jan Falck og Johan Lunds Side. Derimod sank 1 svensk Linieskib, og 3 svenske Linieskibe og de 2 Jagter blev taget og indlemmet i den danske Flaade. Den svenske Admiral, 7 Skibschefer, 21 andre Officerer, ca. 1200 Matroser og 350 Soldater blev taget til Fange, men det svenske Tab af døde og saarede kendes ikke. Det danske Tab var godt 70 døde og saarede.

Niels Juel reparerede Skibenes Skader i Søen i Køge Bugt og indsendte herfra Klage over de forsømmelige Chefer. Af de to hollandske Chefer Jan de Vogel og Jan Pype blev den første dømt fra Livet, men unddrog sig Straffen ved Flugt, og den anden fradømtes sin Stilling. Tre andre Chefer blev idømt Pengebøder.

Efter Tilintetgørelsen af Sjøblads Eskadre fortsattes vort Søherredømme i Østersøen. Alle svenske Søtransporter hindredes, og yderligere 2000 af Danmark lejede tyske Tropper overførtes til Skaane. Danske Krydsere færdedes over alt og indrapporterede til Niels Juel, der havde taget Station i Køge Bugt. Den svenske Hovedflaade rapporteredes at være løbet ud den 9. Juni, medens den hollandske Hjelpeflaade til os stadig ikke var under Opsejling. Henrik Span arbejdede utrætteligt paa Holmen og sendte Skibene til Niels Juel, saa snart de var klar.

Niels Juel var heller ikke ledig. Han organiserede Flaaden og indeksereede Besætningerne. Han indøvede taktiske Evolutioner med Cheferne, først med Fartøjerne og siden med Skibene.

Fig. 109. Slaget ved Men. Maleri af Claus a Meinichen paa Frederiksborg Slot.

Niels Juel var mild og vejledende, naar han mærkede god Vilje, men streng mod Vrangvilje. Han forstod gennem Øvelser at vække Selvtillid og Tillid til hans Føring hos alle undergivne, idet han omhyggeligt forklarede sine Hensigter og derigennem Meningen med Øvelserne. Efter at de daarlige Chefer var blevet fjernet, bestod der et Broderskab mellem Niels Juel og Cheferne, og deres Agtelse og Hengivenhed for ham forplantede sig ned efter og fremkaldte et gensidigt Tillidsforhold. Alle saa op til og var rede til at følge den højt agtede og ualmindeligt elskede Niels Juel.

Efter at den langt overlegne svenske Hovedflaade var løbet ud, modtog Niels Juel mange Instruktioner, Ordre og Modordre, men alle indskærpede ham ikke at inlade sig i Slag, hvis han ikke var overlegen, med mindre gunstig Lejlighed bød sig, men ellers at holde sig til Defensiven og ikke lade sig afskære fra Køben-

Fig. 110. Medaille i Guld uddelt til hver Søofficer, der deltog i Slaget i Køge Bugt.
(Efter G. Galster: Danske og norske Medailler.)

havn og den hollandske Hjelpeflaade. Denne afgik fra Holland den 19. Juni, og Forening med den skulde saa vidt muligt afventes, inden det afgørende Slag maatte slaas.

Den 29. Juni bragte danske Krydsere Niels Juel Melding om, at den svenske Flaade passerede Syd for Skaane, og samme Dag kom den i Sigte, men paa en SV-lig Kurs ned mod Møen. Niels Juel holdt gaaende mellem Stevns og Falsterbo og sendte Melding om den svenske Flaade til København, hvor Rigsraadet med Rigsadmiralen befandt sig, medens Kongen var ved Hæren i Skaane.

Niels Juels Flaade var efterhaanden bragt op paa 19 Linieskibe og 6 Fregatter, der var fordelt til Eskadrerne som Repetitører, samt tre Brandere og 8 Smaaskibe med ialt 1267 Kanoner og 6505 Mands Besætninger. De var inddelt saaledes:

Avantgarden:	Kan.	Mand.	
1. Linieskib LINDORMEN.....	50	212	Kpt. de Witt.
2. - NORSKE LØVE.....	86	568	Vicead. Henrik Span.
3. - FREDERICUSTERTIUS .	52	260	Kpt. Iver Hoppe.

			Kan.	Mand.	
4.	Linieskib	ANNA SOPHIA	58	360	Adm. Markvor Rodsten.
5.		CHRISTIANUS QVARTUS	54	272	Kpt. Boomfeldt.
6.		DELMENHORST	50	200	Schutbbynacht Jan Elers.
1.	Fregat	HUMMEREN	37	152	Kpt. Johan Lund.
2.		HAVMANDEN	30	154	Kpt. Bang.

Corps de Bataille:

7.	Linieskib	CHRISTIANSAND	40	174	Kpt. Falck.
8.		CHURPRINSEN	74	454	Viceadm. Chr. Bjelke.
9.		ENIGHED	62	260	Kpt. A. Dreyer.
10.		CHRISTANUS QVINTUS	84	567	Adm. Niels Juel, Kpt. Beesemacher, Flagkpt.
11.		NEPTUNUS	42	180	Kpt. F. Gedde.
12.		TRE LØVER	58	286	Schoutbbynacht Floris Carstensen.
3.	Fregat	MARIA	30	120	Kpt. Lazarusen.
4.		POSTILLONEN	18	50	Kpt. Flieringen.

Arrieregarden:

13.	Linieskib	SVANEN	58	340	Kpt. Anten.
14.		GYLDENLØVE	56	268	Viceadm. Morsing.
15.		CHRISTIANA	54	230	Kpt. J. Hoeck.
16.		TRE KRONER	68	420	Adm. Jens Rodsten.
17.		NELLEBLADET	52	267	Kpt. G. Jansen.
18.		CHARLOTTE AMALIA	54	322	Schoutbbynacht M. Pihl.
19.		SVENSKE FALK	44	203	Kpt. Schinckel.
5.	Fregat	LOSSEN	30	84	Kpt. Linneberg.
6.		HVIDE FALK	26	102	Kpt. Behn.

Den svenske Flaade, der førtes af Feltmarskal E. H. Horn, bestod af 25 Linieskibe og 11 Fregatter samt 6 Brandere og 12 Smaaskibe med ialt 1804 Kanoner og 12.000 Mands Besætninger, nemlig:

1. Eskadre:

		Kan.	
1.	Linieskib	VICTORIA	84 Feltmarskal E. H. Horn. Kmdr. A. Hemman, Chef.
2.		WRANGEL	60 Viceadm. Gustaf Horn.

		Kan.	
3. Linieskib	SATURNUS	64	Schoutbynacht Clerck.
4. -	MARS	74	- Dünkärk.
5. -	CAROLUS	56	Kmdr. A. Appelbom.
6. -	WISMAR	52	Kpt. H. Appelbom.
7. -	FLYGANDE WARGEN	56	- C. Wils.
8. -	RIGA	46	- D. Grønwald.
1. Fregat	HJORTEN	34	- J. Skotte.
2. -	FREDERICA AMALIA	32	- C. Wering.
3. -	UTTERN	24	- C. Beij.
4. -	ELISABETH	18	Gertten.
5. -	TRUMSLAGAREN	18	- Brandt.

2. Eskadre:

9. Linieskib	CRONE SOLEN	72	Adm. H. Clerck.
10. -	WENUS	64	Viceadm. G. Sparre.
11. -	MERCURIUS	66	Major M. Ankarhjelms.
12. -	WESTERVIK	60	Kmdr. L. Petterson.
13. -	HERCULES	54	Major O. Borg.
14. -	SPES	46	Kmdr. A. Jacobsen.
15. -	SVENSKA LEYONET	52	Kpt. F. Coyet.
16. -	LAXEN	50	- P. Qvinkelberg.
6. Fregat	PHOENIX	34	- J. Ekeberg.
7. -	KONG DAVID	32	- H. Printz.
8. -	PERLAN	18	- H. Pfeiffer.

3. Eskadre:

17. Linieskib	NYCKELEN	88	Adm. H. Wachtmeister.
18. -	JUPITER	68	Viceadm. Rosenfeldt.
19. -	DRAKEN	64	Major F. Taube.
20. -	HIERONIMUS	72	Kpt. E. Taube.
21. -	CESAR	60	- E. Pettersen.
22. -	CALMAR	66	- I. Bogmann.
23. -	GØTHEBORG	50	- W. Lee.
24. -	MARIA	50	E. Beij.
25. -	ABRAHAM	44	- Spinreph.
9. Fregat	NORDSTJERNAN	32	- C. Melander.
10. -	SOLE	22	- A. Hysing.
11. -	SALVADOR	22	- M. Olsen.

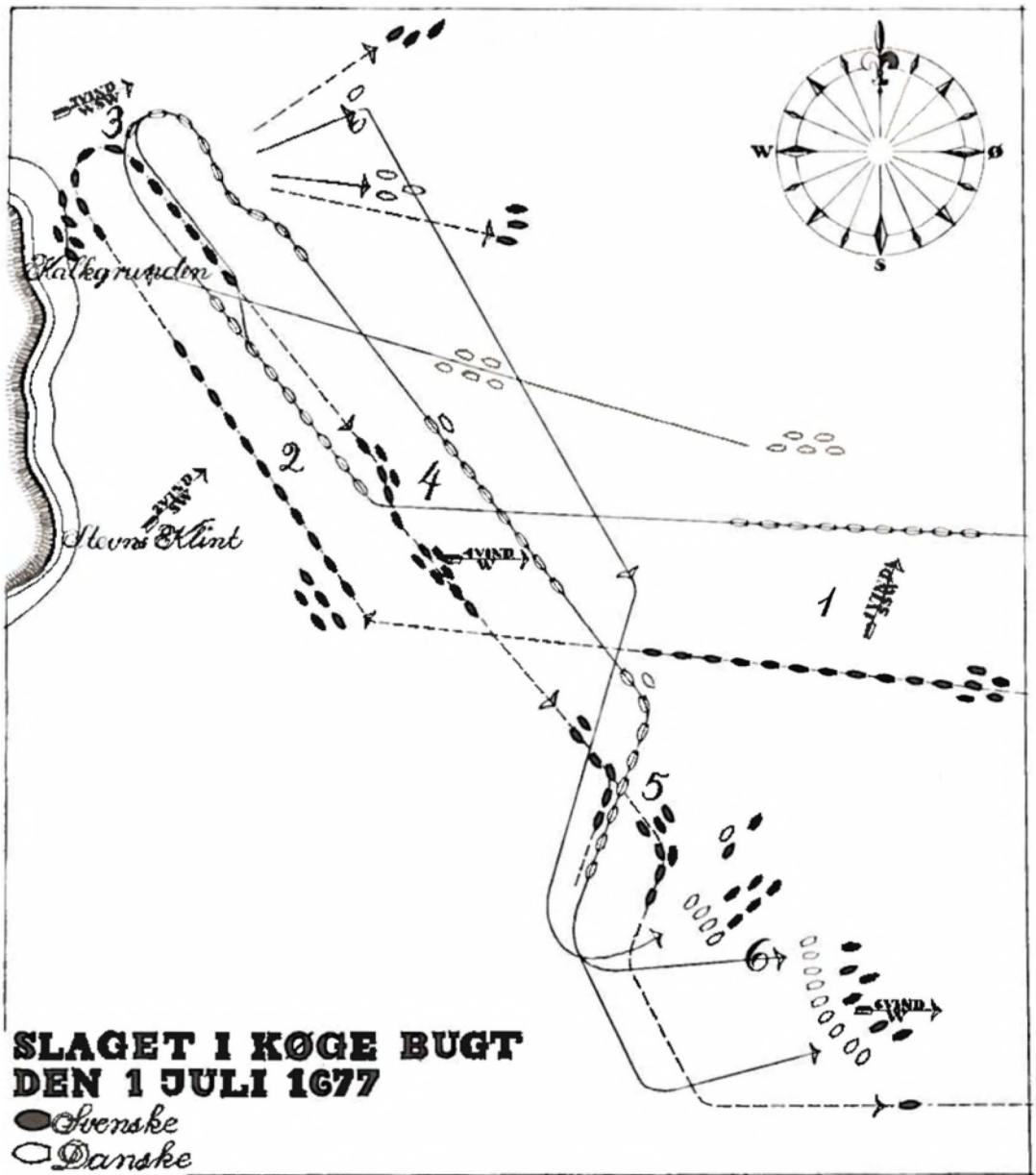
Fig. 111. Slaget i Køge Bugt. Maleri af Claus a Mönichen paa Frederiksborg Slot.

Den svenske Flaade talte altsaa 6 Linieskibe og 5 Fregatter mere end den danske. Da de svenske Skibe gennemgaaende var større end de danske, var Kanonantallet endog 537 eller 42 Procent større end vort, og deres samlede Bessætninger var næsten dobbelt saa store som vore.

Den 30. Juni sendte Rigsraadet Niels Juels Broder, Baron Jøns Juel, om Bord paa Flaaden, sandsynligvis for stadigt at foreholde Niels Juel Forsigtighed.

Feltmarskal Horn havde tilsyneladende alle Fordele. Hans Flaade var i alle talmæssige Henseender større og stærkere end den danske, han var til Luvart, og han havde en klar og streng Befaling til at ødelægge den danske Flaade. Derefter skulde han plyndre paa Sjælland og Møen, samtidig med at han forhindrede Forbindelse mellem København og den danske Hær i Skaane.

Omvendt var Stillingen vanskelig for Niels Juel, og der hvilede et tungt Ansvar paa ham. Hvis han indlod sig i Slag, maatte han sejre, da ellers alt syntes tabt. Han havde valne Ordre om intet at vove, før Tromp ankom med den hollandske Hjelpeflaade. Paa den anden Side havde han Aaret forinden vist, at han kunde manøvrere mod en endnu mere overlegen svensk Flaade i dagevis

uden at tage afgørende Kamp. Netop dette havde sikkert vakt Selvtillid hos saavel Niels Juel som hos hans Chefer, med hvem han den sidste Maaned mellem Øvelserne havde holdt jævnlige Konferencer. Han forstod, hvad det vilde betyde for hans Fædreland, hvis han kunde slaa den svenske Flaade uden Hollændernes Hjælp. Hans Beslutning var taget.

Slaget i Køge Bugt den 1. Juli 1677.

Søndag den 1. Juli Kl. 04 var Vinden SSV. Flaaderne laa ca. 1 Somil fra hinanden paa vestlig Kurs ind mod Stevns. Svenskerne var sydligst og altsaa til Luvart. 5—6 danske Skibe under M. Rodsten var noget i Lø og ude af Linien. Niels Juel holdt ikke af for at faa disse ind i sin iøvrigt smukt holdte Linie men kneb tvært imod tæt til Vinden, saa at Afstanden efterhaanden mindskedes, og afgav det danske Løsen, 3 løse Skud.

Baron Jens Juel, der var beordret til at blive om Bord i Flaaden indtil Tromps Ankomst, gik da om Bord i Jagten DIANA, hvorfra han fulgte Slagets Gang.

Svenskerne var heller ikke alle i Linien, men deres Efterløbere var til Luvart, saa at de efterhaanden kunde dreje ind i den iøvrigt tæt sluttede Kølvaslinie. Deres Eskadrer gik i Rækkefølgen 3., 1., 2.

Da Svenskerne ikke holdt af for at begynde Slaget, varede det til kort før Kl. 06, inden man var paa Skudafstand, og Niels Juel gav Signal til at begynde Kampen. Da Ilden aabnedes, drev Krudttrøgen ned over den danske Linie, og benyttende sig af dette gunstige Øjeblik forsøgte Svenskerne et Branderangreb, idet 3 Brandere sendtes mod Niels Juels Flagskib. Det lykkedes dog i Tide Danskerne at bugser dem af Vejen ved Hjælp af Fartøjer, saa at de nedbrændte i Lø.

Niels Juels Hensigt med at optage Kampen saa sydligt som muligt, selv om hans i Forvejen underlegne Styrke manglede 5—6 Enheder, viste sig nu. Da man nærmede sig Stevns, lod han sin Linie dreje klar af NØ-Pynten, men saa tæt til denne,

at der blev for lille Plads for Svenskerne til at gaa klar af Kalkgrunden. Svenskerne fulgte Bevægelsen med det Resultat, at et Skib, **DRAKEN**, blev staaende paa Kalkgrunden.

Hvis Horn ikke havde villet følge Bevægelsen, maatte han have gjort een af to Ting: 1) Enten holde af med sin Flaade alle paa een Gang ned mod Niels Juel for at tvinge denne mod Læ og derved faa Plads til at passere Pynnten. Det vilde have bragt hans Skibe under langskibs Ild under Nærmelsen. Kunde han regne med, at hans Flaade vilde komme heldigt fra en saadan Manøvre under Fjendens Ild? Vilde det ikke føre til Melée, hvor hans Flaade vilde komme i Uorden, medens den bedre manøvrerende danske kunde opnaa at danne Linie til Luvart af Dele af den og nedkæmpe disse? 2) Eller han maatte søge Gennembrud i Kølvaandsorden fra Luvart. Hvorledes Danskerne vilde forholde sig her over for, var han næppe klar over. Usøvant som han var, maatte han vel antage, at det kun betød frivilligt at opgive Luvstillingen. Som det ses, stillede Niels Juel ham straks over for en Afgørelse, der krævede en øvet Flaadeførers hele Omtanke og Beslutsomhed.

At vende, hvad enten det var i Kølvaandet paa hinanden eller alle paa een Gang, kunde betyde Kampens Afbrydelse, hvis Fjenden ikke fulgte ham, og kæmpe var han beordret til, og vilde han.

Saa snart **DRAKEN** var kommet paa Grund, kovedte Horn Kl. 07 i Kølvaandsorden for at komme ud i frit Farvand. Men han var atter stillet over for et Spørgsmaal. Skulde han lade **DRAKEN** skytte sig selv og dermed rimeligvis opgive Skibet, eller skulde han lade Skibe tilbage til Assistance. Han havde flere Skibe i Linien end Fjenden, og han valgte at beordre 6 Skibe til dens Assistance. Hans Linie bestod dog endnu af et større Antal Linieskibe end Niels Juels, og hans Skibe var gennemgaaende større.

Niels Juel, der havde forudset Grundstødningen, havde derfor haft Tid til at overveje sin Handlemaade. Han kunde 1) enten følge Horns Bevægelse til ny Kurs eller 2) med hele

Slaget i Køge Bugt (efter Gobelin i Christiansborg Slots-Ridder-sal).

sin Styrke angribe de detacherede Skibe. Da Horn i sidste Tilfælde vel nok vilde have blandet sig deri, maatte alt da ende i Meleé, hvor han vanskeligere vilde kunne drage Nytte af sin bedre taktiske Skoling. Han besluttede sig til at gøre begge Dele, idet han lod Markvor Rodsten med de i Lø værende Skibe angribe DRAKEN og dens Fæller med Ordre til efter endt Hverv atter at støde til Hovedstyrken, hvilket han med den sandsynlige Vinddrejning til Vest op ad Dagen ventede let kunde gøres. Med sin Linie gav han Plads for Svenskernes Vending og fulgte derefter paa modsat Kurs den svenske Hovedstyrke, der ved Vendingen var kommet i Uorden, idet han førte en henholdende Kamp med den.

Alene Vendemanøveren tog op mod en Times Tid, i hvilken Rodsten uforstyrret fortsatte Kampen mod DRAKEN og dens Fæller, der ogsaa blev beskudt af Strandvagten fra Land. Efter en kæk Modstand blev DRAKEN snart tvunget til at stryge og besat ved Hjælp af Strandvagten. Dens Fæller tog derefter Flugten, skarpt forfulgt af Rodstens Skibe, der paa Vejen Øst over holdt sig sydligst for at forhindre Modstanderne i at komme Sønden om Falsterbo Rev. Under Flugten blev CESAR erobret af Bjelke paa CHURPRINSEN og MARS af Carstensen paa TRE LØVER. FLYGANDE WARGEN løb paa Falsterbo Rev og blev den følgende Nat erobret af Fregatten CHARITAS, Kaptajn von Embden. MERCURIUS, HIERONIMUS og CALMAR, der ikke kunde komme Sønden om Falsterbo Rev, holdt Nord paa for at undkomme gennem Flinterenden. Her løb CALMAR paa Grund og blev stukket i Brand af Besætningen, der flygtede i Land. Da de to andre kort efter saa Vejen spærret af den hollandske Hjælpeflaade, der nu var under Opsejling, tyede de ind under Malmøs Kanoner, hvor de Dagen efter blev erobret af Tromp.

Vinden havde hele Tiden trukket sig langsomt vestligere. Under Vendemanøveren var den VSV. Da Rodsten saa, at han havde fuldført sit Hverv, var den helt vestlig og tillod derfor, som forudset af Niels Juel, hans nu frigjorte Skibe at søge Hovedstyr-

Fig. 112. Don Niels Juel tildelte Medaille efter Slaget i Køge Bugt. Gengiver Episoden, hvor

ken. Rodsten viste taktisk rigtig Blik ved i rette Øjeblik at afbryde Forfølgelsen og ile til Hjælp for Hovedstyrken, der var den svenske farligt underlegen og stadig i Læ.

Vendemanøveren havde afbrudt Hovedstyrkernes Kamp for en Tid, indtil Niels Juel havde set sin Linie vel sluttet paa den ny Kurs. Da Kampen begyndte igen, var den svenske Linie derimod en Del i Uorden, saa at mange Skibe maskerede hinandens

MARS stryger for sin danske Modstander. (Efter G. Galster: Danske og norske Medaillor.)

11d. Foran det 7. agterste svenske Linieskib opstod efterhaanden et stort Hul. Kursen holdtes stadig SØ, og takket være Vindens Drejning til Vest, havde Niels Juel derfor 6 Stregers frit Drej mod Fjenden. Han benyttede sig heraf til Kl. ca. 11 at lade sin Linie luffe til Vinden i Kølvaandsorden og bryde gennem Fjendens Linie i det nævnte Hul, ganske som han havde vist sine Chefer det Aaret forinden ud for Jasmund. De to

Stykker af den svenske Linie drejede ogsaa straks til Vinden, men det, Niels Juel opnaaede, var dels at give de foran for Gennembrudsstedet værende svenske Skibe langskibs Lag under Passagen, og dels at hele den forreste Del af den svenske Linie kom for langt i Læ til at tage virksom Del i Kampen, medens han gjorde op med de agterste. Desuden maa det moralske Indtryk ikke lades ude af Betragtning. Svenskerne saa, at Niels Juel stadig bevarede Initiativet og nu for anden Gang skilte en Del af deres Skibe ud fra Hovedstyrken. Yderligere kom Markvor Rodsten netop ved denne Tid tilbage og lagde sig til Luvert af de afskaarne svenske Skibe under Viceadmiral Sparre. Helt omkringet som de var, søgte disse Skibe snart alle Frelse i Flugt, hvorefter Niels Juel vendte sig mod den i Læ værende svenske Hovedstyrke.

Niels Juel paa CHRISTIANUS QVINTUS maatte en Tid sammen med ENIGHED og NEPTUNUS kæmpe haardt med seks fjendtlige Skibe, der, da den svenske Orden var sprængt, især flokkedes om det danske Admiralskib. Med over 1½ m Vand i Lasten og forskudt Takkelage maatte CHRISTIANUS QVINTUS forlade Linien og søge til København. Niels Juel flyttede da sit Flag til FREDERICUS TERTIUS og vedligeholdte god Slagorden, medens Svenskerne, der kæmpede tappert, var kommet i fuldstændig Uorden.

Ved Middagstid var Vinden drejet til NV, og for den friske Kuling trak Svenskerne sig stadigt kæmpende Øst paa. Niels Juel maatte da for anden Gang skifte Flag, denne Gang til CHARLOTTE AMALIA, medens FREDERICUS TERTIUS, der havde faaet flere Grundskud, sendtes til København. Først Kl. 16, ved hvilken Tid Kaptajn Dreyer paa ENIGHED erobrede SVENSKA LIONET, blev den svenske Flugt almindelig. Forfølgelsen fortsattes hele den lyse Sommernat til Kl. 08 næste Morgen, da Svenskerne var helt ude af Sigte.

Niels Juel overlod da til sine Krydsere at se, hvor Fjenden søgte ind. Desuden etablerede han en Fregatkæde mellem Falsterbo og Rygen for at overvåge al Passage af Farvandet, og gik selv,

paa Grund af Proviantmangel, tilbage til Dragør, hvor han ankrede den 4. Juli.

Af de svenske Skibe, der undkom, søgte Wachtmeister med 12 Skibe ind til Kalmar og Horn med Resten til Stockholm. Danskerne havde erobret 7 Linieskibe, nemlig: DRAKEN, CESAR, MARS, FLYGANDE WARGEN, SVENSKA LIONET, HIERONIMUS og MERCURIUS. Desuden mistede Sverige Linieskibene CALMAR, der brændte ved Malmø, SATURNUS, der sprang i Luften under Slaget, og JUPITER, der sank. Endvidere erobrede Danskerne 2 Smaaskibe og 4 Proviantskibe. 3 svenske Brandere gik op i Luer, og en Jagt med Flaadens Sekretær, der skulde optegne Slagets Gang, blev skudt i Sænk. Den danske Flaade mistede intet Skib. Det gensidige Mandefald var saaledes: Danskerne havde knap 400 døde og saarede, Svenskerne godt 4000 døde, saarede og Fanger.

Baron Jens Juel havde som nævnt overværet Slagets Gang fra en Jagt. Om Eftermiddagen talte han atter med sin Broder og fik Rapport om Slagets Gang, som han bragte direkte til Kongen. Denne havde fra et Kirketaarn ved Falsterbo set og hørt Slaget. Han havde af den Maade, hvorpaa Skibene trak, kunnet skønne, at Svenskerne flygtede, men hans Glæde var dog stor, da han fik sikre Efterretninger.

Niels Juel udnævntes til General-Admiral-Løjtnant og Ridder af Elefanten. Guldkæder uddeltes, og Skuepenge samt en stor Medaille med Indskriften: »Saaledes stilles Uroligheder i Østersøent, blev slaaet. Ogsaa i Udlandet, navnlig i de to udprægede Sønationer, England og Holland, vakte Slaget kolosal Opsigt. Man undrede sig over, at en saa afgørende Sejr havde kunnet vindes over en meget større Modstander. I sin Lykønskning til Kongen skrev den engelske Konge, at Niels Juel var »den største Admiral som nu var i Europa«.

Det har Interesse at sammenligne dette berømte Slag med Nutiden og søge at drage Lære af det. De Mennesker, der mener, at

Fig. 113. Baron Jens Juel. (Fot. Frederiksborg Museet.)

man ikke kan lære noget af Sejlskibstiden, ser nemlig kun paa Bevægelsesfaktoren og glemmer, at enhver Manøvre kun skal tjene en Ide. Manøvren i sig selv er ikke et Maal, men kun et Middel. En ny Bevægelsesfaktor bringer kun et nyt Middel til at iværksætte Ideen. De Ideer, de store Førere har bragt til Udførelse, har ofte kun været ganske enkle.

Udførelsesmaaden har derimod maattet tillempes efter hvert Tilfældes enkelte Omstændigheder,

men selve Ideerne har været upaavirkede af Tiden og Vaabnene, saa at man kan sige, at de har staaet fast gennem Tiderne.

1) Et Brander-Angreb tjente f. Eks. ganske samme Ide som et Torpedobaads- eller Flyver-Angreb i Nutiden. Direkte Resultat af et saadant Angreb er sjældent lykkedes under et Slag, men det har oftest bragt Modstanderen til at manøvrere under Hensyn til den ny Fare. Derved krydses hans Planer, hans Indskydning ødelægges, og Forvirring kan opstaa.

2) Danske Farvande er i Dag lige saa opfyldt af Grunde som i Fortiden. Disse maa ganske vist i Nutiden ventes kendt af en Modstander, men de indskrænker stadig Bevægelsesfriheden. Det er dog kun de naturlige Hindringer i vore Farvande, der kan

forudsattes bekendt, medens Minefelter, Ubaadsreder, kunstige Taagebanker som Dække for Torpedobaade o. l. i Dag kan benyttes af en dansk Flaadefører til at tvinge Modstanderen hen over.

I dette Slag var det ikke blot Niels Juel, der benyttede sig af det ufri Farvand til at tvinge DRAKEN ind paa Kalkgrunden, men ogsaa Markvor Rodsten drog under Forfølgelsen af dens Fæller den samme Fordel af Farvandet, idet han hindrede dem i at sejle Sønden om Falsterbo Rev, hvorved de alle 6 gik tabt for den svenske Flaade. Udnyttelsen af Farvandet har sikkert været drøftet under Niels Juels mange Konferencer med Cheferne.

3) Skibe, der var kommet i Læ og derfor ikke straks kunde indtage en Plads, hvor deres Ild ikke maskeredes af egne Skibe, forekom ogsaa i Nordsøslaget den 31. Maj 1916.

4) Skibe med havereret Rejsning svarer til Nutidens Skibe med nedsat Fart paa Grund af Maskin-Havarier. Spørgsmaalet, om man skal overlade et saadant Skib til sig selv, eller om man skal

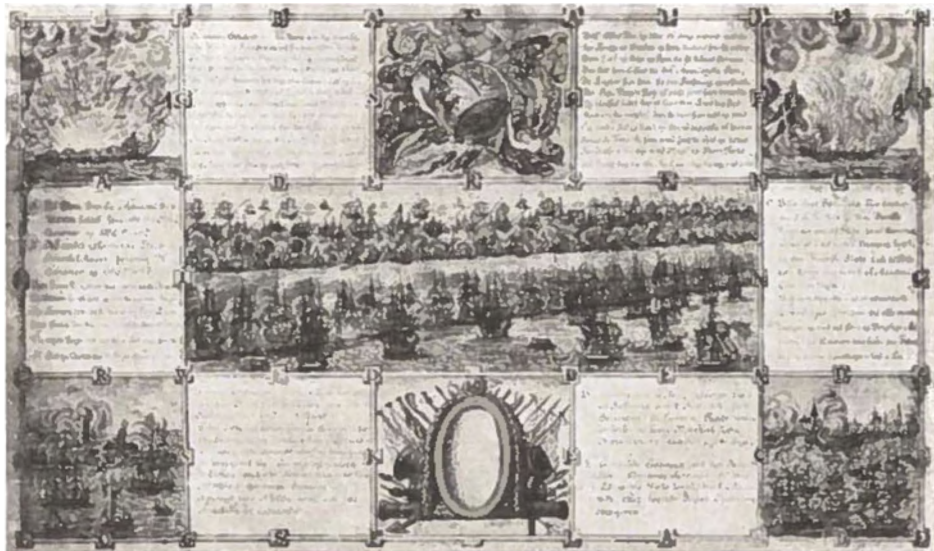

Fig. 114. Samtidig Tegning til Forhørligelse af vor Flanckens Bedrifter under Christian V.
(Fot. Det kgl. Bibliotek)

understøtte det, har været lige saa aktuelt i det 20. Aarhundredes Slag, som det var i dette Slag med DRAKEN.

5) Vindens Retning har ganske vist kun ringe Betydning for Skibenes Fremdrivning i Nutiden. Til Gengæld har den afgørende Betydning for Skydning paa store Afstande, for Mulighed af at anvende kunstig Taage m. m.

6) Gennembrud af Modstanderens Linie kan i Nutiden kun paa-vises under Jageres Patrouille-Kampe om Natten. Hvis det nu skal tænkes bragt til Udførelse under Hovedskibes Kamp, maa de forandrede Kampafstande tages i Betragtning. At løbe mellem to Dele af Fjendens Flaade, idet man dækker sig med kunstig Taage mod den ene Del, medens man nedkæmper den anden, maa stadig være et ønsket Maal for Taktikken.

Niels Juel var den første, der førte sin Linie ordnet til Gennembrud af Fjendens Linie. De første, der gjorde ham det efter, var den engelske Admiral Rodney og den franske Admiral Suffren ca. 100 Aar senere.

7) Det, vi først og fremmest kan lære af Niels Juul, er dog, at Personellet er den vigtigste af alle Faktorer i Kamp. Sejren skyldtes hovedsagelig den Flid, hvormed han selv havde oplært sine Chefer og Besætninger. Han havde den 25.—26. Maj 1676 vist dem, at de under hans Førerskab paa Grund af overlegen Sømandskab kunde indlede og afbryde Kamp med Modstanderen efter eget Ønske. De havde under hans Føring halvt vundet Slaget ved Øland, da Tromp kom til med de to sidste Eskadrer. Han havde i de forløbne Maaneder af 1677 fortsat sine Øvelser og havde efter Slaget ved Møen faaet skiftet nogle udygtige Chefer. Selvtillid og Tillid til deres Fører herskede derfor vel begrundet i den vel uddannede Flaade, og Niels Juel vidste selv, hvad han kunde udrette. Det var derfor ikke Hasardspil for ham at indlade sig i afgørende Slag mod en saa overlegen Fjende, næsten mod sin enevældige Konges Bud og med denne som Tilskuer til Slaget inde fra Land.

Han havde baade i denne og den forrige Krig set, at Hollænderne ikke kæmpede for Danmarks, men for deres egne Interesser,

Niels Juel
 Henrik Span
 Markvor Rodsten
 Jens Rodsten
 Tromp

Fig. 116. Autografer af Niels Juel, Henrik Span, Markvor Rodsten, Jens Rodsten og Tromp.

og at de derfor var upaalidelige baade om Bord i danske Skibe og som Forbundsfæller i deres egne Skibe. Han vilde derfor udkæmpe Slaget inden Hollændernes Ankomst, fordi han ønskede at vise alle, at den danske Flaade ikke behøvede en hollandsk Admiral og Hollændernes Hjælp.

Niels Juel opnaaede ved sin Sejr paa egen Haand netop det, han ønskede: Hollændernes Indflydelse fik sit Banesaar, og vor Flaade genvandt den Selvstændighed, den havde savnet siden Christian IV's Dage.

Ved Tromps Ankomst med den hollandske Hjælpeflaade Dagen efter havde Niels Juel allerede sikret Herredømmet paa Søen. Dette Søherredømme bevaredes under Resten af Krigen, saa at ikke alene Landkrigen i Skaane kunde fortsættes, men Angreb kunde sættes ind, hvor det ønskedes. Desuden var med vort Søherredømme Sveriges Forbindelser med dets tyske Besiddelser blevet afskaaret.

Den hollandske Hjælpeflaade, der ankom den 2. Juli, bestod af 17 større og mindre Skibe under Admiral Bastianszen Schøppers. Han stillede straks Krav om at faa Rang foran Niels Juel og om, at Flaadens Krigsraad skulde sammensættes af lige mange danske og Hollændere. Det første Krav afviste Kongen helt, og angaaende det andet bestemte han, at de skulde afholde Krigsraad hver for sig og Beslutningerne senere søges bragt i Samklang.

Kongens og Regeringens Mistillid til Tromp og Hollænderne gav sig Udtryk i, at Baron Jens Juel blev beordret til at følge med Flaaden som kommitteret. I en hemmelig Instruks til ham beordredes han til, selv om Kongen ikke tvivlede om Tromps Vilje til at efterleve de givne Instrukser, at være til Stede i alle Krigsraad for at se, at alt gik efter Kongens Ønske. Det tilføjedes, at hvis Tromp gjorde Vanskeligheder, var det Kongens Vilje, at alle paa saavel den danske som den hollandske Flaade i saa Fald skulde rette sig efter Niels Juels Befalinger.

Den 18. Juli afsejlede Niels Juel, der efter sit Flagskibs Reparation atter havde hejst sit Flag paa CHRISTIANUS QVINTUS, med 14 Linieskibe, 7 Fregatter, 1 Brander og en Del mindre Skibe til Østersøen, og den 22. Juli stødte den hollandske Hjælpeflaade under Bornholm til ham.

Den 1. August var Flaaden i Kalmar Sund, hvor den rekonoscerede for at undersøge Mulighederne for at trænge ind

og ødelægge Wachtmeisters Skibe. Da Løbene var forsænkede, og Batterier paa Land var opkastet, maatte Angreb opgives.

Den 3. August ankom Tromp med 2 danske Linieskibe og 1 dansk Fregat og overtog Kommandoen over den samlede Flaade. I den følgende Tid opbrændtes Kalmars Forstad — og der landsattes Tropper og hærgedes paa Ølands og Smaalands Kyster som Hævn for de Ordre, der var givet saavel Sjøblad som Horn til at hærge danske Kyster.

Allerede den 26. August blev Tromp beordret til at afgaa med 6 danske Linieskibe og den hollandske Flaade til København for at

overføre Kongen med en Hær til Rygen. Det var paa Tilbagevejen fra dette Togt, at Kongen om Bord paa Linieskibet FRE-

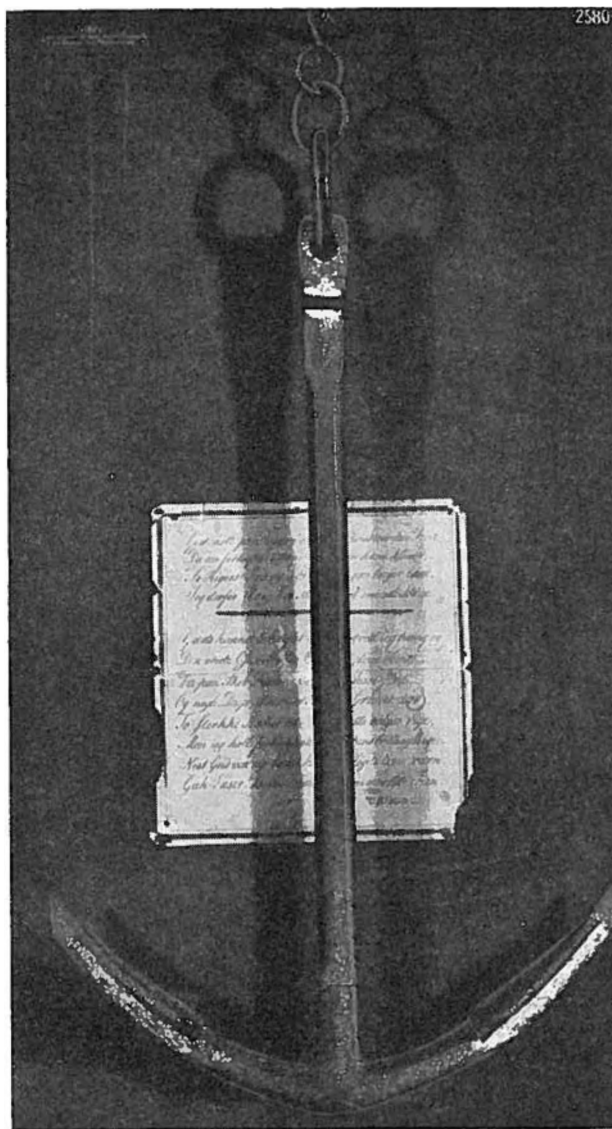

Fig. 116. Ankret, der reddede Christian V's Liv.

(Fot. Rosenberg).

DERICUS TERTIUS kom i Livsfare. I Storm var Linieskibet ankret op under Bornholm, men da Stormen drejede paalands, vilde alle Skibets Ankre ikke holde. Kongen beordrede da til sidst et Varpanker sat, og det stoppede Skibet. Varpankret opbevares forgyldt paa Rosenborg Slot med en Indskrift af Kingo.

Efter Tromps Afrejse fortsatte Niels Juel Blokaden af Sveriges Østkyst, hvor han ødelagde Pakhuse og de Forraad, der var samlet paa Kysten til den svenske Flaade. Den 1. September erobrede han Vestervik og brændte 2 svenske Orlogsskibe, hvoraf det ene stod paa Stabelen, hvorimod Kanoner og en Del Materiel toges om Bord. I Slutningen af September afløste han Besætningen paa Gotland, og den 6. Oktober ankom han til København, hvor Flaaden oplagdes i Slutningen af Maaneden. Hollænderne sejlede hjem, og kun 2 smaa Eskadrer under Viceadmiralerne Christian Bjelke og Peder Morsing forblev i Østersøen, saa længe den var aaben.

Resultatet af dette Aars Krig var, at Danmark havde tilkæmpet sig fuldstændigt Søherredømme, men at Krigen i Skaane var gaaet os imod, saa at vi siden Sommeren kun holdt Landskrona og Christianopol. I Stedet for at forny Kampen i Skaane, som Søherredømmet gav Frihed til at angribe, hvor det ønskedes, valgte Kongen imidlertid at støtte en Forbundsfælles Angreb paa Rygen. Til Sammenligning skal erindres om, hvorledes vor Forbundsfælle, Holland, optraadte over for os.

Hollands Interesse var Ligevægt mellem de nordiske Riger. Det havde derfor været villigt til at støtte Danmark, da det frygtede, at vort Land paa Grund af talmæssig Underlegenhed kunde bukke under. Danmarks Held til Søs, hvorved vi opnaaede Selvstændighed, vakte derimod dets Misfornøjelse. Hollands Hjælp kunde vi derfor ikke mere vente. Tvært imod begyndte den hollandske Regering at underhandle med Sverige om Fred. For Danmark var det da endnu mere magtpaaliggende at ruste for til Foraaret at være saa stærk som muligt.

I Løbet af Vinteren arbejdedes ihærdigt paa Holmen for at gøre det størst mulige Antal Skibe klar saa tidligt paa Aaret som

muligt. Tromp arbejdede som dansk Admiral ærligt med herpaa, men Erkendelsen af, at Niels Juel og de andre danske Admiraler kunde selv, og Danmarks forandrede Forhold til hans Fædreland, maatte give ham en Følelse af, at hans Stilling var uholdbar. Uden noget egentlig Brud traadte han i Begyndelsen af Maj 1678 tilbage, og hen paa Sommeren afrejste han fra Danmark.

Den 30. Maj hejste Niels Juel sit Flag paa sit gamle Flagskib CHRISTIANUS QVINTUS over en helt dansk Flaade paa 31 Linieskibe, 9 Fregatter, 3 Brandere og 10 Smaaskibe med over 2000 Kanoner og en Besætning paa ca. 10.000 Mand. Flaadens store Forøgelse skyldtes de erobrede svenske Skibe og enkelte Nybygninger. Den 1. Juni afsejlede han til Østersøen med Flaaden, hvori »der aldrig var bedre Helbred og bedre Samdrægtighed«. Dette Citat fra Niels Juels Brev til Kongen hentydede til, hvor meget Aanden i Flaaden var forbedret, siden Hollændernes Afgang.

Niels Juels første Handling var Erobring af Ystad, hvorefter han gik til Øland og den svenske Østkyst, hvor der foretoges enkelte Landgange. Da den svenske Flaade ikke vovede sig ud, gik han i Juli atter Syd paa for at dække en dansk Landgang paa Rygen. Atter havde man nemlig bestemt sig for at støtte vor Forbundstælle, Brandenburg, i Stedet for at angribe det, der var Krigens Maal, Skaane.

I Begyndelsen af September overførtes Tropperne, der gik i Land i Tromper Vig den 12. Dagen efter foretog brandenburgske Tropper Overgang over Strædet ved Stralsund, og i Løbet af faa Dage blev Rygen erobret. Den 30. September afgik Flaaden til Sundet og blev kort efter oplagt for Vinteren.

I 1679 kunde Danmark udruste ialt 107 store og smaa Krigsskibe med 3428 Kanoner, deriblandt 17 Defensionsskibe, af hvilke sidste tre førte hver 60 Kanoner, ti fra 46 til 30 Kanoner og fire fra 30 til 12 Kanoner. I April var en Hovedstyrke paa 32 Linieskibe og Fregatter foruden Brandere og Smaaskibe under Niels Juel samlet i Sundet. Sidst i Maaneden blev Kaptajn Niels Laurit-

Fig. 117. Medaille, der med Guldkæde tildelt Søofficerer, der havde udmærket sig i Søslag.
(Efter G. Galster: Danske og norske Medailler.)

sen Barfod med Linieskibene DELMENHORST og FLYVENDE HJORT sendt til Bornholm for at hente 500 svenske Krigsfanger. Han blev angrebet af fem svenske Linieskibe under Major Ankarstjerna, men forsvarede sig mod Overmagten, indtil Mørket faldt paa, hvorefter de sejlede tilbage til Sundet.

Vore Forbundsfæller, Holland, Spanien og den tyske Kejser, havde imidlertid sluttet Fred med Frankrig og Sverige, og i Juli sluttede ogsaa Brandenburg Fred, saa at Danmark stod alene tilbage mod de to Magter.

Christian V tøvede imidlertid med at gaa ind paa de af Frankrig krævede Betingelser: at tilbagelevere alt det erobrede. Takket være Niels Juel havde han absolut Søherredømme, hvorved ethvert svensk Angreb paa Danmark var udelukket, og hvorved han havde Frihed til at sætte Angreb ind, hvor han vilde.

Den svenske Hovedflaade paa 31 Linieskibe og Fregatter laa blokeret i Kalmar. Et Par Gange lykkedes det Niels Juel at lokke den ud ved at sende nogle faa Skibe frem, medens den danske Hovedstyrke holdtes ude af Sigte, men hver Gang flygtede den straks tilbage, naar den danske Hovedstyrke kom i Sigte, uden at Niels Juel kunde paatvinge den Kamp. Første Gang var den 25. Juni, hvor det lykkedes Admiral Span med NORSKE LØVE at erobre dens agterste svenske Linieskib LAXEN. En anden

Gang, den 20. Juli, kom det svenske Linieskib NYCKELEN under Forfølgelsen paa Grund og sprang i Luften, medens et andet svensk Linieskib bugseredes brændende ind til Kalmar. Den 2. Juli var det danske Linieskib ENIGHED løbet paa Grund og sunket i Kalmar Sund.

Danmark maatte imidlertid samle Tropper ved sin Sydgrænse mod en fremrykkende fransk Hær, og naar den franske Flaade, der var større end den danske, ved Krigens Fortsættelse maatte ventes til vore Farvande, maatte Søherredømmet være i Fare, og henset til Landkrigens hittidige Gang skønnedes det umuligt at naa Krigens Maal, Tilbageerobring af de skaanske Provinser. Den 13. August sluttedes derfor Fred med Frankrig i Fontainebleau og den 6. September med Sverige i Lund paa de af den franske Konge, Ludvig XIV, opstillede Betingelser, at Danmark tilbagegav det under Krigen erobrede, nemlig Bahus Len, Helsingborg, Landskrona, Gotland og Rygen.

Selv om vi ved Krigen ikke naaede de Maal, vi havde sat os, er det dog tvivlsomt, om Christian V havde gjort bedre ved at følge Griffenfelds Raad: ikke at begynde Krigen. Kun materielle

Fig. 118. Portræt-Medaille af Niels Juel. (Efter G. Galster: Danske og norske Medailler.)

Fordele kan opgøres i Kroner og Ører, de aandelige kan det ikke; og vi opnaaede ved denne Krig to Fordele, der havde stor aandelig Værdi: nemlig:

1) Ikke alene Danmark men ogsaa Sverige følte under Fredsforhandlingerne, at deres indbyrdes Fjendskab bragte begge Riger i en ydmygende Afhængighed af fremmede Stormagter. Tanken om politisk Venskab kom derfor til Orde og søgtes fremmet, bl. a. ved Karl XI's Ægteskab med Christian V's Søster. Men selv om Tanken ikke hindrede, at endnu en lang Krig blev udkæmpet mellem Brødrefolkene, inden der var gaaet et halvt Aarhundrede, saa har der dog siden været en Uvilje hos de nordiske Regeringer mod at lade sig drage ind i Krige mod hinanden og mod at afgøre indbyrdes Stridigheder ved Krig. Alene det er en Værdi, selv om det hidtil ikke har været muligt at føre Tanken videre.

2) Danmark havde ved Krigen opnaaet at genvinde sin tabte Selvtillid, der havde faaet et saa alvorligt Knæk i Krigen 1658—60. Det var opnaaet gennem Flaaden, der helt havde frigjort sig for den Afhængighed af Holland, som den nævnte Krig havde ført den ind i. Navnlig havde Niels Juels Skikkelse virket løftende. I ham havde vort Folk fostret en Søn, det kunde være stolt af, og som for evigt havde indskrevet sig et Navn, der nu overalt regnes mellem Verdens-Søkrigshistoriens 4—5 største Flaadeførere.

Endelig var vor Styrke ogsaa rent materielt blevet forøget. Af de 70 Krigsskibe, Sverige mistede under Krigen, var de 44 indlemmet i den danske Flaade. Derved var vor Flaade vokset fra 22 til 36 Linieskibe.

Den svenske Sømagt var ved Krigens Begyndelse vor Sømagt overlegen saavel i Antal af Skibe som derved, at dens enkelte Skibe var baade større, sværere bygget, kraftigere armeret og med større Besætninger end vore. I Tapperhed stod de svenske Besætninger næppe tilbage for de danske. Aarsagen til vort Held laa derfor alene paa Sømandskabets og Førings Omraade.

At de danske Besætninger i rent Sømandskab stod over de svenske, var vel en naturlig Følge af, at en større Procent af Danmarks Befolkning end af Sveriges var Kystboere. Tilmed var

Sveriges Østkyst lang Tid hvert Aar lukket af Is, og dens Befolkning derfor afskaaret fra at færdes paa Søen under Vinterstorme, hvor Sømandsdygtighed særlig udvikles. De skaanske Provinsers meget søfarende Befolkning hang den Gang endnu trofast ved Danmark og kom derfor ikke den svenske Flaade til gode.

Fig. 119. Kugler opfisket i Kalmar Sund fra Linieskibet ENIGHED. (Fot. Tøjhusmuseet.)

Som Kystboere forstod den danske Regering aabenbart før den svenske, at Flaadeførere ogsaa maa være Sømand. De svenske Flaadeførere Stenbock, Creutz og Horn var dygtige Landkrigere, men de kendte intet til Søvæsen. Deres Adkomst til at blive Flaadeførere bestod i, at de havde gjort Tjeneste i Admiralitetet og der vist gode administrative Evner ved Flaadens Udrustning. »Et er Søkort at forstaa, et andet Skib at føre«, og hvor mange krigerske Egenskaber disse Mænd end gik om Bord med, stod de uden Erfaringer paa Søen, og uheldigvis for dem kunde intet fra en Hærs taktiske Former eller Kommando-System anvendes om Bord. Paa Søen var der ingen Stillinger at holde, idet Skibene var i stadig Bevægelse, og Manøvrer m. m. under Slag skabte stadig nye Situa-

Fig. 120. Ammunition fra Linieskibet ENIGHED, opfisket i Kalmar Sund. (Fot. Tøjhusmuseet.)

te stadig nye Situationer. Hvor Feltherren i Land kunde give en Ordre, maatte paa Søen de enkelte Skibs- og Eskadre-Chefer stadig handle efter egne Overvejelser, der maatte passe ind i et almindeligt Direktiv for Slaget.

Det har ofte i Historien ført til Katastrofe at give Kommando paa Søen til en usøkyndig. De Evner, man faar udviklet paa en Kontorstol, er nemlig helt andre end de, man faar Brug for ude paa Søen. Paa Kontorstolen har man Tiden for sig og alle Hjælpe-midler til Raadighed. Det gælder her om at henholde sig til andres Udtalelser, saa at Kontoret aldrig tager Fejl. Derved udvikles let en Stil, saa at Kontoret kan tage flere Standpunkter bag efter, naar man har set, hvad der hænder. Paa Søen har man sjældent megen Tid til Raadighed, man har faa Hjælpe-midler, man maa handle selv og selv staa til Ansvar. Paa Søen maa derfor tilstræbes en Stil, som kan forstaaes af alle, og som kun kan give een Mening. Det er derfor oftest dimetralt modsatte Egenskaber, man faar udviklet paa de to Steder. Historien har Gang paa Gang vist, at der skal lang Søjteneste til for at blive en god Flaadefører. Da Kontor-Officerer skriver bedst for sig, vil de dog altid have bedste Betingelser for Avancement i Fredstid, hvis man ikke lader dette være betinget af strenge Bestemmelser om, at Sø-officerer kun kan avancere paa Basis af Søjteneste.

I Modsætning til de svenske Flaadeførere staar Niels Juel som Organisator og Tekniker, som Lærer for Officerer og Mandskab, som Flaadefører og fremragende Taktiker stadig som en af Historiens aller største. Han var baade Kriger og Sømænd, og forstod baade at udvikle og benytte sine Chefers og Besætningers Sømandsdygtighed samt at knytte dem til sig ved Hengivenhed.

»De Sejrvindinger, som Søfolket erhvervede i denne Krig, skaffede dem hele Europas Beundring. Sømændene selv havde faaet den Tanke, at de var uovervindelige, hvilket ikke lidet hjalp til, at faa danske Skibe turde binde an mod mange fjendtlige Skibe. Fjenden var paa Slutningen saa bange, at de næsten flygtede straks, hver Gang de saa de danske Skibe, og de danske Sømænds Navn var dem til Forskrækkelse« (Friedenreich II, 327—28).

TIDEN FRA 1679 TIL 1700

Christian V's Forstaaelse af Sømagts Betydning fremgik bl. a. af hans Breve til Admiralitetet i 1679: »Da vi ved vor Flaade

have udi sidste Krig været absolut Mester af Øster-Søen og Fjenden overlegen, saa er det vor alvorlige Vilje, at I gøre os Forslag, hvorledes vi kunde underholde mange erfaren Baadsfolk.

Paa Grund af Alder fritoges Rigsadmiral Henrik Bjelke fra 9. December 1679 fra at møde i Admiralitetet, der da lededes af Niels Juel lige til dennes Død den 8. April 1697.

Niels Juel, der selv havde maattet søge sin Uddannelse i Udlandet, og som havde set, hvor skadeligt for Tjenesten det var at have fremmede Befalingsmænd i Flaaden, havde straks for Øje at skabe et rent dansk Søofficerskorps. Derfor begyndte Flaaden allerede i 1680 at antage Lærlinge, der fik Udsigt til, naar de var blevet dygtige Sømænd, at blive udnævnt til Officerer. Blandt de først antagne var Peder Raben, Knud

Reedtz, Christian Thomesen Sehested og Iver Tønnesen Hvitfeldt, der senere under den store nordiske Krig gjorde deres Navne kendt. Ved kongelig Resolution af 3. April 1683 fastsloges Lærlingeinstitutionen som Forskole til Søofficersstanden. Andre end Lærlinge kunde dog stadigt antages som Officerer, men de Lærlinge, der opførte sig vel, var sikre paa at blive det. Admiralitetet sørgede for, at de fik den nødvendige Søfart, og at de, naar de var hjemme, fik den nødvendige Undervisning i Navigation paa den Navigationsskole, som alt bestod til Uddannelse af Skippere og Styrmand.

Takket være Lærlingeinstitutionen fandtes ved Krigsudbruddet i Aaret 1700 ialt ca. 100 fuldt uddannede Søofficerer foruden 60 Lærlinge, der udkommanderedes som Underløjtnanter. I øvrigt

Fig. 121. Flydedok bygget i 1691 af Henrik Spaan. (Efter G. Galster: Danske og norske Medailler.)

maatte man ligesom tidligere udfylde Officersrammerne med løst antagne Mænd, de saakaldte Maanedsløjtnanter, foruden Skippere og Styrmand.

For ogsaa at skaffe Flaaden dygtige Underklasser blev den faste Orlogsstamme i 1680 forøget og reorganiseret. Fra 1688 blev den

Fig. 122. Christianse Befæstning. 1684.

delt i tre Delinger. Første Deling samt Overkommandoen over samtlige Delinger overdroges Niels Juel og de to andre Delinger hver til en Admiral. Hver Deling havde 3—6 Kaptajner som Kompagnichefer. Ligeledes oprettedes der et Marine-Regiment, der i 1681 talte 1200 Mand, som indøvedes i Kanoneksercits. Det var inddelt i Kompagnier hver paa 200 Mand. I Aaret 1700 bestod Holmens faste Stok af ialt 700 Haandværkere og 4000 Underofficerer og faste Matroser foruden Marinere.

Der udstedtes nye Reglementer for Vagttjenesten paa Holmen og nye Spisetakster for Mandskabet. BESPISNINGEN SAAVEL OM BORD SOM I LAND UNDERLAGDES PROVIANTSKRIVERE. I DENNE PERIODE BYGGEDES TILLIGE NYBODER FÆRDIG, HVOREFTER DE GAMLE SKIPPERBODER SOLGTES, OG DET INDKOMNE BELØB ANVENDTES TIL AFDRAG PAA MAND-

(Efter G. Galster: Danske og norske Medailler.)

skabets Lønninger. Det allerede af Frederik III i 1658 stiftede Kvæsthus for saarede var i 1674 blevet underlagt Admiralitetet. Det fik i 1683 sin Fundats, udvidedes ved frivillige Gaver og fik anvist bestemte Indtægtskilder. Udskrivninger af Folk til Flaadens Bemanding i Krigstid forbedredes o. s. v.

Da Flaaden i 1680 talte 77 Krigsskibe med 2325 Kanoner var Bremerholms Værft for lille. Københavns Havn, der dengang ikke gik længere mod Nord end til Nyhavn, var baade for lille og havde

for ringe Vanddybde. Havnen blev derfor uddybet og udvidet mod Nord. Fyldet blev anvendt til Anlæg af Nyholm, og efter at de nuværende Batterier paa dennes Nord- og Østside var opført om det nye Værft, blev Vagten i 1685 flyttet til disse Batterier og Krigsskibene lagt i det nuværende Flaadens Leje. Da Nyholm ved de fortsatte Uddybninger havde faaet den nødvendige Udstrækning, flyttedes ogsaa Orlogsværftet fra Bremerholm til Nyholm, hvorfra det først byggede Linieskib DANNEBROG paa 92 Kanoner sættes i Vandet 1692.

Skibbyggeriet var i god Gang i denne Periode, især efter at Admiral Henrik Span i 1690 var blevet Holmens Chef. I 1686 var en Søløjtnant blevet ansat som Underekvipagemester paa Holmen, og i 1690 udnævntes til denne Stilling, paa Matematikeren Ole Rømers Anbefaling til Niels Juel, Student Olaus Judichær, der havde lagt sig efter Skibskonstruktion. Han blev i 1692 udnævnt til Ekvipage- og Fabriksmester og var den første, der her hjemme byggede efter Tegninger.

I de 20 Aar fra 1680 til 1700 byggedes ialt 15 Linieskibe, 4 Fregatter, 12 Korvetter, 2 Jagter, 6 Galejer, 2 Bombarderer og 2 Smaafartøjer. Flaaden bestod derefter af: 33 Linieskibe, 9 Fregatter, 13 Korvetter, 7 Jagter, 1 Galejregat, 6 Galejer, 1 Galliot, 1 Brigantine, 2 Skærbaade og 2 Bombarderer, armeret med ialt 2778 Kanoner og med en komplet Bemanding paa 17.446 Mand. Desuden fandtes i Rigerne 27 Defensionsskibe med mindst 24 Kanoner hver og ialt armeret med 1201 Kanoner.

Foruden Værftet i København var de af Christian IV anlagte Værfter i Glückstadt og Christianssand endnu i Brug, men de byggede kun Smaaskibe.

For at afhjælpe Savnet af en Havn i Østersøen indrettedes og befæstedes Christiansø i 1684 hertil. Den nedlagdes først som Fæstning og Flaadestøttepunkt i 1856.

I 1688 udsendtes 6 Smaafartøjer ført af Søofficerer til Opmaalinger i Sundet og Grønsund. Disse Opmaalinger fortsattes i de følgende Aar af Jens Sørensen, der begyndte Udarbejdelse af danske Kort over vore Farvande til Afløsning af de hidtil benyt-

tede udenlandske Kort. Jens Sørensen udnævntes i 1694 til Sø-kortsdirektør. I 1692 begyndte Matematikeren Ole Rømer Instruktion af vore Kompasmagere til Forbedring af Kompasserne.

Der holdtes stadig Vagtskibe i Sundet og Store Bælt, ofte til- lige paa Elben, og Konvojeringer til Beskyttelse af Søfarten, især til Island, anvendtes jævnligt. Flere større Udrustninger fandt Sted paa Grund af Rivninger med Sverige og Holland. De bilagdes dog alle uden Fjendtligheder, navnlig fordi vi i Tide var rede til at møde dem. I 1682 blev saaledes 7 Linieskibe og 13 Fregatter udrustet, og i 1683 krydsede en Del Fregatter i Nord- og Østersøen, samtidig med at Niels Juel med 26 Linieskibe og 4 Fregatter i Østersøen forenede sig med en fransk Flaade paa 13 Linieskibe

og 2 Fregatter i An- ledning af truende Forviklinger med Sverige og Holland. I 1684 var 16 Li- nieskibe og i 1686 17 Linieskibe og 6 Fregatter udrustet, men kun faa af dem sendtes til Søs. I 1687 var kun Fre- gatter udsendt paa Togter, men da det erfarede, at barba- reske Skibe var set ved Hollands Kyst, sendtes Viceadmiral Frederik Gedde med 1 Linieskib og 4 Fre- gatter til Nordsøen.

I 1688 var 13 Linieskibe og 12 mindre Skibe udrustet, men af disse sendtes kun 4 Fregatter til Nordsøen og 3 Fregatter til Island. I 1689 var Niels Juel i Østersøen med en Flaade paa 25 Linieskibe

Fig. 123. Orlogshavnen i København 1691.
(Efter G. Galster: Danske og norske Medailler.)

og 6 Fregatter i Anledning af Forviklinger med England og Sverige. I 1690 og følgende Aar blev 14—16 Linieskibe og Fregatter udrustet i Anledning af Krigen mellem Frankrig og England. Da Danmark og Sverige i 1690 fornyede deres Alliancetraktat og blev enige om gensidigt at beskytte deres Handel under Krigen, blev en Del af de udrustede Krigsskibe brugt sammen med svenske til

Fig. 124. Niels Juels Vaaben.
(Fot. Det kgl. Bibliotek).

at konvojere danske, norske og svenske Handelsskibe. Under Konvojeringerne forefaldt af og til Kampe mellem vore Krigsskibe og engelske, navnlig i Kanalen, naar Englænderne krævede, at vore Orlogsskibe skulde stryge Bramsejlene for deres Orlogsskibe. Da Hollænderne havde anholdt en Del danske og norske Skibe, anholdt vore Fregatter i 1691 nogle og tyve hollandske Skibe i vore Farvande, indtil vore Skibe var løsladt og Erstatning givet.

Det blev foran nævnt, at Niels Juel afholdt taktiske Øvelser. Saadanne maa være fortsat, thi det berettes, at 16 »smaa Fre-

gatter« i 1696 delte i to Eskadrer under Viceadmiralerne Frederik Gedde og von Stocken manøvrerede mod hinanden i Sundet.

Den 8. April 1697 døde Niels Juel efter et daadrigt Liv i uafbrudt Arbejde for Danmark og vor Flaade. »Den gode Hr. Niels«, som Folkene kaldte ham, havde ved hele sin Livsførelse været en Pryd for sit Fædreland og sin Stand. Gudfrygtigt gav han Gud Æren for sine Bedrifter, som han ikke ønskede omtalt, naar han var til Stede. Han var beskeden og afskyede Pral og Overdaadighed i Mad og Drikke, ligesom han var maadeholdende i Ord. Han var af godt Helbred, kraftig bygget og stærk og havde haft det

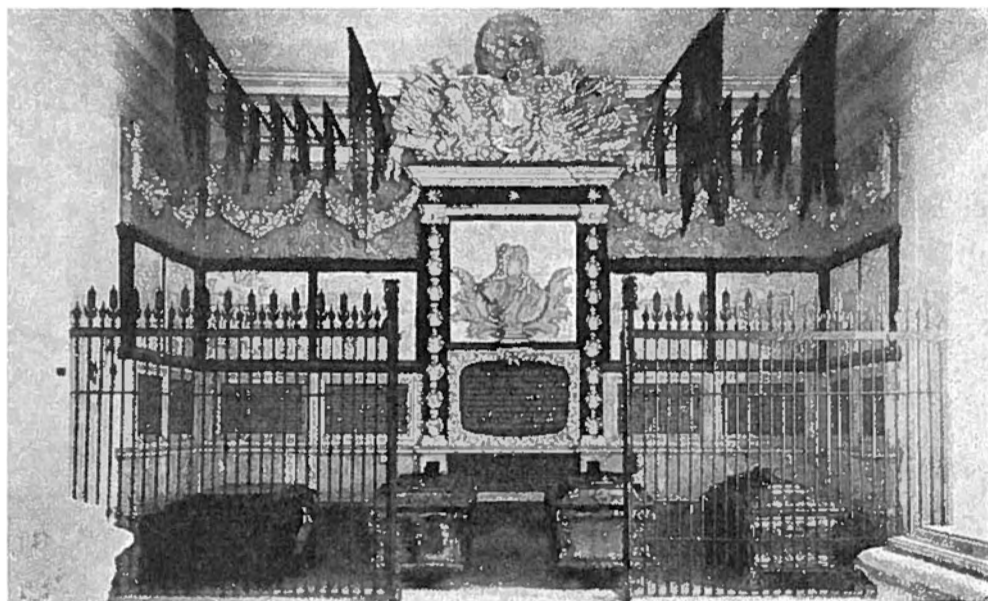

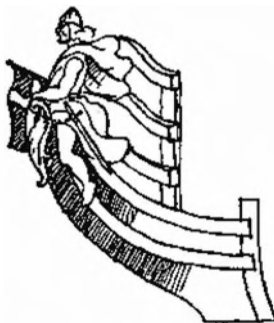
Fig. 125. Niels Juels Kapel i Holmens Kirke. (Efter Gjøe Geleff: Holmens Kirke.)

Held aldrig at blive saaret. I 1693 brækkede han imidlertid ved et Uheld sin ene Arm og blev efter Sygelejet aldrig mere helt rask. Han begravedes med stor Højtidelighed under hele Folkets Sorg. En ved Nyhavn opankret kongelig Jagt affyrede Sørgesalut, medens hans Lig førtes til Holmens Kirke, hvor det modtoges af Kongen, Dronningen og det øvrige Kongehus. I Holmens Kirkes Kapel under Niels Juels Marmor-Buste læses følgende Linier af Thomas Kingo:

»Staa Vandringsmand, og sku en Søhelt an i Sten,
 Og est du selv ej Flint, da ær hans døde Ben.
 Thi det er Hr. Niels Juel, hvis Marv og Ben og Blod
 Med fyrig Hjerter for sin Konges Ære stod,
 Hvis Mandoms Drifter i saa mange Søslag staar,
 Og gennem Hav og Luft og Land med Ære gaar,
 En Mand af gammel Dyd og dansk Oprigtighed,
 Af Ja og Nej, og hvad man Godt og Ærligt veed.

Hans Sjæl, den er hos Gud, hans Ben i denne Grav,
Hans Navn i Minde, mens der findes Vand i Hæv.

Christian V's Regeringstid havde været en god Tid for vor Flaade. Uden at have sin Farfaders Indsigt i Søvæsen, havde han Forstaaelse af Sømagts Betydning og interesserede sig for alt under Marinen, som han ofte inspicerede baade om Bord og paa Holmen. Han døde den 25. August 1699.

5. KAPITEL DEN STORE NORDISKE KRIG

KRIGEN 1700 OG FREDSPERIODEN TIL 1709

Ved Niels Juels Død i 1697 udnævnte Christian V sin 19-aarige uægte Søn, Ulrik Christian Gyldenløve, til General-Admiral-Løjtnant og Præsident i Admiralitetet. I dette sad samtlige tjenstgørende Flagmænd, d. e. Admiraler, Viceadmiraler og Schoutbynachter, samt 1 eller 2 juridiske Medlemmer. Ved Henrik Spans Død i 1695 havde Admiral Ernst von Stöcken afløst ham som Holmens Chef. Paa Grund af Gyldenløves Ungdom udnævnte Frederik IV straks efter sin Regeringstiltrædelse den 70-aarige Baron Jens Juel til Generaladmiral. Han havde som foran nævnt deltaget i mange af Niels Juels Togter, og til Trods for Svage-

lighed ledede han i Løbet af Vinteren 1699—1700 med stor Kraft Flaadens Klargøring. Han naaede ogsaa i Slutningen af April at faa højest sit Flag paa den udrustede Flaade, men maatte kort Tid efter gaa syg i Land og døde den 23. Maj.

Kong Frederik IV havde fra sin Fader arvet Stridigheder med sin jævnaldrende Fætter, Hertug Frederik den Fjerde af Holsten-Gottorp, der var gift med en Søster til Kongens anden Fætter, den 18-aarige Kong Karl XII af Sverige. Kong Frederik IV fornyede straks efter sin Tronbestigelse de Forbund, hans Fader havde sluttet med den nu 28-aarige Ozar Peter den Store af Rusland og Kong August af Polen, rykkede i Foraaret 1700 med en Hær ind i Hertugdømmerne og udrustede Flaaden. Karl XII, der havde sluttet Forbund med sin Fætter og Svoger, Hertugen, optog straks den tilkaastede Handske, og Krigen udbrød.

Danmark var ved Christian V's Død en Stormagt paa Søen, og man regnede fra dansk Side sikkert med, at Flaaden kunde bevare Søherredømmet, hvorfor det meste af Hæren var ført til Sønderjylland, hvor dens Fremtrængen dog hurtigt gik i Staa. Sjælland var næsten helt blottet for Tropper.

Saa snart Aarstiden tillod det, udsendtes 16 Fregatter og mindre Skibe for at udøve Søherredømme i Østersøen, og den 24. Maj afsejlede Gyldenløve med en Flaade paa 21 Linieskibe for at hindre den svenske Flaade i at løbe ud fra Karlskrona og forebygge svenske Troppetransporter over Østersøen. Da Gyldenløve kun var 22 Aar, havde Kongen medgivet ham Admiral Poulsen og Generalkommissariatsdeputeret Hansen som Raadgivere. Endvidere var det ham paalagt intet at foretage sig uden at have hørt Krigsraadet, der foruden hans to Raadgivere bestod af alle Flagmænd og nogle af de ældste Skibschefer.

Det er en gammel Erfaring, at lige saa udmærket et Krigsraad kan være, naar en Fører afholder det paa eget Initiativ, for at han og hans Underførere kan lære hinandens Tankegang at kende, og for at han kan udvikle sine Planer og indhente Kritik paa de Punkter, hvor han ønskede det, lige saa slet er et Krigsraad, naar det er beordret. Meningen med det bliver da en hel anden,

en hemmende Foranstaltning. Hvert enkelt Medlem føler sig forpligtet til at fremføre alle sine Betænkeligheder, og erfaringsmæssigt bliver da de mindst kraftige Beslutninger taget.

Niels Juel forstod som mange andre store Førere at drage sig den første Art Krigsraad til Nytte og gennem dem at binde hele Officerskorpset til sig som Medarbejdere og som Venner. Da han efter Tromps Afgang blev bundet af den anden Art af Krigsraad, beklagede han sig højligt over det. I en Indberetning fra August 1679 skriver han, at paa Grund af de mange Hindringer og modsatte Anskuelse i Krigs-

Fig. 126. Frederik IV. Efter Maleri af Hiller.

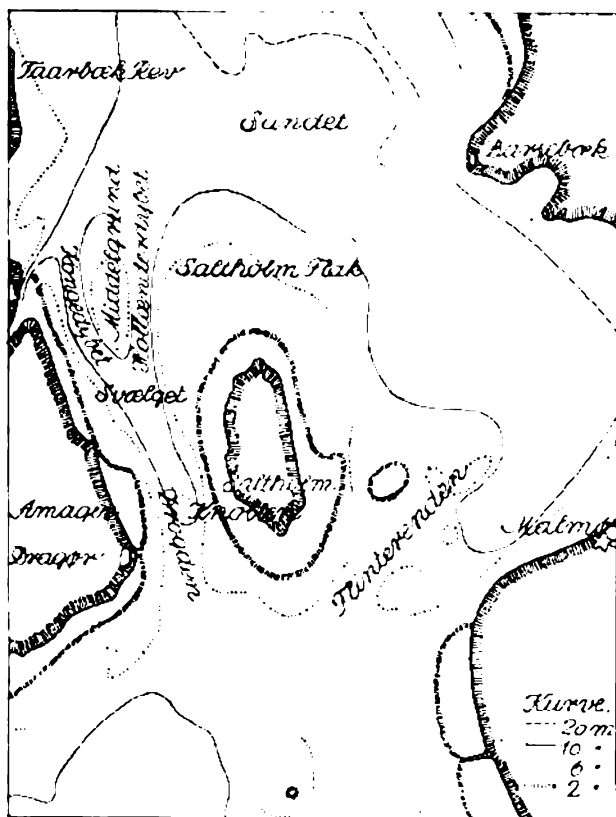
(Fot. Rosenborg).

raadene, havde vigtige Foretagender maattet lades udførte, skønt deres hurtige Udførelse, som det senere havde vist sig, saa godt som sikkert vilde have ført til heldigt Resultat.

Naar en Mand som Niels Juel blev saa hemmet af beordrede Krigsraad, er det klart, at de for en ung og uerfaren Mand som Gyldenløve maatte virke dræbende paa alt Initiativ. Man maa stole paa Manden paa Stedet eller tage ham væk.

Paa Grund af Krigsraadets evindelige Overvejelser foretoges

intet mod den svenske Flaade, der endnu laa under Udrustning i Karlskrona. Krigsraadet krævede hertil særligt egnet Materiel, Bombarderfartøjer og Brandere, som ikke havde for Haanden.

SUNDET UD FOR KØBENHAVN

Imidlertid havde England - Holland grebet ind paa Sveriges Side, og den 27. Juni ankrede en engelsk - hollandsk Flaade paa 23 Linieskibe under Admiralerne Rooke og Almonde i den nordlige Del af Sundet. Gyldenløve, der ved Meddelelsen om dens Afsendelse havde hævet Blokadens af Karlskrona og var gaaet til København, hvor han ankom den 12. Juni og modtog Forstærkning af 8 nyudrustede Linieskibe, meddelte straks den allierede Flaade, at et Forsøg paa

at passere Sundet vilde blive tilbagevist med Magt.

Kongen, der opholdt sig i Holsten, havde imidlertid givet Ordre til at holde sig i Defensiven, Krigsraadet overvejede, og Regeringen turde af politiske Grunde ikke give Gyldenløve Tilladelse til at angribe. Gyldenløves Flaade var derfor uvirksom.

Intet at foretage sig maatte imidlertid under de foreliggende Forhold føre til Katastrophe. Den svenske Flaade var talmæssig

større end vor. Der var i den Maaned, der var gaaet, siden vor Flaade kom ud, intet gjort for at svække den eller spærre den inde, og hvis det nu lykkedes den at forene sig med den engelsk-hollandske, vilde vor Flaade blive den samlede svensk-engelsk-hollandske Flaade haabløst underlegen. Sjælland var som nævnt ret blottet for Tropper, og Flaaden var derfor ene om at dække den og Hovedstaden. Hvis vi ikke vilde opgive Krigens Maal i Sønderjylland og straks slutte Fred, maatte der handles, inden de to Flaader forenedes, saa at der opstod en Trusel mod selve Danmarks Eksistens. Naar de allieredes Politik tog saa farligt Sigte, og vi ikke vilde bøje os, burde Situationen være betragtet fra et rent militært Synspunkt. Dette krævede øjeblikkeligt Angreb paa den allierede Flaade for at tilintetgøre den eller tvinge den til at gaa hjem. Gyldenløve var da ogsaa opsat paa og gjorde klar til Kamp. Han havde 6 Skibe og ca. 500 Kanoner mere end den engelsk-hollandske Flaade, og hans Besætninger var vel uddannede, saa at han maatte have Chancer for at tilføje Modstanderen et Nederlag og derefter have Tid til at vende sig mod Svenskerne, men han blev hindret af Krigsraad og Regering.

Begivenhederne forløb nu saaledes, at den svenske Flaade paa 38 Linieskibe og 8 Fregatter under Admiral Wachtmeister den 7. Juli ankrede Sonden for Dragør, og omtrent samtidig stod den engelsk-hollandske Flaade Kronborg ind og ankrede ved Hveen. Endnu havde der maaske været Tid til at vende sig mod den svenske Flaade; men da Kongen, der opholdt sig i Holsten, erfarede, at den svenske Flaade var staaet til Søs, afsendte han Befaling til Gyldenløve om at lægge sig ved Middelgrunden og gøre alt for at hindre Svenskernes Gennemsejling, eventuelt ved Forsænkning af Hollænderdybet. Mod de allierede skulde han forholde sig afventende.

Overfor Gyldenløves Foranstaltninger vovede Wachtmeister ikke en Forcing op gennem Drogden. Flinterenden, der er opfyldt af Grunde, var dengang uopmaalt og ret ukendt, men Wachtmeister lod den rekognoscere og afmærke. Gyldenløve krævede da Spærringsmateriel fra København, men fik Afslag paa Grund

af det sene Tidspunkt, og efter at have faaet en skarp Ordre dertil af Karl XII forcerede Wachtmeister den 14. Juli gennem Flinterenden og forenede sig med de allieredes Flaade. Kun 4 af hans Skibe rørte Grunden under Passagen.

Med en samlet Flaade paa 61 Linieskibe mod sig trak Gyldenløve sig med sin Flaade paa 29 Linieskibe tilbage til Københavns Red, hvor han gik i Gang med passive Spærringer og andre Forsvars-Foranstaltninger. De kunde dog ikke forhindre, at Fjenden

Fig. 127. Flinte-Skraabøsse ca. 1700.
(Fot. Tøjhusmuseet.)

i Dagene fra 26. til 28. Juli foretog et Bombardement af København, men paa Grund af den lange Afstand blev det dog virkningsløst.

Som ofte mellem allierede gik megen Tid med Forhandling, fordi man ikke kunde enes om, hvilket Skridt der skulde foretages, idet Rooke og Almonde kun havde Ordre til at udøve Tryk. Situationen var ejendommeligt, idet København ikke var blokeret, Skibe kom og gik uforstyrret, og engelske og hollandske Skibe betalte Øresundstold ved Helsingør som sædvanligt.

Imidlertid greb Karl XII ind med energiske Foranstaltninger. Han havde samlet en Hær i Skaane og bevægede nu de allierede til at dække Overførslen. Landgangen fandt Sted mellem Tipperup Mølle og Humlebæk og mødte kun ringe Modstand. Den svenske Hær gik derefter Syd paa mod København, og Karl XII op slog sit Hovedkvarter paa Enrum ved Vedbæk.

Det, der reddede Danmark fra en lignende Skæbne som i 1659, var Sveriges Alliance med England og Holland. Deres Interesser var som den Gang, at Sundbredderne forblev i hver sin Magts Besiddelse, og Karl XII's Hær paa Sjælland var fuldstændig afhængig af Søherredømmet. Han turde ikke haabe, at den svenske Flaade alene kunde sikre ham det, og var derfor afhængig af sine allierede. Han maatte endvidere være klar over, at de ogsaa var villige til at gribe ind mod ham, hvis han ikke bøjede sig for dem. Desuden maatte han tænke paa sine to andre

Fjender, Rusland og Polen, der var i Angreb paa hans Østersø-provinser.

For Kong Frederik IV forelaa nu den Situation, som maatte indtræde, naar Gyl-denløve var blevet hindret i at angribe den engelsk-hol-landske eller den svenske Flaade inden Foreningen, og som alene kunde være afværget ved et saadant heldigt Angreb. Han maatte derfor bøje sig, og allerede den 18. August kunde Fredensluttes i Travendal. Sømagt havde afgjort Danmarks Skæbne.

Danmark maatte i Følge Fredsbetingelserne udtræde af Forbundet med Rusland og Polen og anerkende Hertugen af Holsten-Gottorps Rettigheder.

Fig 128. Ulrik Christian Gyldenløve.
Efter Maleri af H. Rigaud.

(Fot. Frederiksborg Museet.)

Frederik IV havde sikkert haft Ret til at stole paa, at den danske Flaade kunde dække Øerne over for den svenske Flaade alene. Det, der havde kuld kastet Beregningerne, var den engelsk-hollandske Flaade, altsaa politisk Uforudseenhed over for, at England og Holland vilde gribe ind for at beskytte deres Inter-

esser. Den, der lader sig overraske, bliver ofte ubeslutsom. Derfor turde man ikke lade Gyldenløve benytte sig af sin heldige Stilling paa de indre Linier til at angribe Modstanderne hver for sig, medens Tid var.

Den korte Krig havde lært os Svaghederne ved vort Forsvar.

Fig. 129.
Søofficerssværd
fra ca. 1700.
(Fot.
Tøjhusmuseet.)

For Hærens Vedkommende bestod disse i, at man ikke var forberedt paa at rejse en national Hær i hver Landsdel, men var afhængig af mest udenlands hvervede Lejetropper. For at raade Bod herpaa indførtes nu en Udskrivning af Soldater over hele Landet. For Flaadens Vedkommende ordnedes Indrulleringen paa en bedre Maade, og man sikrede sig et større Antal faste Søofficerer ved Lærlinge-Institutionens Forbedring.

Dette sidste skete paa Gyldenløves Initiativ, idet han i Brev til Kongen af 26. Januar 1701 foreslog, at Lærlingenes Antal forøgedes til 100, at deres Sejlads reguleredes, og at der for Undervisningen i Land gaves dem en fast ugentlig Timeplan. Dernæst foreslog han Korpset inddelt i 4 Brigader, hver under en Kommandørkaptajn eller Kaptajn og en Kaptajnløjtnant eller Løjtnant. Til Chef for Lærlingene foreslog han Kommandør Christen Thomesen Sehested. Dersom dette iværksettes, skriver han:

»Vilde jeg, allerunderdanigst formode, Eders kongelige Majestæts Sæetat i saa Maader med dygtige og fornødne Officerer med Tiden kunde blive formeret, saa man ikke skulde have fornøden, naar Eders kgl. Majestæts Flaade gik i Søen, at søge efter Maanedsløjtnanter, og er den største Faute og Forseelse, der i Aar er passeret, kommen, formedelst man ikke kender saadanne fremmede Personer, der i en Hast bliver antagne, ja de fleste aldeles ikke ved, hvorledes et Orlogsskib skal indrettes og endda mindre at observere enten Gang eller Ordre; og vilde det falde for vidtløftigt at demonstrere den Konfusion, de altid udi alle Detaille-

Fig. 130. Matrosers Indrullering. (Fra Rosenborg Riddersal.)

menter forvoldte, saa at man aldrig nogen Tid ret kunde bringe dennem udi Orden og Skik; derimod fandt man Eders kongelige Majestæts Aarstjenere altid meget vigilantæ.

Ved Resolution af 26. Februar 1701 bifaldt Frederik IV Gyldenløves Forslag, og i Løbet af Aaret blev det nye Akademi oprettet. Endnu i 1701 omtales det dog stadig som Lærlingekompaniet og dets Elever som Lærlinge; først fra Begyndelsen af det næste Aar anvendtes Betegnelsen Søkadetkompaniet og Kadetter. Foruden de 61 Lærlinge, der var indskrevet, antoges 41 nye, saa at Korpset ved sin Oprettelse talte 102 unge Mennesker i Aldre fra 27 til 12 Aar.

Undervisningen i Land omfattede: Regning, Skrivning, Navigation, Artilleri, Skibskonstruktion, Tegning, Konstabelskab samt Gøvær- og Kanon-Eksercits.

Medens Lærlingene var blevet sendt til Søs uregelmæssigt og faa ad Gangen med de udrustede Skibe, fremkom ret hurtigt efter Kadetkorpsets Oprettelse Forslag om hver Sommer at faa udrustet et Kadet-Skoleskib. I 1705 udrustedes for første Gang Korvetten FRØKEN ELSKEN hertil, og de Aar, hvor særligt Skoleskib ikke udsendtes, sendtes Kadetterne i Hold paa 20 om Bord i Orlogsskibe, der gjorde Tjeneste i danske eller norske Farvande, saa at ogsaa Uddannelsen om Bord efterhaanden gled ind i fastere Former.

Derefter fastsloges det, at ingen kunde blive fast Officer uden at have været Kadet, bortset fra at man kunde lade en Skipper

Fig. 131. Søofficers- og Kadet-Uniformer fra ca. 1702.
(Holmens Beklædnings-Magasin.)

avancere for hver 4 til 5 Kadetter, og at ingen maatte rykke op paa Grund af Alder eller Rang, men kun efter sin Dygtighed. Takket være Kadetkorpsets Oprettelse var de faste Officerers Antal i 1709 steget til 131.

Det var ikke alene Personellet, man udvidede og forbedrede, ogsaa Materiellet udvidede man. For Flaadens Vedkommende betød det, at man satte al Kraft paa Skibbygning og Anskaffelse af Artilleri. I Tiden fra 1700 til 1709 byggedes 11 gode Linieskibe med 50

til 90 Kanoner hver og 7 Fregatter med 16 til 44 Kanoner hver foruden mindre Skibe. Derved naaede man dog op paa, at der efter Freden i Lund var bygget ialt 26 danske Linieskibe, medens Sverige i det samme Tidsrum havde bygget 37. De svenske Skibe var desuden større og førte sværere Kanoner end de danske.

For at fremme Sikkerheden ved vore Skibes Sejlads fortsattes Korttegning og Opmaalinger med stor Iver i disse Aar.

Da Krigen atter udbrød i 1709 bestod den danske Flaade af følgende Skibe:

Linieskibe	Kanoner Antal	Kuglevægt underste Lag	Besætning
1) FREDERICUS QVARTUS ..	110	36 Pund	950 Mand
2) CHRISTIANUS QVINTUS .	100	24 .	662 .
3) DANNEBROGE	94	24 .	680 .
4) NYE ELEFANT	90	36 .	794 .
5) JUSTITIA	90	24 .	725 .
6) PRINS FREDERIK	84	24 .	615 .
7) TREKRONER	84	24 .	554 .
8) NORSKE LØVE	82	18 .	528 .
9) MARS	80	18 .	540 .
10) TRE LØVER	78	24 .	529 .
11) PRINS CHRISTIAN	76	24 .	529 .
12) SOPHIE HEDVIG	76	24 .	529 .
13) CHURPRINSEN	74	18 .	534 .
14) MERCURIUS	74	18 .	534 .
15) VENDEN	72	24 .	550 .
16) DRONNING LOVISA	70	24 .	550 .
17) HAVFRUEN	70	24 .	520 .
18) JYLLAND	70	24 .	520 .
19) PRINS GEORG	70	18 .	490 .
20) BESKÆRMEREN	64	24 .	490 .
21) EBENEZER	64	24 .	490 .
22) CHARLOTTE AMALIE	60	18 .	446 .
23) ANNA SOPHIA	60	18 .	440 .
24) SVANEN	60	14 .	300 .
25) CHRISTIANUS QVARTUS .	56	18 .	393 .
26) FREDERICUS TERTIUS ..	56	18 .	391 .
27) GYLDENLØVE	58	12 .	334 .
28) PRINS CARL	54	18 .	404 .
29) PRINS VILHELM	54	18 .	404 .
30) OLDENBORG	52	18 .	398 .
31) NELLEBLADET	52	18 .	360 .
32) SVÆRDFISKEN	52	18 .	350 .
33) TOMLEREN	52	18 .	350 .
34) FYEN	50	15 .	400 .
35) ISLAND	50	18 .	400 .
36) NYE DELMENHORST	50	18 .	400 .

	Linieskibe	Kanoner Antal	Kuglevægt underste Lag	Besætning
37)	SLESVIG	50	12 Pund	290 Mand
38)	ENGELN	50	12 -	281 -
39)	DELMENHORST	48	12 -	275 -
40)	NEPTUNUS	44	12 -	258 -

Fregatter

1)	SØHUNDEN	40	8	156 -
2)	HØJENDAL	30	8 -	140 -
3)	RAAB	30	8 -	140
4)	HVIDE FALK	26	6 -	118 -
5)	LOSSEN	26	4 -	90 -
6)	HEJREN	24	6 -	114 -
7)	KONGENS JAGT KRONEN	24	6 -	80 -
8)	CHRISTIANSØ	20	6 -	80 -
9)	FÆRØ	20	6 -	70 -
10)	ØRNEN	20	4 -	70 -
11)	MAAGEN	20	4 -	70 -

Korvetter

1)	SVÆRMEREN	16	4 -	70 -
2)	FRØKEN ELSKEN	16	4 -	58 -
3)	JAGTELEFANTEN	16	4 -	50 -
4)	PACKAN	16	4 -	64 -
5)	PHOENIX	12	4 -	64
6)	MYNDEN	12	3 -	50 -
7)	FLYVENDE ABE	12	3 -	50 -
8)	ANDRIKKEN	12	3 -	50 -
9)	SNARENSVEND	12	3 -	50
10)	MAKREELEN	8	2 -	36 -
11)	FLYVENDE FISK	8	2 -	36 -

samt 2 Bombarderskibe og 20 mindre Skibe. Paa Elben ved Glückstadt fandtes desuden:

Linieskib

41)	DITMARSKEN	50	24 -	402 -

Fregatter	Kanoner Antal	Kuglevægt underste Læg	Besætning
12) STORMARN	44	18 Pund	297 Mænd
13) FLYVENDE DRAGON	16	4 .	77 .
samt 6 Jagter			

og i Christianssand:

1 Galej-Fregat, 5 Galejer og 8 Skærbaade.

Den svenske Flaade talte samtidig 48 Linieskibe med 3020 Kanoner mod vore 41 med 2730 Kanoner. Svenskerne havde desuden 7 Fregatter, 4 Skytskibe og en talrig Galej- og Skærgaardsflotille, navnlig i Finland. Ingen af de andre Østersømagter havde den Gang Flaade.

KRIGEN FRA 1709 TIL 1720

Straks efter Freden i Travendal havde Karl XII vendt sig mod Rusland, som han tvang til at hæve Belejringen af Narva. Derpaa vendte han sig mod den tredie Forbunds-fælle, Kong August af Polen, som han afsatte og indsatte Stanislaus Leczinsky til Konge. Derefter vendte han sig atter mod Russerne, som han slog gentagne Gange, indtil han ved Pultava i 1709 led et fuldstændigt Nederlag og maatte søge Tilflugt i Tyrkiet.

Kong August af Polen havde imidlertid fortrængt Stanislaus fra Polens Trone og opfordrede nu sammen med Czar Peter Danmark til at træde i Forbund med dem. Opfordringen fandt villigt Øre og den 28. Oktober 1709 blev Krig mod Sverige erklæret.

Allerede i Slutningen af August, to Maaneder før Krigserklæringen, havde Danmark begyndt at mobilisere. Samtidig med Krigserklæringen kunde derfor 4 Linieskibe og 2 Korvetter paabegynde Blokade af den svenske Styrke i Gøteborg, der bestod af 7 Linieskibe, 4 Fregatter og 4 Skytskibe, medens 2 danske Linieskibe og 3 Fregatter stationeredes paa Forpost i

Fig. 132.
Sekadot-
kaarde ca.
1710. (Fot.
Tejhus-
museet).

KATTEGAT

Østersøen mellem Møen og Rygen. Desuden maatte vi udsende Krydsere overalt i Farvandet, da Sverige straks aabnede Søkrigen med at udstede Mængder af Kaperbreve, saa at baade Nordsøen og Østersøen var oversvømmet med svenske Kapere.

Den 12. November dækkede Gyldenløve med Resten af den udrustede Flaadestyrke, 6 Linieskibe og 3 Frogatter, en Transportflaade, der overførte en dansk Hær paa 16.000 Mand til Raa i Skaane. Kort efter oplagdes Flaaden, undtagen 1 Linieskib, 4 Fregatter og 2 Korvetter, der forblev ved Christiansø for at danne Rygstød for Haandhævelsen af Herredømmet i Østersøen.

Det havde været Meningen med den i Raa landsatte danske

Hær, at den skulde trænge ind i Blekingen og angribe Karlskrona fra Landsiden. Den maatte imidlertid trække sig tilbage for en svensk Bondehær under Magnus Stenbock og blev den 10. Marts 1710 fuldstændig slaæet ved Helsingborg. Resten af den maatte derefter gaa tilbage til Sjælland.

I 1710 sattes derfor al Kraft paa tidlig Udrustning af Flaaden. Viceadmiral Raben sendtes i April med en Eskadre paa 7—8 Linieskibe til Kattegat og Nordsøen for at holde den svenske Flaadestyrke i Gøtøborg i Skak og bringe Forsyninger til Norge. Midt i Juni stødte han til Hovedflaaden, der samledes i Køge Bugt, men da Svenskerne derefter forstyrrede Forbindelsen Danmark-Norge, sendtes Viceadmiral Barfod i Juli der op med 6

Linieskibe og 2 Korvetter. Han rensede Farvandene og vendte saa med 2 Linieskibe tilbage til Hovedstyrken og lod Resten af Eskadren forblive paa Stationen. I Juli afgik Gyldenløve med Hovedflaaden paa 35 Linieskibe og 5 Fregatter til Østersøen, som han fuldstændig beherskede, da den svenske Flaade forblev i Karlskrona og kun udsendte Styrker til bestemte Formaal.

Frederik IV arbejdede paa at faa samlet en Hær til et nyt Angreb paa Skaane. Hertil havde Czaren lovet 6.000 Mand russiske Hjælpetropper, som Gyldenløve i September skulde afhente i Danzig. Natten mellem den 14. og 15. September blev hans Flaade imidlertid splittet af en Storm, og de enkelte Skibe led saa meget Havari, at de gik tilbage for at reparere. Fire maatte gaa til København, medens Resten samledes i Køge Bugt. Et Linieskib havde mistet alle Master, og paa to, deriblandt DANNEBROG,

Fig. 133. Medaille fra 1710 visende Køge Bugt med København i Forgrunden.
(Efter G. Galster: Danske og norske Medailler).

var Fokkemast og Spryd knækket. Alle Skibene var mere eller mindre havarerede.

Flaaden, der nu talte 26 Linieskibe med 1714 Kanoner, 5 Fregatter, 6 Korvetter og 7 Brandere, havde taget Ankerplads i den sydlige Del af Bugten mellem Køge Sønakke og Køge By. Der var en Del Sygdom mellem Mandskabet, Provianten var slet og Forsyningerne mangelfulde, da den svenske Flaade den 4. Oktober om Morgenen kom i Sigte ved Falsterbo. Den bestod af 21 Linieskibe med 1530 Kanoner foruden Fregatter, Korvetter og Brandere og kommanderedes af Admiral Wachtmeister paa GØTA LEYON.

Gyldenløve, der havde benyttet Tiden, medens Skibene reparerede, til hyppig »Passiaring« med sine Officerer om taktiske Emner, synes ikke at have iagttaget den vigtige Forholdsregel at holde Forpostskibe ude. Det blæste haardt af SØ, og Gyldenløve gav straks Ordre til at kappe Ankertovene og formere Linie NØ over. I Spidsen af Linien gik DANNEBROG ført af Kommandør Iver Hvitfeldt.

Paa ca. 6 Sæmils Afstand drejede den svenske Flaade til samme Kurs, saa at de to Flaader sejlede parallelt, men uden for Kampafstand. Gyldenløve forsøgte at krydse sig op, men da det blæste for haardt til at stagvende (igennem Vinden) maatte han kovende (for Vinden), og det lykkedes ham derfor ikke at naa op til Svenskerne. Paa Grund af Manøvrerne i det haarde Vejr kan den danske Flaade ikke have været i Orden, og DANNEBROG var til Luvart af den, da den Kl. 14 blev angrebet af GØTA LEYON og to andre svenske Linieskibe. Kort efter Kampens Begyndelse kom DANNEBROG i Brand, uden at Aarsagen dertil er kendt. Chefen, Iver Hvitfeldt, kunde have reddet ihvert Fald en Del af Besætningen, hvis han havde holdt af og sat Skibet paa Land; men han havde da maattet passere med det brændende Skib uden sikker Styring igennem en Del af den danske Flaade, hvorved der kunde være opstaaet Forvirring og sket Ulykker. Han valgte derfor at blive paa sin Post, og efter en Times Kamp med Ilden sprang Skibet i Luften med alle om Bord værende.

Skibets Plads er senere konstateret gennem dets Vragrester paa Bunden, og man kan derfor fastslaa, at den danske Flaade inden for denne maa have haft snæver Plads. Da det vedblev med at blæse op, og Søen stod lige ind i Bugten, maatte Skibene lukke underste Batteris Porte. To svenske Linieskibe paa 90 Kanoner kom paa Grund Øst for Aflandskage, og begge Flaader maatte Kl. 17 ankre, den danske i Bugten ved Kallebod Strand, den svenske ca. 4 Sømil længere ude.

Det kom altsaa ikke til noget Slag, og da det vedblev med at blæse haardt, maatte Flaaderne de to følgende Dage forblive paa deres Ankerpladser. En Transportflaade paa 40 Skibe kom den

6. Oktober sejrende fra Danzig, styrede intet anende lige ind i den svenske Flaade og blev enten taget af Svenskerne eller jaget paa Land. Samme Dag forsøgte Wachtmeister et Branderangreb paa den danske Flaade, men det mislykkedes. Endelig den 7. løjede Vinden noget, hvorfor Svenskerne lettede, forfulgt af Gyldenløve. Wachtmeister naaede dog Karlskrona, hvorefter den danske Flaade gik til København. Kort efter gik begge Flaader i Vinterkvarter.

Fig. 134. Ivar Hvitfeldt. (Fot. Det kgl. Bibliotek).

I 1711 rasede Pest frygtelig i begge Lande. Halvdelen af Københavns Befolkning, ca. 24.000 Mennesker, døde, og i Karlskrona hindrede den Flaadens Udrustning. Krigsbegivenhederne begyndte derfor sent dette Aar.

Midt i Juni afgik Viceadmiral Sehested med en Eskadre paa 10 Linieskibe, nogle Fregatter og nogle mindre Skibe, hvormed han haandhævede Søherredømmet i Kattegat og Nordsøen, navnlig over for Kapere, og i August sejlede Hovedflaaden under Gyldenløve til Østersøen for at hindre svenske Overførsler af Tropper og Ammunition til dets nordtyske Provinser. Frederik IV havde nemlig opgivet at føre Angreb mod Skaane, der for ham var Krigens Maal, og valgt at lade sin Hær støtte hans Forbundsfæller i Nordtyskland. Erfaringsmæssigt er en saadan Understøttelse imod egne Interesser, fordi Forbundsfællers Interesse for Krigen afslappes, naar de har naaet deres egne Maal.

Sent paa Aaret, da den største Del af den danske Flaade havde trukket sig tilbage, benyttede den aarvaagne Wachtmeister sig af Lejligheden til at bringe Undsætning til Rygen. Da Gyldenløve kom dertil, havde den svenske Flaade atter naaet Karlskrona.

Finanserne var under Krigen i slet Tilstand, der gjorde det umuligt at udbetale Lønninger i rette Tid. Mandskabets Familier i Land led formelig Nød, og mange maatte tigge for at faa det daglige Brød. Trods alt mødte Søfolkene dog, udholdt Savn og Anstrengelser, ofte haard Behandling, smal Kost og slet Proviant, og selv om der af og til klagedes, og det undertiden var nødvendigt at dæmpe Uro, saa kunde man dog stole paa

Fig. 135. En af Chr. IV's 100 „Konger“; Halfdan Frode. Opfisket fra DANNEBROG's Vrag. (Fot. (Tejhuuseumet.))

de haardføre og udholdende Matroser, fordi de ikke var hvervede Udlændinge, men danske.

I disse Aar lagde den unge Peter Wessel Grunden til sin korte og straalende Løbebane i Marinen. Navnet er frisisk, men han var Søn af Raadmand Johan Wessel i Trondhjem, og fødtes den 28. Oktober 1691 som den 10. i en Børneflokk paa 18. Den livlige Dreng saa i 1704 Frederik IV og hans Følge under Ophold i Trondhjem og blev saa betaget af den Pragt- og Magt-Udfoldelse, der her fandt Sted, at han fik en af Kongens Betjente til at tage sig med Eskadren til København. Her var han først et Par Aar i Huset hos Kongens Skriftefader, Dr. Jespersen, men skrev den 28. Marts 1706 et frimodigt Brev til Kongen, som han bad om at maatte blive Kadet. Kongen følte sig tiltalt af Drengens frejdige og hengivne Udtryksmaade og lod ham antage som Lærling. Han fik først en Tid Undervisning i Land og kom derefter paa Togt til Guinea og straks efter til Ostindien. Da han i 1709 kom tilbage herfra, blev han udnævnt til Kadet, og sendtes derefter igen paa Togt til Ostindien. Han viste sig hurtigt at være vel begavet, have en sund Dømmekraft, en fast Karakter og stor Udholdenhed og legemlig Styrke.

Fig. 136. Glaspokal med Fremstilling af Slaget i Køge Bugt 1710.

(Fot. Frederiksborg Museet.)

Fra det sidste Togt til Ostindien kom han hjem i 1710, da Krigen var i Gang.

Peter Wessel rejste derfor straks over Land til Christiania, hvor han henvendte sig til den kommanderende General Løvendal. Denne følte sig ogsaa tiltalt af den unge Mand, der ganske vist kun var 19 Aar, men som aandeligt og legemligt var udviklet over sin Alder. Løvendal tog sig af ham og ansatte ham som Fører af et lille Fartøj, ORMEN, paa 4 Kanoner.

Med dette krydsede han i Skærgaarden, Skagerak og Kattegat og bragte Løvendal Efterretninger om alt, hvad han iagttog. Intet virker til at udvikle Selvstændighed som egen Kommando i de unge Aar, og Peter Wessel lærte her at stole paa sig selv og dristigt at se Fare i Øjnene. I Juli 1711 blev han udnævnt til Sekondløjtnant og kom om Bord i Fregatten POSTILLONEN, der hørte under Sehesteds Eskadre. Den gjorde Tjeneste i de samme Farvande, hvor han hidtil havde virket, men det passede ham ikke at være under en andens Vimpel, og det lykkedes ham hurtigt atter at faa ORMEN at føre. Med denne var han utrættelig til at skaffe Oplysninger og hensynsløs med de Midler, han brugte hertil. Men skaffet blev Oplysningerne.

Den svenske Flaadestyrke i Gøteborg, der som nævnt talte 7 Linieskibe foruden mindre Fartøjer, havde hidtil holdt sig i Ro, men fra Foraaret 1712 begyndte den under Viceadmiral Lewenhaupts Kommando at røre paa sig.

Viceadmiral Sehested var inden Vinteren 1711—12 gaaet til København med sin Eskadre, og enkelte Fregatter og mindre Skibe var alene om at bevogte Farvandene. I Begyndelsen af Maj konvojerede Kommandørkaptajn Hans Knoff med Linieskibet FYEN og to Fregatter en Del Handelsskibe fra Norge til Fladstrand (det nuværende Frederikshavn) og laa den 11. Maj til Ankers ved Hirtsholmene, da 7 svenske Krigsskibe under Schoutbynacht Sjøblad kom i Sigte. Et Par danske Krigsskibe havde lige sluttet sig til Knoff, saa at han havde 5 Skibe. Da det var næsten stille, kom Kampen først i Gang Kl. 18, men skønt Sjø-

blad havde 7 Skibe med 288 Kanoner med Knoffs 5 Skibe med 158 Kanoner, opgav Svenskerne dog efter to Timers Forløb Kampen og søgte tilbage til Gøteborg for at reparere.

Selv om dette Angreb var afslaaet, viste det dog, at der krævedes større Sømagt til Stationen i Kattegat.

Den blev derfor underlagt Schoutbynacht Wilster med 5 Linieskibe og 6 Fregatter foruden nogle mindre Skibe. Wessel havde ved denne Tid faaet ombyttet **ORMEN** med Galej-fregatten **LØVENDALS GALEJ** med 18 sekspundige Kanoner. Han var dog ikke underlagt Wilster men stod under Løvendal, der paa egen Bekostning havde ladet det Skib bygge, han førte. Paa sit første Kryds med det ny Skib erobrede Wessel en svensk

Kaper, **DET SVENSKE VAABEN**. Han var hvileløs paa Færde overalt, aldrig sparende sig selv. Derfor kunde han ogsaa byde sine Folk meget og var elsket af dem. Hans Selvtillid, Frygtløshed og Iver i Tjenesten vakte Tillid. Hans Lune og personlige Deltagelse i alle Arbejder og Besværligheder knyttede Folkene til ham, saa at de var rede til at gøre alt for ham.

Medens Wessel var virksom, udrettede Wilster intet med sin

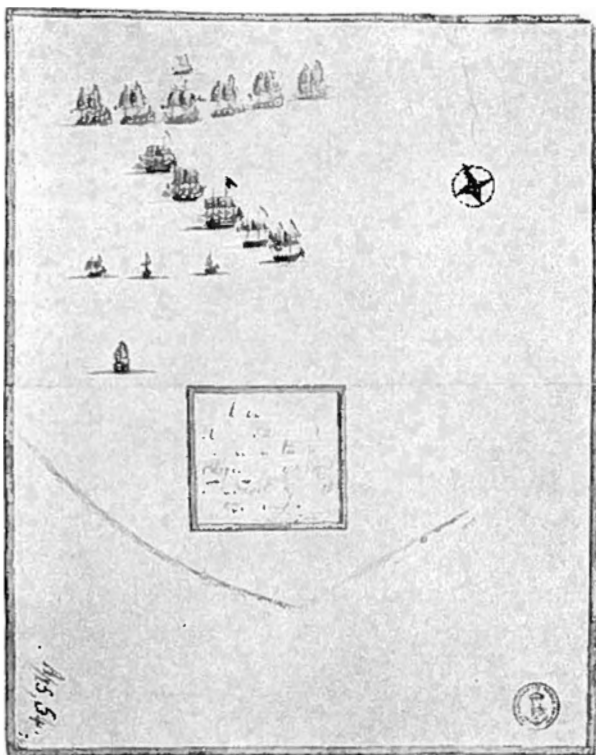

Fig. 137. Samtidig Skitse af Træfningen ved Fladstrand 1712.

(Fot. Det kgl. Bibliotek).

Eskadre. Da han ikke alene havde ladet Lewenhaupt slippe ud fra Gøteborg med sin Eskadre, men ogsaa lod ham uantastet vende tilbage med Priser, der var taget i Nordsøen, blev han afløst af Schoutbynacht Tröjel og kaldt hjem. Her stilledes han for en Krigsret, der dømte ham fra sin Stilling. Han forlod da Danmark og gik som Forræder i svensk Tjeneste.

Til Lands var der stadig ikke Tale om at angribe Krigens Maal, Skaane. Den danske Hær var samtidig med en saksisk og en russisk Hær trængt frem i Sveriges tyske Provinser og belejrede Stralsund. For den svenske Flaade gjaldt det derfor om at sikre Overførsel af Tropper, Ammunition og andre Krigsfornødenheder over Østersøen, og den danske Flaades Opgave maatte da være at forhindre denne Overførsel samt at bringe Understøttelse til Belejringshæren ved Stralsund.

Farvandet Sønden for Rygen, Greifswalder Bodden, var af Betydning for Tilførslerne til Stralsund og Pommern og for Forsvaret af Rygen. Sverige havde derfor stationeret en Eskadre af fladbundede Skibe under Kommandør Henck i dette Farvand. Den bestod af 6 Fregatter og 4 Skytsskibe med ialt 184 Kanoner og bevogtede Adgangene paa begge Sider af Øen Ruden. Sidst i Juli afsejlede Viceadmiral Sehested med en Eskadre paa 8 ligeledes fladbundede Skibe og Pramme med ialt 172 Kanoner for at forjage den svenske Eskadre. Blandt Skibene var det glyckstadtiske Linieskib DITMARSKEN paa 46 Kanoner og Skytsskibet ARKEN NOA paa 16 Kanoner. Da flere af Skibene var saa ranke, at de maatte have deres Kanoner i Lasten over Østersøen, eskorteredes de over denne af en anden Eskadre under Viceadmiral Barfod. Den 27. Juli ankom Sehested ud for Nydyb, gjorde sine Skibe klar og begyndte Angrebet den 31. Juli.

Angreb paa Nydyb den 31. Juli til 5. August 1712.

Svenskerne havde forsænket Nydyb og opankret deres Linie til Forsvar af det, støttet paa et Batteri i Land paa venstre Fløj. Sehested begyndte Angrebet den 31. om Morgenens med at varpe tre Skytsskibe ind paa Fjenden. Kampen var haard, men skønt

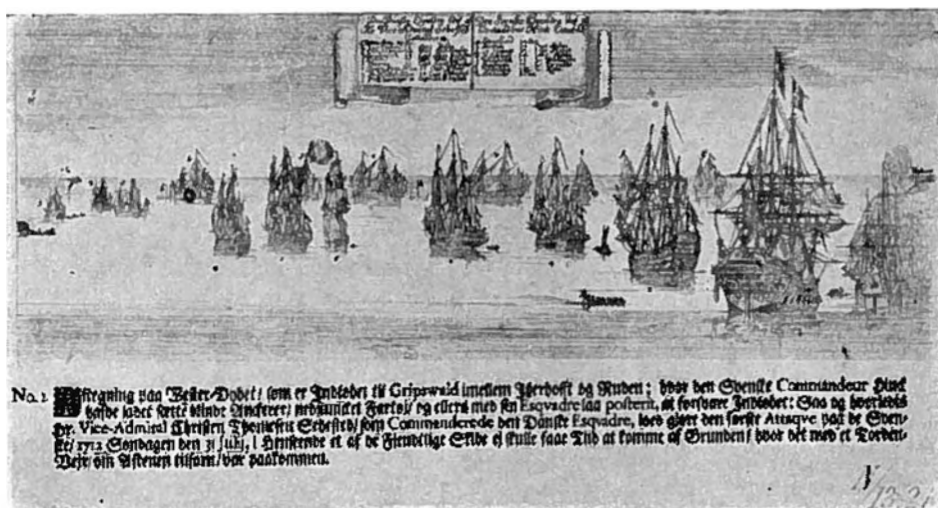

Fig. 138. Angrebet paa Nydyb 1712. (Fot. Det kgl. Bibliotek.)

Svenskerne led meget, og et Par af deres Skibe kom i Drift under en Byge, veg de dog ikke. Ved Mørkets Frembrud ophørte Kampen, og i Løbet af Natten forsænkede Svenskerne Løbet yderligere, saa at Sehested den følgende Morgen ikke kunde komme dem tilstrækkelig ind paa Livet. Han lod derfor den 2. om Morgenen nogle af sine mindre Skibe omgaa den svenske Linie gennem Østerdyb. Derved blev Henck nød til at trække sig tilbage til Sydkysten af Rygen.

Sehested ryddede i de følgende Dage Nydyb, saa hans Skibe den 6. kunde passere, hvorefter den svenske Eskadre trak sig tilbage i Ly af Stralsunds Kanoner. Sehested havde hermed Herredømmet i Farvandet, og dette bevaredes, indtil Eskadren i November 1713 hjemførtes.

Danmark sendte nu Understøttelse til Belejringshæren ved Stralsund; men i Sverige forberedte den utrættelige Magnus Stenbock Afsendelsen til Rygen af en Hær paa 10.000 Mand, som han havde samlet i Skaane.

Den 13. August havde Gyldenløve hejst sit Flag paa Lineskri-

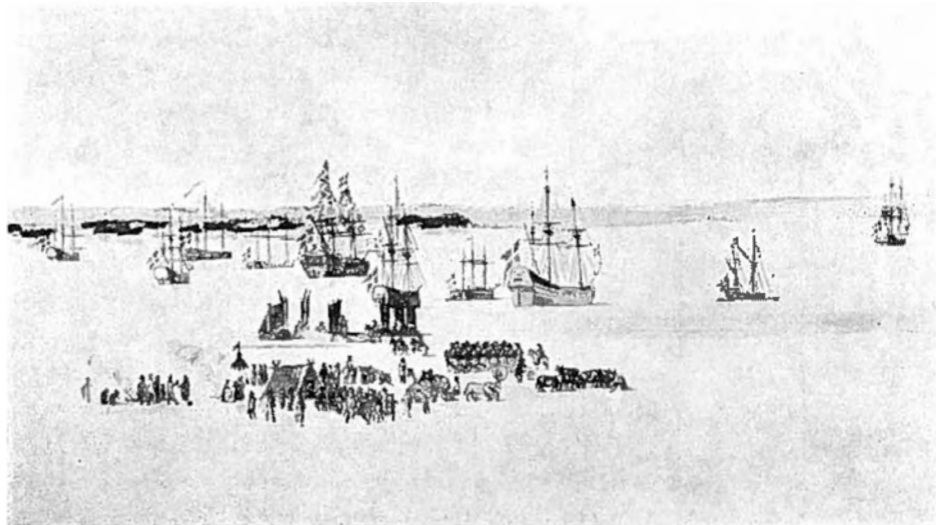

Fig 139. Sehesteds Eskadre under Rygen i Efteraaret 1712.
Tegnet af K. Benstrup i DITMARSKEN's Journal.

bet ELEFANTEN og sejlede til Køge Bugt, hvor Barfod stødte til ham. Med den danske Hovedflaade paa 16 Linieskibe foruden mindre Skibe førte Gyldenløve først Skyts til Stralsunds Belejring og sejlede derefter til Bornholm for at iagttage den svenske Flaade i Karlskrona.

Den 3. September løb Wachtmeister ud med den svenske Hovedflaade paa 24 Linieskibe og 3 Fregatter. Den følgende Morgen fik den danske Flaade ham i Sigte, sejlende for østlig Vind ned imod sig, da den laa til Ankers i Hammervandet. Gyldenløve ledede straks og formerede Slaglinie Nord over, men da han fandt det urigtigt at indlede Kamp mod en saa overlegen Modstander, manøvrerede han for at undgaa Kamp, idet han stadig trak Vest paa. Om Aftenen ankrede Wachtmeister ved Trelleborg. Gyldenløve ankrede for Natten Sønden for Stevns, men trak sig den 5. om Morgenen op til Dragør, hvor han ankrede tværs over Farvandet. Wachtmeister observerede ham fra Køge Bugt til den 7., da han gik tilbage for at eskortere Transportflaaden til Rygen.

Gyldenløve fik imidlertid sendt yderligere 2 Linieskibe fra Kø-

benhavn, og da den svenske Gøteborg-Eskadre var observeret oplagt, idet Besætningerne var sendt til Karlskrona, kaldtes vor Nordse-Eskadre hjem, saa at Schoutbynacht Trøjel den 12. stødte til ham med 5 Linieskibe og 4 Fregatter. Gyldenløves Flaade kom derved op paa 23 Linieskibe og 6 Fregatter. Blandt de sidste var LØVENDALS GALEJ (Peter Wessel), der paa Grund af Havarier var gaaet til København for at reparere, og under Wessels Krydsertjeneste for Flaaden vakte hans Dygtighed og Ihærdighed flere Gange Gyldenløves Opmærksomhed, saa at denne ved Hjemkomsten anbefalede ham til Kongen. Det førte til Wessels

Fig. 140. Christen Thomesen Sehested.
(Fot. Frederiksborg Museet.)

Udnævnelse til Kaptajnløjtnant og Tilladelse til at maatte henvende sig direkte til Kongen uden at gaa gennem andre Myndigheder. Det benyttede han sig rigeligt af i de kommende Aar.

Paa Grund af Vinden kunde Gyldenløve først den 23. lette og sejle Syd paa, hvor Wachtmeisters Transportflaade den 25. var begyndt Udskibningen ved Wittow paa Nordvestsiden af Rygen, og den 27. fik de to Flaader hinanden i Sigte.

I tre Dage manøvrerede de mod hinanden mellem Møen og Rygen, idet Wachtmeister søgte at holde sig mellem den danske Flaade og Transportflaaden, der var optaget af Udlosningen. Det

lykkedes dog Gyldenløve den 29., da Vinden fra NV var løbet om til SV, at udmanøvrere Wachtmeister, saa at han kom mellem den svenske Flaade og Transportflaaden. Medens han selv holdt sin Slaglinie, detacherede han sine Fregatter mod Transportskibene, hvoraf 80 ødelagdes med alle deres Forraad, medens Resten flygtede. Tropperne var paa det Tidspunkt udskibede, men de fleste af Forraadene var endnu om Bord. Den svenske Hær, der skulde have undsat Stralsund, kunde derfor ikke rykke ind i den i Forvejen udpinte By, men maatte marchere Vest paa, hvor den senere maatte trække sig ind i Tønning. Den danske Sømagt fik altsaa indirekte Indflydelse paa Landkrigens uheldige Forløb for Sverige det Aar i Tyskland.

Den 29. kom det til en kort Fægtning mellem den danske Arrieregarde under Viceadmiral Raben og den svenske Arrieregarde, men da Transportflaadens Skæbne var afgjort, satte Wachtmeister Kursen mod Karlskrona fulgt af den danske Flaade, der efter at have set ham i Havn gik til Køge Bugt, hvor den opholdt sig til midt i December, da den gik til København.

Naar det den 27. til 29. September ikke kom til Slag mellem Flaaderne, var Skylden hovedsagelig Gyldenløves. Han havde Luven, saa at han alle tre Dage havde det i sin Haand at angribe, og hans Flaade var kun eet Linieskib mindre end den svenske. Hvis han saa sin Hovedopgave i at ødelægge Transportflaaden, kan det være Aarsagen de første to Dage, men ikke den 29., da Transportflaaden var tilintetgjort. Flaadens Hovedopgave er imidlertid altid at skabe Søherredømme. Dette er først sikkert, naar den fjendtlige Flaade er nedkæmpet, og enhver Lejlighed, der frembyder sig hertil, bør derfor udnyttes. Alt andet var, er og bliver Biopgaver, som det falder let at løse, efter at Hovedopgaven er løst.

For at dømme retfærdigt maa man dog kende Tidens Tankegang. Den store nordiske Krig udkæmpedes i den Tid, der kaldes Sejlskibstidens Dekadanceperiode. De store Førere i det foregaaende Aarhundrede — her hjemme Niels Juel — havde udformet en Taktik, der i Stedet for tidligere Tidens uordnede Slag skabte

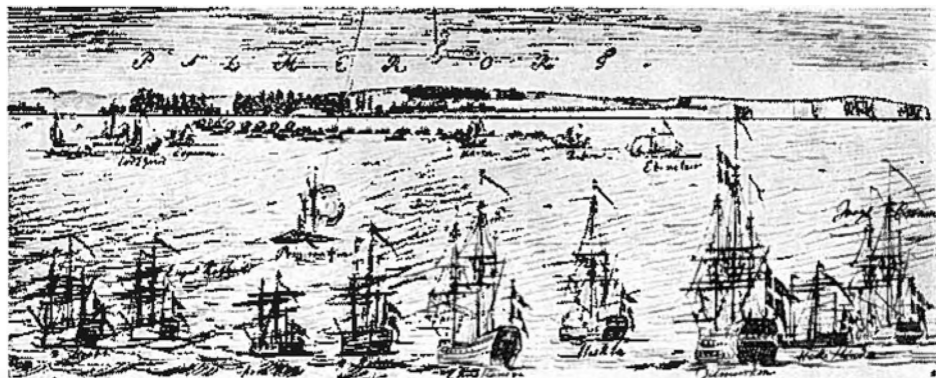

Fig. 141. Sehesteds Eskadre under Rygen i Efteraaret 1712.

Tegnet af K. Benstrup i DITMARSKEN's Journal.

Orden og Plan. Den følgende Tids mindre Admiraler efterlignede deres Taktik, men de manglede den Lidenskab, det Vovemod, den Kraft og Friskhed, hvormed deres store Forgængere havde kæmpet. De overleverede taktiske Former blev derfor for dem en tom Skal. Medens Fortidens Førere havde benyttet den af dem udformede Taktik blot som et Middel til at vinde Sejr, var det, som om Efterfølgerne betragtede Overholdelse af de taktiske Former som et Maal i sig selv. Overalt i Europa saa man paa denne Tid Slag — ikke udkæmpede men — ført mellem vel holdte Kølvasdlinier, der manøvrerede skolemæssigt fejlfrit mod hinanden uden at opnaa Afgørelse. Man havde helt forset sig paa Kølvasdliniens og de taktiske Reglers gode Sider og lod det offensive Hensyn: at bryde Fjendens Orden for at tilintetgøre ham, saaledes som bl. a. Niels Juel havde gjort, træde fuldstændig i Baggrunden for det defensive: at bevare sin egen Orden og hindre, at man selv blev slaaet.

Afgørende Resultater kunde ikke opnaaes med en saadan Kampmaade. Da det tilmed var meget vanskeligt at sætte Angreb an samtidig med hele Linien, som Reglerne paabød, uden saa langvarig Manøvrering, at Chancen for at tvinge Modstanderen til Slag forspildtes, saa opnaaede Angriberen ofte kun en partiel og for ham selv nærmest uheldig Kamp.

Slagene efterfulgtes derfor ofte af Krigsretter, hvor Admiralerne eller deres Eskadrechefer maatte gøre Rede for, hvorfor det ikke var kommet til det tilstræbte Parallelslag med Flaaderne paa Kølvandslinier bidevind over samme Bov. En saadan Krigsret, som denne Tid har talrige Eksempler paa i den engelske og franske Søkrigshistorie, blev ogsaa nedsat i dette Tilfælde, og Viceadmiral Barfod maatte forsvare, hvorfor Avantgarden ikke var kommet i Kamp den 29. September, da Arrieregarden var i kort Kamp. Barfod frikendtes dog og avancerede senere til Admiral.

Naar man ser med Nutidsøjne paa denne September Maanedes Kampagne, maa den se omtrent saaledes ud:

Wachtmeister burde efter at have tvunget den underlegne danske Flaade tilbage til Drogden enten have angrebet den, inden den fik Forstærkning, eller, hvis han skønnede dens Stilling for at være for stærk, have blokeret den paa Linien Stevns-Falsterbo for at optage Kamp, saa snart den kom Syd paa. Derved havde han givet Transportflaaden fuld Ro til Overfart og Udskipning.

Idet man med et Suk tænker paa de Maader, hvorpaa Peder Skram, Herluf Trolle, Christian IV og Niels Juel førte Søkrig, maa man anerkende de Manøvrer, hvormed Gyldenløve den 4. og 5. September med 16 Lineskibe mod 24 trak sig tilbage til Drogden uden nævneværdig Kamp, og man maa ligeledes anerkende de Manøvrer, hvormed han den 27.—29. September udmanøvrede Wachtmeisters Flaade og naaede det, han ansaa for sit Maal: den svenske Transportflaades Ødelæggelse.

Angaaende Udsigterne i et Slag, hvis et saadant var blevet fremtvunget den 27. til 29., kan det fastslaas, at den danske Flaade, der i Modsætning til den svenske stadig holdt Søen, holdt Linien bedre og manøvrerede bedre end den svenske, der holdt daarligt sammen i Mørke og tabte Luven. Det var netop det bedre Sømandskab, hvorpaa Niels Juel i sin Tid havde sejret.

Den 16. Maj 1713 maatte Stenbock med en Hær paa 11.000 Mand kapitulere. Han havde som nævnt trukket sig ind i Fæst-

ningen Tønningen, hvor han haabede at kunde ombasere sig paa Havet. Det Haab var glippet, da Viceadmiral Sehested med en Eskadre indesluttede Fæstningen fra Søsiden.

Det var Sveriges andet Poltava, men det samlede endnu en Undsætningshær, som det lykkedes Wachtmeister at overføre til Stralsund. Derefter opgaves Belejringen, og den danske Eskadre blev trukket hjem fra Greifwalder Bodden.

I 1713 og 1714 nærdes der fra dansk Side Frygt for engelsk-hollandsk Indblanding. Medens den bedste Fremgangsmaade overfor en saadan Frygt vel vilde have været snarest at gøre op med den svenske Flaade for at være klar dermed ved de fremmede Flaaders eventuelle Ankomst, saa at vor Fejl fra Aar 1700 ikke skulde gentages, holdt man tværtimod vor Hovedflaade tilbage for

at holde den i bedste Form og nøjedes med Krydser-Krig i Farvandene. Da den svenske Flaade i disse Aar var optaget af Krigen mod Rusland, fik den danske Flaades Uvirksomhed ikke direkte skadelig Indflydelse paa vore Operationer, men i Betragtning af den svensk-russiske Søkrigs Forløb, kan det antages, at vi lod en Lejlighed gaa fra os til et afgørende Opgør, som kunde have sikret os fuldt Søherredømme med egen Sømagt under Resten af Krigen.

For at styrke Københavns Søfront grundsatte i 1713 Linie-

Fig. 142. Rælingshaubitz.

(Fot. Tøjhusmuseet.)

skibet TREKRONER og to andre gamle Linieskibe for at danne Batteri paa det Sted, hvor det nuværende Fort Trekroner ligger. Et gammelt Linieskib og et Skib til grundsattes i samme Hensigt nær det Sted, hvor det nuværende Fort Prøvestenen ligger.

Medens vor Hovedflaade holdtes tilbage i Sundet og den nærmeste Del af Østersøen, var vore Krydsere som altid spredt i Farvandene. Blandt de Krydserchefer, der gjorde sig bemærket ved raske Bedrifter, maa nævnes Kaptajnløjtnant Vosbein paa Fregatten SØRIDDEREN, der erobrede den svenske Kaperfregat GØTA LEION, og Kaptajnløjtnant Peder Wessel paa LØVENDALS GALEJ.

Ogsaa i 1714 forblev Hovedflaaden i Sundet, medens kun mindre Styrker sendtes til Nord- og Østersøen.

Midt i Juli overførte en lille Flaadeafdeling paa 1 Fregat, 1 Korvet og nogle Smaaaskibe under Kommandørkaptajn Poulsen Trops til Øen Helgoland, der tilhørte Hertugen af Holsten-Gottorp, og deltog i Erobringen af den.

Kaptajnløjtnant Peder Wessel var ogsaa dette Aar paa Færde overalt i Kattegat og Nordsøen med sin lille Fregat paa 16 Kanoner. Fra 1713 og 1714 stammer mange af de Hændelser, der har sat Æventyrglans om hans Navn. Hans Kamp med de to svenske Fregatter NY ELFSBORG paa 44 Kanoner og KALMAR paa 50, som han kæmpede ærefuldt med og derefter med Tab af sin Fokkemast slap fra; hans Landgang for at skaffe Efterretninger ved Torrekov i Skaane, hvor han nær var blevet fanget af svenske Dragoner, men reddede sig ved at afhugge den nærmeste Dragons Haand og med Kaarden i Munden svømme ud til Baaden, og hans Kamp med en svensk Kaperfregat paa 28 Kanoner med engelsk Chef og en blandet svensk-engelsk Besætning. Denne Kamp, der den anden Dag endte med, at Wessel prajede den engelske Kaptajn om at laane sig mere Krudt, da hans var sluppet op, og at de to Chefer derefter drak hinandens Skaal staaende paa hver sin Skanse, havde i øvrigt nær kostet Wessel hans Stilling. Hans Uvenner og Misundere mente, at det var utilladeligt, at udsætte Kongens Skib og dygtige Søfolk ved at indlade

sig i Kamp med en Overmand, som man ikke kunde vente at besejre, og at den besynderlige Ende paa Kampen med Skaal-drikken og venskabelig Afsked var uværdig. De fik Wessel kaldt til København og stillet for en Krigs-ret, men hverken Kongen eller Gyl-denløve slog dog Haanden af deres Yndling. Den 28. December 1714 blev Wessel kaldt op paa Slottet, og Kongen udnævnte ham for udvist Iver og Mod til Kaptajn. Da var Helten kun 23 Aar gammel.

Den 22. Novem-ber 1714 havde Karl XII imidlertid endt sit 16 Dages Ridt fra Tyrkiet op gennem Europa og var ankommet til Stralsund. Det be-virkede, at den dan-ske Flaadestyrke i

Østersøen, der for Vinteren var nede paa 2 Linieskibe og 3 Fregatter, hurtigst muligt blev forstærket med 3 Linieskibe, 1 Fregat og 3 Korvetter og stillet under Schoutbynacht Gabels Kommando.

Man var klar over, at Karl XII vilde bringe nyt Liv i Krigen. Hans Optræden bragte dog ogsaa Klarhed, idet hans Fjender sluttede sig nærmere sammen, og hans afvisende Holdning over for England bragte ogsaa dette Land ind mellem hans Fjender.

Fig. 143. Peder Tordenskjold.
Efter Dønners Maleri paa Frederiksborg-Museet.

Dermed var Danmarks Frygt for engelsk-hollandsk Indblanding til Gunst for Sverige borte.

Da Karl XII forblev i Stralsund, ventede man, at en svensk Hær skulde overføres til Pommern, for at han derfra kunde angribe sine Fjender. Danske Krydsere observerede derfor med Mellemrum den svenske Flaade i Karlskrona, og Kraft sattes ind paa at udruste vor Hovedflaade.

Fig. 144. Krigsmedaille for Sæetaten fra 1714.

(Efter G. Galster: Danske og norske Medailler.)

Inden Midten af April 1715 afsejlede Schoutbynacht Wachtmeister — en Søn af den 1714 afdøde Generaladmiral — fra Karlskrona med 4 Linieskibe paa ialt 257 Kanoner og 2 Fregatter paa henholdsvis 30 og 26 Kanoner. Eskadren drev de danske Krydsere bort, og Fregatten HVITA ØRN erobrede endog under Rygen efter 2 ½ Times Kamp den danske Fregat ØRNEN paa 20 Kanoner.

Den 17. April kunde Schoutbynacht Gabel imidlertid afsejle fra Sundet med en Eskadre paa 8 Linieskibe paa ialt 418 Kanoner, 2 Fregatter paa hver 30 Kanoner og LØVENDALS GALEJ (Peder Wessel) paa 16 Kanoner for at jage Wachtmeister. Det blev som altid Peder Wessel, der først bragte Melding om Fjenden, som han havde observeret ved Femern. Gabel modtog Meldingen den 22. April og søgte straks derhen; men stille og diset

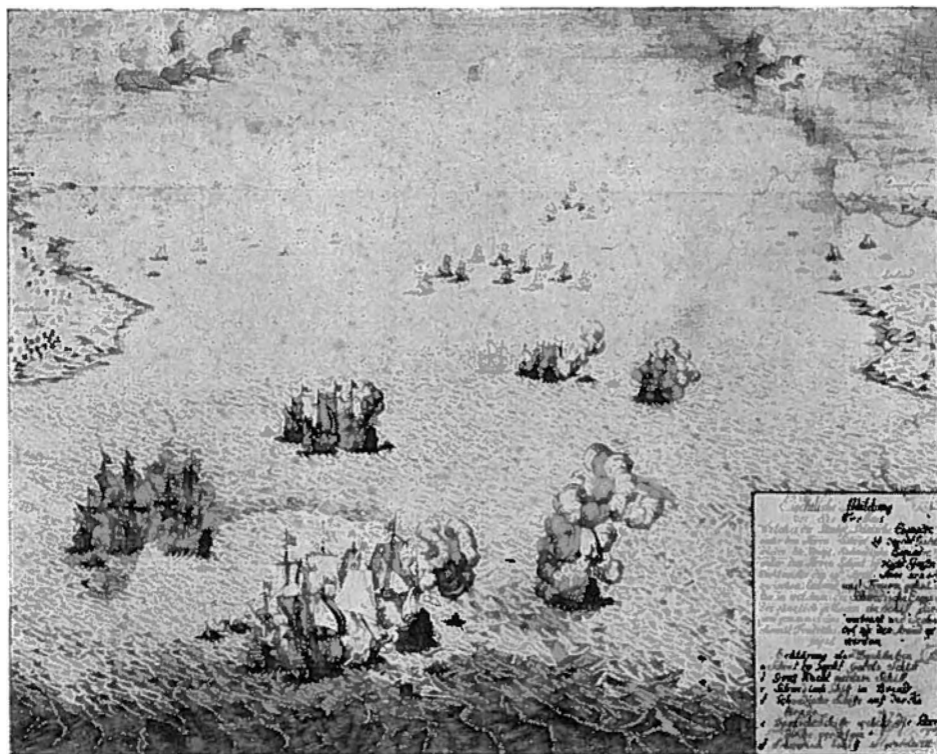

Fig. 145. Togning af Slaget ved Femern 1715.

(Fot. Det kgl. Bibliotek.)

Vejr sinkede Sejladsen, saa at Eskadrerne først fik hinanden i Sigte den 24. om Morgenen paa 12 Sømils Afstand.

Begge Eskadrer bugseredes af deres Fartøjer mod hinanden. Men hen imod Middag kom lidt Bris af ØSØ, og Gabel gav straks Signal til, at enhver skulde gøre sit bedste for at naa Fjenden, som paa sin Side for en nordlig Brise styrede SØ.

Slaget ved Femern den 24. April 1715.

Kl. 16 drejede den danske Eskadre i Slagorden til Luvart af den svenske og en heftig Kamp begyndte. Wachtmeister vilde søge at undkomme ved at vinde Luven, hvorfor han Kl. 18¼ vendte Nord over. Derved fik Gabel Lejlighed til at give ham

et langskibs Lag, hvorpaa han ogsaa selv vendte. Henimod Kl. 19 vilde Svenskerne prøve at bryde gennem et Hul i den danske Linie, men de danske Skibe sluttede rettidigt op og naaede at give det førende svenske Linieskib SÖDERMANLAND en saa heftig Beskydning, at det mistede Forstangen, og Chefen faldt. Det holdt derefter af og flygtede, og Wachtmeister maatte ogsaa selv holde af, forfulgt af de danske. Først Kl. 21½ skilte Mør-

Fig. 146. Medaille for Gabels Sejr 1715.

(Efter G. Gabelster: Danske og norske Medailler.)

ket de kæmpende. Gabel ankrede ved Midnat mellem Femern og Langeland for at afskære Svenskerne fra at undslippe gennem Store Bælt, medens de danske Fregatter, der som altid ikke havde deltaget i Slaget, forblev under Sejl for at holde Føling med Fjenden, som var ankrede vestligere.

Efter Midnat friskede Vinden af Øst, og Wachtmeister søgte da at komme Nord paa gennem Store Bælt, men maatte opgive det paa Grund af havarerede Rejsninger og Modstrøm, hvorfor han holdt ned mod Kieler Fjord. Den velsejlende Fregat HVITA ØRN havde imidlertid krydset sig op, men Wessel opdagede den i Tide og tvang den sammen med en anden dansk Fregat, RAAE, til at følge sine Landsmænd. Under Forfølgelsen var Wessel den første, der naaede den svenske Eskadre, som Svenskerne havde sat paa Land ved Bylck Hoved og var i fuld Gang med at ødelægge. Wessel truede imidlertid Wachtmeister i Gabels Navn med, at Besætningerne ikke vilde finde Skaansel,

hvis han ikke straks ophørte med Ødelæggelsen. Wachtmeister strøg da Flaget for Wessel, kastede sin Kaarde over Bord og overgav sig, hvorefter Wessel med den svenske Admiral om Bord sejlede Gabel i Møde. Denne modtog sin tapre Modstander med Agtelse og forærede ham sin egen sølvbe-slaede Kaarde.

Det svenske Flag-skib HEDVIG SOFIE var for ødelagt til at kunne bjerges, men de andre 3 Linieskibe og 2 Fregatter blev i de følgende Dage bragt flot og indlemmedes senere i den danske Flaade. Svenskerne mistede ialt 2500 døde, saarede og Fanger, det danske Tab var 65 døde og 220 saarede.

Fig. 147. Christian Gabel.
Maleri af B. Denner. (Fot. Frederiksborg Museet.)

Wessels Forhold under dette Slag viser, hvilken Betydning selv en ung Krydserschef kan have for Helheden. Det var ham, der afgav den første Melding om Fjenden, han hindrede HVITA ØRN i at undslippe gennem Store Bælt, og endelig havde hans Optræden ved Bylck maaske lige saa stor Betydning som hele Slaget.

Den danske Hovedflaade var imidlertid blevet færdigudrustet og sejlede i Slutningen af April under Admiral Peter Rabens

Kommando til Østersøen. Gabel afgav 3 Linieskibe og 2 Fregatter til den, sendte Priserne til København og afsejlede selv med 5 Linieskibe og 1 Fregat til Kattegat, hvor han optog Blokade af Gøteborg og den svenske Vestkyst. Her stødte i Juni Peder Wessel til ham efter at have faaet ombyttet LØVENDALS GALEJ med den erobrede Fregat HVITA ØRN paa 30 Kanoner. Efter at den svenske Gøteborg-Eskadres Besætning var sendt til Karlskrona afgik Gabel med 3 af Kattegat-Eskadrens Linieskibe til Hovedflaaden.

Heller ikke dette Aar var der Tale om noget dansk Angreb paa Skaane, skønt Lejligheden maatte synes god, naar Karl XII var i Pommern og forberedte sig paa Felttog der. Danske Tropper skulde derimod atter deltage i de allieredes Krig i Pommern. Til Støtte for Felttoget skulde Viceadmiral Sehested med de samme fladbundede Skibe som 3 Aar tidligere tiltvinge sig Herredammet i Greifswalder Bodden. Ligesom sidst blev han eskorteret over Østersøen, denne Gang af Admiral Raben med Hovedflaaden, og den 18. Juli ankrede Flaaden uden for Nydyb med Sehesteds Eskadre.

Den følgende Morgen ved Daggry kom den svenske Flaade under Admiral Sparres Kommando i Sigte kommende Øst fra. Den var paa 21 Linieskibe med 1380 Kanoner foruden 2 Fregatter og 2 Brigantiner og medførte en betydelig Transportflaade med Tropper og Krigsfornødenheder. Raben, der kun havde 16 Linieskibe, ansaa sig ikke for stærk nok til at angribe, og da han mente, at Sehested med sine fladbundede Skibe i de grundede Farvande kunde forsvare sig mod Sparre og var stærk nok til at afvise Angreb fra den svenske Eskadre inden for Nydyb, overlod han denne til sig selv og holdt for den ØNØ-lige Vind i Slagorden Nord paa, indtil han havde passeret Jasmund, hvorpaa han styrede NV paa i Retning af Møen. Sparre, der havde Ordre til ikke at angribe uden Karl XII's Tilladelse, fulgte den danske Flaade, til Rygen var vel passeret, hvorefter han Kl. ca. 12 sejlede tilbage til Transportflaaden, som han lod landsætte Tropper m. m. i Prorer Vig. Medens han med sin Hovedstyrke opholdt sig

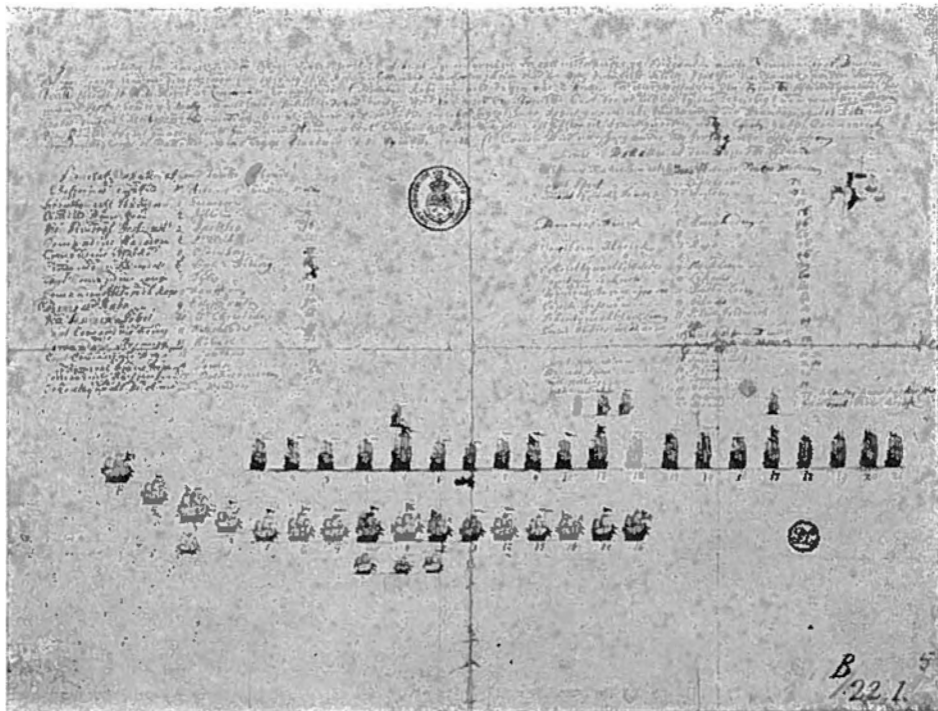

Fig. 148. Samtidig Tegning af den danske og svenske Flaades Møde den 19. Juli 1715.
(Fot. Det kgl. Bibliotek.)

ud for Jasmund, detacherede han 5 Linieskibe til at angribe Sehested fra Søsiden.

Den Styrke, som Sehested havde uden for Nydyb, bestod af:

DITMARSKEN	46	Kanoner, Viceadmiral Sehested,
		Kommandør Rosenpalm,
CHRISTIANSØ	26	- Kaptajn M. Friis,
LEOPARDEN	24	- Kaptajnløjtnant A. Danielsen,
KRONEN	24	- Kaptajn M. Gude,
PHOENIX	20	- Kaptajnløjtnant I. C. Wodroff,
ARKEN NOA	16	- Kaptajn S. Meyer,
GRAVENSTEN	14	- Kaptajnløjtnant F. Böysen,
HELLEFLYNDEREN	14	- Kaptajnløjtnant W. Jansen,
EBENETZER	12	- Kaptajn J. Baastad,

HAABET.....	10	Kanoner, Premierløjtnant A. H. Stribolt,
BESKÆRMEREN	10	- Løjtnant H. Schultz,
RÆVEN.....	8	- Premierløjtnant L. Stavanger,
HUMMEREN	8	- Løjtnant N. Lund.

Ialt 13 Skibe med tilsammen 232 Kanoner foruden 2 Bombardører, 4 Hukkerter, 2 Galioter, 4 Brandere og 6 Transport- og Proviantfartøjer.

Den svenske Flaadestyrke i Greifswalder Boddén, der stod under Kaptajn T. Christophers Kommando, bestod af stralsundske Fregatter, hvoraf 4 var paa 24 Kanoner hver, 2 paa 20 Kanoner hver og 1 paa 14, altsaa ialt 7 Skibe med 150 Kanoner, foruden 1 Bombarder og nogle Smaafartøjer. I Stettiner Haff laa desuden 7 andre stralsundske Fregatter under Kaptajn Unbehawen. Karl XII forhindrede med sine Tropper enhver Forbindelse mellem Sehested og Land, og han havde opkastet Batterier paa Kysten ved Perd, paa Øen Ruden og paa Nordpynten af Øen Usedom.

Sehested vidste, at de allierede vilde søge at erobre Øen Usedom, hvorfor han trak sine Skibe ned paa Flakket Nord for denne Ø, hvor Farvandet tillige ydede bedst Beskyttelse. Karl XII ledede selv fra Lineskibet ØLAND Angrebet fra Søsiden mod ham. Han blev tillige beskydt af Christophers Skibe og af Batterierne fra Land, men i 11 farlige og anstrengende Dage og Nætter besvarede Sehested Ilden og holdt sin Stilling. Den 29. Juli erobrede de allierede Byen Wolgast og den 31. næsten hele Øen Usedom, saa at Sehested kunde trække sig ind under Land uden for Skibskanonernes Rækkevidde og faa Drikkevand, som han led Mangel paa. Han kunde dog ikke tænke paa Indtrængen i Greifswalder Boddén, før den svenske Flaade var væk, saa at han havde Ryggen fri mod Søn.

Raben havde imidlertid holdt gaaende mellem Stevns og Rygen, indtil han den 4. August fik Forstærkning fra København paa 5 Lineskibe. Hans Flaade var dermed oppe paa 21 Lineskibe med 1294 Kanoner foruden 4 Fregatter, 2 Brandere og nogle Smaaskibe. Han havde nu samme Antal Skibe, men 86 Kanoner min-

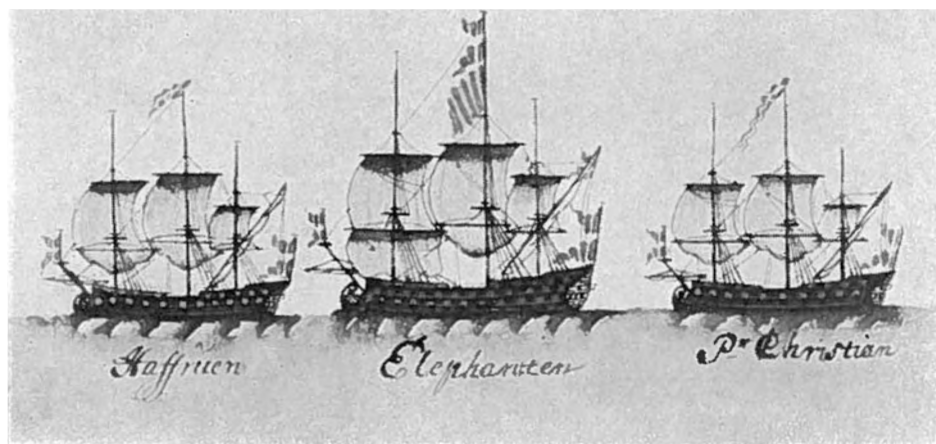

Fig. 149. Samtidig Tegning af et Linieskib og to Fregatter.

(Fot. Det kgl. Bibliotek.)

dre, i Linien end Sparre. Stille forhindrede ham de første Dage i at komme frem, men Natten til den 8. August blæste det op til frisk Kuling af NV, og for at sikre sig Luven holdt han da tæt langs Rygens NØ-Kyst i Slagorden ned mod den svenske Flaade.

Slaget ved Rygen den 8. August 1715.

Svenskerne laa til Ankers ud for Prorer Vig, da deres Krydsere Kl. 08 meldte Danskernes Nærmelse. Sparre littede straks med Flaaden, signalerede til de 5 Linieskibe, der blokerede Sehested, om at forene sig med ham og holdt selv ned mod dem. Da den svenske Flaade var samlet, formerede han Slagorden for Bagbords Halse paa Kurs NNØ. Raben var imidlertid kommet paa Højde med ham og vendte Kl. 12 med sin Flaade alle paa engang, saa at han kom paa samme Kurs som Svenskerne, hvorefter han dannede Slagorden og holdt ned mod dem.

Kl. 14 begyndte Kampen ca. 10 Sømil Øst for Rygen og varede med stor Heflighed til hen imod Kl. 20. Svenskerne drejede stadig af mere og mere østlig. Da Mørket skilte dem, var Flaaderne derfor ca. 18 Sømil Øst for Rygen. Svenskerne, der havde lidt mange Havarier, fortsatte Syd og Øst om Born-

Fig. 150.
Flintgevær
fra ca. 1710.
(Fot.
Tøjhusmuseet.)

holm til Karlskrona. Raben drejede til Vinden for Natten og beordrede sine Krydsere til at holde Føling med den svenske Flaade. Da han den følgende Morgen saa, at Svenskerne havde passeret Bornholm, vendte han Syd over og ankrede Kl. 17½ ud for Prorer Vig omtrent paa den Plads, hans Modstander havde forladt den foregaaende Morgen.

Slaget var et rent Paradeslag, saaledes som Slag udkæmpedes overalt i Europa paa denne Tid. Der var intet Forsøg fra nogen af Siderne paa at skaffe taktiske Fordele ved Manøvrer. Det fortsattes ogsaa paa sædvanlig Maade med Krigsretter i Land. Paa dansk Side var det Schoutbynacht Dichmann, der havde ført Linien, og som anklagedes for at være Skyld i den store Afstand, hvorpaa Kampen førtes. Han blev frifundet, men fik dog senere sin Afsked.

Skønt Slaget var fuldstændig uafgjort, fik det dog stor stratetisk Betydning, idet den svenske Flaade ikke mere viste sig til Søs det Aar. Dermed var det danske Søherredømme, der en kort Tid havde været afbrudt, atter genoprettet. Karl XII's Forbindelseslinier til Sverige var afskaaret, mens de allierede kunde faa alle de Tilførsler, de ønskede. Felttoget i Pommern maatte da ende, som det gjorde, med Svenskernes Overgivelse.

Da Raben gennem sine Krydsere havde faaet Melding om, at den svenske Flaade var løbet i Havn, afgik han til Køge Bugt for at faa forskellige Reserveredele til helt at udbedre sine Haverier fra Slaget. Han reparerede saaledes i Søen og var altsaa klar til at gribe ind om nødvendigt. Da den svenske Flaade ikke kom ud mere, forblev han paa dette centrale Sted og udsendte herfra de nødvendige Skibe og Eskadrer til Søherredømmets Haandhævelse.

*Viceadmiral Sehesteds Kampagne fra
31. Juli til 25. August 1715.*

Byen Peenemynde paa Usedom holdtes endnu af Svenskerne, saa at Peene Sund var upassabel for Sehested. Da de allierede ønskede Stettiner Haff rensat, fordi Unbehawens Søherredømme i dette Indhav hindrede deres Forbindelser med Stettin, navnlig Fremsendelsen herfra af Belejningsmateriel til Stralsund, maatte Sehested derfor benytte Vejen Øst om Usedom og forbi Svinemynde. Han sendte en Del af sin Styrke derned, og efter seks Timers Kamp maatte Unbehawen, der i Forvejen var ilde stedt med alle Kyster i Fjendehaand, trække sig Nord paa gennem Peene Sund, hvorefter han forenede sig med Christophers Styrke i Greifswalder Bodden.

De forenede Styrker var Sehesteds Styrke overlegen, og da de tilmed havde den stærkt forsvarede Stilling ved Nydyb, ventede han med at angribe, til han havde faaet Forstærkning. Denne kom den 13. August og bestod af Skytskibet HJÆLPEREN og 3 Galejer.

Efter omhyggelig Forberedelse og nøje lagt Plan, som de utaalmodigt ventende allierede Konger dog ved Selvsyn maatte anerkende Nødvendigheden af, skred Sehested den 24. August til Angreb paa Nydyb, idet det krogede Østerdyb maatte anses for upassabelt paa Grund af Befæstningerne paa Øen Ruden. Medens de danske Skibe møjsommeligt varpede sig frem i det vanskelige Farvand, hvor Svenskerne havde anbragt blinde Ankre og andre Forsænkninger, aabnede 13 stralsundske Fregatter og Landbatterierne Kl. 09 Ild mod dem. Først Kl. 15 havde de danske Skibe varpet sig paa Plads med Brødsiderne til, saa at de kunde aabne Ilden. En heftig Kanonade vedligeholdtes fra

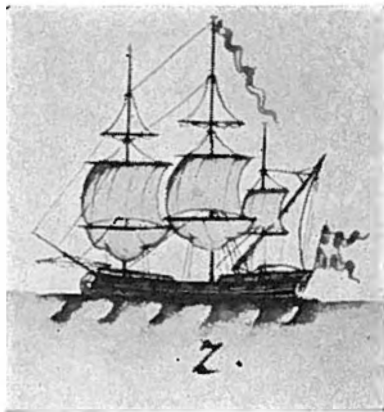

Fig. 151. Samtidig Tegning af Peder Wessels Fregat HVIDE ØRN.
(Fot. Det kgl. Bibliotek).

begge Sider indtil Mørket endte Kampen. Om Natten varpede Sehested Skibene yderligere frem, og Kampen begyndte igen, saa snart det blev lyst. Ved Middagstid den 25. August var Fjendens Linie sprængt og Sehesteds Skibe langt nok fremme

Fig. 152. Viceadmiral Just Juel, der faldt i Slaget ved Rygen. (Fot. Frederiksborg Museet).

til at sætte Sejl og foretage en omgaaende Bevægelse. Unbehawen med 10 af de svenske Skibe søgte da Tilflugt under Rudens Kanoner, og Christopher søgte med Resten ind mod Rygens Sydkyst. Da han blev forfulgt, satte han Skibene paa Land og brændte dem, medens Besætningerne flygtede i Land.

Sehested rensede derefter Farvandene og landsatte den 15. November Kong Frederik IV og Kongen af Preussen med 18.000 Mand ved Stresow paa Rygen. Karl XII blev slaaet

og maatte trække sig tilbage til Stralsund. Den 22. November lykkedes det Unbehawen med 6 af de stralsundske Fregatter og Rudens Besætning at slippe over til Sverige, og den 23. December lykkedes det Karl XII i et lille Fartøj at naa over til Trelleborg. Samme Dag kapitulerede Stralsund, og de allierede overgav Pommern med Rygen til dansk Besættelse ligesom Wismar, efter at denne By den 19. April n. A. havde overgivet sig.

Glæden var stor over, at det var lykkedes at fordrive Svenskerne fra Tyskland efter 6 Aars Krig. Takkefester afholdtes,

Salutter affyredes, og Frederik IV hædrede Admiralerne Raben og Sehested med Dannebrogordenens Storkors.

Selv om Raben i alt væsentlig havde løst sin Opgave, bærer hele Kampagnen mellem ham og Sparre for meget Præg af Tidens dekadente Søkrigsførelse, til at Nutiden kan begejstres over ham og hans Sejr.

Da han afgik fra København som Dækning for Sehesteds Eskadre, vidste han nemlig, at Sparre var i Søen med en overlegen Flaade. Turde han ikke tage Slag, burde han ikke være afgaaet, før han havde faaet Forstærkning. Hvis den danske Flaade var blevet en Dag forsinket under Vejs, eller hvis den svenske Flaade havde været en Dags

Sejlads længere fremme, vilde Raben have mødt den i Søen, og Sehesteds Skibe med Kanonerne i Lasten vilde da have været meget ilde stedd. Som det nu gik, bragte han Sehested i en farlig Situation, som denne fremragende Mand ganske vist klarede smukt, men det kunde Raben dog ikke paa Forhaand vide, at han kunde. Man kan derfor mene, at Raben ikke burde have overladt Sehested til sin Skæbne, men burde have søgt Kamp selv med Risiko for store Tab.

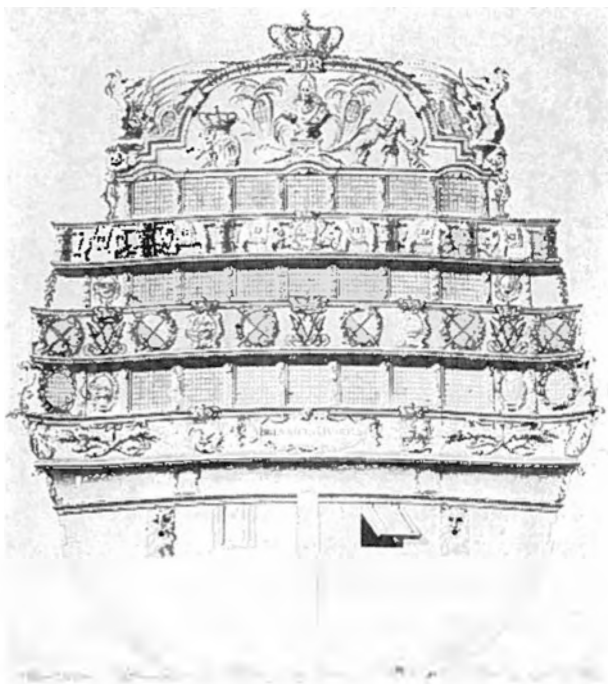

Fig. 153. Tegning af Linieskibet FREDERIK IV's Agterspejl.

Naar Sparre opfattede sin Ordre om ikke at indlade sig i Slag uden Karl XII's Tilladelse saa bogstaveligt, at han ikke benyttede Lejligheden den 19. Juli, da han havde ca. 33% Overlegenhed over sin Modstander baade i Skibe og Kanoner, til at gøre op med den danske Flaade, spørger man uvilkaarligt sig selv, hvorledes han vilde have forholdt sig, hvis Raben havde begyndt at manøvrere i den Hensigt at udmanøvrere ham, saa at de danske Fregatter havde kunnet naa frem til hans Transportflaade.

Da Flaaderne atter mødtes den 8. August, var Rabens Optræden igen tilbageholdende. Den svenske Flaade led mest i Slaget, og to af dens Linieskibe, GOTLAND og ØSEL, maatte forlade Linien og sejle alene til Karlskrona. Hvis han havde forfulgt Svenskerne den 9. i Stedet for at vende om ved Bornholm, kunde i hvert Fald disse to Skibe være taget. Raben opnaaede at faa Søherredømmet Resten af Aaret, men mere paa Grund af Svenskernes Forsømmelse end ved egne Fortjenester, og næste Aar havde den svenske Flaade atter sin fulde Styrke.

I Modsætning til Raben vil Sehested altid blive staaende i vor Søkrigshistorie som en fremragende Fører, der planlagde og gennemførte sine Foretagender til Bunds, saa at han opnaaede varige Resultater og ikke blot Sejre.

I Rabens Flaade befandt sig Fregatten HVIDE ØRN ført af Peder Wessel, som Tidens taktiske Regler ikke kunde binde, men som i sin Kampglæde altid var rede til Angreb. Han kom den 8. August Kl. 10 tilbage til Flaaden med Melding om Fjenden og medbragte et svensk Linieskibs Barkas med en Officer og 20 Mand, som han under sin Rekognoscering havde opsnappet, da de var paa Vej fra Land ud til deres Skib. Det viser, at han ikke nøjedes med at observere paa Afstand, men førte sin Rekognoscering til Bunds. Som Fregatchef opholdt han sig under Slaget i Iddæ af Linien, men da Linieskibet SVANEN en Tid maatte forlade denne for at fylde Krudt, benyttede Wessel straks Lejligheden til midlertidig at overtage dets Plads med HVIDE ØRN. Den følgende Dag, da Fregatterne skulde holde Føling med den svenske Flaade, observerede han de stærkt havarerede Linieskibe

Fig. 154. Peder Wessels Kamp den 1. Oktober 1715. (Fot. Det kgl. Bibliotek.)

GOTLAND og ØSEL gaaende alene. I Haab om at gøre en af dem til Prise søgte og fandt han den paafølgende Nat ØSEL, som han prajede for at sikre sig Identiteten. Derefter løb han agten om den og gav den paa klods Hold et Lag agter ind, saa at »han aldeles skød Agterspejlet i Laser«. Wessel maatte dog fortrække, fordi GOTLAND kom til.

HVIDE ØRN havde fra Midten af September Station mellem Bornholm, Ystad og Rygen og laa den 1. Oktober Kl. 10 i Storm af NV underdrejet for rebede Mærsejl Nord for Jasmund, da et stort Skib saas for meget smaa Sejl inde i Bugten samt en Fregat og fem smaa Skibe, der laa til Ankers under Jasmund. Fregatten lettede og styrede NNØ, Wessel holdt ned imod den og

Fig. 155.
Flinte-
musket
ca. 1715.
(Fot. Tøj-
husmuseet.)

lagde sig paa samme Kurs, og medens han jagede Fregatten, satte ogsaa Linieskibet Sejl til og fulgte efter. Skibene viste dansk Orlogsflag, men da Wessel Kl. 14 højste Flag, skiftede de begge dansk Flag til svensk, og Kamp begyndte. De svenske Skibe var Fregatten PHØNIX paa 34 Kanoner og Linieskibet RIGA paa 54 Kanoner. Kampen var interessant, fordi den viste, hvad Sømandskab betød. Admiral Sehested skrev om den i sin Rapport til Kongen: — thi skønt de var ham for stærke i Stykkerne (Kanonerne), saa har han været dem for stærk i Sømandskabet. Thi enten har han lagt dem for Boven og skudt dem langskibs, eller ogsaa er han kommet dem paa den Side, hvor de ej for den haarde Blæst kunde lukke deres underste Porte op, og dette er Aarsagen til, at de ej har kunnet holde det ud med ham.« Efter to Timers Kamp søgte Linieskibet at trække sig tilbage, da en Kugle gennemskød HVIDE ØRN's Stormast, saa at Halvdelen af den gik over Bord; Krydstangen var allerede tidligere faldet. Svenskerne angreb da paa ny, men Wessel »var endda det store Skibs Overmand i Sejlads« og fortsatte Kampen som hidtil, og da de søgte at trække sig tilbage, forfulgte han dem, indtil Forstangen Kl. 18½ gik over Bord under Slingeragen i den hule Sø. HVIDE ØRN kunde da kun føre Fok og Messan, og Skibene undslap, medens Wessel lod Ankret falde. Paa den aabne Ankerplads 18 Sømil NØ for Jasmund red Wessel derefter Stormen af med sit havarerede Skib, der havde faaet flere Grundskud, indtil Vejret den 3. Oktober om Eftermiddagen bedagedes, saa at han kunde lette og staa ind til Jasmund. Her laa Fregatten PHØNIX til Ankers med fem Handelsskibe, den skulde konvojere; men da den saa den ramponerede HVIDE ØRN, lettede den og flygtede.

I sin Rapport til Kongen skrev Wessel, at de 9 Kampe,

han siden 1712 havde haft mod Overmænd, ikke var udført af Dumdristighed eller uden fornuftig Plan, hvilket han fordømmer. Wessels Sejre paa Søen over større Modstandere kan overhovedet kun forklares ved Sehesteds Udtryk, at »han var dem for stærk i Sømandskab«. Han søgte ikke Overmagt, men han veg heller ikke for den.

Efter et kort Op- hold ved Nydyb gik Wessel til København, for at faa sit Skib repareret. Derefter gik han atter til Østersøen for sammen med andre Fregatter at hindre det indesluttede Stralsund fra at faa Forbindelse med Omverdenen. Trods al Paapasselighed lykkedes det dog Karl XII at slippe igennem Blokaden til Skaane.

Karl XII's Fjendskab mod England bragte i September en engelsk Flaade paa 8 Linieskibe og 1 Fregat til en Tid at forene sig med den danske Flaade. Største Delen af vor Hovedflaade blev lagt op i Slutningen af November og Resten efter Stralsunds Fald.

Baade fra Gyldenløve, Gabel, Raben og Sehested havde Frederik IV modtaget Indberetninger om Wessels fortrinligt udførte

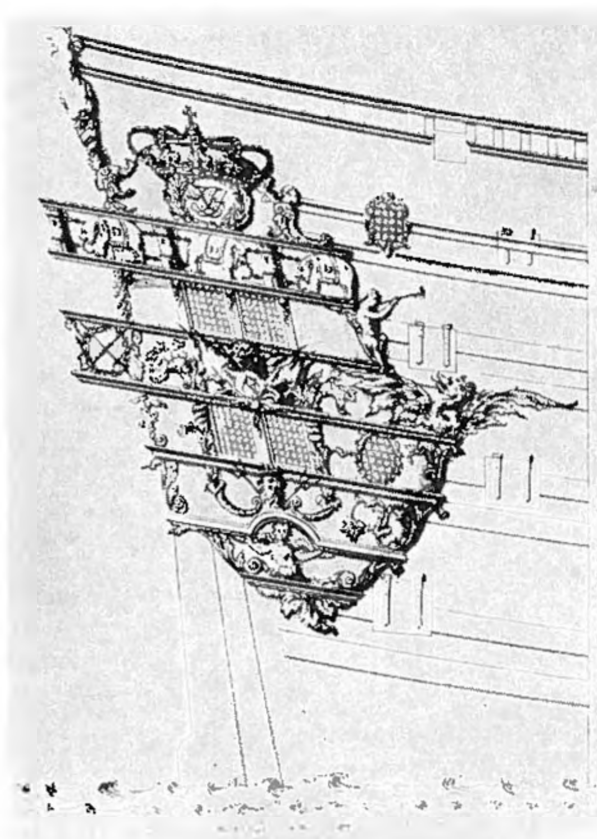

Fig. 156. Sidegalleri af Linieskibet »FREDERIK IV«.

Krydser-Tjeneste, om hans Mod og Snarraadighed, og da han i Slutningen af Aaret sendtes med Breve til Kongen, der endnu opholdt sig i Pommern, belønnede denne ham ved at ophøje ham i Adelsstanden under Navnet Tordenskjold.

Sveriges sidste tyske Besiddelser var for en væsentlig Del ved

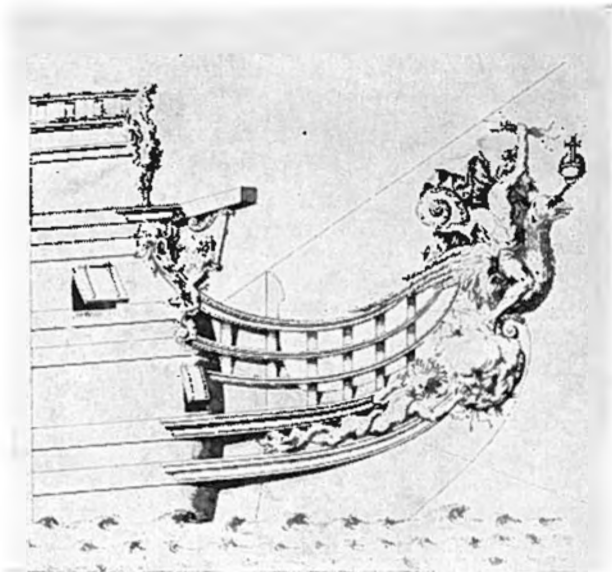

Fig. 157. Tegning af Lineskibet FREDERIK IV's Gallion.

vor Sømagts Indflydelse gaaet tabt, og dansk Sømagt hindrede Sverige i at forsøge deres Tilbageerobring.

Et helt andet Spørgsmaal er, om det var klogt af Danmark ved sin Sømagt at hjælpe sine Forbundsfæller til at naa alle deres Krigsmaal, inden vi selv var kommet vore egne, de skaanske Provinsers Tilbageerobring, blot

et Skridt nærmere. Dette Spørgsmaal er dog rent politisk, og falder derfor uden for denne Bogs Ramme, der blot skal give vor Flaades Historie og den Indflydelse, den havde paa vort Lands Historie, saaledes som denne faktisk forløb.

Efter at der ikke mere fandtes svenske Hære i Tyskland, var vor Sydgrænse ikke mere truet. Vore allierede Magter, England, Holland, Rusland, Preussen og Hannover, kunde nu forene deres Kræfter med Danmarks til Angreb paa det egentlige Sverige. Danmarks Søherredømme skabte Betingelser herfor.

Karl XII vakte ved sin Tilbagekomst til Sverige, som han havde været borte fra i 14—15 Aar, nyt Liv over alt. Tropper blev udskrevet, og da Sundet i Januar 1716 lagde til med Is,

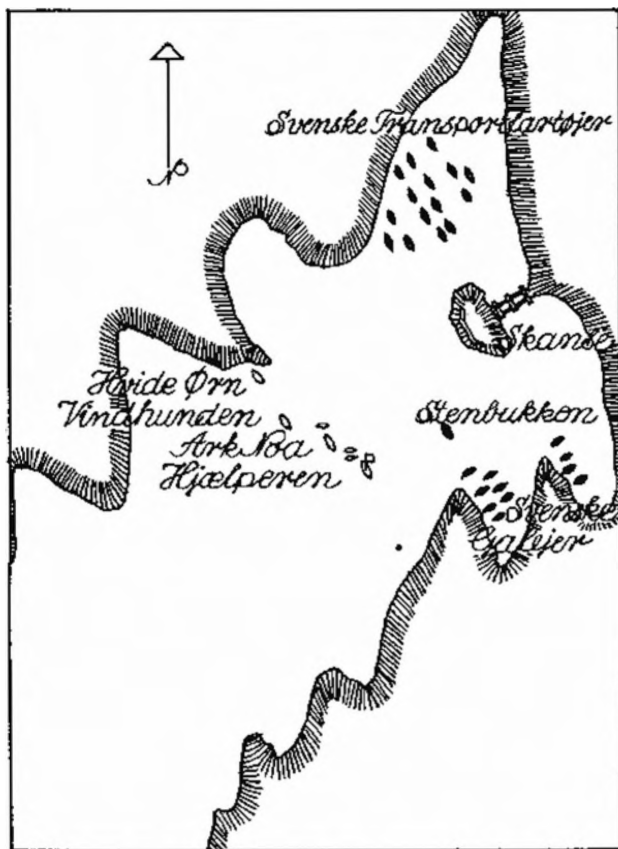
fattede han den Plan at marchere over Isen ved Hveen og gøre Landgang paa Sjælland. Denne Ø var ret forsvarsløs, idet Flaaden laa i Hi, og Hæren endnu var i Pommern. Karl XII havde samlet 16.000 Mand i Skaane og vilde den 7. Februar gaa til Sjælland, hvor man gjorde alt klar for at afslaa Angrebet, men to Dage forinden blev det Tø og Storm, Isen brød op, og Planen maatte opgives.

Derefter vendte Karl XII sig mod Norge, hvor Angrebet kom uventet. Den 8. Marts passerede han Grænsen, og den 21. besatte han Christiania, hvorefter han begyndte Belejring af Aggershus.

I København havde man imidlertid travlt med Rustninger. Den 6. April afsejlede Viceadmiral Gabel med 7 Linieskibe, 6 Fre-gatter og 5 Korvetter for at tage Station i Kattegat og Nordsøen. Han anløb Frederikshavn, hvorfra han overførte 3 Regimenter og Krigsfornødenheder til Norge. Senere overførte han yderligere 4 Batailloner. Aggershus og Frederiksstad blev i Tide undsat og den 23. April støttede han et heldigt Angreb paa Moss. Karl XII trak sig derfor tilbage og begyndte Belejringen af Fæstningen Frederikssten. Ammunition og Belejringsmateriel samledes i Gøte-borg og skulde indenskærs bringes op til ham.

Herom havde Gabel faaet Underretning, men da hans Skibe var for store og for dybgaaende til indenskærs Operationer, og da den norske Galejflotille ikke var kraftig nok dertil, sendte han Kaptajn Peter Tordenskjold med HVIDE ØRN til København for at hente Skibe, der var egnet til Kamp og Sejlads i Skærgaarden. Sehesteds Eskadre var da lige hjemkommen fra Rygen, hvor der ikke mere var Brug for den, og man kunde derfor stille følgende Skibe til Tordenskjolds Raadighed: HVIDE ØRN paa 30 Kanoner, Skytsskibene HJÆLPEREN paa 46 Kanoner, Kaptajnløjtnant W. Lemwig, ARKEN NOA paa 24 Kanoner, Kaptajnløjtnant l'Etang, og VINDHUNDEN paa 16 Kanoner, Premierløjtnant P. Grib, samt Galejerne PRINS CHRISTIAN, Løjtnant Michael Tønder, LOVISA, Løjtnant Christian Tønder og CHARLOTTE AMALIE, Løjtnant N. Dahl.

Det var første Gang, man betroede Tordenskjold en Eskadre. Den dygtige Krydserchef skulde nu vise, om han kunde lægge Planer og lede Udførelserne. En Plan til Angreb paa Svinesund,

DYNEKILEN 8-7-1716

for Modvind i Dynekilen, og at de svenske Officerer var til Bryllupsfest. Den svenske Styrke bestod af Skytsskibet STENBOCKEN paa 24 Kanoner, 5 Galejer, 6 Halvgalejer, 1 Strømbaad og nogle Skærbaade samt 21 Transportskibe under Schoutbynachterne Sjøblads og Strømtjernas Kommando. Det bugtede Indløb var 8 Sæmil langt og flere Steder meget smalt.

som han udkastede i København, vandt Billigelse, men det paalagdes ham ikke at udføre den uden Forhandling med Gabel.

Den 2. Juli afsejlede Eskadren fra København, og efter at have taget en svensk Kaper og en Skærbaad under Vejs, ankom den den 7. Juli om Aftenen ud for Kosterøerne, der var opgivet som Mødested med Gabel. Denne var imidlertid endnu ikke ankommet, og Tordenskjold erfarede nu gennem Fiskere, at den svenske Transportflaade laa

Et Batteri var anlagt paa en Holm lige for Indløbet, og 4.000 Mand Fodfolk var lejret paa Kysten. To Galejer laa paa Forpost uden for Indløbet.

Her var ingen Tid til Forhandling med Gabel. Skulde der handles, maatte der handles rask, og Tordenskjolds Beslutning var hurtigt taget. Bekendt er Løjtnant Gribs Svar paa Tordenskjolds Forespørgsel, om de skulde komme som ubudne Gæster til det svenske Bryllup: »Har I Ordre, saa har vi Lyst.«

Angrebet paa Dynekilen den 8. Juli 1716.

Den 8. Juli ved Daggry lettede Eskadren og stod for en sydlig Brise ind mod Skærgaarden. Vinden aftog inde i Skærgaarden, og under Kampen var det næsten stille.

Kl. 06 trak de svenske Forposter sig tilbage og meldte Danskerne Komme, men da Svenskerne var helt uforberedte herpaa, lykkedes det dog uden Tab at passere det lange Indløb. Under Indsejlingen gik Tordenskjold om Bord i det kraftigste af Skibene, HJÆLPEREN, med hvilket han gik i Spidsen og ledede Sejladsen, medens han lod Kaptajnløjtnant Lemwig tage Kommandoen over HVIDE ØRN.

Kl. 07½ passerede Eskadren ind i Havnen og blev modtaget med heftig Ild af saavel Skibene som Batteriet paa Holmen, men først Kl. godt 08, da Skibene var paa Plads med Spring paa Ankertovene, saa at de kunde faa Bredsiderne til, kunde Tordenskjold besvare Ilden.

Kl. 11 begyndte den svenske Ild at aftage kendeligt, og Tordenskjold lod da Galejerne i Læ af Krudtrøgen bugsere HJÆLPEREN og ARKEN NOA nærmere til Fjenden. STENBOCKEN indstillede kort efter Ilden og lod sig drive paa Land. Et Par Timer senere indstillede ogsaa Batteriet paa Holmen Ilden, hvorefter Løjtnant Tønder sprang i Land med sine Folk og fornagtede Kanonerne. Straks efter strøg STENBOCKEN Flaget, de svenske Galejer og Transportskibe lod sig drive paa Grund og Besætningerne flygtede ind i Land.

Den egentlige Kamp var endt, men tilbage stod at udføre

Foretagendets Hensigt: at ødelægge eller erobre alle de svenske Skibe. Kanontordenen havde imidlertid tilkaldt alle svenske Tropper, og under de følgende Arbejder var 5.000 Geværer rettet mod de danske, der maatte handle hurtigt, inden svensk Artilleri ogsaa blev bragt i Stilling i Land, og for at være klar, inden Mørket faldt paa.

Svenskerne havde enten sat Ild i deres Skibe eller hængt brændende Lunter ved Krudttønder for at sprænge dem i Luften. Under Hagl af Geværkugler roede eller sprang danske Officerer og Matroser med Tordenskjold, Tønder og Grib i Spidsen fra Skib til Skib for at slukke Brande og kaste Lunter over Bord samt for at gøre Sløbere fast for at trække Skibene af Grunden. Kadet Sivertsen og 3 Matroser sprang i Luften med Galejen WREDEN, men Kadetten kom dog uskadt derfra, Løjtnant Willer og Kadet Terry faldt, og Løjtnant Høeg fik et farligt Skudskaar i Hovedet. Største Delen af vore Tab ved dette Foretagende, 19 døde og 57 saarede, hændte for at komme i Besiddelse af Priserne, men Anstrengelserne lønnes med, at Skytsskibet, 3 Galejer, 5 Halvgalejer, 1 Strømbaad og 19 Transportskibe lykkeligt blev slæbt ud, medens Resten ødelagdes.

Kl. 21 var hele Eskadren med Priserne paa Vej ud, og takket være Mørket skete det næsten uden Tab. Næste Morgen ankrede ved Hvaløerne, og Viceadmiral Gabel, der selv havde været til Stede uden for Skærgaarden under en Del af Kampen, sendte Tordenskjold til København med Melding om Sejren. Han modtoges med Begejstring, Kongen udnævnte ham til Kommandør og skænkede ham en Guldmedaille.

Den umiddelbare Følge af Transportflaadens Tilintetgørelse blev, at Karl XII straks maatte hæve Belejringen af Frederiksten og trække sig tilbage over Grænsen. Sømagt havde saaledes bevirket, at Angrebet paa Norge blev heldigt afslaaet.

I Østersøen var den svenske Hovedflaade paa 14 Linieskibe imidlertid løbet ud fra Karlskrona, og en mindre dansk Eskadre

var med Nød og næppe undsluppet den. Det maatte naturligvis forurolige i Danmark, hvor Hovedflaaden endnu ikke var klar, fordi de enkelte danske Landsdele med svensk Søherredømme laa aabne for Angreb. Paa et vist Tidspunkt var Gabels Eskadre endog beordret hjem fra Norge, hvorved de ovennævnte Operationer vilde være blevet afbrudt, hvis Ordren var blevet opretholdt overfor Gabels Modforestillinger. Den svenske Flaade udnyttede imidlertid ikke Situationen hverken mod de danske Landsdele eller til at gaa til Kattegat for at forene sig med Gøteborg-Eskadren og angribe Gabels Eskadre.

Efterhaanden samledes imidlertid i Sundet 19 danske, 18 russiske, 19 engelske og 6 hollandske Linieskibe, ialt 62 Linieskibe med 3616 Kanoner foruden Fregatter og et stort Antal mindre Skibe. Den 19. August sejlede denne mægtige Flaade til Østersøen, og Søherredømmet var dermed sikret os.

En russisk Hær paa 40.000 Mand overførtes til Sjælland og Hveen for i Forening med 26.000 Mand danske Tropper at angribe Skaane, hvor Sverige kun kunde stille 20.000 Mand til Forsvar. Planen kom imidlertid paa Grund af et stort politisk Intrigespil ikke til Udførelse. Den russiske Hær sendtes tilbage, derefter afgik først den russiske og saa de engelske og hollandske Flaader,

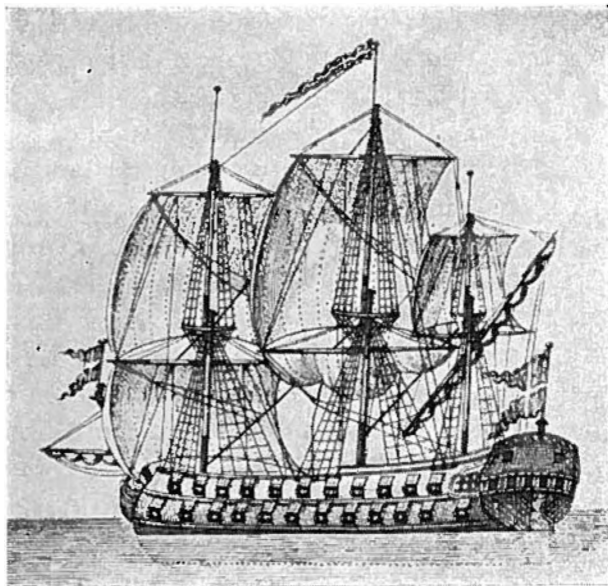

Fig. 158. Samtidig Tegning af Skytsskibet HJÆLPEREN.
(Fot. Det kgl. Bibliotek).

og Danmark stod alene tilbage. Atter et Aar var forløbet, uden at vi var kommet vort Maal, de tabte Provinsers Tilbageerobring, et Skridt nærmere.

I 1717—19 beherskede de allierede Flaader stadig Østersøen, men gensidig Mistillid hindrede ethvert samlet Angreb paa Sverige. Karl XII bevarede derfor Initiativet over for os og satte Angreb ind mod Norge. Imødegaaelsen heraf med tilhørende Blokade af den svenske Gøteborg-Eskadre og Sveriges Vestkyst var overladt til Frederik IV alene.

Tordenskjold havde været brugt ved Overførslen af russiske Tropper til Sjælland og var udset til at assistere ved Landgangen i Skaane, men da den opgaves, og den danske Hovedflaade var oplagt for Vinteren, blev den saa længe haabede Overkommando for Kattegat og Nordsøen betroet ham. Eskadren kom til at bestaa af 2 Linieskibe, LOLLAND og FYEN, paa 50 Kanoner hver, 2 Skytsskibe, HJÆLPEREN paa 46 Kanoner og ARKEN NOA paa 24 Kanoner, og 5 Fregatter foruden den norske Sødefension, der bestod af et stort Antal mindre Skibe. Hans Kommando var dog ikke selvstændig, idet det var paalagt ham at aftale alle Foretagender med det norske Generalitet, og hvis dette ikke kunde naaes, da at forelægge sine Planer for et Krigsraad sammensat af alle Skibsheferne.

Først i Decemder 1716 afsejlede Tordenskjold med en Konvoj af Transportskibe med norske Tropper. Under Storm i Kattegat splittedes Eskadren, og 4 Transportskibe med 4 Kompagnier Soldater forliste paa den svenske Kyst. I Begyndelsen af 1717 ankom han med Resten af de 6 Regimenter til Frederiksværn. Paa Grund af Vinteren og forskellige Mangler laa Eskadren derefter stille indtil April 1717.

Som Modstander i Kattegat havde Tordenskjold en svensk Eskadre paa 7 Linieskibe over for sine 2, og over for sine 5 Fregatter havde han de mange svenske Kapere. Han skulde desuden blokere hele den svenske Kattegatskyst, hindre Transporter til den svenske Hær i Norge og sikre Forbindelsen Danmark-Norge samt Skibsfarten over Nordsøen.

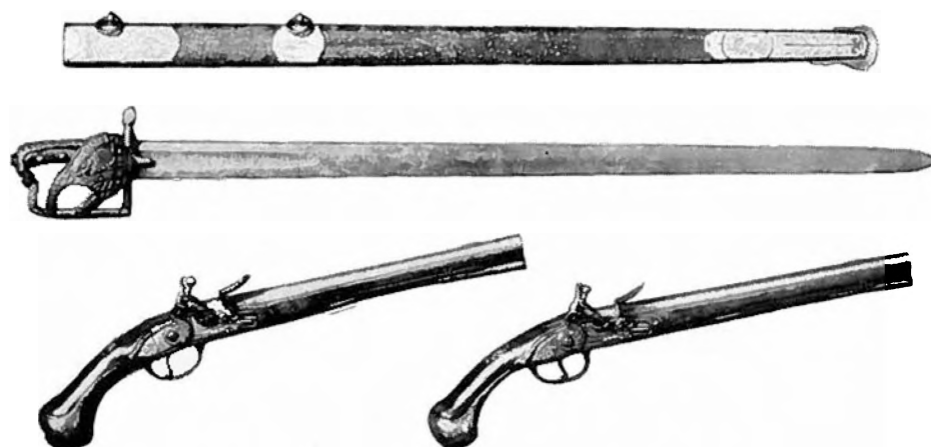

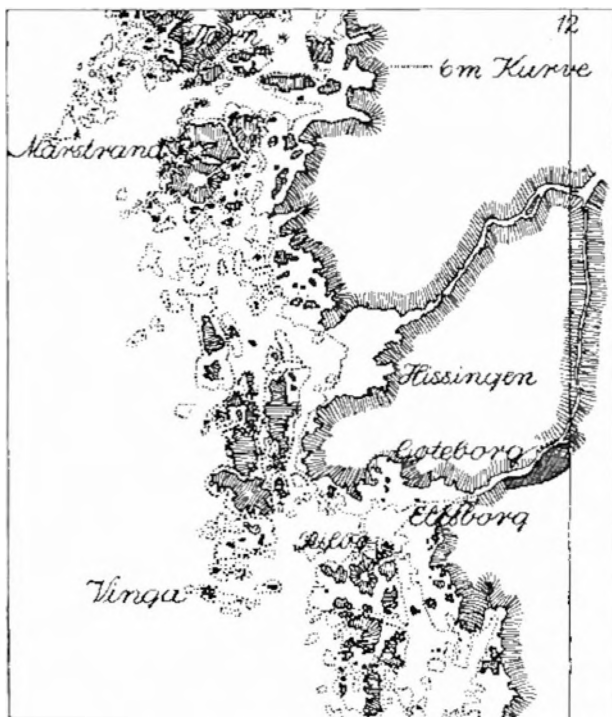
Fig. 159. Øverst: Stik af Angrebet paa Dynekilen.
 Nederst: Tordenskjolds Vaaben.

Tordenskjold indsaa straks, at han var for underlegen til at kunne haabe paa Held, hvis Svenskerne angreb. Han kunde kun løse sine mange Opgaver ved selv at tage Offensiven. Lige saa selvfølgelig var det, at han til sine Angreb paa Kysten saa vidt muligt ikke maatte benytte sine Linieskibe og Fregatter, hvorpaa hans Søherredømme beroede.

Forsyningerne til den svenske Hær, der angreb Norge, samledes i Göteborg og førtes derfra Nord paa inden-skærs. Göteborg var dernæst Flaadestation, og ved Flaadens Hjælp udrustedes fra Göteborg mange Kaper, der skadede den dansk-norske Handel og Forbindelsen mellem Landene meget.

Af alle tre Grunde vilde det være af Betydning om Byens Orlogsværft samt de i Havnen liggende Krigs-, Kaper- og Transportskibe kunde blive ødelagt. Flere Planer var ogsaa tidligere Aar blevet udkastet dertil, men var ikke blevet udført. Da Tordenskjold nu udkastede en ny Plan, blev den antaget i Generalitetet, og han skred straks til Udførelse.

Planen gik ud paa OVERRUMPLING. Han vilde om Natten passere forbi Forterne op til Orlogsværftet, som han sammen med alle dets Forraad og Göteborg-Eskadren, der laa oplagt, vilde

GÖTEBORGS SKÆRGAARD

stikke i Brand. Derefter vilde han ved Beskydning fra alle Sider tvinge Hovedfortet, Ny Elfsborg, der laa paa en Ø, til Overgivelse. Udførelsen kom imidlertid slet ikke til at følge Planen, navnlig fordi Overraskelsen faldt bort.

Tordenskjold havde samlet 2 Linieskibe, 2 Skytsskibe, 12 Galejer, 8 Skærbaade og 12 Charlupper ved Hirtsholmene og afgik den 12. Maj Kl. 20 for en vestlig Brise. Han havde givet Fregatten SØRIDDEREN, Kaptajn Vosbein, Ordre til at slæbe den slet sejlene ARKEN NOA, men Vosbein undlod det og sejlede bort, til Trods for at Ordren gentoges ved Signal. Eskadren forsinkedes derfor og var først samlet ved Vinga, ud for Indløbet til Gøteborg, den følgende Morgen Kl. 06. Tordenskjold maatte derfor udsætte Angrebet til næste Nat, Foretagendet blev ingen Overraskelse, og Svenskerne fik truffet Forberedelser til at afslaa det.

Fem svenske Krigsskibe med 40 til 46 Kanoner hver samt 1 Galej blev under Viceadmiral Strømsstjernes Kommando fortøjet tværs over Gøtaelven, der tillige spærredes med Bomme. Mellem Forterne Gammel Elfsborg og Kæringberg paa Elvens Sydside anlagdes to Batterier paa henholdsvis 12 og 16 svære Kanoner, og Kæringberg besattes med to Regimenter.

Angrebet paa Gøteborg den 14. Maj 1717.

Til Trods for at Tordenskjold, der var ankret med Eskadren i Risø Fjord ca. 2 Sømil uden for Ny Elfsborg, havde kunnet se, at Forberedelser blev truffet, lod han sig ikke afskrække.

Den 13. Maj Kl. 21, da det var blevet mørkt, lettede han og stod ind efter. Medens han lod Linieskibene ankre 1 Sømil uden for Ny Elfsborg, lod han henimod Midnat de øvrige Skibe for en svag vestlig Brise drive ind mod den fjendtlige Skibslinie. Da Forpostbaadene havde opdaget Danskerne, aabnedes fra Forter, Batterier og Skibe en heftig Ild mod dem.

Kl. 01½ havde Tordenskjold, der selv ledede Angrebet fra et Fartøj, bragt Skytsskibe og Galejer i Slagorden, medens Skærbaade og Chalupper holdt sig paa Løbets Nordside under Øen

Hisingen og var klar med deres Brandsager, der skulde bruges til at stikke Ild i Skibe og Magasiner. Den haarde Kamp fortsattes til Kl. 06½, da Tordenskjold indsaa det frugtesløse i Kampen mod den svenske Overmagt og benyttede en NØ-Brise til at trække sig tilbage til Linieskibene.

Det danske Tab ved Angrebet var to Galejer, hvoraf den ene sank, samt 52 døde og 79 saarede. Skytsskibene og de øvrige Galejer havde ikke lidt mere, end at de kunde repareres i Skær-guarden inden Afsejlingen, skønt ARKEN NOA under Udsejlingen en Tid var paa Grund under Ny Elfsborgs Kanoner.

Tordenskjold havde ikke sparet sig selv. Han forblev dog usaa-ret, skønt et Fartøj blev skudt i Sænk under ham, og Kaptajn Siverts faldt ved hans Side.

Som Svar paa hans Rapport paalagde saavel Admiralitetet som Kongen ham i Fremtiden først at indhente kongelig Til-ladelse, før han indlod sig paa saadanne Foretagender. Det moralske Indtryk af saavel Angrebet som den Tapperhed, hvor-med der kæmpedes, var dog sikkert af stor Betydning. Sven-skerne kunde ikke vide, at de, bortset fra Fregatterne, havde set Tordenskjolds hele Styrke. De maatte tvært imod regne med, at der bag et saa dristigt Angreb fandtes en større Styrke ude til Søs. Dette saa meget mere som han efter Angrebet blev lig-gende 12 Dage i Risø Fjord og blokerede Gøteborg. I disse Dage tog han 12 indgaaende Skibe, deriblandt 3 Kapere og 1 arme-ret Skib, som Priser.

Kaptajn Vosbeins foran omtalte Insubordination skyldtes Nag til Tordenskjold, baade fordi denne havde sprunget ham forbi, og fordi Tordenskjold uberettiget havde fremsat Udtryk om, at han manglede Mod. Dette var uberettiget, thi Vosbein havde gen-tagne Gange vist sig som en dygtig og tapper Officer. Torden-skjold indberettede nu Sagen og befalede ham afløst i Kommando og arresteret, naar han kom i Havn. Vosbein kom imidlertid til-bage fra sit Kryds med den erobrede svenske Fregat ISLAND af samme Styrke som hans eget Skib SØRIDDEREN, og da han

fra den befalede Arrest skrev til Tordenskjold og erkendte sin Fejl, tilgav denne ham, og lod Sagen falde. Skønt Kongen og Admiralitetet højligt misbilligede Vosbeins Optræden, udvirkede Tordenskjold dog, at han som Belønning for den erobrede Prise avancerede til Kommandørkaptajn.

Denne Affære gør det naturligt at tale om Tordenskjolds Forhold til sine Undergivne. Med sin Ungdom og Iver krævede han meget af sine Folk. Hans gentagne Kampe mod Overmagt udsatte selvsagt ogsaa hans Folk meget. Da han i 1715 havde skiftet fra LØVENDALS GALEJ til HVIDE ØRN og faaet ny Besætning, klagede denne over ham. I Kampen med Linieskibet ØSEL Natten efter Slaget den 8. August 1715 havde han 30 døde foruden saarede, og i Kampen med Linieskibet RIGA og Fregatten PHØNIX den 1. Oktober s. A. havde han 5 døde og 14 saarede. Ved begge Lejligheder ramponeredes Skibet slemt, og da mest muligt repareredes i Søn, krævede det meget Arbejde. Mandskabets Klage gik ud paa, at hans Dristighed udsatte dem og Skibet mere end nødvendigt. Da han havde Paalæg om ikke at indlade sig i Kamp mod Overmænd, behøvede han al Gyldenløves Beskyttelse for at undgaa, at Klagen fik Medhold. Da Klagen blev afvist, og da Folkene senere saa, at han aldrig sparede sig selv, samt lærte hans ubestridelige Dygtighed at kende, vakte deres Beundring og Stolthed over at tjene under ham.

Da han blev Eskadrechef, havde han Ry, og hans nye Navn virkede som en Art Etikette, der betød Kamp og vovelige Foretagender, men overalt saa man Officerer og Besætninger følge ham med Ildhu. Man forstod, at bag den ungdommelige Dristighed laa den fødte Førers klare Tanke. Han blev den elskede og beundrede Fører.

Den 26. Maj forlod Tordenskjold med sin Eskadre Rifø Fjord og fik kort efter sendt Linieskibet GØTEBORG paa 42 Kanoner som Forstærkning.

Karl XII forberedte imidlertid et nyt Angreb paa Norge, men belært af Erfaringerne fra Dyrøen besluttede han at indrette den tæt Sonden for liggende By Strömstad som befæstet Støtte-

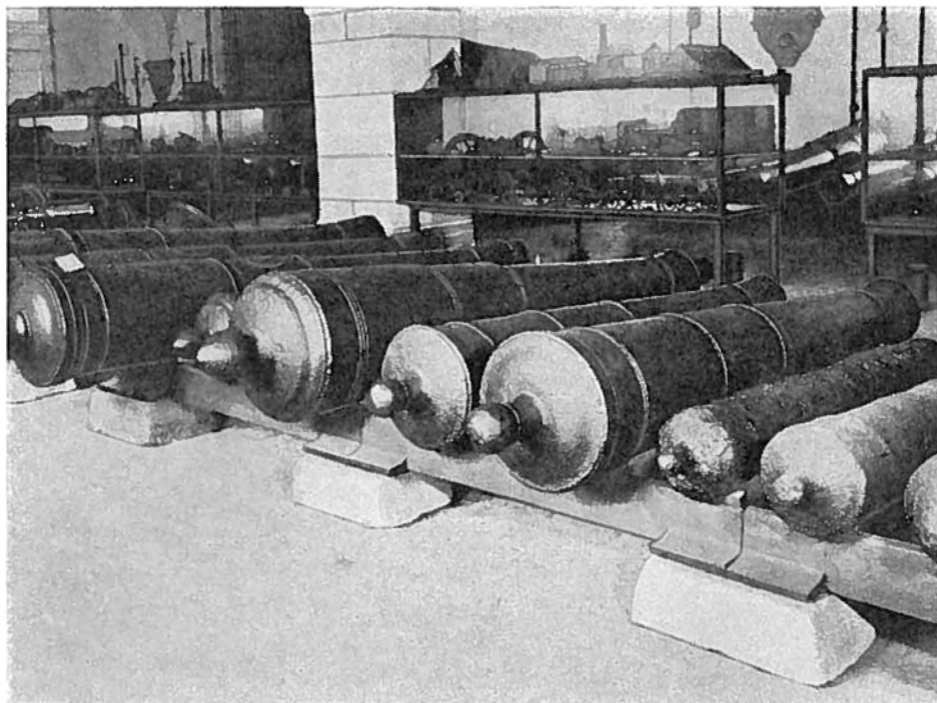

Fig. 160. Danske Skibskanoner fra den store nordiske Krig paa Tøjhusmuseet.

punkt, og Arbejder hermed var i Gang. Tordenskjold saa Faren herved og udarbejdede en Plan til at forstyrre den. Det norske Generalitet bifaldt Planen, som Tordenskjold i et Brev af 8. Juli meddelte Kongen, samt at han ikke turde vente paa Approbation, da Befæstningerne dagligt forstærkedes, men at han vilde handle forsigtigt.

Det var Hensigten at foretage Angrebet med de 3 Linieskibe og 2 Skytsskibe samt 9 Galejer. Tordenskjold ankom med Linieskibene ud for Strømstad den 15. Juli, men han maatte paa Grund af Stille og Modstrøm vente i 3 Dage paa Skytsskibene og Galejerne. I Ventetiden var han nødt til at ankre i det snævre og vanskelige Farvand, hvorved Fjenden atter fik Tid til Forberedelser. Det havde maaske derfor været bedre at opsætte Angrebet til

bedre Lejlighed, men et sammenkaldt Krigsraad besluttede ej at give Fjenden længere Tid til at forstærke sig i.

Strømstads Befæstning bestod af Batterier paa den lille Ø Laholmen samt et Batteri paa Klipperne i Land Nord for og et

STRØMSTAD 19-7-1717

nogle af Galejerne skulde beskyde den Bro, der forbandt Laholmen med Land for at forhindre Forstærkning i at komme over, og Resten af Galejerne, der havde Tropper om Bord, skulde være klar til Landgang.

Endelig den 18. ankom ARKEN NOA og 4 Galejer, medens HJÆLPEREN og de resterende Galejer var 1 Sæmil længere tilbage, da Tordenskjold gav Ordre til at begynde Angrebet.

Angrebet paa Strømstad den 19. Juli 1717.

Ved Midnat begyndte Linieskibene og ARKEN NOA at varpe indad. Kl. 01 var Skytsskibet paa Plads Syd for Laholmen og begyndte Beskydning af saavel Batteriet som Broen til Land. Det mistede imidlertid mange Folk ved Fjendens Ild,

som det foreløbig alene var udsat for, hvorfor Chefen, Kaptajn-løjtnant Grib, halede hen bag et Skær. Under en morderisk Kugleregn langskibs ind varpede Linieskibene sig med Tordenskjold i Spidsen frem mod Laholmen. Varpene, der maatte gøres korte, for at Skibene ikke skulde støde mod Klipperne, blev ofte skudt over. For at afvende Beskydningen fra Linieskibene halede den modige Grib efter at have faaet friske Folk fra Galejerne derfor atter frem og genoptog Kampen.

Kl. 04½ var Linieskibene i Stilling og begyndte Kampen, men omtrent samtidig maatte Grib atter hale i Skjul, da kun 4 Mand var tilbage paa øverste Dæk, han selv var haardt saaret, og Skibet havde faaet 5 Grundskud. Paa svensk Side var Batteri-Besætningerne paa Laholmen paa under en Time to Gange bortskudt. Ogsaa Linieskibene led dog Skade og havde stort Mandefald, men da Krudt-Beholdningen paa Laholmen sprang i Luften, ophørte dens Ild. Samtidig ankom HJÆLPEREN og de resterende Galejer.

Tordenskjold besluttede nu at storme Laholmen, og gik frem med 4 Galejer, der havde 300 Soldater under Major Rosenkrants om Bord. To af Galejerne kom imidlertid paa Grund, og de to andre blev modtaget af en saa morderisk Geværild paa kort Afstand, at ca. 60 Mand styrtede døde eller saarede om. Blandt de sidste var Tordenskjold, der var bevidstløs efter et Skud i Armen og et i Laaret. Herved standsede Landgangen.

Da Tordenskjold kom til Bevidsthed om Bord i LOLLAND, var hans første Tanke at redde de to grundstøtte Galejer. Det lykkedes hurtigt Kadet Wodroff trods heftig Kugleregn at faa en Trosse fast i den ene, hvorefter den halede af. Den anden laa under en saadan Kugleregn, at det paa Grund af Mandefald og Trossens Overskydning længe mislykkedes. Skipper Elias Wulf udmærkede sig da, idet han nøgen og haanende Svenskerne anbragte sig paa Hytten og tiltrak hele Kugleregnen, medens Trossen blev fastgjort. Han kom iøvrigt uskadt fra det.

Derefter trak Eskadren sig uden for Skudafstand. De værste Skader blev udbedret, og næste Morgen sejlede Tordenskjold til-

bage til Norge. Vore Tab udgjorde 96 døde, hvoriblandt Kaptajn-
løjtnanterne Lillienskjold og Dam, og 246 saarede, deriblandt
Tordenskjold, Grib og Rosenkrants. De svenske Tab kendes
ikke, idet Opgivelserne varierer mellem 120 og 1000 Mand.

Den 10. August var Eskadrens Havarier helt udbedret, og Tor-
denskjold genoptog Blokaden af Strøm-
stad.

Det mislykkede
Angreb var fore-
taget uden den
Tilladelse fra Kon-
gen, som det
var beordret ham
først at indhente,
og hans mange
Modstandere kun-
de derfor paastaa,
at hans ungdom-
melige Fremfusen-
hed gjorde ham
uskikket til selv-
stændig Komman-
do. Da Torden-
skjold hele Tiden
havde fremhævet,
at Kattegats-
Eskadren var for
svag, idet øde blok-
erende maa nød-
vendigvis have
mere Styrke end
de blokerede, benyt-
tede man nu Lejlig-

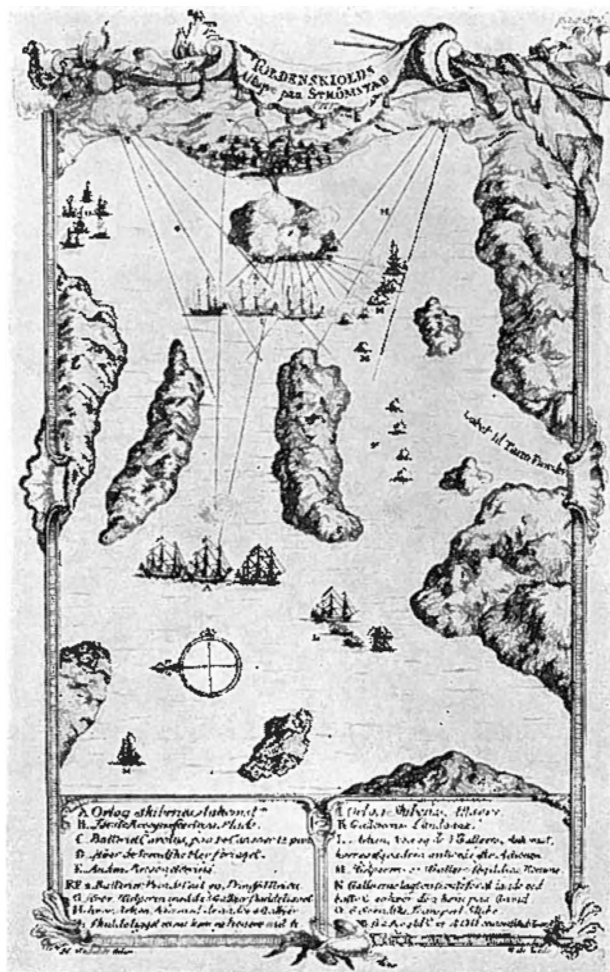

Fig. 161. Stik af Angrebet paa Strømstad.
(Fot. Det kgl. Bibliotek).

heden til at forstærke den med 2 Linieskibe, 1 Fregat, 1 Korvet og 1 Hukkert under Schoutbynacht Rosenpalm, som Tordenskjold blev underlagt.

Den 22. August overtog Rosenpalm, der havde medbragt en Konvoj med 6 Batailloner til den norske Hær, Kommandoen ud for Strømstad. Den 28. hævede han Blokaden, og Svenskerne benyttede straks Løjligheden til at bringe en Transport Krigsmateriel frem. I November blev Eskadren forstærket med 1 Linieskib til, men der skete iøvrigt intet.

Den besindige Rosenpalm opretholdt ligesom Tordenskjold dansk Søherredømme, saa at al vor Trafik kunde gennemføres; men Blokaden var ikke mere saa effektiv. Derved havde svenske Kaperere lettere ved at komme ud og ind, og megen svensk Kysttrafik kunde vedligeholdes, specielt med Krigsmateriel til Hæren mod Norge.

Tordenskjold havde hindret megen Kapertrafik og ved hans rastløse Virksomhed var taget mange Priser. Han havde hindret svensk Kysttrafik og derved den svenske Hærs Operationer. Det maa derfor erkendes, at han ved sin Virksomhed rigeligt erstattede de Tab, han forvoldte. Han satte ved Strømstad, hvor Linieskibene deltog i Angreb paa Forter, Eskadren i Fare, men man kan i Krig ikke vente at opnaa Resultater uden Risiko. Angrebet paa Gøteborg bebrejdedes ham mest, men der var selve Eskadren, Linieskibene, dog ikke udsat for Fare. Paa Grund af Torden-

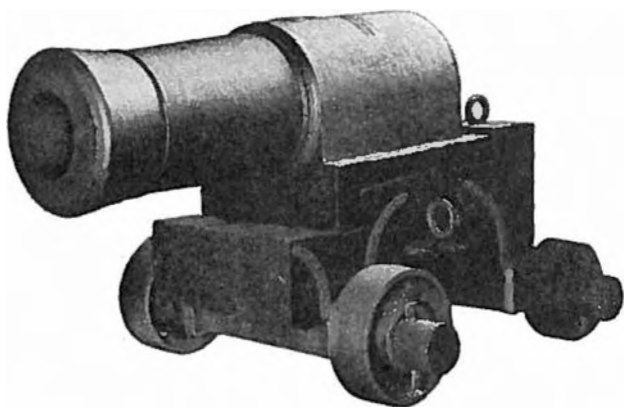

Fig. 162. Skibahaubits, saakaldt Dæksfejer.
(Fot. Tejhusemuseet).

skjolds Angreb befæstede Svenskerne forskellige Punkter langs Kysten. Det dertil anvendte Arbejde, Artilleriet og Besætningerne unddroges den svenske Hær og Flaade. Endelig er der den rent moralske Virkning at tage i Betragtning. Svenskerne var helt optaget af at værne deres Kyster mod ham, hvis Hovedstyrke kun var 2 til 3 Linieskibe, medens de selv havde 7 Linieskibe liggende uvirksomme i Gøteborg. Rosenpalm havde med sine 5 til 6 Linieskibe maaske set noget til disse, hvis han ikke havde haft Tordenskjold til Forgænger.

Tordenskjold blev nu efter egen Begæring afløst i LOLLAND og afsejlede den 7. December med en Hukkert paa 2 Kanoner, han havde taget som Prise, til København. Under Vejs havde han en Kamp med en svensk Kaperfregat paa 16 Kanoner. Han optog Kampen, under hvilken han ved dygtige Manøvrer stadig undgik at blive entret, og efter at han selv med et Gevær havde skudt den fjendtlige Kaptajn, holdt Fregatten af. Medens Tordenskjold, der var træt af Kampen, sov, løb Hukkerten paa Grund paa Svinbaadan, hvorefter han i en Jolle naaede i Land paa Sjælland.

Ved sin Ankomst til København blev Tordenskjold unaadigt modtaget af Kongen, der yttrede, at hans Angreb paa Strømstad ikke havde været »grundet paa Raison«, men han opnaaede dog, at hans Forhold blev undersøgt af Admiralitetet for eventuelt at dømmes ved en Krigsret. Admiralitetet udtalte imidlertid, at han ved Angrebet paa Strømstad havde i enhver Henseende brugt Forsigtighed og Overlæg, og at han derfor var uden Skyld i det uheldige Udfald. Hermed var Kongen tilfreds.

Den svenske Flaade viste sig slet ikke i Østersøen i 1717. Danmark havde Viceadmiral Gabel der nede med 10 Linieskibe og 3 Fregatter, der senere forstærkedes med 3 Linieskibe og 1 Fregat, medens 6 Linieskibe laa udrustede paa Københavns Red. En engelsk Flaade under Admiral Byng opholdt sig ligeledes i Østersøen, og hvis Svenskerne var kommet ud, havde det været Meningen, at de to Flaader skulde have været stillet under Gyl-denløves Overkommando.

De danske Fregatter og mindre Skibe haandhævede hele Aaret fuldstændigt Søherredømme, og i Slutningen af November gik saavel den danske som den engelske Hovedstyrke hjem.

I 1718 udrustedes 15 Linieskibe i Karlskrona, og i Begyndelsen af Maj viste to svenske Eskadrer paa henholdsvis 4 og 6 Linieskibe sig i Østersøen paa et Tidspunkt, hvor vi kun havde 5 Linieskibe ude under Schouthynacht Schindel. Efter at Admiral Raben den 21. Maj var gaaet ned i Østersøen med 12 Linieskibe,

Fig. 163. Falkonet støbt 1712. (Fot. Tøjhusmuseet).

holdt den svenske Flaade sig imidlertid i Karlskrona og kom ikke mere ud det Aar. Den 9. Juni forenede Raben sig med en engelsk Flaade paa 10 Linieskibe under Admiral Norris. En kort Tid forenede 4 hollandske Linieskibe sig tillige med dem. De danske Krydsere haandhævede hele Aaret Søherredømmet, og i Begyndelsen af November gik de fremmede Skibe hjem, og den danske Hovedflaade oplagdes.

I Kattegat fortsatte Viceadmiral Rosenpalm sin løse Blokade af Sveriges Kyst. Intet indenskærs Foretagende iværksattes, skønt hans Eskadre blev forstærket med en fladbundet Fregat, 2 Skytskibe, 2 Galejer, 4 Bombarderer og 4 Skærbaade, alle beregnet til indenskærs Kampe. Kun paa Idefjorden, hvortil saavel danske som svenske trak nogle Smaafartøjer over Land, førtes nogle Smaakampe.

I September 1718 var de svenske Forberedelser færdige og Angrebet paa Norge begyndte. Det gik i Staa med Belejringen af Fæstningen Frederikssten, der forsvaredes tappert. Her faldt

Karl XII den 11. December 1718, hvorpaa den svenske Hær trak sig tilbage over Grænsen.

Tordenskjold ankom paa det Tidspunkt netop til Norge, hvortil han havde overført 4 Batailloner Infanteri. Saa snart han erfarede Karl XII's Død, og at den svenske Hær havde trukket sig ud af Landet, skyndte han sig tilbage til København, hvor han den 28. December som den første overbragte Kongen det vigtige Budskab, hvilket skaffede ham Udnævnelse til Schoutbynacht.

Fig. 164.
Skibshuggert.
(Fot. Tøjhus-
museet).

Efter Karl XII's Død søgte Sverige straks Fred. England og Holland stilledes tilfreds ved Handelslettelser, og England fik tillige mod en Sum Penge anerkendt Besiddelsen af Bremen og Verden, som det i 1715 havde købt af Danmark. Vi burde altsaa ikke have solgt dem uden politiske Garantier. Rusland var derimod ikke fredsvilligt og aabnede Felttog mod Sverige. Frederik IV forlangte Landafstaaelser, og da Sverige ikke vilde gaa ind herpaa, mente han, nu da Rusland angreb fra Øst, at kunne fremtvinge Landafstaaelserne ved at angribe fra Vest.

Heller ikke nu, hvor der ingen Forbundsfæller var at tage Hensyn til, tog den danske Felttogsplan dog Sigte paa Skaane, men vel paa Bahuslen. Planen gik ud paa, at en Hær skulde gøre Indfald fra Norge og en anden Hær landsættes ved Gøteborg. Begge Hæres Maal var Gøteborg. Vor Kattegat-Eskadre fik derved til sine andre Opgaver knyttet Overførelse af Hærene, Sikring af deres Forsyninger og Støtte af den Nord fra kommende Hærs højre Fløj.

Da Gøteborg ligesom tidligere var Basis baade for den svenske Flaade og for den svenske Hær ved Norges Grænse, var det vigtigt at blokere den, og ti Dage efter, at Farvandet var blevet isfrit, ankrede Tordenskjold med en Eskadre paa 4 Linieskibe og

1 Fregat den 7. April paa Rifø Fjord. Da Blokaden kom uventet, lykkedes det ham straks at erobre en svensk Kaper, et Skib ladet med Krudt og en Del andre Handelsskibe.

Tordenskjolds Navn øvede øjeblikkelig sin Virkning. Svenskerne skyndte sig at spærre Løbet ved at sænke 4 gamle Linieskibe tværs over Gøtaelven ud for Gammel Elfsborg. Resten af Gøteborg-Eskadren, 5 Linieskibe, 1 Fregat, 1 Korvet. 3 Skytsskibe, 1 Stykpram og 2 Galejer under Kommandør Sjøblad, var af Karl XII forlagt til Strømstad. De var gaaet Syd paa sammen med den svenske Hær og laa nu i Marstrand, men tænkte ikke paa Angreb.

Det var dog klart, at Tordenskjolds Eskadre var for svag til at løse sine mange Opgaver. Derfor blev Eskadren forstærket, saa at den den 20. Juli bestod af:

1) LOLLAND.....	Linieskib, 50 Kanoner,	Schoutbynacht Tordenskjold,
		Premierløjtnant O. Budde,
2) FYEN	- 50 -	Kommanderkaptajn F. Hoppe,
3) PRINS VILHELM .	- 50 -	Kaptajn T. F. Brandt,
4) OLDENBORG	- 50 -	Kaptajn C. Sahlgaard,
5) DELMENHORST ..	- 50 -	Kaptajn B. Brun,
6) SVÆRDFISKEN ..	- 50 -	Kaptajn R. Cruys,
7) TOMLEREN	- 50 -	Premierløjtnant C. C. Bruun,
1) STRALSUND	Fregat, 32 -	Kaptajnløjtnant M. C. Tønder,
2) HØJENHALD	- 30 -	Kaptajnløjtnant Gynthelberg,
1) HJÆLPEREN	Skytsskib, 46 -	Kaptajn M. Rabe,
2) FREDERIKSHALD	- 36 -	Kaptajnløjtnant Ployart,
1) PRINS JØRGEN ..	Stykpram, 22 -	Kaptajn J. J. Bach,
2) KRONPRINSEN ..	- 22 -	Premierløjtnant L. Bille,
1) LANGEMAREN	Flydebatteri,	Maanedsløjtnant E. Bruun,
2) SPYDSTAGEN	-	Maanedsløjtn. Dischungtoen,
1) JOHANNES	Bombarder,	Løjtnant J. F. Leegaard,
1) ULYSES	Galej,	Maanedsløjtn. H. Erichsen,
2) PROSERPINA	-	Løjtnant D. Gerdes,
3) PRINS CARL.....	-	Løjtnant P. Helmich,
4) CHARLOTTE AMALIE.....	-	Maanedsløjtn: L. Lemmich.

Viceadmiral Rosenpalm laa endnu ved Norge med en Eskadre paa 2 Linieskibe, 4 Fregatter, 2 Skytsskibe og 11 mindre Skibe, men Tordenskjold var ikke underlagt ham. Frederik IV, der var ved Hæren i Norge, brugte en Tid Rosenpalm paa Hærens Flanke.

I Løbet af Juli var Hæren samlet i Norge, og den 20. Juli rykkede Frederik IV

MARSTRAND 21-7-1719

over Grænsen. For at afskære Forbindelsen mellem Gøteborg og den svenske Hær i Bahus Len havde Tordenskjold allerede forinden undersøgt Mulighederne for at erobre Fæstningen Marstrand, som han havde erfaret, kun havde ringe Besætning.

Fæstningen Marstrand, der i 1677 var blevet erobret af Statsholder Gyldenløve, men til-

bagegivet Sverige ved Freden i Lund 1679, var senere forstærket og ansaas nu for uindtagelig. Byen beskyttedes dels af Fæstningen Karlsten, hvis Kanoner kunde bestryge begge Indløbene til Havnen, og dels af Skanser paa Nord- og Sydsiden af Øen Marstrand samt paa Holmene Malepert i det nordlige Indløb og Hedvigsholm i det sydlige. I Havnen laa den svenske Eskadre.

For at faa den bedste Underretning om Forholdene vovede Tordenskjold sig forklædt som Fisker ind i Marstrand, i Karlsten og om Bord i de svenske Skibe. Han bestemte sig derefter for Angreb.

For at opretholde Blokaden af Gøteborg lod han 3 Linieskibe

og 1 Galej forblive paa Rifø Fjord, og for at hindre Marstrand i at faa Forstærkning fra Land, lagde han de 4 andre Linieskibe paa Elvefjord Nord for Hisingen, medens Fregatterne bevogtede Marstrand fra Sydsiden, og Stykprammene og 2 Galejer bevogtede det nordlige Indløb.

Marstrands Erobring den 21. til 26. Juli 1719.

Efter at have oploddet Farvandet og fordelt sine Skibe landsatte Tordenskjold den 21. om Eftermiddagen 6—700 Marinesoldater, Artillerister og Matroser fra Eskadren paa Køens Nordside. Skytsskibe, Flydebatterier og Bombarderen lod han hale tæt ind til Køens Nordside og, saa snart de var paa Plads, begynde at bekaste Fæstningen og Batterierne med Bomber. Trods kraftig Beskydning begyndte Landgangskorpset straks at opkaste en Jordvold, bag hvilken der opstilledes fire 100-pundige Morterer og 40 Haubitser. Natten til den 23. var disse Arbejder færdige, og Hovedangrebet begyndte.

Da det svenske Artilleri ikke kunde fordrive Danskerne fra Køen, forsøgte de først en Landgang, der blev afslaaet. Derefter halede de et Skytsskib og en Stykpram hen til Øens Sydside, men de blev af Haubitsernes Granater hurtigt tvunget væk. Tordenskjold følte sig dog ikke sikrere paa Udjaldet, end at han opfordrede Kommandanten paa Karlsten, Oberst Danckward, og Chefen for Eskadren, Kommandør Sjøblad, til at udlevere 3 af Linieskibene og de tre Skytsskibe, mod at han skaanede Byen og intet videre foretog sig mod Fæstningen og de andre Skibe. Da det blev afslaaet, landede Tordenskjold den 24. Kl. 09 med 200 Soldater i 8 Chalupper ved Nord-siden af Byen, Fortøjningerne til de Bomme, der spærrede det nordlige Havneløb, kappedes, og Stykprammene rykkede længere

Fig. 165.
Svensk Flintekarabin taget i Marstrand 1719.
(Fot. Tøjhusmuseet).

frem, saa at de kunde deltage i Beskydningen. Samtidig med at Tordenskjold efter en kort Modstand besatte Byen Marstrand, erobrede Galejen PRINS CARL's Mandskab det nordlige Batteri.

De svenske Skibe var stærkt forskudte, nogle af dem begyndte at krænge over, og de svenske Matroser flygtede i Land. Ved oget Beskydning søgte Tordenskjold at fremskynde deres Flugt, samtidig med at han sendte Folk og Tømmermænd om Bord for at tage dem i Besiddelse og stoppe Grundskuddene. Det lykkedes dog kun at faa 1 Linieskib, 1 Skytsskib, 1 Stykpram og 1 Fregat halet ud af Havnen, medens Resten sank eller brændte.

Med Eskadrens Ødelæggelse var Angrebets egentlige Maal naaet, men da Tordenskjold var blevet Herre paa Land undtagen over selve Fæstningen Karlsten, og da han i Batterierne havde erobret 25 svære Kanoner og i Byen 20 Kanoner, besluttede han ogsaa at bringe den som uindtagelig ansete Fæstning i sin Magt. Han rettede derfor alt Skyts, navnlig Mortererne, imod den. En Krudtkasse paa en af Bastionerne sprang i Luften, og Kornmagasinet gik op i Luer.

Tordenskjold indsaa dog, at han ikke kunde tvinge Fæstningen med Magt, og tog derfor sin Tilflugt til List. Da Besættningen mest bestod af fangne saksiske Soldater, lod han indkaste tyske Breve med Opfordring til Overgivelse, med Overdrivelse af egen Magt og med Meddelelse om, at han snart kunde vente Forstærkning. Da Krudtmagasinet sprang i Luften, og da Kvinder, Børn og de tyske Soldater bestormede den ængstelige Kommandant, indlod denne sig paa Forhandlinger. Tordenskjold narrede imidlertid den Officer, som Kommandanten sendte til Underhandling, til at tro, at hans Styrker var langt større, end de var, idet han førte ham rundt i Marstrands Gader, hvor Soldater og Matroser, saa snart en Gade var passeret, tog ny Opstilling. Da Officeren kom tilbage med Kapitulations-Betingelserne, der gav fri Afmarch med Haandvaaben og al privat Ejendom, berettede han derfor, at Byen vrimlede med

Militær. Kommandanten kapitulerede da, og den 26. Juli overtog Tordenskjold Fæstningen med alle dens rige Forraad af Krigsmateriel og Proviant.

Hele Foretagendet havde kostet de danske 20 døde og saarede, og Kongen fik den 28. i Strømstad Tordenskjolds Rapport om Erobringen.

Frederik IV.s Ordre om Angreb paa Sverige var kort forinden udstedt og gik ud paa, at 6.000 Mand skulde landsættes paa Hisingen for at erobre denne Ø og derved understøtte Angrebet paa Gøteborg fra Landsiden, der skulde foretages af den Hær, der rykkede Syd paa fra Strømstad. Saa snart Tordenskjold hørte om denne Plan, besluttede han at gentage det Forsøg, der to Aar forinden var mislykkedes, paa at erobre Ny Elfsborg, hvorved Tropperne ved deres Ankomst vilde have lettere ved at besætte Hisingen.

Den 1. August forlod han derfor Marstrand kun efterladende den nødvendige Besætning til Fæstningen. Samme Dag ankrede han paa Rifø Fjord med hele sin Eskadre, der nu var forøget med det erobrede Skytsskib PRINS FRIDERICH VON HESSEN paa 9 Kanoner og 44 Svingbasser. Foruden Skytsskibe m. m. var det hans Hensigt at bruge 2 Linieskibe og en Fregat til Angrebet.

Angrebet paa Ny Elfsborg den 2. til 4. August 1719.

Den 1. August Kl. 19½ begyndte Galejerne Bugsering, og i Løbet af Natten bragtes Skibene paa de for dem bestemte Pladser. Flydebatterierne og Bombarderen laa halvt skjulte bag

Fig. 166. Bolennings-Medaille for Marstrands Erobring. (Efter G. Galster: Danske og norske Medailler.)

nogle Skær, og paa en lille Holm var landsat Haubitser. Efterhaanden som Skibene kom paa Plads aabnede de Bombardement mod Fæstningen. De første Skud faldt Kl. 23, og det sidste Skib, Fregatten STRALSUND, var paa Plads den 2. August Kl. 11.

Skydningen fortsattes fra begge Sider med Heflighed. Kl. 14 sprang Ny Elfsborgs Krudtmagasin i Luften. Noget senere hejstes et hvidt Flag paa Fæstningen som Signal til Land om at sende Forstærkning, men dette blev af Tordenskjold opfattet som Anmodning om Underhandling. Han sendte derfor en Officer med Opfordring til Overgivelse, men fik Afslag. Om Natten halede TOMLEREN og Skytsskibene en Tid uden for Skudvidde for at reparere. De øvrige Skibe og Batteriet paa Holmen fortsatte Skydningen hele Natten.

Den 3. August om Morgenen modtog Tordenskjold Melding om, at Kongen og Kronprinsen var paa Vej til Marstrand. Da han selv maatte modtage Kongen, overgav han Kommandoen til Kommandørkaptajn Hoppe og sejlede til Marstrand. Hoppe fortsatte Angrebet hele den 3., men da Svenskerne den følgende Nat havde faaet overført to Batterier til Hisingen, som den 4. fra Dag gry beskød de danske Skibe med gloende Kugler, maatte Eskadren trække sig tilbage til Risø Fjord.

Det danske Tab var 60 døde og 73 saarede, og flere af Skibene havde lidt betydeligt. De svenske Tab og den Skade, der var tilføjet Ny Elfsborg, kendes ikke.

Tordenskjolds andet Angreb paa Gøteborg førte altsaa heller ikke til Maalet. At han maatte forlade Kommandoen midt under Foretagendet, var næppe Aarsag dertil; hans Nærværelse kunde formentlig ikke have forandret Udfaldet. Naar Resultatet blev negativt, var det bl. a., fordi han her fik Mænd over for sig af anden Støbning end de, der forsvarede Marstrand. Resultatet viser blot, at de Styrker, han havde til Raadighed ved Gøteborg var for smaa over for den Modstand, han mødte.

Den Lære, vi kan drage af dette Foretagende, er den samme,

som man kan drage af hele Søkrigshistorien, at Skibe ikke er egnede til Kamp mod en Fæstning. Et Skib kan skydes i Sænk eller i Brand, og kan til Gengæld kun »flytte Jord« paa Fæstningen. Hvis Skibet mister sin Bevægelsessevne, kan det ikke trække sig ud af Kampen og kan kun fortsætte den, saa længe de Beholdninger, det har om Bord, strækker til, hvorefter det maa overgive sig. Naar Kystbefæstninger ønskes erobret, maa det derfor i Almindelighed ske ved landsatte Styrker, saaledes som det skete ved Marstrand. Da Sømænd ikke er uddannede med Landkrig for Øje, er det en landmilitær Opgave at erobre Kystbefæstninger. Skibes Indgriben heri bør kun være lejlighedsvis, og deres Opgave bør hovedsagelig bestaa i at sikre Landgangsstyrken og danne Basis for den.

Flaadens Hovedopgave har altid været ved at haandhæve Søherredømme at afskære Modstanderens Forbindelseslinier og sikre egne. Med Søherredømmet uden for Modstanderens Kyst følger Evnen til at sætte Angreb ind, hvor det ønskes. Hvis Flaaden

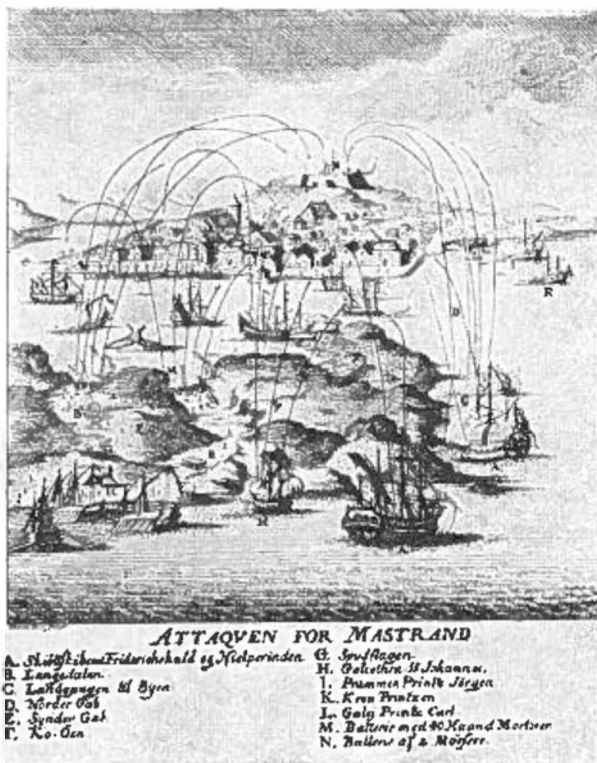

Fig. 167. Stik af Angrebet paa Marstrand.

(Fot. Det kgl. Bibliotek.)

A. Skibet som Friderichshald og Nidelprinden. B. Langsiden. C. Landgangen til Byen. D. Skibet Gal. E. Skibet Gal. F. No. Gen. G. Skibet. H. Skibet St. Johann. I. Skibet Printk. J. Skibet. K. Skibet. L. Skibet. M. Skibet. N. Skibet.

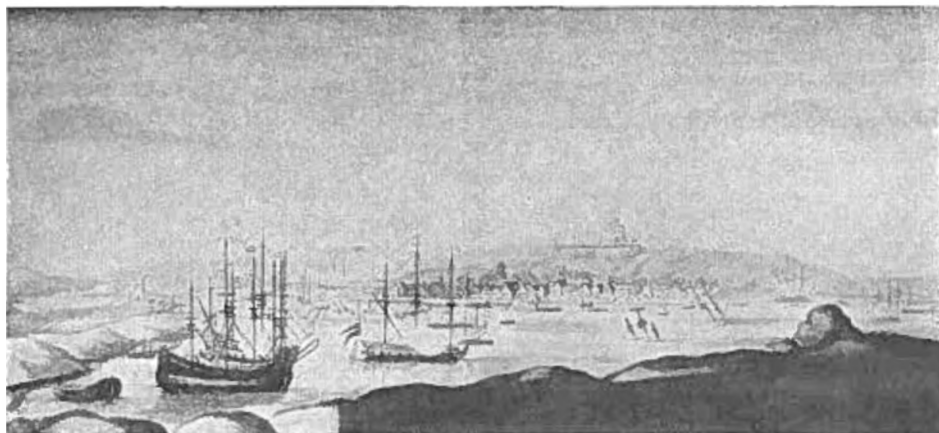

Fig 168. Stik af Marstrands Erobring. (Fot. Det kgl. Bibliotek).

deltager i et saadant Angreb eller selv udfører det, har det *for denne* altid været et Biforetagende. Den har derfor aldrig maattet engagere sig saa haardt deri, at den led Tab, som udsatte Søherredømmet for Fare.

Tordenskjold fulgte disse Principper. Derfor anvendte han hovedsageligt de dertil særligt byggede Skibe til Angreb paa svensk Kyst, medens han holdt Linieskibe og Fregatter, hvorpaa Søherredømmet og Haandhævelsen af dette hvilede, uden for Angrebene, eller han engagerede kun disse Skibe saa meget, at han rettidigt kunde trække dem ud af Kampen.

Det havde ikke været nødvendigt for Tordenskjold at skynde sig saa meget til Marstrand for at modtage Kongen, thi denne blev opholdt af Modvind og Storm og naaede først Marstrand den 17. August. Begivenhederne ved Ny Elfsborg kastede ingen Skygge over dette Møde. Kongen viste ved sin Ankomst Tordenskjold og hans Officerer sin Naade. Han udnævnte Tordenskjold til Viceadmiral og forærede ham sit Billede indfattet i Diamanter til at bære paa Brystet. Flere af Officererne blev forfremmet og alle fik overrakt Medailler til at bære.

Englands Holdning var efterhaanden blevet mere svenskvenlig, og under engelsk Tryk indlededes nu Fredsunderhandlinger.

Vor Hærs Frømrængen standsede, og Angrebet paa Hisingen og Gøteborg blev opgivet. Frederik IV vendte tilbage til København, og Tordenskjold fik Befaling til at sende største Delen af sin Eskadre hjem, hvorved Blokaden af den svenske Kyst ophørte. Følgen af den derved opstaaede svenske Bevægelsesfrihed viste sig hurtigt.

De to Flydebatterier og Bombarderen havde for at gaa over Søen faaet deres Skyts afmonteret og stuvet i Lasten. Medens de laa noget fra Eskadren sammen med Galejen PRINS CARL og fire Transportskibe og ventede paa Vind, blev de Natten til 12. September erobret af svenske Galejer og ført til Havnen ved Gammel Elfsborg. Det var første Gang, Tordenskjold var ude for, at Svenskerne havde taget Initiativet over for ham. Han blev rasende og svor, at de skulde komme til at betale det dyrt.

Natten til den 8. Oktober passerede han med 3 Galejer, 3 Skærbaade og 7 Chalupper ubemærket Ny Elfsborg, Batterierne paa Gammel Elfsborg blev overrumplet og Kanonerne fornaglet, hvorefter han bemægtigede sig de i Havnen liggende svenske Skibe. Da de ikke kunde føres ud gennem det forsænkede Farvand, blev de sprængt i Luften eller brændt undtagen Galejen PRINS CARL, der bragtes med ud. Til Trods for Beskydning fra Ny Elfsborg naaedes uden Tab tilbage til Marstrand med den tilbageerobrede Galej.

Det var Krigens sidste Træfning. Tordenskjold hjalp derefter Admiral Judichær, der var sendt op fra København, med at hæve de i Marstrands Havn sunkne Skibe. Efter at dette Hverv var endt tilfredsstillende, ankom Judichær og Tordenskjold den 19. December til København med alle deres Skibe og Priser.

Vaabenstilstand var allerede sluttet i November 1719. I Foraaet 1720 gjorde man dog klar til at udruste 15 Liniéskibe,

Fig. 169. Skibehuggorter. (Fot. Tøjhusmuseet).

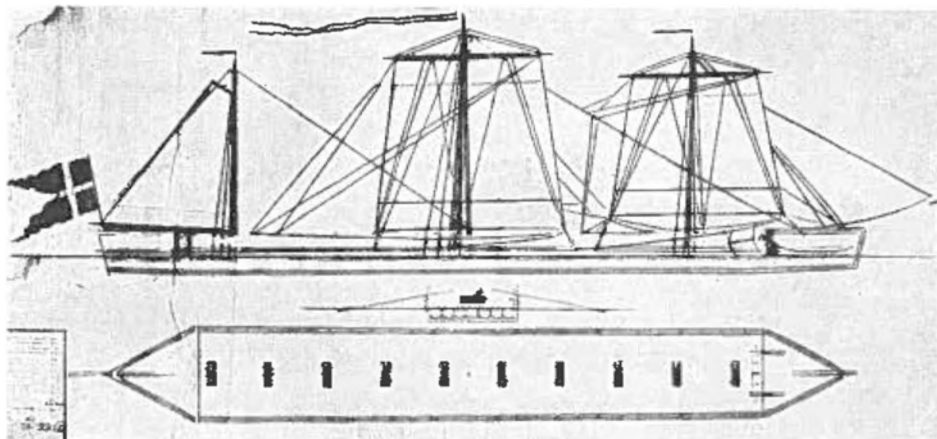

Fig. 170. Bombarderpram SPYDSTAGEN. 1719.

men paa Grund af Fredsunderhandlingernes heldige Gang kom de ikke uden for Flaadens Leje. Andre Fartøjer udsendtes derimod som tidligere Aar til Nord- og Østersøen til Handelens Beskyttelse.

Den 3. Juli 1720 sluttedes Freden i Frederiksborg. Her viste det sig atter, at uafhængigt af, hvorledes Krigen var forløbet, var det Stormagts-Interesser, der var afgørende for Fredsbetingelserne. Danmark skulde tilbagegive Rygen, Pommern, Wismar og Marstrand. Den, der fik Landvinding gennem den heldige Krig mod Sveriges tyske Provinser, var altsaa England, der beholdt Bremen og Verden. Sverige maatte betale Danmark 960.000 Rld. i Krigskadeserstatning og maatte tillige opgive sin Toldfrihed i Øresund, som det havde haft siden Freden i Brømsebro 1645. Det sidste var ogsaa i Englands Interesse, da svenske Skibe derved ikke mere blev heldigere stillet end engelske Skibe. Danmark fik dernæst Englands og Frankrigs Garanti for den danske Konges Besiddelse af Sønderjylland, og Sverige maatte love aldrig mere at understøtte den holsten-gottorpske Hertug. Hvor meget Englands og Frankrigs Garanti var værd, viste vor senere Historie.

Hverken Danmark eller Sverige havde saaledes Fordel af den lange Krig, og begge Flaader var blevet særkt reducerede. De

var begyndt Krigen med saa store og stærke Flaader som aldrig før eller siden i deres Historie, men af Sveriges 48 Linieskibe var 20 mistede ved Erobring, Ødelæggelse og Forlis, og Danmark, der var begyndt Krigen med 41 Linieskibe, havde bygget 1 og erobret 4,

P. Wessel P. Tordonskjold
 C. F. Schested Gyldenløve.
 Hvitfeldt C. Gabel.
 P. Raben.

Fig. 171. Autografer af P. Wessel, P. Tordonskjold, C. F. Schested, Gyldenløve, Hvitfeldt, C. Gabel og P. Raben.

men 1 var sprunget i Luften, 3 forlist, 11 kasseret og 6 sat paa Grund som Batterier til Københavns Søforsvar, saa at vor Flaade i 1720 kun talte 25 Linieskibe.

Vor Flaade mindes fra denne Krig Ulrik Christian Gyldenløve, Peter Raben og Christian Carl Gabel som Flaadeførere, der var fuldt paa Højde med deres Tid, Gyldenløve tillige som en udmærket Administrator. Vi mindes den tapre Ivar Hvitfeldt samt

Fig. 172. Tordenakjolds Sarkofag i Holmens Kirke.
(Efter Gjæe Gelef: Holmens Kirke.)

Holmens Chef, Ole Judichær, som den Mand, der holdt Flaaden i udmærket Stand og byggede gode Skibstyper til Kamp i Skærgaarde og Smaafarvande. Han organiserede alt Arbejde paa Holmen fortrinligt, ligesom han forstærkede Københavns Søforsvar. Disse Mænd bidrog væsentligt til Krigens heldige Udfald.

Det var dog i denne Krig de Mænd, der optraadte i indelukkede Farvande og Skærgaarde, vi mindes med Beundring. Hvor forskellige Christian Thomesen Sehested og Peter Tordenskjold end var, saa var de hver paa sin Maade Mestre paa disse Omraader.

Sehested, der fødtes 1664, var en kundskabsrig Mand, en god Organisator og en retliniet Karakter. Derfor valgtes han til Kadetkorpsets første Chef. Han var en besindig Mand, der med Ro og Omtanke lagde Planer for sine Operationer, som han derpaa gennemførte med baade Dygtighed og Mod til Trods for enhver Modstand og Fare. Hans Operationer ved Rygen 1712 og 1715 hører til de bedste, der er udført i Søkrigshistorien overhovedet. Han gennemførte dem uden Uheld og uden store Tab. Efter Krigen blev han udnævnt til Overlanddrost i Oldenburg og døde 1736.

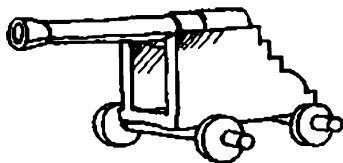
Tordenskjold var med sin Heflighed og hurtige Beslutsomhed hans Modsætning, men det klare Blik for, hvad Øjeblikket krævede, som solide Kundskaber gav Sehested, havde Naturen givet Tordenskjold. Ham skyldtes det, at den danske Kattegats-Eskadre over for den talmæssigt stærkere svenske Gøteborg-Eskadre kunde løse de tilsyneladende uløselige Opgaver, der var den paalagt. Han løste dem bl. a. ved Hjælp af de dristige Angreb paa den svenske Kyst, der hos Modstanderne satte Skræk om hans Navn.

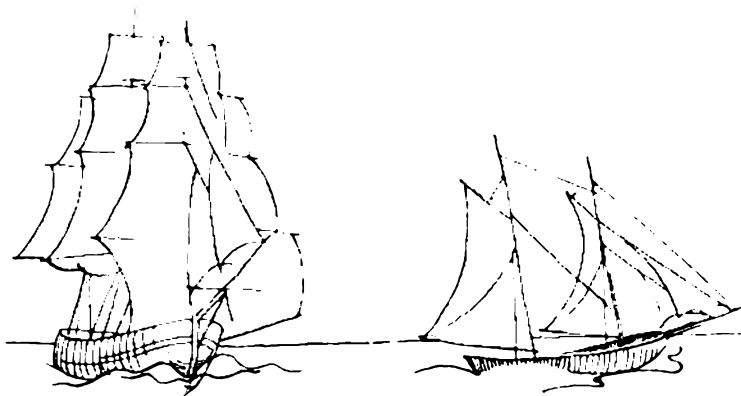
»Svenske Børn ham holdt for Troid,
de blev kyst med Tordenskjolds»,

skrev Digteren. Det Mod og den Sømandsdygtighed, han viste ved Dynekilen, Strømstad, Marstrand, Elfsborg og tidligere som ideel Fregatchef, har kastet en straalende Glans om hans Navn. Denne Straaleglans om hans enkelte Bedrifter bør dog ikke for-dunkle hans Ry som Eskadrechef. Til Tordenskjolds Navn er

knyttet Navnene paa hans undergivne og Kammerater, Grib, Tønder, Budde, Wodruff o. fl., der alle var dygtige og modige Mænd.

Efter Vaabenstilstanden boede Tordenskjold i sin Gaard i Strandgade paa Christianshavn, hvor Kanoner var opstillet uden for Porten, der afgav Salut, naar Tordenskjold under sine Gilder drak Kongens Skaal. Livet i Land, hvor han som Admiral havde Sæde i Admiralitetet, passede ham dog ikke. Saa snart Freden var sluttet, søgte og fik han Orlov for at foretage en Rejse til England. Han naaede dog ikke længere end til Hannover. Her faldt han i en Duel mod den svenske Oberst Stael den 12. November 1720 kun 29 Aar gammel. Hans Lig førtes til København, og her hviler han nu i en Marmorkiste i Holmens Kirkes Kapel, hvor ogsaa Niels Juel hviler.

6. KAPITEL

DEN LANGE FREDSPERIODE

TILBAGEBLIK

Ved Freden i 1720 endte den lange Række Krige, som Danmark og Sverige siden 1563 havde ført om Førstepladsen i Norden. De to Lande havde ved disse Krige svækket hinanden i en saadan Grad, at de selv kun fik meget lidt Indflydelse paa de Fredsbe- tingelser, der afsluttede Krigene. Grænserne mellem Danmark — Norge og Sverige var blevet flyttet til Sveriges Fordel, og Danmark var af fremmede Magter blevet forhindret i atter at flytte Grænserne tilbage, men Sverige havde til Gengæld tabt Land ud ad til, saa at Nordens samlede Magtomraade var blevet mindre, og Danmark havde aldrig faaet Ro til at ordne det sønderjydske Spørgsmaal.

I alle Krige gik svensk Strategi ud paa med Hære at trænge ned i Skaane og op i Jylland. Den større svenske Flaade skulde derefter slaa den danske og overføre de sejrrige svenske Hære til vore Øer. Den første Del, Landoperationerne, lykkedes som Regel, medens Søoperationerne praktisk talt aldrig lykkedes. Den danske Flaade hævdede Søherredømmet i vore Farvande; de svenske Hæres Overgang til vore Øer var dermed umuliggjort, og deres Fremtrængen gik derfor i Staa.

I de Tilfælde, hvor Flaaden svigtede, stod Danmarks Eksistens paa Spil, og vi maatte omgaaende slutte Fred med haarde Fredsbetingelser for Danmark. Da Sveriges Konge i 1658 ikke vilde lade sig nøje hermed, saas det tydeligt, at dansk Forsvar uden Flaade var en Umulighed, og Danmarks fortsatte Bestaaen blev kun sikret ved fremmed Sømagts Indgriben.

Baade 1658 og 1701 viste tillige, at det ikke var nok for os i disse Krige at have en Flaade. Vort Forsvar krævede ogsaa en dansk Hær, der i Tilfælde af Flaadens Svigten, enten paa Grund af Is eller fremmed Indblanding, kunde tage Kampen op mod den svenske Hær.

Vor næsten ubrudte Linie af heldigt førte Søkrige mod Sverige havde en naturlig Aarsag. Sveriges Landkrigshistorie, der vel er Europas smukkeste, borger for, at den ikke kan søges i bedre danske krigerske Egenskaber. Da den danske Flaades Materiel som Regel var den svenskes underlegent i alle Henseender, kan Aarsagen heller ikke søges paa dette Omraade. Den laa tydeligt alene paa det sømøndsmæssige Omraade.

Et Ø- og Kystfolk som det danske maatte selvsagt være nærmere knyttet til Søen end det svenske. Blot det, at danske Admiraler og Chefer saa vidt muligt lod deres Skibe reparere opstaaede Havarier i Søen, medens den svenske Flaade altid søgte Havn for at gøre det, betød meget for Bevarelse af Søherredømme.

Ved Bahus Lens og de skaanske Provinsers Afstaaelse fik Sverige ganske vist en meget søfarende Befolkning og dermed Betingelser for at faa bedre Skibsbesætninger, men det forandrede intet i den svenske Regerings Forstaaelse af Søens særlige Forhold. Regeringen i Stockholm udnævnte ofte, saavel til Marinens øverste Ledelse som til at føre de svenske Flaader, Mænd, der havde vist fremragende Egenskaber som Hærførere, men som var usøkyndige.

Det har ofte i Historien ført til Katastrofe at give Befalingsret paa Søen til usøkyndige. De Riger, hvis Regeringer ikke forstod dette, har altid maattet bukke under paa Søen, naar de stod over for mere søkyndige Modstandere.

I Modsætning til Svenskerne forstod vort Øfolk tidligt, at vore Flaader maatte føres af Folk, der var særligt uddannede dertil, og jo mere udvalgt vort Søofficerskorps blev, jo større blev vor Overlegenhed paa Søen. Her er da Aarsagerne til vort Held paa Søen over for Sverige. Saavel de enkelte Kampe og Sæslag som hele Søkrigene blev af os vundet ved bedre Sømandskab.

Dansk Strategi over for Sverige gik altid ud paa at læmme Sverige ved Blokade, saa at dets Tilførsler stoppede, og det blev ude af Stand til at flytte Hære over Søen.

Naar Blokaden var etableret, laa Sveriges Kyster aabne for danske Hæres Landgang overalt.

Vi kunde da erobre Øer som Gotland og Rygen, men Betingelsen for, at vi kunde drage Fordel af den ved vor Flaade skabte strategiske Situation, var ogsaa i dette Tilfælde, at vi havde Hære, der kunde tage Kampen op mod de svenske. Vore Hære

Fig. 173. Viceadmiral M. C. Tønder. Eiter Stik af Haas.
(Fot. Det kgl. Bibliotek.)

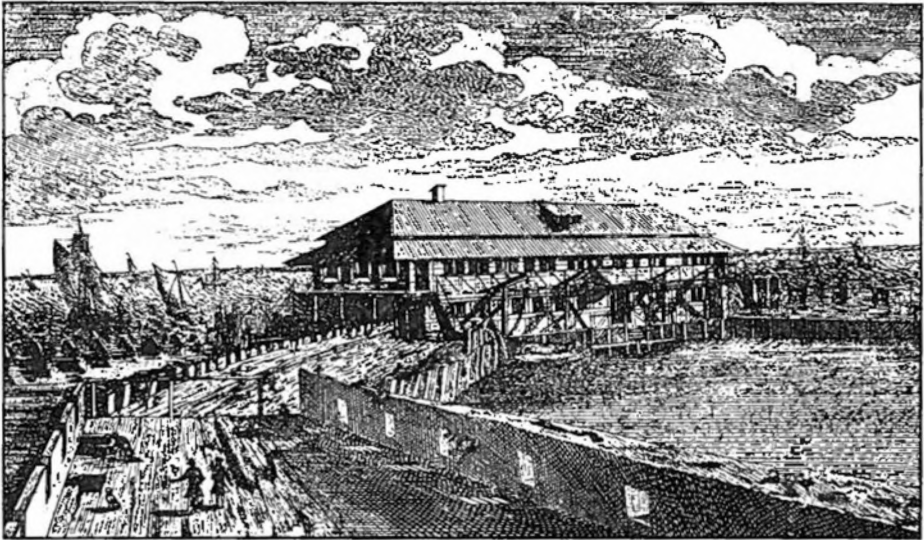

Fig. 174. Sebatteriet i Prøvesten, anlagt 1713. (Efter Carstensen og Lütken: Tordenskjold.)

bestod imidlertid for en stor Del af Lejetropper — hovedsageligt Tyskere — ført af tyske eller holstenske Officerer. Disse kæmpede ikke for en Sag, der som national var deres egen. De kunde endog midt under en Krig gaa over i Fjendens Sold. I Modsætning hertil bestod de svenske Hære mest af nationale Tropper ført af svenske Officerer. Dette forklarer formentlig, hvorfor Landkrigene som Regel gik os imod, og det viser, at herfra intet kan sluttes om vor nuværende danske Hærs Værdi i Forhold til vore Naboers.

Den danske Flaades Personal var derimod nationalt. I Perioden fra 1658 til 1677 var det dog meget blandet med Hollændere, og de samme Mangler herved saas da som for vor Hærs Vedkommende, hvorfor Niels Juel atter bragte dette Forhold til Ophør.

Naar Krigene mod Sverige trak ud, virkede Blokaden haardt paa dette Land og gjorde det fredsvilligt. Svenskernes gode Stilling i Landkrigen skaffede dem dog altid rimelige Fredsbetingelser, fordi vor Regering næppe forstod, hvor nær til Sammenbrud Blokaden havde bragt Sverige.

Man kan af vore Krige mod Sverige uddrage den Lære, at

Sømagt for os var Grundbetin-
gelsen for ethvert dansk For-
svar, samt at en dansk Hær
ogsaa var nødvendig for For-
svar, hvis Flaaden svigtede.
Man kan endvidere lære, at
dansk Søherredømme var nød-
vendigt, for at overføre Krigen
til vor Fjendes Land. Derefter
var en dansk Hær nødvendig
til at fremtvinge snarlig Fred,
idet Blokade under Krig, hvor
alle er indstillet paa at holde
ud trods Savn, er et langsomt
virkende Middel.

For enhver dansk Krigsførelse
overhovedet var dansk Sømagt
— vor Flaade — derfor et uund-
værligt Led af vor Krigsmagt.

TIDEN TIL

FREDERIK IV's DØD 1730

Statens Finanser var i daar-
lig Forfatning. Medens man for
at holde sammen paa Hærens
Lejetropper, havde været nødt
til saa vidt muligt at udbetale
dem deres Lønninger, kunde
man holde Marinens Folk inden

Skibsborde ogsaa uden at betale den fortjente Hyre, og Staten
var i Gæld til dens Personel med flere Aars Lønninger. Fami-
lierne i Nyboder led Nød, Kongens Tjeneste var kommet i Vanry
mellem Søfolkene, og det var navnlig i Krigens senere Aar van-
skeligt at skaffe Besætninger. Den faste Stok var svundet ind og
demoraliseret, og ogsaa mellem Søofficererne var Depressionen

Fig. 175. Admiral ca. 1720.
(Fot. Beklædningsmagasinet.)

stor til Trods for den heldige Søkrig. I 1718 indberettede Admiralitetet til Kongen, at man, hvis Nøden ikke blev afhjulpet, maatte »frygte for en eller anden desperat Accidents«, og at Generalkommissariatet meldte, at Mandskabets Koner ansøgte »om Forlov til at stjæle eller tigge«.

Siden 1711 var der ikke bygget noget nyt Linieskib men kun Specialskibe. Alle Flaadens Skibe var stærkt slidte, og Magasinerne Beholdninger var svundet ind.

Disse Ting maatte der raades Bod paa.

Marinens øverste Organisation bestod den Gang af: *Overkrigssekretæren* der var fælles for begge Værn, og under denne af *Admiralitetet*, der havde alle Kommandosager, og *Generalkommissariatet*, der havde de tilstaaede Penge under sig.

Viceadmiral Gabel var i 1717 blevet udnævnt til Overkrigssekretær, og navnligt efter at han i 1721 ogsaa var blevet Præces i Admiralitetet og i Sætatens Generalkommissariat samt Direktør for Flaaden og Holmene, saa at han forestod hele Marinens Administration, udførte han, i Forbindelse med Holmens Chef, Admiral Judichær, et udmærket Arbejde for at bringe Flaaden paa Fode. Med Gabels Overtagelse af Sætatens Generalkommissariat skete den betydningsfulde Reform, at Marinens Penge og hele civile Administration adskiltes fra Hærens. Det var langt den vigtigste Fordel for Flaaden i Frederik IV's Regeringstid, idet den gjorde de efternævnte Fremskridt mulige.

Af de 1,1 Mill. Rbd., der aarligt anvistes Sømagten, anvendte Gabel ca. ½ Mill. Rbd. til Afbetaling paa Officerers og Mandskabs Lønninger. En Del udygtige Officerer og i Maanedstjeneste antagne Officerer afskedigedes, og ved en Generalmønstring af alt fast Mandskab kasseredes de uduelige, og brugbare Folk antoges. Ved de Oprykninger, der som Følge heraf skete, maatte de paa-gældende afgive største Delen af den derved opnaaede højere Løn til Pensioner. Efter Reorganisationen bestod hele det faste Personel af 203 Officerer og 4725 Underofficerer og faste Menige. Ved disse Foranstaltninger var det lykkedes Gabel inden sin Afgang i 1725 at bringe Statens Gæld til Personellet meget ned.

Ved en ny Reorganisation af det faste Mandskab i 1727 bestemtes det, at det kun skulde bestaa af indfødte, og i 1732 bestemtes udtrykkeligt, at ingen fremmed maatte hverves til Marinen uden Admiralitetets specielle Tilladelse.

Gabel afløstes som Overkrigssekretær af en General. Det viste sig dog hurtigt, hvor uheldigt det var, at Marinens Sager forestodes af en Mand, der intet kendte til dens Details. Kongen blev derfor allerede Aaretefter nødt til at tilkalde den i 1718 afskedigede Admiral Sehested for som Formand i en »Marinekommission« at foretage vidtløftige Undersøgelser og at udarbejde nye Instrukser for Administrationen, hvorved Grænserne for Admiralitetets, Generalkommissariatets og Holmens

Chefs Virkefelter blev skarpt optrukne. Derved lagdes bl. a. Skibenes Bygning og Reparation samt Holmens Styrelse fra General-

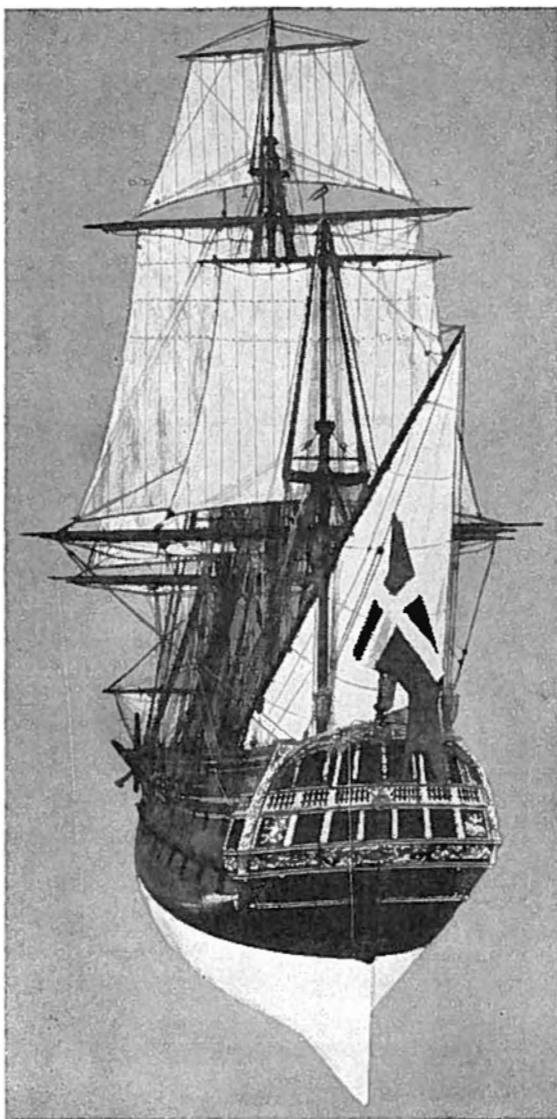

Fig. 176. Model af Orlogskibet FYEN bygget 1736.
(Holmens Modelsamling.)

kommissariatet ind under Admiralitetet. Holmens Chef fik til-
lige Indflydelse paa Tømmerleverancerne, og Regnskabsvæsenet
ordnedes bedre.

Der blev i 1721 indført forskellige Reformers for at bedre Ka-
detternes Uddannelse og i 1722 for at vedligeholde Officerernes
teoretiske Kundskaber i Matematik, Navigation m. m.

De første Uniformsbestemmelser i Marinen var allerede blevet
truffet i 1701 for Kadetkorpset. Uniformerne var af graat Klæde.
I 1722 befaledes, at ogsaa Skippere og Overkanonerer skulde
anlægge graa Uniformer med rødt For, og fra 1723 bar Officererne
røde Uniformer, men de fik efter eget Ønske i 1749 Lov til at
ombytte dem med graa Uniformer med rødt For ligesom Marinens
øvrige Personel. Graat forblev dog kun Marinefarve i 6 Aar, idet
den nu anvendte marineblaa Farve indførtes til alt Marinepersonel
i 1755.

Det var foreløbigt kun Befalingsmænd, der var uniformerede i
Marinen, og Aarsagen til, at man fandt det nødvendigt at unifor-
mere dem, var deres øgede Antal. For at Folkene straks, naar de
kom om Bord, kunde se, hvem der havde Befalingsret, ønskede
man at gøre dem kendelige for alle.

Fra 1784 bar Officerer og Kadetter en sort Kokarde paa deres
Huer som et nationalt Felttegn. Den indførtes i ca. 1800 ogsaa for
Underofficerer og fra 1811 paa Mandskabets runde Hatte.

Fra 1660 havde Marinens højeste Domstol været *Overadmirali-
tetsretten*, medens *Underadmiralitetsretten* havde dømt i første
Instans. Fra 1722 indførtes *Divisionsretter* for det militære Per-
sonel med Appel til *Overadmiralitetsretten*, medens det civile
Personel stadig sorterede under *Underadmiralitetsretten*.

Lodsvæsenet ordnedes i 1728, og der ansattes Overlodser til at
fremme det. Det første Fyr tændtes 1725 paa Lindesnæs, og
der sattes Vagere i Stedet for en tidligere udlagt Klokketønde
paa Trindelen. I 1726 oprettedes en Assuranceret, hvori en Flag-
mand havde Sæde, til at afgøre Stridigheder i Assurancesager.

Medens der saaledes sørgedes for at bringe Personellet paa Fode,
glemte man ikke Materiellet; men Pengemidlerne var smaa. Saa

meget mere maa man beundre, hvad der opnaaedes med disse, navnlig i Gabels Periode med de store Afbetalinger. I hans Tid anvendtes aarligt ca. 200,000 Rbd. og i Periodens sidste 5 Aar ca. 300,000 Rbd. aarligt til Holmens Materialfond, hvoraf Udgifterne afholdtes til Materialer saavel til Skibsbyggeriet som til Flaadens og Holmenes Vedligeholdelse.

Det lykkedes dog selvsagt ikke for de nævnte Midler at vedligeholde og forny en Flaade paa 25 Linieskibe, 10 Fregatter og 31 mindre Krigsskibe, der alle var i ret medtaget Stand. Der kasseredes i hele Tiaaret 8 Linieskibe, 6 Fregatter og 15 mindre Krigsskibe og byggedes som Erstatning kun 6 Linieskibe, 4 Fregatter og 3 Galejer. Under Udrustningerne viste det sig desuden, at Vedligeholdelsen var mindre god.

Naar Skibene forfaldt, skyldes det for en stor Del, at man manglede en Dok. Niels Juel havde i sin Tid anskaffet en Flydedok, men den var i 1713 saa medtaget, at den blev anvendt til Batteri paa Københavns Red. Paa Gammelholm begyndte man i 1681 paa at udgrave en Tørdok, men efter mange forgæves Forsøg paa at stoppe Kilder i Grunden, maatte man i 1728 opgive Arbejdet.

Vagtskibene ved Helsingør og i Store Bælt besørgede tillige Karantæne-Tilsyn med Skibe, medens dette ved København foretoges af Batteriet Trekroner. En Tid, hvor der herskede smitsomme Sygdomme i Udlandet overvaagede Marinen ogsaa Karantænenes Overholdelse ved Dragør og paa Elben ved Hjælp af dér stationerede mindre Krigsskibe.

Ligesom de indbyrdes Krige mellem Nordens Lande var begyndt, da Trykket fra Syd ophørte, var en væsentlig Grund til,

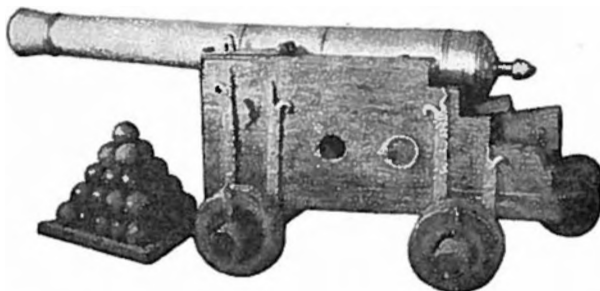

Fig. 177. 12-pundig Smedjærnskanon fra ca. 1730.
(Fot. Seartilleriet.)

at Fred nu kunde opretholdes, det Tryk, som baade Sverige og Danmark følte fra Øst, fra den ny tilkommende Østersømagt, Rusland.

Czar Peter den Store havde straks efter at have naaet Østersøens Kyst bygget Flaade, der som nævnt allerede under Krigen var optraadt i Østersøen. Sverige følte Ruslands Tryk direkte paa Finlands Grænse og havde under Krigen maattet kæmpe mod dets Flaade. Vi havde ganske vist været i Forbund med Rusland, men havde næret saa stærk Mistillid til Forbundsfællen, at vi ikke turde beholde hans Hær paa Sjælland. Det var Grunden til, at den fælles dansk-russiske Landgang i Skaane 1716 ikke blev til noget. Straks efter Krigen begyndte Rusland at understøtte Hertugen af Holsten-Gottorp, der ikke havde villet anerkende Freden, men stadig gjorde Fordring paa en Del af Sønderjylland.

Da russiske Flaader i 1722 udrustedes saavel i Kronstadt som i Arkangelsk, begyndte ogsaa vi Ekvipering af Flaaden. Kun 4 Linieskibe kom dog sejlklar uden for Bommen.

I 1723 optraadte en russisk Flaade paa nogle og tyve Linieskibe i Østersøen. Den havde Hertugen og Tropper om Bord. Vi udrustede da 13 Linieskibe, som dog forblev i København, medens vi lod vore Krydsere holde Øje med Russerne.

Ogsaa i 1724 holdt vore Krydsere Øje med den russiske Flaade, og da Hertugen i 1725 blev gift med Czarens ældste Datter, blev Søbatterierne ved København sat i Forsvarsstand, og 10 Linieskibe, 3 Skytsskibe og 2 Fregatter holdtes sejlklar paa Reden.

I 1726 var Czar Peter død og hans Enke, Catharina I, havde fulgt ham paa Tronen. Hun lod til med mere Kraft at ville støtte sin Svigersøn, der ikke blot gjorde Krav paa Sønderjylland, men tillige som Karl XII's Søstersøn ogsaa paa Sverige. Vi udrustede straks om Foraaret 11 Linieskibe, 3 Skytsskibe og 5 Fregatter, og England sendte for at forebygge Fredsbrud en Flaade paa 20 Linieskibe og 2 Fregatter under Admiral Wager til Østersøen. Sammen med en dansk Styrke paa 8 Linieskibe og 4 Fregatter under Schoutbynacht M. Bille hindrede Englænderne fra Maj en russisk Flaade paa 40 Linieskibe og Fregatter samt 200 Galejer

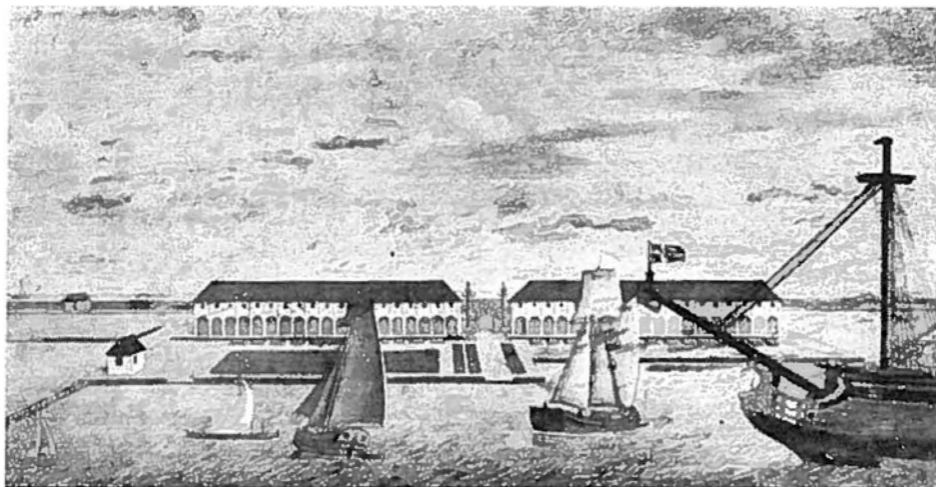

Fig. 178. Sæetatens Arsenale paa Holmen, opført 1742—46.

(Efter Sælejtant-Selskabets Maleri.)

med 24.000 Mand Tropper om Bord i at forlade den finske Bugt, hvor de laa sejlklar til hen i September. Den 19. Oktober anløb Englænderne København paa Vejen hjem, medens den danske Eskadre var blevet splittet af Storm, og dens Skibe først ankom enkeltvis i Løbet af November. Dette i Forbindelse med den slette Tilstand, Skibene havde vist sig at være i, drog alvorlige Følger efter sig. Linieskibet EBENETZER havde, faa Dage efter at Eskadren var kommet til Søs, paa Grund af en Læk maattet vende tilbage til København og kom ikke mere ud det Aar. Linieskibet LOLLAND maatte af lignende Aarsag i Juni ombyttes med Linieskibet FYEN. Naar de danske Skibe ikke havde kunnet følge Englænderne, skyldtes det efter Admiral Wagers Udsagn Skibenes slette Tilstand, der forhindrede dem i at føre tilstrækkeligt Sejl, og ikke det danske Sømandskab, som han roste meget. Admiralitetet lagde Ansvar for Skibenes slette Tilstand paa Holmens Chef, Admiral Judichær, og erklærede den 10. Februar 1727, at han burde have sit Embede forbrudt. Statsraadet bestemte dog, at Udførelsen heraf skulde udsættes til Aarets Slutning, fordi Judichær endnu ikke kunde undværes. Divisions-

cheferne og Skibscheferne, der havde haft det direkte Tilsyn med Skibene, og som efter de gældende Bestemmelser var de egentlig ansvarlige, idømtes Bøder.

I Løbet af Vinteren sluttede Frederik IV Alliance med England og Frankrig, og i Foraaret 1727 udrustedes 10 Linieskibe, 2 Skytskibe, 4 Fregatter og 1 Korvet. De forenede sig den 23. Maj i

Fig. 179. Admiral Ulrik Kaas.
(Fot. Frederiksborg Museet.)

København med 15 engelske Linieskibe under Admiral Norris. Til Flaaden skulde ogsaa nogle svenske Skibe slutte sig, men inden Flaaden kom i Sæn, døde Catharine I, hvorved Hertugens Indflydelse daledede, saa at vi atter kunde oplægge vor Eskadre.

I alle disse Aar havde vor Flaade været et virksomt Middel i Regeringens Haand til at bevare Freden. Saa meget mere maa det derfor forbavse, at netop disse politiske Forhold gav Anledning til, at vor Hær udvikledes paa Flaadens Bekostning. Dette skyldtes Tilskyndelse fra England, der var

villigt til at sende Flaader til Østersøen, men ikke en Hær. Tilstedeværelsen af en dansk Hær for paakommende Tilfælde var derfor i dets Interesse. De sidste Krige i Norden burde imidlertid have lært os det selvfølgelige, at fremmede Regeringer udelukkende saa paa egne Interesser, og at disse kun lejlighedsvis faldt sammen med vore. Da Sømagt saa øjensynligt var den af-

gørende Faktor i disse Aar, maatte det være en Fejl at forsømme vor Flaade og derved gøre vort Forsvar helt afhængigt af fremmed Sæmagt. Den Afhængighed havde i 1658—60 kostet os de skaanske Provinser.

Præsten Hans Egede havde i 1721 med Kongens Støtte optaget et Missionsarbejde paa Grønland, efter at Forbindelsen i ca. 300 Aar havde været afbrudt. Da Stiftelsen af et grønlandsk Handelskompagni mislykkedes, overtog Kongen Handelen og overdrog Bestyrelsen heraf til Admiralitetet. Dette besejlede Kolonierne med kongelige Lastdragere og sendte i 1728 fyrretyve og i 1729 yderligere tredive Mand af den faste Stok der op som Besætning og for at hjælpe med Hvalfangsten. I Aaret 1731

hjemkaldtes dog atter det i kongelig Tjeneste staaende Mandskab, Hans Egede blev Bestyrer af Kolonien Godthaab, og Handelen paa Grønland overdroges til et Aktieselskab.

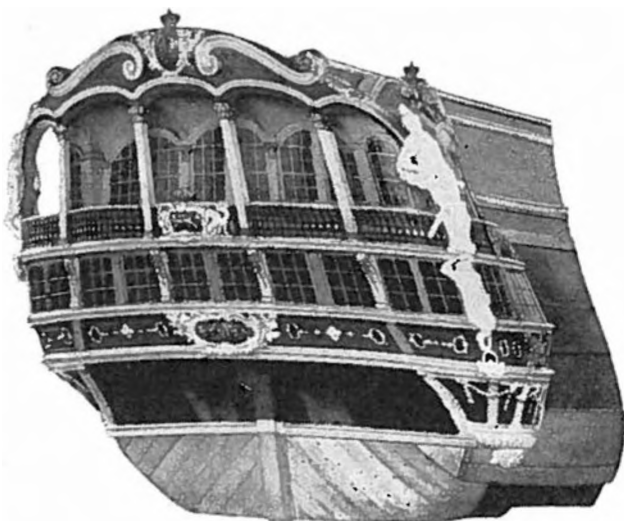

Fig. 180. Model af Lineskibet VENDE's Agterspejl, bygget 1742. (Holmens Modelsamling.)

CHRISTIAN VI's REGERINGSTID

Da Kong Christian VI besteg Tronen den 12. Oktober 1730, bestod Flaaden af 23 Lineskibe, 8 Fregatter og 20 Skytsskibe, Stykpramme, Galejer og mindre Krigsskibe, der for største Delens Vedkommende var i daarlig Stand. Kongen, der fra sin tidligste Ungdom havde vist Interesse for saavel Flaaden som for Handel og Søfart, indsaa straks, at de hidtil bevilligede Midler var util-

strækkelige til at ophjælpe Flaaden, og forhøjede dem væsentligt. Det blev derfor muligt i de første fem Aar at bygge 9 Linieskibe. Disse Skibes Konstruktion og Principperne for Skibskonstruktion i det hele taget var i disse Aar Genstand for en Strid, der her kort skal omtales.

Fig. 181.
 Dansk
 Karabin fra
 ca. 1750.
 (Fot. Tøj-
 husmuseet.)

Krigsskibe skal føre en vis Artillerivægt, det er derfor de bygges, men de skal ogsaa have Fart og Manøvreevne. Striden stod om, hvilke Egenskaber man skulde give Fortrinnet. Man kunde dengang som nu forene begge Egenskaber i samme Skib, naar man vilde gaa til væsentligt større Dimensioner; men Maalet var ogsaa den Gang for de samme Penge at faa det nødvendige Antal Skibe med størst mulig Kampkraft, altsaa Antal Kanoner.

Admiral Judichær var den første, der her hjemme byggede efter Tegninger paa et videnskabeligt Grundlag, og Kommandørkaptajn R. Krag, der efter hans Afgang i 1727 forestod Skibbyggeriet, byggede videre efter hans Tegninger. Judichær havde fulgt det Princip, at naar et Skib skulde føre en vis Artillerivægt, maatte det gøres saa bredt, fyldigt og fladbundet, at det blev stift og selv i frisk Kuling ikke krængede mere, end at Kanonerne med Lethed kunde betjenes, skønt det derved tabte Sejlæevne, navnlig ved Bidevindsejlads.

I 1729 blev imidlertid Kaptajnløjtnant Benstrup, der under et længere Ophold i Udlandet havde arbejdet ved fremmede Skibbyggerier, ansat som Fabrikmester ved Holmen, og han lagde andre Principper til Grund for sine Nybygninger. Han gik ud fra, at Sejl- og Manøvreevne var det vigtigste for Krigsskibe og byggede dem derfor skarpere, mere dybtgaaende og rankere, saa at Kanonerne vanskeligt kunde betjenes i stiv Kuling og høj Sø.

I 1729 byggede han to 60-Kanoners Linieskibe med 24-pundige paa underste Batteri efter dette Princip, derefter fire af samme

Klasse, saa tre paa 50 Kanoner med 18-pundige paa underste Batteri, derefter et paa 70 Kanoner med 24-pundige og endelig en Tredækker, CHRISTIANUS SEXTUS, paa 90 Kanoner med 36-pundige paa underste Batteri.

Efter en Besejlingsprøve af de første Linieskibe havde Admiralitetets Fler-tal sagt god for Konstruktionerne, men der dannede sig hurtigt et Modparti med Viceadmiral Ulrik Kaas, Kommandør-kaptajnerne R. Krag, Ulrik Suhm, C. Konigh og F. Neuspitzer samt den i 1734 til Fabrikmester udnævnedes Kaptajn-løjtnant Diderik Thura i Spidsen. Til dem sluttede sig Frederik Grøve af Daneskjold-Samsø, der i 1731 var udnævnt til Deputeret i Gene-

Fig. 182. Kong Christian VI. Efter Maleri af Wahl.
(Fot. Rosenborg.)

ralkommissariatet. Denne kun 30-aarige unge Mand var videnskabeligt uddannet i Fysik, Mekanik og Konstruktion og havde udvidet sine Kundskaber paa Rejser til fremmede Orlogsværfter.

Daneskjold gik direkte til Kongen med Klager over Benstrup og hans Skibe. Kongen beordrede en Kommission nedsat til Undersøgelse, og denne, der mest bestod af Benstrups Modstandere, gik imod ham. Uheldigvis brugte saa vel Benstrup som hans Til-

hængere baade i mundtlige og skriftlige Indlæg saa djærve Udtryk, at Kongen blev fornærmet. Man maa anerkende Judichærs Principper som rigtige, nemlig at man ved Linieskibsbygning først maa tage Hensyn til deres Artilleri, den Kampkraft, hvorfor de bygges, og at deres Sejlevne kun kom i anden Række, navnlig naar de som hidtil kun skulde bruges i Nord- og Østersøen. Alligevel maa man beklage de haarde Domme, som Benstrup og hans Tilhængere paa Grund af deres Udtryk fik, idet de dog sikkert havde handlet ud fra en ærlig Overbevisning.

Resultatet blev, at de alle blev fjernet, herunder ogsaa Holmens Chef, Admiral Bille, der erstattedes af Suhm.

Striden fik desuden et for hele Marinens fremtidige Udvikling betydningsfuldt Resultat, idet *Sø- og Landetatens Krigskancellier blev adskilt. Saa*

længe Admiral Gabel havde staaet i Spidsen for det fælles Kancelli, havde ingen Gener mærkedes ved Fællesskabet, men under den lige omhandlede Strid havde General Løvenørn staaet i Spidsen for det. Han kunde selvsagt intet Standpunkt tage i Striden, fordi han var ganske ukendt med Skibskonstruktion og Sejlads. Under ham var ikke mindre end 11 Linieskibe blevet bygget efter Principper, som nu blev anset for forkerte. *Denne tydelige Anskuelses-Undervisning i, hvor forkastelig Enheds-Kommando er mellem de to Værn med en General som den øverste, drog Kongen Lære af og ansatte den 23. November 1735 Danne-*

Fig. 183. Medaille for
(Efter G. Galster: Dan-

skjold som Oversekretær for Sæetaten. Den 25. Oktober udnævntes han tillige til Intendant for denne.

Danneskjold stod i Spidsen for Marinen under Resten af Christian VI's Regeringstid, og han viste sig at være en af de dygtigste Marinechefer, vi nogen Sinde har haft. Han havde en udmærket

Støtte i Suhm som Holmens Chef, indtil denne i 1743 lod sig forlede til at gaa imod Danneskjold, hvorefter han blev afskediget.

Det, der laa først for, var at fastslaa Linieskibstypen. Benstrups Efterfølgere, Thura og Turesen, var vakkende, og Danneskjold indkaldte da den franske Konstruktor L. Barbé. Han anviste den Vej, der derefter fulgtes, idet han gjorde Skibene noget større, saa at de foruden at have Bæreevne for Ar-

Orlogsfleaden fra 1736.
(søe og norske Medailler.)

tillerivægten blev baade rolige Skytsunderlag og gode Sejlere.

Det blev fastsat, at vor Flaade skulde tælle 30 Linieskibe og 15 Fregatter, og i 1746 var man naaet op paa 29 Linieskibe, hvoraf kun 4 var over 30 Aar, 13 Fregatter og 34 mindre Skibe med ialt 2580 Kanoner og 19.103 Mands Besætning.

Kongens Interesse for Flaaden, hans hyppige Besøg paa Holmene og de større Bevillinger til Marinen førte gennem Danneskjolds ofte hensynsløse Energi til betydelige Forbedringer, saa at man kan sige, at vor Flaade under Danneskjolds dygtige Styre genskabtes.

Af hans mange Foranstaltninger kan nævnes: Havnen blev ud-

dybet, Flaadens Leje reguleret, Opfyldninger paa Nyholm foretaget, Anlæg af Batteriet Sextus, Opførelse af Arsenalbygningerne paa Holmen, hvortil Flaadens Artilleri flyttedes fra det hidtidige med Landetatens fælles Tøjhus, Ansættelse af en Takkelmester (1736) og af en Søtøjmaster (1746) o.s.v. Fra 1735 til 1739 ud-

Fig. 184. Medaille for den nye Tørdok paa Christianshavn 1730.
(Efter G. Galster: Danske og norske Medailler.)

gravedes Tørdokken paa Christianshavn. Dokken hørte under Marinen til 1872, da den solgtes til Københavns Havnevæsen. Ogsaa Personellet nød godt af hans Energi. Indrulleringen, der havde været standset siden 1726, genoptoges i forbedret Form fra 1739, og denne nationale Institution er siden bevaret. Søkadetternes Undervisning forbedredes, og Officerseksamen indførtes. Fra 1738 udsendtes aarligt et Kadet-Skoleskib. Da Officerernes Kundskaber i Navigation og Sømandskab var gaaet meget frem, ophævedes Skipperinstitutionen i 1736. Det første almindelige Signalsystem indførtes i 1743, nyt Reglement for Tjenesten og Salut-Reglement indførtes, Opmaalingerne fortsattes overalt i vore Farvande o.s.v.

Af Udrustninger under Christian VI's Regering var der kun de sædvanlige Vagtskibe, Øvelsestogter, Prøvetogter med nye Skibe, Ekspeditioner til Island og Grønland o. l. Udrustninger i politisk

Øjemed fandt kun Sted mod Hamborg i 1734—36 og i Anledning af Tronstridigheder i Sverige i 1743.

Danmarks Søfart havde lidt meget under den store nordiske Krig. De svenske Kapere havde tilføjet den store Tab, og mange Handelskompagnier var gaaet ind. Søfolkene havde taget Hyre i fremmede Skibe, og Smugleriet florerede. Frederik

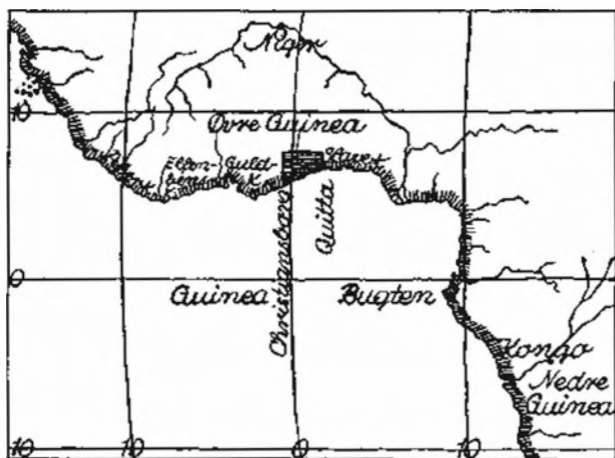
IV havde paa forskellig Maade søgt at ophjælpe Handelen, og Christian VI fortsatte Bestræbelserne. Paa Guineakysten havde Danmark allerede under Christian IV søgt at handle, og i 1643 var »det guineisk-afrikanske Kompagnie« stiftet, der i 1674 blev overtaget af »det vestindiske Kompagnie«. Oprindeligt havde Kompagniet ingen faste Støttepunkter i Land, men under Krigen mod Sverige erobredes i 1659 den svenske Station; senere udvidedes de danske Besiddelser paa

Guineakysten, og der byggedes efterhaanden Forterne Christiansborg, Frederiksborg, Fredensborg, Kongensten og Prinsensten. De danske Besiddelser paa Guldkysten ved Nigerfloden omfattede til sidst en Kyststrækning paa omtrent 350 Kilometers Længde. I Vestindien havde »det vestindiske Kompagnie« i 1671 taget Øen St. Thomas i Besiddelse, og i 1684 besatte »det guineisk-vestindiske Kompagnie« tillige Øen St. Jan. I 1733 købte Christian VI den frugtbare Ø St. Croix af Frankrig, og Kompagniet genoplivedes; men det gik foreløbigt smaat baade med Handelen og Kolonisationen.

Sig. 185. Admiral Michael Bille.
(Fot. Frederiksborg Museet.)

I Ostindien, hvor vi ejede Tranquebar, forsøgte fra 1723 gentagne Gange at kolonisere Nicobar-Øerne. Paa Grund af Klimatfeber førte Forsøgene dog ikke til heldigt Resultat, og de blev endelig opgivet i 1772. I 1732 genoprettedes

DANSKE BESIDDELSER I GUINEA

Basis for Søfarten. Da Hollændernes Handel begyndte at gaa tilbage, begyndte København i stigende Grad at blive Stabelplads for Østersøen, hvorved i hvert Fald denne Bys Handel steg.

Handelens Udvikling lagde betydningsfulde Opgaver paa vor Flaade med at forhindre, at Skibsfarten led for meget under Sørøvere. I Middelhavet og Atlanterhavet var det navnlig de mauriske Sørøverstater langs hele Nordafrikas Kyst, der huserede. Orlogsflaget maatte derfor i saa vid Udstrækning som muligt følge Handelsflaget. For at sikre Sejladsen i Middelhavet underhandlede i 1745 med Algier om en Traktat, samtidig med at en dansk Fregat ankrede op paa Algiers Red, og da dette ikke virkede, sendtes næste Aar Kommandør U. A. Danneskjold-Samsøe der ned med en Eskadre paa 3 Linieskibe, hvorefter Traktat blev af-

pagnia, og Handelen paa Ostindien genoptoges. Der oprettedes flere Handelsstationer paa Forindiens Kyst, f. Eks. Frederiksnagore ved Ganges-Flodens Delta, og Handelen paa Ostindien gik bedre frem.

Ved Toldbestemmelser og Privilegier forsøgte man at skabe en indenlandsk Industri for at skaffe bredere

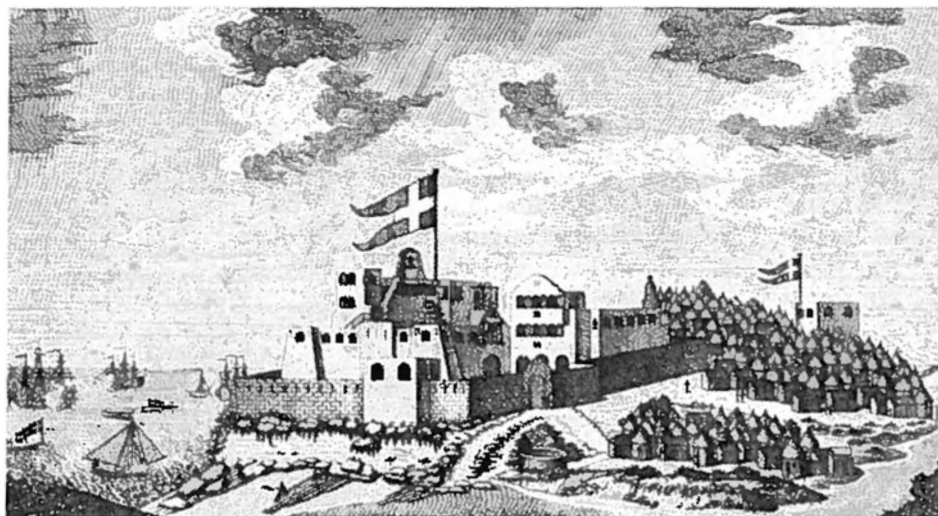

Fig. 186. Fortet »Christiansborg« ved Accra paa Guineakysten.
(Efter L. F. Rømer: Tilforlidelige Efterretninger om Kysten Guinea 1760.)

sluttet den 10. August 1746. Efter at Frederik V senere havde sluttet lignende Traktater med Tunis, Tripolis og Marokko, var Grunden lagt til vor indbringende Fragtfart i Middelhavet den følgende Tid.

FREDERIK V's REGERINGSTID

Medens Christian VI's Regeringstid havde været en god Tid for Flaaden, hvis Genfødelse og Reorganisation for en væsentlig Del skyldtes Kongen selv og den af ham mod alle Angreb støttede Danneskjold, forandredes alt som ved et Trylleslag ved hans Død den 6. August 1746.

Tre Maaneder efter blev Danneskjold afskediget, og hans Modstander Admiral Rosenpalm, der havde lovet Kongen at holde Flaaden i samme Stand betydeligt billigere, afløste ham. Admiraltetet blev ophævet, og Administrationen samlet i et Admiraltets- og Kommissariats-Kollegium, hvori 3 Søofficerer og 3 civile ansattes som Deputerede. Herved blev Kommando og Administration blandet sammen. Det viste sig at være til Skade for Marinen uden at Besparelse opnaaedes, skønt Flaaden i 1747 indskrænkedes

til at skulle bestaa af 24 Linieskibe og 12 Fregatter med 3 Linieskibe og 2 Fregatter i Reserve. En Del af Rosenpalms Besparelser skulde opnaas ved Afskedigelser, men af forskellige Grunde

DE VESTINDISKE ØER

maatte saavel den faste Stok som Officers-Antallet udvides. Barbé blev afskediget som uuelig og forsømmelig, men den nye Fabrikmester, Thura, maatte dog vedblive at benytte hans Tegninger, da han selv ingen gode Tegninger kunde levere. Først da Marinen

1758 i Premierløjtnant Frederik Krabbe fik en dygtig Fabrikmester, blev der bygget efter nye Tegninger, der nærmede sig Judichærs.

I ethvert Land, hvor rationel Krigsskibbygningen har fundet Sted, har der staaet Strid om store eller smaa Krigsskibe. De store Krigsskibe bruges ofte kun i Søslagene, som der selv under Krig kan gaa Aar imellem, medens den daglige Udøvelse af Søherredømmet, de jævnlige Smaakampe og Deltagelse i Operationer mod Land udføres af de mindre Skibe. Ubefæstede Sjæle har derfor ofte udtænkt Metoder, hvorved man uden Hovedafgørelsen, Søslaget, skulde kunne plukke de Sejrens Frugter, som Søherredømmet giver. Nøgterne Mænd maatte da bekæmpe disse Teorier. I den her omhandlede Periode kaldtes denne Strid »Galejstriden«, en Del Aar senere hed den »Kanonbaadsstriden«, og ved Udgangen af det 19. Aarhundrede kaldtes den med det franske Udtryk »jeune école«. Navnlig i de mindre Mariner, hvor man ikke kunde bygge tilstrækkeligt af baade store og smaa Skibe, fandt disse Tanker Næring.

De store Skibe kunde med mindre Mandskab føre langt flere Kanoner, men de kunde vanskeligt trænge ind i Smaafarvande, og de behøvede Vind til at bevæges. Galejerne var billigere i Anskaffelse, kunde trænge ind i Smaafarvande og kunde bevæges ved Aarer, men de krævede mere Mandskab til det samme Antal Kanoner.

Dannelskjold havde holdt paa de store Skibe, og det var maaske Grunden til, at Galejerne kom paa Mode nu, da han var væk. I 1750 anlagdes et Galejværft ved Frederiksværn i Norge, og en Del Galejer byggedes. I Nivaa anlagdes en Galejstation, som dog snart blev opgivet. Galejerne viste sig imidlertid hurtigt at være for kostbare

i Forhold til Nyttens. Det var for en Del paa Grund af deres Fremkomst, at man maatte skride til Udvidelse af saavel Søofficerskorpset som af den faste Stok, som Rosenpalm havde lovet at indskrænke. En Galej med 4 tolvpundige Kanoner krævede nemlig en lige saa stor Besætning, ca. 180 Mand, som en Fregat med 22 Kanoner af samme Kaliber. Inden Aarhundredets Udgang

Fig. 187. Kong Frederik V. Efter Maleri af Pilo.

(Fot. Rosenborg).

var de lette, lange og smalle Galejer, hvis store Aarer krævede monoton Arbejdskraft, som Italienerne og Tyrkere, men ikke vi, havde i Slaver, helt forsvundet fra vor Flaade og fra 1788 erstattet med Kanonchalupper.

Af større Skibe byggedes i Frederik V's 20-aarige Regeringstid 18 Linieskibe og 11 Fregatter. Ved hans Død bestod Flaaden af 24 Linieskibe og 9 Fregatter samt 7 gamle Linieskibe, der var beregnet til at bruges som Blokskibe til Københavns Søforsvar, og 4 gamle Fregatter, der endnu var tjenlige som Vagtskibe og til lignende Tjeneste.

Fig. 188. Kadet-Sabel med Fr. V's Monogram. (Fot. Tejhummuseet.)

For Personellets Øvelse sørgedes der godt i disse Aar. Naar andre Udrustninger ikke var egnet til Øvelse for Kadetterne, udrustedes hvert Aar en Fregat som Kadetskib. Officererne gaves der Lejlighed til at skaffe sig Krigserfaring i fremmed Tjeneste, under den østrigske Arvefølgekrig i hollandsk og under den preussiske Syvaarskrig i fransk Tjeneste. Desuden afholdtes flere Aar Evolutionsøvelser med Chalupper paa Københavns Red. Under de hyppige Udrustninger afholdt man Skydeøvelser med Mandskabet; i 1759 var der endog udsat Skydepræmier.

Af Udrustninger ud over de sædvanlige Vagtskibe m. m. skal nævnes de hyppige Konvojeringer af Handelsskibe, særligt i Middelhavet. For at lægge Pres paa Handels-Forhandlinger med de mauriske Sørøverstater sammendroges da lejlighedsvis de konvojerende Fregatter ud for Hovedstæderne. Dette var saaledes Tilfældet i 1751 med Fregatterne FALSTER og DOKKEN, da der forhandlede med Marokko, og i 1752, da Traktat afsluttedes med Tripolis. I 1753 var endog 4 Fregatter og 2 armerede Handelsskibe sammendraget under Traktat-Forhandlinger med Marokko, der ledes til heldigt Resultat af Kommandørkaptajn A. F. Lützow.

Det var kun over for Babareskerne, at Fregatter var tilstrække-

ligt til Konvojering. Over for andre, og navnligt naar der var Krige mellem europæiske Stater, maatte ogsaa Linieskibene undertiden bruges til Konvoj-Tjeneste. I 1751 sendtes saaledes 1 Linieskib og 1 Fregat med 350 Mand Infanteri til Tranquebar i Indien for efter det asiatiske Kompagnis Begæring at sikre dets Handel under fransk-engelske Stridigheder. De kom først tilbage i Juli 1754. Da Danmark havde sluttet Handels-Traktat med Tyrkiet, maatte Linieskibet GRØNLAND i 1½ Aar gaa i fast Konvoj med Handelsskibe mellem Marseille og Levanten for at sikre denne indbringende Handel. Til vore Besiddelser paa Guineakysten og i Vestindien sendtes i 1755 to Fregatter og to fragtede Handelsskibe med Embedsmænd og 100 Soldater. I 1759 og 1760 sendtes atter Fregatter med Konvoj til Vestindien, hvor Marinen desuden holdt to armerede Smaaskibe til Handels Beskyttelse.

England var paa denne Tid blevet Jordens mægtigste Sømagt. Det beherskede Havene og tiltog sig Ret til at foreskrive Regler for Skibsfart og Verdenshandel. Det krævede, at andre Landes Krigsskibe skulde hilse dets Orlogsmænd, og det krævede Visitationret over deres Handelsskibe; det forbød Handel paa de Havne,

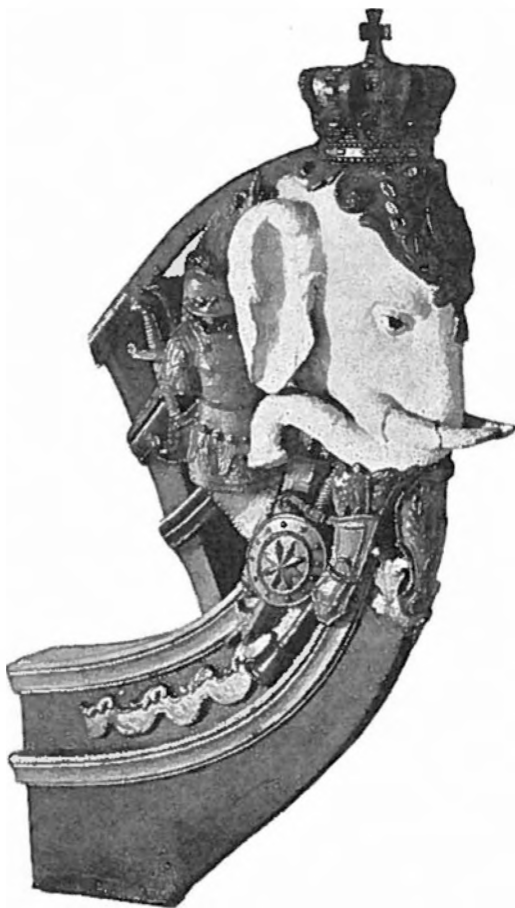

Fig. 189. Model af Linieskibet ELEFANTEN's Gallion 1741. (Holmens Modellsamling.)

det erklærede for lukket, uden at de var tilstrækkeligt blokeret, o.s.v.

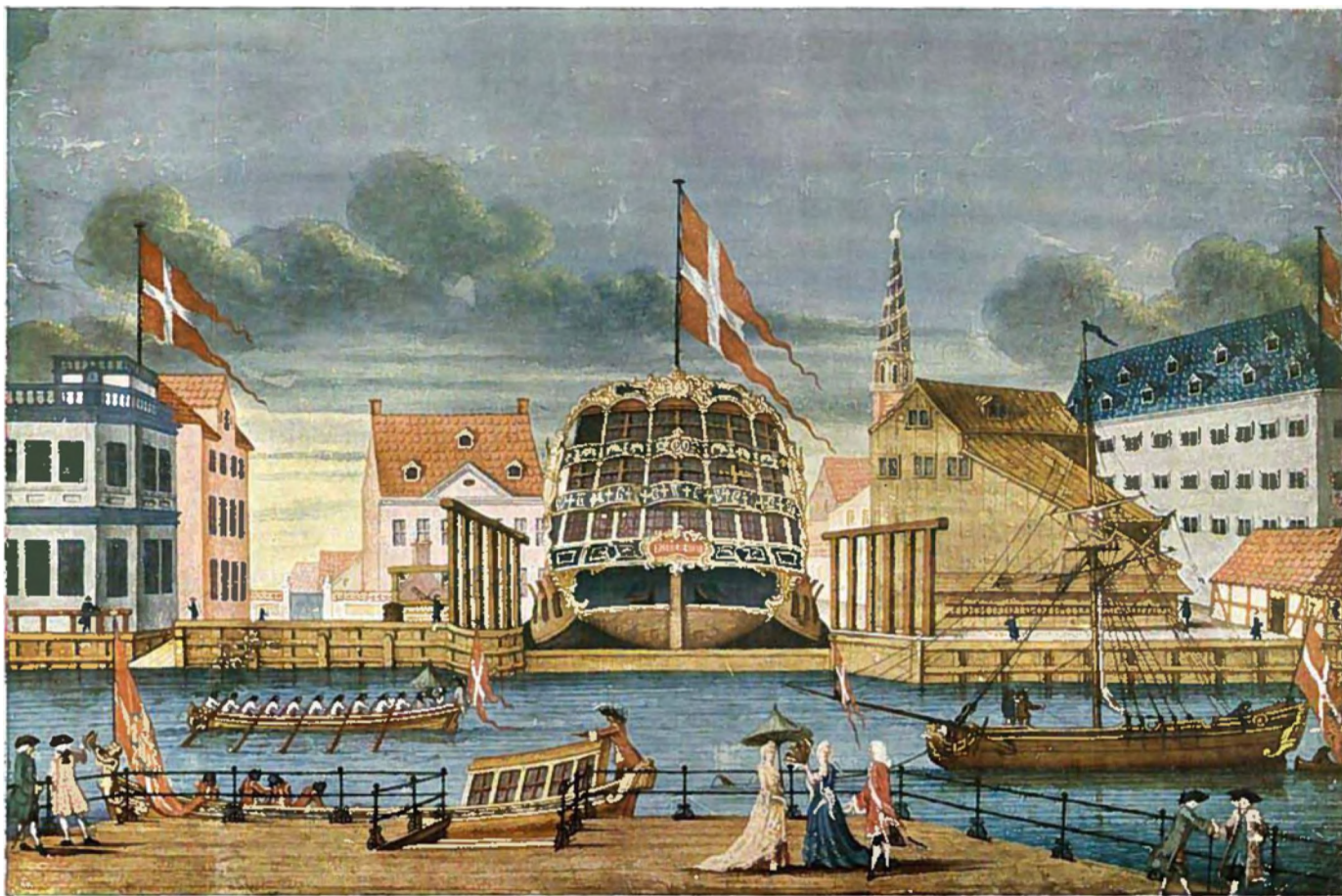
Efter at den preussiske Syvaarskrig i 1756 var udbrudt, og en Mængde Kapere færdedes paa Havene, indgik Danmark og Sverige den 12. Juli 1756 en Traktat om »bevæbnet Neutralitet« for at beskytte deres Handel. Den fastslog den Sætning, at »frit Skib giver fri Ladning undtagen Krigskontrabandet«. Det vilde sige, at et neutralt Skib havde Ret til at befordre enhver Ladning, ogsaa fjendtlig, undtagen Vaaben, Ammunition, Krudt o.s.v., uden at det kunde beslaglægges. Desuden krævedes Ret til at besejle enhver krigsførende Havn, der ikke var effektivt blokeret. For at haandhæve dette vilde Danmark og Sverige i Fællesskab konvojere deres Handelsskibe.

Selv om Traktaten gav Anledning til Rivninger med England, og selv om man giver vor dygtige Udenrigsminister, J. H. E. Bernstorff, Æren for, at Rivningerne blev klaret ad diplomatisk Vej, saa viser netop hans Brug af Sømagt til Fremme af vor Søhandels Interesser, at den danske Flaade var en Magtfaktor, som selv England under de givne Forhold maatte regne med.

Traktatens Forstaaelse førte til Strid med Sverige om Kommando-Forholdene, og da dette Land i 1757 indtraadte i Krigen mod Preussen, der var Englands Allierede, ophørte Samarbejdet ved Konvojeringerne, skønt Sverige hævdede ikke at være i Krig med England. Værre blev vort Forhold til Sverige, da det krævede Rusland, der ogsaa var i Krig mod Preussen, optaget i Forbundet. Paa Grund af nært Slægtsforhold mellem det russiske Kejsarhus og Hertugen af Holsten stod Danmark nemlig i et spændt Forhold til Rusland.

I 1759 turde Frederik V ikke nøjes med at udruste de traktatmæssige 8 Lineskibe og Fregatter som de tre foregaaende Aar, men udrustede 12 Lineskibe og 6 Fregatter. De holdtes den meste Tid sejlklaare paa Københavns Red, som kun enkelte Fregatter forlod under Ekspeditioner.

Da Rusland den 17. Marts 1760 havde tiltraadt det væbnede Neutralitetsforbund, nøjedes vi det Aar med den traktatmæssige

Linieskib i Tørdokken paa Christianshavn. (Efter Søløjtnant-Selskabets Akvarel.)

Udrustning, 6 Linieskibe og 2 Fregatter, men det følgende Aar udrustedes 10 Linieskibe og 4 Fregatter.

Den 5. Januar døde Kejserinde Elisabeth af Rusland og efterfulgtes paa Tronen af Danmarks Dødsfjende, Gottorperen Peter III. Han sluttede straks Fred med Preussen og lod sin Hær rykke mod Holsten. Frederik V havde allerede de foregaaende Aar ført Tropper Syd paa. Nu samlede han en Hær paa 40.000 Mand i Holsten og beordrede 24 Linieskibe og 10 Fregatter udrustet.

Da han imidlertid havde forvissat sig om, at Sverige vilde forblive neutral, nøjedes han, for ikke at skade Handelssøfarten ved at tage Søfolk fra den, med at udruste en Flaade paa 14 Linieskibe og 8 Fregatter, der under Viceadmiral Fonteneys Kommando den 13. Juli afsejlede til Østersøen. Medens Hovedflaaden holdt gaaende Vest for Bornholm, sendtes 4 af dens Fregatter Øst paa for under Liflands, Preussens og Pommerns Kyster at indhente Efterretninger.

Imidlertid blev Peter III styrtet den 14. Juli, og uden at der var forefaldet noget, vendte Flaaden den 24. August tilbage til København, medens Fregatterne forblev i Østersøen for at holde Øje med den russiske Flaade. Da den nye russiske Regering viste sig venligt sindet, og da den preussiske Syvaarskrig sluttede i 1763, fik Søfarten endelig Ro.

Frederik V's Regeringstid betød en Tilbagegang for Marinen, til Trods for Kongens Interesse for den. Det skyldtes ikke utilstrækkelige Pengemidler, thi der anvendtes i den Periode flere Penge paa Marinen, end der under Christian VI's Regeringstid var brugt til at bringe den fra Forfald til en udmærket Tilstand. Det skyldtes ganske aabenbart, at den dygtige og maalbevidste Danneskjold var blevet afskediget, og at hans Afløser stod langt under ham i Dygtighed. Derimod bragte den fortsatte Fredsperiode og Regeringens Omhu for Handel og Søfart disse Næringsveje Fremgang, noget der har væsentlig Betydning for Marinen, idet de dannede den naturlige Basis for den. Der var derfor skabt gode Betingelser for dens fremtidige Vækst.

TIDEN FRA 1766 TIL 1784

Efter Frederik V's Død den 14. Januar 1766 forenede Christian VII atter de to Militæretaters Kancellier, som de havde været før 1735. Men Danneeskjold, der i de 20 Aar, han havde været fjernet fra Marinen, havde fulgt dennes Administration og Sømagts Tilstand med vaagen Interesse, fremstillede da Sagen for Kongen. Han mindede denne om, hvorledes det var gaaet Generalerne Kørbitz og Revenfeldt i 1726—27, hvor en Marinekommission havde maattet tilkaldes for at ordne Marinens Forhold under dem, og hvorledes General Løvenørn til Trods herfor i 1735 havde maattet fjernes, fordi han ikke kunde tage Stilling til, hvorvidt Marinen var blevet forkert eller rigtigt styret under ham. Han fremhævede det urimelige i, at Kongens Raadgiver angaaende Marinen og Søn var en Mand, der var ganske ukendt med Søens Forhold, med Skibbygning, Skibsmateriel, Søvaaben, o.s.v., og gjorde det indlysende for den unge Konge, at den ene af Etaterne maatte lide ved Foreningen af Kancellierne. Kongen gav Danneeskjold Ret, udnævnte ham den 1. August 1766 til Geheimestatsminister og den 25. s. M. til »Surintendent« for Marinen, hvorved Foreningen af de to Etaters Kancellier ophørte. Fjorten Dage efter Udnævnelsen ophævede Danneeskjold det samlede Admiralitets- og Kommissariats-Kollegium, hvorved Kommando og Administration inden for Marinen atter adskildtes i et Admiralitet og et Kommissariat.

Fig. 190.
Søofficers-
Pallask med
Fr. V's Mo-
nogram.
(Fot. Tøjhus-
museet.)

Han tog straks fat med sin gamle Energi inden for Marinen, — men fik denne Gang ikke Lejlighed til at vise, hvad han kunde udrette, thi allerede den 26. Oktober 1767 blev han afskediget og forvist til sin Gaard i Jylland med Befaling til at forlade København inden 3 Dage.

Christian VII's paafølgende Sindssyge med først Struenses og derefter Guldbergs Styrelse bragte i Tiden indtil Kronprins Frederiks Overtagelse af Magten i 1784 mange Forandringer i Marinens

Styrelsesgrene. Den hyppige Skiften af Personer og Principper havde ingen heldig Indflydelse paa Flaadens Udvikling.

Danneskjold afløstes straks af sin Slægtning, Viceadmiral Dan-

neskjold-Laurvig. Denne afskedigedes 1770 og afløstes af Admiral Rømeling, der døde 1775, hvorefter Admiral F. C. Kaas fulgte til 1781, da han afløstes af Viceadmiral C. Schindel. Holmens Chef skiftede endnu tiere. En enkelt Mand, Kommandørkaptajn Frederik Reiersen, opnaaede endog tre Gange at blive ansat og tre Gange afskediget som Holmens Chef. Holmens Styre var dog under de skiftende Chefer i gode Hænder, men Skibbyggeriet, der indtil 1772 lededes af Fabrikmester Krabbe, skred kun langsomt frem. Han af-

Fig. 191. Kong Kristian VII. (Efter Pastel paa Rosenborg.)

løstes i 1772 af Kaptajn Henrik Gerner, den dygtigste Fabrikmester, Danmark nogen Sinde har haft. Gerner var kundskabsrig, en dygtig Skibbygger og havde et klart Blik for, hvad der gavnede Marinen som Helhed. Hans mange praktiske Opfindelser havde derfor blivende Værdi. En af de mange mekaniske Forbedringer, der skyldtes ham, var Tørdokkens Pumpeværk, der virkede i ca. 100 Aar efter Opstillingen. Han var tillige en ypper-

Fig. 192.
Dansk
Flintemu-
sket ca.
1750.
(Fot. Tøj-
huuseumset.)

lig Organisator, og hans fine uegennyttige Karakter, øgede den Respekt, der stod om ham.

Angaaende Flaadens Størrelse blev der taget forskellige Bestemmelser. Danneskjold havde i 1766 sat den til 33 Linieskibe, en Kommission fastsatte den i 1770 til 39 Linieskibe, medens en Flaadeplan i 1774 bestemte den til 26 og i 1781 til 27 Linieskibe. Af stor Betydning var det, at man fra 1767 overholdt den 17 Aar ældre Bestemmelse om Skibenes Hovedeftersyn. Efter denne skulde et Skib, naar det var 26 Aar gammelt, have Hovedbesigtigelse for at bestemme, om det fortsat skulde holdes i Linien, indtil det var 30 Aar gammelt. Efter at at havde naaet denne Alder, maatte intet nyt anskaffes til det, og dets højeste Alder sattes til 34 Aar.

I Perioden fra 1766 til 1772, medens Krabbe var Fabrikmester, byggedes 7 Linieskibe og 3 Fregatter, og i Perioden fra 1772 til 1784 byggedes 8 Linieskibe og 11 Fregatter, medens 5 Linieskibe og 6 Fregatter udgik af Flaaden.

Foruden de sædvanlige Vagtskibe, Krydsere til Beskyttelse af Handelen og et Besejlingstogt i 1769 til Østersøen med 8 Linieskibe og 2 Fregatter skal fra denne Periode nævnes nogle Udrustninger af historisk Betydning.

Dejen af Algier var i 1769 utilfreds med den 23 Aar tidligere afsluttede Traktat, og da Danmark ikke vilde gaa ind paa hans ublu Fordringer, erobrede han med sine Korsarer en Del danske og norske Handelsskibe og gjorde Besætningerne til Slaver. For at tvinge ham til Fred afsendtes da i Maj 1770 Schoutbynacht Kaas med 4 Linieskibe, 2 Fregatter, 2 Bombardergallioter og 2 Transportskibe. Kaas var imidlertid uheldig. Algiers Befæstning var med sine Stenmure stærkere end ventet, og desuden var Vinden i den Tid, han opholdt

*Ugning af Anordningen af et 70 Ploen Skibs Midterpart Kængende
67 meter og pilsende Batterierne i Gallerne.*

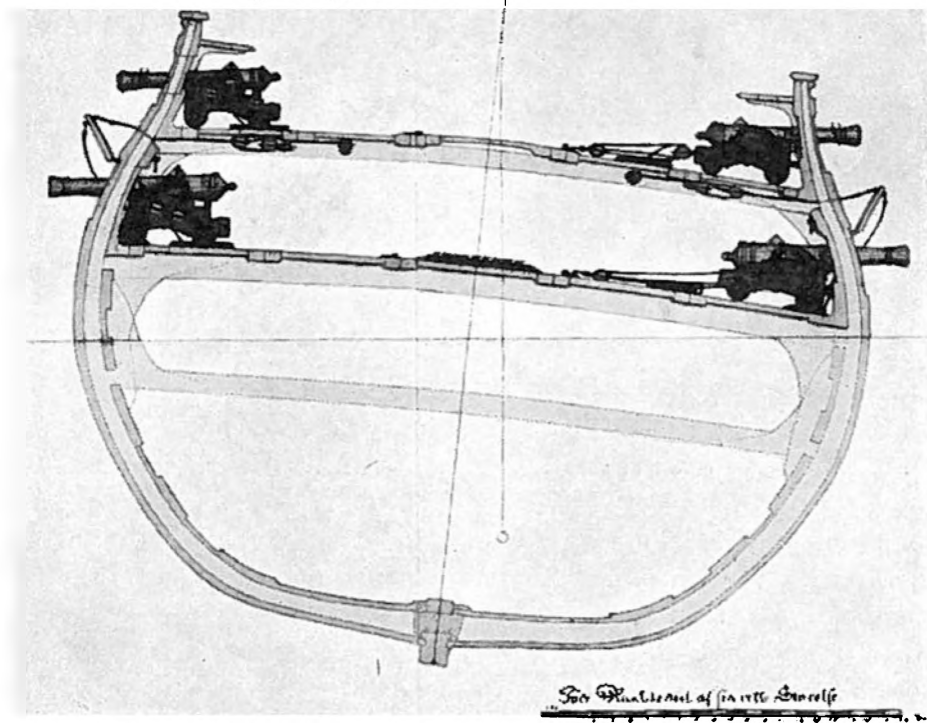

Fig. 193. Tegning udført af Sokadet L. M. Hoffgaard 1776. (Fot. Tøjhusmuseet.)

sig der, stadig paalands. Da Skibe var langt mere saarbare end Fæstningsværker, var det en gammel Erfaring, at Skibe under Angreb paa disse maatte sikre sig, at de om nødvendigt straks kunde trække sig tilbage. Det kunde Sejlskibe ikke med paalands Vind, og under de Omstændigheder var det altsaa for risikabelt at angribe. Kaas turde derfor ikke løbe nær ind med de store Skibe for at beskyde Batterierne, men nøjedes med Bombardement af Byen fra større Afstand. Dette havde ganske vist nogen Virkning, men maatte hurtigt afbrydes, da Galioterne, der var lejede Handelsskibe, viste sig at være for svagt bygget og blev ubrugelige ved egen Skydning. Han havde megen Sygdom om

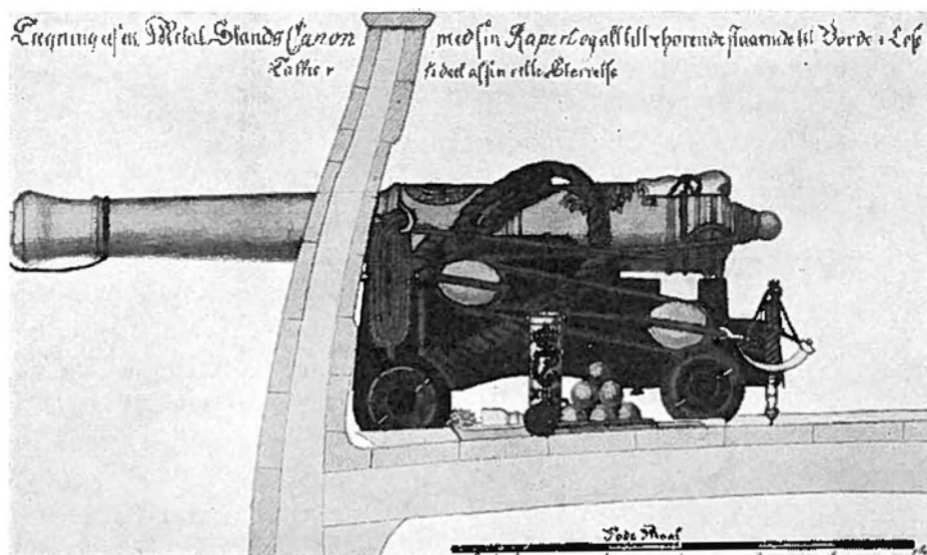

Fig. 194. Tegning udført af Sekadet L. M. Hoffgaard 1776. (Fot. Tøjhusmuseet.)

Bord. En Trediedel af Skibenes Besætninger var efterhaanden syge, og da Vinden stadig holdt sig paalands, afgik han efter 14 Dages Venten til Port Mahon.

Det uheldige Udfald vakte selvsagt Utilfredshed. En nedsat Kommission kunde dog kun konstatere, at der intet var at bebrejde Kaas, men at Foretagendet hjemme fra var slet forberedt saavel udenrigspolitisk som militært. Dette benyttede Struense til at afskedige saavel Danneskjold-Laurvig som Udenrigsminister J. H. E. Bernstorff. Struense vilde derefter have bragt Styrken op til 7 Linieskibe, 4 Fregatter, 8 Bombardergalioter og 6 Chebeker for at gennemtvinge Danmarks Krav, men han blev styrtet den 17. Januar 1772, og hans Efterfølger, Ove Høgh-Guldberg, vilde hellere betale end føre Krig mod Barbareskerne. Kaas blev derfor skiftet med Schoutbynacht Hooglant, der kun fik Forstærkning med 1 Linieskib, 3 Fregatter og 1 Chebek samt Ordre til at forhandle sig til en ny Traktat. Efter det første uheldige Udfald og den utilstrækkelige Forstærkning, maatte Hooglant derefter i alt væsentligt gaa ind paa Dejens Fordringer.

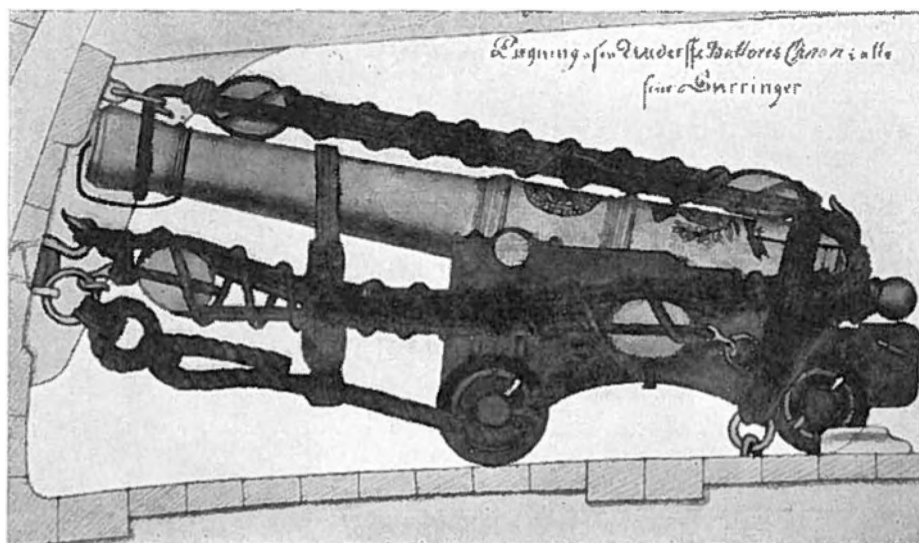

Fig. 195. Tegning udført af Sekadet L. M. Hoffgaard. 1776. (Fot. Tøjhusmuseet.)

Naar Økonomien blev det afgørende, havde det unægtelig været det billigste straks at føje Dejen, men Konsekvens kan man heller ikke vente ved skiftende Styreprincipper.

Andreas Peter Bernstorff, der blev Udenrigsminister i 1773, hylkede den Anskuelse, som Fædrene altid erkendte, at Danmark ved sin geografiske Beliggenhed, sine nationale Ejendommeligheder og sin Interesse i Handel og Søfart kun kan gøre sig gældende som Sømagt. Han indsaa, at medens den danske Hær kun burde organiseres til Forsvar, burde vor Flaade desuden være Statsmagtens politiske Vaaben. Han anvendte den ofte politisk og var meget interesseret i dens gode Vedligeholdelse. Saa længe han var Udenrigsminister, var der derfor en sund Overensstemmelse mellem vor Udenrigspolitik og vore militære Magtmidler samt disses Beredskab.

Allerede den første Sommer, han var Udenrigsminister, foranledigede han en Eskadre paa 12 Linieskibe og 4 Fregatter udrustet. Den laa mest paa Københavns Red, men var en Maaned paa Togt i Østersøen. Udrustningerne var Baggrund for en Alliance med

Rusland, samtidig med at de holstenske Anliggender ordnedes tilfredsstillende med dette Land, og for en fredelig Forstaaelse med Sverige.

Under den nordamerikanske Frihedskrig (1776—1783) brugte han vor Flaade stærkt til Handelens Beskyttelse. Navnligt efter at Frankrig i 1778 var gaaet ind i Krigen mod England, tiltog dette Lands Anmasselser paa Havet i en saadan Grad, at Danmark, Sverige, Rusland og Holland atter indgik »væbnet Neutralitetsforbund«. I 1779 udrustedes 10 Linieskibe og 6 Fregatter, i 1780 9 Linieskibe og 5 Fregatter, i 1781 9 Linieskibe, 4 Fregatter og 2 Korvetter og i 1782 4 Linieskibe, 2 Fregatter og 1 Korvet, foruden de sædvanlige Udrustninger til Vagtskibe, Konvojering m. m.

Disse Eskadrer havde Station i Sundet, hvor de holdt Øvelser, men deres Skibe detacheredes dog hyppigt andet Steds hen for at konvojere eller krydse i bestemte Farvande.

Da Sørøveri florerede meget i Vestindien, var de smaa armerede Skibe, Marinen havde stationeret her, ikke nok, og der holdtes derfor i det mindste een Fregat der ude. I Middelhavet var flere Fregatter og undertiden et Linieskib optaget af Konvojering. Ved Kap det gode Haab og ved Tranquebar holdtes ligeledes ofte et Linieskib for at beskytte Ostindiefarerne. Endvidere krydsede enkelte Skibe og hele Eskadrer i Nordsøen, især ved Norges Kyst, for at beskytte Søfarten mod navnlig engelske Kapere.

De mange Udrustninger under alle Himmelstrøg og paa alle Aarstider fremkaldte ofte — særligt i 1779 — megen Sygelighed og en Del Dødsfald. En Kommission blev nedsat, og til Dels gennem de Erfaringer, Søofficerer havde gjort under Tjeneste i fremmede Mariner, lagdes nu Grund til bedre hygiejniske Forhold og bedre Forplejning i vore Krigsskibe end hidtil.

TIDEN FRA 1784 TIL 1800

Den 14. April 1784 indtraadte den unge Kronprins Frederik i Statsraadet. Han foranledigede straks, at Guldberg blev afskeditget, og at et nyt Ministerium blev udnævnt, hvori Andreas Peter

Bernstorff, der var afskediget i 1780, atter blev Udenrigsminister. Det i Departementer inddelte samlede Admiralitets- og Kommissariats-Kollegium indførtes atter og bestod til 1848. Statsminister Rosenkrantz blev Marinens Chef til 1788, da han afløstes af Admiral Schindel, men fra den 17. Maj 1792 overtog Kronprinsen selv Præsidiet i Admiralitetet og beholdt det til sin Død.

Kronprinsen, hvis Interesse og Forstaaelse af Sømagt tidligt var vakt af A. P. Bernstorff, var Marinen en god Chef. Med en utrættelig og samvittighedsfuld Arbejdsevne forenede han en aldrig tidligere kendt Retfærdighed og Humanitet.

Den lange Fredsperiode med ofte utilstrækkelige Udrustninger havde i de paafølgende Aar, hvor der var gjort megen Brug af Flaaden, bl. a. ved flere Strandinger vist, at baade Officerer og Besætninger trængte til mere Øvelse. Herpaa maatte der raades

Bod, og det maatte gøres fra Bunden. Kronprinsen sørgede godt for at forbedre Kadetternes Uddannelse, hvori han bl. a. understøttedes af en Mand som Hans Christian Sneedorff, der i 1793 blev Næstkommanderende og fire Aar senere Chef for Kadetkorpset. Officerers og Mandskabs Øvelse fremmede han ved Udsendelse af Øvelsesskibe og ved taktiske Evolutioner med Chalupper og mindre Skibe. Officererne sendtes tillige til Tjeneste i fremmede Mariner.

En kongelige Forordning om, at Evolutions-Øvelser med Fartøjer, som flere Admiraler allerede tidligere havde drevet, nu skulde

Fig. 196. Fabrikmester Henrik Gerner.
(Efter Selejtant-Selskabets Maleri.)

afholdes regelmæssigt hver Sommer, gav maaske Stødet til, at en Del yngre Søofficerer i September 1784 oprettede Søløjtnant-Selskabet, der i de mere end 150 Aar, der er forløbet siden, har haft saa stor Betydning for Marinen. Selskabets Formaal har stedse været »indbyrdes iblandt dets ordentlige Medlemmer, at udbrede ved fælles Hjælp alle de Kundskaber, hvilke kunde nytte den danske Søofficer.« Det frivillige Arbejde, der gennem Generationer er udført i Søløjtnant-Selskabet for at dygtiggøre sig selv og sine Kammerater, har bidraget mægtigt til at styrke Enighed og Sammenhold i Søofficerskorpset. Det har tillige virket til at styrke Nationalfølelse og Tillid til egne Evner i Forhold til fremmede. Søløjtnant-Selskabet havde derfor en ikke ringe Del af Æren for, at Kommandørkaptajn H. C. Sneedorff i Marts 1807 kunde skrive til dets Formand: »Sø-Officeren vænnes til fra Barn af anse Kammeraternes Agtelse som den højeste Løn for hans Bestræbelser.«

En af Søløjtnant-Selskabets Medstiftere var Fabrikmester Henrik Gerner, der fra sit Dødsleje sendte det følgende manende Ord: »Hils dit Selskab af unge Søofficerer og sig dem, at jeg agter dem, at jeg paa min Døds-Seng anbefaler dem at blive ved, og gaa frem med Enighed, saa ville de kunne gjøre Nytte.«

En enkelt af Kronprinsens Bestemmelser virkede dog efter alle samtidige Beretninger mest fremmende af alt paa Diciplin og gensidig Tillid i Flaaden, nemlig Bestemmelsen om og Overholdelse af at al Forfremmelse skulde ske efter Anciennitet. Man havde som nævnt allerede tidligere søgt at komme Vilkaarlighed til Livs ved at bestemme, at Forfremmelse alene maatte ske paa Basis af Dygtighed, men da Flaaden nu i Generationer ikke havde været i Krig, og Udrustningerne havde været uregelmæssige, var Dygtighed vanskelig at konstatere, og Forfremmelse var da ofte sket af personlige eller politiske Grunde. Navnlig et enkelt Avancement, hvor en Premierløjtnant Otto Lütken sprang mange forbi, vakte, skønt Lütken almindeligt anerkendtes som en dygtig og hæderlig Officer, megen Uvilje i Marinen. Spring-Avancementer i Fredstid har altid skadet Diciplin og den gensidige Tillid, der er nødvendig i en Flaade, idet den ældre da af Mistillid ikke tør

Fig. 197. Gerners Medaille. Gives for Udmærkelse ved Afgangeeksamen fra Søkadetskolen.
(Efter G. Galster: Danske og norske Medailler.)

fremhæve en undergivens Dygtighed, af Frygt for at han paa Basis deraf senere kan springe ham selv forbi.

At det er en almindelig Erfaring i Marinerne, kan bl. a. ses deraf, at en engelsk Søofficer, der har naaet Kommandørsgaden, avancerer efter Tur. Han kan afskediges, men han kan ikke springes forbi. Det sker ud fra den Betragtning, at naar en Mand har vist sig at have teoretisk og praktisk Duelighed nok til at blive udnævnt til Kommandør, vil senere nedsættende Bedømmelse af ham enten skyldes personlig Uvilje eller være en Dom over Principper. Ved Bedømmelserne vil i begge Tilfælde den indbyrdes Tillid undergraves og Øjentjeneri og Uselvstændighed fremmes. Ved at domfælde nye Principper hindres tillige nye Tanker i at trænge frem, og Flaaden vil uhjælpelig stagnere.

Kronprins Frederiks Styre af Flaaden gav saaledes Arbejdsfred Aarhundredet ud og blev en lykkelig Tid for den, hvor mange dygtige Mænd havde Ro til at arbejde. Foruden den forannævnte Sneedorff skal saaledes nævnes Poul Løvenørn, der i 1784 startede Søkortarkivet og blev dets første Chef.

Fabrikmester Henrik Gerner døde i 1787, men hans Tegninger blev stadigt benyttet. Fra 1784 til 1792 blev efter disse bygget

8 gode Linieskibe paa 70 Kanoner, 1 paa 80 og 2 paa 60 Kanoner. Hans Efterfølger, Stibolt, der tog sin Afsked i 1796, konstruerede 3 gode Linieskibe paa 80, 76 og 64 Kanoner. Stibolt afløstes af den dygtige Kristoffer Henrik Hohlenberg, efter hvis Tegninger der byggedes 4 Linieskibe paa 90, 78 og 66 Kanoner, der var saa fremragende, at Englænderne efter 1807 byggede efter dem. Desuden byggedes 2 Fregatter efter Gerners, 4 efter Stibolts og 5 Fregatter og 6 Korvetter efter Hohlenbergs Tegninger. De var alle vellykkede.

Man glemte dog ikke af Interesse for Hovedflaade de Typer, der under den store nordiske Krig havde vist sig saa nyttige til Kamp i grundede Farvande og Skærgaarde. Det var de saakaldte »fregattede Pramme og Briggere«, hvorved forstodes Skytsskibe eller Stykpramme med 3 eller 2 Master, samt Kanonbaade. Ger-

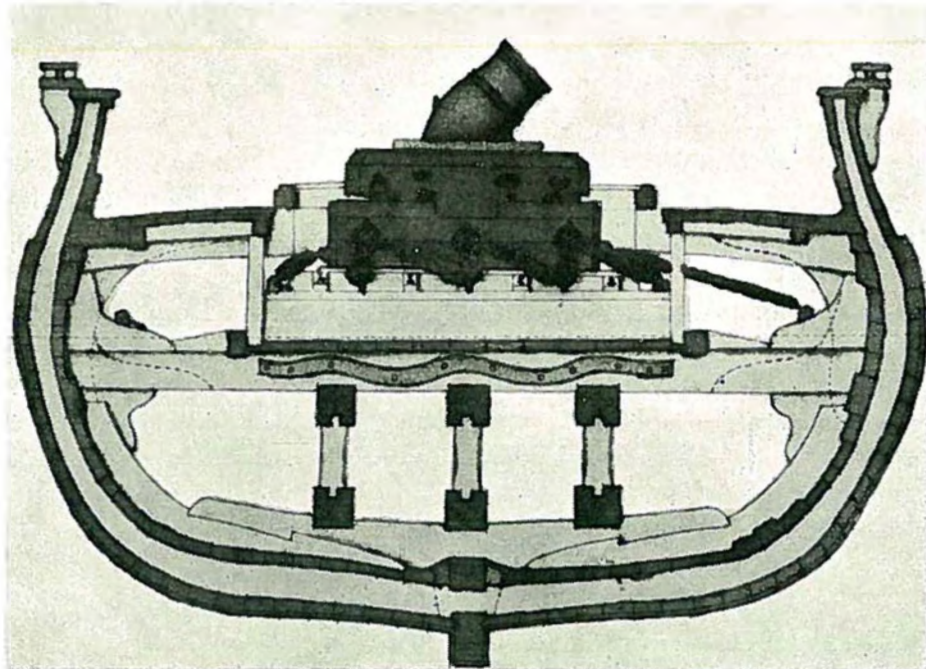

Fig. 198. Mortér i Pram. Tegnet af Sekadet L. M. Hoffgaard. 1776.

(Fot. Tøjhusmuseet.)

ner byggede i 1786 tre »Kavalleripramme« med 22 fireogtyvepundige Kanoner og et »Flaadebatteri« med 24; Stibolt byggede i 1787 den synkefri Defensionsfregat HJÆLPEREN med 3 Morterer, 12 fireogtyvepundige Kanoner og kun 2,7 Meters Dybgaaende, og Hohlenberg byggede 1800—04 tre Elbfregatter med 3 Meters Dybgaaende og 3 Letfregatter, der stak 3,7 Meter. De sidste anvendtes ogsaa til længere Togter. Efter Stibolts Tegninger byggedes fra 1791 til 1807 otte Brigger med 18 Kanoner og 3,2 Meters Dybgaaende, der brugtes ogsaa i Middelhavet og Vestindien. I 1792—93 byggedes 2 svære Kanonbaade, men da de fandtes for tunge at ro, gik man fra 1804 over til de lettere Kanonchallupper.

Den almindelige Interesse for vor Flaade fik et klart Udtryk i Knud Lyhne Rahbøks aandfulde Tale til Minde om Henrik Gerner i »Selskabet for Efterslægten« den 28. Marts 1788, hvor han blandt andet udtalte:

»Jeg kunde lade Saxo og Snorre, Hvidtfeld og Holberg vidne for mig, at Danmarks Vælde var altid lig Sømagtens Tilstand —.«

Den store Ildebrand i København 1795 opstod paa Gammelholm og bredte sig til Hovedmagasinet, Admiralitetsbygningen og Kvarteret omkring Nikolaj Kirke. Blandt de Ting, der brændte,

Fig. 199. Kontreadmiral Levenørn.
Maleri af C. A. Jensen (Fot. Frederiksborg Museet.)

var en Del gamle Skibsmodeller, hvorfor vi nu kun har faa saadanne fra den ældre Tid.

Den faste Stok talte ved Aarhundredets Udgang 170 Officerer, 63 Kadetter og ca. 6000 Underofficerer, Konstabler, Matroser og

Fig. 200. Hans Christian Sneedorff.
(Efter Søofficersforeningens Maleri.)

Haandværkere. For at opmuntre dem til Dygtighed og Ret-skaffenhed indstiftede Kronprinsen i 1801 Holmens Hæderstegn, hvormed var forbundet en aarlig Gave paa 10 Rbd.

I disse Aar projekteredes ogsaa et stærkt Søforsvar af København, men udført blev kun Anlægget af det faste Batteri Trekoner som Supplement til det i 1766 anlagte Batteri Lynetten samt Sextus og Qvintus paa Nyholm.

I 1788 maatte Danmark paa Grund af sin Alliance-Traktat med Rusland stille 6

Linieskibe og 3 Fregatter til Ruslands Raadighed i Østersøen under dets Krig mod Sverige. Aaret efter sendtes en næsten dobbelt saa stor Flaade til Østersøen, men det kom ikke noget af Aarene til Fjendtligheder mod den svenske Flaade, og Krigen endte ved Preussens og Englands Mægling.

Paa Grund af de mange europæiske Krige i det 18. Aarhundrede

havde Søøverstaterne paa Afrikas Nordkyst haft ret frit Spil. Med deres vel sejlede og stærkt bemandede Kaperskibe overfaldt og plyndrede de fredelige Handelsskibe, hvis Besætninger gjordes til Slaver. Man havde ikke kunnet enes om at udrydde dette Uvæsen, og hver af de europæiske Sømagter havde derfor ved Traktater søgt at værne egen Søfart ved store Tribut. Som nævnt havde Danmark allerede i 1746 og Aarene derefter afsluttet saadanne Traktater med Algier, Tunis, Tripolis og Marokko og efter det uheldige Angreb paa Algier i 1769 maattet forhøje Tributen til denne Søøverstat.

I 1796 var det Tripolis, der fremkom med Krav om højere Tribut. Cheferne for de danske Krydsere i Middelhavet protesterede vel mod de deraf følgende Opbringelser, men det var først næste Aar, da Kaptajn Sten Andersen Bille blev Chef for Stationen, at der blev taget kraftigt fat. Straks efter sin Ankomst den 14. Maj 1797 sejlede han med Fregatten NAJADEN, Briggen SARPEN (Kaptajnløjtnant Holck) og en armeret Chebek (Premierløjtnant Munk) til Tripolis. Her undersøgte han Fæstningsværkerne og kom derved saa nær, at han blev beskudt af dem. Da han havde set, hvad han vilde, trak han sig tilbage.

Kampen ved Tripolis den 16. Maj 1797.

Dagen efter Rekognosceringen, den 16. Maj, blæste en frisk østlig Vind, der tillod Bille at sejle ind og ud ad den Nord-Sydgaaende Bugt til Byen Tripolis. Han kunde derfor angribe og om nødvendigt trække sig tilbage, naar han ønskede det.

Bille benyttede sig heraf til med NAJADEN (40 Kanoner) at staa alene ind mod Fæstningen. Her modtoges han med Beskydning fra 6 til Ankers liggende Korsarer med ialt 120 Kanoner. Han besvarede Skydningen, vendte og stod atter ud af Bugten. Dette opfattede Korsarerne som Flugt, hvorfor de lettede og forfulgte, men da de var kommet et Stykke fra Land, braste Bille bak for at vente og modtage Kamp.

Kl. 17½ angreb Tyrkerne under vild Larm, og en heftig Kamp begyndte. SARPEN og Chebekken kom til og deltog i

Kampen, men efter Billes Udsagn var de mere i Vejen end til Nytte, fordi han ofte maatte dække dem mod Korsarerne ved at løbe imellem og derved blev forhindret i at løbe til Luvar og afskære Tyrkerne fra Havnen. En af de største Korsarer fik Fregattens Lag langskibs ind og samtidig en Bombe fra dens Mærs ned paa Dækket, hvorved mange dræbtes og saaredes.

De fjendtlige Skibe blev saa haardt medtaget, at de Kl. 19½ flygtede ind i Havnen med forskudte Skrog og Rejsninger samt nogle Hundrede døde og saarede. Billes Tab var kun een død og een saaret, da Tyrkerne hele Tiden havde skudt for højt.

I de følgende Dage førtes Forhandlinger mellem Paschaen og den danske og den engelske Konsul, og den 2. Juni afsluttedes en af de sædvanlige Traktater, hvorved Danmarks Tribut fastsattes noget under det, der var forlangt. De danske Fanger maatte desuden løskøbes.

Nogle Forviklinger med Tunis bragtes derpaa i Orden, og Danmark maatte lige til 1830, da Frankrig ved at erobre Algier bragte Ende paa Sørover-Uvæsenet, ligesom alle andre Sømagter betale aarlige Tribut til Søroverstaterne.

I den nordamerikanske Frihedskrig, der endte 1783, havde England ikke kunnet opretholde Herredømmet paa Havene og havde derfor tabt Krigen. De franske Admiraler havde med deres veluddannede Personel og med deres store og gode Flaade været nær ved at tilkæmpe sig Søherredømmet. Saa meget ejendommeligere er det at se, at da Krigen 10 Aar senere udbrød mellem England og Frankrig, var den franske Flaade overhovedet intet værd over for den engelske, skønt Størrelse-Forholdet mellem de to Flaader var nærligt det samme. Det, der gjorde den franske Flaade næsten værdiløs, var, at Revolutionen ved Emigration, Guillotine og Afskedigelser havde fjernet vel øvede Befalingsmænd, Matroser og Artillerister og erstattet dem med ganske uøvede Folk. Medens Revolutionen kunde stampe Hære op af Frankrigs Jord, der med Ildhu gik fra Sejr til Sejr igennem Europa, hjalp den samme Ildhu intet om Bord paa den franske Flaade. Paa Søen har Ildhu kun

Fig. 201. Kampen ved Tripolis 1797. (Efter Maleri i Søofficersforeningen.)

Værdis, naar den er parret med Sømandsdygtighed hos saavel Chefer som Besætninger. Den engelske Flaade, der var vel trænet, havde derfor lige fra Krigens Begyndelse uindskrænket Søherredømme paa alle Have og kunde tiltage sig en mere udstrakt Kontrolret end tidligere over al neutral Søfart.

Alligevel gik alt godt, saa længe A. P. Bernstorff med Klogskab ledede vor Udenrigspolitik. Da Rusland ikke vilde tiltræde «væbnet Neutralitetsforbund», afsluttede Danmark og Sverige den 27. Marts 1794 en Neutralitets-Traktat, i Følge hvilken al Konvoj blev opgivet og erstattet med Repressalier, hvorved et af den krigsførende Magts Handelsskibe blev beslaglagt for hvert af vore Handelsskibe, der blev opbragt. De mange Krigsskibe, vi sendte til Nordsøen, Middelhavet samt Vest- og Ostindien skulde derfor ikke konvojere bestemte Handelsskibe, men havde kun som Opgave at beskytte Handelen i al Almindelighed. Da den engelske Flaade baade var travlt optaget af at beskytte egen Søfart mod Kapere og tillige havde Uroligheder paa egne Skibe, forstyrrede den foreløbig kun de neutrale Handelsskibes Virksomhed mindre. Vor Handel og Søfart blomstrede derfor, og almindelig Velstand bredte sig i Landet.

Forholdene forandredes dog, efter at England i Slaget ved St. Vincent den 14. Februar 1797 havde knust den spanske Flaade og i Slaget ved Abukir den 1. August 1798 havde tilintetgjort en stor fransk Flaade. Det fik derved frigjort flere Skibe til Visitationer, det nægtede at anerkende, at neutralt Flag dækkede fjendtlig

Ladning, og det udvidede Listen over Krigskontrabande til Korn, Mel o.s.v. Samtidig gav den franske Regering sine Krydsere og Kapere Ret til at opbringe alle Skibe, der havde engelske Varer om Bord.

Uheldigvis døde A. P. Bernstorff i Juni 1797 og afløstes som Udenrigsminister af sin Søn, Christian Bernstorff. I Stedet for som Faderen meden udrustet og kampklar Flaade at forhandle sig fra Tilfælde til Tilfælde blev ved Pres fra Handelsstanden atter det farlige Konvojsystem indført, hvor saa meget af-

hang af de enkelte baade engelske og danske Chefers Konduite under de vanskelige Forhold. Flere Linieskibe stationeredes ved Helsingør for at spærre krigsførende Magters Krydsere og Kapere Adgangen til Østersøen, og ved Christianssand samledes Konvojerne, hvorfra de ledsagedes af Orlogsskibe over Nordsøen og videre til Middelhavet, Vest- eller Ostindien, hvor Eskadrer var stationeret til fortsat Konvoj-Tjeneste.

Under en saadan Ekspedition til Ostindien laa Linieskibet OL-

Fig. 202. Sten Andersen Bille.
(Efter Tegning af Bendixen.)

DENBORG den 5. November 1799 til Ankers i Taffelbay ved Kap det gode Haab sammen med det engelske Linieskib SCEPTRE og 4 Handelsskibe, da de blev overfaldet af en orkanagtig Storm. Medens de andre Skibe kappede Masterne og derfor, da Anker-tovene sprang, uden Styr drev ind paa Klipperne og forliste med Mand og Mus, undlod OL-DENBORG's Chef, Kommandørkaptajn Olfert Fischer, der forudsaa, at Forlis var uundgaeligt, at kappe Rejsningen. Da Ankertovet sprang kunde han derfor styre det store Skib ind mod et Sted paa Kysten, hvor der var blød Grund. Skibet blev Vrag, men Besætningen reddes. Samme Aar blev Fre-gatten HVIDE ØRN borte i Middelhavet, uden at man ved hvorledes.

Konvojeringerne maatte under de spændte Forhold føre til Sammenstød, først med engelske Kaperere, men senere ogsaa med engelske Krigsskibe.

I Vestindien afviste Skonnerten DEN AARVAAGNE, Premierløjtnant Middelboe, den 1. Maj 1799 efter Kamp den kendte engelske Kaper THE EXPERIMENT fra sin Konvoj. Faa Dage efter kæmpede Skonnerten IRESINE, Premierløjtnant Lillien-skjold, med den samme Kaper. Adskillige andre Kampe fandt Sted med Kaperere. I September 1800 erobrede Briggen LAUGEN, Kaptajnløjtnant K. V. Jessen, Kaperen EAGLE, der blev prise-dømt for Sørøveri.

Fig. 203. Admiral Fr. Chr. Kaas. Maleri af Peder Als 1752. (Fot. Frederiksborg Museet).

I Middelhavet, hvor Fregatter og Brigger paa mindst 18 Kanoner konvojerede, vovede Kapere ikke at angribe, hvorimod der forefaldt flere Sammenstød med engelske Fregatter, uden at det kom til egentlig Kamp, fordi de engelske Chefer ophørte

med Visitation, naar de danske Chefer optraadte fast.

Den 25. Juli 1800 kom det i Kanalen for første Gang til Kamp, der fik Betydning. Den nævnte Dag kom Fregatten FREJA paa 40 Kanoner, ført af Kaptajn Peter Krabbe, sejlene med en Konvoj paa 6 Handelskibe paa Vej til Middelhavet og mødte i Doverstrædet en engelsk Eskadre bestaaende af 3 Fregatter, 1 Korvet, 1 Brig og 1 Lugger. Den engelske Eskadre førtes af Kaptajn Thomas Baker paa Fregatten NEMESIS, der forlangte at

Fig. 204. Peter Krabbe.

(Efter Stik paa Søofficerskolen.)

visitere Konvojens Skibe. Krabbe afslog det, og da Fartøj dog søgtes sendt over, blev det afvist med Skud. FREJA blev straks omringet af de engelske Skibe, og efter i over en Time at have værget sig i haard Kamp maatte Krabbe stryge Flaget for Overmagten. FREJA maatte derpaa staa ind paa The Downs Red og ankre, men med dansk Flag og Vimpel vajende. For sin Opræden fik Krabbe Anerkendelse af den danske Regering og en Æressabel overrakt.

Fig. 205. Fregatten FREJA's Kamp i Kanalen 1800. Efter Stik af Kuntz.
(Fot. Det kgl. Bibliotek.)

Den ejendommelige Situation med et dansk Krigsskib erobret, uden at der var Krig mellem Landene, gav selvsagt Anledning til diplomatiske Forhandlinger, hvor Danmark blev presset baade fra Øst og Vest. England vilde tiltvinge sig almindelig Visitationsret og sendte en overordentlig Sendemand til København for at afslutte Traktat herom. For at give Underhandlingerne Eftertryk løb en engelsk Flaade paa 7 Linieskibe og 12 mindre Skibe den 20. August ind i Sundet og ankrede ved Helsingør. Den danske Eskadre i Sundet forstærkedes derfor med 4 nyudrustede Linieskibe; men allerede den 29. August afsluttede Chr. Bernstorff dog en foreløbig Overenskomst, hvorefter Danmark forpligtede sig til at opgive Konvojering, saa længe Forhandlingerne stod paa, medens FREJA, der var istandsat for engelsk Regning, og dens Konvoj blev frigivet. Under disse Forhandlinger havde den russiske Sendemand i København stillet Bernstorff Forslag om at tiltræde

et »væbnet Neutralitetsforbund«. I Rusland havde nemlig Kejser Poul i 1796 besteget Tronen og indtog nu en fjendtlig Holdning over for England. Han lagde i August 1800 Embargo paa alle engelske Skibe i russiske Havne og begyndte Forhandlinger om det »væbnede Neutralitetsforbund« med Sverige, Preussen og Danmark. Traktaten blev den 16. December 1800 tiltraadt af Danmark og Sverige og senere ogsaa af Preussen. Danmark ratificerede Traktaten den 16. Januar 1801.

Fig. 206.
Viceadmiral Lüt-zows Sabel med
Inskription: »For
Danmarks uplet-
tede Flag. (Fot.
Tøjhusmuseet.)

Den 14. Januar 1801 lagde England Embargo paa alle dansk-norske Skibe i engelsk Havn og beordrede sin Flaade til at bemægtige sig de dansk-vestindiske Øer. Hermed var Krig mellem England og Danmark udbrudt.

1801

Den første Kamp forefaldt i Vestindien den 3. Marts 1801 mellem Briggen LAUGEN paa 18 Kanoner, ført af Kaptajnløjtnant Jessen, og det engelske Skib ARAB paa 26 Kanoner, ført af Kaptajn John Perkins.

LAUGEN og Skonnerten DEN AARVAAGNE laa ved Øen St. Croix, hvor Generalguvernøren rygtevis havde hørt, at der i England udrustedes en Ekspedition mod de dansk-vestindiske Øer. For at skaffe sikrere Efterretninger besluttede Jessen at gaa til St. Thomas, men da der var engelske Krigsskibe i Farvandet, besluttede han at gaa med begge Skibe saaledes, at Skonnerten skulde følge efter i nogen Afstand for straks at gaa tilbage til St. Croix med Efterretningen, hvis Briggen blev angrebet.

Uden for Indløbet til St. Thomas mødte Jessen ARAB samt Kaperen EXPERIMENT paa 18 Kanoner. ARAB angreb straks LAUGEN. Kampen varede en Time, hvorefter Havnebatteriet kunde begynde at række ARAB, der da trak sig tilbage og gik

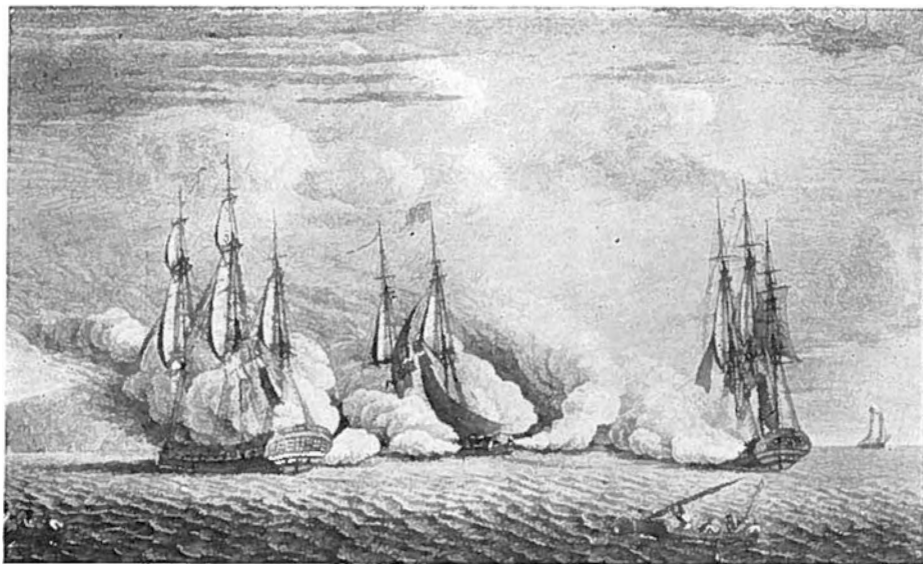

Fig. 207. Briggen LAUGEN's Kamp ved St. Thomas 1801.

Efter Stik af F. M. Dodt. (Fot. Det kgl. Bibliotek.)

til Tortola for at reparere, medens LAUGEN ankrede i St. Thomas Havn. Den havde kun 1 død og 1 saaret, men var en Del forskudt baade paa Skrog og Rejsning. ARAB var meget havareret og havde flere døde og saarede.

EXPERIMENT havde straks forfulgt DEN AARVAAGNE, der dog naaede tilbage uden at blive opsejlet.

I de sidste Dage af Marts overgav de dansk-vestindiske Øer sig, og LAUGEN, DEN AARVAAGNE og IRESINE faldt dermed i Englændernes Hænder.

England havde begyndt Krigen med næsten hele Europa som allieret mod Frankrig, men stod nu efter alle Napoleons Sejre praktisk talt alene. Det maatte søge at sprænge det nordiske Neutralitetsforbund, der truede med at udelukke det fra alle Nord- og Østersølande. Rusland, der var Sjælen i Forbundet, havde paa Papiret en Flaade paa 80 Linieskibe, men for det første var en Del af dem ubrugelige, for det andet var de fordelt mellem Sortehavet og Østersøen, og endelig var Besætningerne usøvante, saa

at de stod langt under de engelske i Kampevne. I København var man ved at udruste 10 gode Linieskibe og i Karlskrona 11, hvis Besætninger var af saa høj Kvalitet, at naar disse 21 Skibe forenedes med den russiske Flaade, kunde der opstaa en Fare for Englands Søherredømme i Norden. Preussen havde ingen Flaade.

I Februar var i England dannet nyt Ministerium med den viljefaste Admiral Jervis som Chef for Admiralitetet, og man beslut-

Fig. 208. Holmens Hæderstegn. Uddelt første Gang den 29/1 1801.

(Fot. Nationalmuseets Møntsamling.)

tede da at handle, inden de nordiske Flaader var forenet. Planen gik ud paa at sende en overordentlig Sendemand til København for at underhandle, samtidig med at en stærk Flaade sejlede til Øresund. Lykkedes Underhandlingerne, skulde Flaaden fortsætte til Reval og ødelægge

den russiske Flaade; mislykkedes de, skulde de nordiske Flaader angribes en for en, inden de naede at forene sig.

Englands Flaade paa ca. 120 Linieskibe, 150 Fregatter og et stort Antal mindre Skibe var optaget af Blokade og Handelsbeskyttelse paa alle Have. Til den forestaaende Ekspedition skulde imidlertid bruges en kraftig Flaade, og forskellige Steder fra samlede man da Skibe sammen til Yarmouth. Flaaden kom til at bestaa af 20 Linieskibe, 25 Fregatter og Korvetter samt 8 Bombarderer.

Man ønskede ligeledes en dygtig og dristig Fører. Viceadmiral Nelson var lige kommet hjem fra Middelhavet og hele den engelske Nation saa hen til ham som Flaadens bedste Admiral. Han maatte være Manden; men hans uheldige Optræden i Neapel fik Ledelsen til at tvivle paa hans Besindighed, og desuden var en saa stor Flaade en Admirals Kommando, medens Nelson kun var Viceadmiral, og Forholdene i England var saadanne, at man ikke turde bryde med Anciennitets-Princippet. Der havde været Uro og Mytteri i de meniges Rækker, og man var nødt til at lade

Avancement i de nedre Officersgrader ske ved Valg for at bringe unge Dygtigheder frem, men hvis man ikke fulgte Ancienniteten strengt i de højere Grader, maatte man frygte Misfornøjelse ogsaa mellem de ledende og dermed Kaos. Ikke engang Nelsons Navn efter Slaget ved Abukir kunde forandre dette Forhold. Admiral Parker blev derfor Chef for Flaaden med Nelson og Kontreadmiral Graves som Eskadrechefer.

I Danmark var man klar over den Fare, der truede, men vi haabede trods vor vaklende Politik, som ingen kunde stole paa, paa en fredelig Løsning. Med vor Forbundsfølge Sverige forsøgte vi Underhandlinger om fælles Forsvar, men mødte intet Brodersind, tvært imod vilde Gustav IV udnytte den Situation, at Danmark saa øjensynligt laa i første Linie, til at stille Krav, som Kronprinsen ikke turde gaa ind paa.

Imidlertid fremskyndede vi Udrustningen af 10 Linieskibe og traf Forholdsregler til Hovedstadens Forsvar fra Søsiden. Fortet Trekroner, der ikke var færdigt, sattes i midlertidig Forsvarsstand og armeredes med 66 Kanoner. Inden for dette fandtes til Forsvar af Inderreden Kastellet og Batteriet Sextus paa Nyholm. Imod Øst fandtes Batteriet Qvintus og Strickers Batteri, men de laa alle alt for langt tilbage til at hindre Bombardement af Byen fra Kongedybet og Svælget. Der maatte derfor udlægges et flydende Forsvar, og Kommandør Olfert Fischer fik som Opgave at etablere det.

Til Forsvarslinien, der skulde ligge mellem Trekroner og Stedet, hvor nu Fortet Prøvestenen ligger, fik Olfert Fischer 2 Linieskibe, 9 Blokskibe, og Korvetten ELVEN, der skulde tjene som Repiditor. Linieskibene havde Rejsninger men ingen Sejl, saa at Rejsningerne kun var til Skade. Ved Blokskibe forstodes Skibe, der paa Grund af Alder og Brystfældighed ikke mere kunde sendes til Søs; de havde ingen Rejsninger, men kun en enkelt Signalmast. To af dem var sløjfede Fregatter, Resten var tidligere Linieskibe. Alle Blokskibene blev svinebun-

Fig. 209.
Søkadet-
Kaarde.
(Fot.
Tejhus-
museet.)

det med to Ankre for og to agter, saa at Skrogene kunde holdes langs med Løbet, medens Linieskibene kun fortøjedes med to Ankre for ude.

De to Blokskibe ELEFANTEN paa 74 og MARS paa 64 Kanoner lagdes i Kronløbet og kom ikke til at deltage i Kampen. De 9 andre Skibe lagdes langs Revshale-Grunden, saa at Fjenden ikke kunde trænge mellem denne og Skibene, men da de ikke var nok til at danne en tæt sluttet Linie paa den ovennævnte Strækning, blev der imellem dem lagt mindre armerede Skibe og Pramme, nemlig 1 Flaadebatteri, 3 Stykpramme, 3 Kavalleripramme og 1 Defensionsfregat. Linien, regnet Syd fra, blev derefter følgende:

1. Blokskib	PRØVESTEN	58 Kanoner	Kaptajn L. F. Lassen,
2. -	VAGRIEN	52 -	Kaptajn F. K. Risbrich,
3. Kavalleripram	RENDSBORG	20 -	Kaptajnløjtn. Egede,
4. -	NYBORG	20 -	Kaptajnløjtn. Rothe,
5. Blokskib	JYLLAND	54 -	Kaptajn Branth,
6. Stykpram	SVÆRDFISKEN	18 -	Sekondløjtnant Sommerfeldt,
7. Blokskib	KRONBORG	22 -	Premierløjtn. J. E. Hauch,
8. Stykpram	HAJEN	18 -	Sekondløjtn. J. N. Müller,
9. Blokskib	DANNEBROG	60 -	Kommander Olfert Fischer,
			Kaptajn F. A. Braun, Chef,
10. Flaadebatteri Nr. 1		20	Sekondløjtn. Peter Willemoes,
11. Korvet	ELVEN	10	Kaptajnløjtn. Hans Holsten,
12. Kavalleripram	AGGERSHUS	20	Premierløjtn. Th. Fasting,
13. Linieskib	SJÆLLAND	74 -	Kaptajn F. K. L. Harboe,
14. Blokskib	CHARLOTTE AMALIE	26 -	Kaptajn Koefoed,
15. Stykpram	SØHESTEN	18 -	Premierløjtn. Middelboe,
16. Linieskib	HOLSTEN	60 -	Kaptajn J. Arenfeldt,
17. Blokskib	INDFØDSRETEN	64 -	Kaptajn A. de Thurah,
18. Defensionsfregat	HJÆLPEREN	16 -	Premierløjtn. P. K. Lillien skjold

Ialt 630 Kanoner, Besætning: 5063 Mand.

Desuden laa paa Inderreden en Eskadre under Kommandørkaptajn Sten Bille paa 2 Linieskibe, DANMARK og TREKRONER, paa hver 74 Kanoner, 1 Fregat, IRIS, paa 40 Kanoner og 2 Brigger, NIDELVEN og SARPEN, paa hver 18 Kanoner.

Mod hele Anordningen kunde rejses flere Indvendinger. Naar man vilde have Linien saa langt ude, at den kunde beskytte Byen og Nyholm mod Bombardement, fik den ingen Understøttelse af

de faste Batterier, og man burde da have lagt flere svære Skibe, af de oplagte, ud i Linien. Da man ikke havde gjort det, maa man forbavses over, at Billes Eskadre ikke lagdes i Kroneløbet i Stedet for de to store Blokskibe, som da havde kunnet faa Plads i Linien, navnlig for at styrke dens sydlige Fløj, der var svagest. Naar man ikke gjorde nogen af disse to Ting, havde det sikkert været bedre at lægge Linien helt tæt op ad Grunden, saa at Fortet Trekroner var blevet dens nordlige Fløj, i Stedet for at de nordlige Skibe nu maskerede dets Ild. Selv om Fortet ikke var færdigt, var det dog godt armeret og stærkere end noget af Skibene. Man maa ligeledes forbavses over, at man tøvede længe med at indkalde Besætninger til Skibene, saa at man i sidste Øjeblik maatte tage det Mandskab, man kunde faa, Skippere og Styrmand til Officerer og foruden Holmens Folk helt uøvede Haandværkere, Arbejdere, Fiskere og Bønder, de saakaldte 15 Rigsdalers-Karle (efter Haandpengene 15 Rdl.), til Matroser og Artillerister. Endelig maatte Hæren afgive Soldater for at faa Besætningerne fuldtallige.

Den 21. Marts ankom den overordentlige Sendemand, Vansittart, til Danmark med en Fregat, samme Dag som den engelske Flaade samledes ved Kullen. Han overbragte de sidste engelske Forslag til en fredelig Afgørelse. De blev afslaaet, hvorefter saavel han som den normale engelske Sendemand i København afrejste og den 23. Marts ankom til Flaaden ved Kullen. Dermed var den diplomatiske Forbindelse afbrudt, og Danmark tog nu først den Forholdsregel, som England allerede to Maaneder tidligere havde taget, nemlig at beslaglægge al engelsk Ejendom i dansk Havn. Først nu begyndte man at indkalde Folk og at indeksercere de uøvede Folk i Skibene med Kanoner og Haandvaaben. En almindelig Begejstring greb hele Folket, Digtere skrev patriotiske Sange, og alle vilde være med i Forsvaret.

Parker, hvis Ordre lød paa især at rette Angreb mod Rusland og Sverige, tænkte først paa at gaa igennem Store Bælt, men nærrede den Tids Frygt hos fremmede for dette vanskelige Farvand. Han vendte derfor den 26. Marts om ved Hesselsø og stod ned mod Øresund. Dagen efter begyndte han Parlamenteren med

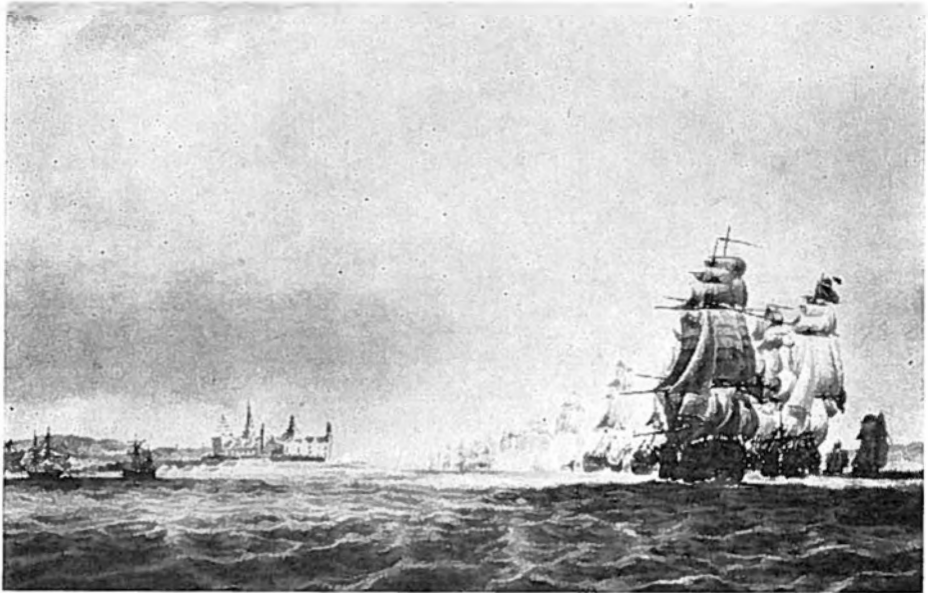

Fig 210. Den engelske Flaade passerer Kronborg 1801.
Efter engelsk Maleri. (Fot. Det kgl. Bibliotek.)

Kronborgs Kommandant om fri Passage forbi, og da det efter Ordre fra København blev afslaaet, ventede han, indtil aaben Vind tillod hurtig Passage.

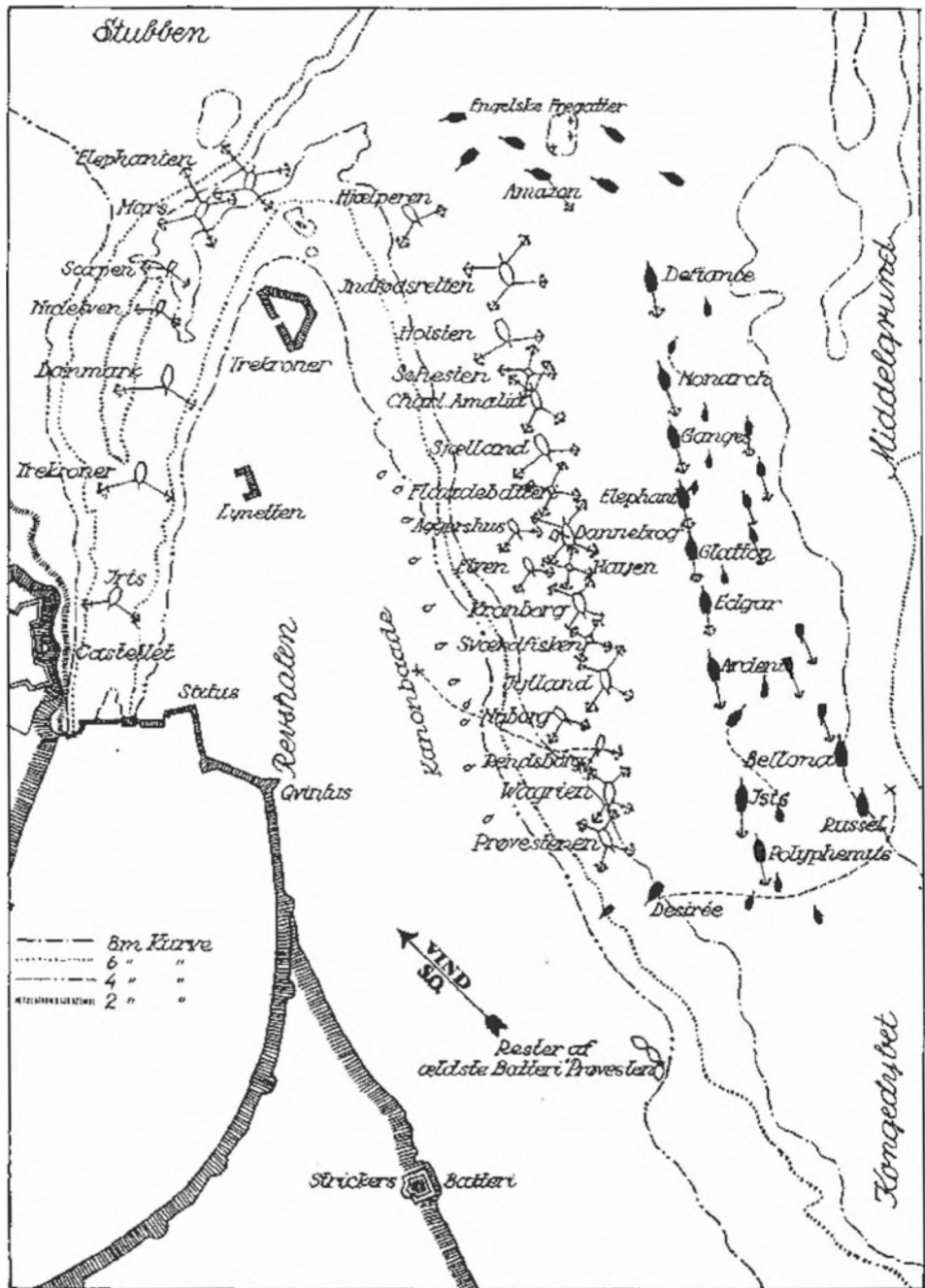
Den 30. Marts blæste det frisk af NV, og Kl. 06 stod den engelske Flaade Syd paa, idet den holdt sig til den skaanske Side, hvorfra der ikke blev skudt. Samtidig gik Bombardererne tæt til Kronborg og kastede Bomber ind i Fæstningen og Byen uden at forarsage anden Skade end at ramme den engelske Konsuls Hus. Uden væsentlig Skade og med Tab af kun 7 Mand naaede den engelske Flaade igennem og ankrede Syd for Hveen. Om Eftermiddagen rekognoscerede Parker og Nelson den danske Stilling, og om Aftenen holdtes Krigsraad. De mange Betænkeligheder, der her fremkom, afskar Nelson ved at tilbyde at ødelægge den danske Forsvarslinie paa en Time, hvis Parker vilde overlade ham 10 Linieskibe og en Del mindre Fartøjer. Parker modtog Tilbuddet og føjede 2 Linieskibe til.

Den nærmeste Fløj af den danske Linie beskyttedes af Fortet Trekroner og var afgjort den stærkeste. At forsøge paa at dublere denne Fløj ved med en Del af Flaaden at trænge ind mellem Grunden og Skibene var for voveligt. Efter nøje Overvejelse besluttede Nelson at angribe Syd fra. Han maatte da sejle Syd paa gennem Hollænderdybet, runde Middelgrundens Sydende og igen sejle Nord paa i Kongedybet. Det krævede skiftende Vindretninger og nøje Kendskab til Grundene, hvorfra alle Sømærker var fjernet; men Nelson var Mand for at overvinde Hindringer.

Om Natten og den 31. Marts var han selv ude med Fartøj for at oplodde Hollænderdyb og opankre Mærkeskibe langs Grunden. Den 1. April rykkede den engelske Flaade noget sydligere og ankrede lige Nord for Kongedybet, og om Eftermiddagen, da der blæste en svag nordlig Vind, sejlede Nelson med sin Afdeling af Flaaden og med Fregatten AMAZON, der havde gjort sig kendt med Farvandet, i Spidsen ned gennem Hollænderdybet og ankrede i Svælget. Fra Strickers Batteri begyndte man at kaste Bomber mod de fjendtlige Skibe, men da de ikke naaede der ud, ophørte man med Skydningen, hvilket var uheldigt, fordi Englænderne derved fik større Frihed til i Løbet af Natten at opmaale Farvandet med deres Fartøjer.

Om Aftenen holdt Nelson Krigsraad med sine Chefer og uddelte Ordre. Hvert Linieskibs Plads blev bestemt. De skulde ankre paa en Linie langs den danske, idet de skulde koncentrere mest mod dennes sydlige Del og undgaa Beskydning fra Trekroner. Fregatter og mindre Skibe skulde tage Post ved den danske Linies Ender for at beskyde den langskibs, og Bombardiererne skulde ligge Øst for den engelske Linie og kaste Bomber mod Byen og Skibene paa Inderreden.

De Styrker, der den næste Dag skulde maale sig med hinanden, var paa engelsk Side 12 Linieskibe med 824 Kanoner, 5 Fregatter, 2 Korvetter, 8 Brigger, 2 Brandere og 7 Bombardierer eller, naar AGAMEMNON, der ikke kom til at deltage i Slaget, fraregnes, 11 Linieskibe og 24 mindre Skibe med ialt 1192 Kanoner og 14 Morterer og med 8885 Mands Besætning over for de danske Skibe

SLAGET PAA RHEDEN 2-4-1801

med 630 Kanoner, foruden Trekroners 66, og med 5063 Mands Besætning. De engelske Skibe var alle i god Stand; de danske Blokskibe var saa skrøbelige, at f. Eks. Kanoner paa WAGRIEN var gaaet gennem Dækket under Eksercits. De engelske Besætninger var krigsvante og øvede under lang og streng Tjeneste; paa de danske Blokskibe var man endnu i Færd med Dag og Nat at indøve Folkene i Vaabnenes Brug. Mange af dem havde aldrig hørt et Kanon-skud, og Danmark havde haft Fred i 80 Aar. Det eneste, der var til Gunst for Danskerne, var det vanskelige Farvand og alles faste Vilje til at værne vor Arne. Var det nok over for Englands berømteste Admiral?

Fig. 211. Olfert Fischer.
(Efter Stik paa Søofficersskolen.)

Nelson stolede paa sin Lykke, og Skærtorsdag den 2. April oprandt med roligt Vejr, let Kuling af SØ og nordgaaende Strøm, netop hvad han ønskede.

Slaget paa Reden den 2. April.

Kl. 09,30 gav Nelson Signal til at lette og indtage Posterne. AGAMEMON, der laa lidt oppe i Hollænderdybet, kunde imidlertid ikke stævne Vind og Strøm, saa at den kunde komme

Sønden om Middelhavet, men maatte atter ankre. De øvrige Linieskibe sejlede op i Kongedybet og ankrede for Agterankre, efterhaanden som de kom paa Plads. De laa i følgende Orden Syd fra: POLYPHEMUS (64 Kanoner), ISIS (50), ARDENT (64), EDGAR (64), GLATTON (54), ELEPHANT (74), GANGES (74), MONACH (74) og DEFIANCE (74), idet BELLONA (74) og RUSSEL (74) løb paa Grund paa Vest-siden af Middelhavet, men saaledes at de kunde deltage i Kampen mod den sydlige Del af den danske Linie.

Kl. 10,15 gav Olfert Fischer Signal til at aabne Ilden, saa snart Fjenden kunde naas, og Kl. 10,30 faldt de første Skud fra det sydligste Fløjskib, PRØVESTEN.

Kl. 11,00 var de engelske Linieskibe paa Plads og Kampen i fuld Gang over hele Linien. Røgen drev hen over de danske Skibe, der ofte var helt dækket af den paa Grund af deres Mangel paa Rejsninger, medens de engelske Rejsninger stadig var synlige over Røgen. Nelson havde, paa Basis af sine Erfaringer over for Franskmænd, Spaniere og Hollændere, lovet Kampen afgjort paa en Time, men Englands krigsvante Sønner mærkede snart, at der bag de brøstfældige Skibssider i de danske Blokskibe stod Mænd, der vakte deres Agtelse og Beundring.

Kronprins Frederik søgte fra Land at følge Slagets Gang, idet han snart opholdt sig paa Nyholm og snart paa Toldboden eller Langelinie. Københavns Indbyggere havde besat ethvert Punkt, hvorfra der var Mulighed for at se et Glimt af Slaget, Kirke-taarne, Tage, Voldene, Toldboden, Langelinie o.s.v.

De mindre engelske Skibe indtog nu ogsaa deres Pladser. Fregatten DESIREE og en Brig tog Post Sønden for den danske Linie og beskød den paa langs. En lille Eskadre paa 3 Fregatter og 2 Korvetter under Kaptajn Riou paa AMAZON tog paa samme Maade Post Norden for Linien. 11 danske Kanonbaade under Kaptajn Walterstorff tog Post paa Østsiden af Revshalen, men da de ikke kunde komme til at skyde, fordi Liniens Skibe laa i Vejen, og de derfor led Tab til ingen Nytte, beordrede Olfert Fischer dem til at trække sig tilbage. Ogsaa Parker

søgte at nærme sig Kamppladsen med sine 8 Linieskibe og 9 mindre Skibe, men maatte atter ankre, da hans Skibe ikke kunde stævne den haarde Strøm.

Det sydligste Skib i den danske Line, PRØVESTEN, havde vekslet Skud med de engelske Skibe, efterhaanden som de passerede, og blev nu beskudt baade tværs og langskibs af 3 Gange saa mange Kanoner, som det selv havde. Skroget blev gennemhullet, Kanoner demonteret, og mange Mænd faldt. Tre Gange udbrød der Brand om Bord, som igen blev slukket, og den uøvede Besætning holdt tappert Stand. Prammen RENDSBORG fik hurtigt sine Ankertove overskudt, saa at den drev paa Grund ca. 600 Meter inden for Linien. Det lykkedes dog Chefen at faa den svajet med Bredsidens til Fjenden, saa at den kunde fortsætte Kampen i over 4 Timer. Den var da helt sønderskudt og havde mistet en Fjerdedel af sin Besætning, hvorfor Christian Egede sendte sit usaaede Mandskab i Land og, da Flaget blev skudt ned, overgav sig med de saarede. Prammen NYBORG kæmpede lige saa tappert i 3 Timer. Den havde da kun een brugelig Kanon og havde ligeledes mistet en Fjerdedel af sit Mandskab, hvorfor Carl Rothe satte nogle Sejl og naaede ind til Toldboden, hvor den sank, efter at Folk i Land havde set, hvordan et dansk Skib skal se ud, naar det trækker sig ud af Kamp.

Efter at de to Pramme havde forladt Linien, var der blevet et Hul i denne, hvori fjendtlige mindre Skibe trængte ind og beskød Blokskibene næsten langskibs. Efter 3 a 4 Timers haardnakket Kamp lykkedes det da at faa de sydlige Skibe saa ramponerede, at de maatte stryge Flaget. Paa Dækkene laa da Dynge af Lig, de nederste Rum var overfyldt med saarede, kun faa Kanoner var brugelige, Krudtet var kastet over Bord, og en Del af Mandskabet var undkommet i Baadene. Saaledes ophørte JYLLAND's, SVÆRDFISKEN's, KRONBORG's og VAGRIEN's Kamp. PRØVESTEN var det sidste af Sydflorens Skibe, der strøg, efter at dets to sidste brugelige Kanoner var fornyglede, og Lorentz Lassen med saa mange Folk, som Far-tøjerne kunde rumme, havde forladt Vraget.

I Liniens Centrum kæmpedes lige saa tappert. DANNEBROG kæmpede med Nelsons Flagskib ELEPHANT og Linieskibet GLATTON, der var armeret med 68-pundige Karronader.

Kl. 11,30 udbrod Brand i DANNEBROG, hvorfor Olfert Fischer, der var lettere saaret, flyttede sin Stander til HOLSTEN. Chefen, Ferdinand Braun, fortsatte Kampen fra det brændende Skib, og da han blev haardt saaret, overtog Næstkommanderende, Hans Lemming, Kommandoen og fortsatte Kampen. Da der kun var tre brugelige Kanoner tilbage, og en Trediedel af Besætningen var faldet eller saaret, satte han største Delen af de uskadte Folk i Land og overgav sig med sin Chef og kun 86 Mand. Englænderne kunde dog heller ikke faa Bugt med Ilden, Ankertovene brændte over, og det brændende Vrag drev Nord over for Vind og Strøm, indtil det om Eftermiddagen kort efter Slagets Ophør sprang i Luften.

DANNEBROG's Skæbne paavirkede selvsagt Omgivelserne. Korvetten ELVEN havde lidt en Del, og da den kun var udlagt som Repetitor, kappede Chefen Kl. ca. 13 Ankertovene og trak sig tilbage til Inderreden. Prammen AGGERSHUS var næsten sønderskudt og havde en Trediedel af Besætningen faldet eller saaret, da Thomas Fasting kappede Ankertovene. Prammen NYBORG kom da netop sejlene forbi for nogle Stumper Sejl og tog den paa Slæb ind over Revshalen, saa at han kunde sætte den paa Grund ud for Kalkbrænderiet.

DANNEBROG's to nærmeste Fæller i Linien, Flaadebatteri Nr. 1 og Prammen HAJEN, fortsatte ogsaa tappert Kampen. Begge havde saa stort Mandefald, at deres unge Chefer, Peter Willemoes og Nikolaj Müller selv maatte tage Del i Kanonernes Betjening. HAJEN var til sidst helt sønderskudt af GLATTON's Kanoner, og da det ikke lykkedes Nikolaj Müller at slippe bort med Resten af Besætningen, maatte han Kl. ca. 14 overgive sig og nød den bitre Ære at blive forestillet for og rost af Nelson. Peter Willemoes, hvis Skib havde lidt Dagens forholdsviis største Mandefald, var heldigere. Han var kommet tæt ind under Agterenden af ELEPHANT og skadede den meget.

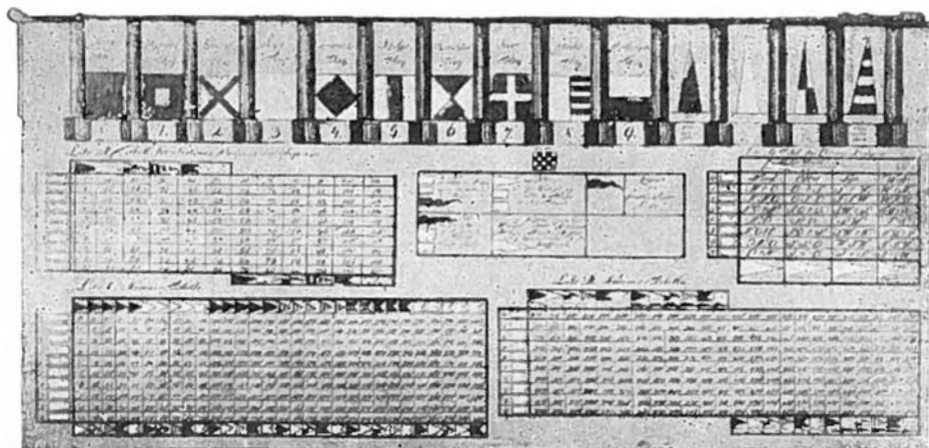

Fig. 212. Signaltavle; tilhørte Kaptajn Branth paa JYLLAND.

(Fot. Søartillerist.)

Til Gengæld led han meget under Musketild fra Linieskibet. Klokken hen imod 14 maatte han derfor kappe Ankertovene, men han drev ned paa Boven af SJÆLLAND, saa at Frederik Harboe blev nødt til at kappe Linieskibets Tove, hvorved det svajede rundt og en Tid var udsat for langskibs Beskydning. Da Skibene kom klar af hinanden, varpede Peter Willemoes sig ind paa Inderreden, medens Harboe lod sit Reserveanker falde og fortsatte Kampen i Linien.

Kl. 13, da Kampen endnu var paa sit højeste, fandt Parker, at den Time, hvori Nelson havde lovet at ødelægge den danske Linie, begyndte at blive »djevlesk lang«. Hvis Nelsons Del af Flaaden blev fuldstændig ødelagt, vilde det skade Ekspeditionen til Østersøen, og han lod derfor hejse Signal til at standse Slaget. Nelson, der tidligere havde mistet sit ene Øje, satte imidlertid Kikkerten for sit blinde Øje og sagde: »Jeg ser intet Signal«, hvorefter han fortsatte Slaget. Kaptajn Riou med sine 3 Fregatter og 2 Korvetter paa Nordfløjen adlød dog Parkers Ordre og trak sig tilbage. Disse Skibe havde alle lidt betydeligt baade paa Skrog og Rejsninger ved Ilden fra de danske Skibe og Trekroner. Riou selv var saaret og faldt under Tilbagetrækningen.

Kl. 14 var kun SJÆLLAND og den Del af Linien, der var Nord for dens Ankerplads, tilbage. Skibene her havde hidtil haft en ikke saa overlegen Modstander at kæmpe mod, nemlig de tre nordligste engelske Linieskibe og Rious Fregatter, men nu, da den sydlige Del af den danske Linie var ødelagt, kom flere til. De danske Skibe overvældedes helt, og Trekroner kunde ikke hjælpe dem, da de stadig maskerede Fortets Ild. Chefen for INDFØDSRETTE, Albert de Thurah, var faldet, men da Melding derom kom til Kronprinsen, tilbød Kaptajn I. C. Schrødersee, der paa Grund af Svagelighed var afgaaet flere Aar forinden, at overtage Kommandoen. Han roede straks ud, men havde næppe sat Foden over Skibets Faldereb, før en fjendtlig Kugle dræbte ham.

Kl. ca. 14,15 maatte INDFØDSRETTE og CHARLOTTE AMALIE stryge Flagene, efter at Kanonerne var foraglet, Krudtet kastet over Bord og en Del af Besætningen sat over til Trekroner. Ogsaa SØHESTEN og HOLSTEN maatte stryge, efter at Olfert Fischer Kl. 14,30 havde flyttet sit Flag til Trekroner. HJÆLPEN naaede ild tilredt ind paa Inderreden.

Det sidste Skib, der strøg, var SJÆLLAND. Frederik Harboe lod forinden Krudt og Ammunition kaste over Bord, Kanonerne foragle og de døde og saarede bringe i Land. Den følgende Morgen forlod han Vraget med Resten af Besætningen, lige inden Englænderne besatte det.

Forsvarslinien var ryddet. Det var kun lykkedes fem af dens atten Skibe og Pramme at trække sig tilbage til Inderreden i synkefærdig Tilstand. Resten var efter den engelske Beretning »bogatellig slaaet i Stumper«. Englænderne havde dog maatte betale for at opnaa dette Resultat. Ikke alene de engelske Skibes Skrog havde lidt meget; ogsaa Rejsningerne, Master og Undergods, var meget havarerede. ISIS var saa forskudt, at den maatte sendes hjem, MONARCH havde faaet 26 Grundskud og dets Rejsning var faldefærdig; ARDENT havde faaet 75 Skud i Skroget, deraf 14 Grundskud, og Halvdelen af sine Kanoner demonteret, o.s.v. Alle Skibene havde stort Mandefald, og med

Slaget paa Reden. (Efter Maaleri af C. A. Lorentzen paa Frederiksborg Museet.)

de forskudte Rejsninger var de derfor vanskelige at manøvrere i det snevre Farvand, der tilmed var opfyldt af Vrag. Trekroners Kanoner havde nu endelig frit Skud, de to Blokskibe i Kroneløbet var urørte, og Nelson maatte vente Angreb af Billes Eskadre og af de 11 Kanonbaade. *GANGES* var raget om Bord

Fig. 213. Den Olfert Fischer tildelte Medaille i Guld. Til øvrige Officerer, der havde udmærket sig, var Medaillen uden Brillantring for oven, og til menige var den i Sølv.
(Fot. Nationalmuseets Mentsamling.)

i *MONARCH* og drev sammen med *DEFIANCE* ind under Trekroner, der beskød dem langskibs.

Fra engelsk Synspunkt var Situationen saaledes yderst farlig. Nelson kunde ikke vente at faa alle sine 11 Skibe, om overhovedet nogen af dem, bragt i Sikkerhed, hvis Slaget fortsatte. Han tabte dog ikke Modet, men var blot klar over, at han maatte forsøge List som nyt Middel. Han skrev derfor følgende Brev:

»Til Englændernes Brødre, de danske.

Lord Nelson har Befaling til at skaane Danmark, naar det ikke længere gør nogen Modstand; men hvis Skydningen fort-

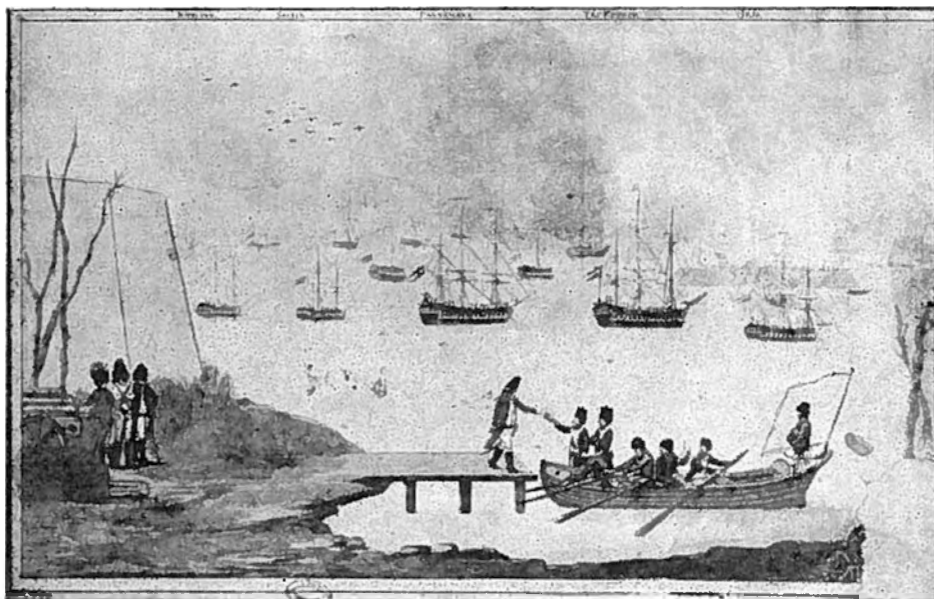

Fig. 214. Den engelske Parlamentær gaar i Land paa Langelinie. Efter samtidig Tegning.
(Fot. Det kgl. Bibliotek.)

sættes fra Danmarks Side, vil Lord Nelson blive nødt til at sætte Ild paa alle de flydende Batterier, han har taget, uden at han formaar at redde de tapre danske, som har forsvaret dem.
Nelson & Brontea.

Dette Brev, hvor Nelson talte som den, der havde Magten i Hænde, og ikke som den, der selv var i en farlig Stilling, vilde have virket latterligt til Olfert Fischer, der kendte Forholdene. Nelson sendte det derfor ikke til denne eller til Bille, der ogsaa havde Stander vajende paa Reden, men med sin Adjudant til Blokskibet ELEFANTEN, hvor han bad om at blive ført til Kronprinsen, der da opholdt sig paa Langelinie. Uden at forhandle med Olfert Fischer sendte Kronprinsen sin Generaladjudant, Hans Lindholm, ud til Nelson paa ELEPHANT til Forhandling.

Saa snart Lindholm mellem Kl. 15,30 og 16 havde sat Foden

om Bord, lod Nelson hejse hvidt Flag paa Stortoppen, hvorefter Skydningen standsede. De engelske Skibe kappede derpaa straks Ankertovene for at søge at undslippe, men baade DEFIANCE, MONARCH, GANGES, DESIREE og selve ELEPHANT, hvorpaa Lindholm befandt sig, kunde ikke manøvreres, men ragede paa Grund under Trekroners Kanoner, og BELLONA og RUSSEL stod stadig paa Grund paa Middelgrunden. Var Lindholm blind for den Situation, hvori Englænderne befandt sig? Og gav han Melding om den til Kronprinsen, som han roede tilbage til, inden han gik med Nelson ud til Parker? Nelson forstod i hvert Fald, at han hurtigst muligt maatte have Lindholm bort fra det, man kunde se paa og omkring ELEPHANT, hvorfor han, under Paaskud af at det alene tilkom Parker at slutte Vaabenhvile, roede ud til dennes Flagskib LONDON med ham, hvor en Vaabenstilstand paa 24 Timer aftaltes.

Kl. 16 modtog Olfert Fischer Befaling fra Kronprinsen om at standse Ilden, og Slaget var dermed endt.

Det maa anses for meget tvivlsomt, om Englænderne kunde have fortsat Angrebet med Udsigt til heldig Udgang. Foruden den Situation, Nelsons Skibe var i, med 6 af hans 12 Linieskibe paa Grund maa deres havarerede Tilstand tages i Betragtning sammen med den Omstændighed, at de havde faaet 1200 Mand gjort ukampdygtige, nemlig 350 døde og 850 haardt saarede. De ukampdygtiges Tal var maaske endda større, thi Parker opgav Tallet paa døde og saarede til 2237. Her var altsaa de letsaarede medregnet, og en Del af disse var vel midlertidigt ukampdygtige eller med nedsat Arbejdsevne.

Parkers 8 Linieskibe kunde som nævnt ikke arbejde sig op mod Strømmen den Dag, hvor Afgørelsen om Sejr eller Nederlag maatte falde. Naar Nelson ikke havde kunnet fremtvinge Afgørelse med 12 Linieskibe, er det desuden ikke troligt, at Parker vilde have forsøgt derpaa med 8 Linieskibe en af de følgende Dage.

Efter at Parlamentæren var afsendt, havde Nelson sammenkaldt

et Krigsraad paa sit Skib, og her blev det besluttet at benytte Vinden, medens den var god, til jo før jo hellere at trække sig tilbage. Dermed vilde Nederlaget være erkendt; men Nelson blev sparet

Fig. 216. Lorentz Lassen. Efter Maleri af Jens Juul.
(Fot. Frederiksborg Museet.)

herfor, fordi hans Krigslist lykkedes, hvad man aabenbart ikke havde turdet regne med. Selve Brevet synes at tyde paa, at han saa Nederlagets Spøgelse for sig, hvis han ikke kunde faa Kampen afbrudt. Derfor truede det ikke med nye taktiske Handlinger, thi saadanne var der ikke at pege paa, men han fandt paa at benytte Truslen med Opbrændning af Priserne, som da næppe nok havde Besætninger om Bord.

Hvad havde Danmark mistet i Slaget? Først og fremmest 370 døde og 665 saarede, altsaa 165 færre end Englænderne. De døde

blev Paaskedag begravet i en Fællesgrav paa Skibskirkegaarden, hvor et Sangkor sang en Koral, hvis sidste Vers lød:

Tak for Eders Heltmod!
Tak for hver en Draabe Blod!
Tak, I dyrekøbte Sjæle!
Evigt er Jert Eftermæle!

Men hvad havde vi ellers tabt? Nogle gamle Blokskibe og Præimene, som var brændt eller skudt i Stumper, nogle Kanoner og

noget Inventar. Kun een af de tolv Priser, Linieskibet HOLSTEN, kunde repareres, saa at det kunde holdes flydende over Nord-søen og bringes hjem som Trofæ. Vor søgaaende Flaade var ret uberørt af de materielle Tab, men en Del af dens Personel havde efter 80 Aars Fred faaet Ilddaaben og bestaaet Prøven med Glans. Det gav Selvtillid. Samtidig var der vakt en stærk national Aand i hele Folket, og Marinen var steget i Medborgeres Agtelse og Tillid.

Ogsaa Englændernes Agtelse havde vi vundet. Da en af Nelsons Officerer under Slaget mindede ham om hans Løfte: at ødelægge den danske Defension paa een Time, svarede han: »Ja, vi kommer til at lægge nogle Timer til; disse Folk kæmper for tappert.« I Samtale med Kronprinsen den følgende Dag erklærede han, at af de 105 Kampe han havde deltaget i, var denne den haardeste, og han tilføjede: »Franskmændene kæmper tappert, men de kunde ikke have udholdt den Ild i een Time, som Danskerne udholdt i fire.« Southys Biografi over Nelson, hvoraf disse Udtalelser er taget, minder ogsaa om, »at de danske, Englændernes værdige Modstandere, er af samme Blod som Englænderne,« og »de danske viste aldrig ædlere deres nationale Mod«. Fra Nelsons ovennævnte Samtale med Kronprinsen, stammer ogsaa hans Udtalelse om, at hans tapre Modstander, Willemoes, fortjente at blive Admiral og Kronprinsens kendte Svar: »Dersom jeg skulde gøre alle mine tapre Officerer til Admiraler, vilde der ingen Løjtnanter og Kap-tajner blive tilbage.«

Englænderne havde lært, at end ikke materiel engelsk Overlegenhed ført af deres bedste Admiral med Sikkerhed borgede for Udfaldet af en Søkamp mod danske. Resultatet kunde derfor kun være øget Respekt for os, og Muligheden for at bevare vor Neutralitet skulde derigennem være blevet større. Betingelsen herfor maatte dog være, at vi drog de nødvendige politiske Erfaringer af, hvad der var hændet os, og paa Forsvarets Omraade handlede derefter.

Vaabenstilstanden var udelukkende til Fordel for Englænderne, der straks gik i Gang med at bringe deres Skibe ud af Kniben og uden for de danske Kanoners Rækkevidde. I hvert Fald de fem Skibe, der stod paa Grund ud for Trekroner, blev derved reddet

fra i Løbet af kort Tid enten at blive ødelagt eller at maatte stryge Flagene.

Englænderne kaldte ikke Slaget for en Sejr, og de uddelte heller ikke Hædersmedaljer for det, som de plejede efter enhver Sejr,

og ret sikkert er det, at kun dets utidige Standsning var Grund til, at deres Angreb ikke blev afvist med svære Tab.

Grunden til Slagets utidige Standsning maa søges i de udviklede Kommandoforhold, der let opstaar i en Hovedstad, hvor alle de højeste Myndigheder er samlet, og i den Maade, hvorpaa Nelson snildt benyttede sig heraf, idet han gik uden om alle sømilitære Myndigheder til den højeste politiske Myndighed. Det vilde ikke have været bedre, om Kronprin-

Fig 216. Peter Willemoes.

(Fot. Det kgl. Bibliotek.)

sen havde haft en usagkyndig Minister at støtte sig til, eller om en Admiral, der var anset paa Grund af sine Fortjenester paa Kontor, havde været til Stede. Det eneste, der formentlig kunde have ledet Afgørelsen ind paa den rette Vej, var, hvis der havde været en sømilitær Raadgiver til Stede, som gennem egen Erfaring paa Søen havde været saa indlevet i det sømili-

tære Kommando-System, at han straks havde udtalt det gamle Marineord: »Stol paa Manden paa Stedet, eller tag ham væk«, altsaa at Olfert Fischer maatte høres, inden nogen Afgørelse blev truffet. Hvis dette var sket, vilde der være vundet Tid, i Løbet af hvilken flere engelske Skibe utvivlsomt havde maattet stryge og Resten trække sig tilbage, saa at de danske Vrag, der havde overgivet sig, kunde tages tilbage. Ved det saaledes vundne Slag vilde Danmarks politiske Stilling næppe være blevet daarlige.

En anden Følge af Hovedstadens Nærhed var, at Olfert Fischer og Bille ikke

stod i noget Tjenesteforhold til hinanden, fordi Billes Eskadre var udrustet til andet Formaal. Alle andre Steder, hvor danske Chefer mødes, er den yngre underlagt den ældre. Saa ufravigelig er denne Regel, at selv naar to danske Orlogsskibe tilfældigt møder hinanden i Søen, hejser den yngre straks Signalet: »Er det tilladt at fortsætte Rejsen.« Kun i København kan det nævnte Forhold indtræde. Kanonbaadene var underlagt Bille, og han sendte dem ved Slagets Begyndelse til Østsiden af Revshale Grunden, men da de paa det Tidspunkt ikke kunde gøre Nytte og derfor led Tab til ingen Nytte, sendte Olfert Fischer dem tilbage. Det havde til Følge, at de ikke kom ud ved Kampens Slutning, hvor de kunde have gjort Nytte.

Begejstringen i England over et formentlig vundet Slag uden at have mistet noget Skib slog om til Utilfredshed, da man erfarede Sandheden. »Morning Cronicle« skrev saaledes: »Vi havde troet, at det var af Menneskekærlighed, Lord Nelson havde foreslaaet de danske Vaabenstilstand; men vi har erfaret, at Grunden

Fig. 217. Porcelæns-Bowle med Afbildning af Slaget paa Reden.
(Fot. Rosenborg.)

hertil var at redde tre af hans Skibe ud af deres farlige Stilling. Det var ikke en menneskekærlig Handling, men en Krigslist, og vi er i Tvivl, om den sømmer sig for en ærlig Kriger.»

Det lykkedes ikke at tilendebringe Underhandlingerne paa Vaabenstilstandens 24 Timer, og den blev derfor forlænget. Det var ikke som Sejrherrer, der kunde diktere Betingelserne, at Englæn-

Fig. 218. Medaille for Slaget paa Roden, der af Olfert Fischer nedlagdes i Grundstenen til Monumentet paa Holmens Kirkegaard. (Fot. Nationalmuseets Manteamling.)

derneunderhand- lede. Tværtimod var det de danske Underhand- lere, der kunde nævne Fjendtlig- hedernes Genop- tagelse som Mu- lighed. Englæn- derne maatte da ogsaa se paa, at vi forsønkede Kro-

neløbet og forberedte os paa ny Kamp. Først da man den 8. April i Danmark havde erfaret den russiske Kejsers Død, og at Neutralitetsforbundet dermed maatte ventes sprængt, sluttede vi den 9. April Konvention med Parker paa ærefulde Betingelser.

Parker sendte da Linieskibene MONARCH og ISIS sammen med den erobrede HOLSTEN til England for at reparere og fort- sætte sin Ekspedition til Østersøen. Her erfarede han ud for Karlskrona Kejsereus Død og Omslaget i russisk Politik, hvorfor han gik tilbage til Køge Bugt. Her fratraadte han sin Kommando og blev afløst af Nelson. Efter et Kryds i Østersøen blev ogsaa Nelson afløst den 17. Juni, og en Maaned senere sejlede hele Flaa- den hjem. Rusland havde da, uden at tage ringeste Hensyn til sine Forbundsfæller, paa egen Haand afsluttet Traktat med Eng- land, hvorved det helt opgav den væbnede Neutralitets Grund- sætninger. Det, Danmark var blevet lokket ind i og derefter havde blødt for, var ved et Lune kastet over Bord.

Glæden ved at se det hadede og frygtede Neutralitetsforbund

opløst var stor i England. Man overhørte Parkers Klager over hans ulydige Næstkommanderende, roste Nelson, og smilede af den danske Godtroenhed, der havde ladet sig overliste af hans Trusel om at brænde de saarede danske Fanger.

Da Freden i Juli blev sluttet, ophævede begge Parter den paa Skibene lagte Embargo, og de dansk vestindiske Øer blev tilbage-

givet os. Det, Flaaden havde opnaaet ved sin Kamp, var altsaa, at vort Fædreland, i Stedet for at maatte bøjesig for et engelsk Diktat, havde kunnet forhandle sig til Fred. Smilet paa de engelske Læber gjaldt

ikke Flaadens Personel, men vort Diplomati. Vore Søkrigere kunde med Ære bære den Hædersmedaille, der tildeltes dem.

Fig. 219. Medaille med Afbildning af Monumentet paa Holmens Kirkegaard. (Fot. Nationalmuseets Mentsamling.)

TIDEN FRA 1801 TIL 1807

Den danske Regering havde hele Tiden været klar over, at en Krig mod England vilde virke ødelæggende paa vor blomstrende Handel, men den havde dog som nævnt villigt ladet sig lokke til at tiltræde det væbnede Neutralitetsforbund. Sverige og dets Konges Holdning i 1801 havde vist Kronprinsen, at Danmark ikke engang kunde stole paa sit Broderland som allieret, og Statsraadet besluttede derfor, at vor Flaade skulde bringes op, saa at den kunde maale sig med Sveriges og Ruslands. Nu da Forbundet var opløst, fortsatte Danmark i de seks Aar efter 1801 sin fredelige Neutralitets-Politik, og vor Handel blomstrede atter paa alle Have, selv om de engelske Visitationer generede den en Del. Vor Udenrigsminister, Christian Bernstorff, manglede imidlertid Faderens Indsigt. Han fortsatte vel Faderens Politik paa Papiret, herunder hyppige Reklamationer over for England, men

Fig. 220. Monumentet paa Holmens Kirkegaard over de faldne i Slaget paa Reden.

disse kunde kun virke irriterende, naar han ikke som Faderen sørgede for, at der stod Magt bag, ved at vor Flaade holdtes udrustet, skønt Situationen i Europa blev stadigt farligere, efterhaanden som Napoleons Magt paa Fastlandet steg, og Englands Søherredømme blev haardere. Det var ikke af Mangel paa Penge, at Flaaden laa oplagt, thi under den langvarige Krig blomstrede vor Handel endnu mere end under Faderen og bragte mange Penge til Landet, og i urolige Tider er Søhandel og Flaade nøje knyttet sammen. Det gælder ikke alene de Krydsere, der direkte beskytter Skibene, men det gælder ogsaa den udrustede Flaade, der som en Fleet-in-being*) opholder sig i de hjemlige Farvande, og som repræsenterer den Magt, der staar bag Regeringens Reklamationer. Flaadebygning og -udrustning er altsaa en Assurancepræmie, som et Land altid maa betale for sin Skibsfart og sin Handel.

*) Ved Fleet-in-being forståes en Flaade, der rent foreløbigt unddrager sig afgørende Kamp, men som holder sig og sin Besætning i Form og rede til at gribe ind. Den tvinger derved Modstanderen til Forsigtighed paa alle Omraader. Fleet-in-being er altsaa Modsetning til en Flaade, der ligger uvirksom i Havn.

Undlader Landet at betale den Præmie, vil det, som Historien indtil Trivialitet stadig har vist, før eller senere miste alt det, der er indsat i disse Næringsveje. Saaledes gik det ogsaa for os i dette Tilfælde.

Største Delen af vor Hær, ca. 30.000 Mand, blev sammendraget i Holsten. Det var utilstrækkeligt til at afværge et fransk Angreb, altsaa kun en halv Forholdsregel. Samtidig tillod vi engelsk Handel, ja endog en Slags militær Forbindelse, mellem England og Fastlandet over Tønning og Husum. Da England i 1806 sendte en Transportflaade med Dækning gennem Sundet til Pommern for at deltage i Krigen mod Napoleon, foretog vi overhovedet ingen Sikkerhedsforanstaltninger. Alt dette kunde for Napoleon kun tyde paa, at vi havde hemmelig Aftale med England, og maatte derfor vække hans Mistillid.

Paa den anden Side kunde vore Tropper i Holsten ikke give England Tillid til, at det var vor Hensigt at modsætte os en fransk Besættelse, thi hele vor Historie viste, at naar en Fjende trængte op i Jylland, kunde kun Sømagt hindre, at han gik videre over til Øerne og undærtvang Danmark. Hvis Danmark blev besat, vilde vor udrustede Flaade falde i hans Hænder. Den danske Hær uden en udrustet dansk Flaade at støtte sig til beroligede altsaa ikke England, og vor Flaade frembød derfor, naar den var udrustet, en Fare for England, medens den vilde have frembudt en Sikkerhed, hvis den havde været udrustet.

Den Flaade, hvorm saa mange Tanker drejede sig, kunde i 1807 opgøres saaledes: Alle af Frederik V efterladte Skibe var udgaaet, men siden Christian VII's Tronbestigelse var

bygget eller anskaffet . . .	33	Linieskibe	35	Fregatter	101	mindre Skibe
af disse afgik før 1807 . . .	13	-	18	-	60	-

Flaaden bestod i 1807 af: 20 Linieskibe 17 Fregatter 60 mindre Skibe

foruden 3 Linieskibe, der stod paa Stabelen. Flaaden havde saaledes endnu ikke naaet den fastsatte Størrelse, men dens Skibe havde aldrig været større eller bedre, og Materiellet til Skibenes Udrustning havde aldrig været mere komplet.

I den Kamp paa Liv og Død, som England og Frankrig førte, kunde de kun regne med Realiteter. Vil vi drage Lære af Historien og ikke blot fremstille Tingene fra et ensidigt dansk Synspunkt, maa vi erkende, at for saavel den franske som den engelske Regering maatte det se ud, som om det ikke var vor alvorlige Vilje at forsvare vor Neutralitet over for den anden Part.

Resultatet af vor Udenrigs-Politik var derfor, at vor Mangel paa Beredskab havde vakt Mistillid til begge Sider. Ja, i et engelsk Svar paa en dansk Note i 1806 udtaltes det endog, at hvis Danmarks Neutralitet blot bestod i Ord og var til Englands Skade, vilde man gribe til saadanne Foranstaltninger, som var egnede til at sikre Storbritanniens Ære og Velfærd. Da vi var imod den nye Orden, som Napoleon vilde indføre i Europa, et Universal-Monarki under fransk Overherredømme, maatte vor Sympati være paa Englands Side, ligesom hele vor Handel og Velfærd var afhængig af et godt Forhold til dette Land. Naar England trods alt ikke turde stole paa os, var det, fordi vor Udenrigs-Politik ikke stod i noget rimeligt Forhold til vort militære Beredskab. Dette traadte navnlig skarpt frem, fordi denne Politik havde afløst A. P. Bern-

Fig. 221. Præmie-Medaille for Skydeøvelser paa Elben 1801.

(Fot. Nationalmuseets Mentsamling.)

storffs Politik, der indgød Tillid, fordi den stedse havde støttet sig paa en udrustet og kampberedt Flaade.

Efter Slaget ved Trafalgar i 1805 blev Englands Søherredømme fuldstændigt og Blokaden paa Napoleons Lande haardere. Napoleons Modtræk herimod, Fastlandsspærringen, og Modforholdsreglerne fra engelsk Side virkede efterhaanden meget generende for den neutrale Handel. Ved Freden i Tilsit 1807 tiltraadte ogsaa Rusland Fastlandsspærringen, og en hemmelig Artikel, som hurtigt blev almindelig kendt, tilsigtede at tvinge Danmark-Norge, Sverige og Portugal til Deltagelse. Naar dette blev Tilfældet kunde de to Kejsere over for Englands 120—130 Linieskibe, hvoraf en Del var bundet i Kolonierne, stille 45 Linieskibe, der laa i franske og spanske Havne og 14 fransk-hollandske Linieskibe i Holland, samt Ruslands 25, Danmarks 20, Sveriges 11 og Portugals 9 Linieskibe, altsaa over 120 Linieskibe ialt.

Sverige havde i 1805 sluttet sig til Napoleons Fjender og havde i 1807 Tropper staaende i Pommern og paa Rygen. Rusland havde paataget sig at tvinge Sverige og begyndte i 1808 Angreb paa Finland. Portugal kastede sig straks i Armene paa England og flyttede Residens og Flaade til Brasilien. Tilbage stod Danmark med sin Neutralitet i Ord, men uden Midler til at haandhæve den, idet Flaaden laa aftaklet i Havn, og det vilde tage Maaneder at udruste den. Napoleon gav da ogsaa kort efter Tilsitfreden Bernadottes Hærkorps, der stod i Hannover Ordre til at besætte Danmark under Paaskud af, at vi *med vort manglende Beredskab ikke kunde forsvare os* mod England.

Vi havde i de forløbne Aar stadigt erklæret over for den engelske Regering, at vi ikke vilde lukke vore Havne for England og følgelig eventuelt vilde gaa i Alliance med dette Land; men turde England stole paa vort Ord, naar der ingen Magt var bag det paa et Tidspunkt, hvor saa meget stod paa Spil, og hvor Frankrig maatte ventes at ville øve stærkt militært Tryk paa os?

Vor første Handling tydede ikke derpaa, idet vore Tropper, der hidtil havde staaet paa Holstens Grænse, nu blev trukket noget længere tilbage. Vor Tanke dermed var at »berolige« Frankrig. Be-

Fig. 222. Olfert Fischer døde 18/2 1829. Dette Monument rejstes senere paa hans Grav ved den reformerte Kirke i København.

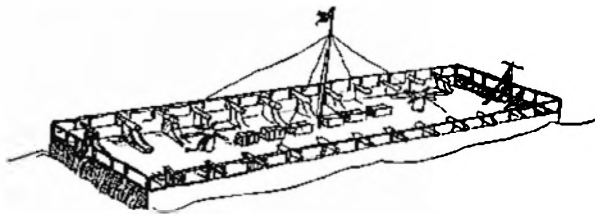
rolige — paa et Tidspunkt, hvor Frankrig handlede med koldt Overlæg, og det var os — og England —, der trængte til Beroligelse. Da tilmed en gennem vort Land rejsende engelsk Diplomat, Lord Pembroke, med utrolig Upaalidelighed indberettede, at den danske Flaade var under Udrustning, troede den engelske Regering, der havde set, med hvilken Letsindighed vi hidtil havde haft den oplagt, deraf at kunne slutte, at vi havde sluttet Aftale med deres Modstandere. Ved en Forespørgsel til den engelske Minister i København havde man kunnet erfare, at Indberetningen var forkert, men Budskabet

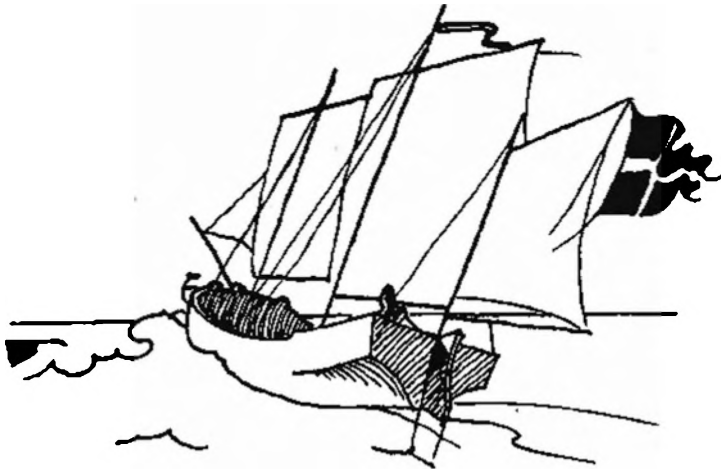
fra Tilsit havde vist den engelske Regering, at Faren var overhængende, og en heldig — men for os uheldig — Omstændighed kom England til Hjælp, saa at det kunde handle, inden Bernadottes Hærkorps naaede at rykke ind i Danmark. Var Bernadottes Indrykning sket først, vilde den engelske Flaade og Land-

gangshær vel være blevet modtaget som en kærkommen Hjælp til Danmarks Forsvar, og Historien vilde have faaet et andet Forløb.

Men hvis denne Antagelse er rigtig, viser den, hvor diletantisk vor Udenrigspolitik blev ledet, og hvilke Ulykker vort manglende Forsvarsberedskab førte med sig, thi det var Danmarks forsvarsløse Tilstand i 1807, der gjorde England nervøs. Havde vor Flaade været udrustet længe forinden, havde England kunnet regne med, at et fransk Angreb vilde blive stoppet senest ved Bælterne, medens det med en oplagt dansk Flaade maatte frygte, at en fransk Besættelse af Danmark kunde ske lige saa hurtigt som Napoleons Besættelse af Preussen. Hvad enten Danmark havde besluttet sig til at gaa den ene eller den anden Vej, vilde vor halvt udrustede Flaade dermed komme i Napoleons Magt.

Det var vor Flaade, der interesserede England, det var dens udrustede Tilstand, der foruroligede, og da man ikke stolede paa vor Politik, besluttede man sig til selv at bemægtige sig den, inden den blev udrustet. Havde den været udrustet, vidste man fra 1801, at det vilde have kostet England mindst Skib for Skib at slaa den ned; et Tab, England paa det Tidspunkt overhovedet ikke havde kunnet taale og ikke vilde have risikeret. Det kan derfor antages, at Overfaldet i saa Fald slet ikke var blevet forsøgt, men at England havde sikret sig Danmarks Stilling ad diplomatisk Vej, ogsaa fordi den udrustede Flaade havde vist, at vi var rede til at sætte Handling bag vore Ord om Neutralitet. At Englands Aktion mod os saaledes til Dels var selvforskyldt, gør dog kun Sagen sørgeligere.

7. KAPITEL 1807—1848

FLAADENS TAB

England kunde handle hurtigt, fordi det netop havde samlet en Hær paa 30.000 Mand, der skulde have været benyttet til at forstærke den svensk-engelske Hær paa Rygen. Man besluttede nu at bruge disse Tropper til at bemægtige sig den danske Flaade. Men skulde Foretagendet lykkes, maatte der hykles Venskab med Danmark, da vore Tropper i Holsten kunde føres til Sjælland paa 8—14 Dage, og den disponible engelske Hær, efter at det var sket, ikke havde Udsigt til at kunne erobre København. Fordi alt i Forvejsen var klar til Troppernes Afsendelse, kunde denne ske ca. en Uge efter, at Beslutningen var taget, og for at sikre Hemmeligholdelse blev alle Skibe i engelsk Havn holdt tilbage i den Tid.

Trods al Hemmelighedsfuldhed fik den danske Regering dog Meddelelse om, hvad der forestod, baade fra den danske Sendemand og Generalkonsul i London og desuden fra Chefen for Fregatten FYLLA, der paa Vej hjem fra Vestindien anløb Deal, hvor en stor Del af den engelske Flaade laa. Han kom den 19.

Juli hjem med samme Efterretning. Desuden fik engelske Skibe i Tønning Ordre til at afsejle, og vore Aviser gav Udtryk for, at det danske Folk var foruroliget; men vor Regering lod sig atter overløste og troede ikke paa Efterretningerne.

Denne Forblindelse var unægtelig saa stor, at man maa lige til vore Dages danske Politikere for at finde et Sidestykke. Man *vilde* her hjemme ikke nære Mistanke og foretog sig derfor heller intet for at forsvare Landet, Hovedstaden eller den oplagte Flaade. Paa den anden Side kan det ikke forundre, at et Folk som det engelske, der var rede til at ofre alt for Frihed og Selvstændighed, hverken kunde eller vilde tage Hensyn til et Folk, der frygtede for at indtage en lignende Holdning, men stak Hovedet i Busken, og i Ufredstider vil Frygtsomhedens Mænd altid komme til kort over for Handlingens Mænd.

Den 26. Juli afsejlede den engelske Flaade fra Yarmouth. De engelske Tropper paa Rygen var da indskibet, og alle engelske Krigsskibe i Østersøen sejlede mod Sjælland. Den 1. August var den engelske Flaade inden for Skagen, og de engelske Styrker i danske Farvande beløb sig da til 25 Linieskibe og 40 Fregatter, Korvetter, Brigger og Bombarderer samt 377 Transportskibe. Den engelske Flaade kommanderedes af Admiral Gambier med Viceadmiral Stanhope og Kontreadmiral Essinton som Eskadrechefer. De indskibede Tropper stod under General Cathcart. Ud for Læsø detachederede Gambier en Styrke paa 5 Linieskibe, 3 Fregatter og 10 Brigger under Kommandør Keats til Store Bælt, medens den øvrige Flaade fortsatte mod Sundet. Da Gambier den 3. August vekslede Salut med Kronborg og ankrede ved Helsingør, var Sjælland omringet.

Kronprinsen befandt sig i Kiel, men Københavns Kommandant, Generalmajor Peymann, lod Kronborgs og Fortet Trekroners Besætninger forstærke, skønt Udenrigsministeriet fraraadede det for ikke at forurolige Englænderne. Det fastholdt endnu denne Mening den 7., men Natten mellem 9. og 10. kom Befaling fra Kronprinsen til at armere og besætte Søbatterierne, indkalde Mandskab, og holde Øje med den engelske Flaade.

Lykkeligvis hører det ikke under vor Flaades Historie at skildre den følgende Tids tunge og modløse Kampe, i hvilken Flaaden kun tog ringe Del, skønt den var Stridens Æble. Her skal derfor kun følges Traaden i den historiske Udvikling.

Den 8. August modtog Kronprinsen den overordentlige engelske Sendeman, Jackson, i Kiel. Denne forlangte vor Flaade udlæveret som Depositum indtil almindelig Fred. Den Maade, hvorpaa Kravet blev fremført, foranledigede Kronprinsen til straks at udtale sig skarpt imod Forlangendet. Derimod søgte han at vinde Tid ved at henvise til Kongen i København, og samme Aften afrejste han selv efter at have givet Ordre til at opholde Jackson to Timer paa hver Station under Vejs, hvorved han opnaaede at have faaet to Dages Forspring, da han den 11. August ankom til Hovedstaden.

Her gav han Ordre til at sætte alt i Forsvarstilstand og gav Instruks med udstrakt Fuldmagt til General Peymann, hvorefter han med Kongen rejste tilbage til Kolding. Postsmakken mellem Korsør og Nyborg blev allerede den 12. August, hvor der endnu var Fred mellem Danmark og England, visiteret af de engelske Vagtskibe, saa at Kongen og Kronprinsen, der befandt sig om Bord, maatte skjules.

Peymanns Næstkommanderende for Søforsvarets Vedkommende var Kommandør Sten Bille. Under ham havde Kommandørkaptajn Jost van Dockum Kommandoen over Sødefensionen, der bestod af Kastellet og Kystbatterierne Sixtus, Qvintus og Stricker samt Søforterne Trekroner og Prøvestenen. Trekroner var bygget færdigt med Jordvolde, hvorimod Prøvestenen kun bestod af tre i 1802 sænkede gamle Linieskibe med ialt 89 Kanoner. Det understøttedes af en Stykpram og Flaadebatteri Nr. 1. Desuden hørte under Sødefensionen det flydende Forsvar under Kommandørkaptajn Johan Krieger. Dette bestod af Blokskibene MARS og ST. THOMAS, der opankredes svinebundet mellem Trekroner og Kalkbrænderiet, 3 Stykpramme, 11 Kanonbaade, 15 Kanonchalupper og 4 Bombarderer, der stationeredes paa Inderreden. Alt var klar den 17. August. Flaaden blev derimod liggende urørt i Lejet.

Vagtskibet ved Helsingør, den gamle Fregat **FREDERIKS-VÆRN** paa 36 Kanoner og ført af Kaptajn Henrik Gerner, vilde den 12. August sejle til København men forhindredes deri af SØlig Vind og haardt sønden Vande. Den lettede derfor om Natten og stod Nord paa for at naa Norge. Saa snart Englænderne den 13. om Morgenen saa, at den var væk, sendte de Linieskibet **DEFENCE** paa 74 Kanoner og Fregatten **COSMUS** paa 32 Kanoner efter den, skønt Underhandlingerne endnu ikke var afbrudt. Da Vinden løjede Nord paa i Kattegat, blev **FREDERIKSVÆRN** den 14. kort før

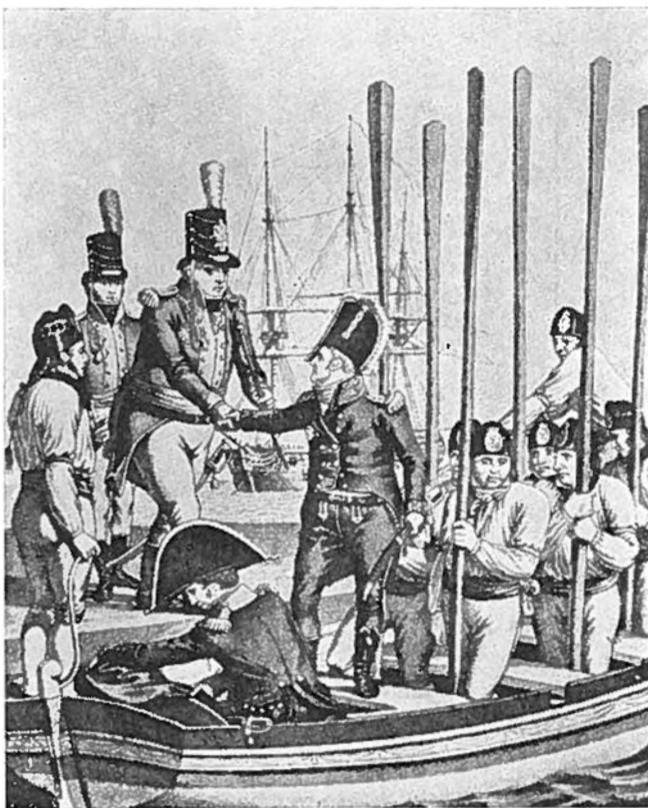

Fig. 223. Kommander Sten Bille og General Peymann. Efter Eckersbergs Akvarel. (Fot. Det kgl. Bibliotek.)

Midnat ud for Marstrand indhentet af **COSMUS**. Efter ca. een Times natlig Kamp ragede Skibene om Bord i hinanden, og den danske Fregat blev erobret ved Entring. Den førtes derefter med dansk Flag og Vimpel vajende til Sundet.

Den 13. August ankom Jackson til København og forlangte efter en kort Forhandling med Børnstorff sit Pas, hvorefter han med hele det engelske Personale afrejste fra København. Saa

først meddelte Udenrigsministeriet om Aftenen Peymann sin Formodning om Brud med England.

Den engelske Flaade havde hele Tiden ligget ved Helsingør, hvor man havde tilladt den at proviantere og købe alle Fornødenheder, selv til Landgangen. Den 14. kom Jackson om Bord i Admiralsskibet, den 15. sejlede Flaaden til Vedbæk og den 16. om Morgenen begyndte Udskibningen af Tropper.

Landgangen udførtes efter det sædvanlige engelske Princip, at Søofficerer kommanderede paa Søen, og Landofficererne først overtog Kommandoen over deres Tropper inde paa Stranden. En Kontreadmiral førte Overtilsyn. Alle Flaadens Fartøjer var ham underlagt og inddelt i tre Delinger hver under en Kommandør. Underafdelingerne lededes ogsaa af Søofficerer, og der var en Befalingsmand fra Marinen som Fører af hvert Fartøj. De største Fartøjer, Barkasserne, dannede en 4. Deling, der udelukkende transporterede Feltartilleri. Hver Deling havde et Kendingsflag, der førtes paa Vimpelstage i Stevnen. Efter Signal fra Kontreadmiralen begyndte hver Deling Transporten fra eet Skib ad Gangen, der straks hejste Delingens Kendingsflag. Alle en Delings Baade satte af samtidig og roede i Frontorden mod Land med Officersfartøjer paa Fløjene, saa at et Regiment udskibedes paa een Gang og i den Orden, hvori de skulde landsættes.

Den 17. August var København indesluttet af engelske Tropper, uden at et Skud var løsnet, hvorefter Udskibningsstederne flyttedes stadig nærmere til Byen. Tropperne fra Rygen landsattes i den nordlige Del af Køge Bugt. Den engelske Flaades Hovedstyrke ankrede ca. 4 Sømil NØ for Trekroner, og detacherede en Styrke Smaaskibe til at samvirke med Belejringshæren under Land.

Den 17. til 27. August samt den 31. foretoges enkelte svage Udfald, der fra Søsiden støttedes af Kanonbaade og ved et enkelt tillige af 2 Stykpramme. Ved disse Udfald mistede de deltagende Fartøjer ialt 53 døde og 50 saarede.

Som et Kuriosum skal nævnes, at vi atter denne Gang lod os overliste til at indrømme en Vaabenstilstand, nemlig fra den 28.

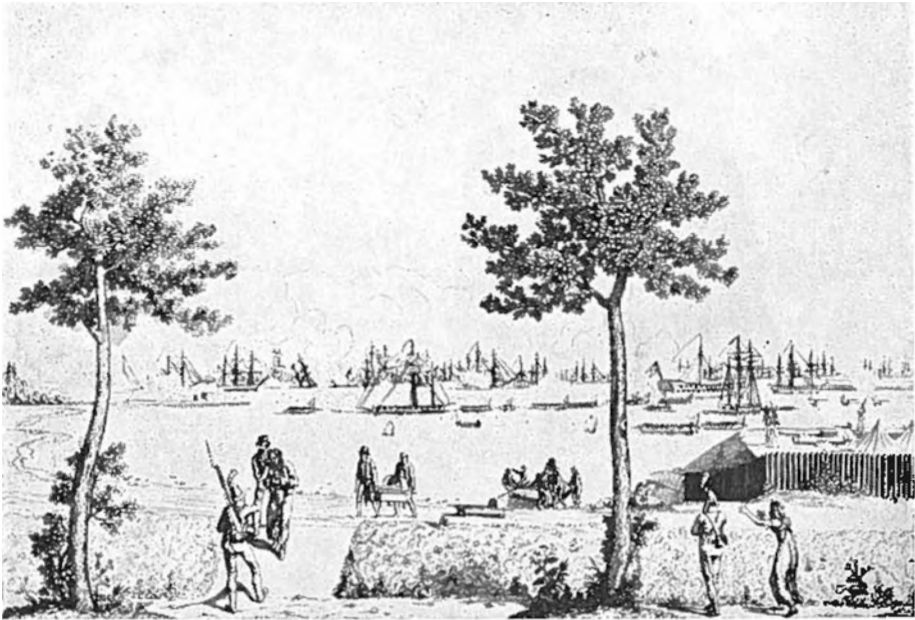

Fig. 214. Kanonbøadens Angreb den 31. August 1807. Efter Tegning af Johs. Senn.
(Fot. Det kgl. Bibliotek.)

til 30. August. Efter Fjendens Foregivende skulde den benyttes til at flytte sindssyge fra Ladegaarden til Frederiksborg, men i Virkeligheden ønskede Englænderne at benytte den til at detachere Tropper mod det af General Castenskjold samlede Landeværn, der blev slaaet og opløst ved Køge.

Den 2. September Kl. 19¼ begyndte Englænderne Bombardement af Byen. Det varede til den 5. om Morgenen, da Peymann sendte Parlamentær. Vor Flaades Skæbne var hermed beseglet. Den forlangtes udleveret ikke længere som Depositum men til Ejendom.

Den 7. September kapitulerede Peymann med Udlevering af Flaaden og alt dens Materiel som Betingelse.

Det Spørgsmaal har ofte været rejst, om man ikke burde have ødelagt Flaaden. Det var overvejet, men det er ikke let at udføre med en stor Flaade, der ligger paa saa lægt Vand, at den kun har

har lidt Vand under Kølen. At sænke den ved at bore Huller i Skibsbundene vilde kun forsinke Udleveringen men ikke hindre den. At ødelægge Ror, Master, og Rundholter vilde have lignende Virkning. Det eneste effektive Middel vilde være at brænde den, men det Kæmpebaal, den vilde danne, vilde frembyde en alvorlig Fare for hele Byen. Kronprinsen havde ikke turdet udstede en saadan Befaling, medens han var i København, men fra Kiel sendte han senere Ordre til Peymann om eventuelt at brænde Flaaden. Sendebudet blev dog opsnappet af Englænderne under Vejs. I København blev Ødelæggelse af Flaaden nævnt for Peymann, men han, der alene kunde træffe Bestemmelse derom, afviste Tanken.

De følgende seks Uger, hvor Englænderne var Herrer paa Holmen, blev lange for Marinens Personel. Ekvipagemestrene paa Gammelholm og Nyholm, Kaptajnerne Rosenvinge og Grove, forestod Udleveringen. Skibene blev taklet, Sejlene underslaaet og alt Inventar bragt om Bord. Alt andet Materiel fra Magasinerne blev taget om Bord dels i Krigsskibene og dels i Førselskibene. Adskillige Skibe stod paa Beddingerne, deriblandt to Linieskibe, der stod i Spant. De blev omhugget, og Tømmeret oversavet. Et tredje Linieskib stod paa Bedding næsten færdigbygget, og der var ikke Tid hverken til at hugge det i Stykker eller til at gøre det klar til Afløbning, saa at det kunde tages med. En stor Forsamling af Englændere blev da indbudt, og de højeste Officerer tog Plads i den Pavillon, hvorfra Kongen plejede at overvære Stabelafløbninger, hvorefter Støtterne blev revet bort fra den ene Side af Skibet, som væltede og knustes med et Brag. Englænderne gennemsavede dernæst Dæksbjælker og Knæ i Linieskibet DITMARSKEN, der stod i Dok, brændte MARS, ST. THOMAS og TRITON og sænkede 3 Stykpramme, der ikke kunde føres over Søen.

Kapitulationsfristen var fastsat til 6 Uger, inden hvilken Tid Englænderne skulde forlade Sjælland. Fristen udløb den 18. Oktober, og da Peymann nægtede at forlænge den, holdt Englænderne deres Ord, saa at Tropperne var indskibet og Flaaden

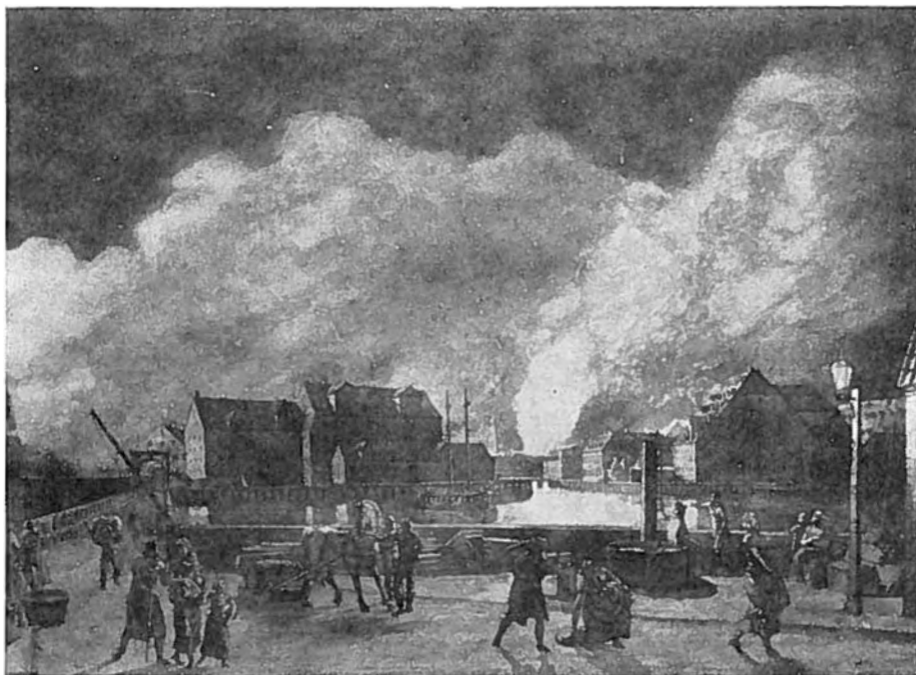

Fig. 225. Fra Københavns Bombardement. Efter Eckersbergs Akvarel.
(Fot. Det kgl. Bibliotek.)

sejklar den Dag, men paa Grund af Storm kunde den først afsejle den 20. og 21. Et af de røvede Linieskibe, NEPTUNUS, grundstødte paa Taarbæk Rev og blev opbrændt, en Stykpram og Flaadebatteriet forlodes ved Bortrejsen, og alle Kanonfartøjerne paa 3 nær maatte forlades paa Overrejsen. Den Del af den danske Flaade, Englænderne kom hjem med, var derefter: 15 Linieskibe, 10 Fregatter, 5 Korvetter og 14 Smaaskibe, ialt 44 Sejlere, der indgik i den engelske Flaade.

Listen over vore Linieskibe saa saaledes ud:

Linieskibe:	Kanonner:	Tegnet af:	Løbet af Stabelen
PRINSESSE CAROLINE	68	Hohlenberg	1805
PRINS CHRISTIAN FRÆDERIK	68	—	1804
(laa i Norge)			

Linieskibe:	Ka- noner:	Tegnet af:	Løbet af Stabelen:
CHRISTIAN VII	90	Hohlenberg	1803
NORGE	78	—	1800
VALDEMAR	80	Stibolt	1798
SEJEREN	64	—	1795
DANMARK	76	—	1794
SKJOLD	70	H. Gerner	1792
KRONPRINSESSE MARIE	70	—	1791
TRE KRONER	70	—	1789
NEPTUNUS	80	—	1789
(brændt paa Taarbæk Rev)			
ODIN	70	—	1788
FYEN	70	—	1787
MARS	60	—	1784
(brændt paa Saltholm)			
KRONPRINS FREDERIK	70	—	1784
PRINSESSE LOUISA AUGUSTA	60	—	1783
(laa i Norge)			
ARVEPRINS FREDERIK	70	—	1782
DITMARSKEN	60	—	1780
(ædelagt i Dokken)			
JUSTITIA	70	—	1777
PRINSESSE SOPHIA FRIDERICA	70	—	1775

Tilbage paa Holmen laa en Lystfregat, som Kongen af England havde foræret sin Søstersøn, Kronprinsen, ved dennes Konfirmation. Kronprinsen sendte den samme Aar tilbage til England med nogle frigivne Krigsfanger.

Belært af Erfaringerne fra 1801 havde Englænderne ikke ment at kunne tvinge den danske Regering ved Angreb fra Søsiden. Ekspeditionens Hurtighed og Hemmelighed skulde sikre, at vor Flaade ikke naaedes udrustet, og den engelske Flaade gjorde ikke noget Forsøg paa at angribe vor Sødeffension. Den optraadte kun som Dækning af Transportflaaden og for Landsætningen.

Skønt Foretaget var anlagt paa, at i hvert Fald kun en ringe Del af den danske Flaade var udrustet, havde man dog faaet

Respekt nok til at samle en Dækningsflaade paa 25 Linieskibe og 40 mindre Skibe sammen fra de forskellige Blokade-Omraader. England kunde næppe have samlet en større Styrke paa det Tidspunkt, og hvis den danske Flaade paa 20 Linieskibe m. m. havde været udrustet og kampklar, vilde det have været imod de Principper, England fulgte, at sende den store Transportflaade med Tropper frem uden først at have sikret sig Søherredømmet. Det maa derfor antages, at Overfaldet slet ikke vilde være forsøgt, hvis vor Flaade havde været udrustet, men at England i saa Fald vilde have sikret sig Danmarks Stilling ad diplomatisk Vej. Dette saa meget mere som et gunstigt Resultat herved kunde ventes opnaaet.

Saaledes som det gik, blev det flaadeløse Danmark efter et kort 3 Ugers Felttog og 3 Dages Bombardement af København sat ud af Spillet af en lille Hær paa knap 30.000 Mand. Med denne havde England i Modsætning til i 1801 opnaaet mere, end det oprindelige forlangte, og dette Resultat havde — ligeledes i Modsætning til 1801 — kostet det meget lidt.

Da vor Flaade var røvet, var Danmark afvæbnet, saa at Herredømmet i vore Farvande kunde hævdes med Smaaskibe, og saa vel vore egne Tropper som de Hjælpetropper, Napoleon sendte til Angreb paa Sverige, stod afmægtige i Land. De maatte i Hovedsagen forblive i de Landsdele, hvor de var, og kunde kun lejlighedsvis og faa ad Gangen føres

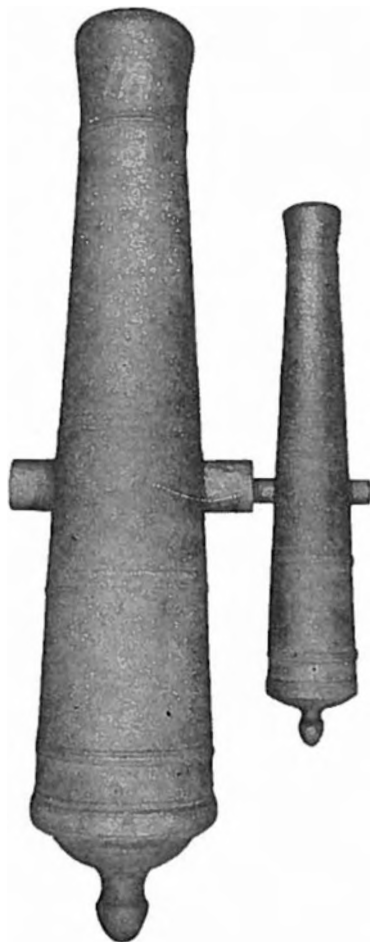

Fig. 226. En 36- og en 4-pundig Støbejernskanon af det nye Rids. (Fot. Tejhusemuseet.)

over Bælterne, ligesom der ikke kunde tænkes paa Angreb over Sundet.

Som ren Spareforanstaltning havde det ogsaa været en daarlig Spekulation at holde Flaaden udrustet alle de seks urolige Aar. Den røvede Flaade ansattes af Samtiden til en Værdi af 20 Millioner Rigsbankdaler, den beslaglagte Handelsflaade til 30 Millioner Rigsbankdaler og Hovedstadens materielle Skade ved Bombardementet til over 16 Millioner Rigsbankdaler, hvilke 66 Millioner Rigsbankdaler antoges at være det dobbelte af, hvad Flaadens Udrustning i den nævnte Tid vilde have kostet. Naar hertil føjes, hvad de paafølgende syv Aars Krig kostede, dels i direkte Udgifter og dels i tabt Handel, hvilket tilsammen førte til Statsbankerotten i 1813, samt hvad Tabet af Norge og af faldne og saarede betød, vil det ses, at det ogsaa rent materielt havde været betydeligt billigere at betale den Assurancepræmie, som Flaadens Udrustning betød.

Den 6. November ankom Kronprinsen til København og lod straks Generalerne Peymann, Bielefeldt og Gedde arrestere, hvorimod Kommandør Sten Bille der ogsaa havde siddet i det Krigsraad, Peymann havde afholdt inden Kapitulationen, men som her havde stemt imod den og for Kamp til det sidste, gik fri for Tiltale. De tre Generaler dømtes fra Livet men benaadedes.

Vi mistede ikke vor Flaade i aaben og ærlig Kamp og kun til Dels paa Grund af General Peymanns svage Karakter; den virkelige Aarsag var vort elendige Diplomati, der troede, at Danmark kunde ligge ubeskyttet hen som i Fredens Tider, naar vore Naboer og Genboer var i Krig.

Daarlige Politikere har senere søgt at dække over deres Forgængeres Fejl ved at nævne 1807 som Eksempel paa, at et stærkt Forsvar, specielt en stærk Flaade, frembyder en Fare for Danmarks Inddragen i Krig. Det er dog at stille Sagen paa Hovedet hvilket blandt andet ses af den engelske Udenrigsminister Cannings Betænkning, som han skev umiddelbart efter: »Besiddelsen af den danske Flaade kan kun delvis fjerne den Fare, der truer Storbritannien, ja vil nærmest fremskynde den, hvis den ikke

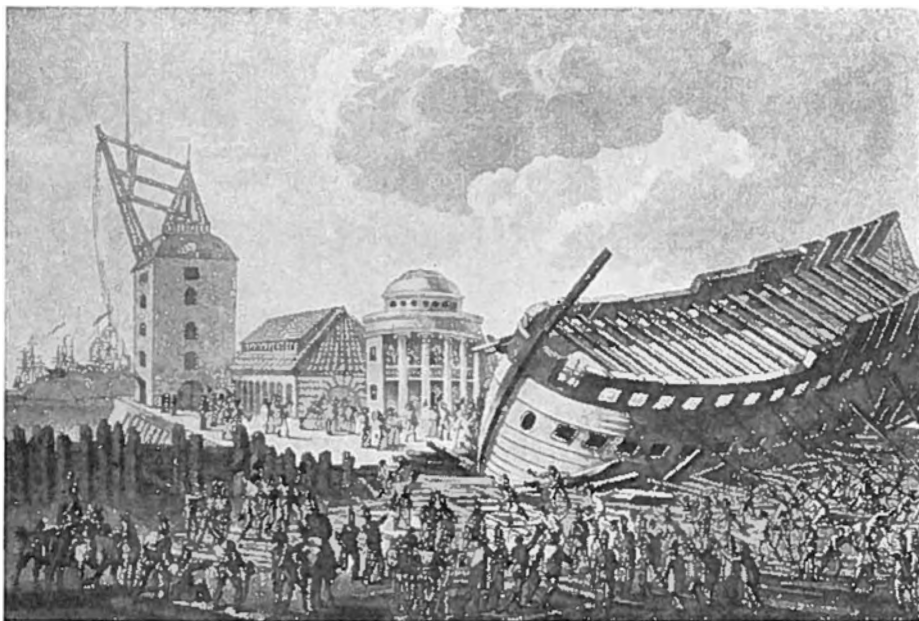

Fig. 227. Linieskibet vælte af Stablerne den 17. Oktober 1807. Efter Stik af Haas.
(Fot. Det kgl. Bibliotek.)

ledsages af andre Forholdsregler. For derved berøves Danmark Magt til at standse Frankrigs Fremtrængen, hvor det havde omfattende Midler til at gøre det, hvis det havde sin Flaade. Hvis det (Danmark) ogsaa var besjælet af Vilje til at forsvare sin Uafhængighed paa Øerne mod Frankrig, er det næppe for meget at sige, at den enkelte og særlige Forholdsregel at bemægtige sig dets Flaade og saaledes berøve det Evnen, bliver en meget uretfærdig Handling».

Tydeligere kunde selve Ophavsmanden til Overfaldet dog vist ikke sige, at det var Tvivl om vor »Vilje til at forsvare sin (vor) Uafhængighed«, der fik ham til at foretage Overfaldet, og at det altsaa var vort daarlige Diplomati, der alene maatte bære Skylden. Det havde ganske vist gentagne Gange forsikret, at vi ikke vilde lade os tvinge til fjendtlige Handlinger mod England; men Ord alene har ingen Værdi, naar det gælder Nationers Uafhængighed eller Velfærd. I saa Fald gælder kun Styrke. Det var det, A. P.

Bernstorff havde forstaaet og derfor altid holdt Flaaden udrustet og kampklar under Uro i Europa eller, naar han forhandlede.

Det forstod England, og derfor stolede de paa hans Ord. Men det forstod ikke, at vore omfattende Midler (vor Flaade) til at standse Frankrigs Fremtrængens ikke var klar, naar Frankrig truede vor Uafhængighed, og derfor stolede det nu *ikke* paa vore Ord.

Napoleon og Rusland havde besluttet at tvinge Danmark og benytte vor Flaade mod England. Det var dette, England vilde hindre. Her gjaldt det altsaa for hver af de to Parter om at komme først i Kapløbet. Da England rent tilfældigt havde Tropper parat, leverede det selv Bevis for, hvor hurtigt og let et flaadeløst Danmark kunde betvinges. Dets Frygt for, at Napoleon, der altid havde Hære klar, skulde gøre det, var derfor vel begrundet. Vort Diplomati, og det alene, havde Skylden for 1807 og alle de Ulykker, der fulgte i dets Kølvand.

Fig. 228. Dansk Skibehuggert.
(Fot. Tejhusmuseet.)

Man skulde tro, at Danmark i 1807 havde lært, at man ikke kan sikre vort Land ved at lade det ligge forsvarsløst hen, men at den gamle Erfaring er rigtig, der siger, at et militært Vacuum tiltrækker Operationer under Krig. Vor seneste Historie viser imidlertid, at 1807 aabenbart ikke var nok hertil.

KANONBAADSKRIGEN 1807—14

Kort efter Københavns Kapitulation havde England tilbudt at træde i Alliance med Danmark eller at anerkende vor Neutralitet og da at tilbagelevere Flaaden tre Aar efter den almindelige Fred. England var nemlig klar over, at man vel havde afværget den offensive Fare, der vilde have været til Stede, hvis Napoleon var kommet først til vort forsvarsløse Land, og vor Flaade dermed var faldet i hans Hænder, men at man ikke havde afværget

de alvorlige Vanskeligheder, som vore Farvande i Fjendehaand vilde frembyde for den store engelske Østersøhandel og for Angreb paa dets Forbunds-fælle, Sverige. Det maatte derfor sørge for deres Bevogtning.

Det brutale Overfald havde imidlertid skabt en saadan Harme i Danmark, at enhver Forhandling blev afvist, og vi henvendte os til Englands Fjender om Hjælp; men Københavns Kapitulation efter et meget svagt Forsvar og Flaadens Udlevering var i Napoleons Øjne Handlinger, der gjorde det vanskeligt at stole paa os som Forbunds-fælle. Begivenhederne fristede langt mere til at erobre og selv besætte Landet, men det lykkedes os dog den 31. Oktober 1807 at faa af-

sluttet et Forbund. Danmark traadte dermed som Englands uforsonlige Fjende ind i Fastlandsspærringen og aabnede hurtigt den lille Krig i vore Farvande mod den engelske Handel. Englands første Træk herimod var Erobring og Besættelsen af Helgoland, hvorved det skaffede sig et Støttestpunkt ud for de tyske Flodmundinger i Nordsøen, men inden for Skagen var et saadant enkelt Støttestpunkt ikke nok; dér maatte dets Flaade yde Beskyttelse for Handelsskibene.

Fig. 299. Frederik VI som Kronprins. Malet i Admirals-Uniform af Jens Juel 1794. (Fot. Rosenberg).

Kun faa danske Orlogsskibe havde været paa Tugt og havde derved undgaaet Udlevering, men 2 af Englænderne sænkede Stykpramme blev genoptaget, og nogle af de Smaafartøjer, Englænderne under Vejs havde landsat eller ladet drive, blev bjerget ind. Den Flaade, hvormed Danmark kunde begynde Krigen mod Verdens største Sømagt, var derefter: 2 *Linieskibe*, 1 *Korvet*, 4 *Brigger*, 3 *Stykpramme*, 1 *Flaadebatteri*, 1 *Kongejaagt*, 16 *Kanon- og Morterbaade*, 2 *Kongebaade* og 1 *Lystjaagt*. Paa Holmen fandtes efter Englændernes Afsejling: noget over 1000 gamle Kanoner med Rapperter, 26.000 Kugler og Bomber, 60 Centner Krudt, 1900 Centner Salpeter, 400 Centner Svovl, noget Tømmer, Stenkul og enkelte andre Ting, som de ikke havde haft Plads til at føre med sig.

Flaadens Ran havde ikke alene vakt Harme og Bitterhed. Den havde ogsaa vakt Vilje i hele Folket til at tage Kampen op. Fra alle Sider strømmede frivillige Bidrag ind til Flaadens Genopbygning. Af de 255 Kanonbaade, der byggedes i de paafølgende syv Krigsaar, byggedes ikke mindre end 43 helt af private, saa at hele Folket stod bag Flaaden og Krigen. Dette baade lettede Finanserne og fremmede Arbejdet.

Alle brugelige Skibsværfter blev sat i Gang med Nybygninger til Flaaden, og Haandværkere fra Holmen sendtes til flere af dem for at vejlede de private. Foruden Holmen, Glückstadt og Frederiksværn oprettedes saaledes i Svendborg, Kiel, Christianssand, Bergen og Trondhjem midlertidige Orlogsværfter, der forestodes af Søofficerer, og som byggede efter Tegninger fra Holmen.

Af Tømmeret fra de paa Stablerne ødelagte Skibe byggedes efter Hohlenbergs Tegninger det lille Linieskib PHOENIX, der sattes i Vandet 1810, men da det gjaldt om hurtigt at naa op paa et tilstrækkeligt Antal Skibe, var det iøvrigt hovedsagelig Kanonbaade og mindre Skibe, man tog fat paa at bygge. Inden Udgangen af 1808 var 143 Kanonbaade, 4 Brigger og 2 Stykpramme færdigbyggede til Brug.

En Opgørelse over Flaaden under Krigen ser saaledes ud:

	Linieskibe	Fregatter	Korvetter	Brigge	Skon- nerter	Styk- pramme	Mindre Skibe
1807 havdes	2	-	1	4	-	3	21
under Krigen byggedes.....	1	4	-	8	2	4	281
armerede Handelsskibe	-	-	-	1	3	-	9
erobrede Skibe	-	-	-	9	-	-	7
Ialt:..	3	4	1	22	5	7	318
Under Krigen mistedes.....	1	1	1	7	2	-	35
Forblev i Norge efter 1814 .	-	-	-	8	1	-	113
Ialt:..	1	1	1	15	3	-	148
Vor Flaade efter Krigen	2	3	-	7	2	7	170

Ved Krigen mod England ophørte den Søfart og Handel, der havde været en Kilde til Velstand i de forløbne Aar. Vor Flaades Konvojerings-Opgaver ude paa Havene faldt bort, og de resterende Opgaver maatte blive: 1) at vedligeholde Forbindelsen mellem Landsdelene, herunder navnlig at sørge for Norges Forsyning med Korn og andre Fornødenheder, som det manglede, 2) at føre Handelskrig mod England overalt i vore Farvande, og dernæst, fordi vi ikke vidste, hvordan England vilde føre Krigen imod os, 3) at deltage i Forsvaret af vore udstrakte Kyster.

Batterier anlagdes mange Steder ved Kysterne, særlig ved Indløb til Fjorde og Havne, idet Søofficerer sammen med Amtmændene i Forvejen havde berejst Kysterne og udpeget deres Beliggenhed under Hensyntagen til Ankerplads, Forsvarsmuligheder, Transportforhold o. l. Ved Batterierne stationeredes Kanonbaads-Flotiller, efterhaanden som de blev færdige, paa de Steder, hvor Fjenden kunde ventes. Kanonbaadene forblev som Regel paa deres Stationer hele Aaret og vedligeholdtes ved stedlige Værfter. Ved at være spredt saaledes virkede de, skønt Englænderne ikke foretog væsentlige Angreb paa Land, som Betryggelse

for Folket og som Beskyttelse for Kystfarten, ligesom de altid var klar til Angreb paa passerende engelske Skibe.

Kanonbaadenes Konstruktion forandredes betydeligt under Krigen, idet deres Sejleevne efterhaanden øgedes paa Roevnens Bekostning. For at kunne have Folkene om Bord til Stadighed

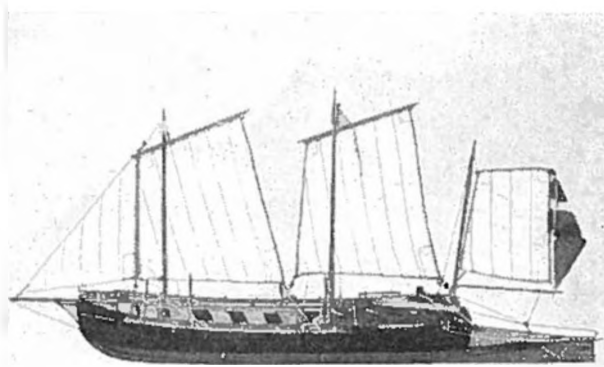

Fig. 230. Model af Kanonjolle 1809.
(Fot. Orlogsværftets Modellsamling).

og for at kunne klare sig i høj Sø forsynedes de først byggede senere med Lugedæk, og de senere blev bygget som Dæksfartøjer med nogenlunde Roevne men med langt større Sejleevne.

Medens Kanonbaadene i Almindelighed ikke gik langt fra deres Stationer, sørgede de

noget større Skibe for Forbindelsen mellem Landsdelene, navnlig Forbindelsen med Norge. Deres Del af Handelskrigen udførtes derfor mest i Skagerak. I Handelskrigen deltog desuden en Del Kapere. De fleste af disse var smaa, og maatte derfor søge deres Maal nær Kysterne, medens de enkelte større Kapere færdedes overalt i vore Farvande.

Linieskibet PRINS CHRISTIAN FREDERIK paa 68 Kanoner, ført af Kommandørkaptajn Sneedorff, havde sammen med Briggen LAUGEN paa 18 Kanoner, ført af Premierløjtnant Peter Wulff, været paa Øvelsestogt med Kadetter og kom den 10. August 1807 ind til Christianssand, hvor Besætningerne overførtes til det gamle Linieskib PRINSESSE LOVISA AUGUSTA, der skulde til København for at reparere. Da Sneedorff imidlertid fik Efterretning om Krigen Udbrud, sejlede han med PRINSESSE LOVISA AUGUSTA og LAUGEN til den befæstede Frederiks-

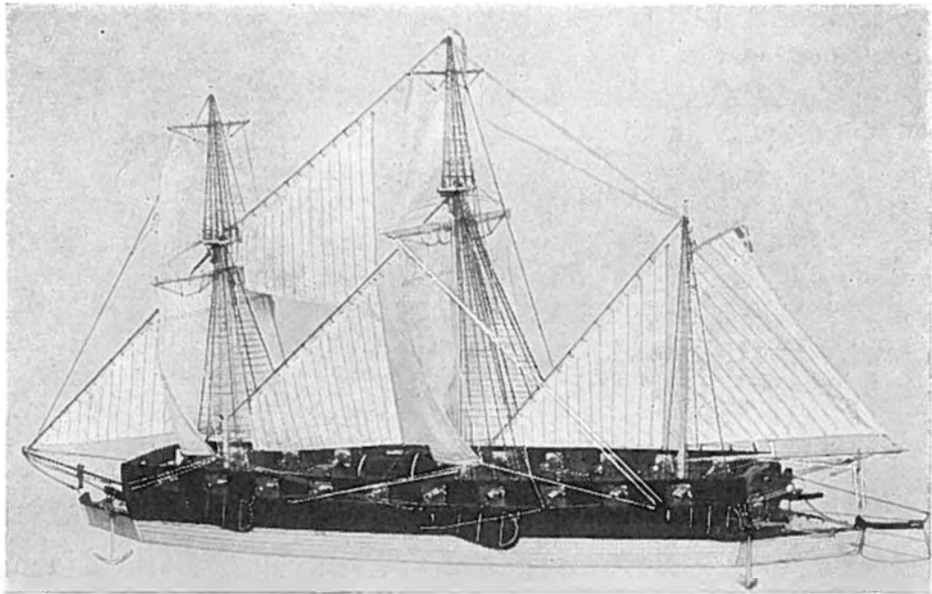

Fig. 231. Model af Stykpram HAJEN. 1802. (Fot. Orlogsværkets Modelsamling).

værn, hvorfra han senere var ude paa Jagt efter et engelsk Linieskib, men maatte vende om med uforrettet Sag paa Grund af Modvind og haardt Vejr. Linieskibet PRINS CHRISTIAN FREDERIK stilledes imidlertid under Kaptajn Vilhelm Jessens Kommando (kendt fra Vestindien 1801), og der samledes Besætning til den i Christianssand. Englænderne, der havde faaet Efterretning om de to Linieskibe, samlede allerede i September en Eskadre ud for Christianssand, og den kommanderende Officer sendte Bud til Byen, at hvis Linieskibet ikke blev udleveret, vilde han angribe. Jessen littede derfor den 29. September om Aftenen, slap i Mørket forbi Englænderne og naaede Frederiksværn, hvor den lille Eskadre nu var samlet.

Skibene var imidlertid meget lidt egnet til Vintertogt. PRINSESSE LOVISA AUGUSTA var nærmest usødygtigt, alle Skibene havde meget lidt Reservegods og Proviant, og Mandskabet manglede Vinterbeklædning. De forlod dog den 18. November Havn for at krydse i Skagerak, men allerede 2 Dage efter viste

PRINSESSE LOVISA AUGUSTA sig saa havareret, at den maatte sejle tilbage til Havn. Ved Tilbagekomsten til Frederiksværn modtog Sneedorff Ordre fra Kronprinsen om at sejle til Sundet og angribe et Linieskib og to Fregatter, som opholdt sig der. Efter at nødtørftig Istandsættelse var foretaget, forlod de to Linieskibe derfor den 30. November Norge, medens Briggen, der var sendt til Christiansand, forblev der. Den 4. December ankom Linieskibene til Sundet, som de engelske Skibe da havde forladt. PRINSESSE LOVISA AUGUSTA var i saa daarlig Stand, at den kort efter maatte oplægges og ikke kom til Søs mere, medens PRINS CHRISTIAN FREDERIK sendtes tilbage til Norge.

I 1808 begyndte Rusland Felttog mod Finland for i Overensstemmelse med Tilsit-Aftalen at tvinge Sverige ind i Fastlandsspærringen mod England. Den engelske Udenrigsminister Canning truede Danmark med Sjællands Besættelse af svenske Tropper og med at belønne Sverige med Norge. Da den svenske Konge, Gustav IV, samtidig viste fjendtlig Stemning mod Danmark, saa vor Regering derfor ikke anden Udvej end at slutte os helt til Englands Fjender, og den 29. Februar 1808 erklærede vi Sverige Krig.

Det var Hensigten at lade en dansk-fransk Hær gøre Indfald i Skaane, og for at sikre Troppernes Overførsel kaldtes nu vort eneste Linieskib, PRINS CHRISTIAN FREDERIK, der Vinteren igennem sammen med Briggen LAUGEN havde krydset i Skagerak for at sikre Tilførslerne til Norge, ned til Sundet. Det havde nylig jaget en engelsk Fregat, der førte Subsidiøpenge til Sverige, men som var undsluppet til Gøteborg og havde indberettet det passerede, hvorfor en engelsk Eskadre under Kommandør Georg Parker sendtes til Kattegat.

Den 11. Marts, da vort Linieskib passerede Gøtaelven, laa tre engelske Linieskibe med nogle Fregatter og Smaaskibe indefrosset ved Gøteborg. Den engelske Eskadre fik nu travlt med at ise sig ud, hvorefter nogle Smaaskibe sendtes til Store Bælt for at stoppe

Overfarten mellem Nyborg og Korsør, medens Resten sejlede mod Sundet.

PRINS CHRISTIAN FREDERIK var den 11. om Aftenen ankommet til Helsingør, hvor den paa Grund af Is ved København ankrede. Den 18. Marts modtog Jessen en Ordre direkte af Kong Frederik VI, der den 8. Marts havde efterfulgt sin sindssyge Fader paa Tronen, om straks at sejle til Store Bælt for om muligt at erobre en fjendtlig Fregat, der havde taget Post ved Sprogø, da »det er af yderste Vigtighed at faa denne Fregat forjaget fra Bæltet.«

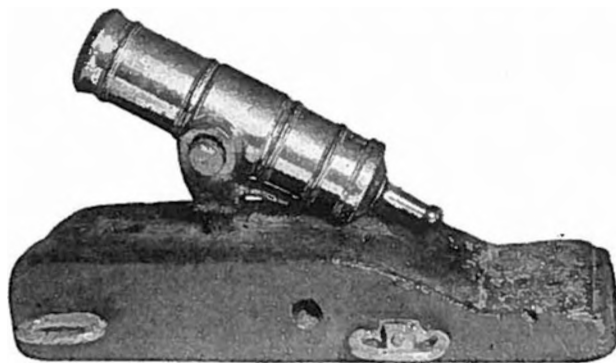

Fig. 232. En 4-pundig Haubits. (Fot. Søartilleriet).

Den danske Regering var ganske vist uvidende om den engelske Eskadres Ankomst til Gøteborg, men den fjendtlige Fregats Tilstedeværelse i Bæltet tydede dog paa en engelsk Eskadre i danske Farvande, og Kongen paabød da ogsaa Jessen Hemmelighed og Hurtighed med Ekspeditionen samt at søge Slipshavn »for en overlegen Styrke i Bæltet«. Det var derfor et voveligt Foretagende, vort eneste Linieskib skulde anvendes til. Der havde været megen Sygdom om Bord, og Jessen havde ved sin Ankomst til Helsingør maattet sende 200 syge i Land. Nu fik han umiddelbart inden sin Afsejling 200 uøvede Folk om Bord sammen med Vand og Proviant for 8 Dage.

Den 21. Marts om Morgenen var Linieskibet endelig klar og stod Sundet ud. En halv Time efter at det havde passeret Nakkehoved, kom tre engelske Linieskibe Nord fra og ankrede ud for Hornbæk, uden at de to Parter fik hinanden i Sigte. Admiral Bille sendte straks Bud af Sted for at advare Jessen, og Fiskere fra Hornbæk sejlede paa eget Initiativ ud for at indhente ham

i samme Hensigt, men ingen af Budene naaede ham. Jessen havde imidlertid passeret Sjællands Rev og sejlede SV paa gennem Samsø Bælt, men da Vinden var for sydlig til paa Kurs at passere den farlige Grund Bolsaxen, ankrede han inden Mørkets Frem-

SJÆLLANDS ODDE 22-3 1808

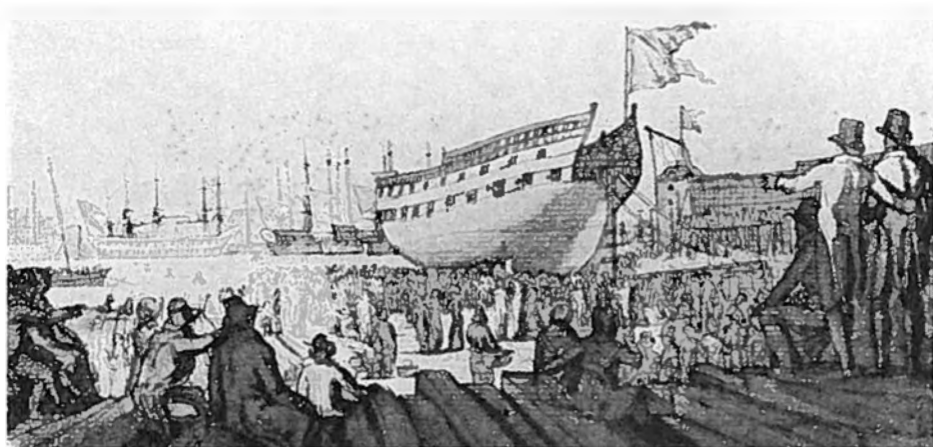
brud mellem Sejbrø og Refsnæs. To tremastede Orlogsmænd var siden Kl. 13 1/2, da Linieskibet befandt sig noget Øst for Sjællands Rev, set styre mellem Hastensgrunden og Hjelm mod Store Bælt, og Kl. 18 gik de til Ankers ved Refsnæs godt 4 Sømil Sønden for Linieskibet.

Kommandør Parker havde imidlertid fra Helsingborg faaet Underretning om PRINSCHRISTIAN FREDERIK's Afgang. Han beordrede derfor Linieskibet VANGUARD til at

blive ved Indgangen til Sundet for at afskære vort Linieskibs Tilbagevej, og sejlede selv Vest paa med de to Linieskibe STATELY og NASSAU. (Det sidste Skib var det i 1801 erobrede danske HOLSTEN.)

Kampen ved Sjællands Odde den 22. Marts 1808.

Den 22. Marts Kl. 08 lettede de to engelske Fregatter og krydsede for NOLig Vind op mod Linieskibet, som det ansaa for en

Linieskibet PRINS CHRISTIAN FREDERIK's Stabelafleebning paa Nyholm 1804.

Efter Zachariae: Orlogsværftets Historie.

Landsmand. Jessen littede ogsaa og stod Nord paa for at trække de fjendtlige Fregatter bort fra Bæltet, inden han optog Kamp. Næstkommanderende, den fra 2. April 1801 kendte Kaptajn Carl Rothe, skrev nemlig senere i sin Rapport, at Jessen an-saa det som sin Opgave at fjerne Fjenden fra Bæltet for at give de franske Tropper Lejlighed til at komme fra Fyn til Sjælland. Naar han i Løbet af Dagen havde nedkæmpet de to Fjender, vilde han vende sig mod Bæltet for at forjage den der værende fjendtlige Fregat, som forstærket med de to Skibe, hvis han holdt Syd paa, kunde blive ham for meget. Selv om hans Skib var et Linieskib med svære Skibssider, og Fjendens Skibe kun var Fregatter, maatte han dog tænke paa, at de tilsammen havde et langt større Antal Kanoner.

Kl. ca. 12 observeredes endnu en engelsk Tremaster (Korvet)

kommende Nord fra. Den holdt straks Øst paa og forenede sig med de to Fregatter. Jessen fortsatte dog sin Kurs Vest om Hastens Grund.

Kl. 14 fik han imidlertid de to engelske Linieskibe STATELY og NASSAU i Sigte, der kom for rum Vind ned imod ham mellem Anholt og Lysegrund. Dermed var Situationen totalt forandret, idet Jessen nu stod over for en afgjort fjendtlig Overmagt, saa at han maatte søge at undgaa Kamp. Han vendte derfor og holdt ned mod Sejrs Bugt hvor de store fjendtlige Skibe næppe turde følge ham, men da det kom til Stykket, turde den fra København medtagne kendte Mand imidlertid ikke paa-tage sig at føre det dybt stikkende Skib Sønden om Sejrs.

Under de Omstændigheder sammenkaldte Jessen sine fire ældste Officerer, Rothe, Top, Ferry og Willemoes, for at høre deres Raad. Man var enige om, at ved at sejle Syd paa Vest om Sejrs vilde man trække hele den fjendtlige Styrke til Store Bælt, hvilket det var Togtets Maal at hindre. Desuden var det tvivlsomt, om afgørende Kamp mod de fjendtlige Linieskibe derved kunne undgaaes, idet de tre Krydsere, der var i Sigte, og den fjerde i Bæltet da skulde passeres og maaske ej kunde overvindes, før Linieskibene kom til Undsætning. Hvis man derimod kunde passere Sjællands Rev før Fjendens Ankomst, kunde man maaske, hvis Vinden, der nu var østlig, atter trak sig mere nordlig, med sit større Lokalkendskab naa Kronborg inden Fjenden. Idet man var uvidende om, at VANGUARD befandt sig uden for Sundet, mente man da at være undsluppet, samtidig med at de fem Fjender, der nu omgav Linieskibet, var trukket bort fra Bæltet.

I Begyndelsen gik det som beregnet. Kl. 17½ passeredes Sjællands Rev, medens Fjenden endnu var 2 Sømil borte, men efter Vendingen trak Vinden sig ikke nordligere som haabet men stadig sydligere, saa at Linieskibet maatte ligge bidevind for at sejle langs Revet, medens Fjenden endnu havde rum Vind. Tilmed aftog Kulingen, hvilket ogsaa var uheldigt, fordi Linieskibet var en daarlig Flotvejssejler, men en god Sejler i frisk

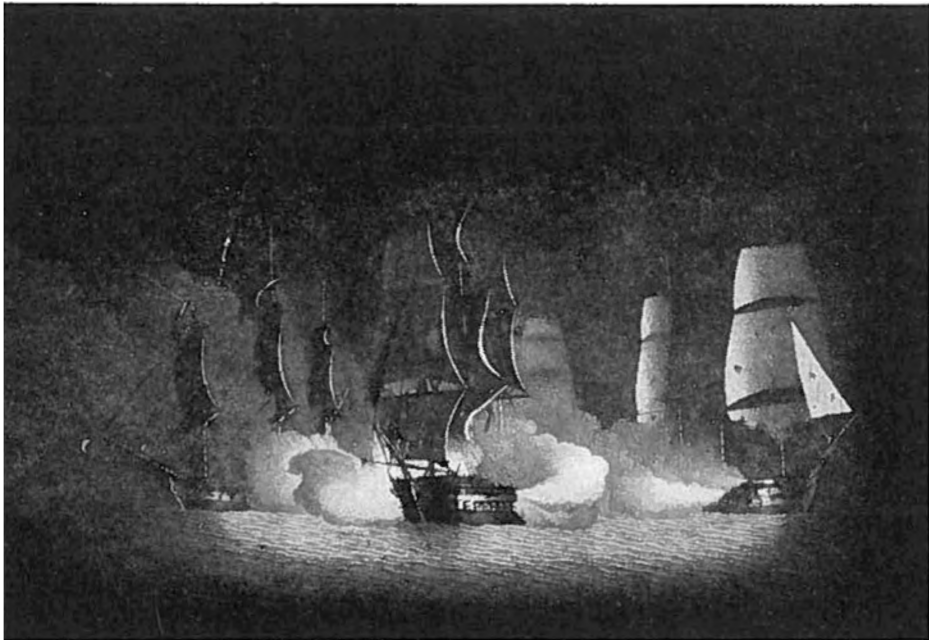

Fig. 234. Kampen ved Sjællands Odde. Efter Søofficersforeningens Stik af T. E. Lønning.

Vind. Da Vejret holdt sig klart, blev man snart paa det rene med, at Mærke heller ikke vilde give Mulighed for at undslippe, og at det vilde komme til Kamp med en Besætning, hvoraf en Trediedel kun havde været faa Dage om Bord, mod dobbelt Overmagt, idet saavel det danske som de to engelske Linieskibe var 68-Kanon-Skibe.

Kl. 19½ faldt de første Skud mod NASSAU, der var lige i Køl vandet, og nogle velrettede Skud fra Agterkanonerne traf NASSAU's Bov, Fokkeraa og Forebramstang. I frisk Vind kunde de derved opstaaede Havarier have hindret Angreb, men i den løje Vind fik de ingen Følger.

Kl. 19¾ naaede NASSAU op paa vort Linieskibs Styrbords Laaring og faa Minutter efter dublerede STATELY paa Bagbords Laaring, saa at navnlig PRINS CHRISTIAN FREDERIKS Agterskib blev haardt medtaget af den dobbelte Ild. Roret

Fig. 236. Vilhelm Jessen.

blev beskadiget og Sty-
ringen derved vanske-
lig. Flere Kanoner
paa begge Batterier
blev ubrugelige, og
Takkelagen led me-
get; men Fjenderne
forblev heller ikke
uskadt.

Kl. 21 blev Eng-
lænderne derfor nødt
til at sakke for at re-
parere, men 20—25
Minutter efter kom
de igen op og duble-
rede atter. De blev
modtaget med Hur-
raraab fra vore Folk,
og Kampen blev at-
ter heftig. Imidlertid
var ogsaa Fregatterne
kommet op, og det lyk-
kedes *STATELY* at

glide saa meget frem, at den største af dem, *QUEBECK* paa
44 Kanoner, kunde faa Plads paa Bagbords Laaring af *PRINS
CHRISTIAN FREDERIK*, der dermed var helt omringet og
udsat for Entring af en 2 til 3 Gange overlegen Fjende; men
Jessen afslog Opfordringen til Overgivelse, idet hans Plan gik
ud paa at faa de to fjendtlige Linieskibe til at løbe paa Grund
sammen med hans eget.

Linieskibet led imidlertid meget, og Mandefaldet var stort
det sidste Stykke Vej, inden det tog Grunden en Kabellængde
fra Land. Straks efter Grundstødningen strøg Jessen Flaget.
Englænderne, hvoraft *NASSAU* var paa Laaringen, altsaa lidt
agterligere, og de to andre paa Ydersiden, klarede netop Grunden

ved straks at vende og derpaa ankre 3—4 Kabellængder længere ude. STATELYs Næstkommanderende, der kom om Bord, umiddelbart efter at Flaget var strøget, søgte at redde Linieskibet ved at lade Ankret falde, men derved svajede det op og kom paa Grund med Agterenden og stod haardt fast.

Efter at Fangerne var taget om Bord i de engelske Skibe, og Forsøg paa at bjerge Prisen maatte opgives, satte Englænderne den følgende Aften Kl. 19 Ild paa Skibet, og Kl. 22 sprang det i Luften. Senere opfiskedes de fleste Kanoner og Ankrene, og en Del af Inventaret drev i Land.

Paa dansk Side faldt Løjtnanterne Willemoes og Dahlerup samt Soland af Landetaten og 61 Mand, medens Kaptajn Rothe, Løjtnant Top og 82 Mand var haardt saarede, og Jessen, Løjtnanterne Ferry og Tostrup samt 42 Mand var let saarede. Over en Trediedel af Besætningens 576 Mand var saaledes ukampdygtige.

De engelske Tab kan ikke opgives, men Rothe skrev i sin før omtalte Rapport, at STATELY under Kampen kastede 12 døde over Bord, at 11 Mand i de tre følgende Dage døde af deres Saar, og at det endnu den 1. April havde 27 haardt saarede paa Sygelisten. Parkers Opgivelse af 32 døde og saarede paa STATELY kan derfor næppe være rigtig, og NASSAU's Opgivelse af 17 døde og saarede lyder heller ikke trolig.

Paa de faldnes Grav paa Odden Kirkegaard rejstes en Mindesten, hvorpaa følgende skønne Vers af Grundtvig staar:

»De Snekker mødtes i Kvæl paa Hav,
og Luften begyndte at gløde;
de leged alt over den aabne Grav,
og Bølgerne gjordes saa røde.
Her er jeg sat til en Bautasten
at vidne for Slægter i Norden:
danske de var, hvis møre Ben
under mig smuldre i Jorden.
Danske af Tunge, at Æt og af Id,
Thi! skal de nævnes i løbende Tid:
Fædreens værdige Sønner.«

Vort sidste Linieskib var efter en værdig Kamp udslettet. Det havde tilføjet sine talrige Modstandere saa megen Skade, at Fregatterne, der havde lidt mindst, først efter 3 Dages Forløb

Fig. 236. Heltegraven paa Oddens Kirkegaard.
(Efter Vilh. la Cour: Danmarks Historie).

kunde sejle til Bæltet, og Linieskibene havde 4 Dages strengt Arbejde, inden de kunde afsejle til Gøteborg. Derfra maatte STATELY endda sendes hjem for at faa nye Master og undergaa en stor Reparation. — PRINS CHRISTIAN FREDERIK havde altsaa ved sin Kamp holdt Bæltet fri til Overførsel af Tropper til den 26. Marts, men Lejligheden blev ikke udnyttet som Følge af de politiske Forhold, og navnlig efter at den engelske Admiral Saumarez i Midten af April var ankommet til Gøteborg med en Eskadre

paa 11 Linieskibe og et stort Antal mindre Skibe, blev de danske Farvande oversvømmet med engelske Krydsere og kom helt under engelsk Søherredømme, saa at alle Overførsler mellem Landsdelene blev vanskelige. Helt afbrudt blev Forbindelserne dog ikke; dristige Sømænd, hvoraf der var mange, kunde altid komme frem, naar Vind og Strøm passede, og den »lille Krig« førtes med

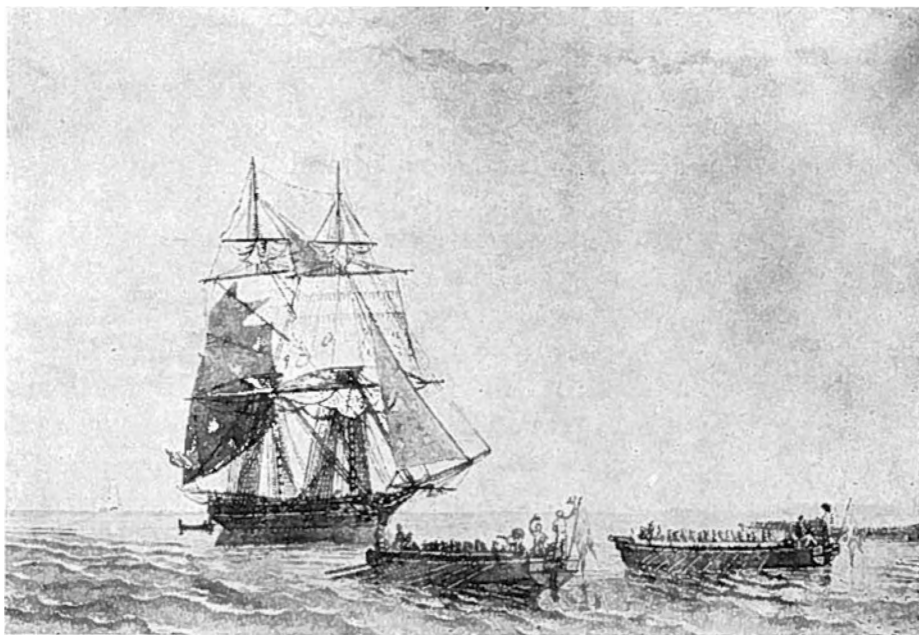

Fig. 237. Briggen THE TICKLER's Erobring den 4. Juni 1808.

Efter Tegning af Truslev. (Fot. Det kgl. Bibliotek).

Lidenskab fra dansk Side. Alligevel kunde det ikke hindres, at Englænderne gjorde Strandhugst mange Steder. Den danske Regering maatte derfor beordre Kvæg og Kornoplæg bort fra Kysten, alle Skibe og Baade samlet under Skansernes Beskyttelse, ingen Fiskeri uden særlig Tilladelse, Mørklægning af Huse ud mod Søen o.s.v. Sprogø, Tunø, Endelave, Avernakø, Drejød, Strynø og flere Smaaøer besattes af Englænderne, medens det lykkedes os at drage andre Smaaøer ind i Kystforsvaret.

Hovednerven i dette var Kanonbaadene støttet paa de over 100 Strandbatterier. Kanonbaadene var inddelt i Pelotoner paa 2 Baade, hvoraf den ene førtes af en Søofficer og den anden af en Maanedsløjtnant. 2 Pelotoner dannede en Division og 3 Divisioner en Bataillon ført af en Kaptajnløjtnant. I Nyborg laa een Bataillon Kanonbaade og een Division Morterchalupper; Svendborg og Faaborg havde hver en Peloton; Byerne: Fladstrand, Hundested,

Grenaa, Aarhus, Samsø, Kallundborg, Korsør, Skelskør, Lohals, Taars og Vordingborg havde en Division hver. Københavns Defension under Kommandørkaptajn Krieger bestod af Blokskibe, Stykpramme, Flaadebatterier og 30 Kanonbaade foruden Divisioner ved Kastrup og i Kallebodstrand. I Norge var bl. a. Kanonbaads-Stationer i Christiansand, Stavanger, Bergen og Trondhjem.

Fig. 238. Lorents Fisker. Efter C. F. Wandøl: Søkrigen 1807—14.

De første Kanonbaadskampe fandt Sted ved den norsk-svenske Grænse, hvor Kommandør L. H. Fisker, der var udnævnt til Chef for det norske Søforsvar, havde samlet 30 Kanonfartøjer ved Hvaløerne. Med 24 af disse rekognoscerede han den 27. April 1808 mod Strømstad, hvortil der var ankommet Tropper og Kanonbaade. Om Morgenens Kl. 04 blev han ud for det smalle Løb ved Furuholm modtaget med en velrettet Ild fra 5 svenske Kanonfartøjer under Kaptajn Nordberg og et Batteri i Land. Fisker kunde i det

smalle Løb, hvor Svenskerne var heldigt placeret mellem Skærene, ikke udfolde sin Overmagt og maatte efter 1½ Times Kamp trække sig tilbage med et Tab paa 7 døde og 4 saarede. Svenskernes Tab var 4 døde og 15 saarede.

En Maaned efter kom Svenskerne ud for ganske det samme ved et Angreb paa Grævlingesund tæt SØ for Hvaløerne. De førte her 30 Kanonfartøjer frem mod 6 norske under Sekondløjtnant Jakob Lund. Her havde Nordmændene ingen Tab, medens Svenskernes Tab var stort, i en enkelt Kanonbaad 20 døde og saarede.

Ved samme Tid afslog Premierløjtnant Bjelke med 4 Kanonfartøjer et natligt Angreb paa Bergen af den engelske Fregat TARTAR paa 40 Kanoner ført af Kaptajn Bettesworth. Fregatten undkom med flere Grundskud og med Chefen og 1 Mand faldne samt flere saarede. De norske Fartøjer mistede 4 Mand.

Den første Kanonbaadsbedrift i Danmark udførtes af Premier-

Fig. 239. Træfningen i Flintørønden den 9. Juni 1808. Efter Tegning af Truslev.
(Fot. Det kgl. Bibliotek).

løjtnant Christian Wulff, der kommanderede Stationerne ved Lolland, Falster og Vordingborg. Den 4. Juni havde han hele Dagen med 6 Kanonbaade jaget den engelske Orlogsbrig THE TICKLER paa 14 Kanoner, og hen imod Aften, da det blev stille, indhentede han den ud for Taars og angreb. Kanonbaadene beskød den langskibs, Chefen faldt og den led megen Skade. Da en engelsk Fregat nærmede sig, vilde Wulff entre for at gøre hurtig Ende paa Kampen, men umiddelbart inden strøg Briggen, der heldigt bragtes ind til Nakskov.

Den 11. Juni hævnede den foran nævnte engelske Fregat EUREALUS det litte Nederlag ved om Natten at overrumple og tage en dansk Kanonchalup under Taars med sine armerede Fartøjer. Besætningen var efter en anstrengende Dag gaaet i Kvarter, og Skansens Besætning kom først til Stede og aabnede Ild uden at ramme, da Englænderne var paa Vej ud med deres Prise.

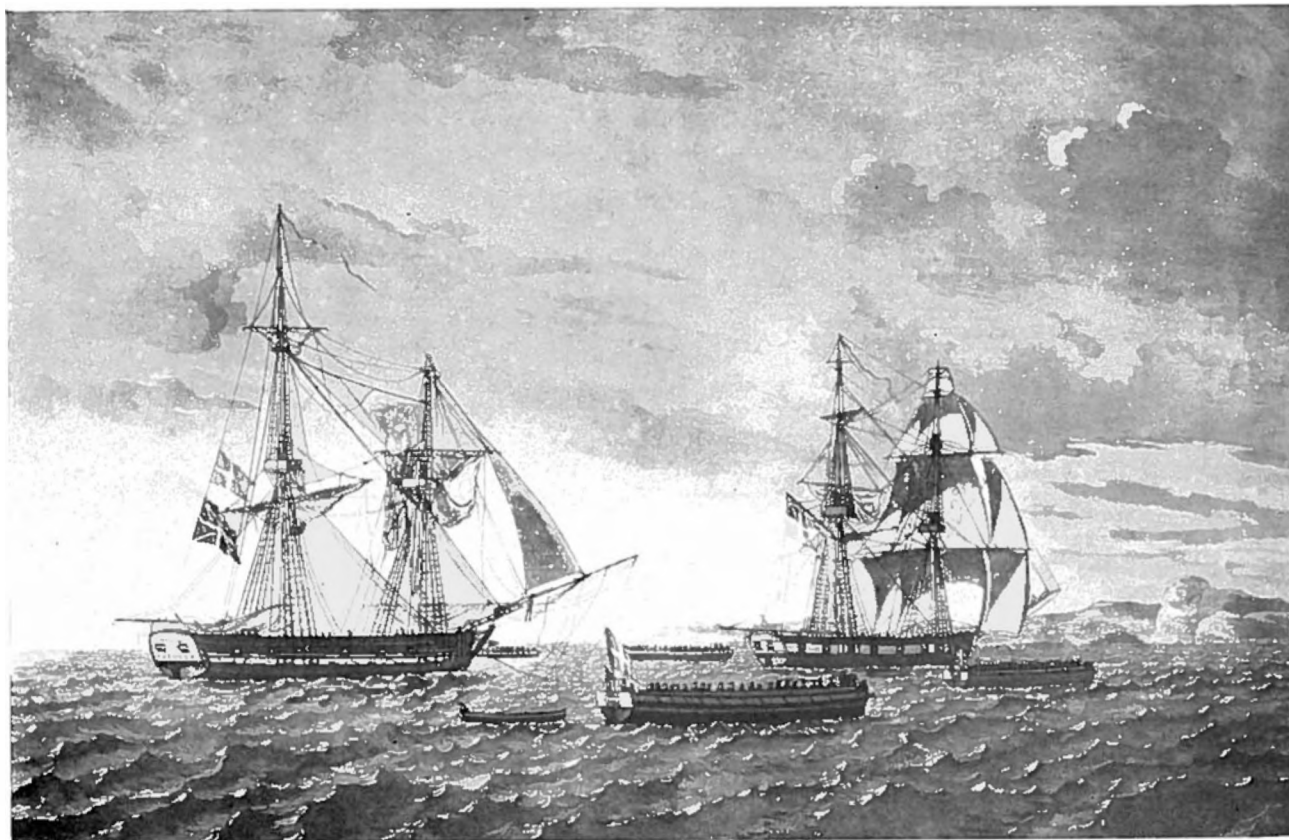
Kaptajnløjtnant U. A. Schönheyder, der var Chef for det fynske

Søforsvar overfaldt Englænderne og deres Konvojer i Store Bælt og tog adskillige Priser. Den 2. August løb han ud fra Nyborg med 8 Kanonbaade og forenede sig i Bæltet med Kaptajnløjtnant I. I. Suenson med 4 Kanonbaade fra Korsør og Chr. Wulff med 4 Kanonbaade og angreb efter Mærkets Frembud den engelske Orlogsbrig THE TIGRESS under Agersø og erobrede den efter en Times Kamp. En Maaned senere angreb Schönheyder i stille Vejr og ligeledes om Natten med 21 Kanonbaade de to engelske Orlogsbrigger KITE og MINX, der laa til Ankers ved Sprogø. Begge de fjendlige Skibe blev ilde tilredt, men en opkommende Brise hjalp dem. De lettede og naaede ind under et engelsk Linieskibs Kanoner.

Ogsaa i Sundet var Kanonbaadene virksomme. Englænderne foretrak derfor Vejen gennem Flinterenden. I Begyndelsen af Juni var en engelsk Konvoj paa 80 Handelsskibe under Dækning af 3 Orlogsbrigger og 1 Bombarderfartøj paa Vej til Østersøen ankret ved Malmø. Krieger havde derfor samlet 21 Kanonchalupper og 7 Morterbaade ved Dragør og Sydenden af Saltholm for om muligt at sikre sig noget af det rige Bytte. To Gange søgte Konvojen at slippe Syd paa men maatte gaa tilbage. Den 9. Juni var det frisk nordlig Brise, og Kl. 14 lettede den for tredje Gang og stod Syd paa, hvorfor Kanonbaadene straks angreb og forfulgte til Falsterbo Rev. Den stærkt forskudte Orlogsbrig THE TURBULENT paa 14 Kanoner og 12 Handelsskibe erobredes.

Ogsaa engelske Linieskibe gav Kanonbaadene sig i Kast med. Den 25. Juni om Natten kæmpede Kaptajnløjtnant I. I. Suenson saaledes med 6 Kanonchalupper under Stevns mod et engelsk Linieskib, der efter en Times Kamp flygtede.

Den 20. Oktober havde Kriegers Flotille en alvorlig Kamp mod Linieskibet AFRICA paa 60 Kanoner i Køge Bugt. Linieskibet skulde beskytte en stor Konvoj, der laa ved Malmø, og havde derfor lagt sig Syd for Flinterenden. Da Krieger løb ud med 19 Kanonbaade og 2 Haubitsbaade, lettede AFRICA og stod Syd paa. Snart blev det dog stille, og Krieger angreb, idet hans Baade holdt sig i de døde Vinkler for Linieskibets Batterier. Tre Timer

**Fig. 240. Briggen SEAGULL støbes af Briggen LAUGEN ind i Skærgaarden ved Christianssand den 19. Juni 1808.
Efter Tegning af Trualev. (Fot. Det kgl. Bibliotek).**

varede Kampen, og to Gange blev det engelske Flag skudt ned; men naar Kanonbaadene nærmede sig under Folkenes Hurraraab, fordi de troede, at Flaget var strøget, blev de modtaget med en dræbende Musketild paa nært Hold, og Flaget kom op igen. Det store Skibs Skrog var efterhaanden »saa gennemhullet, at en Mand kunde krybe igennem«. Agterspejlet alene var truffet af 70 Kugler, Fartøjerne var ødelagt, og Rejsningen var faldefærdig. Da man, som et gammelt Ord siger, ikke kan skyde Spurve med Kanoner, traf Linieskibet derimod sjældent Kanonbaadene. Deres største Mandefald havde de ved den før omtalte Musketild. Da Aftenbrisen efter Solnedgang kom, slap AFRICA bort, og naaede ind til Karlskrona. Det havde 9 døde og 53 saarede. Vore Tab var 28 døde og 36 saarede.

Vore Orlogsbrigger maatte ligeledes bestaa mangan haard Dyst for at udføre deres Opgaver.

Briggen LAUGEN paa 20 Stk. 18pundige Kanoner og ført af Premierløjtnant Peter Wulff kæmpede den 14. Marts fra Kl. 19 til Kl. 23 ud for Rasvaag i Norge mod den engelske Brig CHILDERS, der længe havde foruroliget Kystfarten. CHILDERS maatte efter den haarde Kamp fortrække i stærkt havareret Tilstand. Den 19. Juni kom LAUGEN ud for Flekkerø i Kamp med den engelske Brig SEAGULL paa 16 Kanoner, Kaptajn Cathcart. Det var næsten stille, saa at begge Parter af og til maatte benytte Aarerne. Kampen var haard, og begge blev temmelig medtaget, men da 4 Kanonbaade under Løjtnant Fønns kom LAUGEN til Hjælp, maatte SEAGULL efter yderligere tre Kvarters Kamp stryge. Den blev slæbt ind i Skærgaarden, hvor den sank, men den blev senere taget op og repareret.

De fra Danmark udrustede Kapere var for Størstedelen Smaafartøjer, ofte endog aabne Baade, men nogle var dog helt orlogsmæssige. Det gjaldt saaledes de af Kaptajn Casper Wulfsen førte Kaperskibe og Kaperkorvetten CORT ADELAER paa 20 Kanoner ført af Kaptajn Lind. De mindre Kapere anvendte ofte List. Premierløjtnant F. Holsten bemægtigede sig paa den Maade tre Skibe af en fjendtlig Konvoj i Store Bælt. Først besatte han

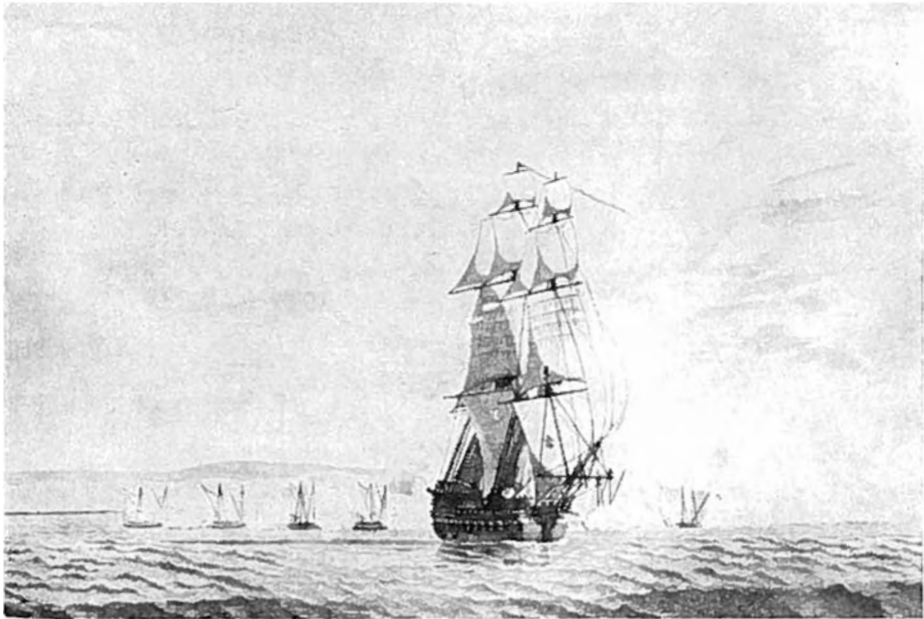

Fig. 241. Kanonbaadenes Kamp mod Linieskibet DICTATOR den 26. Juni 1808.
Efter Tegning af Truelsev. (Fot. Det kgl. Bibliotek).

ubemærket to Priser og overrumplede derpaa, medens Konvojen laa til Ankers, i Stilhed Besætningen paa et tredie dybtlastet tremastet Skib ved at udgive sig for et engelsk Patrouillefartøj. Han slap ogsaa heldigt ud af Konvojen med denne Prise, idet han forklædt som Skipper bad et tæt ved liggende engelsk Linieskib om at maatte lette for at skifte Plads under Foregivende af at have bemærket danske Baade omkring Konvojen.

Den 24. Oktober blev Christiansø, der kommanderedes af Kaptajnløjtnant J. H. Kohl, angrebet af den engelske Østersø-Eskadre. Angrebet udførtes af 2 Linieskibe, 1 Fregat, 2 Brigger og 3 Bombarderer. Det førtes Øst fra og indlededes om Morgen-
nen ved Bombekastning fra stor Afstand. Efter at omtrent 300 Bomber i Løbet af 4 Timer var kastet, rykkede Skibene nærmere, og Artillerikampen begyndte. Kohl erklærede, at han hellere vilde sprænge Fæstningen i Luften end overgive sig, og da Fjen-

den saa, at Skibenes Kanoner intet kunde udrette mod de haarde Klippemure, trak han sig ved Middagstid tilbage.

Naar det af Napoleon planlagte Felttog over de danske Øer mod Sverige gik i Staa, skyldtes det bl. a. de danske Bælter. Med engelsk Herredømme i danske Farvande kunde Hære hverken føres over Store Bælt eller Sundet. Marskal Bernadotte, der kommanderede den franske Hjælpehær, mærkede det, da han tidligere paa Aaret var rejst til København for at forhandle med den danske Regering. Medens han opholdt sig her, havde Admiral Saumarez's Krydsere besat Store Bælt, saa at han maatte lægge Vejen over Lolland og derfra med aaben Baad sejle Sønden om Langeland til Als.

De Hjælpetropper, han havde ført her op, var for en stor Del spanske, og da der i Sommeren 1808 udbrød Oprør i Spanien, ønskede den spanske højstkommanderende, Generalløjtnant Romana, at bringe det spanske Korps hjem. Den 9. August lykkedes det ham at bemægtige sig Fæstningen Nyborg, der kun var besat af nogle Landeværnstropper under Generalmajor Gyldenkrone.

Paa Nyborg Fjord laa den danske Brig FAMA paa 14 Kanoner og med godt 50 Mands Besætning, ført af Premierløjtnant Rasch, og Jagten SØORMEN paa 8 Kanoner og med 40 Mands Besætning, ført af Sekondløjtnant Tøger Rosenørn. Romana søgte nu at bevæge Rasch til at gøre 57 smaa Handelsskibe i Nyborg sejlklare for at sætte ham over til Langeland, men Rasch afslog det. Romana fik da Gyldenkrone til i Kraft af en tidligere kongelig

Fig. 242. U. A. Schönheyder
Efter C. F. Wandel: Søkrigen 1807-14.

Ordre, om at Krigsskibe ved Nyborg var underlagt Kommandanten, at befale Rasch at lade de spanske Tropper uhindret passere ud af Fjorden. Rasch skød sig imidlertid ind under en Ordre fra Kaptajnløjtnant Schönheyder, der for Tiden var i Svendborg, om at Skibene skulde forblive i Havnen, og erklærede, at han vilde skyde paa ethvert Skib, der forlod Nyborg.

Spanierne stod imidlertid i Forbindelse med den engelske Kontreadmiral Keats, der laa uden for med 3 Linieskibe og flere mindre Skibe, og samme Dag (9. August) Kl. 18½ sejlede Orlogsbriggen KITE, Bombardererne HOUND og DEVASTATION, 3 Kanonbaade og 2 bevæbnede Fartøjer under Kommandør M'Namara ind paa Fjorden. Efter en Kamp mod denne Overmagt, der understøttedes af Landbatterierne, maatte de danske Skibe til sidst stryge, hvorefter Englænderne bemandede Handelsskibene og førte de spanske Tropper til Langeland og senere over England hjem til Spanien.

Da Danmark ikke havde store Krigsskibe til at beskytte Overførslen af de franske Tropper, lovede Rusland at sende en Eskadre til vore Farvande. Tre danske Kommandører sendtes derfor til Rusland for at vejlede ved Sejladsen, men næppe var den russiske Eskadre i Begyndelsen af August kommet ud fra Kronstadt, før den atter blev drevet i Havn og blokeret af en engelsk-svensk Flaade.

Frankrig havde Skibe men ingen Søfolk, medens Danmark havde Søfolk men ingen Skibe. Man blev derfor enige om, at 2 franske Linieskibe og 2 Fregatter skulde overlades til dansk Brug. Danske Søfolk fra oplagte Skibe i fremmede Havne indkaldtes til Besætninger, og skønt den lille Krig i vore Farvande slugte meget Personel, sendtes Officerer, Underofficerer og faste Menige til at besætte de to franske Linieskibe PULTUSK og DANZIG. Til Chef for det første udnævntes Kaptajn Rosenvinge og for det andet Kaptajn Holsten. Skibene laa paa Schelden ved Vliessingen og blev hurtigt Mønsterskibe for de øvrige der liggende Skibe med usøvnante franske Besætninger, men under forskellige Paaskud kom de aldrig ud og derfor heller ikke til Danmark,

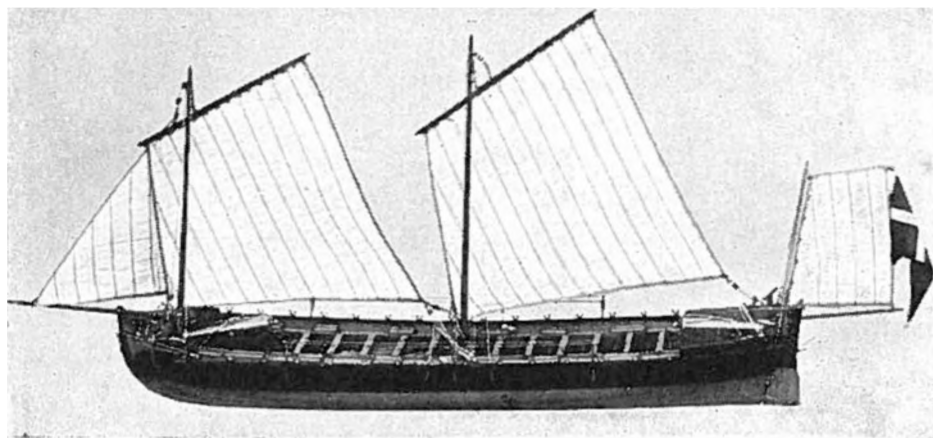

Fig. 243. Model af Kanonchalup 1805. (Fot. Orlogsværftets Modellsamling).

som Bestemmelsen var. Da man senere vilde flytte de danske Besætninger til andre franske Skibe, der laa i Brest, nægtede Folkene, der var misfornøjet med ikke at komme til at kæmpe for deres eget Land, rent ud at afrejse. De vilde kun adlyde deres egne Officerer. Da Oprør maatte befrygtes, gik Cheferne haardt ind for deres Besætninger og tilbød at sejle Skibene til Brest. Resultatet blev, at Overflytningen blev opgivet, men Cheferne blev arresteret og senere sendt til Danmark sammen med Premierløjtnanterne Frederik Holsten og Jørgen Falsen, der protesterede over Behandlingen af deres Chefer.

Kommandørkaptajn J. van Dockum afløste senere Kaptajn Rosenvinge som Chef, og nu da de franske Autoriteter havde lært at tage Hensyn til de danske Besætninger, vandt de under hans dygtige og bestemte Kommando atter megen Anerkendelse. Seks af Officererne blev optaget i Æreslegionen, og Indstillinger om Avancementer fremsendtes flere Gange til Kongen. J. van Dockum var avanceret til Kommandør, og da han i 1812 udnævntes til Kontreadmiral i den franske Marine, gav Frederik VI ham uden for Tur den samme Karakter i den danske Søetat men bestemte, at det var uden Præjudice for hans Formænd.

De danske Besætninger forblev paa Schelden, indtil de efter

det franske Nederlag i Rusland blev hjemkaldt i Foraaret 1813, hvorefter de marcherede hjem.

I Maj 1808 var en engelsk Transportflaade med en engelsk Hær paa 10.000 Mand ankommet til Gøteborg for at hjælpe Sverige med dets Forsvar mod Nabolandene. I Stedet for at komme

Fig. 244. En 18-pundig Støbejærns-Karronde erobret fra Englænderne. (Fot. Tøjhusmuseet).

Finnerne til Hjælp, der maatte kæmpe alene mod Russerne, besluttede Kong Gustav imidlertid at angribe Danmark. Han kaldte den svenske Hær, der kæmpede paa Norges Grænse, tilbage, idet han vilde lade den i Forening med den engelske Hær og understøttet af den engelske Flaade gøre Landgang paa Sjælland. Englænderne satte sig imidlertid her imod; de lod deres Tropper blive om Bord paa Skibene, og da Enighed ikke kunde opnaas, sejlede de dem ud paa Sommeren atter hjem. Naar det ikke kom til aaben Krig mellem Danmark og Sverige, skyldtes det altsaa ikke den svenske Konge, der havde Vilje dertil, men England. Den 7. December 1808 sluttedes Vaabenstilstand mellem de nordiske Lande.

Gustav IV, der var almindelig forhadet i Sverige, faldt den 13. Marts 1809 som Offer for en Sammensværgelse, og hans Onkel, Karl XIII, kom paa Tronen. Derved fik Sagerne et andet Forløb. Fredsunderhandlinger indleddes, og den 17. September sluttedes Fred med Rusland, hvorved Sverige afstod Finland, og den 10. December sluttedes Fred i Jönköping mellem Danmark og Sverige, hvorved alt forblev som før Krigen. Det eneste Resultat, der var opnaaet ved Krigen mellem de nordiske Lande, var altsaa, at deres samlede Omraade var blevet formindsket med Finland.

En af de vigtigste Opgaver for vor Regering var at holde Norge forsynet med Korn og andre Levnedsmidler. Sikringen heraf maatte paahvile vor Flaade.

Den 2. Oktober 1807 indførtes Præmier til alle Skibe for Indførsel til Norge af Korn, Kartofler, Fedevarer og Salt. Ad den Vej holdtes Norge ret godt forsynet i Vinteren 1807—08, men efter at et stort Antal engelske Krydsere i Foraaret 1808 var kommet til vore Farvande, blev Forbindelsen mellem de to Riger vanskeligere og farligere, navnlig fordi danske Kanonbaade først fik Station ved Frederikshavn i Begyndelsen af September 1808, saa at Skibe paa Fladstrands Red kun beskyttedes af Fladstrands Kastel.

Selv om vore Søfolk her ofte havde Held til at undgaa Fjendens Efterstræbelser, gik det dog undertiden galt. Den 25. April 1808 erobrede den engelske Orlogsbrig FORWARD saaledes sammen med 5 armerede Fartøjer fra Korvetten DAPHNE og Briggen TARTARUS 10 til Norge med Korn og Fedevarer bestemte Handelsskibe, der laa ved Frøderikshavn.

Ud paa Sommeren øgedes Faren endnu mere, og de danske og norske Købmænd blev mere og mere utilbøjelige til at sende Varerne for egen Regning. Regeringen maatte derfor søge andre Udveje. Den sikreste og billigste Maade at forsyne Norge paa var ved at benytte de Licenser, som den engelske Regering solgte til fremmede, og som beskyttede dem mod Opbringelse. Da denne Maade var nedværdigende, var det dog først senere Nød, der kunde faa Frederik VI til at give Tilladelse dertil. Man ansaa det imidlertid som for dyrt at forhøje Præmierne, og Regeringen paatog sig derfor selv at bringe Forsyningerne frem.

I Efteraaret 1808 blev det derfor overdraget Kommandør F. C. Risbrich at organisere og lede Norges Forsyninger. Regeringen bestemte sig til at modtage Skatteydernes Sæd i Stedet for Skat i Penge, men Omkostninger ved Leverancerne, Fordærvelse af Sæd, Fragtbetaling og Assurance medførte saa store Udgifter ved denne Kornhandel paa Statens Regning, at det vilde have været langt billigere at forhøje Præmierne. Desuden gav hele Systemet Anledning til Underslæb over hele Landet. Her skal blot omtales de Misbrug, der angik Søvæsenet. For at holde Ejerne skadesløse mod Forlis eller Erobring takseredes

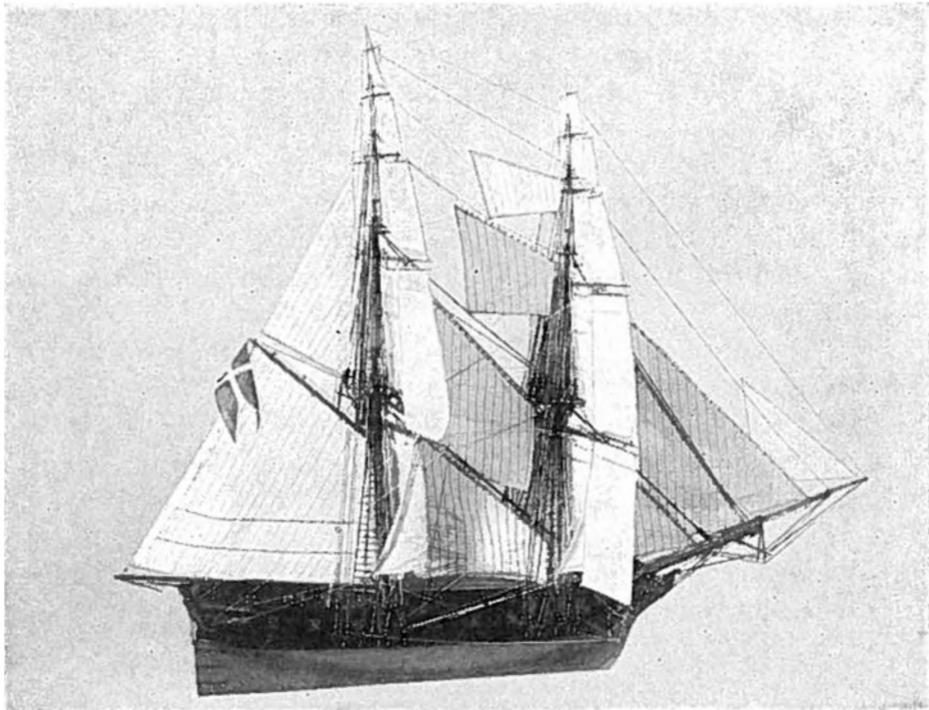

Fig. 245. Model af Briggen LAUGEN 1805. (Fot. Orlogsværftets Modelsamling).

Skibe og Inventar inden Afsejlingen under Søofficerers Tilsyn; men hvis det kunde lykkes at bringe godt Inventar og Sejl fra Borde, efter at Skibene var kommet ud af Syne for Autoriteterne, blev det af Interesse for Rederne, at Skibene faldt i Fjendens Hænder. Saadanne Misbrug, der viste sig ret umulige at komme til Livs, fik Staten til at bygge egne Skibe til Transporterne. De bedste af disse »Provideringskibe« armeredes og fik Officerer og Besætninger fra Marinen, saa at de om Sommeren, hvor ingen Korntransporter fandt Sted, kunde bruges ved Stationerne.

Med et af disse Smaaskibe, Jagten AALBORG, der var bevæbnet med 6 Kanoner og havde 20 Mands Besætning, konvojerede Sekondløjtnant Georg Fog den 1. Marts 1809 en Del Smaaskibe ladede med Levnedsmidler fra Frederikshavn til Norge. Da en engelsk Korvet og en Kutter kom i Sigte, og han indsaa, at han

ikke kunde undgaa dem, angreb han og opholdt dem en Time, inden han blev nødt til at overgive sig, hvorved Konvojen fik Tid til at undkomme.

Admiral Saumarez's Eskadre var henimod Slutningen af 1808 sejlet hjem til England, men nogle af dens Skibe overvintrede dog i svenske Havne, og tidligt om Foraaret var vore Farvande atter fyldt med engelske Krydsere.

I Februar 1809 blev en svensk Korvet skruet inde i Isen ud for Møen. Besætningen satte Ild paa Skibet, som sprang i Luften, og overgav sig som Krigsfanger. Ogsaa den engelske Marine mistede dette Aar nogle mindre Skibe ved Stranding i vore Farvande, saaledes i Slutningen af Januar Kutteren CLAUDIA paa 10 Kanoner og med 45 Mands Besætning.

Englands Erfaringer fra den lille Krig i vore Farvande 1808 havde belært dem om, at Brigger var for svage som Dækning for Konvojer. De erstattedes derfor for en stor Del med Fregatter. Den 23. Maj 1809 laa Fregatten MELPOMENE til Ankers for Stille ved Omø, da Kaptajnløjtnant Schönheyder med 12 Kanonfartøjer fra Nyborg sammen med Premierløjtnant Uldall med 4 fra Lohals og Premierløjtnant Wulff med 4 fra Nakskov kort før Midnat angreb. Efter en Times Kamp kom der lidt Brise, som Fregattens Chef benyttede sig af til at kappe Ankertovet og undslippe hen til nogle i Nærheden liggende Linieskibe. Fregatten havde da 5 døde og 29 saarede og var saa havareret paa saavel Skrog som Rejsning, at den ved sin Tilbagekomst til England erklæredes for ubrugelig som Krydser. Kun eet af de danske Kanonfartøjer var blevet ramt.

Den 10. August fik Kaptajnløjtnant Søren Bille i Frederiksværn Melding om, at en fjendtlig Brig var i Sigte uden for. Han løb da ud med 8 Kanonførtøjer, indhentede den og tvang den efter omtrent en Times Kamp til at stryge. Det viste sig at være den i 1807 røvede Brig ALLART, der saaledes blev tilbageerobret.

Øen Helgoland, som Englænderne havde erobret i 1807, brugtes

som Depot for Smughandel paa de tyske Floder. Den var blevet saa vel befæstet, at forskellige Planer om dens Tilbageerobring maatte opgives. Engelske Kanonbaade holdt til ved Øen, og mellem disse og de danske Kanonbaade fandt jævnlig Sammenstød Sted. Under et af disse, den 29. August 1809, erobrede Premierløjtnant William Halling en engelsk Kanonbaad.

Fig. 246.
Preussisk
Sabel ero-
bret i
Stralsund
1809.
(Fot. Søar-
tilleriet).

Englænderne havde dette Aar lagt Briggen MINX paa 15 Kanoner og en Kutter som Fyrskibe ved Skagens Rev. Premierløjtnant Tuxen havde Station i Frederikshavn med 3 det foregaaende Aar erobrede engelske Dæskanonbaade. Den ene var erobret under Kampen med MINX ved Sprogø. Tuxen blev nu forstærket med 3 Kanonjoller, der ligeledes var blevet forsynet med Dæk, og som førtes af Sekondløjtnant Linde, for at søge at fordrive Briggen. Baadene afgik til Skagen, men maatte her forblive til Ankers i flere Døgn for Storm af SØ. Da Jollerne ikke kunde ride for deres Ankre, maatte Kanonbaadene fortøje dem agter og tage deres Besætninger om Bord. Søen stod over de overfyldte Kanonbaade, og der kunde ikke koges om Bord eller have Forbindelse med Land. Tuxen holdt dog ud, og endelig efter otte Dages Forløb stilnede Stormen af. Saa snart Dønningen var begyndt at lægge sig, holdt Tuxen og Linde den 2. September Kl. 9 ud mod den fjendtlige Brig, der straks lettede, da den saa Kanonbaadene. Den havde tidligere sendt Kutteren til Sverige efter Forsyninger og flygtede nu selv NØ. paa. Da Vinden imidlertid lagde sig, blev den Kl. 17 indhentet 4 Sømil NØ for Skagen, og skønt Kanonbaadene havde roet haardt i 8 Timer, angreb de dog straks. Briggen forsøgte stadig saavel med Sejl som med Aarer at undkomme, men endelig Kl. 19 $\frac{3}{4}$ maatte den stryge. Kanonbaadene havde været meget generet i deres Skydning af den høje Dønning, men de havde dog i de 2 $\frac{3}{4}$ Time faaet den saa ilde tilredt, at den efter at være bragt ind maatte sælges,

da den var ubrugelig som Krigsskib. Ingen af Kanonbaadene blev ramt.

I Begyndelsen af 1810 blev Sverige nødt til at slutte Fred med Frankrig og gaa ind i Fastlandsspærringen. I November maatte det endog gaa ind i Krigen mod England, men efter fælles Aftale kom den under Pression udstødte Krigserklæring ikke til at foraarsage fjendtlige Handlinger fra nogen af Siderne. Opgaven for Admiral Saumarez's Eskadre var derfor stadig kun at beskytte egen Handel gennem vore Farvande og at skade vore Forbindelser mellem Rigets Dele. Den lille Krig fortsattes fra vor Side med al Energi.

Anholt var i Maj 1809 taget i Besiddelse af Englænderne, der Vinteren over havde stationeret Kanonbaaden GRINDER ved Øen. Den havde allerede taget 12 danske Handelsskibe og jagede den 13. April igen to Smaaskibe Vest for Øen. Paa samme Tid konvojerede Premierløjtnant Peter Skibsted med 4 Kanonbaade 8 Transportskibe fra Udbyhøj til Samsø. Da han fik Englænderne i Sigte, skjulte han sig først bag Transportskibene, indtil Fjenden var kommet nær, hvorefter han gik frem til Angreb. GRINDER flygtede, men det lykkedes ham at ro den op og efter en kort Kamp tvinge den til Overgivelse.

Den 26. April havde Mandskabet fra tre engelske Chalupper gjort Landgang paa Amrum for at bemægtige sig noget oplagt Prisegods, da Premierløjtnant Holsten, der havde Station ved Føhr, kom til Stede med sine Kanonbaade, hvorefter Englænderne overgav sig uden Kamp.

Den fra Schelden tilbagevendte Premierløjtnant Falsen hørte nu til den frederikshavnske Flotille og var gentagne Gange i Ilden det Aar. Første Gang var den 27. April, da han med 4 Kanonfartøjer angreb en engelsk Fregat og tilredte den slømt. Opkommende Brise og et nærliggende Lineskib tvang ham imidlertid til at trække sig tilbage, men Fregatten maatte gaa til Gøteborg, hvor den havde en langvarig Reparation. Da han den 23. Maj var ude med 6 Kanonfartøjer i stiv Kuling og svær Sø,

afviste han et Angreb af en engelsk Brig og tvang den til Flugt.

Den engelske Kutter ALBAN paa 12 Kanoner og med 38 Mands Besætning blev anset som den bedst sejlene Krydser i Kattegat. Da Falsen den 12. September fik Underretning om, at den opholdt sig Nord for Læsø ved et strandet Skib, gik han der-

Fig. 247. P. F. Wulff. Efter Stik i Søofficersforeningen.

til med 2 Kanonbaade, og Kl. 14½ naaede han frem til Kutteren, som han angreb. Efter tre Timers Kamp naaede Sekondløjtnant Linde, der var fulgt efter med 2 Kanonbaade, frem til Kamppladsen, hvorefter Kutteren strøg Flaget. Skønt den var en Del forskudt baade paa Skrog og Rejsning, blev den dog hurtigt repareret og kom i Tjeneste under dansk Flag.

Den 12. Maj kæmpede de fire danske Brigge, SAMSØ, SEAGULL, ALSEN og ALLART under Kaptejn Johannes Krieger ud for den norske Kyst i to Timer mod den engelske Fregat TRIBUNE paa 40 Kanoner, og den 19. Juli erobrede Krieger med den samme lille Eskadre samt Briggen KIEL i Skagerak en hel Konvoj paa 48 Skibe, medens det lykkedes den ledsagende Brig FORWARD at undkomme. Det var den største Prise, der blev gjort under hele Krigen, idet den indbragte ca. 5½ Million Rigsdaler.

Brigge LAUGEN og LANGELAND samt 3 Kanonskonnerter

foretog dette Aar et Togt til Finmarken for at beskytte Kornfarten, og der toges paa dette Togt en Del Handelsskibe som Priser.

Heldet fulgte os dog ikke altid. I Juli Maaned erobrede Englænderne nemlig 3 Luggere og 2 Kanonskonnerter.

Luggerne var letbyggede Fartøjer, der lige færdig bygget var ankommet til Grenaa. De blev den 7. Juli jaget af to engelske Linieskibe, EDGAR og DICTATOR, hvorfor de søgte tæt ind under Land. Noget over Midnat overfaldt armerede Fartøjer med 200 bevæbnede Mand fra Linieskibene dem, og da Luggerne kun havde en Besætning paa 24 Mand hver, blev de hurtigt overmandet og slæbt ud til Linieskibene.

Kanonskonnerterne hørte til Bergens Flotille. Da de engelske Fregatter, BELVIDERA (46 K.) og NEMESIS (36 K.), viste sig i Skærgaarden, havde Kanonskonnerterne søgt ind i en snæver Vig, Søndre Pollen, men Fregatterne sendte 7 armerede Fartøjer med 150 vel bevæbnede Mand der ind, og efter en kort Kamp blev de erobret.

Fig. 248. I. C. Falsen. Efter C. F. Wandel:
Søkrigen 1807—14.

Den vigtigste Begivenhed paa Sæen i 1811 var vort mislykkede Angreb paa Anholt.

Ved Anholt Knob havde Englænderne straks ved Krigens Udbrud lagt en Fregat som Fyrskib. Den forliste imidlertid i Januar 1809 under Isgang paa Øen, og dens Besætning blev taget til Fange. Dette medførte, at Englænderne den 18. Maj s. A. angreb og

erobrede Øen efter en kort Kamp mod dens Besætning, der bestod af 100 Mand jydsk Landeværn, hvorefter de holdt Fyret brændende.

Fig. 249. Flint-riffel erobret fra Englænderne i 1808. (Fot. Tøjhusmuseet).

Saa længe engelske Orlogsmænd kunde opholde sig i Kattegat, kunde de hindre Angreb paa Øen, og om Vinteren forstærkede de Garnisonen. I Foraaaret 1811 bestod den af 400 Matroser og Artillerister, hvoraf 100 laa i Byen paa Øens Vestside, medens Resten laa ved Fyrtaarnet, til Forsvar af hvilket der var opkastet Batterier med Mure og Brystværn, der var armeret med omtrent 40 Kanoner. Anlægget kaldtes af Englænderne Fort Yorke, og Øens Guvernør var Kommandør Maurice. Da der stadig var stationeret et mindre Fartøj — GRINDER var blevet erstattet af en Skonnert — som foruroligede Kystfarten, havde man allerede i 1809 udkastet Planer til Anholts Tilbageerobring.

Naar de hidtil ikke var bragt til Udførelse, skyldtes det maaske, at den Søofficer, Premierløjtnant Falsen, der skulde lede den maritime Del af Angrebet, stadig gjorde opmærksom paa, at det var et unyttigt Foretagende, idet en Ø tilhørte den Magt, der havde Herredømmet i Farvandet omkring den. Da den var nødvendig for Fyrets Skyld, vilde Englænderne, selv om alt foreløbig gik efter vort Ønske, straks tage den tilbage, naar deres Flaade igen kom til Kattegat.

Angrebet paa Anholt den 27. Marts 1811.

I Marts 1811 sammendroges imidlertid ved Gjerrild Nord for Grenaa den Infanteristyrke paa 650 Mand under Major Melsted, som var bestemt til Angreb paa Anholt. Styrken havde 2 Kanoner og 2 Haubitser. Falsen havde 12 Kanonbaade, Luggeren SVANEN, nogle Rekognosceringsfartøjer og 12 Transportbaade.

Kommandør Maurice havde længe forinden faaet Efterretning

om Foretagendet og sendt Melding til England om, hvad der forestod. Fregatten TARTAR og Briggen SHELDRAKE var derefter straks afsendt til Kattegat. De ankrede om Aftenen den 26. Marts en Sømil NV for Fyrtaarnet.

Angrebet kom allsaa ikke overraskende, da Tropperne den 27. Marts Kl. 03 landsattes paa Sydsiden af Anholt midt mellem Byen og Fyret. Ved Daggry rykkede man frem mod Fortet og blev straks mødt af dettes Ild. Da man samtidig saa de fjendelige Skibe Nord for Øen, raadede Premierløjtnant Carl Holsten, der med 200 af Flotillens Matroser var fulgt med Landgangskorpset, til at indskibe sig igen, hvilket Melsted afslog. Melsted, Holsten og ca. 40 Mand faldt kort efter og Resten af vor Styrke maatte søge Dækning i Klitterne.

Falsen var efter Udskibningen gaaet Øst paa med Kanonbaadene og beskød, saa snart det blev lyst, Fortet fra Søen. TARTAR var imidlertid lettet og stod for frisk vestlig Vind rundt Knobene, og saa snart Falsen saa den, var han klar over Foretagendets Skæbne. Han roede derfor straks Vest paa, hvilket dog gik langsomt, da han havde landsat næsten Halvdelen af Flotillens Besætninger, og sendte Bud i Land for at kalde alle Mand om Bord.

Efter at Melsted var faldet, stod Soldaterne imidlertid uden Fører. De forstod ikke Kanonbaadenes Bevægelse men mente, at de var ved at forlade Øen. Matroserne, der havde været i Spidsen under Fremmarchen, stod efter Melsteds Ordre under Angrebet bag ved som Reserve, og Soldaterne indhentede ikke nøjere Underretning hos Søofficererne men overgav sig — 500 Mand — Kl. ca. 10, inden Falsens Bud havde naaet dem. Flotillens Matroser og Resten af Soldaterne trak sig derimod efter Falsens Ordre tilbage til Stranden og var Kl. 12 indskibet.

Efter at Falsen havde overbevist sig om, at der ikke kunde ventes flere Tropper om Bord, stod den vanskelige Opgave tilbage: at bringe Flotillen frelst til Land. Vinden var vestlig med Vindstyrke 6, og Fregatten krydsede rask op Sønden for Anholt, medens Briggen holdt sig Norden for Øen.

For at drage Fregattens Opmærksomhed fra Flotillen beordrede Falsen Transportfartøjerne, der lignede Kanonbaadene, til at søge Isefjorden, medens han med Kanonbaadene roede Vest paa over Anholt Flak. Her stødte han paa Briggen, som det i den urolige Sø var Kanonbaadene umuligt at bekæmpe samlet. Han beordrede dem derfor til at sprede sig og søge nærmeste Land, medens han med sin egen velsejlende Kanonbaad (en engelsk Prise) lokkede SHELDRAKE til at jage sig i forskellige Retninger. Han kom derved saa meget i Løe, at han opgav Tanken om at naa Jylland, og efter heldigt at have afslaaet Angreb af den engelske Skonnert fra Anholt, satte han Kursen mod Sundet og naaede København den følgende Morgen.

Premierløjtnant Fog havde imens benyttet Tiden til med 9 Kanonbaade at ro mod den jydsk Kyst; men efter at Briggen havde opgivet Jagten paa Falsen, vandt den atter ind paa dem. Sekondløjtnant Buhl, der havde mistet sin ene Arm ved København i 1807, og hvis Baad nu var en af de agterste, vendte da om og optog alene Kamp mod Briggen. Efter $\frac{3}{4}$ Times Forløb maatte han ganske vist stryge, men han næglede derefter trods alle Trusler at lægge paa Siden af Briggen, saa at denne maatte sætte Fartøjer ud for at tage Kanonbaaden i Besiddelse og bringe

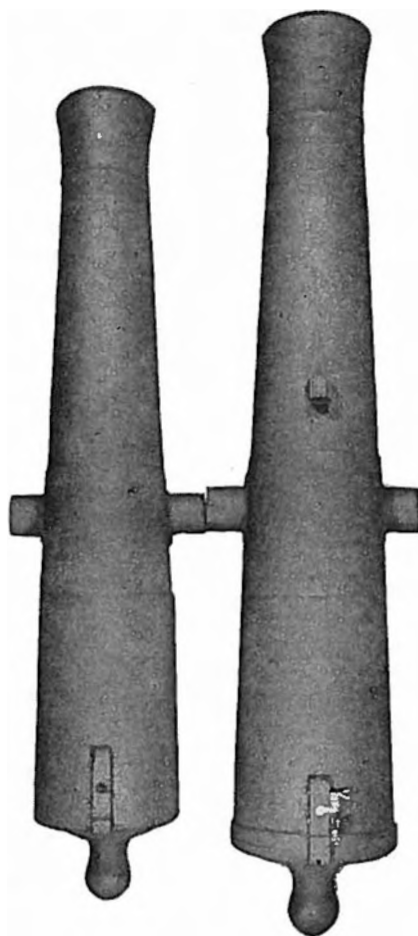

Fig. 250. 18- og 24- pundig Stebenkanon af Hayers System 1804.
(Fot. Tejhuseet).

Fangerne om Bord. Ved den derved forårsagede Forsinkelse vandt Fog yderligere Forspring, saa at han med de øvrige 8 Kanonbaade naaede den jydsk Kyst.

Briggen vendte sig derefter mod 2 Kanonbaade, der under Sekondløjtnant Mühlenstedt var holdt af mod den svenske Kyst. Kl. 20 indhentede han dem, men ogsaa her optog kun den ene Kanonbaad, nemlig Mühlenstedts, Kampen og fortsatte den, til Kanonbaaden var saa forskuddt, at den efter Overgivelsen sank med de fire sidste, der var om Bord, een Dansker og tre Englændere. Derved lykkedes det den anden Kanonbaad at undkomme.

Fregattens Udbytte af sin Jagt blev kun een Transportbaad og eet Proviantjartøj. De 22 Soldater i Transportbaaden var alt, hvad Hæren mistede paa Søen den Dag, medens Flaaden mistede ialt 2 Kanonbaade, 1 Transportbaad og 1 Proviantjartøj, 47 døde, 48 saarede og 121 Fanger.

Planen var lagt af Major Melsted og godkendt af den kommanderende General i Nørrejylland og af Kongen. Den var som nævnt fraraadet af den eneste Søofficer, der ses at være taget paa Raad, nemlig Premierløjtnant Falsen. Han paapegede Foretagendets Nytteløshed og de Vanskeligheder, der var forbundet med det, samt at den eneste Aarstid, hvor det paa Grund af den engelske Flaade kunde udføres, Vinteren, var urolig og stormfuld, hvorfor saavel Kanonbaadernes Fart som deres Evne til at bære Tropper med Materiel blev nedsat.

Foretagendets Udfald viste, at han havde haft Ret, og gør det naturligt at minde om den Regel, at kun Søofficerer bør kommandere paa Søen. Søkrig er et særdeles vanskeligt Spil, i hvilket improviserende Amatører ikke har nogen som helst Chance for Held. I det her omhandlede Tilfælde var to engelske Krydserses Tilsynekomst nok til, at Danskerne kun havde een Redningsmulighed, Flugt. Planlæggeren af Foretagendet, Major Melsted, forstod ikke engang dette, thi han saa de to Krydsere og vilde dog fortsætte Angrebet, skønt den til Stede værende Søløjtnant

raadede ham til straks at indskibe sig igen. At han ikke fulgte Raadet, kostede Timers Forsinkelse og alle de nytteløse Tab. Selv om den engelske Garnison, der samme Morgen var blevet

Fig. 251. Peter Buhl. Efter Stik paa Søofficersskolen.

forstærket med 200 Mand og 4 Haubitser fra Skibene, straks havde overgivet sig, vilde hans Stilling nemlig alligevel have været uholdbar, fordi de engelske Krydsere vilde have afskaaret ham fra enhver Forbindelse med Land, indtil han maatte overgive sig, eller den nødvendige Styrke var kommet til Stede til at slaa ham og hans Folk ud.

Den næste Søofficer, der saa de engelske Krydsere, var Falsen. Han var ogsaa straks klar over, at der derefter ikke var andet at gøre end at genindskibe Tropperne og søge at komme tilbage, hvorfor

han gav de nødvendige Ordre dertil. Saa vidt det kan ses af Beretningerne, var Falsen imidlertid underlagt Melsted, og man spørger da uvilkaarligt sig selv, hvad der vilde være sket, hvis denne ikke var faldet. Vilde han have fulgt Ordren fra den ham underlagte Falsen. Hvis ikke, var Nederlaget og Mandefaldet blevet endnu større. Der kan derfor næppe være Tvivl om, at Ledelsen af Foretagendet vilde have ligget sikrest i en Søofficers Haand.

For at vise, at ogsaa Planen var blevet en helt anden, hvis det var blevet betroet en Søofficer at lægge den, skal det nævnes, at Kommandør Fisker det foregaaende Aar havde foreslaaet, at Anholt burde tages ved Overrumpling af den Brig-Eskadre, der foran er omtalt som opererende ved Norges Kyst under Kaptajn Kriegers Kommando. Havde de 8 Brigger eller blot Halvdelen af dem været til Stede, vilde de i hvert Fald have kunnet holde de fjendtlige Krydsere i Skak. Kanonbaadene vilde da ikke have behøvet at ophøre med Angrebet paa Fortet, og Landoperationerne kunde have faaet et helt andet Forløb. Hvis Angrebet i Land alligevel var blevet opgivet, kunde Soldater og Kanonbaade have trukket sig tilbage i Ro og Orden og ikke ved Flugt, hvor enkelte maatte opofre sig, for at de andre kunde undkomme.

Med en Søofficer som Planlægger og Leder vilde der kort sagt have været en Chance for heldigt Udfald af selve Operationen. Den Chance var der overhovedet ikke med den lagte Plan. Noget helt andet er, at Falsen havde Ret i, at selv den heldigt udførte Operation var nytteløs, thi selv om den engelske Besætning blev taget til Fange, Fyret ødelagt o.s.v., vilde den engelske Eskadre ved sin Tilbagekomst til vore Farvande straks have kunnet sætte ny Besætning ind og hurtigt have kunnet hejse en Fyrlanterne. Hvis den tillige vilde have Fangerne tilbage, kunde den overalt paa de aabne Kyster i vort flaaedløse Land tage Mænd til Udvæksling med Fangerne. Danmarks Geografi er nu engang saadan, at vor Hær, selv med Hjælp af fremmede Hjælpetropper, de over 100 Skanser paa Kysterne og Kanonbaadene, ikke kunde dække vort Land mod overraskende Angreb eller Landgang. Det kunde kun en Flaade, som den vi havde før 1807, naar den var udrustet.

Den 11. Maj mistede vi den Aaret forinden erobrede Kutter ALBAN. Den krydsede i Nordsøen under Premierløjtnant T. E.

Fig. 252.
Skibshugger fra
Fr. VI's
Tid. (Fot.
Tejhus-
museet).

Rosenørns Kommando og blev nævnte Dag fra Daggry jaget af den engelske Orlogsbrig RIFLEMAN. Efter tolv Timers Jagt blev den indhentet, fordi Kulingen og dermed Sæen tiltog, hvilket sinkede det større Skib mindre end det lille Skib. I $\frac{3}{4}$ Time kæmpede Rosenørn mod Overmagten, men da han indsaa, at han ikke kunde undgaa sin Skæbne, kappede han luv Vant og huggede Hul i Boven. Da han derefter drejede til Vinden, gik Rejsningen over Bord, hvorefter han strøg Flaget paa det synkende Skib 12 Sømil Øst for Shetlandsøerne.

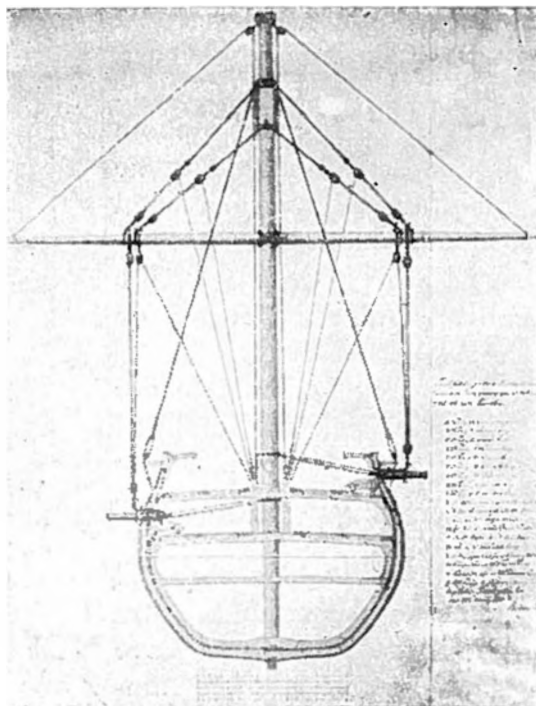

Fig. 253. Kanoner tages om Bord ved Kvarrtakler
Efter Tegning fra 1810. (Fot. Søartilleriet).

Den 29. Juni kæmpede 4 Kanonbaade fra Udbyhøj ved Randers Fjord under Premierløjtnant Wigelsen i $3\frac{1}{2}$ Time mod den engelske Orlogsbrig SAFEGUARD og tvang den hen imod Midnat til at stryge. Derimod var Premierløjtnant Falsen uheldig, da han Natten mellem 4. og 5. Juli angreb en ankerliggende Konvoj i gamsø Bælt med 4 Kanonchalupper, 3 Kanonbaade (engelske Priser), 10 Kanonjoller og 10 Rekognosceringsfartøjer. Konvojen var beskyttet af 3 Linieskibe, Briggen SHELDRAKE og et armeret Skib. Det var stille, da Angrebet begyndte. Flere af Handelsskibene blev stukket i Brand, andre taget paa Slæb af Kanonbaadene, og alt syntes at skulle gaa efter Ønske, da der pludselig kom frisk vestlig Brise. Dermed skiftede Billedet helt. Orlogs-

418

skibene kom under Sejl og begyndte Jagt paa Kanonbaadene, der maatte kaste Priserne los og flygte. Der kom let Taage, der gjorde Jagten usikker, men de 3 Kanonbaade og 1 Kanonjolle blev dog taget af Englænderne. Blandt dem, der derved blev taget saaret til Fange, var Falsen samt Buhl, der lige var blevet udvekslet, og som nu blev taget af den samme Brig, som nogle Maaneder før havde taget ham under Anholt.

Den engelske Kutter SWAN med 10 Kanoner havde i længere Tid opholdt sig ud for Bohuslens Skærgaard og havde efterhaanden kapret 30 danske og norske Smaaskibe. Sekondløjtnant Christen Klink afgik derfor den 23. April fra Færder med 3 Kanonchalupper og overraskede efter 24 Timers Roning SWAN sammen med Kutteren HERO i Skærgaarden uden for Uddevalla. Efter kort Tids Kamp var begge Kuttere saa forskudt, at SWAN maatte stryge, medens det lykkedes HERO at flygte, men den sank uden for Skærgaarden. Og saa SWAN sank, umiddelbart efter at Besætningen var taget fra Borde. Nogle af Fjenden tagne Smaaskibe blev samtidig befriet.

Vore Orlogsbrigger i Skagerak tog mange gode Priser og bestod flere Kampe mod Fjenden. Briggen LOLLAND, ført af Kaptajn Hans Peter Holm, kæmpede den 1. Juli med den engelske Brig BREVDRAGEREN, der var taget ved Københavns Kapitulation i 1807, men den undkom skønt ilde tilredt. Den 2. September var Holm heldigere, idet han uden for Arendal tvang den engelske Brig MANLY til at stryge. Briggerne SAMSØ og ALSEN jagede samtidig den engelske Brig CHANTICLEER, der undkom.

Aaret 1811 endte med et stort Tab for Englænderne. Da Admiral Saumarez's Eskadre gik hjem, strandede nemlig to af dens

Fig. 254. 30-pundig Stebejernkanon. (Fot. Tejhusmuseet).

Linieskibe, ST. GEORGE og DEFENCE, Juleaften ud for Ringkøbing. Af deres Besætninger paa 1400 Mand reddedes kun 18. Og et tredie af hans Linieskibe strandede paa Hollands Kyst.

Medens det trods alle Vanskeligheder lykkedes at holde Norge nogenlunde forsynet, var dets Udførsel af Træ og Fisk næsten

Fig. 255. H. P. Holm.

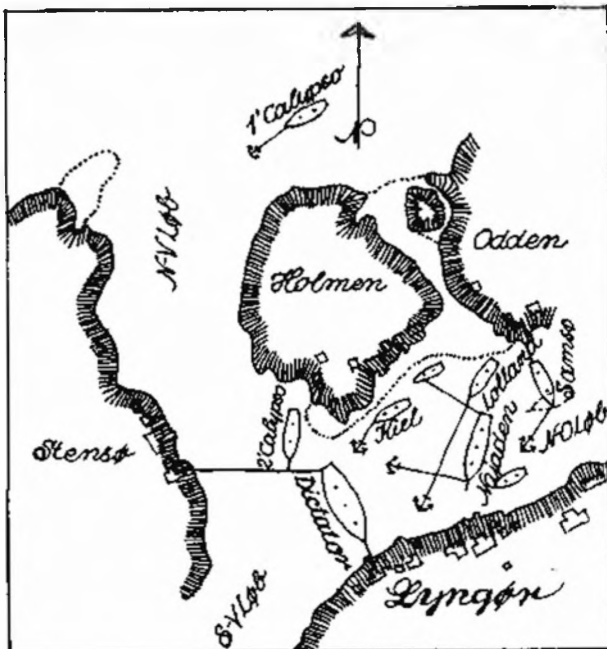
Efter C. F. Wandel: Søkrigen 1807—14.

gaaet i Staa. Det skabte Fattigdom og Utilfredshed. Der maatte skaffes Udvej, og da ingen anden Vej var farbar, saa Regeringen endelig igennem Fingre med, at de norske Redere købte Licenser af den engelske Regering til deres Skibe. Derved sikredes de ikke alene mod engelske Orlogsmænd, men de toges endog med i de engelske Konvojer. Det var nedværdigende midt under Krigen at tilkøbe sig Gunst af Fjenden, men Nøden tvang Regeringen til at lukke Øjnene derfor, og Norges Handel med England blev livligere end i mange Fredsaar.

Det var derefter ikke nødvendigt at beskytte Vestnorge med andet end Kanonbaadenes lokale Kystforsvar. Derimod forstærkede Regeringen stadig vor Sejlskibs-Eskadre i Skagerak. Sidst i Februar 1812 føjedes den nybyggede Fregat NAJADEN med 42 Kanoner til denne Eskadre. Den førtes af Kaptajn H. P. Holm, der Aaret før havde ført Briggen LOLLAND. I Juni havde den et Par Smaakampe med engelske Fregatter, og kort efter indfandt det engelske Linieskib DICTATOR, ført af Kommandør Stewart, sig i Skagerak.

Den 6. Juli laa NAJADEN sammen med Briggerne LOLLAND (Kaptajnløjtnant Anthonius Krieger), SAMSØ (Kaptajnløjtnant

Frederik Grodtschilling) og KIEL (Kaptajnløjtnant Otto Rasch) til Ankers i den norske Skærgaard mellem Arendal og Østerrisør, da **DICTATOR** samt Briggerne **CALYPSO**, **PODARGUS** og **FLAMER** viste sig uden for. Vore Skibe var skjult af Klipperne, men fra de engelske Skibesaa man **NAJADENS** høje Toppe rage op over disse. Det var imidlertid ud paa Eftermiddagen, og der var et 2 Sømil langt bugtet Løb ind til vore Skibes Ankerplads, hvorfor de mente sig i Sikkerhed. Da de engelske Skibe ikke

NAJADENS ØDELEGGELSE

6-7-1812

des mindre stod ind efter, gjorde Kaptajn Holm klar til Letning for at sejle til den 4 Sømil østligere liggende Lyngør Havn, hvor Linieskibet efter Lodsernes Erklæring ikke kunde følge efter.

Kampen i Lyngør Havn den 6. Juli 1812.

*Paa Vejen ind efter kom **PODARGUS**, der gik i Spidsen, paa Grund, og Kl. 19½ var ogsaa **CALYPSO** en kort Tid paa Grund, men heller ikke det afskrækkede **Stewart**, der nu gik i Spidsen med Linieskibet.*

De danske Skibe var imidlertid lettet og stod Øst paa i Skærgaarden bl. a. gennem det snevre Sund mellem Boro og Sandø,

hvor Klipperne paa Siderne var saa stejle, at det forfølgende Linieskib flere Steder næppe kunde have sine Læsejlsspir ude. Stewart fulgte dog i de danske Skibes Kølvand og saa nær, at Skydning vedligeholdtes.

Da Kaptajn Holm var kommet ind i Lyngør Havn, ankrede han midt i Havnen, men endnu inden han havde faaet sine Sejl beslaaet, lagde DICTATOR sig Kl. ca. 21½ tæt uden for NAJADEN. Der var knap Plads i Havnen, hvor der i Forvejen laa 2 Handelsskibe, til alle de Skibe, der umiddelbart efter hinanden kom ind ad det NV-lige Løb og ankrede som de bedst kunde. DICTATOR satte Stævnen mod Skærene og førte Trosse i Land agter, saa at den kunde bestryge vore Skibe langskibs, indtil de ved Agtervarp og ved at stikke paa Ankertovene havde faaet Bredsiderne til at bære mod Fjenden, saa godt det lod sig gøre. CALYPSO ankrede først uden for og skød over Holmen men flyttede senere til en Plads agten for Linieskibet.

Der kæmpedes tappert fra vor Side, men Resultatet af Kampen var paa Forhaand givet. Der kunde kun være Tale om at tilføje Fjenden mest mulig Skade, inden vore Skibe blev knust. I Følge Stewarts Rapport var Fregatten efter en halv Times Kamp »bogstavelig slaaet i Stumper«. Kampen varede dog 1½ Time, men da var ogsaa alle NAJADENS tre Master faldet, øverste Dæk var styrtet ned paa Batteriet, Skibet var krænget saa meget til Bagbord, at Kanonportene kom under Vand, og der var udbrudt Ild flere Steder. Besætningen flygtede da i Land, og Fregatten sank uden at have strøget Flaget.

Afstanden fra DICTATOR til NAJADEN havde kun været 70 Meter, og Afstandene til LOLLAND og KIEL, som Linieskibet nu flyttede sin Ild til, var ikke større, end at Musketild kunde feje Folkene væk fra Dækket. Krieger gik da i Land med sine Folk efter at have sat Ild i LOLLAND, hvilken Fjenden dog hurtigt slukkede. Rasch kunde ikke komme bort med sit Mandskab og maatte derfor stryge med KIEL. SAMSØ kappede Ankertovet og undslap gennem det NØ-lige Løb.

I Lyngør Havn var stationeret 2 Kanonjoller, og Kaptajn

Holm havde straks ved Ankomsten overdraget Kommandoen over dem til Sekondløjtnant Zahrtmann fra Fregatten. Fra Østerriser ankom nu Sekondløjtnant Mechlenburg med 3 Kanonbaade. Kaptajn Holm tog da Kommandoen over alle Kanonfartøjerne og angreb Fjenden. Stewart hejste kort efter Parlamentærflag og tilbød at udlevere Fangerne, hvis man vilde lade DICTATOR og CALYPSO med LOLLAND og KIEL slippe uhindret ud. Holm afslog det og angreb Kl. 03 om Morgenens med Kanonbaadene, men uheldigvis kom der Landbrise, hvorved det lykkedes Fjenden at komme ud gennem det SV-lige Løb. LOLLAND og KIEL maatte han derimod efterlade, hvorfor deres Besætninger atter tog dem i Besiddelse. Holm forfulgte med Kanonbaadene Fjenden, saa længe det var muligt.

Kl. 06 om Morgenens ankom Kanonbaads-Flotillen fra Arendal. Den havde uden for angrebet og fordrevet Briggerne PODARGUS og FLAMER.

Vort materielle Tab blev altsaa kun Fregatten, idet en Kanonbaad, der var sunket i Skærgaarden, kort efter blev høvet og repareret. Vort Tab af Personel var 133 døde, 102 saarede og 4 Fanger, der alle var saaret. NAJADEN havde største Delen af Tabene, nemlig 127 døde og 88 saarede af en samlet Besætning paa 315 Mand. Blandt de faldne var Premierløjtnant Grodtschilling og Sekondløjtnant P. Buhl, der begge havde udmærket sig i Kanonbaade Aaret forinden. Englænderne opgav deres Tab til 46 døde og saarede.

Fregatten NAJADENS Skæbne var blot en Bekræftelse paa hele Søkrigshistoriens Lære, at et mindre Skib ikke kunde staa for et Linieskibs Ild paa nært Hold. Mod et Linieskib var kun et Skib af samme Klasse egnet til at kæmpe, fordi Tømmeret i dets Skibssider var beregnet til at modstaa de store Kuglemasser. Linieskibet indtog derfor i Datidens Flaader en lignende Stilling over for alle andre Skibsklasser, som Panserskibet gør i Dag. Da Linieskibe, som Eksemplet her viste, ført af dristige Chefer næsten kunde trænge ind overalt, hvor der var Vanddybde nok

til dem, vil det forstaas, hvilken dominerende Stilling de indtog paa Søen og Berettigelsen af at regne en Flaades materielle Styrke efter Antallet af dens Linieskibe. Derfor kunde vor »lille Krig« 1807—14 ikke skaffe os Søherredømmet i vore Farvande og de

Fig 256. Søofficers-Uniform 1810.
(Fot. Beklædningsmagasinet).

Fig 257. Chaluproere i Soetaten 1801.
(Fot. Beklædningsmagasinet).

Tab, vi tilføjede Fjenden, skyldtes for den væsentligste Del vore Chefers og Besætningers Dygtighed og Mod. Nogen Betydning for Krigens Gang kunde de ikke faa. Hvis der havde været Fare herfor, vilde England paa ethvert Tidspunkt have haft Magt til ved et kraftigt Strejftog at rydde saaledes ud blandt vore Kanonbaade og Brigger, at Faren vilde blive bragt til Ophør.

Kun en Linieskibsflaade kunde have vendt Krigens Gang, men en saadan kunde vi ikke fremskaffe. Dels krævede store Skibes Bygning nemlig baade Tid og mange Materialer, og dels var An-

tallet saavel af Storskibs-Beddinge som af tilstrækkelig faglærte Skibsbyggere begrænset. En Flaade af store Skibe maa altid bygges i Tide og kan vanskeligt erstattes under en Krig.

Kort efter Kampen i Lyngør led vi et nyt Tab i Nordnorge, hvor vi havde stationeret 4 Kanonskonnerter og 4 armerede Pro-videringsfartøjer til Konvojering paa Kysten lige til Vardø. Da disse Krigsfartøjer ogsaa angreb den engelske Handel paa Archangelsk, holdt England nogle Fregatter og Brigger i disse nordlige Farvande.

Den 2. August laa 2 Provideringsfartøjer hvert armeret med 3 trepundige Kanoner og med tilsammen 52 Mands Besætning under Sekondløjtnant Hans Bodenhoff i Skærgaarden ved Tromsø sammen med et erobret amerikansk Handelsskib. Inde i Tromsø var oplagret Finmarkens betydelige Kornforraad og en Del Prisegods. Da den engelske Fregat HORATIO paa 44 Kanoner, ført af Kommandør Stuart, ankom uden for Skærgaarden og sendte sin Næstkommanderende med 4 armerede Fartøjer og 80 Mand mod Indsejlingen, indtog Bodenhoff en saadan Stilling mellem Skærene, at Fjenden maatte tilintetgøre hans to Fartøjer for at komme til Tromsø.

Henimod Kl. 09 nærmede de engelske Fartøjer sig og blev modtaget med en vel rettet Ild fra vore smaa Kanoner. Det ene af Provideringsfartøjerne overgav sig dog hurtigt, efter at Maanedsløjtnanten, der førte det, var blevet saaret, og Bodenhoff stod da alene med 30 Mand mod 80. Hans Fartøj blev omringet og entret, men Kampen fortsattes, til Bodenhoff, der havde fire alvorlige Saar, blev kastet om af tre fjendtlige Matroser. Fjenden havde da mistet 12 døde og 11 saarede; blandt disse var alle de

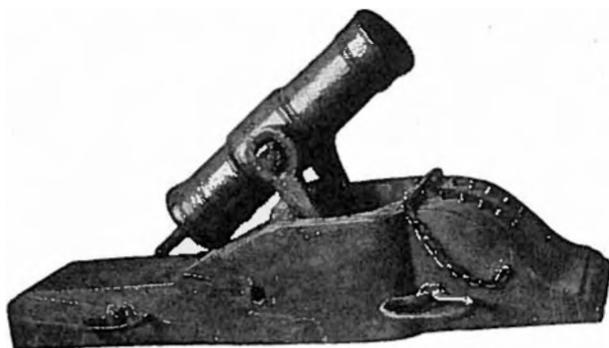

Fig. 258. Eenpundig Metalfalkonet. (Fot. Søartilleriet).

5 Officerer, der deltog i Kampen, hvorfor Englænderne ikke kunde fortsætte mod Tromsø, der altsaa ved det tapre Forsvar blev reddet. Vore Tab var 5 døde og 11 haardt saarede.

I Beundring for Bodenhoff gav Stuart ham hans Kaarde tilbage, og i sin Rapport angav han som Grund til de store engelske

Fig. 259. H. C. Bodenhoff.
Efter C. F. Wandel: Søkrigen: 1807 - 14.

Tab: Bodenhoffs fortvivlede Modstand og de ypperlige Stillinger, han havde indtaget med sine Fartøjer.

I danske Farvande var vore Kanonbaade heldigere. De kom godt fra flere Smaatræfninger, og Natten mellem 18. og 19. August erobrede Premierløjtnant Falsen med den jyske Kanonflotille ca. 10 Sømil Øst for Grenaa den engelske Orlogsbrig ATTACK, medens det lykkedes Orlogsbriggen WRANGLER, der fulgtes med den, at undkomme i stærkt beskadiget Stand. Englænderne havde ved den Løjlighed 2 døde og 9 saarede, medens vi ingen Tab havde.

I Løbet af 1812 var de politiske Forhold blevet ganske forandret.

Den 19. Marts erklærede Rusland Frankrig Krig, og den 18. Juli sluttedes i Ørebro Forbund mellem Rusland, England og Sverige. Rusland saa her ganske bort fra sit Løfte til Danmark i 1807 om Fyldestgørelse for Englands Overfald paa Danmark. Det garanterede tværtimod sammen med England, at Sverige skulde have Norge. Efter Napoleons Nederlag i Rusland i Aarets sidste Maaneder, dalede hans Stjerne stærkt, og Danmark søgte derfor at slutte Fred med England. Vi manglede imidlertid den Vægt, som en Flaade alene kunde give vore diplomatiske Under-

handlinger. Tabet af Flaaden havde gjort Danmark vaabenløst; om vi vilde slutte Fred eller ej, betød intet for England; man vilde derfor ikke give noget for at faa Fred med os men kun fore-skrive os Betingelserne for Fred, herunder Afstaaelse af Norge. Vi valgte derfor at fortsætte Krigen paa Napoleons Side.

I 1813 var vor Flaade beordret til at afholde sig fra offensive Foretagender, medens vore Forhandlere var i London. Endog Kaperiet var standset fra midt i Februar til sidst i August. Om det var en bedre Baggrund for Forhandlingerne, at England derved helt ophørte at mærke, at det var i Krig mod Danmark, er et politisk Spørgsmaal, som ikke vedkommer vor Flaade. England var nu tillige beskæftiget med Krigen mod Nordamerikas forenede Stater og sendte kun faa Skibe til danske Farvande, men man saa dog tydeligt, at det ikke tog samme Hensyn til Forhandlingerne som vi. Det vedblev saaledes med at lade de norske Redere betale de dyre Licenser, for at deres Skibe kunde sejle, og Natten mellem 20. og 21. Marts overfaldt og erobrede Eng-lænderne to Stykbaade fra Glyckstadt paa Elben.

Efter at Fredsunderhandlingerne med England var afbrudt, knyttede Danmark sin Skæbne helt til Napoleons og sendte endog 10.000 Mand danske Hjælpetropper til den franske Hær. Derved kom vi i aaben Krig mod det meste af Europa. Man kan ikke kalde vor Holdning over for Napoleon for Trofasthed, thi vi havde jo bestræbt os for at komme ud af Forbindelsen. Vi var blot forblevet paa den samme Side paa Grund af stadig slet ført Udenrigspolitik.

Den engelske Blokadestyrke foran Elben var hen paa Aaret blevet forstærket, og flere Smaatræfninger forefaldt mellem denne og danske Kanonbaade. For ogsaa at forstærke den glyckstadtske Søkvipage sendtes da 7 Kanonchalupper under Martinus Klau-mann gennem Ejderkanalen. Paa Grund af Blokaden kunde han imidlertid ikke naa frem til Elben og blev derfor liggende ved Bysum i Ditmarsken. Her blev han den 3. September angrebet af 10 engelske Kanonbaade og 7 armerede Chalupper, men efter

Fig. 260. En Konstabel og en Sergent i den kgl. Søetat.
Efter Senn og Eckersberg: Danske Klædedragter 1808.

4½ Times haard Kamp tvang han den dobbelt saa stærke Fjende til at trække sig tilbage med stort Tab. Det var den sidste Træfning til Søs.

Da Napoleon den 18. Oktober havde tabt Slaget ved Leipzig, fik den svenske Kronprins, der meget mod sin Vilje havde maattet deltage med en svensk Hær i Kri-gen mod Frankrig i Stedet for mod Danmark, fri Hæn-der, og han ryk-kede da straks mod Holsten. De dan-ske Hjælpetropper maatte trække sig Nord paa, saa at

Hertugdømmerne faldt i de allieredes Hænder. De paa Elben værende danske Søstyrker, Briggen FEMERN og 6 Kanonbaade, trak sig ind i Fæstningen Glyckstadt og kom ved denne Fæstnings Overgivelse i engelsk Magt. Kanonbaadene fra Bysum og Ejderen søgte Nord paa til Føhr, idet de medtog Inventaret fra den ubrugelige Brig TØNNING, der havde været brugt til Logiskib ved Husum. Kanonbaadene fra Kiel og Eckernførde trak sig tilbage til de danske Øer.

Vor Udenrigspolitik fornægtede sig ikke. I 1807, hvor Angrebet

blev ført mod Sjælland, stod vore Tropper i Holsten; denne Gang, hvor Holsten blev angrebet, stod vore Tropper paa Sjælland. De blev nu ført til Fyn for at forsvare denne Øs Lille Bælt Kyst, og Kanonbaadene blev trukket samme Sted hen.

Den 14. Januar 1814 opgav Danmark den ulige Kamp og sluttede Fred i Kiel, hvorved Norge afstodes til Sverige, og Danmark til Gengæld fik et Stykke tysk Land, Lauenburg, samt forpligtede sig til at indtræde i Koalitionen mod Napoleon. Den Forening mellem Danmark og Norge, som havde bestaaet i over 400 Aar, var opløst. De sørgelige Rester af den en Gang saa stolte Flaade deltes mellem Landene, og de 44 Søofficerer, der følte sig mest knyttet til Norge, indgik i den ny norske Marine.

»Den danske Sømands ubetvingelige Mod lagde sig aldrig skønnere for Dagen end under denne ulige Kamp«, skrev Allen i »Haandbog i Fædrelandets Historie 1840«, men den, der vil drage Lære af Historien, maa tillige spørge sig selv, om dette Mod af Ledelsen blev anvendt paa en Maade, saa at det var til Gavn for vort Fædreland.

Vore Sømænd kæmpede i til Dels aabne Kanonbaade, der var bygget i Hast, mod Verdens største Sømagt. Det var for svage Midler, til at de kunde indlade sig i aaben Kamp. De maatte vente paa gunstig Lejlighed, naar Vindstille satte Fjenden ud af Stand til at manøvrere. Under saadanne Forhold blev 7 Brigger og 1 Kutter erobret, 2 Kuttere blev sænket, og 1 Linieskib og 1 Fregat saa ilde tilredt, at de maatte kasseres. Ogsaa nogle Kanonbaade og armerede Chalupper blev taget.

Lykken fulgte dem dog ikke altid. Naar Vindstille afløstes af Brise, kom vore Rofartøjer ofte i Knibe. Af Smaaskibe mistede vi under hele Krigen 1 Brig, 1 Jagt, 14 Kanonbaade og -joller

Fig. 261.
Engelsk
Sabel an-
tagelig
erobret i
Krigen
1807—14.
(Fot. Sø-
artilleriet).

samt 3 Provideringsfartøjer foruden 1 Brig og 6 Kanonbaade, der ved Glyckstadts Overgivelse i 1814 faldt i Fjendens Hænder uden Kamp. At Englænderne havde Respekt for vore Folk saas deraf, at de for at slaa vort sidste Linieskib ned anvendte 2 lige

Fig. 262. J. C. Krieger. Efter Maleri af J. A. Jensen.
(Fot. Frederiksborgmuseet).

saa store Linieskibe foruden 3 Fregatter, og næppe havde vi faaet bygget en Fregat, før de sendte et Linieskib for at uskadelliggøre den. I intet af de to Tilfælde fik de dog en Prise men maatte nøjes med at gøre vore Skibe til Vrag. Den engelske Iver for straks at slaa disse Skibe ud er forstaaelig, thi med kampkraftige Enheder som Rygstød, kunde den lille Krig have bragt os lokalt Søherredømme, hvad vi ikke kunde opnaa, naar den førtes med Kanonbaade alene.

Det giver kun en ringe Trøst at konstatere, at vore Sømand rigeligt opvejede de Tab, de selv

led, ved de Erobringer, de gjorde, thi til vort Lands Tab maa først og fremmest regnes selve Flaadens Tab, hvormed Krigen var begyndt.

Heller ikke Handelskrigen kunde siges at være forløbet heldig for os. Vor Handelsmarines Tab kan ganske vist ligesom for Krigsmarinens Vedkommende opgøres til at vise størst engelske Tab. Englænderne tog omtrent 400 Handelsfartøjer fra os, hvoraf

vi tog 10 tilbage. De tagne Skibe var dog næsten alle smaa, oftest kun Dæksbaade, der førte Levnedsmidler til Norge. Vi tog her over for ialt 335 Handelsskibe som Priser, hvis Værdi er anslaaet til at være omtrent fem Gange saa stor som Værdien af dem, der blev taget fra os.

Ogsaa denne Opgørelse er dog Selvbedrag, idet Opgørelsen først og fremmest maa omfatte de Tab, vor Handelsflaade led ved Krigens Begyndelse paa Grund af den Maade, hvorpaa slet Diplomati førte os ind i den. Danmark var den Gang næsten eneste neutrale Stat. Vor Handel og Søfart blomstrede derfor, og vort Flag vajede paa alle Have. Englænderne kunde som Følge heraf inden Krigserklæringen beslæglægge ikke mindre end 600 danske Handelsskibe med deres Ladninger. Dermed var vor Handel og Søfart standset, fejet væk fra Havene. Det var den sørgelige Aarsag til, at Englænderne kun kunde tage faa danske Priser. At vi ved Fredsbruddet kunde beslæglægge 61 engelske Skibe med Ladninger i vore Havne betød her over for intet. Englands Handel blomstrede videre, mens vi fik Statsbankerot i 1813.

Det var altsaa Krigens Tilrettelæggelse, Strategien, som vor Regering havde Ansvaret for, der medførte Tabet ogsaa af vor Handelsflaade. Vi kan efter Erfaringerne fra denne Krig fastslaa, at de store Tab, som vi samt de franske og amerikanske Kapere tilføjede den britiske Handel, kun havde ringe Indflydelse paa Krigen som Helhed. At færdes paa Havet har altid medført Tab, navnlig i Krigstid, men det lykkedes aldrig i nogen Krig at lamme Modstanderne ved Handelskrig alene; den var altid af sekundær Betydning. Afgørende i Krig var derimod Herredømmet paa Søen, saa at Fjendens Skibe ikke kunde færdes der, og det virksomste Middel hertil var Blokade.

Lige siden Oldtiden havde det Land, der skaffede sig Herredømmet paa Søen, saa at det kunde afskære Modstanderens Forbindelseslinier og holde egne aabne, endt med at vinde Krigen. Derfor var Englands Sømagt den største Enkeltfaktor til dets Sejr. Den endelige Sejr kunde ganske vist ikke vindes af Flaaden,

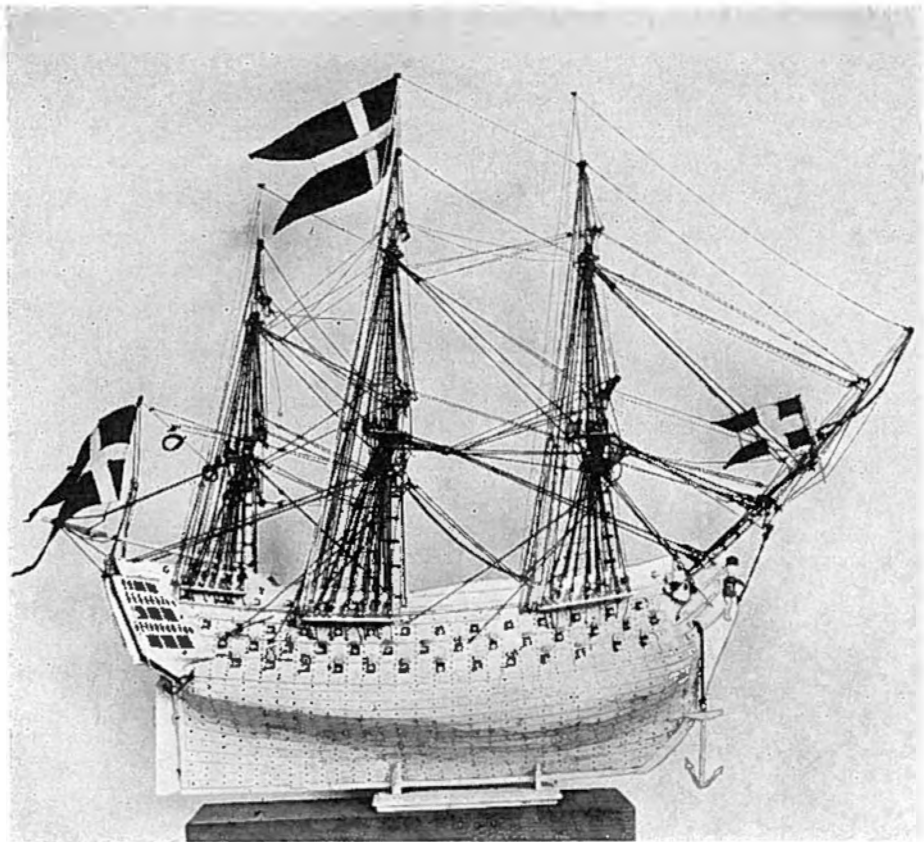

Fig. 263. Model af Orlogsskib lavet af Kødben. Udført af danske Krigsfanger i England og senere overrakt Frederik VI. (Fot. Rosenberg).

simpelt hen fordi den ikke kunde komme ind paa Sletter eller kravle op ad Bjerge, men den kunde strategisk lægge Situationen til Rette, saa at egen Sag ikke tabtes ved et tabt Landslag, men saa at Fjendens gjorde det. Derfor lader England med fuld Ret Nelson paa Trafalgar-Søjlen, og ikke Wellington paa en Waterloo Søjle, betegne dets Sejr over Napoleon. Ved Trafalgar i 1805 knustes nemlig Napoleons Forsøg paa at bryde Blokadens Jernring om Europa. Hans mange Sejre paa Land de følgende Aar og hans Nedkæmpen af al Modstand paa Europas Fastland berørte

ikke England meget. Paa Grund af Nød og Undertrykkelse paa Fastlandet kunde det vedblive med at rejse Koalitioner mod ham. Hans første Nederlag maatte derimod føre ham til Katastrofe. Hans Modtræk mod Blokaden, Fastlandsspærringen, førte til det russiske Felttog, Leipzig og Waterloo.

Den, der havde forstaaet Historiens Lære, maatte efter 1805 være klar over, at Napoleons ny Orden i Europa, et Universal-Monarki med det franske Folk som Herrefolk, ikke kunde blive varig, fordi England

trods alle franske Sejre paa Land maatte ende med at vinde Krigen. Derfor var det i 1807 selvmorderisk for Danmark at tage Parti imod England.

Andreas Peter Bernstorff havde som Udenrigsminister forstaaet Historiens Lære og peget paa, at vor Flaade var Statens politiske Vaaben. Han foranledigede derfor, at den var udrustet under urolige Forhold, og naar han forhandlede. Den sikrede ham mod Overraskelser, og den danske Regering fik under hans Æra en Indflydelse, som den ikke tidligere havde haft. Ganske aabenbart havde hans Søn, der var Udenrigsminister baade i 1801 og 1807, derimod ikke forstaaet denne Lære.

Nu som altid i Historien afgjorde Sømagt Danmarks saa vel som Europas Skæbne.

Kanonbaadskrigen viste, at dansk Sømagt ikke kunde udryddes af vore Farvande, naar den havde Steder at udrustes fra, og at den danske Sømand var god som Søkriger, men den viste tillige, at et Forsvar paa Søn ikke kan improviseres med Held. Skal den danske Sømand gøre Nytte for vort Land med de Egenskaber,

Fig. 264. Haand- og Fodjern til Krunslutning.

(Fot. Søartilleriet).

man priser ham for, maa man paa Forhaand have bygget og udrustet en Flaade til ham. Hver Dag i denne Krig viste det samme, som hele vor Historie lærte os, nemlig at et dansk Forsvar uden Flaade var en Umulighed. Naar England ikke brandskattede

Fig. 265. Trommer og Signalhorn.
(Fot. Søartilleriet).

vore Landsdele, og naar Danmark fortsat fik Lov til at bestaa som Stat og ikke som Norge blev foræret bort til en Forbundsfælle, saa var det, fordi det passede Englands Politik.

Det, Kanonbaads-krigen lærer, er det samme, som man kan lære af tidligere Krigge, nemlig at den, der behersker vore Farvande, deler og behersker Danmark. To Gange i denne Krig blev der rettet Angreb mod vort Land, ved Krigens Begyndelse og

ved dens Slutning. Begge Gange stod vore Tropper i modsat Ende af Landet end den, hvor Angrebet kom. Det bør lære os, at vore Tropper bør udskrives og blive staaende i hver sin Landsdel, rede til Forsvar overalt, indtil Situationen er klar. Betingelsen for, at vi derefter kan sammendræge dem til den Landsdel, hvor Angrebet kommer, er, at vi har Herredømmet i vore Farvande. Søherredømme kan vi imidlertid kun have, naar Flaaden er udrustet, og dens Udrustning bør derfor være en af vore første Forsvars-Foranstaltninger. Vi fik vort Væрге, vor Flaade, slaaet ud af Haanden ved et Angreb, der som Landgangs-Foretagende førtes over Søen mod os. Vor geografiske Beliggenhed, vort nationale

Særpræg, vore maritime og handelsmæssige Interesser gør det iøvrigt klart, at vort Land er særlig saarbart fra Søen. Fra Søen vil en latent Fare derfor altid true os. En dansk Regering burde slet ikke kunne tænkes, uden at en Mand med fuld Forstaaelse af Søens Betydning havde Sæde i den. Det vilde ikke være et Offer, Nationen derved bragte, thi hele vor Historie viser, at i de Tilfælde, hvor vi har erhvervet os Rigdom og Magt, har denne været hentet fra Søen; og naar det maalbevidst blev naaet, var det af Søens Mænd. Man kunde derfor ogsaa udtrykke Tanken saaledes: Vil Danmark sikre sig Selvstændighed, Fred og gode Kaar, maa der i dets Regering sidde en A. P. Bernstorff eller en Sømand.

TIDEN FRA 1814—1848

De Skibe, vi havde bygget under Krigen, var bygget i Hast og ofte af frisk eller daarligt Tømmer. Skønt man havde bestræbt sig for at vedligeholde dem saa godt som muligt, var vor Flaade dog ved Fredsslutningen i en sørgelig Forfatning. Linieskibet PRINSESSE LOVISA AUGUSTA var kun tjenligt til Blokskib; af de 7 Brigger var de 4 saa medtagne, at man ikke vilde vedligeholde dem men solgte dem i Løbet af de første fem Fredsaar; af de 7 Stykpramme var 4 ubrugelige, og 1 Skonnert og 75 af de mindre Skibe maatte sælges eller ophugges. Vor Flaade bestod derefter af: 1 Blokskib, det lille Linieskib PHOENIX paa 60 Kanoner, 3 Fregatter, 3 Brigger, 1 Skonnert, 3 Stykpramme, 1 Kanonbaad, 72 Kanonchalupper, 6 Morterchalupper, 4 Kanonjoller og 1 lille Kutter. Beddinger, Bolværker og Bygninger paa Holmen var desuden forfaldne.

Statsbankerotten med dens Virkninger baade før og efter havde demoraliseret Marinens civile Personel, saa at den civile Del af den faste Stok ved Krigens Slutning maatte omorganiseres

Fig. 266.
Æressabel
til Søofficerer 1819.
(Fot. Tøjhusmuseet).

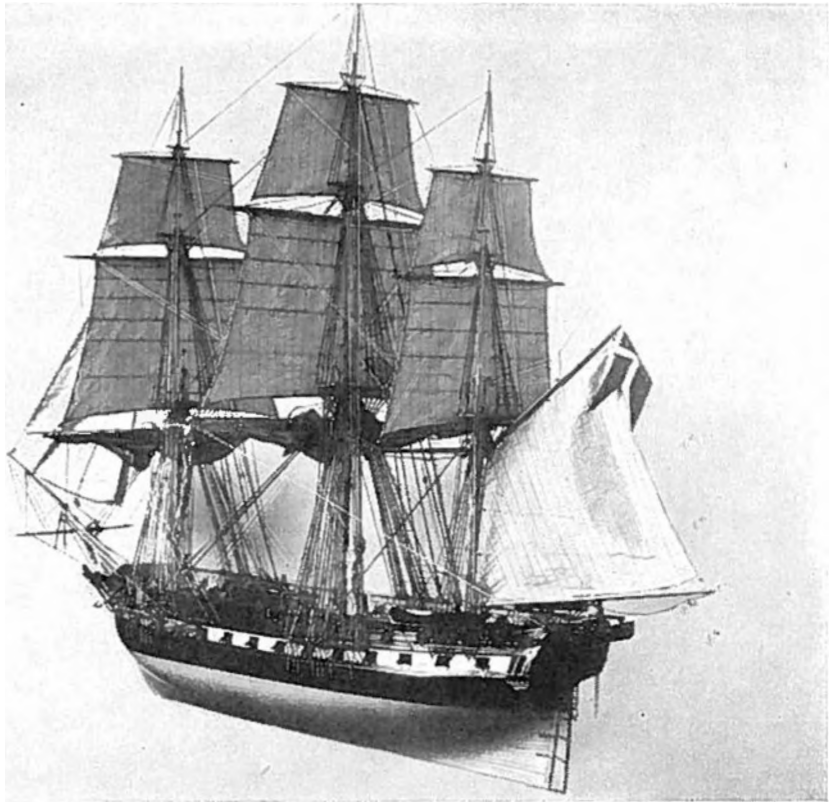

Fig. 267. Model af Fregatten ROTA 1822. Orlogsværftets Modellsamling.

og en Del ubrugelige Folk afskediges. De Prisepenge, der tilfaldt Marinens Officerer og det farende Mandskab, reddede derimod dem fra den almindelige Demoralisation. Ved Reorganisationen af det faste Mandskab blev Marinens Matros- og Artillerikorps'er oprettet, men derimod intet Marinerkorps af Marinesoldater.

Det danske Folks Mod var knækket, navnlig satte Tabet af Norge dybe Spor i alles Sind. Handel og Søfart med deraf følgende Velstand var lammet, Finansernes Tilstand var fortvivlet, Forsvaret forfaldent og Flaaden borte. I 1816 udbrød en Krise med mange Føllitter blandt de ledende Handelshuse, og da der manglede hjemlig Kapital, blev vor Handel for en stor Del afhængig af

hamborgsk Kredit, hvilket hemmede Foretagsomhed. Den oversøiske Handel havde vanskeligt ved at komme i Gang igen, og Industri og Haandværk var hemmet af manglende Købekraft hos Folket. I mange Aar herskede i Danmark en Dødsstilhed og Modløshed, som først langsomt fortog sig.

Til Trods for al Modløshed søgte det danske Admiralitet straks at pege paa Linierne for Genskabelse af vor Flaade. Dette var saa meget vanskeligere, som Kanonbaadskrigen havde vakt Begejstring for disse smaa Fartøjer, og ligesom Røster 70 Aar tidligere havde rejst sig for at lægge Hovedvægten paa en Galejflaade, troede mange nu, at vi kunde nøjes med Kanonbaade. Det var dog let at pege paa, at en Forsvarslinie som i Slaget 1801 ikke havde kunnet dannes af Kanonbaade. De 11 Kanonbaade maatte den Gang tvært imod straks trækkes ud af Kampen. Man kunde ligeledes pege paa, at vore Kanonbaade aldrig havde erobret større Skibe end Brigger, og at deres Brugbarhed over for selv saa smaa Skibe var betinget af Vindstille. De var oprindelig beregnet til Skærgaardene, hvor de kunde ligge halvt skjult bag Klipper, og hvor de derfor sikkert var paa deres Plads. Dernæst kunde man ligesom for Galejernes Vedkommende pege paa, at de var dyre i Personel. De krævede ca. 60 Mand til at føre 2 Kanoner frem, medens Linieskibe og Fregatter kun havde Besætninger der var 9 Gange saa store som Kanonantallet, og de mindre Sejlskibes Besætninger var endda kun 5—6 Gange dette. Kanonbaadene var altsaa uforholdsmæssigt dyre at holde udrustet. Endelig havde Krigen vist, at hvis man fik særlig Brug for Kanonbaade, kunde et stort Antal af dem bygges paa kort Tid, saa at der ikke var Grund til at have et overdrevet Antal Kanonbaade i Beredskab.

Allerede i 1815 fastsloges derfor en Flaadeplan, efter hvilken Flaaden skulde bestaa af 6 Linieskibe, 8 Fregatter, 8 Korvetter eller Brigger og 80 Kanonbaade. Da de 80 Kanonbaade forefandt, var det de større Skibe, der skulde bygges; men skønt deres Tal var beskedent i Forhold til det, Tvillingrigerne hidtil havde kunnet holde, gik det paa Grund af Finansernes slette Tilstand dog kun langsomt med Bygningen.

Til 1817 havde vi faaet eet nyt Linieskib, DANMARK, paa 66 Kanoner og to nye Fregatter, NYMFEN og FYLLA, paa hver 36 Kanoner. De var alle bygget efter Hohlenbergs Tegninger, medens de efterfølgende var efter den ny Fabrikmester Schifters

Fig. 268. Søkadet-Uniformer fra 1822, Galla og daglig.
(Fot. Beklædningsmagasinet).

Tegninger. Først byggedes Fregatterne FREJA og ROTA paa 46 Kanoner hver, derpaa i 1824 Linieskibet DRONNING MARIE paa 84 Kanoner og i 1825 Fregatten HAVFRUEN paa 46 Kanoner. 1830 var Linieskibet VALDEMAR paa 84 Kanoner og Fregatten BELLONA paa 46 Kanoner kommet til. 1831 kom Linieskibet FREDERIK VI og 1833 Linieskibet SKJOLD, hver paa 84 Kanoner, men da PHOENIX kasseredes i 1834, var det fastsatte Antal endnu ikke til Stede. Da Linieskibet CHRISTIAN VIII paa 84 Kanoner i

1840 sattes i Vandet, var Flaadeplanens 6 Linieskibe efter 25 Aars Forløb endelig naaet. Tallet holdtes dog kun til 1848, da DANMARK gjordes til Blokskib. I 1850 sattes vort sidste Sejllineskib DANEBROG paa 72 Kanoner i Vandet, men da var CHRISTIAN VIII Aaret forinden gaaet tabt.

Flaadeplanens 8 Fregatter naaedes derimod i 1830, og Antallet holdtes derefter, idet der byggedes nye, efterhaanden som ældre Fregatter udgik, nemlig THETIS paa 48 Kanoner i 1840, GEFION paa 48 Kanoner i 1843 og TORDENSKJOLD paa 44 Kanoner i 1852.

Selv om Flaaden var lille, var de enkelte Skibe til Gengæld kraftige og vel byggede. Den foran nævnte A. Schifter var i hele Perioden Fabrikmester paa Holmen og fulgte værdigt i Henrik Gerners og Hohlenbergs Spor.

Fra Begyndelsen af 30'erne, hvor den franske Juli-Revolution havde skabt Røre i det efter Napoleonskrigene krigstrætte Europa, var Flaaden altsaa kommet nærlig paa den tilsigtede Størrelse og skulde derfor kunne løse de med den tilsigtede Opgaver. Kun ved sin Flaade kunde Danmark faa politisk Betydning, og Historien lærer, at et Angreb ofte undgaas blot ved at være beredt til at møde det, ligesom Fred hyppigt er blevet bevaret ved den Vægt, en Flaade giver de diplomatiske Underhandlinger. Selv om flere Stormagter holdt større Flaader, vilde det under en europæisk Strid næppe være dem ligegyldigt, paa hvilken Side vor daværende Flaade kom.

Betingelsen for, at vor Flaade skulde faa den antydede Vægt, maatte dog være, at den var kampberedt. Det kunde den kun være, naar Personellet var vel uddannet, og naar den var udrustet i god Tid. Paa dette Omraade skortede det imidlertid meget. Udrustningerne var faa og korte. Linieskibene PHOENIX og DANMARK var aldrig paa Togt. Da Linieskibet DRONNING MARIE i 1834 udrustedes til en kort Ekspedition, var det det første Linieskib under Vimpel siden PRINS CHRISTIAN FREDERIK i 1808. Naar undtages de stille liggende Vagtskibe, en Korvet paa Sommertogt med Kadetter og Udsendelsen af nogle mindre Skibe til Vestindien, foretoges der i mange Aar ingen Udrustninger. Henimod Periodens Slutning — efter 1834 — blev Forholdene dog noget bedre, men alt i alt blev Personellets Søuddannelse forsømt.

Til Gengæld var Forholdene om Bord i Skibene blevet betydelig forbedret i Løbet af de sidste halvt Hundrede Aar. Den megen oversøiske Tjeneste i Middelhavet, i Vest- og Ostindien og ved Guinea i Slutningen af det 18. og Begyndelsen af det 19. Aarhundrede havde lært, at en udstrakt Renlighed var det bedste Middel til at bevare Mandskabets Sundhed. Fra denne Periode stammer

derfor den Orden og Renlighed om Bord og den personlige Hygiejne som nu til Dags kendes i Orlogsskibe. Samtidig havde man lært at lægge Vægt paa sund og kraftig Kost. I 1828 udstedtes nye Spisetakster for saavel Orlogs- som Handelsskibe. Til Sammenligning med Nutiden skal her anføres den nævnte Spisetakst for Orlogsskibe:

For hver Mand pr. Uge:

Flæsk 2 Pund, salt Kød 3 Pund, Smør $\frac{21}{32}$ Pund, Byggryn $\frac{7}{24}$ Ottk., Ærter $\frac{1}{2}$ Ottk., haardt Brød $6\frac{5}{7}$ Pund, Øl 9 Potter, Brændevin $\frac{9}{16}$ Pot, Eddike $\frac{2}{32}$ Pot, Salt $\frac{2}{173}$ Ottk., Svedaker $\frac{1}{16}$ Pund, Sirup 10 Lod.

Den daglige Spisetakst saa saaledes ud:

Dagene	Frokost	Middag	Aften
Søndag	Brændevin og Brød	Ærter, Flæsk, Øl og Brød	Brød og Brændevin
Mandag	» » »	Øllebrød, salt Kød, Øl og Brød	Grød, Smør, Øl og Brød
Tirsdag	» » »	Ærter, Flæsk, Øl og Brød	Øllebrød
Onsdag	» » »	Grynsuppe, salt Kød, Øl og Brød	Grød, Smør, Øl og Brød
Torsdag	» » »	Ærter, Flæsk, Øl og Brød	Brød og Brændevin
Fredag	» » »	Grød, Smør, salt Kød, Øl og Brød	Øllebrød
Lørdag	» » »	Ærter, Flæsk, Øl og Brød	»

Til Forfriskning kunde gives: i Stedet for 5 Pund haardt Brød $7\frac{1}{2}$ Pund blødt Brød; og $\frac{3}{4}$ Pund fersk Oksekød samt grønne Urter for 1 Sk. og $\frac{1}{32}$ Ottk. Byggryn til Jevning paa Suppen for hver Mand i Stedet for Flæsk eller salt Kød og Ærter.

For at skaffe Officererne Sejlads fik de faa Skibe, der sendtes paa Togt, saa mange Officerer om Bord, som der kunde skaffes Plads til, men i øvrigt kom fremmed Tjeneste og Koffardifart

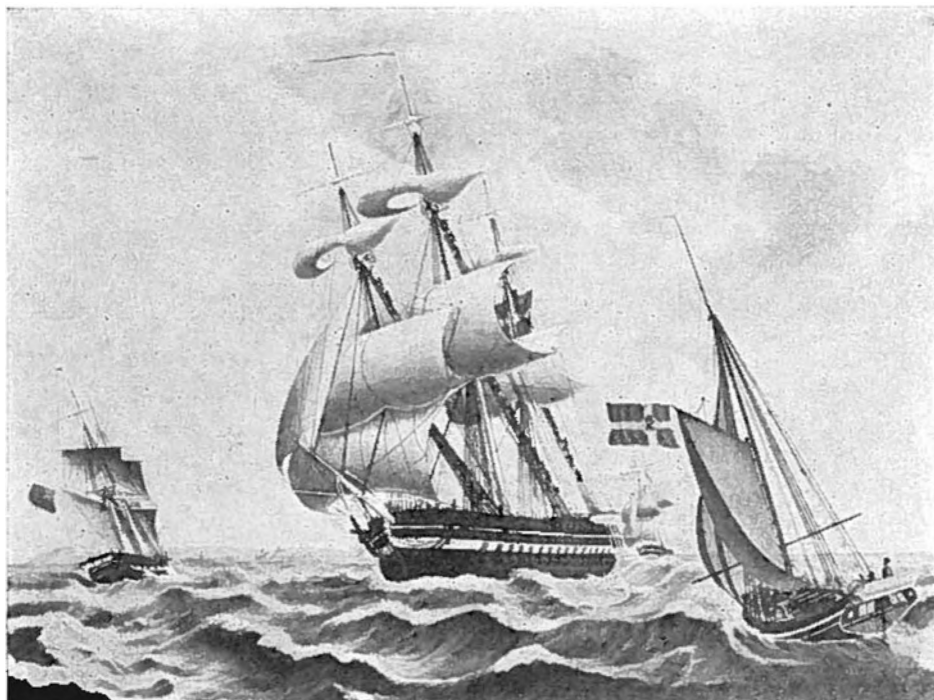

Fig. 289. Linieskibet DRONNING MARIE paa Prøvetogt 1834. Efter Maleri af Jacob Petersen i Søofficersforeningen.

til at spille en stor Rolle for Officerskorpset. Dette var i 1814 normeret til: 4 af Admiralklassen, 7 Kommandører, 8 Kommandørkaptajner, 40 Kaptajner og Kaptajnløjtnanter og 80 Løjtnanter, men da der ingen Aldersgrænse fandtes, sparede man ved at lade Officererne blive staaende meget længe i Tjenesten.

Frederik VI vedblev med at være Admiralitetets Præsident lige til sin Død i 1839. Som dettes første Deputerede sad Admiral Wleugel til 1822, da han i sit 86. Aar fratraadte paa Grund af Alder. Han efterfulgtes af Admiral Sten Bille, der i 1833 døde i Stillingen 82 Aar gammel. Derefter fulgte den 74-aarige Admiral Holsten, der fortsatte i Stillingen til dens Ophævelse i 1848, da han var 89 Aar gammel.

Lønningerne udbetaltes de første Aar i Papirspenge, hvis Værdi

svingede. Derved kunde det udbetalte gaa helt ned til 40% af Metalværdien. Det var derfor en betydelig Forbedring, da al Løn fra 1822 blev udbetalt i Sølvmønt. Det, der dog navnlig hjalp gennem alle de trange Aar, var, at Fattigdommen var almindelig i Landet. Samtidig blomstrede Aandslivet, og ogsaa Flaaden

havde paa denne Tid mange dygtige Mænd, saa at man var rede til at tage imod Opgangen, da den kom.

Som tidligere nævnt har vor Flaades Personal, baade det faste og det indrullerede, altid været nationalt, Sproget om Bord og Kommandosproget var dansk, og Officerer, Underofficerer og faste Menige kendte hinanden gennem et helt Liv i Marinens Tjeneste. Der behøvedes derfor ikke stram Tone og stiv Militarisme som i Landetaten for at haandhæve selv den strenge Skibsdisciplin. Uniformer blev derfor senere indført i

Fig. 270. Tappenstreg i Nyboder 1840.
(Fot. Beklædningsmagasinet).

Flaaden end i Hæren. Søfolkene klædte sig ensartet men havde ikke egentlig Uniform, og for Befalingsmændene var f. Eks. Overtøj ikke reglementeret. De brugte civile Overfrakker, og om Bord anvendte de al Slags Hovedtøj i Stedet for den trekantede Hat, der tillige med Kjole og Epauletter var den eneste reglementerede Paa-klædning.

Den her omhandlede Periode var en Overgangstid paa mange

Omraader. Politisk var det ikke alene den franske Revolutions Frihedsideer men ogsaa Nationalismen, der vakte Røre. I Industri og Samfærdsel brød en ny Tid ogsaa frem. Dampmaskinens Indførelse gav Industrien nye Muligheder, og i 1819 sattes det første danske Dampskib CALEDONIA i Passagerfart mellem København og Kiel. Endelig udvikledes Artilleriet meget, og Indførelse af Granater i Stedet for massive Kugler bragte Problemet med Skibenes Pansring paa Bane.

Naar Dampskibene var længe om at vinde Indpas i Flaaden, skyldtes det, at de var Hjulskibe. I disse optog Maskine, Kedler og Kulkasser Skibets midterste Del, og Hjulene optog den midterste Del af Skibssiderne. De maatte derfor hovedsageligt være stævnbevæbnede. Et Skud i Hjul eller Maskine kunde gøre Skibet til Vrag. Det kunde derfor ikke erstatte Sejlskibet, men det fik, efter i 1832 at være indført i vor Flaade, betydningsfulde Biopgaver at løse, idet dets relative Hurtighed og Bevægelighed trods Vind og Sø gjorde det vigtigt til Depeche- og Transport-Tjeneste samt til Bugsering og gav det Evne til selvstændig Optræden.

Da Drivskruen i 1836 var opfundet og i de følgende Aar var forbedret og prøvet, kom den derimod fra Midten af Fyrrerne til at betyde et Vendepunkt i Skibsbygningen. I Modsætning til Hjulene belemrede den ikke Skibssiderne; den laa helt under Vandet og det samme kunde være Tilfældet med dens Drivmaskine, saa at Skrueskibets Bevægkraft helt var dækket mod Skud. Skruen kunde derfor anbringes som Hjælpekraft i ethvert Sejlskib, Korvet, Fregat eller Linieskib, der da efter Omstændighederne kunde benytte den ene eller anden Bevægkraft. Vor Flaades første Skrueskib, Korvetten THOR, sattes dog ikke i Vandet før 1851.

Paa Artilleriets Omraade ophørte Metalkanonerne næsten helt;

Fig. 271.
Seofficers-
pallaak ca.
1830—40.
(Fot. Tej-
husmuseet).

alle nye Kanoner støbtes af Jern. Desuden indførte man visse Enhedskalibre, 30 og 18 pundige Kanoner, der støbtes i forskellig Længde og Vægt, saa at underste Batteri paa et Linieskib eller Fregat kunde bruge samme Kugle som Batteriet oven over. De

Fig. 272. Christian VIII. Efter Maleri af J. Court.
(Fot. Frederiksborgmuseet).

korteste og derfor letteste Kanoner var de saakaldte Karronader, der var meget benyttede i Smaaskibe og paa større Skibes øverste Dæk, fordi de kunde udskyde et forholdsvis stort Projektil med tilstrækkelig Kraft til at trænge gennem en Skibsside paa nært Hold.

Af Projektiler havde man hidtil anvendt Fuldkugler, Lænkekugler, Knipler, Kardetsker og Skraasække eller Druer samt Shrapnels, der var hule Kugler, fyldt

med Blykugler og en lille Sprængladning. Ogsaa Skydning med gloende Kugler anvendtes undertiden om Bord paa Skibene, men det farligste Projektil for Træskibe var dog Bomben eller Granaten. Den var hul, og Kugleskallens Tykkelse var ca. $\frac{1}{6}$ af Kuglens Diameter. Hulrummet var fyldt med Krudt, og et Fængrør var anbragt i et Hul i Skallen. Fængrøret tændtes af Ladningen under Udskuddet og kunde gøres kortere eller læn-

gere efter den Tid, man ønskede, der skulde gaa, inden den sprang.

Bomber var hidtil kun udskudt af Morterer under stor Elevation, saa de fik en meget høj og buet Bane, hvorfor man maatte kende Afstanden ret nøje for at kunde ramme et bestemt Maal. Morterer var derfor meget lidt anvendelige om Bord, fordi Træfning mellem Skibe, hvor Afstanden varierer og derfor ikke er nøje kendt, altid har krævet Anvendelse af Fladbaneskyts, Kanoner. Efter Forslag af den franske General Paixhans fremkom imidlertid i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede nogle nye Granatkanoner af svært Kaliber. De var Fladbaneskyts og kunde derfor faa almindelig Anvendelse i Marinerne. De udskød enten Brandgranater eller Sprænggranater. Disse kunde enten være som de foran beskrevne eller Perkussions-Granater, der sprang ved Anslaget. Da det opgaves, at en enkelt saadan Granat kunde danne en Aabning i Skibssiden saa stor, at en Mand kunde spadsere igennem den med Hatten paa, og da en saadan Aabning jo kunde dannes lige i Vandgangen, vil det forstaas, at disse Granaters Fremkomst maatte revolutionere Skibskonstruktionerne. Denne Udvikling af Skibsskytset var ganske vist først tilendebragt efter 1848, men hen imod den her omhandlede Perodes Slutning var Angrebsmidlerne dog skredet betydeligt mere frem end Skibenes Evne til at modstaa dem.

Under Krigen havde de danske Kolonier været besat af Englænderne. Ved Freden fik vi dem tilbage, og som Middel til Handlens Genoplivning, søgte man nu atter at gøre dem ydedygtige. Allerede den 20. September 1814 overtog Kontreadmiral G. S. Bille Tranquebar fra Englænderne som Guvernør, men da alt havde ligget stille i 7 Aar, og da ingen Kapital kunde faas hjemme fra, lykkedes det hverken her, i Frederiksnagore i Bengalen eller i de andre »Loger« i Indien at sætte Fart i Handelen. Heller ikke Forsøg fra 1831 til 1837 paa at bringe noget ud af Nicobarerne lykkedes. I 1845 solgtes Tranquebar og de øvrige Handelssteder paa Indiens Kyst til Englænderne.

Dansk Guinea, som vi siden Slavehandelens Ophør ikke havde

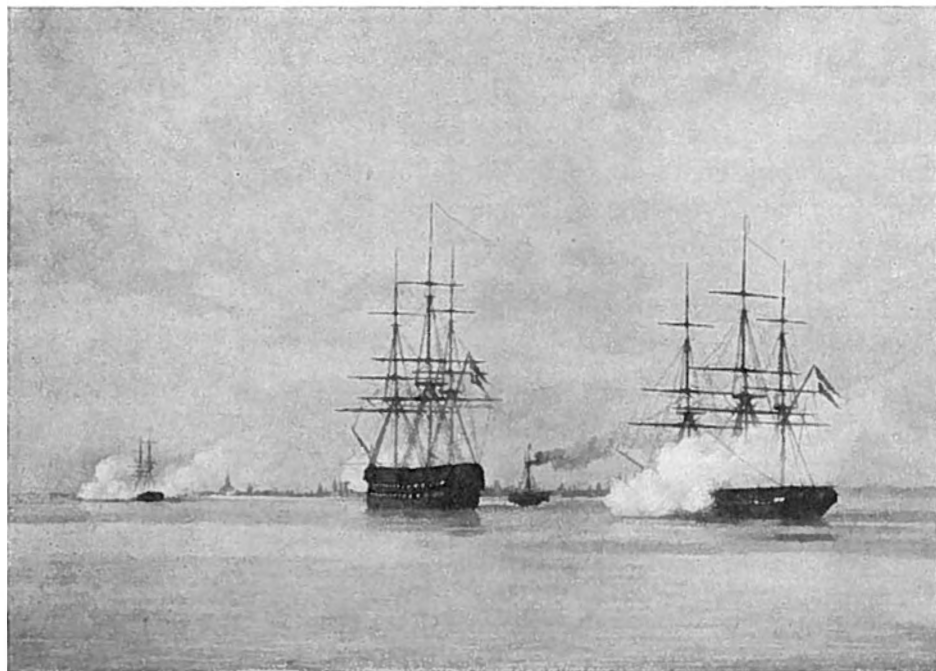

Fig. 253. Linieskibet CHRISTIAN VIII's Ankomst til København 1841 med Kronprinsparret om Bord. Efter Maleri af A. Melbye. (Fot. Rosenborg).

kunnet bringe noget ud af, opgav vi ogsaa. Det solgtes i 1850 ogsaa til Englænderne. Kun de vestindiske Øer klarede sig godt med deres Sukkerproduktion. Farten paa Vestindien gav derfor et tilfredsstillende Udbytte, og vore Sukkerraffinaderier var næsten de eneste Virksomheder, der klarede sig godt.

Juni 1845 sendtes Korvetten GALATEA under Kaptajn Sten Andersen Bille paa en Jordomsejling for at aflevere de danske Besiddelser i Indien, afslutte Handelstraktater og udføre forskellige videnskabelige Hverv. Blandt disse var ogsaa at undersøge Betingelserne for Kolonisation af Nicobarerne, der ikke var blevet solgt sammen med Tranquebar og de andre danske Besiddelser i Forindien.

GALATEA opholdt sig ved Nicobarerne fra den 6. Januar til den 25. Februar 1846, da den forlod Øerne efterladende Kaptajn

Aschlund med Damperen GANGES, der var armeret og bemanded som Orlogsmænd. Sten Bille anbefalede i sin Rapport at bevare Øerne som dansk Koloni, men Feberen vedblev at gøre saadan Høst mellem Kolonisterne, at Korvetten VALKYRIEN i 1848 udsendtes for at ophæve Etablissementet. Dermed var den sidste danske Koloni i Indien forladt.

GALATEA fortsatte imidlertid sit Togt, viste Flaget, fik anerkendt danske Konsuler paa forskellige Pladser, foretog videnskabelige Undersøgelser og samlede Oplysninger til Gavn for Handel og Industri paa sin Rute, der gik over hollandsk Indien, Kinakysten, Stillehavet og Sydamerikas Kyster. Den vendte i Slutningen af August 1847 tilbage til København med gode Resultater paa de nævnte Omraader samt med store Samlinger til etnografisk Museum.

Den Ro der fulgte med den almindelige europæiske Fred i 1815, kom Handelssøfarten til Gode. Ogsaa Danmarks Handelsflaade tiltog. De europæiske Stater fik desuden nu endelig Tid til at bringe Barbareskernes Sø-røverier til Ophør. Det begyndte med Frankrigs Erobring af Algier i 1830, og i 1844 deltog Danmark med 2 Fregatter, 1 Dampskib og 1 Brig i en Aktion mod Marokko, hvor en fransk Eskadre lige havde bombarderet Tanger. Derefter bortfaldt den sidste Tribut til disse Søøverstater.

Efter at Kaptajnløjtnant C. C. Zahrtmann i 1826 var blevet Direktør for Søkortarkivet, paabegyndtes en regelret Søopmaaling af vore Farvande og Udgivelse af Kort over disse. I 1843 udgav han desuden Farvandsbeskrivelsen »Den danske Lods« med Vejledning til Farvandenenes og Havnenes Besejling. Samtidig med den tiltagende Søfart forbedredes Farvandenenes Afmærkning; 1829 udlagdes paa Læsø Trindel vort første Fyrskib.

Nationalismens Fremvækst i Europa genvakte endelig de nordiske Folks Erkendelse af at være af samme Rod, saa at man

Fig. 274. Søofficerssabel fra Chr. VIII's Tid. (Fot. Tejhusemuseet).

kunde regne med, at Krig mellem de nordiske Lande næppe mere vilde være mulig. Rusland var ikke særlig stærkt til Søs, og Preussen havde ingen Flaade, Holland var ikke mere nogen Trusel, og selv om England havde Interesser i Østersøen, var det hovedsagelig optaget af sit Imperium og sin Rivalisering

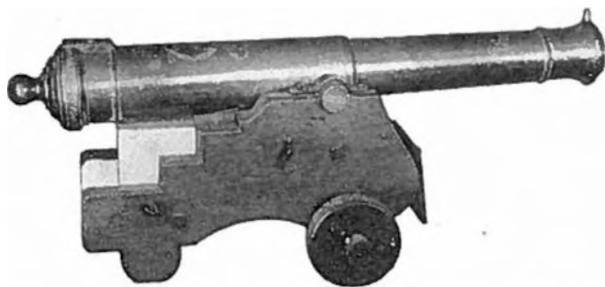

Fig. 275. 4-pundig Metalkanon erobret fra Serøver i Vestindien 1825. (Fot. Søartilleriet).

med Frankrig. Danmarks maritime Stilling var derfor i det hele taget gunstig.

Napoleons Undertrykkelser i de europæiske Lande ved Aarhundredets Begyndelse havde som nævnt vakt Nationalismen hos alle Europas Fol-

keslag, og selv om den kun havde lidt nyt at give os, fordi Saxos og Arild Hvitfeldts Landsmænd altid havde følt sig som en Nation, gav Bevægelsen dog det danske Folk en endnu klarere Bevidsthed om sin Nationalitet. Til det danske Rige hørte imidlertid ogsaa det tysktalende Holsten, hvor den tyske Nationalisme fandt Næring, og paa Grund af de slet ordnede Forhold ved vor Sydgrænse var det tyske Sprog gennem Aarhundrederne trængt noget op i Sønderjylland, hvor Brydninger nu opstod mellem dansk og tysk.

Med denne Uro ved vor Landgrænse fremkom Krav om Forøgelse af vore Værn, og da Pengemidlerne var smaa, begyndte de Kampe om Forsvarets Ordning, der lige siden har kendetegnet dansk Politik. Man forudsaa, at Hæren vilde komme til at kæmpe, og vilde skaffe Penge til den og Landforsvaret ved at tage dem fra Flaaden, idet man pegede paa, at vore nu sandsynligste Modstandere, Preussen og Tyskland, ingen Flaade havde. Man havde aabenbart glemt Historiens Lære fra Christian IV's Krig mod det den Gang lige saa fladeløse Tyskland (1625—1629), da Wallenstein trængte op i Jylland, og hvor Danmarks fortsatte Bestaaen

alene blev sikret af vor Flaade, der standsede hans Fremtrængen ved Lille Bælt.

Den danske Frihedsbevægelse, der var holdt nede af den knu- gende Sorg over 1814 og senere af Hengivenhed for den gamle Kong Frederik VI, men som havde givet sig mere og mere høj- rø- stede Udtryk under Chri- stian VIII, brød ved hans Død den 20. Januar 1848 ud i Flamme, og den nye Konge, Frederik VII, havde et aabent Øre for Folkets Ønsker. To ydre Omstæn- digheder gav Følelserne ny Næring, nemlig den fran- ske Februar-Revolution og Oprøret i Hertugdømmerne.

»Slesvigholstenerne« be- nyttede det danske Fri- hedsrøre som Paaskud til at rejse Oprøret, der havde til Hensigt at gøre »Sles- vigholsten« til en Stat in- den for det tyske Rige og uafhængig af Danmark.

Den 24. Marts dannedes i Danmark det saakaldte Martsministerium, og sam- me Dag gav Kongen et værdigt Svar til den Deputation fra Oprørerne, som den 22. var ankommet til København. Dermed var Krigen uundgaaelig. Her- tugdømmerne var i fuldt Oprør, og det danske Folk skulde samtidig udarbejde en ny Forfatning og værgе Danmark mod ydre Fjender. Tilmed kendte man ikke det Omfang, Krigen kunde tage, idet Preussen og Tyskland aabenbart stod bag Op- rørerne. Den nationale danske Hær, som Frederik VI havde op-

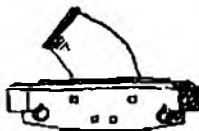
Fig. 276. Sten Andersen Bille (den yngre). Efter Maleri af Em. Barentzen.

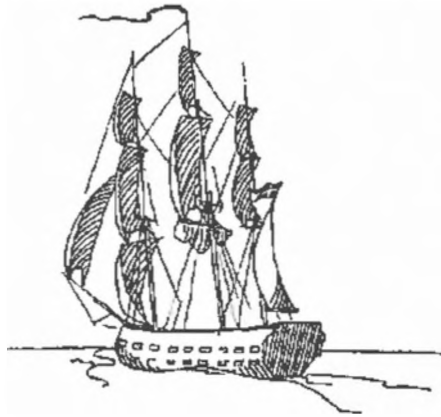
(Fot. Frederiksborgmuseet).

rettet, og som Christian VIII i 1842 havde udrenset og omdannet, skulde nu staa sin Prøve, og den bestod den med Ære.

Vort ny Styre havde til at begynde med ikke Held til at drage de rette Mænd frem i Marinens Ledelse. Man valgte til Marineminister ikke den Mand, der var anset som bedst egnet, nemlig Kommandør H. B. Dahlerup, men Kommandørkaptajn C. C. Zahrtmann. Denne evnede aabenbart ikke selv at organisere Marineministeriet men henvendte sig først til Kommandør Dahlerup herom og, da denne undslog sig, til Kaptajn C. van Dockum, der da afgav Forslag hertil. Kommandør Dahlerup, der var anset baade som en meget dygtig Søofficer og god Administrator, men hvis administrative Evner saaledes ikke blev brugt her hjemme, modtog i Februar 1849 efter det danske Ministeriums Tilskyndelse et Tilbud om at organisere den østrigske Marine. Dahlerup skildte sig smukt fra denne Opgave. Han bragte ikke alene dens Materiel i Orden, men som højstkommanderende over den østrigske Flaade i Krig mod Sardinien ledede han Blokaden mod Ancona og Venedig og medvirkede ved disse Byers Indtagelse. Efter saaledes at have vist sine Evner som Leder, vendte han i 1851 hjem til Danmark, men da man her stadig ikke havde Brug for hans Dygtighed, vendte han tilbage til sin Gerning i Østrig.

Marineministeriets første Opgave var at udruste Flaaden til Haandhævelse af Søherredømmet, til Blokade af Fjendens Kyst og til Støtte for Hærens Flanker. Endvidere skulde Søtransportvæsen etableres.

8. KAPITEL

DEN FØRSTE SLESVIGSKE KRIG (1848—50)

Den 23. Marts 1848 oprettedes i Kiel en provisorisk Regering for Slesvig-Holsten, der hyldedes i Holsten og Sydslesvig. Store Dele af Tropperne i disse Landsdele brød deres Faneed og gik over til Oprørerne. Kun een Søofficer, Kaptajnløjtnant Johan Otto Donner, der gjorde Tjeneste som Toldinspektør paa Sønderjyllands Vestkyst, sveg sin Faneed og gik i preussisk Tjeneste. Han blev slettet af Listen over Søofficerer, udelukket fra Amnesti efter Oprøret og slettet som Ridder.

Marineminister Zahrtmann udrustede ikke hele vor Flaade, men satte Kraft ind paa at faa Flaadens mindre Skibe udrustet hurtigt, og den 26. Marts kunde Dampskibene HEKLA, GEJSER og SKIRNER, en Division Kanonbaade, Korvetten NAJADEN og Briggen ST. THOMAS forlade København. Kommandørkaptajn Ellbrecht sendtes til Fanø for at samle en Flotille af Toldkrydsere o. l. til Vesterhavssøernes Forsvar, og Kaptajn P. W. Tegner udnævntes til Chef for Søtransportvæsenet.

Den 27. Marts ankom NAJADEN, der førtes af Kaptajn Dirckinck-Holmfeld, til Als Sund og bevogtede Øens Forbindelse

med Fastlandet, saa at den sikredes mod Oprørerne. GEJSER, ført af Premierløjtnant A. Krieger, rekognoscerede den 28. paa Flensborg Fjord og blev modtaget af de første Geværskud, der faldt fra Oprørernes Side, og et Par Dage efter bemægtigede ST. THOMAS (Kaptajn M. Suenson) sig en lille Damper i Aabenraa Havn.

Fig. 277
Underkanoer-Sabel fra
Fr. VII's Tid.
(Fot. Tøjhus-
museet).

Imidlertid var den Eskadre blevet dannet, der skulde samvirke med Hæren paa Sønderjyllands Østkyst. Den bestod af Korvetterne GALATHEA og NAJADEN, Briggerne ST. THOMAS og MERKUR, Damperne HEKLA og GEJSER samt 10 Kanonchalupper og 6 Kanonjoller. Den førtes af Kommandørkaptajn Frederik Paludan, der havde sin Stander hejst i GEJSER, og han havde som Næstkommanderende Kaptajn Sten Bille, der var indlogeret i HEKLA.

Kaptajn Tegner fik snart samlet en hel Transportflaade af Damp- og Sejlskibe først ved Korsør, hvorfra den sjællandske Del af Hæren overførtes til Fyn, og senere i Lille Bælt, navnlig Assens, hvorfra Transportskibene dirigeredes hen, hvor Hæren havde Brug for dem.

Hovedforbindelsen gennem Sønderjylland dannedes af Landevejen fra Kolding over Aabenraa, Flensborg og Slesvig og derfra til Rendsborg eller over Eckernförde til Kiel. Den løb flere Steder i umiddelbar Nærhed af Kysten og Indgriben fra Søen mod Hærenes Tilførsler var derfor mulig. Da Oprørerne ingen Flaade havde, var Søherredømmet ubestridt i Danmarks Hænder. Dette gav os store strategiske Fordele, som mange dog er tilbøjelig til at overse, dels fordi det ikke var noget ualmindeligt i vor Historie, dels netop fordi det var ubestridt, og endelig fordi Begivenhederne ved Hæren tiltrak sig al Opmærksomhed.

Blandt Fordelene ved Søherredømmet kan nævnes: For det første tillod det os at blotte vore Øer og koncentrere hele Hæren i Sønderjylland, for det andet gav det Frihed til over Søen at omgruppere

vore Tropper efter Ønske, for det tredie gjorde det al Forbindelses-Tjeneste let, for det fjerde dækkede det Hærens Flanker mod Søen, for det femte gjorde det Als-Sundeved og Fredericia brugelige som Flankestillinger, fordi vore Tropper her stod med Ryggen mod Søen, hvorfra de kunde faa alle Forsyninger og Forstærkninger eller trække sig tilbage over den, og endelig for det sjette muliggjorde det Omgaaelse af Fjendens Fløje over Søen, saa at denne over for en eventuel initiativrig dansk Krigsførelse maatte binde en Del af sin Styrke til Kystforsvar.

Oprørshæren havde taget Opstilling ved Flensborg, medens de danske Tropper samledes dels ved Kolding og dels paa Als. Da vor Hær begyndte Fremrykningen mod Syd, fulgte Eskadren den og

hjalpefter Evne. Den 6. og 7. April overførte Eskadren saaledes Tropper fra Sønderborg til Holnæs og understøttede her deres Landgang med Artilleri, og da Hæren den 9. April stødte paa Oprørshæren ved Bov, støttedes dens venstre Flanke fra Flensborg Fjord af 2 Korvetter, 1 Brig og 1 Kanonbaadsdivision. Skibene beskød Oprørernes Flanke, og da disse trak sig tilbage, tvang Skibenes Ild dem bort fra Landevejen langs Fjorden og ind i Terrænet. Deres Tilbagetog sinkedes derved saa meget, at Flensborg By bag

Fig. 278. Frederik VII. Efter Maleri af H. A. G. Schott.
(Fot. Rosenborg).

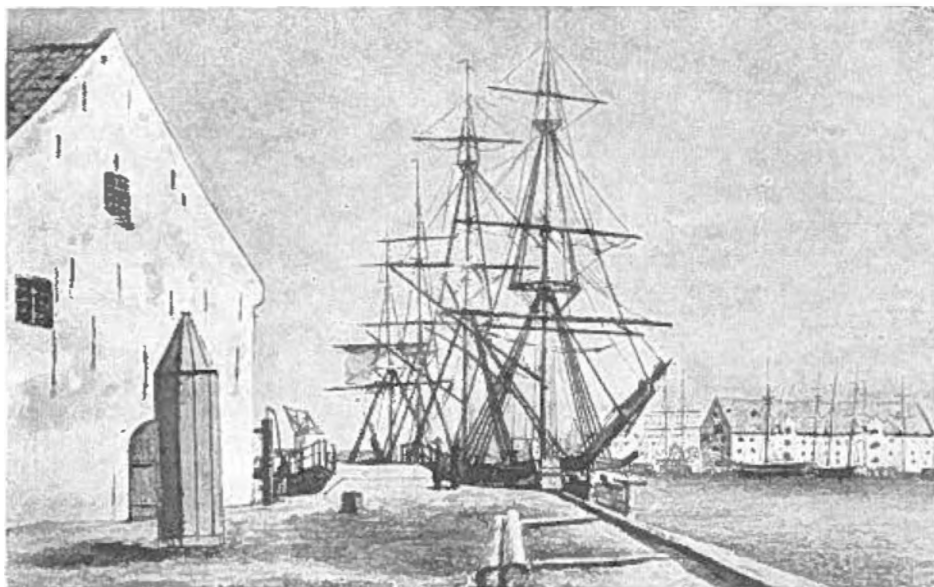

Fig. 279. Gammelholm 1848. Efter Akvarel af E. W. Normann i Søofficersforeningen.

ved dem imidlertid var blevet besat af de danske Tropper, der var overført til Holnæs. Eskadren havde en kort Tid beskuddt de forfølgende danske Tropper, men Fejltagelsen opdagedes, inden anden Skade var sket, end at de var blevet sinket. Skibene bidrog derefter dels med deres Artilleri og dels med Eskadrens Landgangskorps, der sattes i Land, til den endelige Sejr over de, takket være Flaaden, halvt omsluttede Oprørere.

Denne Kamp viser et smukt Eksempel paa Samarbejde mellem Hær og Flaade helt ned i de taktiske Enkeltheder. Det udførtes i frit Samarbejde, idet Eskadrens Chef og Hærens General var side-stillet.

Efter Kampen ved Bov rykkede Hæren videre Syd paa. GEJ-SER, HEKLA, GALATEA og NAJADEN gik med Tropper til Eckernførde, hvor de landsatte dem. Herfra gik NAJADEN til Femern for at rekognoscere, men da Chefen gik i Land paa Øen i en Parlamentærbaad, blev han taget til Fange af Befolkningen, og en af Folkene i Baaden blev skudt af en civil Person. Kor-

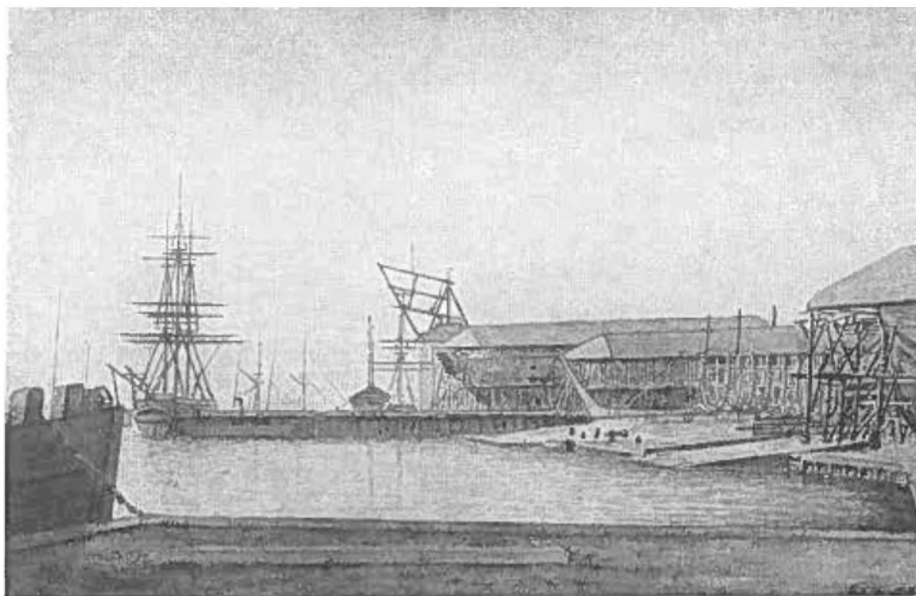

Fig. 280. Beddingerne paa Nyholm 1848.
Efter Akvarel af E. W. Normann i Søofficerforeningen.

vetten, der ikke kunde stille tilstrækkelig stort Landgangskorps, afgik derefter til Eskadren og fik som ny Chef Kaptajn Krønhel, men paa Grund af Begivenhedernes Gang blev det opgivet at foretage yderligere mod Øen.

Den 18. April erklærede Tyskland Danmark Krig, og efter Slaget ved Slesvig maatte den danske Hær gaa tilbage. En Afdeling, der var blevet afskaaret i Eckernförde, overførtes til Als af HEKLA og nogle Kanonbaade, medens andre Skibe ydede Bistand i Flensborg Fjord. Hæren gik tilbage til Als og Fyn, medens den tyske Hær under General Wrangel besatte Sundeved og rykkede op i Nørrejylland, hvor den bl. a. besatte Fredericia.

Med Lille Bælt mellem de to Hære var Situationen nu, som den saa ofte havde været i vor Historie. Vor Flaade bevogtede Bæltet, og Als, der holdtes besat, befæstedes mod Vest af Hæren, der slog en Bro over Als Sund og opførte et Brohoved paa Sundeved.

Efter Tysklands Krigserklæring var det vigtigt at faa flere og

større Skibe ud for at udstrække Blokaden, der hidtil kun havde omfattet Kiel, til hele Tysklands Nord- og Østersøkyst. Den 29. April var Fregatterne HAVFRUEN (Kaptajn I. R. Petersen) og THETIS (Kaptajn Polder) samt Kadetkorvetten FLORA (Kaptajn C. van Dockum) udrustet, og Blokade af de tyske Østersøhavne ved Oderens Munding erklæredes. En stor Mængde tyske Handelsskibe opbragtes og førtes til København, medens Tyskerne til Gengæld foretog store Udskrivninger i Jylland.

Fæstningen Fredericia i Fjendens Hænder generede Sejladsen i den nordlige Del af Lille Bælt, som Kaptajn Sten Bille bevogtede med HEKLA og 6 Kanonbaade. Skud var flere Gange blevet vekslet med Fæstningen, og den 8. Maj om Morgenen gik Bille med alle de nævnte syv Fartøjer frem mod Fæstningens Sydfront, hvor der ikke var monteret svære Kanoner, og aabnede Ild. Fjenden kørte 8 Feltkanoner og 1 Haubits op og besvarede Ilden paa mellem 900 og 1200 Meters Afstand. Det lykkedes ganske vist Bille at skyde Arsenalbygningen i Brand, hvorved et Krudtmagasin sprang i Luften, men det betaltes med et dansk Tab paa 6 Døde og 14 saarede samt en Del Skade paa Fartøjerne. Som Svar kørte Tyskerne tilmed Kanoner op ved Snoghøj og beskød, ganske vist uden nævneværdigt Resultat, den aabne By Middelfart.

Blokaden virkede snart ind paa Verdenshandelen og satte diplomatiske Kræfter i Virksomhed. Desuden fremkaldte den Interesse-Modsætninger mellem de tyske Forbundsstater. Hamborg nægtede saaledes at beslaglægge de danske Skibe i Havnen som Svar paa de mange tyske Priser, Danmark tog, fordi man frygtede, at det vilde have en dansk Blokade af Elben til Følge. Flere Forbundsstater gjorde desuden Vanskeligheder med Afsendelse af Forstærkninger til Wrangel.

Skandinavismen havde i Aarene umiddelbart før Krigen været dyrket ved talrige Møder. En stærk Stemning for Danmark gav sig nu højlydt Udtryk i de andre nordiske Lande, og en svensk Hær paa 15000 Mand samledes i Skaane. Vaabenstilstands-Forhandlinger mellem Preussen og Danmark paabegyndtes i Malmø under Kong Oskars Mægling og med Englands Garanti, og da

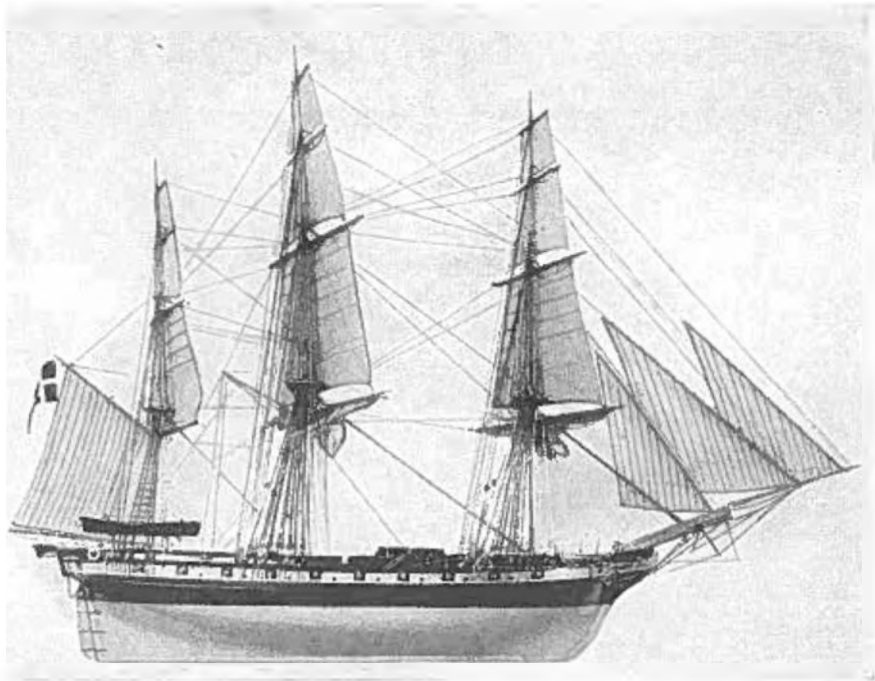

Fig. 281. Model af Korvetten VALKYRIEN 1846. (Fot. Orlogsværftets Modelsamling).

disse ikke førte til Resultat, overførtes endog 3500 Mand svenske Tropper under General Løvenhjelm i Begyndelsen af Juni til Fyn.

Større Betydning havde det dog, da Rusland krævede, at de tyske Tropper skulde rømme Nørrejylland, idet man som Grund opgav, at man ikke vilde finde sig i, at Oprøret bredte sig ind over Danmarks Grænse. Wrangel maatte da pludseligt den 25. Maj forlade Nørrejylland og opslaa sit Hovedkvarter i Flensborg.

Umiddelbart efter Nørrejyllands Rømning overførte Flaaden den 26. og 27. Maj Hæren fra Fyn til Als, og den 28. Maj og 5. Juni udkæmpede den de smukke Kampe ved Nybøl og Dybbøl. Under disse Kampe opererede den danske Eskadre i Flensborg Fjord, afskar Tyskernes Tilbagetogsline over Egernsund og lod Kanonbaadene operere i Nybøl Nor.

Da Forhandlingerne i Malmø blev afbrudt, sendte Danmark Fregatterne BELLONA, GEFION, THETIS og HAVFRUEN

under Kommandørkaptajn Sten Billes Kommando til Nordsøen, hvor de iværksatte Blokade af Elben, Weser og Jahde, medens Fregatten FREJA sendtes til Østersøen, hvor flere tyske Havne inddroges under Blokaden.

Krigen var langt fra populær i Tyskland, og Blokaden gjorde nu sin Virkning ved at øge Uenigheden i det tyske Forbund. Stormagterne ønskede desuden Afslutning paa Krigen, og den 26. August sluttedes i Malmø en Vaabenstilstand paa 7 Maaneder. Ved denne fik Preussen Ret til at holde 2000 Mand i Sønderjylland og Danmark lige saa mange paa Als, Krigsfanger skulde frigives og beslaglagte Skibe med Ladninger tilbagegives. De svenske Tropper førtes tilbage til Skaane, største Delen af den danske Hær opløstes, og Skibene oplagdes midlertidig.

Skønt den almindelige europæiske Stemning var Danmark gunstig, var Vaabenstilstands-Betingelserne saa uheldige for os som tænkeligt. Paa Land blev Stillingerne nemlig opretholdt, saa at Tyskerne forblev uantastet i Sønderjylland, hvor de baade militært og over for Befolkningen havde frit Spil. Paa Søen derimod, hvor vi havde Herredømmet, maatte vi opgive alt, saavel Blokaden som de lovligt tagne Priser og deres Ladninger. Henset til den Frygt, hvormed Tyskland havde set hen til Blokaden, navnlig af Elben, og den Virkning den havde, da vi langt om længe iværksatte den, maa det forbavse, at vore Diplomater ikke kunde opnaa bedre Betingelser. Vor Hjemkaldelse af Flaaden maatte dog synes at svare til den tyske Hærs Tilbagetrækken fra den danske Konges Lande eller i hvert Fald over Ejderen; men saadanne Betingelser kunde vort Diplomati ikke opnaa.

Med Rette var der i Danmark Misfornøjelse med vor slappe Søkrigaledelse. Saavel i Dagblade som i en Pjese af Kommandør Dahlerup, der sikkert den Gang var Marinens dygtigste Officer, paapegedes det, at hele Flaaden straks burde være udrustet til Gennemførelse af haard Blokade af hele Tysklands Kyst. For al Krigsførelse gælder nemlig, at man ikke kan vinde alene ved at forsvare sig, men kun ved positive Handlinger. Disse maatte udføres der, hvor vi havde Evne til det, altsaa paa Søen; men det

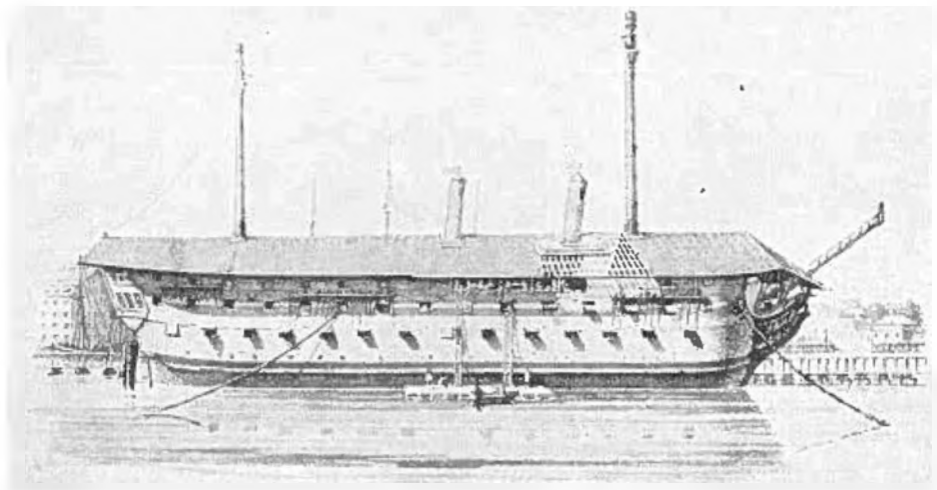

Fig. 232. Dansk Fangeskib VALDEMAR Juli 1848. (Fot. Det kgl. Bibliotek).

var ikke blevet gjort. Ingen af vore 6 Linieskibe havde været udrustet, af vore 8 Fregatter var 2 kommet til Søs over en Maaned efter Krigens Udbrud, og først hen imod Kampagnens Slutning var yderligere 3 kommet ud, saa at Blokaden i Nordsøen kunde etableres. Man har villet undskylde den svage Søkrigsførelse med Frygt for at genere andre Sønationers, navnlig Englands, Interesser i Sejlads paa de tyske Havne og med Frygt for tyske Repressalier i Jylland. Frygt er imidlertid ikke en Sindstemning, ved Hjælp af hvilken man kan vente Fremgang under Krig. Preussen nærede ikke Frygt for trods andre Magters Uvilje at lade General Wrangel rykke ind i Nørrejylland og lade ham udskrive Kontributioner; men Preussen lod ham straks trække sig tilbage, da en Stormagt truede. Hvis vor Regering havde handlet paa samme Maade, maatte det have været ved straks at udruste hele Flaaden og lade den blokere og skade Fjenden paa enhver Maade, indtil engelske Trusler forelaa. Intet i Englands Optræden tydede dog paa, at det vilde have handlet saa uvenligt — ja fjendtligt — over

for os, og man kan sikkert gaa ud fra, at netop England vilde have forstaaet, at vi i Krig maatte benytte det stærkeste Magtmiddel, vi havde, nemlig Blokaden.

Tyskernes Huseren i Sønderjylland fik den danske Regering til allerede i Februar 1849 at opsige Vaabenstilstanden. Hæren samledes paa Fyn, i Jylland og paa Als, hvis Befæstninger i Vinterens Løb var blevet udvidet og forstærket. Ved Flaadens Udrustning tog man dette Aar straks Hensyn til, at der maatte formeres tre Eskadrer, een til Blokade i Nordsøen, een til Blokade af den tyske Østersøkyst og een til Støtte for Hæren paa Hertugdømmernes Østkyst. Man tog dog heller ikke nu Skridtet fuldt ud og udrustede hele Flaaden, men nøjedes med 1 Linieskib, CHRISTIAN VIII, 7 Fregatter, GEFION, THETIS, BELLONA, ROTA, HAVFRUEN, FREJA og NYMFEN, 3 Korvetter, NAJADEN, GALATEA og FLORA, 4 Brigger, ST. THOMAS, ST. CROIX, MERCURIUS og ØRNEN, 5 Dampskibe, HEKLA, GEJSER, SKIRNER, EJDER og HOLGER DANSKE samt nogle mindre Sejl- og Dampskibe foruden Kanonbaade.

I Sommerens Løb foretoges nogle Forandringer i Styrkefordelingen, men i Hovedsagen var Skibene dog fordelt med 4 Fregatter og 1 Korvet samt Dampskibet GEJSER under Kommandørkaptajn Steen Bille til Nordsø-Eskadren, 3 Fregatter og 2 Korvetter til Østersø-Eskadren og Resten til Eskadren paa Sønderjyllands Østkyst. Denne bestod da af 1 Linieskib, 4 Brigger, 2 mindre Sejlfartøjer, 8 Dampskibe, 3 Divisioner Kanonbaade à 6 Baade og et stort Antal Transportfartøjer. Eskadrechef var Kommandør H. G. Garde med sin Stander vajende i Dampskibet SKIRNER. Garde var dette Aar underlagt den kommanderende General.

Hærens Felttogsplan gik ud paa at rykke frem med Hovedhæren paa 31.000 Mand under General Krogh fra Als og besætte Sundeved indtil Graasten. Dybbøl Banke skulde derefter befæstes, idet den frembød en mere truende Flankestilling end Als. For at understøtte Hæren skulde Kommandør Garde lade fore-

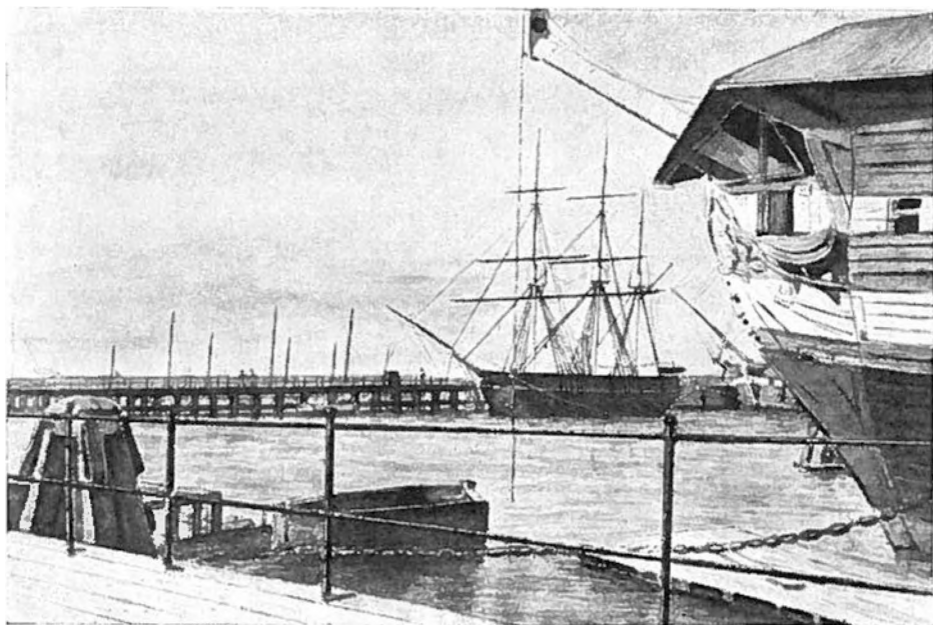

Fig. 283. Nordenden af Flaadens Leje 1848.

Efter Akvarel af D. W. Normann i Søofficersforeningen.

tage Diversioner mod Eckernførde, Kiel og Slimynde, hvorved en Del af Fjendens Styrke ventedes bundet Syd paa. Desuden skulde Marinen søge at erobre og holde Aabenraa, og en Hærstyrke paa 10.000 Mand under General Rye skulde rykke frem fra den nørrejydske Grænse mod Haderslev og sende Strejfkorps mod Aabenraa og Løgumkloster.

Vaabenstilstanden udløb den 26. Marts, men paa Grund af Fredsforhandlinger i London forlængedes den otte Dage, saa at Kampen først genoptoges den 3. April. Om Morgenen denne Dag gik den danske Hær under General Krogh over Als Sund og rykkede rask frem i Sundeved, General Rye trængte frem fra Kolding, Kaptajn Dirckinck-Holmfeld løb med Korvetten NAJADEN og en Deling Kanonbaade ind til Aabenraa, fordrev Fjenden og besatte Byen, og Kaptajn Petersen angreb med Fregatten HAVFRUEN og en Deling Kanonbaade fjendtlige Tropper ved Egernsund i Flensborg Fjord, hvor han bragte Alnør Skanse paa 5

Kanoner til Tavshed, saa at vore Tropper uhindret kunde rykke frem. Denne Skanse var iøvrigt af lignende Type som den sydlige Skanse ved Eckernfærde, der senere skal omtales.

Alt syntes saaledes godt begyndt, da Krigsministeren, Generalmajor Hansen, der opholdt sig i Sønderborg, gav Ordre til at standse Operationerne. Det viste sig nu, at Kommandør Garde for sin Part ingen Fordel havde af at være underlagt General Krogh, thi skønt mange af hans Skibe deltog direkte i Operationerne, blev han ikke underrettet om Planernes Forandring. Han erfarede dem ved, at den sømilitære Forbindelses-Officer hos General Krogh efter Ordre anmodede ham om et Dampskib til at overføre Adjutanten til Kolding for at give General Rye de nye Ordre. Af Forbindelses-Officeren erfarede han tillige, at Stabschefen paa Forespørgsel havde svaret, at Demonstrationen mod Eckernfærde alligevel skulde finde Sted. Garde formodede derfor, at der kun var Tale om en midlertidig Standsning.

Fig. 284.
Skibahuggert
fra Fr. VII's
Tid. (Fot. Tøj-
humuseet).

Demonstrationen mod Eckernfærde skulde udføres af Linieskibet CHRISTIAN VIII (84 K.), ført af Kommandørkaptajn F. Paludan, og Fregatten GEFION (48 K.), ført af Kaptajn J. A. Meyer, assisteret af Dampskibene HEKLA (Kaptajn Aschlund) og GEJSER (Kaptajn P. Wulff) paa hver 8 Kanoner. Kommandørkaptajn Paludan skulde lede Foretagendet, som desuden havde et Kompagni Soldater til Disposition, der var indskibet i 3 Jagter.

Eckernfærde By beskyttedes af to Jordskanser, een paa Fjordens Nordside med 6 Kanoner og een paa Stranden Syd for Byen med 4 Kanoner.

Foretagendet mod Eckernfærde var betegnet som en *større Demonstration*, der skulde finde Sted Natten mellem 2 og 3 Operationsdag, altsaa Natten mellem den 4. og 5. April. Ordren var skrevet af Overgeneralen og var blot ledsaget af en Følgeskrivelse fra Eskadrechefen. Den lød paa, at »Ekspeditionen kan indtræffe

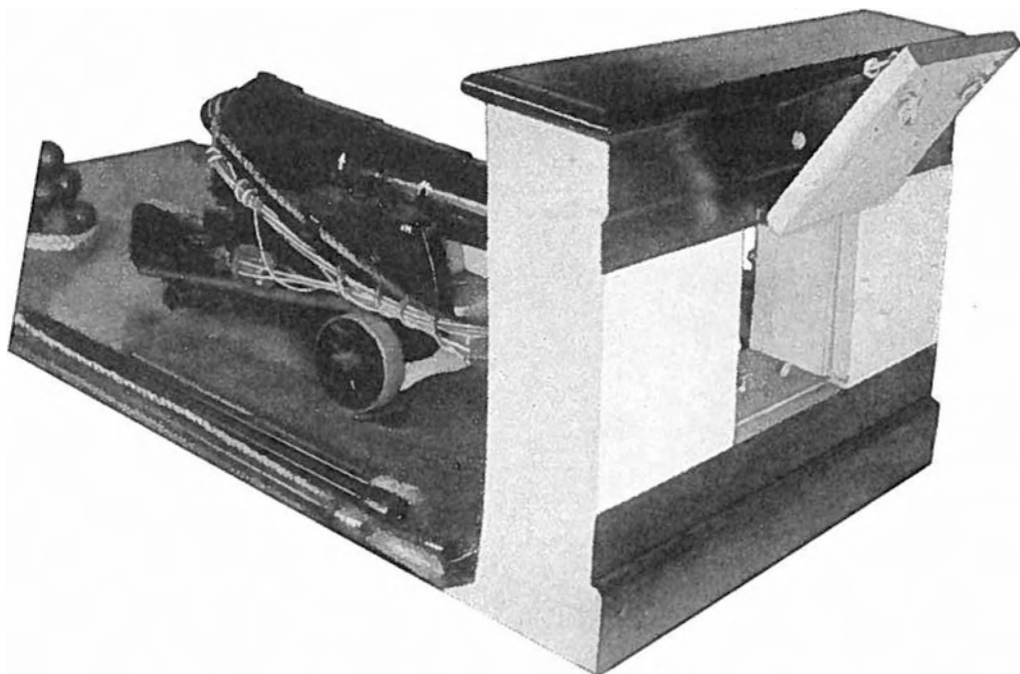
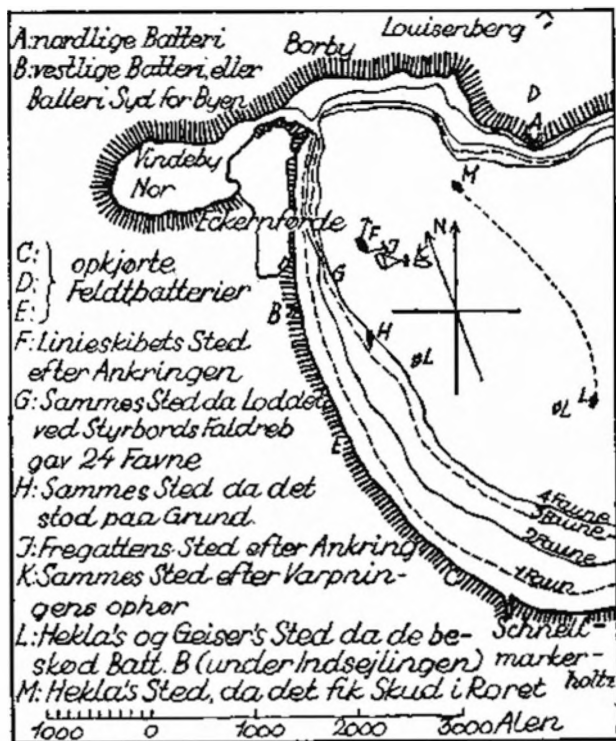

Fig. 285. Model af 6" T. K. med Tilbehør. (System Michelsen 1933).

(Fot. Søartilleriet).

i Skumringen paa Eckernførde Fjord, hvor den kunde løbe ind, muligen landsætte nogle Tropper paa forskellige Steder, hvilke Tropper dog maatte tages om Bord igen efter at have alarmeret, angribe og om mulig tilintetgøre de fjendtlige Strandbatterier og forsøge at sætte sig i Besiddelse af Eckernførde, hvor Efterretninger om Fjenden indhentes, og alt Forraad, som Fjenden maatte have der, tilintetgøres eller medtages. Hensigten maatte være at alarmere saa meget som muligt og at bringe Fjenden til at tro, at en betydelig Styrke vil lande i Eckernførde. Alarmeringen maatte helst foregaa saaledes, at Efterretningen om den indtræffer ved Daggry den 5. i Flensborg; den bedste Tid vil altsaa være ved Midnat, men da det maaske er umuligt at foretage noget i Nattens Mørke, kunde maaske Alarmeringen begynde om Aftenen sildigt og fortsættes, saa snart det gryr ad Dag.«

Kommandørkaptajn F. Paludan modtog Ordren den 4. April om Morgenen ud for Mommærk, og samme Dags Eftermiddag var Skibene samlet ud for Eckernførde Fjord. Det blæste haardt af Øst, saa at Paludan ansaa Foretagendet for foreløbig at være udførligt, hvorfor han lod ankre i Fjordens Munding og kaldte Cheferne om Bord til sig. De var alle af den Mening, at intet kunde foretages den Aften; men da man efter at have gennemlæst Ordren mente, at Angrebet skulde udføres den bestemte Nat, beordrede Paludan dem til atter at møde Kl. 04 den følgende Morgen.

ECKERNFØRDE 5-4-1849

Paludan tilbød deres Chef, Kaptajn Olufsen, at tage nogle Soldater ad Gangen om Bord i Linieskibet for at faa en Mugge varm Te eller Øl og Lejlighed til at strække Benene. Soldaterne var imidlertid usøvante og havde en hel Dag været stuvet sammen i Jagterne, hvorfor Kaptajnen maatte svare, at ikke een Mand var i Stand til at staa paa Benene, de havde alle under hele Overfarten været og var endnu saa søsyge, at der intet var med dem at udrette, før de havde faaet nogle Timers Søvn og Hvile. Derefter

maatte Landgang om Aftenen anses for udelukket, og det lød heller ikke godt for Landgang den følgende Morgen.

Den 5. April om Morgenen Kl. 04 mødte Skibscheferne atter om Bord i Linieskibet. Vinden var stadig østlig og altsaa ugunstig for Angrebet, som de derfor alle var inod; men efter endnu en Gang at have læst Ordren, var man enige om, at »vi skal der ind«, idet ingen turde sige, at Ordren var helt udførlig men kun, at Omstændighederne var meget ugunstige. Et enkelt Forslag gik ud paa, at Beskydningen skulde foregaa under Sejl, da Skibene saa havde deres Bevægelsesfrihed i Behold, men dette Forslag forkastedes, da Skibene kunde lide for haardt ved langskibs Beskydning under Vendingerne. Paludan bestemte, at Linieskibet og Fregatten skulde ankre mellem Batterierne, som man ikke tvivlede om at kunne bringe til Tavshed med Skibenes overlegne Kanon-Antal. Af Krigsrettens Forhør efter Kampen fremgik i øvrigt, at naar Angrebet *skulde* udføres, fandt Officererne det urigtigt at tale for meget om det risikable, betænkelige eller farlige ved Foretagendet, skønt de var klar over, at Skibene ikke, om noget Uheld skulde tilstøde Dampskibene, kunde komme ud igen, naar det ønskedes.

Angrebet paa Eckernførde den 5. April 1849.

Kl. 06 gav Paludan Signal til at lette, og efter at alt var gjort klar med Spring og Varpanker, holdt han Kl. 07 ½ af ind i Fjorden. Skibene holdt tæt langs Landgrunden paa Nordsiden og beskød under Passagen Nordbatteriet, der fik een Kanon ødelagt og flere bragt til midlertidig Tavshed.

Kl. 08 ¼ var Linieskibet ankret for Bov- og Varpanker mellem Batterierne, saa at det havde en Bredside mod hvert. Afstanden til Sydbatteriet var ca. 600 Meter og til Nordbatteriet ca. 1200 Meter. Fregatten ankrede med Spring paa Kæden lige uden for Linieskibet.

Alt gik i Begyndelsen godt, og den Omstændighed, at Nordbatteriet under Passagen næsten var bragt til Tavshed, tydede

i samme Retning, men da Vinden friskede, svajede Fregatten mere vindret, saa at den fik langskibs Beskydning, medens den kun kunde bruge faa af sine Kanoner. Den led megen Skade, navnlig paa Rejsningen og mistede mange Folk. Kaptajn Meyer signalerede derfor til GEJSER om at tage en Trosse for at bugser Agterenden op, saa at han kunde sætte et Varpanker, men Slæbetrossen sprang, saa at Forsøget mislykkedes. For at hjælpe Fregatten overdængede Linieskibet forgæves Sydbatteriet med Kugler og Skraa for at ødelægge det. Et Felibatteri var desuden kørt op mellem Nordbatteriet og Louisenberg og beskød ogsaa Fregatten. Snart maatte Meyer signalere: »Jeg behøver Assistance af Folk for at fortsætte Slagets»; desuden maatte han give Signal til GEJSER om at slæbe Fregatten ud.

Paludan blev nu betænkelig ved Situationen. Overalt paa Land saa han Tropper, saa at det maatte anses for haabløst at land-sætte de faa Landgangstropper, han havde, for at forsøge at storme Sydbatteriet, der var omgivet af en stærk Jordvold og en dyb Grav. Omtrent Kl. 10 besluttede han at opgive Angrebet og gav Signal om at slæbe Skibene ud. Begge Dampskibene nærmede sig, men snart kom Signal fra HEKLA: »Jeg har faaet Skade paa Roret, og Skaden er af den Betydning, at jeg ikke kan gaa i Ildens», og fra GEJSER, umiddelbart efter at den havde faaet Slæber om Bord i Fregatten: »Jeg har faaet Skade paa min Maskine af en saadan Betydning, at den kun kan repareres i Land.« Dampskibene var saaledes til ringe Nytte. De søgte begge havarerede ud af Kampen.

Fregatten, der var begyndt paa at varpe sig ud efter, fortsatte hermed, men det gik kun langsomt, da det stadig friskede, og Mandskabet var udmattet af Kampen. Meyer maatte da hejse Signal om, at han var røde af Stand til at fortsætte Slagets, og kort efter om, at hans Rejsning var saa forskudt, at han ikke kunde tænke paa at gaa Sejl. Paludan sendte da Fartøj og 17 Mand til Hjælp for Fregattens Varpning og gik selv i Gang med at varpe ud. Vinden vedblev imidlertid med at friske, saa at der var Fare for, at Varpetrosserne ikke kunde holde.

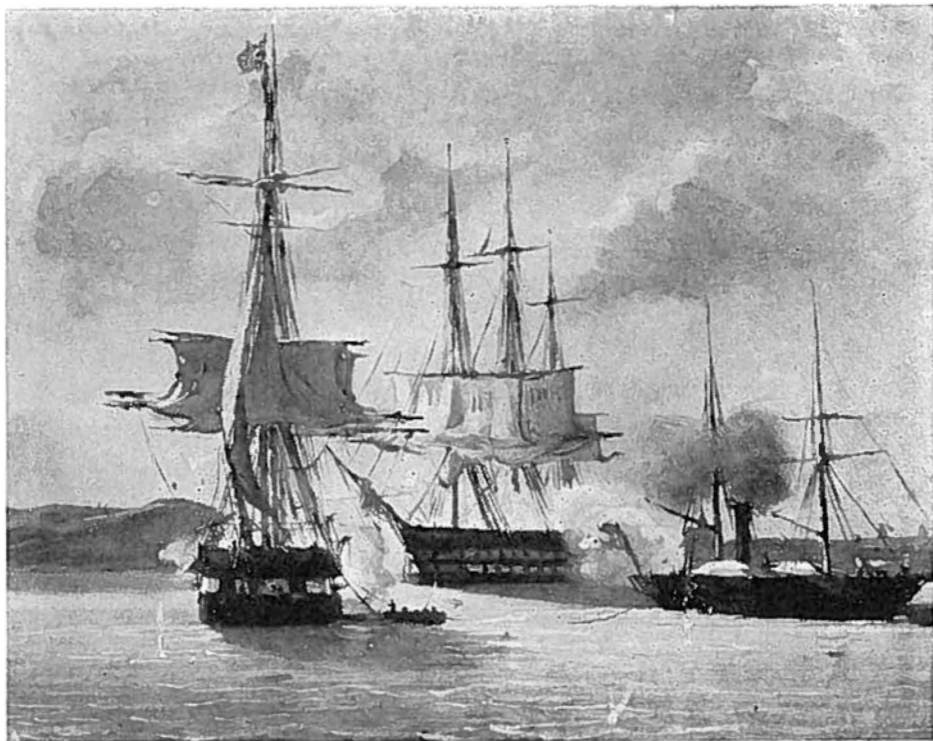

Fig. 296. GEJSER forsøger at slæbe GEFION ud. Efter Maleri af Søsejtnant Vilh. Pedersen, der gjorde Tjeneste i Fregatten. (Fot. Frederiksborgmuseet).

Kl. 12½ hejste Paludan da Parlamenterflag og sendte Officer i Land med følgende Brev:

»Undertegnede foreslaar at holde inde med Fjendtlighederne paa den Betingelse, at Skibene passere frit ud, uden at der bliver skudt paa dem fra Batterierne. Hvis dette Forslag ikke antages, vil Eckernførde blive skudt i Brand, og De maa bære Ansvaret for Følgerne.

Paludan.»

Fjenden var dog ikke saa godtroende som de danske i 1801 men svarede med Afslag, og at Beskydning af en aaben By var

en Vandalisme, der faldt tilbage paa Angriberen. Fjenden trak imidlertid Tiden ud med Afgivelse af dette Svar, fordi Vaabenhvilen kom dem meget tilpas. Nordbatteriet fik derved Tid til at bringe sine Kanoner i Stand, og Sydbatteriet, der var begyndt at faa Mangel paa Ammunition, fik denne tilbragt. Desuden pladsredes mellem Sydbatteriet og Byen et Feltbatteri, der kunde beskyde Linieskibet langskibs, og der glødedes Kugler.

Fregatten fortsatte Varpningen, men da Kulingen var tiltaget, saa at Fartøjerne var nær ved at fylde, naaede den kun et Par Hundrede Meter frem. Linieskibet varpede ikke, dels fordi det hidtil kun havde lidt ringe Skade, hvorfor Paludan mente at kunne krydse ud, og dels fordi han ikke vilde forlade Fregatten. Begge Dampskibe opholdt sig ude paa Fjorden.

Kl. 16 løb HEKLA under Parlamentærflag ind efter, men da Nordbatteriet aabnede Ild mod den, vendte den om, og begge Dampskibe fik nu af Paludan Ordre til at afgaa til Sønderborg.

Kl. 16½ modtog Paludan Afslaget som Svar paa sin Skrivelse, og Kl. 17 aabnede Batterierne atter Ild. Kampen blev kun kort, idet de glødende Kugler og den langskibs Beskydning, nu ogsaa af Linieskibet, hurtigt havde Virkning.

Kl. 17½ maatte GEFION stryge Flaget, og Paludan littede for at forsøge paa at krydse ud. I Stedet for at kappe Ankertovet gav han sig imidlertid Stunder til at hive det hjem, og i den Tid, Indhivningen tog, led Rejsningen endnu mere ved den langskibs Ild. Da Skibet endelig kom let, nægtede det derfor at vende for Landgrunden og drev paa Grund med Agterenden vendt mod Sydbatteriet. De glødende Kugler havde da stor Virkning, og Ilden, der var udbrudt paa flere Steder i Skibet, bredte sig.

Kl. 18½ strøg Paludan Flaget.

Besætningen gik derefter i Gang med at bekæmpe Ilden og kaste Krudtet over Bord. Efter tysk Ordre maatte Besætningen imidlertid ophøre med Krydtets Overbordkastning og gaa fra Borde.

Kl. 20½ sprang Skibet derfor i Luften med ca. 100 Mand af Besætningen — mest saarede — der endnu ikke var kommet i

Land, samt Linieskibets Næstkommanderende, Kaptajnløjtnant Krieger, og Trediekommanderende, Kaptajnløjtnant Marstrand.

De danske Tab var derefter ialt 231 døde, 80 saarede og 900 Fanger, medens de tyske Tab kun var 4 døde og 14 saarede.

Som foran nævnt var Angrebet paa Eckernførde oprindelig tænkt som et Led i Hærens Operationer, idet tyske Tropper derved skulde bindes Syd paa, medens den danske Hær foretog sit Fremstød i Sundeved. Da Hærens Operationsplan blev opgivet, inden Ordren endnu var givet til Paludan, spurgte Flaadens Forbindelses-Officer ved Hærens Overkommando derfor, om Angrebet paa Eckernførde alligevel skulde udføres. Svaret var: Ja. Men Angrebet blev altsaa et isoleret Foretagende, saa at der ikke havde været Grund til at opretholde det bundne Tidspunkt, der maa anses som den egentlige Aarsag til det ulykkelige Udfald.

Marineministeriet, der havde haft Planen forelagt, havde ikke haft Betænkeligheder ved Foretagendet — vel at mærke under Forudsætning af, at »Vind og Vejr var gunstige«. Heller ikke Eskadrechefen eller nogen af Skibscheferne havde haft Betænkeligheder. Saadanne Foretagender var da ogsaa udført heldigt mange Gange tidligere i saavel vor som i andre Landes Søkrigshistorie (Tordenskjold), men Tidspunktet var da altid blevet valgt saaledes, at Omstændighederne var gunstige. Det vil først og fremmest sige, at de tillod Skibene at trække sig ud af Kampen, naar det ønskedes.

Ved Eckernførde saa man de samme Chefer, der havde været ivrige for at komme i Kamp, om Aftenen den 4. April være enige om, at Angrebet ikke kunde udføres; og den 5. om Morgenens var de ogsaa alle imod Angrebet. De bøjede sig kun for Ordrens Ordlyd, da Paludan tog denne og sagde: »Dér, tag Papiret og læs; vi skal der ind.«

Fig. 287.
Viskestok
og Lade-
skeffel.
(Fot. Søar-
tilleriet).

Vil vi drage Lære af denne sørgelige Begivenhed, er det altsaa Ordren, der fik disse Mænd til at handle mod bedre Indsigt, vi maa undersøge.

Ordren kaldte ganske vist kun Foretagendet for en større Demonstration og Alarmering, men den eneste Hindring, den tænkte

Fig. 288. Luntovager. (Fot. Søartilleriet).

sig, var Mørket. Dette var dog kun af midlertidig Karakter, og Ordren regnede med, at Angrebet foretoges til de fastsatte Tidspunkter. De deltagende Søofficerer følte sig bundet heraf, idet de gik ud fra, at Angrebet skulde aflaste Hærens Operationer, som de ikke vidste, var indstillet.

Det Ordre-System, hvorefter en vel ledet Flaade arbejder, er Direktiver, der fremstiller Situationen og angiver Hensigten men overlader alt øvrigt, herunder ogsaa Tidspunktet, til den kommanderende paa Stedet. I Modsætning hertil bandt den foreliggende Ordre Udførelsen til ganske bestemte Tidspunkter uden Hensyn til Omstændighederne. Paa Grund af den Kritik, der havde været rejst om Flaadens ringe Virksomhed det foregaaende Aar, følte Paludan og de øvrige Chefer sig æresforpligtede til at støtte Hærens Operationer, hvis de ikke ligefrem maatte anse Foretagendet for umuligt, hvad de ikke gjorde, fordi de haabede paa, at Dampskibene om nødvendigt kunde slæbe de store Skibe ud. Soldaternes Søsyge gjorde, at Paludan afveg fra Ordren for deres Vedkommende; men det var Hærens Personel; sig selv vilde man ikke spare.

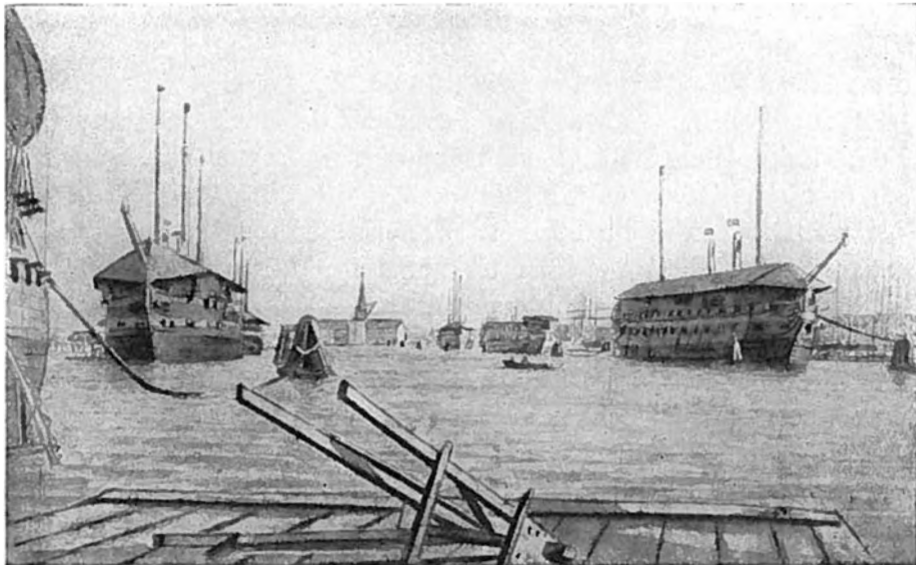

Fig. 289. Linieskibe i Flaadens Leje 1848.

Efter Akvarel af E. W. Normann i Søofficersforeningen.

Det var ikke blot i Sejlskibstiden, at Vind og Vindretning spillede en afgørende Rolle for Søoperationer. Det gør de ogsaa i Nutiden. Som et typisk Eksempel paa maritim Ordreform, naar selve Planen er udarbejdet i en Marinestab, kan nævnes den engelske Ordre til Angreb paa Zeebrygge i 1918. Den angav som Tidspunkt for Foretagendet: Højt Vand, en klar Nat med Maane og let paalands Vind, men den overlod helt til den kommanderende paa Søen at bestemme, naar det heldige Tidspunkt under Hensyn til disse Forhold var til Stede. Planen gav en fuldstændig udregnet Tidstabel for alle Angrebets Facer, men hele det omfangsrige Værk sluttede med at gøre opmærksom paa, at det kun maatte betragtes som Direktiv. Det betød, at den kommanderende paa Søen stod frit over for, om han vilde følge det eller helt omarbejde det, og at han derfor bevarede det fulde Ansvar for Udførelsen. Hans fuldstændige Frihed over for Tid og Omstændigheder ses bedst deraf, at han to Gange startede Foretagendet, men først tredie Gang gennemførte det. Første Gang var den 11. April 1918,

hvor han afbrød Udførelsen, fordi Vinden skiftede. Anden Gang afbrød han, fordi det blæste for stærkt op. Den endelige Udførelse foretoges saa Natten mellem den 22. og 23. April.

Foruden Vindens Retning og Styrke er der andre Faktorer paa Søen, der betinger, at Omstændighederne kan kaldes gunstige. Der er Søens Tilstand, Sigtbarheden i de forskellige Retninger, Solens Stilling, Mulighed for Anvendelse af kunstig Taage m. m. Nogle af disse Faktorer taler til Gunst for luv Stilling, andre for Stillingen i Læ, og Forholdene kan paa to Steder med ret kort indbyrdes Afstand være helt forskellige.

Dernæst er der Skibenes egen Tilstand. Med denne kan Skibenes mest upaalidelige Egenskab, Farten, i Nutiden variere baade 5 og 10 Knob. Skibenes Forsyninger betinger, hvor længe de kan fortsætte en Operation, inden de maa søge Basis. Det vil navnlig spille Rolle for en Flaade, der som den danske er bygget til udelukkende at operere i Smaafarvande. En Flaade medfører desuden et begrænset Ammunitions-Forraad, og da den altid maa være rede til at kæmpe om Søherredømmet i det Farvand, hvor den færdes, maa den strategiske Situation paa Søen betinge, hvor meget den tør lade sig optage af Biforetager, hvad Støtte af Hærens Operationer altid vil være. Hvis den mister sit Søherredømme, vil Forholdet nemlig være vendt om, og det vil være Modstanderens Flaade, der saa kan støtte sin Hærs Operationer.

I Erkendelse af, at kun den kommanderende Søofficer paa Stedet kan veje alle Forhold mod hinanden og afgøre, naar Betingelserne er heldige for Angreb, har det maritime Kommando-System med Direktiver i Stedet for Ordre udviklet sig. Ingen Sømand vilde paa Afstand have givet sin undergivne en i Tid saa bunden Ordre, som her blev givet, og en Sømand vilde tillige, saaledes som Marineministeren gjorde, have taget Forbehold med Hensyn til, at *»Vind og Vejr var gunstige*, hvilket han helt vilde have overladt til Paludan at afgøre. Paa den anden Side kan man næppe bebrejde Overgeneralen eller hans Stab, at Ordren var affattet i den for Hæren gængse Form, og at hans Stab ikke havde taget Forbehold over for Ting, den intet kendte til. Resultatet gentager blot

Fig. 290. Kanonbåde i Kamp i Als Sund den 13. April 1849. Efter Tegning af Emanuel Larsen. (Fot. Frederiksborgmuseet).

Historiens Lære ved at vise, hvor farligt det er at give Befalingsmyndighed over Søstyrker til en Mand, der er vænnet til et helt andet Kommando-System, saaledes som en Landofficer er.

En Søofficer som Forbindelses-Officer ved Hærens Stab og Eskadrechefens Tilstedeværelse i Sønderborg viste sig ikke at være Sikkerhed nok for rigtig Ordreform, idet Overgeneralen udstedte den i den Form, han var vant til, og uden Samarbejde med Eskadrechefen.

Den direkte Følge af Nederlaget blev, at saavel Overgeneralen som hans Stabschef blev fjernet fra deres Kommandoer. Krigsministeren, General Hansen, begrundede i sit Brev til Kongen bl. a. dette Skridt med, at »Ordren ej er affattet i saa bestemte Udtryk, som man var berettiget til at vente af en Bestemmelse af saa særdeles Betydning« og »endeligen er det overladt et Linieskib og en Korvet til Trods for alle gjorte Erfaringer at angribe og tilintetgøre Strandbatterierne«. Selv om man ser bort fra, at

Krigsministeren ikke kendte Forskel paa en Korvet og en svær Fregat paa 48 Kanoner, viser denne Begrundelse, at han vilde have udstedt Ordren i endnu »bestemtere Udtryk«, altsaa endnu fjernere fra den Direktiv-Form, der, som al Erfaring viser, bør benyttes paa Søen. Dernæst bebrejder han Overgeneralen manglende Hensyn til en Erfaring, som Marineministeriet aabenbart heller ikke kendte, idet Planen som nævnt var godkendt af det. Eskadrechefen, Forbindelses-Officeren og Cheferne kendte den heller ikke; tværtimod. Hele vor Flaades lange Række af dygtige Admiraler og alle Englands Admiraler lige til de sidste Dage har da heller ikke kendt General Hansens paastaaede Erfaring, thi de har alle lejlighedsvis angrebet Strandbatterier. Naar han ikke ansaa et Linieskib og en svær Fregat med ialt 132 Kanoner for i Stand til at forsøge Kamp med 10 Kanoner i to Skanser og et Feltbatteri, vilde det have været interessant, hvis han havde nævnet, hvad Overgeneralen efter hans Opfattelse burde have krævet af Skibsmateriel dertil, thi de to Skibe repræsenterede Datidens to sværeste Skibstyper.

Nej! Det, al Erfaring gaar ud paa, er som tidligere nævnt, at da Skibe baade kan skydes i Brand og i Sænk, medens de paa deres Side næsten maa ramme hver enkelt Kanon i Land for at være sikker paa at have bragt den til Tavshed, maa Omstændighederne, naar Angreb skal sættes ind, være saadanne, at Skibene straks kan trække sig ud af Kamp, hvis denne gaar uheldigt for dem. Det havde Marineministeriet peget paa, og det havde alle de deltagende Søofficerer været klar over, men saadanne Omstændigheder vil ikke altid være til Stede paa de Tidspunkter, som en i »bestemte Udtryk« udstedt Ordre eller overhovedet en Ordre fastsætter for Udførelsen. For at opnaa gunstige Omstændigheder maa det overlades til den kommanderende paa Stedet at vælge Angrebstiden.

Enhedskommando mellem de to Værn lyder rationelt og godt, men her, en af de faa Gange, hvor vi prøvede den under Krig, var den formentlig direkte Aarsag til, at vi mistede to af vore bedste Skibe. Paa den anden Side havde vi det fore-

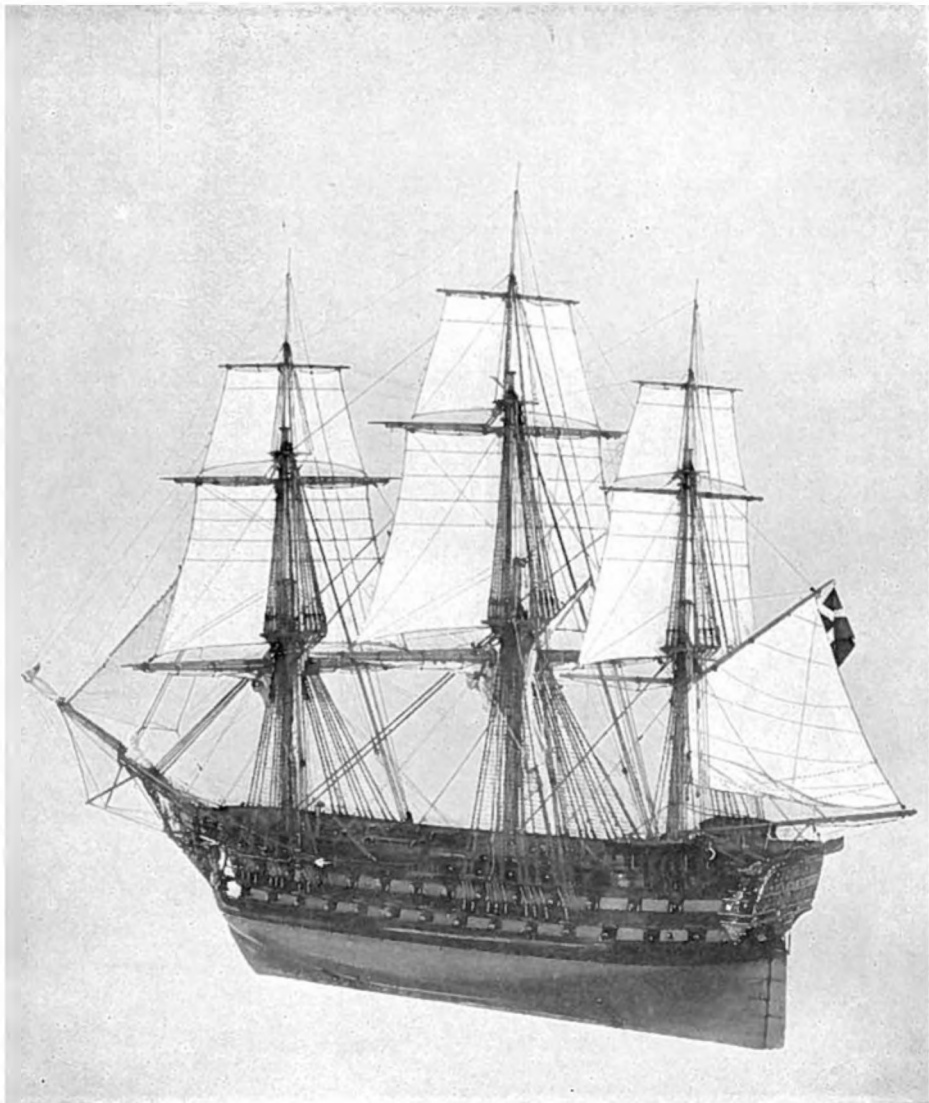

Fig. 291. Model af Linieskibet DANNEBROG 1850. (Fot. Orlogsværftets Modelsamling).

gaaende Aar bl. a. ved Bov set, at de to Værn kunde arbejde smukt sammen uden noget Underlæggelses-Forhold. Hvorfor havde man saa indført noget nyt! Man vil sikkert altid kunne gaa ud fra, at begge de kommanderende, paa saavel Sø som Land, stræber mod det samme Maal, og at den kommanderende paa Søn derfor altid af yderste Evne vil understøtte den Landofficer, der anmoder om en saadan Støtte, naar det overhovedet er muligt. Vi saa imidlertid her, hvor farligt det er at udfærdige en Ordre herom i Hærens Kommando-Form, hvilket man maa regne med, at den bliver, naar den udstedes i en Generalkommando. Hvis de to kommanderende derimod er sidestillede, maa Generalen rette en Anmodning, der angiver Hensigten, og som derfor bliver i den Direktiv-Form, Søofficeren er vant til at følge. Samtidig kan Søofficeren ikke være i Tvivl om, at det fulde Ansvar for hans Handlinger bliver hans eget.

Marineministeriet foranledigede *ikke* Kommandør Garde afsat som Eskadrechef, men den lod i Instruks for den kommanderende i den §, der omhandler hans Forhold, naar han er underlagt Myndigheder i Land, indsætte følgende: »Dersom han fra Sømandskabets Side skulde finde nogen særlig Hindring for Udførelsen af en Ordre fra den Officer eller Myndighed i Land, hvem han er underlagt, da skal han gøre opmærksom herpaa og om fornødent skriftligt fremsætte sine Grunde; men fordres desuagtet den givne Befaling udført, skal han *handle* efter bedste Skøn for *saa vidt muligt* at udføre denne«.

Selv om denne Bestemmelse fritager for ubetinget at adlyde, saa kan den dog kun virke som Nødhjælp over for uheldige Kommando-Forhold, og Marineministeriet har senere ofte vægret sig ved at lade Skibe blive underlagt en Landofficer.

Den Chef, der sætter sit Skib til, skal kræve sin Sag undersøgt ved Krigsret. Da Fangerne ved Vaabenstilstands Indtræden om Efteraaret blev udvekslet, rejstes der derfor Krigsretssag mod Kommandør Garde, Kommandørkaptajn Paludan og Kaptajn Meyer. De to første dømtes til henholdsvis 2 og 4 Maaneders Fæstningsarrest af 2. Grad, der dog af Kongen formildedes til

6 Ugers og 3 Maaneders Fæstningsarrest af 1. Grad, medens Kap-
tajn Meyer frikendtes.

Efterverdenen har dømt helt anderledes saavel for General
Kroghs som for Kommandør Gardes Vedkommende.

Som det vil fremgaa af det foregaaende, maatte Generalen,
naar Uheld være skal —, plumpe i den Faldgrube, som det var
at give ham Kommando over et Omraade, han intet Kendskab
havde til; og Kommandør Gardes Forseelse: at ekspedere Gene-
ralens Ordre videre til den Søofficer, der Aaret forinden havde
haft hans Post som Eskadrechef, og som kunde bedømme den
lige saa godt som han selv, vil næppe kunne anses for stor, —
navnlig da han, inden den foran nævnte Bestemmelse indsattes
i Instruksen, maatte gaa ud fra, at den i hvert Fald skulde adlydes.

Kommandørkaptajn Paludan har været mere kritiseret. Man
har fremhævet det forkerte i, at han ankrede saa meget i Læ, at
han ikke havde Slagbov ud. Paludans Ræsonnement var, at da
han allerede under Passagen havde kunnet bringe Nordbatteriet
til Tavshed, burde han ankre saa nær som muligt ved Sydbatteriet
for ogsaa hurtigt at bringe det til Tavshed, hvorefter Damp-
skibene frit kunde slæbe Sejlskibene ud, naar det ønskedes. Ogsaa
den anvendte Lagskydning har været kritiseret, men den var nu
Tidens Skydomaade, saa at Paludan ikke har særlig Skyld ved
at anvende den. Derimod synes der at være mere Hold i den
Kritik, der siger, at Parlamentærflaget ikke burde have været
hejst, fordi Tilstanden paa tysk Side da var saa ugunstig, at og-
saa Sydbatteriet snart havde maattet tie, hvorefter han havde
haft bedre Chancer for at bringe Skibene ud. Skibenes Stilling
forbedredes ikke under Vaabenhvilen, men det gjorde Tyskernes.
Denne Viden om Tyskernes Stilling er dog Bagklogskab.

De danske Eskadrer havde nu optaget Blokaden af alle tyske
Havne i Nord- og Østersøen. Den tyske Sø- og Kysthandel blev
standset, og vore Krydsere opbragte alle tyske Skibe paa Søen.
For at bryde Blokaden arbejdede Tyskerne paa at skabe en Flaade
af bevæbnede Dampskibe i Brømerhafn. Den 4. Juni havde de

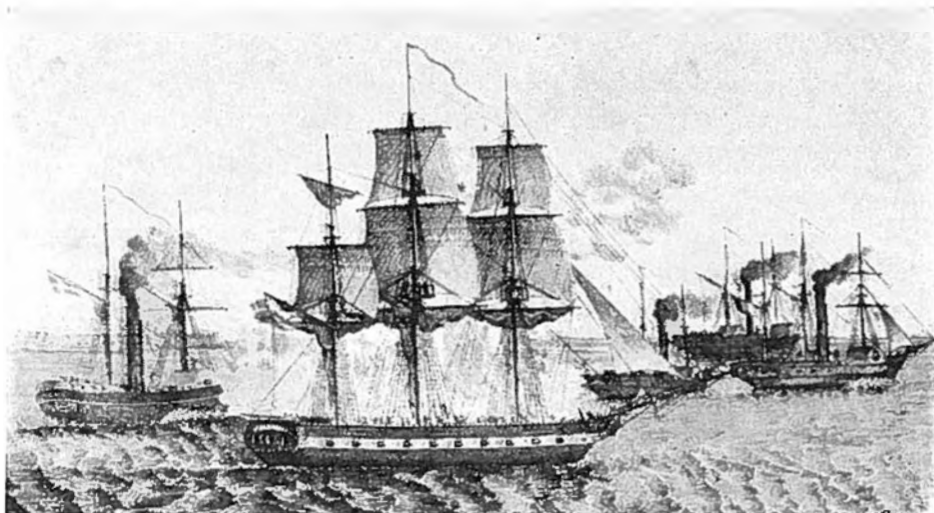

Fig. 292. VALKYRIEN og GEJSER jager de tyske Skibe den 4. Juni 1849.

Efter samtidig Tegning. (Fot. Det kgl. Bibliotek).

faaet tre færdige, nemlig BARBAROSSA paa 450 HK og med 9 meget store (68 pundige) Kanoner samt HAMBURG og LYBECK, hver paa 200 HK og med 16 Kanoner. Da det var næsten stille, gik de den nævnte Dato ud fra Weseren og holdt ned mod Korvetten VALKYRIEN (Kaptajn Polder), der laa ret langt fra de andre danske Skibe. De holdt sig dog paa stor Afstand, saa at Skydningen blev uden Virkning, og da GEJSER efter to Timers frugtesløs Skydning kom til Stede, flygtede de. Fregatterne THE-TIS og ROTA var samtidig naaet op og havde afskaaret dem fra Weseren, saa at de maatte søge ind paa Elben.

Ligesom det foregaaende Aar havde Kommandørkaptajn Ellbrecht Station ved Vesterhavssøerne, hvor de større Skibe ikke kunde trænge ind. Øerne Føhr og Sild blev rømmet af danske Tropper, da slesvig-holstenske Kanonbaade trængte op i Farvandet. Ellbrecht tog derefter Station ved Fanø.

I Østersøen strakte Blokaden sig fra Kiel, hvor Lineskibet SKJOLD, der havde afløst CHRISTIAN VIII, og Fregatten FREJA, begge fra Gardes Eskadre, var stationeret, til Danzig

og Pillau, der bevogtedes af Korvetten GALATEA og Briggen ST. CROIX. De vestlige Blokadeskibe vekslede jævnlige Skud paa stor Afstand med preussiske Kanonbaade. Ved Danzig forefaldt en uvæsentlig Kamp, da den preussiske armerede Dampers, DER ADLER, den 27. Juni løb ud fra Danzig og angreb ST. CROIX (Kaptajn Holm). Vejret var stille, men da Damperen holdt sig paa ca. 1000 Meters Afstand, gjorde dens Skydning ingen Skade, hvorimod den selv flere Gange blev ramt af Briggens Kanoner. Da der kom svag Brise, holdt Holm Øst over for at nærme sig GALATEA, der laa 20 Sømil østligere. Denne havde søgt Vest over mod Skydningen, og da DER ADLER fik den i Sigte, dampede den tilbage til Danzig.

Efter Eckernførde-Affæren gik den danske Hovedhær tilbage til Fyn, idet den efterlod mindre Dele paa Als og til Fredericias Forsvar, og General Ryes Korps trak sig Nord paa i Jylland. I de Kampe, der forefaldt mod Oprørerne inden Fredericias Indeslutning, deltog vore Kanonbaade; særlig greb de fra Gudsø Vig med Held ind i Kampen ved Gudsø den 7. Maj. Den tyske Hær fulgte efter de danske Tropper op i Nørrejylland, men maatte for at sikre sine lange Forbindelseslinier efterlade Tropper i Egnen ved Eckernførde og i Sundeved, medens Oprørstropperne indesluttede Fredericia.

Gardes Eskadre maatte foruden Blokaden af Sønderjyllands Østkyst deltage i Bevogtningen af Als Sund og af Snevringerne i Lille Bælt samt holde Forbindelse med General Ryes Korps for at assistere, hvis Generalen ønskede Forbindelse med Søn.

General Bülow, der havde afløst General Krogh, havde imidlertid besluttet at benytte den Operationsfrihed, som vort Søherredømme gav den danske Hær, til at foretage et Udfald fra en af Flankestillingerne, og hertil valgte han Fredericia. Flaadens Skibe og navnlig dens Søtransportvæsen under Kaptajn Tegner fik derfor travlt med at overføre Troppekorpserne. Sidst i Juni overførtes en Del af Tropperne fra Als, og i Begyndelsen af Juli førtes hele Ryes Korps fra Helgenæs. Tropperne samledes i Middelfart og Strib og overførtes derfra saa vidt muligt uset til Fredericia.

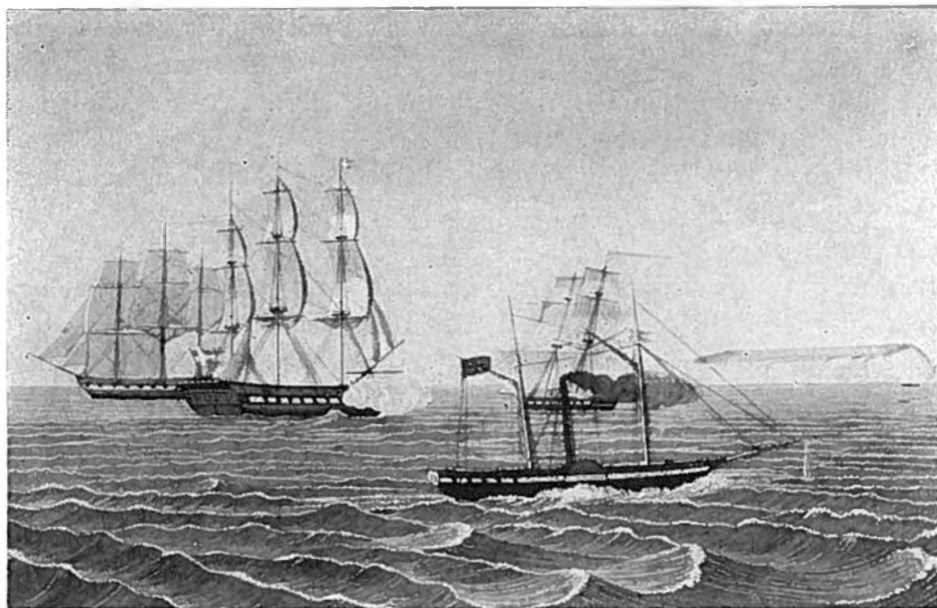

Fig. 293. Danske Blokadeskibe ved Helgoland 1849. Efter samtidig Tegning.
(Fot. Det kgl. Bibliotek).

Selve Udfaldet fra Fredericia foretoges den 6. Juli og begyndtes Kl. 1 om Natten.

Flaaden deltog i Operationen paa begge Fløje. Paa Fjendens højre Flanke demonstrerede 1 Dampskib og 1 Kanonbaads-Division under Kaptajn Krenchel ved Skærbæk og eskorterede derefter 18 Transportfartøjer med 200 Soldater til Snoghøj, der besattes. Større Betydning fik dog Flaadens Virksomhed paa Fjendens venstre Fløj. Her optraadte Kaptajnløjtnant Muxoll med 4 Dampskibe og 2 Kanonbaade ved Randsfjord, hvor han med 4 Transportfartøjer landsatte 50 Soldater. En af Fjendens Retrætelinier blev her afskaaret ved Kanonbaadernes Optræden, saa at den forsøgte omlagt. Den ny Retrætelinie var imidlertid allerede blevet afskaaret af fremtrængende danske Tropper, og Resultatet blev derfor, at en Brigade blev taget til Fange. Op-rørerne var dog paa det Tidspunkt slaaet overalt, saa at denne Tildragelse kun fuldstændiggjorde Sejren.

Samvirket mellem Flaade og Hær var i dette Tilfælde lige saa smukt helt ned til taktiske Detailler som Aaret forinden ved Bov. Kommando-Forholdene havde altsaa her, hvor Forholdene var gode, ingen skadelig Indflydelse.

Den danske Blokade af Tysklands Kyst berørte Englands og Ruslands Handel, og disse to Lande arbejdede derfor paa Fredens Genoprettelse. Underhandlinger var allerede aabnet i Berlin, og den 10. Juli afsluttedes en Vaabenstilstand paa seks Maaneder og seks Uger. I Følge denne skulde Blokaden ophøre og de opbragte Skibe udleveres med Ladning, hvorimod Fregatten GEFION, der stadig laa ved Eckernførde, ikke skulde tilbagegives Danmark. Fangerne skulde frigives, og Sønderjylland blev delt ved en Linie Syd for Flensborg. Landet Sønden for denne Linie skulde bevogtes af Preusserne, medens Landet Norden for Linien skulde bevogtes af neutrale — svenske — Tropper, indtil Freden sluttedes. Efter at disse Forhold var bragt i Orden, hævedes Blokaden i Østersøen den 5. August og i Nordsøen den 11. August. Blokaden af Kiel og Eckernførde hævedes først den 25. August, og efter denne Tid holdtes en Observations-Eskadre her for at hindre, at Fregatten GEFION blev fjernet fra Eckernførde.

Fredsunderhandlingerne trak imidlertid i Langdrag, fordi Preussen forlod det Grundlag, hvorpaa der skulde forhandles, nemlig Sønderjyllands konstitutionelle og administrative Adskillelse fra Holsten og dets statslige Forbindelse med Danmark, som England, der deltog i Forhandlingerne, i 1720 havde været med til at garantere os. Da Preussen endelig paa Grund af sin Stilling i Tyskland blev nødt til at slutte Fred saavel i sit eget som i Tysklands Navn den 2. Juli 1850, blev det kun en sømpel Fred, hvor begge Parter forbeholdt sig deres Rettigheder. Det maatte betyde, at Preussen blot udsatte Opgøret til en belejliger Tid, og at vort Diplomati derfor havde tabt den Fred, som vor Flaade ved sin Blokade havde medvirket til, at Fjenden maatte gaa ind paa.

Oprørerne havde benyttet den forlængede Vaabenstilstand til at samle en Hær paa 30.000 Mand omkring Rendsborg. Den be-

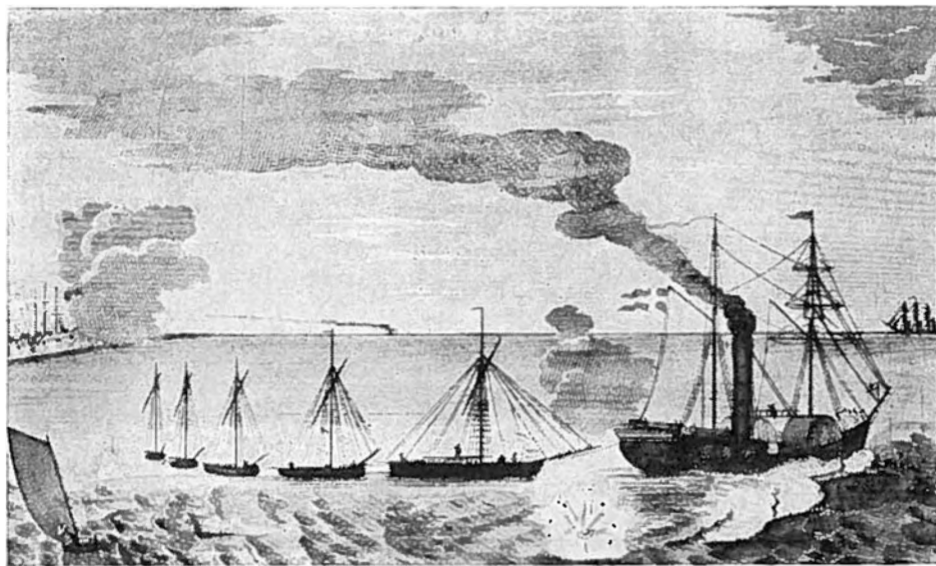

Fig 294. HEKLA tager 5 tyske Fartøjer under Svinemyndes Kanoner.
Efter samtidig Tegning. (Fot. Det kgl. Bibliotek).

stod for en stor Del af tyske frivillige og anførtes af Preusseren, General Willisen. Den danske Hær var bragt op paa 40.000 Mand, og da de preussiske og svenske Tropper var trukket bort fra Sønderjylland, rykkede den den 16. Juli fra Nørrejyllands Grænse Syd paa.

Skibe af den danske Flaade havde allerede tidligt paa Aaret været udrustet. Da Danmark dette Aar kun havde Oprørerne som Modstandere, og da kun Holsten og den sydlige Del af Sønderjyllands Kyst skulde blokeres, blev et færre Antal Skibe udrustet end det foregaaende Aar. Kommandørkaptajn Sten Bille var Eskadrechef med sin Stander vajende paa Dampskibet SKIRNER, og ved Fjendtlighedernes Begyndelse den 16. Juli havde han fordelt Skibene saaledes, at Linieskibet SKJOLD og Dampskibet HOLGER DANSKE laa ud for Kiel, Barkskibet SAGA, Briggen ØRNEN og 4 Kanonbaade ved Femern, Korvetten VALKYRIEN og Dampskibet HEKLA i Neustadtbugten, Fregatterne FREJA og THETIS, Dampskibene SKIRNER og

EJDER samt 4 Kanonbaade ved Eckernefærde og 8 Kanonbaade ved Slien. Kommandørkaptajn Ellbrecht havde med Løjtnant Hammer som næstkommanderende ligesom de foregaaende Aar Kommandoen paa Vesterhavssøerne, medens Kadetkorvetten **FLORA** (Kaptajn C. van Dockum) holdt krydsende udenfor. Midt i August kom ogsaa Dampskibet **GEJSER** (Kaptajn P. Wulff) til Vestkysten.

Flaaden aabnede Fjendtlighederne den 17. Juli ved at besætte Femern, hvor Kommandørkaptajn F. A. Paludan ansattes som højstkommanderende. Desuden besattes Holnæs, og paa Vestkysten besatte Løjtnant Hammer Højer.

Oprørernes Flaade bestod af nogle Dampskibe og Kanonbaade. Den 20. Juli traf **HEKLA** (Kaptajn E. Suenson) et af disse Dampskibe, **VON DER TANN**, paa Neustadtbugten og forfulgte det; men det lykkedes det at flygte ind til det neutrale Lybæk. Da det den følgende Aften vilde liste sig langs Kysten, blev dets Røg set fra **HEKLA** nogle Sømil Syd for Neustadt. Da **VON DER TANN** havde Land som Baggrund, maatte **HEKLA** løbe tæt ind for at se selve Skibet og derved sikre sig Træfning. I den paafølgende Natkamp løb **VON DER TANN** paa Grund, hvorfor Besætningen satte Ild paa den og flygtede i Land. Kl. 05 sprang den i Luften.

Samme Aften forefaldt en mindre Kamp ud for Kiel Fjord mod to holstenske Dampskibe og tre Kanonbaade. Efter en halv Times Kamp trak Oprørerne sig tilbage.

Den 25. Juli vandt den danske Hær Slaget ved Isted, hvorefter Oprørerne gik tilbage til Rendsborg, og den danske Hær gik i Gang med at besætte hele Sønderjylland. Herunder ydede Flaaden efter Evne Støtte paa begge Flanker.

Den 1. August overførte Kommandørkaptajn Ellbrecht et Kompagni Soldater til Øen Sild, der besattes. Efter Dampskibet **GEJSER**'s Ankomst midt i August, løb den og Korvetten **FLORA** ind til List, og under Ellbrecht's Forsæde lagdes Plan for Erobring af de sydlige Øer Føhr, Pelvorm og Nordstrand, der i de flakke Farvande forsvarede af Oprørernes Dampskib **KIEL** og 3 Kanonbaade. **FLORA** sendte Kadetterne over Land til Skibene i Øster-

Fig. 295. HEKLA's Kamp med VON DER TANN den 20.—21. Juli 1850.
Efter Maleri af Carl Bille. (Fot. Frederiksborgmuseet).

søen, og den 23. afgik de to Skibe Syd paa, hver med et halvt Kompagni Landgangstropper om Bord, hvormed Føhr skulde erobres.

Den følgende Morgen stod GEJSER med FLORA paa Slæb Syd om Sild ind i Smaldyb. Det var imidlertid begyndt at blæse op, og Lodsens blev da bange for at føre saa dybtgaaende Skibe ind, hvorfor der maatte vendes i det smalle og bugtede Løb uden Sømærker og atter staa ud. Det var efterhaanden blæst op til Storm, saa at Skibene med Tropperne om Bord maatte holde Søen en Uge, inden de henholdsvis den 29. og 31. August kunde staa ind til List. Under Stormen slingrede GEJSER's agterste Bombekanon over Bord. Løjtnant Hammer havde imidlertid efter Planen besat Nordstrand og Pelvorm med en Afdeling Tropper den 24. August, men da de stadig var udsat for Angreb fra de fjendtlige Kanonbaade, rømmedes Pelvorm atter den 4. og Nordstrand den 19. September.

Forsøg paa at fordrive de fjendtlige Kanonbaade ved at gøre dem hjemløse ved Besættelse af de sydlige Øer blev nu opgivet, og man afventede Ankomsten af en Division paa 6 Kanonbaade, der var afsendt fra København. Det tog dem paa Grund af Storm Tid at naa frem, men i Begyndelsen af September kunde GEJSER dog afhente dem ved Limfjordens vestlige Udgang og slæbe dem til List. Efter at de havde faaet fulde Besætninger om Bord, og disse var indøvet, gik Kanonbaadene Syd over, og den 17. September var Vadehavet rensat for fjendtlige Baade. KIEL med de tyske Kanonbaade paa Slæb søgte da Syd paa mod Bysum, men mødte uden for Heveren GEJSER, der straks angreb. Da den med sit store Skrog ikke kunde klare sig over for de lave Kanonbaade, maatte den dog snart opgive Forfølgelsen. Begge Parter havde faaet nogen Skade paa Skrogene; GEJSER havde 10 og Fjenden 11 døde og saarede.

Derefter blev de sydlige Vesterhavssøer besat, og Løjtnant Hammer optog med Kanonbaadene Blokade af Ejderen Vest fra, saa at de to Dampskibe og fire Kanonbaade, som Oprørerne brugte til Angreb paa Frederiksstad fra den 29. September til 4. Oktober, maatte bringes gennem Ejderkanalen Øst fra. De danske Kanonbaade kunde paa den anden Side ikke gaa op ad Ejderen for at deltage i Byens Forsvar, dels fordi Fjenden havde besat den sydlige Ejderbred, og dels af Hensyn til de fjendtlige Kanonbaade i Bysum, som de holdt i Skak.

Paa Sønderjyllands Østside søgte Skibene at understøtte Hærens Operationer, navnlig ved Eckernførde den 12. og 13. September under og efter Kampen ved Mysunde. Bille ledede her selv Angrebet paa Eckernførde, overførte Tropper og nedskød en Bro. Efter Kampen førtes Kanonbaade op ad Slien, hvor de gjorde Nytte.

I de følgende Maaneder stod Hærene over for hinanden paa hver sin Side af Ejderen. Flaaden bevogtede Farvandene og Kysterne, og da Skibene hen paa Vinteren oplagdes, dannedes af deres Besætninger et Marineregiment, der overtog Kystbevogtning o. l. paa Hærens Fløje.

Forholdene i Tyskland medførte, at Oprørsregeringen den 1. Januar 1851 maatte nedlægge sin Værdighed og dens Hær opløses. Holsten blev derefter besat af preussiske og østrigske Tropper, der først over et Aar senere rømmede Landet og overlod det til den danske Konge.

